

การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธ

นางสาวปิยะมาศ ยินดีสุข

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-1804-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPIRITUAL WELL BEING IN "BUDDHIST WAY
OF LIFE" SCHOOLS

Miss Piyamas Yindeesuk

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

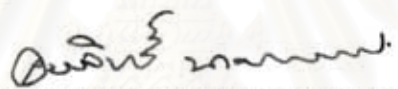
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Development Education
Department of Education Policy, Management, and Leadership
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2005
ISBN 974-14-1804-3

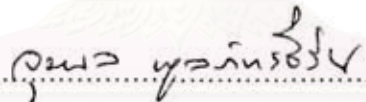
หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ
โดย	นางสาวปิยะมาศ ยืนดีสุข
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พุทธิ ศรีบรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. อมรวิรัช นาคทรพรพ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ประภาภัทร นิยม)

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปิยะมาศ ยินดีสุข : การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธ (EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPIRITUAL WELL - BEING IN "BUDDHIST WAY OF LIFE" SCHOOLS) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน .392 หน้า ISBN 974-14-1804-3

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการในการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิปุทธ 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกและโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีลักษณะการจัดการศึกษาในแนวคิดการพัฒนาทางเลือกและแนวคิดการพัฒนากระแสหลัก โดยผู้วิจัยศึกษาหลักการแนวคิดทางพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การจัดการศึกษาแนวพุทธ วิธีการจัดการเรียนการสอน ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษา ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิปุทธ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า

การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรมศีลธรรมผ่านการเรียนรู้ร่วมกันของโรงเรียน วัดและชุมชน จากการประกอบกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันและกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมประจำปีของชาวอโคก นักเรียนที่ผ่านการศึกษารูปแบบของชาวอโคกจะได้รับการฝึกหัดและพัฒนาด้านศีลธรรม คุณธรรมและงานวิชาชีพเพื่อให้สามารถช่วยเหลือและเลี้ยงตัวเองได้ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ทั้งผู้ปกครองและนักเรียนรวมทั้งบุคลากรทางการศึกษามีความพึงพอใจในการจัดการศึกษาของชาวอโคก เพราะเป็นการจัดการศึกษาที่สร้างและพัฒนาให้ผู้เรียนมีความเห็นที่ถูกต้องในเรื่องต่างๆของชีวิตตามแนวทางของพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) โดยมีบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน วัดและชุมชนเป็นแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้และพัฒนา แต่จากการศึกษาพบว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษา ก็คือ การขาดแคลนบุคลากรทางการศึกษาที่จะมาทำหน้าที่ในการดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และการที่ชุมชนและสังคมภายนอกชุมชนที่มีรูปแบบพัฒนามตามแนวคิดการพัฒนากระแสหลัก ให้ความสนใจในวิถีชีวิตและการศึกษาของชาวอโคก ก็มีส่วนทำให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนลดลง

การนำวิถิปุทธเข้าสู่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นการเริ่มต้นของการนำพุทธศาสนาเข้าสู่โรงเรียนเพื่อสืบสานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของไทย โดยเริ่มจากการให้บุคลากรในโรงเรียนเกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของวิถิปุทธ วิถีธรรมที่มีความสำคัญเพราะมีส่วนช่วยในพัฒนา ป้องกันตลอดจนแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของนักเรียนในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยการบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนรู้ทุกด้านของโรงเรียน โดยมีสถาบันทางศาสนาให้ความร่วมมือและช่วยเหลือในการฝึกอบรมนักเรียน นักเรียนจึงได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมากขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาและการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านศีล สมาธิ ปัญญา ตามแนวทางพุทธศาสนา แต่สิ่งที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาก็คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมพื้นฐานของพุทธศาสนาให้ซึมซับลงสู่ตัวครูต้องใช้เวลาดู เพราะแนวคิดและการปฏิบัติในพุทธศาสนาซึ่งมีมิติทั้งในด้านกว้างและด้านลึก จึงต้องอาศัยบุคลากรที่มีความเข้าใจในพุทธศาสนาและการศึกษาเป็นอย่างดี สามารถนำพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการศึกษาได้อย่างกลมกลืน ซึ่งในทางปฏิบัติโรงเรียนวิถิปุทธก็ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะมาดูแลและให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนิสิต..... *ปิยะมาศ ยินดีสุข*
 สาขาวิชา..... พัฒนศึกษา..... ลายมืออาจารย์ที่ปรึกษา..... *จุมพล พูลภัทรชีวิน*
 ปีการศึกษา.....2548..... ลายมืออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4583733927 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD : EDUCATION / SPIRITUAL WELL - BEING / BUDDHIST WAY OF LIFE

: PIYAMAS YINDEESUK (EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS'

SPIRITUAL WELL – BEING IN "BUDDHIST WAY OF LIFE" SCHOOLS THESIS ADVISSOR:

ASST.PROF CHUMPHOL PHOOLPHATARACHIVIN , Ph.D. 392 pp. ISBN 974-14-1804-3

The research aims to study the education management of two "Buddhist way of life" schools: Samma Sikkha Santi Asoke and Wat Bueng Thong Lang which represents alternative and mainstream education respectively. The research deals with the principle of Buddhism which can be employed in "Buddhist way of life" schools. How to organize teaching and learning. What is the fruit of such education and what factors that support or impede the education to foster Buddhist way of life? Qualitative research methodology is employed.

The study reveals that Samma Sikkha Santi Asoke emphasizes inculcating morality through the joint effort of school, temple and local community by participating in various daily activities and other annual Santi Asoke traditions. Students in this school have a chance to practice and develop morality and vocational training so that they can help themselves to survive peacefully in society. Both guardians, students and education experts are satisfied with Samma Sikkha Santi Asoke's education philosophy and management because student learn to live a Buddhist way of life with school staff, temple and the Santi Asoke community providing good role models. The shortcomings are the lack of adequate teachers to closely supervise students to encourage them to continually learn and develop. Another obstacle is the outside community has developed in the main stream which is in contrast with Santi Asoke's way of life and is a factor that impedes the closer relationship within the community.

Wat Bueng Thong Lang introduces Buddhist way of life concept into school in order to foster cultural heritage and the Thai way. Starting from some school staff realize the importance of Buddhism in helping school develop and prevent problems in the students, then seek cooperation from religious institutions to help train students develop ethics, concentration, and wisdom in line with Buddhist way. But the main obstacle is it takes time for teachers to absorb and be competent due to the nature of Buddhism which has both depth and dimension. In practice, Wat Bueng Thong Lang does not have enough competent personnel to closely supervise and help students.

Department.....Educational Policy, Management, and Leadership..... Student's signature..... *Piyamas*.....

Field of study.....Development Education.....Advisor's signature..... *Ch. Poolphatarachon*.....

Academic year.....2005..... Co-Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความกรุณาจากผู้เกี่ยวข้องในหลายส่วน ขอกราบขอบพระคุณด้วยความสำนึกในพระคุณของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่หล่อหลอมความคิด คุณธรรม จริยธรรมและวิชาการให้กับผู้วิจัย ทั้งสนับสนุนงบประมาณบางส่วนในการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความกรุณาคำแนะนำสั่งสอน เป็นที่ปรึกษาด้านความคิดและการทำงานที่เป็นประโยชน์ และเป็นกำลังใจในระหว่างการศึกษาวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ อ.ดร.อมรวิเศษ นาครทรรพ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ รศ.ประภาภัทร นิยม กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในการให้คำแนะนำที่ดีและมีประโยชน์สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ในสาขาวิชาพัฒนศึกษาทุกท่าน ที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด และให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณในน้ำใจไมตรีของคณะครูและนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางที่ให้ความร่วมมือ และเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของทางโรงเรียน อีกทั้งเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่ลงพื้นที่ศึกษา ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณในไมตรีจิตและความเป็นกัลยาณมิตรของ คณะครู นักบวช นักเรียนและชาวอโศก โดยเฉพาะชุมชนสันติอโศกที่ให้ความช่วยเหลือ ให้การดูแลต้อนรับผู้วิจัย และสนับสนุนเรื่องที่พักตลอดระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณ เพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ พัฒนศึกษาทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือ เป็นที่ปรึกษาและให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดมา โดยเฉพาะเพื่อนพัฒนศึกษามหาบัณฑิตรุ่น3 ที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขตลอดเวลาที่ศึกษาในสถาบันแห่งนี้ และขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่รัช มาลัย และคุณพ่อประกอบ ยินดีสุข ที่เป็นผู้ให้กำเนิดและให้การสนับสนุนทางการศึกษามาโดยตลอด คุณน้ามาลี ยินดีสุข น้องกบและน้องเมย์ ที่ให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือตลอดเวลาที่ทำวิจัย คุณแม่ณาริ มาลัย ที่ได้ล่องลับไปแล้วแต่ยังคงเป็นกำลังใจให้กับข้าพเจ้าเสมอมา นอกจากนี้ยังต้องขอบคุณในมิตรภาพที่ดีงามของคณะเพื่อนครูโรงเรียนบ้านจารย์ และเพื่อนทุกคนที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของผู้วิจัย ที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ที่ประทับใจ

สารบัญ

ช

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฐ

บทที่

1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2. วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
การศึกษาแนวพุทธศาสตร์และการศึกษาเพื่อการพัฒนาจากภายใน	11
การศึกษาแนวพุทธศาสตร์.....	11
กระบวนการการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์.....	17
การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน.....	24
แนวคิดของการศึกษาและการเรียนรู้.....	26
แนวทางในการจัดการศึกษา.....	28
จิตวิญญาณ และสุขภาวะทางจิตวิญญาณ.....	32
ความสัมพันธ์ของการศึกษา ชุมชน ศาสนาและจิตวิญญาณ.....	37
แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องในการวิจัย.....	39
ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางศาสนาและสถาบันทางการศึกษา.....	39
การศึกษากับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม.....	40
ทฤษฎีชั้นทามติ และ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่.....	41

สารบัญ

ซี

บทที่

หน้า

การศึกษาทางเลือก.....	48
อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย	
สู่แนวคิดการศึกษาทางเลือก.....	49
นิยาม-ความหมาย “การศึกษาทางเลือก”.....	51
รูปแบบของการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย.....	53
โรงเรียนวิถีพุทธ.....	56
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	62
การศึกษาทางเลือก.....	62
จิตวิญญาณ.....	66
ชุมชนอโศก.....	69
การจัดการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา.....	75
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	78
4. โรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก.....	98
4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสันตืออโศกและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก.....	99
ชุมชนสันตืออโศก.....	99
โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก.....	110
หลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ของนักเรียน.....	139

สารบัญ

บทที่

หน้า

วิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน.....	154
ด้านการบริหารจัดการ	154
ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์.....	175
ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม.....	191
ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต	197
ด้านการจัดการเรียนการสอน	197
ผลการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ.....	222
ผลที่เกิดจากการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียน.....	222
ผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนโรงเรียน.....	228
ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษา	
เพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียน.....	240
ปัจจัยที่สนับสนุนให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนประสบความสำเร็จ.....	240
ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการศึกษาของโรงเรียน.....	252
5. โรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง.....	256
ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนวิถีพุทธมัธยมวัดบึงทองหลาง.....	257
หลักการแนวคิด ความคิดเข้าใจ ความคิดความเชื่อ ในหลักการโรงเรียนวิถีพุทธ.....	264
วิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน.....	268
ด้านการบริหารจัดการ	269
ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์.....	283
ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม.....	296
ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต	298
ด้านการจัดการเรียนการสอน	303
ผลการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ.....	326

สารบัญ

บทที่	หน้า
ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการจัดการเรียนการสอน ตามแนววิถีพุทธ.....	342
ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน.....	342
ปัจจัยที่สนับสนุนและส่งเสริมให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จ.....	343
6. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	344
สรุปผลการวิจัย.....	344
อภิปรายผลการวิจัย.....	358
ข้อเสนอแนะ.....	373
รายการอ้างอิง.....	374
ภาคผนวก.....	379
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	380
ภาคผนวก ข ภาพประกอบ.....	385
ภาคผนวก ค หนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย	389
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	392

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	สรุปความแตกต่างระหว่างปรัชญาและกระบวนการของการศึกษาทางเลือก กับการศึกษาในกระแสหลักได้ดังตารางข้างล่างนี้53
2	วิเคราะห์การนำแนวคิดการศึกษาทางเลือกจากตะวันตก ตะวันออกและของ ประเทศไทยเองมาใช้ในการศึกษาทางเลือกของประเทศไทยจากร่างรายงาน วิจัยของสุชาติดา จักรพิสุทธิ์.....54
3	ลักษณะสำคัญของบุคลากรโรงเรียนวิถียุทธ.....61
4	การจัดการศึกษาที่บ้านในอัฟริกาตะวันออก.....64
5	สรุปการเก็บข้อมูลภาคสนาม.....91
6	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....92
7	การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถียุทธ.....95
8	ฐานะและระดับการถือศีลของชาวอโศก99
9	ปฏิทินประจำปีของชาวอโศก.....105
10	ข้อมูลบุคลากรและคุณวุฒิทางการศึกษาของครู128
11	ร้อยละอาชีพของผู้ปกครองนักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก129
12	จำนวนนักเรียนและห้องเรียนปีการศึกษา 2547128
13	กิจวัตรประจำวันของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก137
14	ฐานงานในชุมชน138
15	หลักการแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ147
16	แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านชีวิต.....149
17	แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านจิตใจ150
18	แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจ151
19	แผนพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในปี 2547 - 2549158
20	แผนพัฒนาคุณภาพกระบวนการเรียนการสอนระยะเวลาดำเนินการ 2547 – 2549159
21	แผนพัฒนาการบริหารจัดการ160
22	กฎระเบียบเพื่อการใช้ชีวิตในโรงเรียนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน166

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
23	ความรู้สึกต่อบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากรทางการศึกษา กับความรู้สึกของนักเรียนต่อบุคลากรทางการศึกษา.....189
24	ตารางกิจกรรมประจำวันของชาวชุมชนและนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ.....217
25	การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ224
26	สาเหตุของการส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ224
27	ความคิดเห็นของผู้ปกครองในเรื่อง ข้อดี / ข้อด้อย ของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ.....225
28	ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อนักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนแห่งนี้226
29	ตารางสวดมนต์ประจำสัปดาห์298
30	ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ภาคการศึกษาต้น.....301
31	ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ภาคการศึกษาปลาย.....302
32	กิจกรรมประจำวันของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง304
33	วิเคราะห์วิธีการสอนกับสิ่งที่คาดว่านักเรียนเกิดการพัฒนาจากการสอนและ ทำกิจกรรมของกลุ่มสาระวิชาต่างๆ.....336

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	โครงสร้างของระบบปฏิบัติการทั่วไป.....	47
2	การพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา.....	57
3	ลักษณะรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ.....	60
4	กิจกรรม 5 องค์กรหลักของชาวอโศก	103
5	วัตถุประสงค์ของ 5 องค์กรหลัก	104
6	การศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามแนวคิดของสมณะโพธิรักษ์	108
7	ความสัมพันธ์ของหลักการและปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก...	146

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และทั่วถึงจากการเจริญเติบโตทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร ส่งผลให้ประเทศในแต่ละซีกโลกติดต่อเชื่อมกันได้เพียงข้ามวัน การกระทำใดๆในท้องที่หนึ่งบนโลก กลายเป็นสิ่งที่ทุกคนในโลกรับรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะในระยะประมาณ 10 ปีเศษที่ผ่านมาได้พบว่า มีความตื่นตัวต่อสภาวะโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ชัดเจนคือ เรื่องของลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) ทางด้านเศรษฐกิจ อย่างหนึ่ง กับเทคโนโลยีและสารสนเทศ (New Information and Communication Technology NICT) อีกอย่างหนึ่ง (สุริชัย หวันแก้ว, 2544:1) การแพร่กระจายทางความคิดจากอิทธิพลของความเป็นเสรีนิยมเข้มข้นและผสมผสานกับวัฒนธรรมแต่ละสังคมก่อเกิดเป็นวิถีชีวิตในอีกลักษณะที่เกิดขึ้นใหม่พร้อมกับการปรับตัวของสังคมให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง

ผลของการพัฒนาที่ผ่านมายังทำให้เกิดความแตกต่างอย่างสุดขั้วระหว่างคนจนกับคนรวย อาทิ การที่คนรวยที่สุดในโลก 3 คน มีทรัพย์สินรวมกันแล้วมากกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของประเทศที่ยากจนที่สุด 48 ประเทศรวมกัน การที่คนรวยไม่กี่ร้อยคน มีทรัพย์สินเท่ากับคนจากจนในโลกถึง 2,500 ล้านคน หรือเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรโลก ในท่ามกลางคนในยุคที่มั่งคั่ง เต็มไปด้วยความเจริญทางโภคทรัพย์ แต่คนถึง 3,000 ล้านคนขาดสารอาหารขั้นพื้นฐาน 1,300 ล้านคนขาดแม้กระทั่งน้ำสะอาดและ 800 ล้านคนขาดอาหาร ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นทั่วทุกพื้นที่ในโลกที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไปถึง (พระไพศาล วิสาโล, 2546)

แนวคิดและแนวการพัฒนาแบบเดิม(การพัฒนาระแสหลัก) เริ่มมีการวิพากษ์กันมากขึ้น แนวคิดและวาทกรรมการพัฒนาแนวใหม่ (การพัฒนาระแสรองหรือกระแสทางเลือก) เริ่มเป็นที่สนใจและนำมาวิพากษ์เพื่อสนับสนุนการประจันหน้ากับแนวคิดแบบเดิมอย่างกว้างขวาง หลักสิทธิมนุษยชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการพัฒนาสีเขียว การเมืองแบบใหม่ การพัฒนาจากฐานราก การเน้นการพัฒนามนุษย์ มากกว่าการพัฒนาที่เน้นวัตถุ จุดบอดของสังคมถูก

เปิดให้เห็นชนกลุ่มน้อย เด็กและสตรีได้รับการเอาใจใส่ เป็นที่สนใจและยอมรับมากขึ้น แนวคิดทางเลือกจึงเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่สลับซับซ้อนของบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นภาพของการพัฒนาจึงเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงท้องถิ่นเป็นสำคัญ เน้นความสัมพันธ์ของสมาชิกในท้องถิ่น และพัฒนาท้องถิ่นจากฐานราก ตามศักยภาพที่มีอย่างเต็มที่ โดยรัฐทำหน้าที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนส่งเสริม

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์มีทั้งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีระดับสูงควบคู่กับการพัฒนาที่สำนึกแห่งคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เรื่องของการบูรณาการและการแตกแยก การรวมศูนย์อำนาจและการกระจายศูนย์อำนาจ (สุรัชย์ หวันแก้ว, 2544:25) คู่กันไปเป็นเส้นขนาน ทั้งรูปแบบการพัฒนากระแสหลัก (Mainstream Development) และกระแสรอง (Alternative development) ต่างมีพลวัตในตัวของมันเอง ขณะเดียวกันอาจมีทั้งเกิดการผสมผสานกันอย่างลงตัวหรือบางที่อาจก่อให้เกิดความแตกหักก็เป็นได้

อิทธิพลของแนวคิดทางเลือกต่อการศึกษา

การศึกษาในประเทศไทยมีลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างแนวคิดการศึกษาของกระแสหลักและกระแสรอง กล่าวคือหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หลักการและแนวคิดของการพัฒนาทางเลือกได้เข้ามามีบทบาทร่วมกับการพัฒนากระแสหลัก ในการกำหนดทิศทางการศึกษาของไทยที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาทั้ง 3 ระบบ (การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย)มากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชน เป็นบุคคลและชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต การที่มีการยอมรับแนวคิดกระแสทางเลือกมากขึ้น ทำให้แนวคิดการศึกษาทางเลือกซึ่งเดิมมีอยู่บ้างแล้วเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บางทางเลือกก็กลายเป็นที่สนใจและที่รู้จักอย่างกว้างขวางทั้งในภาครัฐและภาคประชาชน

การศึกษาที่ปรากฏของทั้งกระแสหลักและกระแสทางเลือก จึงยึดหลักการจัดการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับชีวิตมากขึ้น โดยมีความพยายามที่จะจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เกิดความรักและเห็นคุณค่าของสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกัน ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

อิทธิพลของแนวคิดทางเลือกต่อศาสนาและความรู้สึกด้านจิตใจ

ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในทางสังคมมากขึ้น สืบเนื่องจากกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่ทำให้วิถีชีวิต แนวคิด วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชนหรือสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เน้นการพัฒนาด้านวัตถุและด้านรูปธรรม มากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ ก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคมจากความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรม จริยธรรมรวมถึงจิตวิญญาณภายในตัวคน อาทิ การทุจริตคอร์รัปชัน การละเลยการใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อมและคุณค่าทางวัฒนธรรม ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ที่เกิดจากผลพวงของการเร่งขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ปัญหาอาชญากรรม การให้ความสำคัญต่อวัตถุมากกว่าจิตใจ ส่งผลให้คุณค่า ความรู้สึก รวมถึงจิตวิญญาณบกพร่องไป หนทางหนึ่งที่จะแก้ไขภาวะวิกฤตของสังคมที่เป็นอยู่ได้ ก็คือ การเริ่มปลูกฝังด้านจิตวิญญาณให้มากขึ้น เพื่อให้ความรู้สึก ความนึกคิดของมนุษย์เกิดการพัฒนา และเรียนรู้ถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เกิดความรักและความเมตตา นำมาสู่สันติภาพและสันติธรรมแห่งชีวิตได้

หลักทางศาสนาและแนวคิดเรื่องจิตวิญญาณ เป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับหลักทุนนิยม เป็นสิ่งที่สามารถใช้เป็นฐานในการต่อสู้เพื่อให้เท่าทันกับการรุกรานของลัทธิโลกีย์วิสัย (Secularism) หรือลัทธิเสรีนิยมได้ (พระไพศาล วิสาโล , 2546) เรื่องจิตวิญญาณเป็นภาวะที่แนบแน่นอยู่กับความเป็นมนุษย์ของคนทุกคน พระไพศาล วิสาโล (2540) ได้พูดถึงศาสนธรรมหรือมิติทางจิตวิญญาณว่าเป็นมิติด้านลึกของมนุษย์ที่ตระหนักถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และมนุษย์กับสรรพสิ่ง จนก่อให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ การใช้ชีวิตในสังคมหรือการกระทำใดในสังคม จึงควรที่จะเน้นการพัฒนาด้านจิตวิญญาณควบคู่ไปด้วย

การใส่ใจเรื่องจิตวิญญาณจึงเป็นเหมือนการปลูกค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจให้มีความเมตตากับสรรพสิ่งบนโลก อย่างเห็นคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่มีการแบ่งแยก แบ่งเขาแบ่งเรา ต่างเห็นความสำคัญและบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันของเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม แนวทางการพัฒนาที่เน้นมิติทางด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ จึงจำเป็นต้องเป็นการพัฒนาที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างพึ่งพากัน การพัฒนาที่เกิดจากท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ เห็นพ้องต้องกันและร่วมมือร่วมใจกันจึงเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพชีวิต วัฒนธรรมและความต้องการของชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายตามสภาพจริง ทำให้สามารถสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ของชุมชนนำไปสู่การพัฒนาประเทศในต่อไป

อิทธิพลของแนวคิดทางเลือกต่อกระแสชุมชน

ผลของแนวคิดการพัฒนาที่ให้ท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาตามหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ทำให้ที่เปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนและท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนา และการที่ชุมชนเริ่มเข้าใจในบทบาทของตนเองมากขึ้น ฉายให้เห็นภาพความสำเร็จ ความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองได้ของชุมชนต่างๆ ในสังคมไทยที่มีลักษณะเด่นเฉพาะเกิดขึ้นมากมาย แตกต่างกันไป อาทิ ทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การรวมกลุ่มเป็นกลุ่ม สัจจะออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจพึ่งตนเองขนาดเล็ก ทางด้านวัฒนธรรม ก็มีกลุ่มชุมชนท้องถิ่นลุกขึ้นมา รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนทั่วทุกภาค บางแห่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้ตามพระราชบัญญัติการศึกษา

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม

หนทางหนึ่งที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมได้ คือ การจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้กับสมาชิกในสังคม การศึกษาจึงควรเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์ หากมนุษย์สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข สังคมที่อยู่ก็จะพบกับสันติสุขไปด้วย เรื่องชีวิตส่วนตัวของคนแต่ละคนเป็นเรื่องเดียวกันกับเรื่องชีวิตของสังคม เมื่อเกิดภาวะไม่สมดุลกับเรื่องส่วนตัวก็ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนรวม ด้วยเหตุที่ปัญหาโลกและปัญหาเกี่ยวกับตัวเองไม่ได้แยกจากกัน (กฤษณะมูรติ อ้างถึงใน ไทวัน ,545:26)

การแก้ปัญหาโลก เราก็ต้องเริ่มแก้ที่ตัวเอง ก็คือการพัฒนาตัวเองให้เป็นคนที่มีกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เมื่อเกิดปัญญาก็จะเกิดความเข้าใจในชีวิต ในความเป็นเหตุเป็นผลและในความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง เข้าถึงสภาวะทางจิตวิญญาณ ที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี (2544: 8) กล่าวว่า เป็นสภาวะทางจิตวิญญาณ คือเป็นสิ่งที่ครอบคลุมและไปเชื่อมโยงกับสุขภาพอีกสามมิติ ทั้งทางกาย ทางจิตและทางสังคม จนก่อให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็ตรงกับที่พระเทพเวที ปยุตโต (2532:74-81) กล่าวไว้ ก็คือ การศึกษาต้องพัฒนามนุษย์เป็นองค์รวม คือ พัฒนากาย พัฒนาจิต พัฒนาจิตและพัฒนปัญญา(จิตวิญญาณ)

การศึกษาที่จะสร้างให้เกิดความเข้าใจตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ได้นั้น ต้องจัดการเรียนรู้ที่ฝึกการอยู่ร่วมกัน การร่วมคิดร่วมทำ บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรกัน มีความเชื่อใจกัน ไว้วางใจกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่แข่งขันเสรี ซึ่งจะ使他เกิดการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ

จากการอยู่ร่วมกันโดยใช้ธรรมะ (ประเวศ วัชชี ,2544:13) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ จึงเป็นสุขภาวะที่เกิดจากความดี การลดความเห็นแก่ตัว การมีปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและต้องปฏิบัติจนเกิดผล (ปฏิเวธ) ด้วยจึงจะเข้าใจ ด้วยเหตุที่จิตวิญญาณมีความสัมพันธ์กับเรื่องการศึกษาอย่างมาก ดังนั้น หลักสูตรวิชาทั้งหลายจึงต้องมีการทำวิจัยหลักสูตรด้านวิชาการที่สอดคล้องกับการดำรงชีพประเพณี วัฒนธรรมหรือแม้แต่เรื่องของการค้าเสรีที่เป็นธรรม (โสภณ สุภาพงษ์ , 2544:36)

โรงเรียนตามแนวความคิดของการพัฒนากระแสหลักและกระแสรอง ต่างพยายามจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาด้านจิตใจเป็นสำคัญ ด้วยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา โดยเน้นการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดปัญญา รู้และเข้าใจคุณค่าแท้ โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเป็นฐาน ในการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนา (กระทรวงศึกษาธิการ,2546:3)

การเลือกศึกษาโรงเรียนที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้เพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของทั้งสองโรงเรียน ซึ่งได้แก่ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภณ ก็เพื่อ ศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ทั้งสองโรงเรียนนำมาใช้ แต่มีความแตกต่างในเรื่องวิธีการนำมาใช้ในการจัดการศึกษาและความมีลักษณะเฉพาะของโรงเรียน กล่าวคือ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นโรงเรียนตามแนวคิดการพัฒนาระแสหลักทั่วไป ที่นำหลักพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเป็นหนึ่งในโรงเรียนแกนนำวิถีพุทธที่พยายามนำหลักทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติจริงในโรงเรียน และเป็นโรงเรียนที่วัดและโรงเรียนมีความสัมพันธ์นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ เท่าทันและป้องกันตัวเองจากปัญหาสังคมได้ อาทิ เรื่องยาเสพติด ซึ่งโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางได้รับรางวัลรองชนะเลิศการประกวดโรงเรียนสีขาว ในปีการศึกษา 2546 โรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพดีเด่นจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) รวมถึงการมีกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนา ป้องกันและแก้ปัญหาสังคมในลักษณะเป็นชมรมต่างๆที่ประสบความสำเร็จอีกหลายโครงการ นอกเหนือจากการเรียนการสอนปกติ

ส่วนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภณ ก็เป็นโรงเรียนทางเลือกที่อิงระบบรัฐและเป็นรูปแบบการศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีการปฏิบัติธรรม (สุชาติดา จักรพิสุทธ์ ,2546) ที่มีรูปแบบการ

นำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ในอีกลักษณะหนึ่ง ที่มีรูปแบบการเรียนการสอน สัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวชุมชนอโคตเองอย่างเด่นชัด ทำให้โรงเรียนและชุมชนสามารถ เกื้อหนุนกันได้ จึงเป็นตัวอย่างโรงเรียนที่ทำให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ที่ชัดเจนในเรื่องการศึกษา และเป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของ สังคมเช่นเดียวกับโรงเรียนในกระแสหลักทั่วไป มีการจัดศึกษาเพื่อปรับตัวให้ทันต่อการ เปลี่ยนแปลงของสังคมและชุมชนภายนอก

การเลือกศึกษาในสองโรงเรียนจึงน่าจะทำให้เกิดประเด็นในการอภิปรายที่ก่อให้เกิด ประโยชน์ในการพัฒนาการจัดการศึกษาได้จากรูปแบบของการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุข ภาวะทางจิตวิญญาณที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละโรงเรียน

คำถามที่ใช้ในการวิจัย

1. หลักการ และแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอโคต คือ อะไร
2. วิธีการและกระบวนการการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขา เป็นอย่างไร
3. ผลของการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัด บึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอโคตที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร
4. ปัจจัยของความสำเร็จและอุปสรรคในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิต วิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอโคต มีอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิต วิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอโคต
2. เพื่อศึกษาวิธีการและกระบวนการการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิต วิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอโคต
3. เพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอโคต

2.วิธีการและกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ

- ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ
- ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธ
- ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตโรงเรียนวิถีพุทธ
- ด้านกายภาพ/สิ่งแวดล้อมโรงเรียนวิถีพุทธ
- ด้านการเรียนการสอนโรงเรียนวิถีพุทธ(จุดมุ่งหมาย /นโยบาย/หลักสูตร / กระบวนการ/วิธีการจัดการเรียนการสอน / บทบาทของผู้เรียน /บทบาทของผู้สอน/การวัดและประเมินผล)

3. ผลการจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ

- ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ

- ผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนจากการจัดการศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

4. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ

- ปัจจัยที่สนับสนุนให้การจัดการศึกษาแนวพุทธประสบความสำเร็จ

- ปัจจัยที่เป็นปัญหา / อุปสรรคในการจัดการศึกษาแนวพุทธ

ข้อจำกัดในการวิจัย

การจัดการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก จะได้รูปแบบการจัดการศึกษาแนวพุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนชาวอโศก เป็นการจัดการศึกษาที่เป็นทางเลือกหนึ่งของสังคม ซึ่งมีข้อจำกัดสำหรับการนำไปใช้ได้ เพราะจุดเน้นในการจัดการศึกษาและสภาพบริบท สิ่งแวดล้อมของชุมชนอโศกที่มีลักษณะเฉพาะ

ส่วนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นผู้วิจัยใช้เป็นตัวแทนของระบบโรงเรียนในกระแสหลักทั่วไป ที่มีลักษณะพิเศษตรงที่วัดและโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันเกื้อกูลกัน ที่สามารถนำแนวทางปฏิบัติในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนวิถีพุทธไปปรับใช้ได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ หมายถึง การศึกษาที่จัดเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านชีวิตและจิตใจ ด้วยการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมที่จะสามารถพัฒนาจิตใจให้เกิดความรู้และเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขและสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนในระบบปกติทั่วไปและโรงเรียนในระบบทางเลือกที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ ด้านการจัดการเรียนการสอนและด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งระบบ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ที่สามารถนำไปปรับใช้พัฒนาการจัดการศึกษาได้
2. ได้วิธีการและกระบวนการในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก
3. ได้ทราบผลการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก
4. ได้ทราบปัจจัยของความสำเร็จและอุปสรรคในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนกรณีศึกษา
โรงเรียนวิถีสอนด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมประกอบการวิจัย ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 เรื่องการศึกษาแนวพุทธศาสตร์และการศึกษาเพื่อการพัฒนาจากภายใน

- 1.1 การศึกษาแนวพุทธศาสตร์
- 1.2 กระบวนการการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์
- 1.3 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน(internalization)
- 1.4 แนวคิดของการศึกษาและการเรียนรู้

ตอนที่ 2 แนวทางในการจัดการศึกษา

ตอนที่ 3 จิตวิญญาณ และสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

ตอนที่ 4 ความสัมพันธ์ของการศึกษา ชุมชน ศาสนาและจิตวิญญาณ

ตอนที่ 5 แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

- 5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางศาสนาและสถาบันทางการศึกษา
- 5.2 การศึกษากับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม
- 5.3 ทฤษฎีชั้นทางสังคม และ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ตอนที่ 6 การศึกษาทางเลือก

- 6.1 อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย
สู่แนวคิดการศึกษาทางเลือก
- 6.2 นิยาม-ความหมาย “การศึกษาทางเลือก”
- 6.3 รูปแบบของการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

ตอนที่ 7 โรงเรียนวิถีสอน

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 8.1 การศึกษาทางเลือก
- 8.2 จิตวิญญาณ
- 8.3 ชาวอโศก
- 8.4 การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

ตอนที่ 1 การศึกษาแนวพุทธศาสตร์และการศึกษาเพื่อการพัฒนาจากภายใน

1.1 การศึกษาแนวพุทธศาสตร์

พุทธทาสภิกขุ (2516:7อ้างถึงใน วิไล ตั้งจิตสมคิด 2539:5) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาเพื่อมนุษย์จะมีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ โดยการทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์

คำว่า “ศึกษา” เป็นคำภาษาสันสกฤต ตรงกับคำว่า “สิกขา” ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า การเห็นด้วยตนเอง การประจักษ์ด้วยตนเอง สิกขา จึงเป็นการเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจจากภายใน คำว่า สิกขา แยกออกไปได้ 3 อย่าง คือ ศิลสิกขา สมานิสิกขาและปัญญาสิกขา ทั้งหมดเป็นการศึกษา ศิล สมานิ ปัญญาด้วยตนเอง เป็นเรื่องการกระทำ จิตใจและความรู้ภายในของแต่ละคน

สาโรช บัวศรี (2529:31) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา คือ การพัฒนาขั้นห้า อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ เพื่อว่าโลภะ โทสะ โมหะ จะได้ลดน้อยถอยไป หรือว่าหมดไปในที่สุด และได้บรรลุชีวิตที่ดี

พระเทพเวที ปยุตโต(2532:74-81)ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ เพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ว่าต้องพัฒนาในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1. **พัฒนากาย** คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี ปราศจากโรคเท่าที่เป็นไปได้ เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ทางสังคม
2. **พัฒนาศีล** ก็คือ ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม มีความประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่น แก่สังคม การพัฒนาการอยู่ร่วมในสังคมด้วยดี มีอาชีพที่ถูกต้อง การพัฒนาศีล ก็คือ การพัฒนาทางสังคม
3. **พัฒนาจิต** เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อมพร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 ด้าน คือ
 - 3.1 คุณภาพจิต ได้แก่ พวกคุณธรรมต่างๆ

3.2 สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต เช่น ความมีสติดี มีวิริยะความเพียรพยายามสู้งาน โดยเฉพาะงานทางปัญญาคือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน

3.3 สุขภาพจิต คือ จิตที่มีสุขภาพที่ดี มีจิตใจที่เป็นสุข เบิกบาน ผ่องใส

4. พัฒนาปัญญา การพัฒนาปัญญา คือ ความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งมีหลายขั้นตอนดังนี้

4.1 ปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพ

4.2 การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรือเอนเอียงด้วยอคติ

4.3 การคิดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญา โดยบริสุทธิ์ใจ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส

4.4 ปัญญาที่รู้จัก เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้ทางเสื่อมทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จ ที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่งขึ้นไป

4.5 ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือ โลกและชีวิต เข้าถึงความจริงแท้ ถึงขั้นที่ทำให้จิตเป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ ปัญญาขั้นสุดท้ายนี้ ส่งผลถึงภาวะที่เรียกว่า วิมุตติ ความหลุดพ้น เป็นอิสระภาพที่แท้จริง

ระบบไตรสิกขาเพื่อให้องค์รวมพัฒนาอย่างมีคุณภาพ

พระพุทธเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต 2536:45-49) ได้กล่าวถึงการฝึกไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมองภาพรวมที่เป็นระบบใหญ่ของการฝึก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำงานอยู่ด้วยกันตลอด เรียกว่า รอบใหญ่ แต่หากมาดูการทำงานของกระบวนการศึกษาหรือฝึกฝนพัฒนานั้นในเวลาใดเวลาหนึ่งก็ตาม จะเห็นองค์ทั้งสาม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ทำงานอยู่ด้วยกันและสัมพันธ์กันตลอดเวลา เรียกการมองการทำงานในช่วงสั้นๆว่า รอบเล็ก

การฝึกไตรสิกขาแบบรอบเล็ก สามารถเริ่มจากองค์ใดก็ได้ใน 3 องค์ (ศีล สมาธิ ปัญญา) เช่น

- ถ้าเรามีความพอใจ จิตแนบสนิทหรือสนิทใจกับพฤติกรรมอย่างใด (สมาธิ) เราก็จะมีความโน้มเอียงไปสู่การทำพฤติกรรมอย่างนั้น (ศีล)
- ถ้าเราพิจารณาเห็นโดยเหตุผลว่า พฤติกรรมอีกอย่างหนึ่งดีกว่า เราเห็นว่าการทำอย่างนั้นจะดีกว่า จะเป็นประโยชน์กว่า (ปัญญา) เราก็จะทำพฤติกรรมตามที่เราคิดว่าดีกว่านั้น (ศีล)

- แต่บางทีอาจจะมีพฤติกรรมเกิดขึ้นก่อน เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ โรงเรียน หรือสถาบันทางสังคม เขาจัดระเบียบวินัยเป็นกฎเกณฑ์กติกาขึ้นมาแล้ว เราเข้าไปอยู่ในหมู่ในพวกก็ทำตามเขาไป(ศีล) ต่อมา จากความเคยชินในการทำพฤติกรรมอย่างนั้นเรื่อยไป โดยไม่ขัดแย้งในใจ เราก็เกิดความพอใจสนิทใจกับพฤติกรรมนั้น (สมาธิ) แล้วบางทีก็เลยมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่เป็นระเบียบหรือกฎเกณฑ์กติกาของพฤติกรรมนั้นว่าดีมีประโยชน์(ปัญญา)
- พอปัญญาเห็นคุณค่าของพฤติกรรมอย่างนั้นแล้ว ก็ยังทำพฤติกรรมอย่างนั้นหนักแน่นขึ้นอีก (ศีล) แล้วก็ยิ่งมีความสุข ความพอใจสนิทใจกับพฤติกรรมนั้นมากขึ้น (สมาธิ) ฯลฯ

เพราะเหตุที่มีการโยงส่งผลกันไปมาอย่างนี้ ก็ทำให้เรามีการปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมมีผลดียิ่งขึ้นได้อีกในการฝึก ศีล สมาธิ ปัญญา 3 อย่างนี้ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าอย่างใดอย่างหนึ่งไม่พร้อมหรือไม่ร่วมประสานก็จะทำให้กระบวนการฝึกไม่ได้ผลดี

การพัฒนาไตรสิกขาในระดับรอบเล็ก ที่ควรปฏิบัติให้ได้เป็นประจำ และเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้จริงโดยไม่ยาก คือ การนำไตรสิกขาเข้าสู่การพิจารณาของโยนิโสมนสิการ หรือการโยนิโสมนสิการในไตรสิกขา กล่าวคือ

“ในการกระทำทุกครั้งทุกอย่างไม่ว่าจะแสดงพฤติกรรมอะไรหรือมีกิจกรรมใดๆ ก็ตาม เราสามารถฝึกฝนพัฒนาตนและสำรวจตรวจสอบตนเอง ตามหลักไตรสิกขานี้ ให้มีการศึกษาครบทั้งสามอย่าง ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมกันไปทุกครั้งทุกครั้ง คือเมื่อกระทำอะไรก็พิจารณาดูว่า พฤติกรรมหรือการกระทำของเราครั้งนี้ มีการเบียดเบียน จะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครหรือไม่ หรือว่าเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสร้างสรรค์(ศีล)

ในการกระทำเดียวกันนี้ จิตใจของเราเป็นอย่างไร เราทำด้วยจิตใจที่เห็นแก่ตัว มุ่งร้ายต่อใคร ทำด้วยความโลภ โกรธ หลงหรือไม่ หรือทำด้วยเมตตา มีความปรารถนาดี ทำด้วยศรัทธา ทำด้วยสติ มีความเพียร มีความรับผิดชอบ เป็นต้น ในขณะที่ทำให้เรามีสภาพจิตใจเป็นอย่างไร เราอ่อนกระวนกระวาย ชุ่นมัย เศร้าหมอง หรือว่ามีจิตใจที่สงบ ร่าเริง เบิกบาน เป็นสุข เอิบอิ่ม ผ่องใส (สมาธิ) การกระทำครั้งนี้ เราทำด้วยความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ทำ มองเห็นเหตุผล รู้เข้าใจหลักเกณฑ์และความมุ่งหมาย มองเห็นผลดีผลเสีย และหนทางแก้ไขปรับปรุงพร้อมดีแล้วหรือไม่ (ปัญญา)”

การบำเพ็ญไตรสิกขา คือ การฝึกฝนพัฒนาตนเอง และสำรวจตรวจสอบวัดผลการพัฒนาตนได้เสมอตลอดทุกครั้งทุกเวลา โดยที่การบำเพ็ญไตรสิกขาในรอบเล็กช่วยให้การเจริญไตรสิกขาในรอบใหญ่ก้าวหน้าไปด้วยดี ขณะเดียวกันการเจริญไตรสิกขาในรอบใหญ่ก็จะส่งผลให้การบำเพ็ญไตรสิกขาในรอบเล็กมีความมั่นคงและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนเต็มเปี่ยมในที่สุด

วินัยคือการจัดสรรให้เกิดโอกาสในการพัฒนา

พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต 2536 :49-52 ได้กล่าวว่าในการฝึกระดับศีล หรือพัฒนาศีลปกติจะใช้วินัยเป็นเครื่องฝึก ซึ่งวินัยในความหมายที่ถูกต้องจะไม่ใช่เป็นเรื่องของการบังคับ แต่เป็นเรื่องของการจัดสรรให้เกิดโอกาสในการพัฒนา

วินัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะวัตถุประสงค์ที่มุ่งประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม เช่น ความต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะดวกสบายของที่อยู่อาศัย ต้องการโอกาสในการทำงาน ต้องการความคล่องตัวในการดำเนินกิจการต่างๆ ต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จึงมีการจัดอุปกรณ์ต่างๆให้เป็นระเบียบ สามารถหยิบใช้ได้สะดวก การจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในบ้าน ในที่ทำงาน ในท้องถนน จัดลำดับการใช้เวลา เป็นต้น เมื่อจัดระเบียบแล้วปฏิบัติตามระเบียบนั้น ก็จะเกิดความคล่องตัวในการทำการต่างๆตามปรารถนา เพราะฉะนั้นวัตถุประสงค์โดยแท้ของวินัย คือ การจัดสรรโอกาส ให้นุชนุชย์สามารถทำอะไรได้สะดวกและมากขึ้น อันเป็นการเอื้อต่อการพัฒนา

วินัยมีความสัมพันธ์กับจิตสำนึกของมนุษย์ คือ จิตสำนึกในการพัฒนาตน ถ้ามนุษย์มีจิตสำนึกในการพัฒนาตน วินัยก็จะได้ผลและจะเกิดผลดีทางจิตใจด้วย เช่น มีความปรารถนา ความภูมิใจ และมีความสุข แต่ถ้าไม่มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง ก็จะเสียต่อการฝึกใจ แล้วเกิดความทุกข์ตามมา คำว่าจิตสำนึกในที่นี้คือ การมองเห็นหรือยึดถือเป็นเรื่องสำคัญที่ผูกพันกับตนเอง มองเห็นประโยชน์และคุณค่า ความสำคัญของการฝึก ว่าจะต้องฝึกตัว การฝึกตัวเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่จำเป็นในชีวิตของเรา เพื่อชีวิตที่ดีงามขึ้นจำเป็นต้องมีการฝึกตน และเมื่ออ้อมใจกับการฝึกตน องค์ประกอบทางด้านจิตจึงเข้ามาสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการรักษาวินัยอยู่เรื่อยๆ และปัญญาจะทำให้รู้ว่าวินัยช่วยจัดสรรโอกาสให้แกชีวิตที่ดีได้อย่างไร เมื่อเห็นคุณค่าก็ยิ่งทำให้เกิดความพอใจ การฝึกพฤติกรรมจึงมีความสัมพันธ์กับปัญญา ด้วยเหตุนี้ เพราะฉะนั้นก่อนการวางระเบียบจึงควรชี้แจงให้เห็นเหตุผล ให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของระเบียบหรือกฎเกณฑ์ กติกานั้นๆก่อน

อีกความหมายหนึ่งของวินัย คือ วินัยมีความหมายเป็นกติกาของสังคม หรือสิ่งที่ยังมาช่วยร่วมกันเพื่อช่วยให้ปฏิบัติตัว วางตนและทำกิจกรรมต่างๆได้ถูกต้อง คือ เป็นข้อตกลงว่า เพื่อการอยู่ดีร่วมกัน ทุกคนจะถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางกันไว้ว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร ถ้าล่วงละเมิดจะต้องได้รับโทษอย่างไร

สุมณ อมรวิวัฒน์ (2542 :8 – 17) ได้กล่าวถึงหลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ดังนี้
หลักที่หนึ่ง พระพุทธศาสนามองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคล (as individual) และในฐานะ
 เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น(กัลยาณมิตร)

การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องสร้างฉันทะแก่ผู้เรียนแต่ละคน ในเวลาเดียวกันก็ต้องเน้น
 กิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ได้ทำงานเป็นกลุ่ม และฝึกทักษะทางสังคมเพื่อความเป็น
 สมาชิกที่ดีของกลุ่มด้วย

หลักที่สอง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือเวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝนและอบรมบ่ม
 นิสัยได้

กระบวนการพัฒนามนุษย์มุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งทำความเข้าใจในธรรมชาติ
 และความเจริญเติบโตของมนุษย์ทั้งทางกายและทางจิต สามารถฝึกอบรมได้ทั้งโดยตนเองและ
 โดยสิ่งแวดล้อม (ปรโตโมหะ) กระบวนการเรียนรู้จึงมีจุดเริ่มต้นที่บุคคล มีขั้นตอนการดำเนินการที่
 สัมพันธ์สอดคล้อง มุ่งเน้นให้บุคคลคือ หลักของการพัฒนาตน ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

หลักที่สาม มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด (เสชาติกปัญญา) และแม้ว่ามนุษย์จะมี
 ความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา)

กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญานั้น เน้นการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่
 มนุษย์ก็เรียนรู้ได้ไม่เท่ากัน เนื่องจากความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนั้นพระพุทธองค์จึงได้วาง
 หลักการเรียนรู้โดยคำนึงถึง ความพร้อม ความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและให้
 กำลังใจแก่ผู้เรียน โดยเน้นเรื่องวิริยะคือ ความเพียร ในการฝึกฝนตนเอง

หลักที่สี่ พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิตที่มีลักษณะ
 เป็นองค์รวมของรูป (กายภาพ : กาย – วาจา) กับนาม (จิตภาวะ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความ
 เจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต

สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้นำมาอธิบายวิธีการเรียนการสอนด้วยกระบวนการชิมชั๊บ ซึ่งเป็น
 กระบวนการพัฒนารูปกับนามรวมกันเป็นชีวิต หรือขั้นห้า การเรียนการสอนจึงเป็นการพัฒนา
 มนุษย์ด้านพฤติกรรม ความรู้สึก การรับรู้ การคิดพิจารณาและความรู้แจ้ง ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียน
 ต้องใช้สติและปัญญากำกับการฝึกอบรมโดยตลอด การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการผสมผสานทั้ง
 กายและจิต และต้องพัฒนาทั้ง 2 ด้านไปพร้อมกัน

หลักที่ห้า การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก 3 แกน คือ

1. การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล (self – training in morality)
2. การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (self – training in mentality or concentration)
3. การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (self – training in wisdom)

ไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรมกาย วาจา และจิตของมนุษย์ ให้สามารถค้นพบและควบคุมตนเอง เรียนรู้พัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ตามหลักการศึกษา 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายหลักไตรสิกขาในแง่ของการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า

“...ไตรสิกขา เป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า ... เมื่อฝึกขั้นละเอียดภายในคือขั้นจิตและปัญญาแล้ว ผลก็ส่งกลับออกมาช่วยในการดำเนินชีวิตด้านนอก เช่น มีความประพฤติสุจริต มั่นคง มีศีลที่เป็นไปโดยปกติธรรมดาของตนเอง ไม่ต้องฝืนใจ หรือตั้งใจควบคุมรักษา คิดแก้ปัญหา และทำกิจกรรมต่างๆด้วยปัญญาบริสุทธิ์ โดยนัยที่กล่าวแล้ว เมื่อฝึกตลอดระบบสิกขาแล้ว ระบบชีวิตทั้งหมดก็กลายเป็นระบบของมรรค สอดคล้องกันหมดทั้งภายนอกภายใน...”

หลักที่หก การพัฒนาปัญญา

จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนด้วยการค้นคิด (จินตมยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา)

การเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์จึงต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงมโนธรรมและวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เน้นวิธีการเรียนรู้ การค้นพบด้วยตนเอง การประเมินตนเองและปรับปรุงแก้ไขผลแห่งการปฏิบัตินั้นเป็นเงื่อนไข โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทาง ช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการและสิ่งแวดล้อมที่มีสุนทรียภาพ

โดยที่ฐานของการเรียนรู้อยู่ที่ธรรมชาติและลักษณะชีวิตของมนุษย์ การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ส่วนปัจจัยของการเรียนรู้ได้แก่ วิธีการแห่งศรัทธาและวิธีการแห่งปัญญา

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การศึกษาแนวพุทธศาสตร์ เป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างองค์รวมในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ หรืออารมณ์ความรู้สึก ด้านสังคมและด้านปัญญา จนก่อให้เกิดความเข้าใจในโลกและชีวิต สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีอิสรภาพ และมีความสุข

1.2 กระบวนการการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต ,2543:16 – 17) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ มีสัมมาทิฐิ เป็นแก่นนำของการศึกษา และมี ปัจจัยภายนอก(วิธีการแห่งศรัทธา) และ ปัจจัยภายใน(วิธีการแห่งปัญญา) เป็นปัจจัยเสริมสร้างสัมมาทิฐิ

ตัวแท้ของการศึกษา คือ การพัฒนาคนโดยมีการพัฒนาปัญญาเป็นแกนกลาง เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในบุคคล ซึ่งมี**สัมมาทิฐิ** หรือการรู้ การเข้าใจ การคิดเห็นดีงาม ถูกต้องตามความจริง เป็นแก่นนำของการศึกษา

ปัจจัยภายนอก(วิธีการแห่งศรัทธา) ที่เรียกว่า *ปรโตโฆสะ* แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับการถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยทางสังคมที่ช่วยแนะนำในทางที่ถูกต้องดีงาม ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถช่วยนำไปสู่**ปัจจัยภายใน** (วิธีการแห่งปัญญา) เรียกว่า *โยนิโสมนสิการ* แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางปัญญา คือ การรู้จักมอง การรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่แท้จริงโดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัยสืบค้น และสืบสาวให้ตลอดสาย เพื่อแยกแยะ สิ่งเหล่านั้นให้เห็นตามสภาวะ แห่งเหตุและปัจจัยโดยไม่มีต้นหาอุปาทาน ทำให้เกิดความดีงามและแก้ปัญหาได้

นอกจากปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการแล้ว ยังมีองค์ประกอบแทรกที่มาช่วยหนุนอีก 5 ตัว ซึ่งอยู่ในกระบวนการฝึกขั้นก่อนที่จะเข้าสู่มรรคด้วย จึงรวมมี 7 ตัว คือ (พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต: 29 - 31)

1. กัลยาณมิตตตา (ความมีกัลยาณมิตร) ได้แก่ ปรโตโฆสะที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก
2. ศิลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) คือ ความเป็นผู้มีวินัย หรือชีวิตที่มีระเบียบ หรือมีพฤติกรรมความเคยชินที่ดี ซึ่งเกิดจากการใช้วินัยมาฝึกให้เกิดพฤติกรรมเคยชินที่ดี ด้วยการจัด

ระเบียบชีวิต และจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้มีสภาพซึ่งเอื้อโอกาสต่อการที่จะ ดำเนินการพัฒนาต่อไป

3. ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ) คือ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ความใฝ่รู้ ใฝ่ สร้างสรรค์ ต้องการเข้าถึงความจริง และทำสิ่งทั้งหลายให้ตั้งงามเป็นเลิศ ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่แทน ตัณหา

4. อัตตสัมปทา (ความทำตนให้ถึงพร้อม) คือ การทำตนให้ถึงความสมบูรณ์แห่งศักยภาพ ของความเป็นมนุษย์ โดยมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

5. ทิฐุสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยหลักการแห่งความเชื่อถือ) คือ เชื่อถือในหลักการแห่ง เหตุผลหรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อมองอะไรก็มองตามเหตุปัจจัย ซึ่งทำให้การเรียนรู้ เกิดขึ้น เพราะเป็นผู้ที่คิดหาเหตุผลอยู่ตลอดเวลา

6. อัปมาทสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท) คือ ความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อย ชา มีสติ ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่พลาดโอกาส โดยเฉพาะความมีจิตสำนึกตระหนักในความ เปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าของเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนทำงาน และพัฒนาชีวิตแข่งกับเวลา

7. โยนิโสมนสิการสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ) การรู้จักมนสิการ หรือรู้จัก คิดพิจารณาด้วยตนเอง ไม่มองอะไรข้ามๆ พว่ๆ คลุมๆ แต่รู้จักคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัยแยกแยะให้ เห็นองค์ประกอบ จับแง่ดีมาใช้ประโยชน์ได้ และรู้จักโยงให้เห็นองค์รวมหรือสร้างองค์ความรู้ ความคิดใหม่ได้ ทำให้เกิดปัญญาที่เข้าถึงความจริง ได้ประโยชน์ และทำการสำเร็จสนองความใฝ่รู้ และใฝ่สร้างสรรค์ได้โดยสมบูรณ์

องค์ประกอบหรือปัจจัยฝึกทั้ง 7 ตัว รวมเรียกว่า บุญนิमितของมรรค เป็นเครื่องหมายบ่ง บอกล่วงหน้าถึงการมาของมรรค เป็นจุดเริ่มที่จะเข้าสู่มรรค คือวิถีชีวิตที่ตั้งงามของผู้มีการศึกษา โดยปัจจัยตัวแรก คือ กัลยาณมิตร เป็นตัวช่วยชักนำหรือกระตุ้นให้เกิดปัจจัยตัวอื่น

ปัจจัยข้อที่ 1 คือ ความมีกัลยาณมิตรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก รัฐหรือสังคมมีหน้าที่ จัดสรรและเตรียมบุคลากรที่จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ ของการศึกษา สามารถทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรได้ดี ที่สำคัญ การที่กัลยาณมิตรจะเข้าไปช่วย บุคคลอื่นเพื่อนำเขาเข้าสู่ไตรสิกขานั้น กัลยาณมิตรต้องรู้จักบุคคลนั้นๆว่ามีลักษณะอย่างไร ต้องรู้ ความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อที่จะได้ประยุกต์กระบวนการไตรสิกขาให้เหมาะกับบุคคลนั้นๆ

กระบวนการการศึกษาแนวพุทธศาสตร์ เป็นการศึกษาที่พัฒนาปัญญาเป็นแกนหลัก โดยใช้สัมมาทิฐิ(เห็นชอบ) เป็นแกนนำของการศึกษา และมีปัจจัยภายนอกซึ่งได้แก่ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมและปัจจัยทางสังคม ช่วยแนะนำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม โดยมีปัญญาซึ่งเป็นปัจจัยภายใน เป็นเครื่องมือในการคิดพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง

เมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นแกนนำและเป็นฐานแล้ว กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ กระบวนการนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ เรียกว่า **ไตรสิกขา** (สิกขา หรือ หลักการศึกษา 3 ประการ) สิกขาในพระพุทธศาสนา แปลว่า การศึกษา การสำเนียง การฝึก ฝึกปรีหรือ ฝึกอบรม ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญา ให้เจริญงอกงาม ยิ่งขึ้นไปจนถึงบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ การหลุดพ้นหรือนิพพาน ความหมายของสิกขาสาระ และวิธีการ มีดังนี้(พระธรรมปิฎก,2538:603-606)

1.**อธิศีลสิกขา** การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ

2.**อธิจิตตสิกขา** การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมสุขภาพจิต และการรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ

3.**อธิปัญญาสิกขา** การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์

อธิศีลสิกขา มีสาระเกี่ยวกับการดำรงตนด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์ รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกันเป็นพื้นฐานที่ดี สำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา ศีล จึงกินความถึงการจัดสรรสภาพแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคมที่ปิดกั้นโอกาสในการทำชั่วและส่งเสริมโอกาสในการทำความดี การจัดระเบียบชีวิตและสังคมโดยวางหลักเกณฑ์ กฎข้อบังคับ บทบัญญัติต่างๆ เพื่อควบคุมความประพฤติของบุคคล พระพุทธศาสนาเรียกว่า วินัย ตัวอย่างวินัยที่สร้างเสริมศีลสำหรับสังคมวงกว้างได้แก่ระบบการปกครองทั้งบริหาร บทบัญญัติ และตุลาการ ระบบเศรษฐกิจ ระเบียบแบบแผนทางขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม มาตราการเกี่ยวกับการงานอาชีพ เป็นต้น

อธิจิตตสิกขา สาระ คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือ การปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด เป้าหมายหลักคือ การบำเพ็ญกรรมฐานแบบสมณะวิธี เพื่อชักจูงจิตของคนให้สงบ ให้มีจิตใจยึดมั่น

และมั่นคงในคุณธรรม ใฝ่ใจให้ฝึกฝนและมีวินัย อุตสาหะในการสร้างคามดีงามยิ่งขึ้นไป ตลอดจนอุบายต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพจิต เช่น การมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอันสงบ รั่มรื่น ชักจูงความคิดในทางดีงาม การสร้างบรรยากาศในสถานที่ต่างๆ ให้ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา ชวนให้อยากทำดี

อธิปัญญาศึกษา สาระคือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงหรือเท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่างๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางใจวางท่าที และปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจ ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีอิสรเสรี สดชื่น เบิกบาน การศึกษาอธิปัญญาในชั้นสูงและเคร่งครัด ก็คือ การบำเพ็ญวิปัสสนากาวนา ซึ่งต้องใช้สมาธิจากการปฏิบัติด้วยสมถะวิธีเข้าช่วย แต่การพัฒนาปัญญาในมุกกว้าง เรื่องของปัญญา ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนที่อาศัยกัลยาณมิตร โดยเฉพาะครูอาจารย์ผู้สอน ยังเป็นกัลยาณมิตรที่สามารถสร้างศรัทธาและสามารถชี้แนะให้ผู้เรียนเป็นคนรู้จักคิดเองได้ อย่างน้อยทำให้มีความเห็นชอบตามครรลองธรรม ถ้าสามารถทำได้อย่างยิ่งกว่านั้น ก็ให้เขารู้จักมองโลกและชีวิตอย่างรู้เท่าทันความจริงที่จะวางใจ วางท่าทีที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นผู้มีการศึกษาชนิดที่ขัดเกลากิเลสและแก้ทุกข์ได้ สามารถทำประโยชน์แก่ผู้อื่นพร้อมกับที่ตนเองมีจิตใจเป็นสุข

กระบวนการศึกษาแนวพุทธศาสตร์ หรือศึกษา คือ การมีสัมมาทิวะเป็นแกนนำ โดยฝึกปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ซึ่งได้แก่ ศีลสิกขา เป็นการฝึกเกี่ยวกับการดำรงชีวิต อธิจิตสิกขาเป็นการพัฒนาจิตให้มีคุณธรรม มีอุตสาหะในการสร้างคามดี และอธิปัญญาศึกษา เป็นการฝึกให้รู้จักคิดและเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของโลกและชีวิต การศึกษาที่เกิดจากศีล สมาธิปัญญา จึงเป็นการศึกษาที่สามารถทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ของโลกและชีวิต สามารถทำประโยชน์ให้แก่ส่วนร่วมด้วยจิตที่เป็นสุข

หลักการศึกษทั้ง 3 ประการนี้ จัดวางขึ้นไว้ โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า วิธีแก้ปัญหาของอารยชนเป็นพื้นฐาน วิธีแก้ปัญหาแบบอารยชนนี้ เรียกตามคำบาลีว่า **อริยมรรค** แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ ที่ทำให้เป็นอริยชน **อริยมรรค**นี้มีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหาหรือรายละเอียดของการปฏิบัติ 8 ประการคือ

1. **สัมมาทิวะ** (เห็นชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วยการมี **ความคิดเห็น** แนวความคิด ความเชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยมต่างๆที่ดีงาม ถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยสอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ

2. **สัมมาสังกัปปะ** (ดำริชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วยการมี **ความคิด** ความดำริไตร่ตรอง หรือคิดการต่างๆที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุนมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละ หวังดี มีไมตรี ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว หรือความเคียดแค้นชิงชัง มุ่งร้ายคิดทำลาย

3. **สัมมาวาจา** (วาจาชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วย **การพูด หรือการแสดงออกทางวาจา ที่สุจริต** ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่โกหก หลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย มีความสุภาพ นิ่มนวลชวนให้เกิดไมตรี สามัคคีกัน ใช้ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ก่อประโยชน์

4. **สัมมากัมมันตะ** (กระทำชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วย **การกระทำที่ดีงาม สุจริต** เป็นไปในทางสร้างสรรค์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียน หรือทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงาม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมสงบสุข เป็นการกระทำต่างๆที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่ไปเพื่อการทำลายชีวิตร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครอง หรือของรักของหวงของผู้อื่น

5. **สัมมาอาชีวะ** (อาชีพชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วย **การประกอบอาชีพที่สุจริต** ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น

6. **สัมมาวายะมะ** (พยายามชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วย **การเพียรพยายามในทางที่ดีงามชอบธรรม** คือ เพียรหลีกเลี่ยงป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งดีงามหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้น

7. **สัมมาสติ** (ระลึกชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วย **การมีสติกำกับตัว** คุมใจไว้ ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง ต้องทำในเวลานั้นๆ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เกี่ยวข้อง เป็นประโยชน์ หรือธรรมที่ต้องใช้ในเวลานั้นๆ เวลานั้นๆ ไม่หลงเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึก สภาพจิตใจ และความนึกคิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เฝ้าหวงหรือยั่วยุ ฉุดกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสีย

8. **สัมมาสมาธิ** (จิตมั่นชอบ) เป็นแนวปฏิบัติด้วย **ความมีจิตตั้งมั่น** จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สม่ำเสมอ แน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุนมัว ผ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็ง เอาจาน ไม่หุดหู่ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี

มรรคมีองค์ 8 ประการอันประเสริฐ มีสัมมาทิวฐิ เป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน โดยสัมมาทิวฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นพวกที่เรียกว่า ปัญญา

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นประเภทที่เรียกว่า ศีล
 สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นหมวดที่เรียกว่า สมาธิ
 มรรคมรรค 8 ประการนี้ จัดเป็นประเภทได้สาม เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา

ปฏิบัติด้วยสิกขา แล้ววัดผลด้วยภาวนา

ภาวนา ใช้ในกรณีของการตรวจสอบ เป็นการวัดผลเพื่อดูว่าด้านต่างๆของการพัฒนาชีวิต
 คนนั้นได้รับการพัฒนาครบถ้วนหรือไม่ ส่วนสิกขา ใช้กับกระบวนการฝึก(พระเทพเวที ประยุทธ์
 ปยุตโต: 40 - 44)

สำหรับไตรสิกขา ศีล จะคลุมความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุหรือทางกายภาพ
 และทางสังคม รวมไว้ในข้อเดียวกัน แต่เมื่อจัดเป็นภาวนา แยกออกเป็น 2 ข้อ คือเอาเรื่อง
 ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในสังคมไว้ในข้อศีลภาวนา ส่วนเรื่องของความสัมพันธ์กับ
 สภาพแวดล้อมในโลกวัตถุแยกไปเป็นกายภาวนา

การภาวนานิยมใช้ในการวัดผลของการศึกษาหรือการพัฒนาบุคคล รูปศัพท์จึงเป็นคำ
 แสดงคุณสมบัติของบุคคล คือ จากกายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนาและปัญญาภาวนา
 เปลี่ยนเป็น

1. **ภาวิตกาย** มีกายที่พัฒนาแล้ว(มีกายภาวนา) คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทาง
 กายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักบริโภคปัจจัย 4 รู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่เป็นการส่งเสริม
 คุณภาพชีวิต (กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูแลเป็น พังเป็น ฯลฯ)

2. **ภาวิตศีล** มีศีลที่พัฒนาแล้ว (มีศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่
 เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในวินัย และอาชีวะที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทาง
 สังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข(เสวนา – คบหาเป็น สังคมเป็น พุดเป็น
 สื่อสารเป็น ทำเป็น)

3. **ภาวิตจิต** มีจิตที่พัฒนาแล้ว(มีจิตภาวนา) คือมี จิตใจที่ฝึกอบรมดีแล้ว สมบูรณ์ด้วย
 คุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร มีมุทิตา ความ
 เคารพอ่อนน้อม ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น สมบูรณ์ด้วย สมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็ง
 มั่นคง มีความเพียรพยายาม มีอุตสาหะวิริยะ รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วย

สุขภาพจิต คือ มีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เิบอิม ผ่องใส และสงบสุข ตั้งจิตเป็น วาใจเป็น ทำใจเป็น)

4.ภาวิตปัญญา คือ มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (มีปัญญาภาวนา) คือ รู้จักคิดรู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆได้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจ เหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติ และแรงจูงใจเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต เข้าถึง อิศรภาพ พลอดทุกขปราศปัญหา (คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น)

ผู้มีภาวนาครบทั้ง 4 อย่างนี้ เป็นภาวิตทั้ง 4 ด้านนี้แล้วโดยสมบูรณ์เรียกว่า “ภาวิตตะ” แปลว่าผู้พัฒนาตนแล้วได้แก่ พระอรหันต์ เป็นอเสขะ คือผู้จบการศึกษาแล้ว ไม่ต้องศึกษาต่อไปอีก

การจัดการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นการจัดการศึกษาที่สามารถพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้ง 4 ด้าน คือการพัฒนาด้านกาย ด้านศีล ด้านจิตและด้านปัญญา โดยเริ่มต้นที่การฝึกให้เกิดสัมมาทิฐิ คือการเห็นชอบ เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง แล้วก็ฝึกปฏิบัติไปในหนทางที่ถูกต่อนั้นด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ 8 หลักโดยใช้กระบวนการไตรสิกขา เป็นข้อปฏิบัติ สำหรับการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญา ให้เจริญงอกงาม

สมณ อมรวิวัฒน์ (2546) ได้กล่าวถึงการกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมว่า การเรียนเป็นกระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับ สิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ (รู้สีก หมายรู้ รู้คิด รู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบ ฝึกฝนอบรมตนเอง หรือโดย กัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ(ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ(ความสามารถ) สุขภาวะ(ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสระภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส)

ประเวศ วะสี (2546) กล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่สามารถรู้ตัวเองได้ ซึ่งรวมถึงรู้จิตของตัวเองได้ เมื่อรู้จิตของตัวเอง ก็สามารถทำให้หลุดพ้นจากความบีบคั้นได้ นั่นคือ ทำให้เป็นอิสระจากความเห็นแก่ตัวและมีความสุขโดยสิ้นเชิง พุทธศาสนาจึงเน้นที่การเรียนรู้ให้รู้จักตัวเอง และได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพระพุทธรูปกับการศึกษาไว้ 4 ประการ ได้แก่

1.พระพุทธรูปให้คุณค่าแก่การศึกษาสูงสุด ที่พุ่งไปที่ตัวมนุษย์เองว่าสามารถพึ่งตนเองได้ และถือว่าปัญญาเป็นความสว่างที่สุดที่มนุษย์สามารถบรรลุทางปัญญาได้

2.วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อพ้นทุกข์ ให้เป็นตัวกำหนดการเรียนรู้และผลการเรียนรู้

3. **โลกทัศน์และวิถีคิดแบบพุทธ** เป็นปัจจัยกำหนดว่า เราจะเข้าถึงความเป็นจริง ด้วยวิธีการคิดแบบองค์รวม ตามความจริงทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่มีความเชื่อมโยงกัน

4. **การศึกษาที่เอาชีวิตหรือวิถีชีวิตเป็นตัวตั้ง** ไม่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เพราะชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มนุษย์ควรเรียนรู้ให้รู้ตัวเอง และรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ระหว่างมนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อม

ประเวศ วะสี (2546) กล่าวว่า พุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการศึกษา การเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการเรียนรู้ที่ชัดเจน คือ เพื่อความหลุดพ้นจากการบีบคั้นทั้งปวง ทั้งทางกาย จิตสังคมและปัญญา ท่านได้กล่าวถึงการศึกษาแนวพุทธภาคปฏิบัติว่า ประกอบด้วย 1.การเคารพศักดิ์ศรี คุณค่าของความเป็นคนว่าทุกคนเท่าเทียมกัน ทุกคนมีสภาพพุทธอยู่ในตัว สามารถบรรลุธรรมได้โดยมีความรู้ในการปฏิบัติหรือผู้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเป็น public knowledge เป็นความรู้ที่คนมาพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ทุกคนเข้าถึงได้ 2.มุ่งที่ชุมชนเรียนรู้ (learning community พระพุทธศาสนาเป็นธรรมะแห่งความเป็นชุมชน การเรียนรู้ – นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง 3.การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา ต้องย้ายการศึกษาออกจากกรอบหนังสือ มาอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันให้มากที่สุด 4.ศีลและการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ – สังคม 5.เป็นการศึกษาโดยเอาสภาพความเป็นจริงของสังคมเป็นตัวตั้ง 6.การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาได้อย่างดุลยภาพ = ปรกติ = ศีล (การบูรณาการอย่างยั่งยืน) 7.การเรียนรู้ – สุตมยปัญญา / จินตมยปัญญา / ภาวนามยปัญญา

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมจึงเป็นเรื่องการรู้จักตนเอง ควบคุมตนเองไม่ให้จิตไหลไปในทางเสื่อมโดยใช้ปัญญาและสติ การลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและเข้าใจ จนเป็นการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น และเข้าสู่ความมีอิสรภาพในที่สุด

1.3 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน (Internalization)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน(World net Dictionary) หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากการหลอมรวม เรื่องค่านิยมหรือทัศนคติ เข้าสู่ภายในตัวอย่างเป็นระบบ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน (Wikipedia , the free encyclopedia) เป็นนำบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งสิ่งนั้นไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราตั้งแต่แรก เข้าสู่ขอบเขตภายในโดยเฉพาะใน

เรื่องความคิดและข้อคิดเห็นที่แตกต่างจากความคิดเดิม แล้วทำให้แต่ละคนยอมรับสิ่งนั้นมาเป็นของตน การเปลี่ยนศาสนา เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในนี้

Kenneth C.Wallis and James L. Poulton(2001:6) ได้รวบรวมความหมายของ Internalization (การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน) จากคนอื่นๆไว้ดังนี้

Moore and Fine(1990:102-3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน มีส่วนคล้ายกับ กระบวนการที่เกิดขึ้นจากการรับ และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในโลกซึ่งอยู่นอกตัวเรา เข้าสู่ร่างกายแล้ว กลายเป็นโครงสร้างภายใน ซึ่งเกิดจากการรวมสิ่งต่างๆเข้าไว้เป็นลักษณะของตน การแสดงตัวตนจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก และการกำหนดเอกลักษณ์ของตน ซึ่งก็มีความเกี่ยวข้องกับระบบประสาทรับความรู้สึก ประสาทสัมผัส ความจำ ภาพสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น จินตนาการ การจัดระบบคำศัพท์ที่เกิดขึ้นจากระบบภายใน ด้วยการเปลี่ยนสิ่งที่ได้รับและการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ เป็นโครงสร้างภายในอันใหม่ ด้วยการสรุปเอาว่า โครงสร้างภายในดั้งเดิมของแต่ละคนต่างก็ถูกบรรจุกด้วยโครงสร้างจากคนอื่นๆเช่นกัน

Walrond-Skinner (1986:186) ให้คำนิยามของคำว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในว่า เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของแต่ละบุคคล จากการเปลี่ยนหรือโยกย้ายความสัมพันธ์ที่เกิดจากสิ่งภายนอกเข้าสู่ภายในของแต่ละคน จากกลไกด้านการรวมสิ่งต่างๆเข้าไว้เป็นลักษณะของตน การแสดงตัวตนจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก และการกำหนดเอกลักษณ์ของตน ทำให้เกิดการสร้างระบบโครงสร้างภายในจิตใจขึ้นอย่างถาวร

Schafer (1968) อธิบาย ไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในไว้ว่า หมายความว่า ถึง กระบวนการ ที่แต่ละคนนำเอามโนภาพที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและข้อเท็จจริงที่ค้นพบ เข้าไปเปลี่ยนโครงสร้างภายใน จนกลายเป็นระบบโครงสร้างภายในที่เป็นสภาพปกติและเป็นบุคลิกของคนๆนั้นไป

Meissner (1981:10) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน ไว้ว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนสภาพ จากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายนอก การแสดงออกของผู้ที่ได้รับจากสิ่งต่างๆภายนอก แล้วสร้างรูปแบบโครงสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้าง

ภายในทางจิต และเป็นส่วนหนึ่งของโลกภายในของแต่ละคน แนวคิดหลักของเรื่องนี้ คือ การกล่าวถึงการเคลื่อนย้ายส่วนประกอบของโครงสร้างต่างๆที่ได้รับจากแหล่งข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงแล้วมารวมกันเป็นกลุ่มโครงสร้างทางจิตที่เป็นศูนย์กลางในการกำหนดลักษณะภายในของแต่ละคน

จากคำนิยามต่างๆข้างต้น อธิบายความหมายของ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใน (Internalization) ได้ว่า เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงระบบภายในของแต่ละบุคคล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก ด้วยวิธีการในการรับรู้ ตอบรับและซึมซับสิ่งต่างๆที่อยู่ภายนอกเข้าสู่ภายในตามความต้องการของแต่ละคน เสมือนหนึ่งเป็นการจัดการกับโลกภายในของคนแต่ละคน ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในที่เกิดขึ้นในแต่ละคน จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและการแสดงออกของคนๆนั้นด้วย

1.4 แนวคิดของการศึกษาและการเรียนรู้

โสภณ สุภาพงษ์ (2544:37) เสนอแนวคิดในการศึกษาว่า ต้องสอนให้เด็กทำในสิ่งต่อไปนี้

1. เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะเคารพพ่อแม่พี่น้อง
2. เรียนรู้ที่จะต้องเคารพสิทธิมนุษยชน
3. เรียนรู้ที่จะเคารพสิ่งแวดล้อม
4. เรียนรู้เตรียมตัวที่จะรับใช้สังคม

ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้เขาเกิดปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการกระทำ เมื่อเด็กเกิดปัญญา ก็คือสุขภาพทางจิตวิญญาณที่จะพาไปสู่สุขภาพทางจิตใจและไปสร้างสุขภาพสังคม ปัญญาคือสุขภาพคือการศึกษา คือศาสนา อยู่ทีเดียวกัน การมีสุขภาพทางจิตวิญญาณ จะทำให้รู้จักออมความดี ออมน้ำใจ ออมความรัก ออมเมตตา ออมการช่วยเหลือเผื่อแผ่ การออมสิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมมีความสุข แม้ไม่มีวัตถุสิ่งของหรือเงินทอง

พระอาจารย์วรศักดิ์ วรธัมโม (2545:2-3) กล่าวว่าชีวิต (life) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นร่างกาย คือส่วนที่เป็น body หรือ physical ถ้าส่วนนี้ดี การงานดี

2.ส่วนที่เป็นระบบประสาท คือ ระบบ mentality ได้แก่ ระบบสมอง (brain) หรือระบบประสาท(nervous system) การรับรู้(consciousness) การจำ(memory) การคิด (thought) ถ้าส่วนนี้ดี เล่าเรียนดี

3.ส่วนที่เป็นเรื่องของความรู้สึก เรียกว่า spiritual ถ้าส่วนนี้ดี จิตใจดี คำว่า spirit มีความหมายมากมาย บางคนเข้าใจว่าเป็นผีตายลอยมากเกิด ซึ่งไม่ใช่ แต่มีความหมายตรงกับคำว่าวิญญาณ เช่น teacher's spirit วิญญาณครู หมายถึง สำนักหรือคุณธรรมในจิตใจของครูเป็นครูโดยจิตวิญญาณ ถ้าใครเป็นครูโดยจิตวิญญาณถือว่าเป็นครูที่แท้จริง อีกความหมายหนึ่งแปลว่าคุณธรรมทั้งหลาย สูงสุดคือการที่เราถึงนิพพาน เรียกว่ามี spirit ที่สูงสุด จิตใจสะอาด สว่าง สงบ ความรู้สึก(feeling) ทั้งหลาย ได้แก่ ความโกรธ(anger) ความโลภ (greed) ความหลง (delusion) ความมัวเมาในกาม (lust) เป็นกิเลสอย่างหนึ่ง

ชีวิตจะสมบูรณ์ได้ต้องจัดการศึกษาให้สมบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน

ดลพัฒน ยศธร (2542 :68) ได้ศึกษาในเรื่องแนวคิดทางการศึกษาของยูเนสโกพบว่า คณะกรรมการนานาชาติ ว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 แห่งยูเนสโก เน้นหลักการเบื้องต้นว่า การศึกษาจะต้องช่วยพัฒนาปัจเจกชนในทุกด้าน ทั้งจิตใจ และร่างกาย สติปัญญา ความอ่อนไหว สุขทริยภาพ ความรู้สึกกับผิดชอบและศีลธรรมจรรยา และเป็นการศึกษาตลอดชีวิต

องค์การยูเนสโก ได้เสนอแนวคิดเรื่องวิธีการเรียนรู้ 4 ลักษณะ หรือเสาหลักแห่งองค์ความรู้ที่พึงเกิดขึ้นเป็นคุณสมบัติของผู้มีการศึกษาอย่างแท้จริง ดังนี้

1. **การเรียนรู้เพื่อรู้ (learn to know)**เป็นการเรียนรู้วิธีแสวงหาความรู้ คือ เรียนทั้งวิธีการและเป้าหมายพร้อมกันไปในชีวิต

2. **การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (learn to do)** การเรียนรู้และการเรียนเพื่อปฏิบัติ ควรทำควบคู่กันไป การเรียนเพื่อปฏิบัติ นั้น มีส่วนสัมพันธ์กับเรื่องการฝึกวิชาชีพ มีประโยชน์ต่อเด็กในแง่การนำไปใช้

3. **การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน (learn to live together)**ด้วยการสอนให้เข้าใจผู้อื่น และตระหนักดีว่ามนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

4. **การเรียนรู้เพื่อชีวิต (learn to life)**การศึกษา มีบทบาทสำคัญที่จะต้องทำให้คนมีเสรีภาพในความคิดอ่าน มีดุลยพินิจ มีความรู้สึกและจินตนาการที่จำเป็น เพื่อจะได้พัฒนาความสามารถของตนให้มากที่สุด

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในอนาคต มุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่เพียบพร้อมบริบูรณ์ ทั้งด้านคุณธรรม ปัญญา บุคลิกภาพ ตลอดจนประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพการงาน และเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ในสังคมทุกระดับ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดของมนุษย์ไปตลอดชีวิต

ตอนที่ 2 แนวทางในการจัดการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางในการจัดการศึกษา โดยการศึกษาในด้านปรัชญาการศึกษา ความมุ่งหมายของการศึกษา หลักสูตร บทบาทและหน้าที่ของครูและนักเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ดังนี้

ปรัชญาการศึกษา

บรรจง จันทรสา (2522:24) ได้นิยามว่า ปรัชญาการศึกษาเป็นความพยายามคิดอย่างถี่ถ้วนอย่างพิถีพิถันและอย่างมีระบบที่จะมองหรือพิจารณาองค์ประกอบทุกๆ ส่วนของการศึกษาโดยส่วนรวมในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญ และจำเป็นต่อสังคมและวัฒนธรรมของมวลมนุษย์ เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการนำทางหรือเป็นหลักยึดในการดำเนินการศึกษา หรือเป็นหลักในการพิจารณาปัญหาต่างๆทางการศึกษาโดยส่วนรวม นับตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย การปฏิบัติ ผลผลิตทางการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ตลอดจนความต้องการทางสังคมและอื่นๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาในการที่จะได้แนวคิดอันเป็นภาพรวมของการศึกษา

ทองปลิว ชมชื่น(2528) ได้กล่าวว่า “โดยธรรมชาติแล้วปัญหาทางการศึกษานั้น จำเป็นต้องใช้วิธีการทางปรัชญามากกว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ เพราะวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั้น สามารถแก้ปัญหาได้ในขอบเขตที่จำกัด เท่าที่ข้อเท็จจริงจะปรากฏออกมาให้วัดได้และพิสูจน์ได้เท่านั้น วิธีการทางปรัชญาสามารถนำมาใช้ในการประเมินหรือตัดสินปัญหาต่างๆได้ครอบคลุมกว่า”

การกำหนดปรัชญาการศึกษา เป็นการกำหนดแนวคิดทางการศึกษาจากการคิดพิจารณาอย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้สามารถตอบสนองของความจำเป็นและความต้องการของสังคม

ความมุ่งหมายของการศึกษา

วิล ไต้จิตสมคิด (2539:6) ให้ความหมายของความมุ่งหมาย (Purpose)ว่า หมายถึง เป้าหมาย อุดมการณ์ หรือความต้องการที่วางไว้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

เบนจามิน เอส บลูม และคณะ (1956 อ้างถึงในวิไล ตั้งจิตสมคิด, 2539:16) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความมุ่งหมายของการเรียน ที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน โดยจำแนกพฤติกรรม ออกเป็นหมวดหมู่และจัดลำดับความยากง่าย เพื่อสะดวกในการกำหนดความมุ่งหมายอย่างชัดเจน เรียกว่า Taxonomy of Education Objectives โดยจำแนกเป้าหมายของการศึกษาไว้ 3 ด้าน หรือ 3 พิสัย คือ พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จิตพิสัย (Affective Domain) และทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)

หลักสูตร

หลักสูตรเป็นแผนที่ทำงาน ในการสร้างคนให้ตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ สำหรับโรงเรียนแต่ละระดับ ซึ่งเป็นกระบวนการของการพัฒนาคนที่เป็นไปตามลำดับขั้น ตามระดับการศึกษา และเป็นไปตามขอบเขตของหลักสูตร เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านความรู้ สติปัญญา ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และสังคม และการมีความสามารถในการดำรงชีพที่เหมาะสม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ 2521 :1) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง ข้อกำหนดว่าด้วย จุดหมาย แนวทาง วิธีการและเนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทักษะ และพฤติกรรม ตามจุดหมายของการศึกษา

การนำหลักสูตรไปใช้ นั้นจะรวมถึงกิจกรรมสำคัญๆ 3 ประเภทด้วยกันคือ(วิไล ตั้งจิตสมคิด2539:32)

1. การแปลหลักสูตรไปสู่การสอน
2. การจัดปัจจัยและสภาพต่างๆภายในโรงเรียนเพื่อประโยชน์ในการใช้หลักสูตรให้บรรลุผลตามหลักการและจุดหมายของหลักสูตร
3. การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักการ จุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของการเรียนรู้ สอดคล้องกับโครงสร้างและการแนวดำเนินการของหลักสูตร

สิ่งที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยหลักการทางการศึกษา เพื่อใช้เป็นแผนที่ทำงานในการพัฒนาคนตามระบบโรงเรียนนั้น เป็นการพัฒนาในแต่ละระดับในเรื่อง 1. ความรู้ 2. ทักษะหรือความสามารถในการปฏิบัติขั้นพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด 3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตร และ 4. เรื่องภาวะสุขภาพ หลักสูตรจึงเป็นกรอบกำกับสำคัญที่จะเป็นแนวทางให้โรงเรียนนำไปปรับใช้ เพื่อการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กนักเรียน ได้ตรงตามความมุ่งหมายของประเทศ

แนวทางในการจัดการศึกษาจึงเริ่มจากการกำหนดปรัชญาการศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา อันจะนำไปสู่การกำหนดหลักสูตรเพื่อจัดการเรียนการสอนต่อไป ปรัชญาการศึกษา ความมุ่งหมาย และหลักสูตร จึงมีความสัมพันธ์และต่อเนื่องกันเป็นลำดับ

บทบาทและหน้าที่ของครูและนักเรียน

วัชรยuth บุญมา (2542:40) ได้ให้ความหมายของ *บทบาทหน้าที่ของครู*ว่า หมายถึง “พฤติกรรมของครู ที่ต้องแสดงออกให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่การงาน โดยมีขอบเขตของการกระทำตามกฎหมายที่สังคมคาดหวัง และจากสามัญสำนึกเราตัวเอง”

วัชรยuth บุญมา (2542:51) ได้ให้ความหมายของ *บทบาทหน้าที่ของผู้เรียน* หมายถึง “พฤติกรรมของผู้เรียนที่ต้องแสดงออกให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ โดยมีขอบเขตของการกระทำตามกฎหมายที่สังคมคาดหวัง และจากสามัญสำนึกของเราเอง

ครูและนักเรียนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในชั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพราะครูมีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาผู้เรียน ครูจึงต้องเป็นบุคคลที่พัฒนาตัวเองอยู่เสมอ และนักเรียนเองก็ต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของผู้เรียน จึงจะทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

กิจกรรมการเรียนการสอน

สิริวรรณ ศรีพหล และธีรยุทธ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2527 อ้างถึงใน วัชรยuth บุญมา, 2542:57) ได้กล่าวถึงแนวทางในการเลือกวิธีการสอนหรือกำหนดกิจกรรมที่ใช้ในการสอน โดยสรุปดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่สามารถสนองวัตถุประสงค์ของบทเรียนอย่างแท้จริง
2. เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์การสอนในด้านความเข้าใจ เนื้อหาสาระ เจตคติ หรือทักษะอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้ง 3 กระบวนการ อันถือเป็นหัวใจของวัตถุประสงค์การสอน
3. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัยและความพร้อมของผู้เรียน
4. เป็นกิจกรรมที่สนองต่อความสนใจของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่
5. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับพื้นฐานทางสังคมของผู้เรียน
6. เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนอยากปฏิบัติและอยากเข้าร่วม
7. เป็นกิจกรรมที่พัฒนาความคิดให้แตกฉาน ให้เป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

8. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มที่
9. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้ปฏิบัติ
10. เป็นกิจกรรมที่ประหยัดเวลาและทรัพยากร
11. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพโรงเรียนและชุมชน
12. เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมและท้องถิ่น

กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียน การสอนของครูเป็นขั้นตอนสำคัญของหลักสูตร เพราะเป็นการหากหลักสูตรดีแต่วิธีการสอนของครูไม่ดี ก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการของหลักสูตรได้ การสอนจึงถือเป็นยุทธวิธีสำคัญที่จะทำให้หลักสูตรที่วางไว้เกิดสัมฤทธิ์ผล

การวัดและประเมินผล

วัดผลทางการศึกษา หมายถึง ประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อค้นหาและพัฒนาสมรรถภาพให้เด็กเรียนดีขึ้น ครูเก่งขึ้นและให้การตัดสินใจที่ตรงแน่นอนและยุติธรรมมากขึ้น(ราชบัณฑิตยสถาน, 2525:735)

ในการวัดผลมีวิธีการวัด 2 วิธี คือ วัดผลทางตรงและวัดผลทางอ้อม

1. **การวัดผลโดยตรง** หมายความว่า เป็นความสามารถในการวัดสิ่งต่างๆได้โดยตรง จากสิ่งที่ต้องการวัดมีรูปธรรม เรียกว่า เป็นการวัดด้านกายภาพ เป็นการวัดที่มีเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานสากล มีความแม่นยำเที่ยงตรง ศาสตร์ที่ใช้การวัดประเภทนี้ คือ วิทยาศาสตร์
2. **การวัดผลทางอ้อม** หมายถึง การวัดคุณลักษณะหนึ่งโดยอาศัยวัดจากอีกสิ่งหนึ่ง เช่น การวัดผลการเรียน การวัดเชาว์ปัญญา การวัดเจตคติ การวัดความกังวลใจ เป็นต้น คุณลักษณะเช่นนี้อาจเครื่องมือไปวัดผลโดยตรงไม่ได้ ต้องผ่านกระบวนการทางสมองก่อนเสมอ ทำให้ไม่ได้ผลจากข้อมูลโดยตรง ทำให้โอกาสที่จะเกิดข้อผิดพลาดได้ หากความมาตรฐานที่แท้จริงได้ยาก การเปรียบเทียบกันจึงมีมักมีปัญหา ศาสตร์ที่ใช้การวัดประเภทนี้ได้แก่ สังคมศาสตร์ ซึ่งนับรวมถึงพฤติกรรมศาสตร์ และศึกษาศาสตร์

วัชรยัทธ บุญมา(2542:66)ได้สรุปความหมายของการประเมินผล ได้ดังนี้

- 1.การประเมินผลมีความหมายเช่นเดียวกับการวัดผลทางการศึกษา ความหมายนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความฟื้นฟูและการเคลื่อนไหวทางการวัดผลทางการศึกษา
- 2.การประเมินผลมีความหมายตรงกับการตัดสินใจโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้ข้อมูลและเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจ

3.การประเมินผล หมายถึง กระบวนการเปรียบเทียบข้อมูลในภาคปฏิบัติ วัตถุประสงค์ที่ระบุไว้

4.การประเมินผลเป็นกระบวนการบ่งชี้ และการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเพื่อช่วยผู้ตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆที่มีอยู่

การวัดผลประเมินผล เป็นกระบวนการต่อเนื่องของกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีความประสานสัมพันธ์กัน เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้ทราบว่า หลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนความพยายามต่างๆที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนให้ได้ผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น ว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

ตอนที่3 จิตวิญญาณ และสภาวะทางจิตวิญญาณ

ศาสตร์ที่เน้นการพัฒนาจิตใจของมนุษย์มีมานานนับพันปี ได้แก่ ศาสนา (Religion) ต่อมาชาวตะวันตกได้พัฒนาศาสตร์ขึ้นอีกแขนงหนึ่งและเป็นที่รู้จักกันดีในสมัยปัจจุบัน คือ จิตวิทยา (Psychology) ซึ่งต่างก็เน้นหรือให้ความสำคัญต่อการศึกษาจิตเป็นหลัก เพราะเป็นส่วนที่ควบคุมพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ (ประยูรท์ ปยุตโต, 2543) ความแตกต่างของจิตวิทยาและจิตวิญญาณจึงอยู่ที่ จิตวิทยาเป็นข้อความรู้และข้อค้นพบจากการศึกษาทดลองและได้ผลสรุปออกมาเป็นทฤษฎีที่พิสูจน์ได้ แต่ก็ไม่แน่ว่าจะเป็นข้อเท็จจริงเสมอไป ส่วนเรื่องจิตวิญญาณยังไม่เป็นเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน ไม่สามารถสรุปเป็นข้อความรู้ได้ เป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตน เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างกัน

การกำเนิดระบบสังคมของมนุษย์ ชี้ให้เห็นแก่นสารสาระที่สำคัญว่า ปฏิสัมพันธ์ในมิติทางด้านจิตวิญญาณที่ประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างส่วนลึกของสังคม(Deep structure) จะเป็นตัวกำหนดแบบวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งจะเป็นโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (Sub - structure) อันจะรองรับกิจกรรมต่างๆในโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Super - structure) (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2543) โครงสร้างทางระบบของสังคมกับการปลูกฝังทางจิตวิญญาณจึงเป็นสิ่งที่เกิดควบคู่กันมา มีอิทธิพลและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมสืบต่อกันมา การศึกษาและการพัฒนาระบบโครงสร้างทางสังคมจึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่าโครงสร้างส่วนลึกทางจิตวิญญาณของชุมชนได้

การพัฒนาด้านจิต จิตใจ จิตวิญญาณ สุขภาวะทางจิตวิญญาณได้เริ่มเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายให้ความตระหนักและสนใจที่จะให้นำหนักในการพัฒนาด้านนี้มากขึ้น ด้วยเห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒหน้าที่แท้จริงได้ แนวความคิดและการพัฒนาด้านนี้ได้มีผู้สนใจศึกษาไว้หลายท่านดังนี้

ประเวศ วะสี (2547:11-15) กล่าวว่า จิตมีได้ดำรงอยู่เป็นเอกเทศ กาย – จิต – สังคม – ปัญญา เชื่อมโยงไปมาถึงกัน การพัฒนาจิตต้องเป็นไปพร้อมมิติที่เชื่อมโยงกัน ทั้งภูมิปัญญา ตะวันออกและตะวันตกเห็นตรงกันว่า การพัฒนาควรมีใน 4 มิติ คือ

1. กาย พัฒนา	2. จิต พัฒนา
3. สังคม พัฒนา	4. ปัญญา พัฒนา

การพัฒนาทุกมิติ มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงาม และการมีจิตใจสูง จิตใจสูงหมายถึง การลดน้อยถอยลงของความเห็นแก่ตัว มีความรักเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง การเข้าถึงความจริง ความเป็นธรรม และความดี มีสุขภาวะและเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยที่กาย – จิต – สังคม – ปัญญา เชื่อมโยงกัน ฉะนั้นการพัฒนาที่กล่าวถึงในบางเรื่อง อยู่คาบเกี่ยวกันหลายมิติ เช่น โยคะ มีทั้งมิติทางกายและทางจิต ศิลปะมีมิติทางกาย ทางจิต ทางสังคม ทางปัญญา เป็นต้น

ประสาน ต่างใจ(2546) กล่าวว่า จิตวิญญาณ(Spirituality) กับปัญญา (Intelligence) ไม่เป็นเรื่องเดียวกัน จิตวิญญาณ อยู่เหนือปัญญา ปัญญาเป็นเรื่องของตัวตน เป็นเรื่องประสบการณ์ของแต่ละคน ขณะที่จิตวิญญาณ มันอยู่เหนือตัวตน(transcend) จิตวิญญาณไม่ได้อยู่ในสภาพที่เกี่ยวกับตัวตนอีกต่อไป เป็นสภาพที่สมดุล ทำให้เกิดความรู้สึกหนึ่งเดียวกับทั้งหมด และทำให้เกิดสุข ปิติ อิมเมม วิจารณ์ ตามลำดับ

สุมน อมรวิวัฒน์(2546) ติความว่า จิตวิญญาณไม่ว่าจะมาจากรากฐานความคิดด้านใด ก็ล้วนแต่แสดงพลังขับเคลื่อนทางบวก สร้างสรรค์ พัฒนา ทั้งทางนามธรรมและรูปธรรมทางนามธรรม ก็คือ เป็นธาตุรู้ เป็นความตระหนักรู้คุณค่าของจิตสำนึก ความสุข และความอิมเมมทางรูปธรรม ก็คือ เป็นพฤติกรรม ที่เกิดจากแรงผลักดันภายในตน แสดงต่อเนื่องในวิถีชีวิตเป็นความสงบสบายเชื่อมโยงสัมพันธ์กับทุกอย่างก้าวของชีวิต

จิตวิญญาณ จึงอาจเป็นของคนแต่ละคน แต่ละกลุ่ม หรือหมู่คณะก็ได้ เป็นการแสดงถึงกำลังใจ ศักดิ์ศรี ความเป็นหนึ่งเดียวกันของหมู่คณะ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการการปลูกฝัง บ่มเพาะ

ซึ่งต้องใช้เวลาต่อเนื่องยาวนาน ในการปรับความคิด พฤติกรรม การฝึกหัดขัดเกลาจิตใจโดยใช้กระบวนการทางสังคมในทุกกระบวนการ และเป็นกระบวนการทางบวก ที่สร้างสรรค์ มีศิลปะ

การพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณนั้น ต้องบูรณาการทั้งรูปธรรมและนามธรรม การสร้างสุขภาพทางจิตวิญญาณ ไม่สามารถประเมินผลเป็นตัวเลข เป็นจำนวน เป็นสถิติ แต่จะสามารถอธิบายผลจากการสร้างเสริมที่ปรากฏในตัวคนและหมู่คน ที่ปรากฏในสถานการณ์ เหตุการณ์ในสังคม ปรากฏเป็นผลความเจริญ ความสงบสุขในชีวิต

ประเวศ วะสี (2546) ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องของจิตวิญญาณว่า เป็นเรื่องของ การกลับไปหาธรรมชาติ การที่มนุษย์ได้สัมผัสได้อยู่กับธรรมชาติ ได้สัมผัสดิน สัมผัสน้ำ สัมผัสต้นไม้ ทำให้ได้สัมผัสสิ่งที่เหนือวัตถุ มีคุณค่า เมื่อสัมผัสดินมากขึ้นก็รู้สึกว่ามีคุณค่า มีการให้คุณค่า ดินเป็นพระแม่ธรณี ให้น้ำเป็นพระแม่คงคา หรือแม้แต่ต้นไม้ก็ให้คุณค่าเป็นรุกขเทวดา เหล่านี้เป็น มิติทางคุณค่า เป็นมิติทางจิตวิญญาณอย่างหนึ่ง แต่คำศัพท์ที่เรียกต่าง ๆ กัน แต่ไม่ควรยึดติดกับ คำศัพท์ ปล่อยให้มีความหลากหลายไปตามประสบการณ์ เช่น บางคนได้ไปทำงานร่วมกัน เจอการให้ ก็พบว่า เป็นของคนดี รู้สึกดี เขาก็สัมผัสได้ถึงสิ่งที่ดี ก็เป็นการสัมผัสในมิติทางจิตวิญญาณที่ เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน

โสภณ สุภาพงษ์ (2546:36) เสนอแนวคิดในเรื่องสุขภาพทางจิตวิญญาณว่า ต้องทำ กฎหมายให้สอดคล้องกับโครงสร้างตามธรรมชาติของมนุษย์ ออกมาจากทางศาสนาหรือธรรม เพราะเรื่องของจิตวิญญาณสัมพันธ์มีความสัมพันธ์กับเรื่องการศึกษา จึงควรมีการทำวิจัยหลักสูตร ด้านวิชาการที่สอดคล้องกับการดำรงชีพ และวัฒนธรรม

พระอาจารย์วิระพันธ์ รักขิตสีโล (2546) ได้ให้ความเห็นในเรื่องของการเรียนรู้เรื่องจิต วิญญาณว่า การเกิดอาชญากรรมในสังคมเกิดขึ้นทุกวัน เป็นเรื่องของขาดจิตวิญญาณทั้งสิ้น จึงควรมีการสร้างกระแสสังคมใหม่ให้เป็น “วิถีไทย วิถีธรรม วิถีพุทธ” อาจด้วยการสร้างจิตสำนึก ใหม่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้กระบวนการชีวิตเป็นกระบวนการทัศน์ในการปลูกฝังทางจิตวิญญาณ ด้วยการให้คนที่มาบำบัดทางยาเสพติดสร้างบ้านเองได้ ปลูกผักเองได้ ทำนาข้าวได้โดยใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น การทำนารวม การลงแขก การช่วยเหลือกัน ตำข้าวสารรอกหม้อกินเอง เป็นต้น

พระไพศาล วิสาโล (2546) กล่าวถึงจิตวิญญาณว่า หมายถึง มิติด้านลึกของมนุษย์ที่ ตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษยชาติที่ไปพันเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา เพศ หรืออุดมการณ์

ทางการเมือง คือสภาวะลึกซึ้งซึ่งที่ตระหนักไปถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพชีวิต ไม่เฉพาะมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงธรรมชาติ ศาสนธรรม หมายถึง การตระหนักเห็นชีวิตทุกชีวิตมีคุณค่าที่ควรได้รับการปกป้อง เมื่อเข้าถึงธรรม จิตใจก็แผ่กว้าง มีเมตตากรุณาอันกว้างใหญ่ ไม่เห็นแก่ตัว ทั้งนี้เพราะว่าได้สัมผัสกับสภาวะที่เหนือสามัญเหนือกาลและเทศะเหนือประสบการณ์สามัญของชีวิตประจำวันเหนือการแบ่งแยกเป็นเราเป็นเขา หรือภาวะที่เรียกว่า Dualism หรือมิติด้านจิตวิญญาณ นั่นคือ สภาวะที่เข้าถึง ความเป็นหนึ่งเดียวที่เรียกว่า Non – duality ของสรรพชีวิต

พระปลัดสมพงษ์ อภิบุญโญ(2546) จิตวิญญาณ ในความหมายของท่านพระปลัดสมพงษ์ อภิบุญโญมีอยู่ 3 ความหมาย คือ **วิญญาณ**ในความหมายที่เป็นเจตภูตหรือเป็นผี **วิญญาณ**ในความหมายที่เป็นการรู้แจ้งต่อสิ่งที่มากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และ **วิญญาณ**ในความหมายสุดท้ายคือ ความหมายที่เป็นความเห็น ความรู้ เป็นความรู้ลึกซึ้งนึกคิดทางจิตใจ การเพิ่มคำว่าจิตอีกคำ เป็นคำว่า จิตวิญญาณ ซึ่งไม่ได้ทำให้ความหมายเปลี่ยน แต่ทำให้คำรัดกุมยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่า จิตมีอยู่ 2 ความหมาย คือ

1. **จิต** มีอยู่เพียงอย่างเดียว หมายถึง จิตที่เนื่องอยู่กับระบบประสาท เนื่องอยู่กับสมอง(mental)
2. **จิตวิญญาณ** มี 3 พยางค์ หมายถึง ความรู้ ความเห็น ความรู้ลึกซึ้งนึกคิดในทางจิตส่วนลึกลงไป (spirituality)

สุขภาวะของชีวิตที่ดี ตามความเห็นของท่าน คือการพัฒนาทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ดังนี้

1. ภาวะร่างกายที่ดี ก็คือ สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เบียดเบียน มีพละนาถยดี อายุยืน เกี่ยวกับสุขภาพทางร่างกาย ตรงกับคำว่า สัมมาอาชีวะ เป็นส่วนของร่างกาย เช่น การบริหารร่างกาย การกิน การดื่มในสิ่งที่ประโยชน์ต่อร่างกาย เป็นต้น

2.ภาวะทางจิตดี ก็คือ จิตในความหมายที่เป็นระบบประสาทปกติ ไม่เป็นโรคจิต หรือไม่เป็นโรคประสาท จิตเป็นสมาธิ เรียกว่า มีสุขภาพอนามัยทางจิต(mental health)ที่ดี

3. ภาวะทางสังคมดี คือ สังคมอยู่กันเป็นผาสุกไม่เบียดเบียนกัน เพราะว่าทุกชีวิตจะต้องเกี่ยวข้องกับสังคม มีการประพฤติปฏิบัติที่อยู่ในทางที่ถูกต้องเหมาะสม มีศีลมีธรรม

4. ภาวะทางจิตวิญญาณ ก็คือ มีจิตใจสงบเย็น ปราศจากความทุกข์ ไม่มีกิเลสเข้ามาครอบงวน จิตใจอยู่กับพระนิพพาน ซึ่งเป็นภาวะอันสูงสุดในทางพุทธศาสนา

เป็นอันว่า ถ้าเราพัฒนาทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณแล้ว ชีวิตก็จะมีสุขภาวะที่ถูกต้องสมบูรณ์

ยัชระ(นามแฝง,2545)อธิบายว่า จิต จิตร ใจ วิญญาณ ทั้งหมดนี้เป็นคำเดียวกัน แปลว่า ความสามารถในการคิด และการรับรู้สิ่งต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการควบคุมการทำงานของร่างกายด้วย

ประเวศ วะสี(2544:8-9) อธิบายความหมายของ จิตวิญญาณว่า หมายถึง จิตขั้นสูง คือ จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งที่สูงสุด คือ นิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า

สุขภาวะทางจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่ครอบคลุมและไปเชื่อมโยงกับสุขภาพในอีกสามมิติ ทั้งทางกาย ทางจิต และทางสังคม เรื่องสุขภาพทางจิตวิญญาณจึงเป็นเรื่องของความรู้สึกในเนื้อในตัว มีศรัทธา มีปัญญา เข้าถึงความดีสูงสุด จนเกิดความสุข มีความสุขในทุกอณูของร่างกาย จึงช่วยให้สุขภาพดี จิตใจดี และเมื่อพบปะผู้คนก็รู้สึกดี

การสร้างเสริมเรื่องสุขภาวะหรือสุขภาพ จึงต้องไปให้ถึงเรื่องของจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นมิติที่สูง และเชื่อมโยงกับเรื่องอื่นๆทั้งหมด เพื่อให้ไปถึงความสุขทางจิตวิญญาณ(spiritual happiness)

การพัฒนาคน จำเป็นต้องสร้างให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ ต้องมีเรื่องทางจิตวิญญาณ ไม่เช่นนั้นจะแก้ปัญหาเสียดัดและปัญหาความรุนแรงไม่ได้

สุขภาวะทางจิตวิญญาณ จึงเป็นสุขภาวะที่เกิดจากความดี การลดความเห็นแก่ตัว การมีปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องทีละเล็กละน้อยและต้องปฏิบัติจนเกิดผล(ปฏิเวธ) ด้วย จึงจะเข้าใจ

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543:34-35) พูดถึงมิติทางจิตวิญญาณที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนว่า ในทางมนุษยวิทยามองว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ หากต้องการจะอยู่รอดปลอดภัยก็ต้องรวมตัวกันและต้องมีการจัดการ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดชุมชนเป็นชุมชนแบบเก่าที่มีผู้คนร่วมกันอยู่ ร่วมกันตาย ทำให้พวกเขามีมิติของความเป็นมนุษย์ครบถ้วน มีมิติทางจิตวิญญาณ

จิตวิญญาณจึงเป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับการผูกพันปลูกฝังสืบเนื่องต่อกันมาเป็นชุมชนที่ดำรงอยู่ได้ถึงปัจจุบัน

ประสาน ต่างใจ (2542:15 - 17) แสดงความคิดเห็นว่า คำว่า “จิต จิตวิญญาณ และวิญญาณ” ในภาษาบาลีเดิมที่เราเอามาใช้เป็นภาษาไทยนั้น มีแต่คำว่า จิต กับ วิญญาณ เท่านั้น แม้ว่าคำ 2 คำจะมาจากรากคำคนละที่ แต่บ่อยครั้งก็นำไปใช้ให้ความหมายที่เหมือนกันทุกประการหรือแตกต่างกันก็ได้ แต่ที่สุดแล้วจิตหรือวิญญาณมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น

เรื่องของจิตวิญญาณแม้จะไม่ได้รับการพิสูจน์อย่างชัดเจนในทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ในอันที่จะทำให้สังคมอยู่ได้อย่างปกติสุขได้ เพราะหลายคนก็เห็นตรงกันว่า เป็นสิ่งที่สามารถช่วยนำสันติสุขคืนสู่สังคมได้

จากการศึกษาความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ พบว่า สุขภาวะทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความสุขที่เกิดจากจิตที่ได้รับการพัฒนา เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขและสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

ตอนที่ 4 ความสัมพันธ์ของการศึกษา ชุมชน ศาสนาและจิตวิญญาณ

จุดมุ่งหมายของการศึกษา ก็คือ การสร้างสมาชิกของชุมชนให้เป็นบุคคลที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนที่อยู่ให้มีความเจริญก้าวหน้า เป็นสังคมชุมชนที่ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสงบสุข การศึกษาจึงมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนในเรื่อง ทำอย่างไรการศึกษาจึงจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เด็กจะเรียนรู้ทักษะชีวิตอะไรที่จะทำให้เขาเกิดการเรียนรู้และนำไปปรับใช้ในสังคมได้ และภายใต้วิถีชีวิตของชุมชน ก็มีเรื่องของคุณค่า ความรู้สึก ความผูกพัน ทางจิตวิญญาณของชุมชนที่แทรกซึมและสืบทอดต่อกันมาจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนรุ่นหนึ่ง

การศึกษาที่ผ่านมาละเลยการถ่ายทอดความรู้สึก คุณค่า ความผูกพันทางจิตวิญญาณของชุมชน รูปแบบการศึกษาที่ออกมาจึงมิได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน หรือวิถีชีวิตประจำวัน เด็กจึงไม่เข้าใจชีวิต เพราะเข้าไม่ได้เรียนรู้ชีวิต สิ่งที่เขาเรียนในห้องเรียนเป็นสิ่งที่ห่างไกลจากชีวิตจริง เขาจึงไม่เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ในชุมชน ขาดความรู้สึก ขาดความเข้าใจ ไม่รับรู้ถึงคุณค่าของวิถีชีวิตในชุมชน ขาดความรักความอบอุ่น การช่วยเหลือ การเสียสละกันของคน ที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนเดียวกัน เพราะจิตวิญญาณของความชุมชนเหล่านั้นเองก็ลดน้อยถอยลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป สภาพสังคมที่แก่งแย่งแข่งขันกัน ต่างฝ่ายต่างกอบโกยเท่าที่ตนสามารถทำได้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี ความรัก ความเอื้ออาทรต่อกันขาดหายไปทุกที่ๆ พร้อมกับการศึกษาที่แปลกแยกออกจากสังคมอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน

การศึกษาที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณจึงควรเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องในชีวิตประจำวันด้วยการปฏิบัติจริง เข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนจริง เป็น

การศึกษาที่เน้นวิถีชีวิตเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะเข้าใจชีวิต การเรียนรู้ การอยู่ร่วมกัน การเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

แต่ไม่ได้หมายความว่าการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านจิตวิญญาณจะต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาเสมอไป ในบางพื้นที่หรือบางชุมชน อาจไม่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเลย แต่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนเองก็ให้เกิดความผูกพัน สังคมและถ่ายทอดกันมาทางสังคมอย่างแน่นแฟ้น ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าชุมชนเหล่านั้นมีวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข

การศึกษา ชุมชนและจิตวิญญาณจึงเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กัน ในการพัฒนาต้องมองเห็นเป็นองค์รวมและพัฒนาไปพร้อมๆกัน ให้ความสำคัญในแต่ละส่วนอย่างสมดุล ไม่เน้นแต่เพียงพัฒนาการศึกษารูปแบบใหม่ รวมถึงนวัตกรรมทางการศึกษาเกิดขึ้นมากมาย แต่มีส่วนน้อยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวิถีชุมชน ผลก็คือไม่ได้ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา และเมื่อการศึกษาไม่สอดคล้องกับชีวิต เป็นการศึกษารูปแบบแยกส่วน ทำให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ไม่เห็นคุณค่าของชีวิตและชุมชน ไม่มีการคำนึงถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวจึงทำการโดยไม่คำนึงถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนก่อให้เกิดปัญหาที่ทำลายสมดุลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทบสืบเนื่องถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เพราะขาดจิตวิญญาณ ขาดความรู้สึกร่วมกัน การรู้ซึ่งถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีเพียงความคิดที่จะนำความรู้ที่ศึกษาเล่าเรียน มาจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยถือว่ามนุษย์เป็นผู้เหนือธรรมชาติและเป็นผู้กุมธรรมชาติไว้ในมือ

การพัฒนาตนตามหลักศาสนาก็ด้วยหลักธรรมที่เป็นนามธรรม ซึ่งจำต้องนำมาปฏิบัติกับวิถีชีวิตจริงในชุมชน ซึ่งก็คือ ความเสียสละ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็ต้องนำหลักธรรมการเสียสละ การช่วยเหลือกันมาใช้เมื่ออยู่ด้วยกันในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ เรียนรู้จนเกิดความเข้าใจว่าจะต้องทำอะไรจึงเรียกได้ว่าเป็นการเสียสละหรือการช่วยเหลือกัน เมื่ออยู่ร่วมกันและลงมือปฏิบัติจริงภายใต้สถานการณ์จริงที่เป็นอยู่ของชีวิต จึงจะเกิดความเข้าใจจริง และสิ่งเหล่านี้ก็คือกระบวนการสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในตัวเองและในสังคม ควบคู่ขนานกันไปด้วยการปฏิบัติจริง เจอของจริงและเกิดการเรียนรู้ได้จริง

แหล่งหลอมรวมจิตใจของสมาชิกในสังคมให้ยึดเหนี่ยวกันได้ ก็คือ สถาบันทางศาสนา ซึ่งในปัจจุบันดูจะอ่อนแอไม่ได้เป็นสถาบันผู้นำของสังคมในสมัยก่อน แต่นับเนื่องจากการปฏิรูปการศึกษาเป็นต้นมา เริ่มให้ความสำคัญกับสถาบันทางศาสนาให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น แม้จะไม่ปรากฏชัดมากก็ตาม กิจกรรมการศึกษาที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนอกจากการพยายามจัดฝึกอบรมค่ายธรรมะ ก็คือ การจัดการศึกษาตามแนวพุทธหรือโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งเป็นหนึ่งในโรงเรียนแนวใหม่ในโครงการพัฒนาการศึกษาของรัฐบาล โดยนำหลักไตรสิกขาทางพุทธศาสนามาจัดการศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ ขณะที่ชุมชนก็ไม่เข้มแข็งมากนัก สถาบันศาสนาก็ไม่สู้จะมั่นคงนัก แต่หากร่วมมือกันนำสิ่งที่มีอยู่ของชุมชนและสถาบันศาสนามาใช้ก็น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการกอบกู้จิตวิญญาณกลับคืนมาสู่สังคมไทย

ตอนที่ 5 แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางศาสนาและสถาบันทางการศึกษา

สถาบันทางศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม เพราะศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญของสังคมให้เป็นระบบ (ชนิตา รัชพลเมือง, 2531:131-132) ศาสนาทำให้ผู้คนนับถือและปกครองตนเองได้ ด้วยการนำศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาของชีวิต ทำให้พบกับความสุข(ชานาญ นิสาร์ตน์ ,2520:4-6) และก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นขึ้นในสังคม(บุญสนอง บุญโยทยาน , 2510:120)

สถาบันทางศาสนาจึงเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมในเรื่องการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมให้มีความสุขกายสุขใจ ช่วยแก้และลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมให้บรรเทาเบาบาง ช่วยสร้างสังคมที่น่าอยู่และช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นกับชุมชน

กิจกรรมทางการศึกษา เป็นกิจกรรมพื้นฐานอย่างหนึ่งของสังคมที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคมของมนุษย์ การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวิธีการดำเนินชีวิตในสังคม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

เราสามารถบูรณาการกิจกรรมการศึกษาเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้รับการพัฒนา ให้มีส่วนสัมพันธ์กับบทบาทของศาสนาได้ โดยการศึกษาบทบาทหน้าที่ของการศึกษาต่อสังคมและวัฒนธรรม ในฐานะที่การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างสมดุล การศึกษาเป็นตัวชี้แนะแนวทางการปฏิบัติเพื่อเตรียมตัวเด็กให้มีความพร้อมที่จะ

เป็นผู้ใหญ่ บุคลิกภาพของเด็กจะพัฒนาได้ดีที่สุดก็ต่อเมื่อได้อยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม และมีการปะทะสังสรรค์หรือปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

การศึกษาจึงเป็นเรื่องของการจัดระเบียบและบูรณาการของบรรดากิจกรรมและมวลประสบการณ์ต่างๆอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตความร่วมมือกันระหว่างสถาบันทางการศึกษากับสถาบันทางศาสนา จึงมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมให้เป็นปึกแผ่น มั่นคงและสงบสุขได้

5.2 การศึกษากับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ณรงค์ เสงี่ยมประสา (2537:45) ได้พูดถึง การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการปลูกฝังบรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เขาสามารถอยู่ร่วมและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี

สุขุม ศรีบุรินทร์ (2525:55) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ซึ่งปัจเจกชนเรียนรู้ความชำนาญพื้นฐาน ค่านิยม ความเชื่อ และแบบพฤติกรรมของสังคม

Bloom และ Selznick (1997:86 อ้างถึงใน ณรงค์ เสงี่ยมประสา 2537:45) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม(Socialization)เป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมนั้นๆต้องประสบตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่โดยเรียนรู้ถึงค่านิยม กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่มนุษย์ในสังคมนั้นๆวางไว้เพื่อให้ความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกัน สามารถดำเนินต่อไปได้ด้วยดี ฉะนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตระเบียบ บรรทัดฐานที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

Elkin (1960:4 อ้างถึงใน ณรงค์ เสงี่ยมประสา 2537:45) ให้คำนิยามว่า Socialization เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้วิธีการต่างๆของสังคมดี จนพอที่จะทำหน้าที่(ดำเนินชีวิต)อยู่ในสังคมนั้นได้

ในทางสังคมวิทยา ถือว่า บุคคลทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ในระยะแรกของชีวิต จะได้รับการอบรมเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด เรียนรู้กฎข้อบังคับของสังคมเฉพาะเรื่องใหญ่ๆก่อน เช่น การกินอยู่ หลับนอน ต่อไปเมื่อเจริญเติบโตขึ้นก็จะค่อยๆขยายวงสังคมจากภายในครอบครัวไปยังเพื่อนบ้าน เด็กก็จะเรียนรู้วิธีการปรับตัวและการปฏิบัติ

ตนเพื่ออยู่ร่วมกับสังคมซึ่งสลับซับซ้อนมากขึ้น และถ้าได้รับการขัดเกลาทางสังคมอย่างดี ก็จะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันกับสังคมได้ดี แต่ถ้าอบรมไม่ดีก็อาจมีพฤติกรรมที่ขัดต่อกฎข้อบังคับของสังคมได้

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้มีทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งนี้โดยวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน (พวงเพชร สุรัตน์กุล, 2541:73-74)

1. การปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิตที่กลุ่มยอมรับ
2. การกำหนดบทบาททางสังคม
3. การให้เกิดความชำนาญหรือทักษะ

การขัดเกลาทางสังคมเป็นเรื่องของกระบวนการหนึ่งที่ทำให้สมาชิกในสังคมเกิดการเรียนรู้บทบาท หน้าที่และการปฏิบัติตัวในสังคม เพื่อที่จะสามารถใช้ชีวิตอยู่กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมได้โดยไม่ขัดกับแบบแผนหรือข้อปฏิบัติของสังคม ทั้งการขัดเกลาทางสังคมกับการศึกษาจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาสมาชิกในชุมชนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

5.3 ทฤษฎีจันทามติ และทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ทฤษฎีจันทามติ

ชนิตา รัชพลเมือง(2534:38-39)กล่าวถึงลักษณะสำคัญของทฤษฎีจันทามติ ดังนี้ “แนวคิดที่ทฤษฎีจันทามติถือว่าเป็นลักษณะสำคัญของสังคม คือ บูรณาภาพหรือ การเป็นอันหนึ่งเดียวกัน(integration) เสถียรภาพ(stability)และความเห็นพ้องหรือจันทามติ (consensus)

วัชรวิภา คลายนาคร(2530:19) ได้พูดถึงงานเขียนของเดอร์ไคม์ จากหนังสือ The Rule of Sociology Method ที่เขียนถึงความสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงทางสังคม(Social Fact) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ดังนี้

“ข้อเท็จจริงทางสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด หรือการกระทำของบุคคลโดยสามารถสังเกตได้อย่างเป็นวัตถุวิสัย และพฤติกรรมดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ หรือมิได้เกิดจากสัญชาตญาณ แต่เกิดจากอิทธิพลของสังคม ซึ่งมีอำนาจต่อการกระทำของมนุษย์ โดยสามารถศึกษาได้จากระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น ข้อเท็จจริงทางสังคมจึงมีอาจอธิบายได้จากความรู้ทางจิตวิทยา เพราะจิตวิทยามุ่งศึกษาพฤติกรรมจากสัญชาตญาณของ

มนุษย์ หรือเป็นพฤติกรรมที่เป็นไปโดยธรรมชาติซึ่งเป็นลักษณะส่วนบุคคล ข้อเท็จจริงทางสังคมจึงเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเนื่องจากการรับรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในสังคม ในแง่นี้แสดงว่า เดอร์ไคม์พยายามแยกเนื้อหาและวิธีการศึกษาสังคมวิทยาออกจากจิตวิทยา

หลักสำคัญเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางสังคมในแนวคิดของเดอร์ไคม์ ก็คือ การแสวงหาข้อเท็จจริงทางสังคมอย่างหนึ่ง จะทำให้เราสามารถอธิบายข้อเท็จจริงทางสังคมอีกอย่างหนึ่งได้ (Social Fact are to be explained by other social fact) เพราะข้อเท็จจริงทางสังคมแต่ละอย่างย่อมมีความเกี่ยวพันเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ข้อเท็จจริงทางสังคมเหล่านี้ เป็นพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมซึ่งมีอธิบายได้ด้วยข้อมูลทางจิตวิทยา เพราะมิใช่พฤติกรรมที่เกิดจากตัวบุคคลเอง แต่เป็นไปโดยการถ่ายทอด และการรับรู้จากการดำรงชีวิตในสังคม โดยบุคคลจะรับรู้และแสดงพฤติกรรมออกไปด้วยความเคยชิน”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2523:45) ได้กล่าวถึงหนังสือเล่มเดียวกันนี้ว่า เดอร์ไคม์พูดถึงสังคมมนุษย์ว่าเป็น “a reality sui generis” (สังคมมนุษย์เป็นสัจธรรมในตัวของมันเอง) ลักษณะภาพที่เด่นชัดของสัจธรรมแห่งสังคมนี้แสดงให้เห็นโดยความจริงที่ว่า ไม่มีผู้ใดสามารถผลักดันออกไปได้ สังคมทรงอิทธิพลเหนือความรู้สึกนึกคิดของเราและความใคร่ปรารถนาของเรา เพราะมันมีวัตถุวิสัย(Objectivity) ซึ่ง(แม้จะไม่ใช่อะไรสิ่งเดียวกัน)เทียบได้กับวัตถุวิสัยของธรรมชาติ เดอร์ไคม์แสดงความคิดเห็นนี้ในประโยคหนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงต่อมา คือ “Social facts are things” (ข้อเท็จจริงทางสังคมเป็นสิ่งของ) ลักษณะที่เป็นสิ่งของของข้อเท็จจริงทางสังคมนี้เป็นสิ่งที่อยู่นอกตัวเรา และมันมีอิทธิพลเหนือเรา โดยที่เรากียังไม่สามารถหาตัวมันได้ด้วยการศึกษาจิตใจของเรา

หนังสืออีกเล่มหนึ่งของเดอร์ไคม์ คือ “The Division of Labor” ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญทางสังคมวิทยาที่เป็นหลักในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมถึงแบบแผนของสังคมปัจจุบัน(McKee, 1974:54 –56 อ้างถึงใน วิชา คลายนาคร,2530:21)

ซึ่ง **วิชา คลายนาคร** (2530:21) ได้กล่าวไว้ว่า

“ เดอร์ไคม์ ได้กล่าวถึง *ความเป็นปึกแผ่นของสังคม* (Social Solidarity) ซึ่งถือเป็นแก่นสำคัญที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเป็นปึกแผ่นของสังคม หมายถึง การเชื่อมโยงให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างกลุ่มต่างๆในสังคม อันเป็นผลมาจากระบบความสัมพันธ์ที่มี

การบูรณาการระหว่างสมาชิกในสังคม ดังนั้น แบบแผนการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์อาจพิจารณาจากลักษณะความเป็นปึกแผ่นของสังคม

เดอริคโคม์จำแนกสังคมตามลักษณะความเป็นปึกแผ่นของสังคม โยจำแนกสังคมออกเป็น 2 แบบ คือ Mechanical Solidarity และ Organic Solidarity”

วัชรา คลายนาค(2530;21) ได้กล่าวถึง Mechanical Solidarity หรือ เสถียรภาพเชิงกลไก(สัญญา สัญญาวิวัตน์,2523:44) หมายถึง สังคมที่มีลักษณะการรวมตัวกันของสมาชิกจากการที่มีวัฒนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความผูกพันของคนในสังคมเกิดจากการมีวัฒนธรรมและค่านิยมร่วมกัน เป็นคุณสมบัติของสังคมเดิมโบราณ ที่ยึดเหนี่ยวกันด้วยการกระทำด้วยศรัทธา ปสาทะ หรือความรู้สึกเป็นมิตรในชุมชน(สัญญา สัญญาวิวัตน์, 2523:44) อันเป็นกลไกที่เชื่อมโยงให้สมาชิกในสังคมนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมาชิกในสังคมแบบนี้จะมีหน้าที่และบทบาทในการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เป็นสังคมที่มีแบบแผนความสัมพันธ์คงที่ ไม่ค่อยมีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นในสังคม และเป็นสังคมที่มีระบบการรวมกลุ่มอย่างเรียบง่าย

ส่วน Organic Solidarity หรือ เสถียรภาพเชิงอินทรีย์(สัญญา สัญญาวิวัตน์, 2523:44) หมายถึง สังคมที่สมาชิกผูกพันกันโดยตำแหน่งหน้าที่โดยมีการจำแนกสถานภาพและบทบาทของสมาชิกแตกต่างกันไป เป็นคุณสมบัติของสังคมสมัยใหม่ เป็นเสถียรภาพที่ซับซ้อนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเกิดขึ้น เพราะมีการสัญญากันเองอย่างใดอย่างหนึ่ง(Contractual relationship) เป็นสังคมที่ยึดเหนี่ยวกัน อยู่บนรากฐานของกฎหมายและเหตุผล (สัญญา สัญญาวิวัตน์, 2523:44) ทำให้บุคคลต้องพึ่งพากันโดยสถานภาพและหน้าที่ มีอาจดำรงชีวิตได้อย่างโดดเดี่ยวอันเนื่องมาจากระบบจำแนกหน้าที่ของสมาชิกในสังคม (Division of labor) และยิ่งสังคมมีการจำแนกหน้าที่มากเพียงใด ยิ่งทำให้สมาชิกต้องพึ่งพากันมากเพียงนั้น ยิ่งสมาชิกมีบทบาทและหน้าที่เฉพาะด้าน ยิ่งทำให้บุคลิกภาพของสมาชิกมีความแตกต่างกัน เดอริคโคม์สรุปว่าระบบการจำแนกหน้าที่ทางสังคมเป็นพัฒนาการของสังคมปัจจุบัน ซึ่งนำไปสู่การเชื่อมโยงให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มต่างๆในสังคม ตามความผูกพันของบทบาทและหน้าที่ของสมาชิก

สังคมมนุษย์จะค่อยๆเปลี่ยนจากแบบ Mechanical Solidarity ไปสู่สังคมในลักษณะ Organic Solidarity เช่น การเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิกที่สลับซับซ้อนขึ้น อย่างไรก็ตาม Organic Solidarity ก็ไม่จำเป็นจะต้องก่อให้เกิดความสมบูรณ์แก่สมาชิกเสมอไป

งานเขียนอีกเล่มหนึ่งของเดอริคส์ ชื่อ Elementary Form of Religious Life ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันต่างๆต่อการคงอยู่ของสังคม เดอริคส์มีความเห็นว่า ปราภฏการณัต่างๆในสังคมรวมทั้งสถาบันทางสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สังคมอยู่ได้ แนวคิดนี้เป็นต้นกำเนิด ทฤษฎีทางสังคมวิทยาสาขาคติการหน้าที่(Functionalism) โดยถือว่าองค์ประกอบทุกส่วนของสังคมต่างมีหน้าที่เกื้อหนุนให้เกิดความคงอยู่ของสังคมนั้น(วัชรกาลายนาคร, 2530:22)

งานเขียนดังกล่าวมุ่งความสำคัญไปที่สถาบันศาสนา โดยถือว่าเป็นสถาบันที่จำเป็นต่อสังคม เขาได้โต้แย้งความเห็นของนักสังคมวิทยาบางท่านที่กล่าวว่า หลักการของศาสนาเกิดจากปราภฏการณัธรรมชาติหรือสิ่งลึกลับ เดอริคส์เชื่อว่า ศาสนาเกิดจากผลที่สมาชิกรวมกันอยู่ในสังคมและใช้ประสบการณ์จากชีวิตประจำวันร่วมกันสร้างความเชื่อต่างๆ เช่น ประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่เผชิญอยู่ ดังนั้น ธรรมชาติจึงไม่ใช่สิ่งที่กำหนดพฤติกรรม เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของมนุษย์ แต่สังคมจะเป็นตัวกำหนดสถาบันศาสนา เนื่องจากคนที่มาอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ที่จะสามารถสร้างความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาได้ พฤติกรรมทางศาสนาของสมาชิกรวมกันกำหนดมาจากสังคม มิใช่โดยธรรมชาติและถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของสังคม ดังนั้นศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม จนเกือบกล่าวได้ว่า สาละสำคัญของศาสนาก็คือสังคมนั้นเอง(The source of religion is the society itself)

จากที่กล่าวมาในข้างต้น กฎที่เกี่ยวกับการศึกษาทางสังคมวิทยาของเดอริคส์ พอจะสรุปได้ดังนี้(ภุทขงค้ ภุณทลบุตร ,2528:59 –60)

- 1.ในการศึกษาความจริงทางสังคม (social fact) นักสังคมวิทยาต้องทำตัวให้ปราศจากอคติ ค่านิยม และอารมณ์ส่วนตัว
- 2.เนื้อหาของสังคมวิทยา ที่นักสังคมวิทยาจะเข้าไปศึกษาก็คือ เรื่องของปราภฏการณัทางสังคม (group of phenomena)
- 3.เรื่องความจริงทางสังคม (social fact) นี้ ไม่สามารถอธิบายโดยปัจเจกทางจิตวิทยา ซึ่งเป็นการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องของบุคคล ความจริงทางสังคม ก็คือ ปราภฏการณัทางสังคมซึ่งเป็นอิสระจากเรื่องของบุคคล เดอริคส์ คิดว่าสังคมวิทยาจะไม่ศึกษาว่า การกระทำของบุคคลมีผลต่อสังคมอย่างไร แต่จะศึกษาว่า ลักษณะของสังคมมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลอย่างไร เช่น ศึกษาบรรทัดฐานของสังคม ได้แก่ กฎหมายต่างๆ กฎศีลธรรม กฎเกี่ยวกับความเป็นระเบียบในสังคม เป็นต้นว่า มีผลต่อลักษณะหรือพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอย่างไรบ้าง เป็นต้น
- 4.สำหรับเดอริคส์ สังคมไม่ใช่เป็นเพียงแต่ผลรวมของบุคคล (sum of individuals)

5. วิธีที่ใช้ในการศึกษาสังคมควรจะเป็นวิธีการทดลองทางอ้อมหรือที่เรียกกันว่า วิธีการศึกษาเปรียบเทียบ (comparative method) วิธีนี้เป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการศึกษาสังคมวิทยา แต่การศึกษาเปรียบเทียบของเดอร์ไคม์ต่างจาก คอมท์ และ สเปนเซอร์ เพราะเดอร์ไคม์ เน้นการศึกษาเปรียบเทียบสังคม ซึ่งอยู่ในสมัยเดียวกัน ขณะที่คอมท์ และ สเปนเซอร์ ใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบสังคมในแต่ละยุคของวิวัฒนาการ

6. ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของเดอร์ไคม์ ได้เริ่มนำปัจจัย (factor) ตั้งแต่ 2 ปัจจัยขึ้นไป ซึ่งสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคม มิใช่การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม แต่พิจารณาว่ามาจากหลายปัจจัย กล่าวคือ การอธิบาย social fact จำเป็นต้องใช้ความเป็นเหตุเป็นผล (causal relationship)

ทฤษฎีฉันทามติ เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่กล่าวถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน ทำให้สังคมดำรงเสถียรภาพอยู่ได้ ลักษณะของสังคมที่มีอยู่จะมีลักษณะ คือ สังคมที่รวมกันของสมาชิกที่มีวัฒนธรรมและค่านิยมร่วมกัน ที่ยึดเหนี่ยวกันด้วยศรัทธาและความเป็นมิตรกัน และสังคมที่ผูกพันกันโดยตำแหน่งหน้าที่ เป็นสังคมที่ยึดเหนี่ยวกันอยู่บนรากฐานของกฎหมายและเหตุผล ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสิ่งต่างๆที่อยู่ในสังคม ดังนั้นการศึกษาศาสตร์ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมจึงจำเป็นต้องใช้ความเป็นเหตุเป็นผล

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural and Functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ยึดหลักการที่ว่าสถาบันสังคมต่างๆ ถือเป็นโครงสร้างของสังคมที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นที่ส่วนใดก็จะเป็นผลให้ส่วนอื่นๆ ของระบบซึ่งสัมพันธ์กันเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ณรงค์ เส็งประชา (2537:182-183) และ **ชบวน พลตรี** (2537:37-38) อธิบายว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของสังคมเป็นระบบหนึ่ง ระบบนี้จำเป็นต้องดำรงต่อไป แม้ว่าตัวบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เนื่องจากกฎธรรมชาติของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การที่สังคมจะดำรงอยู่ได้สังคมจะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญในสังคม เสมือนกับร่างกายของมนุษย์เราที่ต้องมีโครงสร้างที่สำคัญ คือ กระดูก กล้ามเนื้อ มีเลือด ผิวหนัง อวัยวะ ซึ่งทำหน้าที่เฉพาะของตน เช่น หัวใจสูบฉีดโลหิต ปอดโลหิต ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่องหรือไม่ทำงาน ร่างกายจะเจ็บไข้หรือถึงตาย เช่นเดียวกันกับสังคม ทุกสังคมต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่ที่สำคัญต่างๆในสังคม แต่ส่วนนั้น

ทำหน้าที่ของตนโดยเฉพาะ ในขณะที่เดียวกันก็ตอบสนองความต้องการของส่วนอื่นๆด้วย เช่น สถาบันเศรษฐกิจทำหน้าที่หลักในการผลิต และจำหน่ายจ่ายแจกสิ่งของและบริการ สถาบันครอบครัวทำหน้าที่เพิ่มสมาชิก ให้การขัดเกลาทางสังคม เลี้ยงดูและให้สถานภาพแก่สมาชิกใหม่ สถาบันการเมืองทำหน้าที่ป้องกันพลเมืองจากศัตรูทั้งภายในและภายนอกสังคม สถาบันศาสนา ทำหน้าที่สร้างความเป็นปึกแผ่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม และสถาบันการศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นต่อไป

ส่วนต่างๆดังกล่าวนี้ทำหน้าที่ที่สำคัญ(Functional)ในสังคม ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เป็นเสมือนกลไก(Mechanism) ที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคมและบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มีผลทำให้สังคมอยู่ในสภาพสมดุล (Equilibrium) โดยเหตุที่สังคมมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาสภาพสมดุลดังกล่าว จึงเป็นสภาพสมดุลเคลื่อนที่(Moving Equilibrium) กล่าวคือ สถาบันของสังคมทุกส่วนจะปรับตัวเข้าหากันตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมและภูมิศาสตร์ และเป็นไปในทางที่สนับสนุนซึ่งกันและกันในระดับสุดท้าย เช่น สถาบันครอบครัวที่ให้การอบรมสมาชิกในครอบครัวให้รู้กฎระเบียบต่างๆในสังคม การควบคุมตนเอง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นับเป็นการสนับสนุนหรือเชื่อมต่อกับสถาบันการปกครองที่จะรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมที่เป็นส่วนรวม ขณะเดียวกันสถาบันการปกครองก็ให้ความมั่นคง ให้สวัสดิการความปลอดภัยแก่บุคคล หรือการทำเกษตรกรรมของชาวชนบทเป็นผลให้ป้อนวัตถุดิบเข้าโรงงานอุตสาหกรรมในเมือง มีอาหารสำหรับเลี้ยงคนงาน ช่วยให้โรงงานสามารถขายผลผลิตได้ เพราะชาวชนบทมีอำนาจซื้อเพิ่มขึ้น เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอยู่ได้ เพราะชนบทและชนบทเองก็ได้รับผลประโยชน์จากเมือง คือ มีตลาดจำหน่ายผลผลิต และสามารถซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆในราคาถูก เป็นต้น เราจึงเรียกสภาพนี้ว่าสังคมอยู่ในสภาพสมดุลเคลื่อนที่ (ขบวน พลตรี, 2537:37-38 และปราณี ฐิติวัฒนา, 2517:112-114)

สุเทพ สุนทรภัสส์(2540:95) ได้กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของพาร์สัน โดยกล่าวถึงหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ สำหรับระบบ “ปฏิบัติการ” ทุกระบบ ซึ่งเรียกย่อว่า AGLI ดังนี้

1. **มีการปรับตัว(Adaptation)** ระบบจำเป็นต้องปรับให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นภายนอกจะต้องมีการปรับตัวให้กับสภาพแวดล้อม และปรับสภาพสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับความต้องการต่างๆของระบบ

2. **การที่จะบรรลุเป้าหมาย(Goal attainment)** ระบบจะต้องมีการกำหนดและดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักต่างๆ

3. **บูรณาการ** (Integration) ระบบจำเป็นต้องมีการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆและจะต้องจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหน้ามีพื้นฐานอื่นๆ อีก 3 ประการ (A.G.L)

4. **การดำรงไว้ซึ่งแบบแผน**(Latency or pattern maintenance)ระบบจะต้องทำให้เกิดการดำรงไว้ และฟื้นฟู แรงจูงใจของปัจเจกบุคคลและแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดและดำรงไว้ซึ่งแรงจูงใจดังกล่าว

ในระดับทั่วไป หน้าที่มีพื้นฐาน 4 ประการ มีความเกี่ยวข้องกับระบบปฏิบัติการ 4 ระบบ อันได้แก่ **อินทรีย์ทางชีววิทยา** (biological) ซึ่งเป็นระบบการปฏิบัติการที่จัดการหน้าที่ในการปรับตัว โดยการปรับและเปลี่ยนแปลงรูปของโลกายนอก **ระบบบุคลิกภาพ** (personality system) ทำหน้าที่ทางด้านการบรรลุเป้าหมาย โดยการกำหนดเป้าหมายของระบบ และระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายต่างๆดังกล่าวในสังคม **ระบบสังคม** (social system) ดูแลเกี่ยวกับหน้าที่ทางด้านบูรณาการ โดยการควบคุมส่วนที่เป็นองค์ประกอบของระบบ และสุดท้าย **ระบบวัฒนธรรม**(cultural system) ทำหน้าที่ในการดำรงไว้ซึ่งแบบแผน โดยการกำหนดบรรทัดฐานและค่านิยมแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้มีการปฏิบัติ

แผนภูมิที่ 1 : โครงสร้างของระบบปฏิบัติการทั่วไป

ระบบวัฒนธรรม	ระบบสังคม
อินทรีย์ของพฤติกรรม	ระบบบุคลิกภาพ

หลักการของทฤษฎีโครงสร้างนิยมสามารถสรุปได้ดังนี้ (ชนิตา รัชพลเมือง, 2534:45-46)

1. การมองสังคมจะต้องมองในภาพรวม ในลักษณะที่เป็นระบบหรือส่วนต่างๆที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
2. เหตุและผลของการกระทำหรือความเป็นเหตุเป็นผล(causation) จึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

3. แม้ว่าอาจจะไม่มีบูรณาการที่สมบูรณ์ แต่โดยพื้นฐานแล้วระบบสังคมมีสภาพเป็นดุลยภาพเชิงพลวัต (dynamic equilibrium) การปรับตัวสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ภายนอกมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นสุดท้ายที่เกิดขึ้นภายในระบบ แนวโน้มหลักจึงได้แก่ การมุ่งสู่เสถียรภาพ และมีความเฉื่อย (inertia) ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยกลไกการปรับตัวและการควบคุมทางสังคม

4. เมื่อเกิดการไม่ทำหน้าที่ดังข้อ 3 จะเกิดความตึงเครียดและความเบี่ยงเบน ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้เป็นเวลานาน แต่ลักษณะเหล่านี้มักจะแก้ไขตัวเองได้

5. โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในลักษณะของการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในทันทีทันใด การเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนจะรุนแรงยี่งั้น ที่จริงแล้วส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมส่วนบน(superstructure) เป็นส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันก็ยั้งทำให้องค์ประกอบหลักของโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

6. การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากแหล่งพื้นฐาน 3 ประการ คือ การปรับตัวของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ความเจริญเติบโตจากการจำแนกแยกแยะ กับการสร้างนวัตกรรมเชิงโครงสร้างและการหน้าที่ หรือการที่บุคคลหรือกลุ่มในสังคมสร้างนวัตกรรมขึ้น

7. ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างบูรณาการของสังคม คือ ฉันทามติทางค่านิยม (value consensus) รากฐานของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมประกอบด้วยเป้าหมายหรือหลักการกว้างๆ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบสังคมนั้นเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม ระบบค่านิยมหรือคุณธรรมไม่เพียงแต่จะเป็นแหล่งกำเนิดบูรณาการที่ลึกซึ้งที่สุดและสำคัญที่สุดเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบที่มั่นคงมากที่สุดในระบบสังคมวัฒนธรรมด้วย

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่ใช้อธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมทั้งระบบ การทำหน้าที่ของแต่ละระบบในสังคมทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ แม้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกและภายในของสังคมที่เป็นพลวัต ระบบก็จะมีกลไกในการปรับและรักษาสสมดุลของสังคมได้ หน้าที่พื้นฐานของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ 4 ประการ ได้แก่ การปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับระบบ การดำเนินการที่จะบรรลุเป้าหมายต่างๆ การจัดการความสัมพันธ์ของหน้าที่ต่างๆ และการธำรงรักษาแบบแผนของสังคมไว้ โดยหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์กับระบบ 4 ปฏิบัติการ

ตอนที่ 6 การศึกษาทางเลือก

การนำแนวคิดการพัฒนากระแสหลักมาใช้ในการพัฒนาและการจัดการศึกษาประเทศในประเทศไทย แม้จะประสบความสำเร็จหลายประการ แต่ก็มีข้อจำกัดมากขึ้น กล่าวคือ ในการจัด

การศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนตามแนวทางการพัฒนากระแสหลัก แม้จะทำให้ประเทศชาติมั่นคง ในการพัฒนาประเทศกว้างขวางขึ้น แต่ขณะเดียวกัน แนวคิดในเชิงของความเป็นมนุษย์ การเห็นคุณค่า ของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ กลับน้อยลง การศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยมสมัยใหม่ ทำให้คนส่วนน้อยอยู่ในสังคมของผู้บริโภคได้ดี แต่ความเห็นแก่ตัวกลับมีมากขึ้น และในทำนองเดียวกัน การจัดการศึกษาในลักษณะส่งเสริมธุรกิจการเมือง ทำให้เรื่องของชนบทชาวบ้านลดความสำคัญไป (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และคณะ 2543 : 30) ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการพัฒนาระแสรองหรือแนวคิดการพัฒนาระแสทางเลือก ที่หลายคนเริ่มเห็นความสำคัญและให้ความสนใจมากขึ้น ด้วยเห็นว่าอาจเป็นวิธีหนึ่งในการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศอีกครั้ง

6.1 อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย สู่แนวคิดการศึกษาทางเลือก

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2546 : 20-23) ได้กล่าวถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประเทศต่างๆ ต่อกระบวนการทัศน์แห่งโลก ส่วนที่เป็นปัจจัยบวกแก่กระแสประชาชนหรือกระแสทางเลือกว่า ก่อให้เกิดแนวคิด *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม* การใส่ใจในเรื่อง *สิทธิมนุษยชน* และ *สิทธิปัจเจกชน* มากขึ้นและเริ่มมีการให้ความสำคัญกับ *การกระจายอำนาจในการบริหารสู่ท้องถิ่น* ประกอบกับ *ผลกระทบจากนโยบายพัฒนาที่ผ่านมา* และ *รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน* กระแสการปฏิรูป ทรัพยากรไหลลงชุมชน และภาคประชาชนขยายตัว

เหตุปัจจัยดังกล่าว ทำให้ประเทศไทยโดยเฉพาะภาคประชาชนเริ่มต้นตัวกับแนวคิดในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของตนตามแนวคิดกระแสทางเลือกมากขึ้น ด้วยความเชื่อมั่นว่า แนวคิดทางเลือกสามารถช่วยแก้หรือลดปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น และสามารถตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างแท้จริง

แนวคิดทางการศึกษาทางเลือกจึงเริ่มเด่นชัดและเป็นที่รู้จักมากขึ้นหลังการประกาศรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และการมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งคณะทำงานวาระประชาชนเพื่อความเป็นไท(2546 : 7-8) ได้เสนอแนวคิดทางการศึกษาทางเลือกไว้ว่า *หนทางที่น่าจะชะลอปัญหาและความขัดแย้งได้* ก็คือ ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษาที่สันติ อันจะนำไปสู่สังคมแห่งสันติได้ จึงเกิดแนวคิดทางเลือกในการศึกษาที่หลากหลาย ดังนี้

- **ในทางจิตวิทยา** มีการนำแนวคิดของฟรอยด์ , จอนห์ ดุย , มองเตสเซอร์รี่ , วอลดอล์ฟ , กฤษณมูรติ , เอ.เอส.นีล , นีโอฮิวแมนนิส ฯลฯ ไปใช้เป็นหลักในการจัดการศึกษาทางเลือก
- **ในทางศาสนธรรม** พบว่าทุกศาสนาล้วนมีหลักการในเรื่องของการศึกษาทั้งรูปแบบและเนื้อหาสาระ
- **ในทางมนุษยธรรม** มีการนำแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี สิทธิเด็ก และการอยู่ร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกสีผิว เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ตลอดจนวัฒนธรรมมาเป็นหลักในการจัดการศึกษา เพราะการศึกษาจะเน้นการยอมรับในแตกต่างของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อความเข้าใจและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
- **ในเรื่องชุมชน** แต่ละชุมชนมีความมีความประสงค์ที่จะสร้างชุมชนใหม่ ด้วยการจัดการศึกษาที่ให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้ชุมชนของตน เพื่อกำหนดเอกลักษณ์ของชุมชนและเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชน

การศึกษาทางเลือกในสังคมไทยมีรูปแบบวิธีการเรียนการสอน เนื้อหาความรู้และกิจกรรมที่ความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น โดยเนื้อหาที่เรียนจะเน้นที่เรื่องใกล้ตัวถึงไกลตัว จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุและธรรมชาติจากภายใน(จิตวิญญาณ) ถึงภายนอก เรียนรู้เรื่องมนุษย์ สัตว์ พืช โลก และจักรวาล ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเรียนรู้การใช้ชีวิต โดยเห็นแก่ตัวน้อยที่สุด พึงพาคคนอื่นให้น้อยที่สุด และทำร้ายเพื่อนมนุษย์ สัตว์โลกและแม้แต่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

ไพฑูรย์ สินลารัตน์และคณะ (2543 : 30-37) ได้นำเสนอแนวคิดในเชิงทางเลือกของการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางเลือกในการแก้ปัญหา และการพัฒนาให้กระแสดึกมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ใน 3 ประการใหญ่

1.การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ เป็นการศึกษาเพื่อรู้จักตนเองและรู้จักผู้อื่นที่มีความเป็นปัจเจกบุคคล การศึกษาที่จะนำไปสู่การเข้าใจในคุณค่าอันแท้จริงของชีวิตและรู้จักตนเองนั้น ที่ควรประกอบไปด้วยการศึกษาใน 3 ลักษณะ คือ การแสวงหาและรู้จักเป้าหมายของชีวิต การรู้จักและเข้าใจตนเอง และการเป็นตัวของตัวเอง

2.การศึกษาเพื่อชนส่วนใหญ่ ปราบปรามการณ์ที่อยู่ในระบบการศึกษาไทยปัจจุบันเป็นไปเพื่อส่งเสริม สร้างและพัฒนาลักษณะของการศึกษาเพื่อคนกลุ่มน้อย(Elite Education) ทำให้เกิดการแข่งขันและเห็นแก่ตัว มองแต่ผลประโยชน์ของตน ความไม่เท่าเทียมจึงเกิดตามมา ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาเป็นไปในแนวทางที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อคนส่วนใหญ่ จึงได้มีแนวคิดใน

การจัดการศึกษาเพื่อคนส่วนใหญ่เป็น 3 ประการใหญ่ คือ การขยายโอกาสทางการศึกษาในทุก ระดับ การให้สาระที่สอดคล้องกันคนส่วนใหญ่ และ การกระจายอำนาจและทรัพยากรสู่ท้องถิ่น

3.การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาของไทยตามกระแสหลักเป็นการศึกษาเพื่อ ส่วนกลางและต่อเนื่องเป็นหลัก มีรูปแบบและแนวทางไปในระบบของนานาชาติ โดยเฉพาะช่วงนี้ ยังมีลักษณะเป็นกระแสใหญ่ที่เรียกกันว่า กระแสโลกาภิวัตน์ การจัดและการดำเนินการจึงมุ่งไปสู่ ความเป็นสากลมากขึ้น ทั้งที่ไทยเรามีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่มาก การศึกษาเชิงทางเลือกเพื่อสังคม และท้องถิ่นไทยจึงควรเป็นดังนี้ การศึกษาและเรียนรู้ในเรื่องของท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่น และการจัดตั้งศูนย์ความรู้ท้องถิ่น

การศึกษาทางเลือกจึงเป็นการคืนการศึกษาให้กับประชาชน ไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธหรือ ต่อต้านรัฐ หากแต่หมายถึงปรัชญาการศึกษาอย่างใหม่ ที่เปิดโอกาสทางการศึกษาให้เกิดความ เท่าเทียมกันอย่างแท้จริง มีเป้าหมายการศึกษาที่เป็นอันหนึ่งเดียวกันกับชีวิต และมีการกระจาย อำนาจในการจัดการศึกษาสู่ชุมชนและสถาบันสังคม

การศึกษาทางเลือกจึงแยกไม่ออกจากกระบวนการเรียนรู้นอกรั้วโรงเรียน และสัมพันธ์กับ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Education) ซึ่งต้องอาศัยการสนับสนุนให้เกิดมีสถาบันและ กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม รวมถึงการเปิดรั้วโรงเรียนออก ให้การเรียนรู้ในโรงเรียนหรือสถาบัน ทางการศึกษาเชื่อมโยงกับการเรียนรู้นอกรั้วอย่างใกล้ชิด

6.2 นิยาม-ความหมาย"การศึกษาทางเลือก"

รัชนี ธงไชย (2544:21) ได้ให้ความหมายของการศึกษาทางเลือกว่า คือ การศึกษาที่มี รูปแบบวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพราะโดยพื้นฐานของมนุษย์มีความแตกต่างกัน เป้าหมายของ การศึกษาทางเลือกมุ่งให้มนุษย์มีอิสรภาพมากขึ้น มีความเป็นตัวของตัวเอง เลือกชีวิตเองได้มาก ขึ้น เพราะการศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ เป้าหมายของการศึกษาต้องไปด้วยกันกับเป้าหมาย ของชีวิต โดยที่การศึกษานอกจากจะทำให้คนมีปัญญาแล้ว ยังต้องทำให้แก่ทุกชีได้ด้วย

พิภพ ธงไชย (อ้างถึงใน สุชาดา จักรพิสุทธ์ 2546:29) ได้พูดถึงการศึกษาทางเลือกว่า เป็นระบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย ยืนอยู่บนรากฐานทางศาสนธรรม รากฐานทางปรัชญา รากฐานทางจิตวิทยา เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตามศักยภาพในธรรมชาติของเด็ก โดย เน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติ ดังนั้นรูปแบบการศึกษาทางเลือกจึงเป็นรูปแบบที่ หลากหลาย

ยุทธชัย เฉลิมชัย (อ้างถึงในสุชาดา จักรพิสุทธิ์ 2544:29) กล่าวว่า ไม่ว่าจะการศึกษาทางเลือกในสังคมไทยที่กำลังดำเนินอยู่จะมีความแตกต่างหลากหลาย แต่ต่างมีเอกภาพร่วมกันที่สำคัญ คือ

1. **ปรัชญา-เป้าหมาย** หรือวัตถุประสงค์ของการศึกษา การศึกษาทางเลือกมีปรัชญาเป้าหมายที่การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ

2. **กระบวนการเรียนรู้** ที่มีการบูรณาการวิธีการกับเนื้อหาเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมเหมาะแก่ผู้เรียนรู้ และในกระบวนการนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้เรียนรู้และผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมกันอย่างเสมอภาค คือทุกคนร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

3. **เนื้อหาการเรียนรู้** จะต้องสอดคล้องกับปัญหาและชีวิตจริงของผู้เรียนรู้ หรือเกิดจากความอยากรู้ของผู้เรียนรู้อย่างแท้จริง และเนื้อหานั้นมีผลทำให้ผู้เรียนรู้ได้พัฒนาตัวเองและชุมชนไปพร้อมกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นเนื้อหาที่รับใช้ส่วนรวม

การให้คำจำกัดความของการศึกษาทางเลือกอาจไม่สามารถจะสรุปให้มีความหมายเป็นหนึ่งได้ ด้วยธรรมชาติที่มีลักษณะของความหลากหลายและเฉพาะตัว การคงความแตกต่างของการศึกษาทางเลือกต่างๆไว้ จึงเป็นการรักษาธรรมชาติของการศึกษาไว้ให้มากที่สุด เพื่อเป็นตัวเลือกให้กับการศึกษาที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้

ตารางที่ 1 : สรุปความแตกต่างระหว่างปรัชญาและกระบวนการของการศึกษาทางเลือกกับการศึกษาในกระแสหลักได้ดังตารางข้างล่างนี้

การศึกษาทางเลือก	การศึกษากระแสหลัก
<ul style="list-style-type: none"> ● เรียนรู้ Problem Base ● การแก้ปัญหา ● ได้แย้ง แลกเปลี่ยน ประสพการณ์ ● คำถามสำคัญกว่าคำตอบ ● ความหลากหลาย , พหุภาพ ● สัมพันธ์กับชีวิตจริง , ชุมชนเป็นตัวตั้ง ● เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> ● เรียนความรู้ Content Base ● การแข่งขัน ● ท่องจำ ● คำตอบสำคัญกว่าคำถาม ● ระบบโรงเรียน , เอกภาพ ● เน้นวิชาหลักสูตรเป็นตัวตั้ง ● ผู้สอนและผู้เรียน
<ul style="list-style-type: none"> ▶ การศึกษาทางเลือก ▶ การศึกษาภาคประชาชน ▶ การศึกษาตลอดชีวิต 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ การศึกษาในระบบ ▶ การศึกษานอกระบบ ▶ การศึกษาตามอัธยาศัย

6.3 รูปแบบของการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2546 : 5) ได้จำแนกรูปแบบการศึกษาทางเลือกใน 7 สถานการณ์เรียนรู้ ไว้ดังนี้

1. การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวหรือ Home School

ครอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยวและกลุ่มครอบครัวหรือเครือข่าย ปัจจุบันมีอยู่เกือบ 100 ครอบครัวทั่วประเทศ

2. การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบของรัฐ

ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียน การสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์ และการปฏิบัตินอกตำราเรียน หรือนวัตกรรมการเรียนรู้

ตารางที่ 2 : วิเคราะห์การนำแนวคิดการศึกษาทางเลือกจากตะวันตก ตะวันออกและของประเทศไทยเองมาใช้ในการศึกษาทางเลือกของประเทศไทยจากร่างรายงานวิจัย ของสุชาติ จักรพิสุทธิ์

แนวคิด	หลักการ / กระบวนการ	กรณีตัวอย่าง
1. ซัมเมอร์ฮิลล์	เน้นเสรีภาพของการเรียนรู้และความรักการเรียนรู้ เกิดจากตัวผู้เรียน	โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี
2. มอนเตสเซอร์รี่	เน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เสริมศักยภาพ	โรงเรียนมอนเตสเซอร์รี่ เชียงราย โรงเรียนมอนเตสเซอร์รี่ ภูเก็ต
3. วอลดอร์ฟ	การเรียนรู้เพื่อความสมดุลระหว่างความสามารถ ในการคิด ความรู้สึกและเจตจำนงของเด็กแต่ละ คน มีเป้าหมายพัฒนาปัจเจกชนที่มีอิสระทาง ปัญญา	โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว โรงเรียนปัญญาไทย โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก
4. เรกจิโอ เอมิเลีย (Reggio Emilia)	ให้ความสนใจในทุกสิ่งเกี่ยวกับเด็ก เด็กทุกคนมี ศักยภาพ ต้องให้เด็กเรียนรู้ทุกสิ่งที่เด็กสนใจ	โรงเรียนไตรทัชชะ โรงเรียนอนุบาล ณ ตรุณ The Country School กรุงเทพฯ Early Learning Center กรุงเทพฯ The Purple Elephant กรุงเทพฯ
5. Project Approach	ให้เด็กค้นพบศักยภาพที่ตนมี ด้วยการคิดและการ ทำงาน โดยผู้ใหญ่ไม่เป็นปฏิปักษ์	โรงเรียนวนิษา จ.ปทุมธานี

ตารางที่ 2 : วิเคราะห์การนำแนวคิดการศึกษาทางเลือกจากตะวันตก ตะวันออกและของประเทศไทยเองมาใช้ในการศึกษาทางเลือกของประเทศไทยจากร่างรายงานวิจัย ของสุชาติดา จักรพิสุทธิ์ (ต่อ)

แนวคิด	หลักการ / กระบวนการ	กรณีตัวอย่าง
6. Constructionism	เด็กเรียนรู้โดยกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมต้องให้เด็กได้ร่วมกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เพื่อจุดประกายการเรียนรู้และความอยากรู้	โรงเรียนวิชาวุฒิชัยวิทยาลัย โครงการประกาศนียบัตร กศน. จ. เชียงราย / จ. ลำปาง / จ.บุรีรัมย์
7. ศรีสัตยาไสบาบา	การพัฒนาคุณธรรมพร้อมความรู้ เข้าถึงคุณค่าและศักยภาพที่แท้ของการเรียนรู้	โรงเรียนสัตยาไส จ.ลพบุรี
8. พุทธธรรมประยุกต์	ลดตัวกูขงกู อยู่ร่วมโดยสันติ เน้นพัฒนา มนุษย์ให้เต็มศักยภาพ นำพุทธธรรมมาประยุกต์ในหลักสูตร / การเรียนการสอน	โรงเรียนมีนประสาธ/ โรงเรียนทอสี ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ วัดศิริพงษ์ ธรรมนิมิต
9. สันตือโศก	ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา เน้นจริยธรรมเมตตาธรรมและการพึ่งตนเอง	โรงเรียนสัมมาสิกขา
10. แบบบูรณาการ	การเรียนการสอนแบบบูรณาการ บนฐานการพัฒนาขีดความสามารถเด็กอย่างเป็นองค์รวม	โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพฯ

3. การศึกษาทางเลือกสายครุภูมิปัญญา

ได้แก่ พ่อครูแม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน ที่สังกัดกลุ่มหรือเครือข่าย และดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย อาทิ ด้านศิลปปะการช่าง การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร การอ่านเขียนอักษรโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นต้น

4. การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม

ซึ่งจัดกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกในสังกัด ทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง การต่อต้านบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิหรือการปฏิบัติธรรมในแนวทางต่างๆหลากหลายตามความเชื่อแต่ละสำนัก และก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วม

5. การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ

ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีเจตนาในการจัดกระบวนการวิชาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายของตน ทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สถาบันการเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน ศูนย์ ชมรม ฯ อาทิ สภาวिकासิกขาลัย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชน เสริมสิขาลัย เป็นต้น

6. การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม

เป็นภาคการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมออมทรัพย์ การเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนาอาชีพ การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการอนามัยและสาธารณสุข การดูแลเด็กและเยาวชน การฟื้นฟูดูแลผู้ป่วยเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การจัดการชุมชน เป็นต้น

7. การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้

ทั้งที่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสมัยใหม่อย่างเว็บไซต์ รวมถึงห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ การท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้สาธารณะที่มีความต่อเนื่อง ก่อเกิดการเรียนรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาที่อยู่บนฐานของชีวิตผู้เรียนและฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่มีสาระการเรียนรู้จากการเอาประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้ง (Problem base) ไม่ใช่การเอาตำราเป็นตัวตั้ง (Content base) การศึกษาจึงมีส่วนสร้างสำนึกของความรู้รักสามัคคีในชุมชน มีความหลากหลายและยืดหยุ่นไปตามประเด็นปัญหาและความสนใจของผู้มีส่วนร่วม

ผู้ที่มีส่วนในการจัดการศึกษามีทั้งผู้ใหญ่ และเยาวชน ที่จัดการศึกษาให้กับกลุ่มผู้ใหญ่ด้วยกันเองและกลุ่มเยาวชนกับเด็ก โดยรูปแบบที่ใช้ในการจัดการศึกษา ได้แก่

1.การถ่ายทอดภาคความรู้ หรือทฤษฎี หรือภูมิปัญญา โดยผู้รู้ ผู้จัด วิทยากร ในรูปแบบของการบรรยาย การบอกเล่า การถ่ายทอดประสบการณ์ ปรัชญาแนวคิด

2.การสาธิต เป็นลักษณะเด่นของกลุ่มการศึกษาทางเลือกสายครุภูมิปัญญา กลุ่มการศึกษาทางเลือกผ่านกิจกรรม และในกลุ่มการศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบของรัฐ

3.การปฏิบัติ เป็นหัวใจสำคัญที่สุดของกลุ่มการศึกษาทางเลือกทั้งหมด ที่เน้นการเรียนรู้จากปัญหาจริง สภาพแวดล้อมการเรียนรู้จริงการปฏิบัติหรือการลงมือทำ ทดลอง พิสูจน์ ตกเถียงหรือแม้แต่การสังเกต เก็บข้อมูล แล้วแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ก็คือกระบวนการ

เรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learning center) ทำให้ผู้เรียนสามารถสังเคราะห์ความรู้ ต่อยอดความรู้ได้ด้วยตัวเอง

4.การปรับปรุง ได้แก่ การประชุมเพื่อสรุปบทเรียน การติดตามผล หรือการวิจัย การสร้างความรู้ การนำความรู้มาใช้แก้ปัญหา หรือถอดบทเรียนเพื่อพัฒนากลุ่ม ยกற்பริมาณ และคุณภาพ แล้วนำไปถ่ายทอดหรือปฏิบัติใหม่อย่างครบวงจร

การศึกษาทางเลือกมีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วไป ในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย ตามแนวคิดการศึกษาทั้งจากตะวันตกและตะวันออก เพราะจัดตั้งขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในทุกด้าน กล่าวคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ/จิตวิญญาณ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา อย่างสมดุล

ตอนที่ 7 โรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักการธรรมะพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ(ไพบูลย์ สุแสนสุข และบรรเจอดพร รัตนพันธ์ 2546:18-25) **จุดเน้นสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธ** จึงหมายถึง การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนา

โรงเรียนวิถีพุทธเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาและเกิดความเจริญงอกงามตามหลักสูตรพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สัปปุริสสังเสวะ) การเอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี(สัทธัมมัสสวณะ) มีกระบวนการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลที่ดี และถูกวิธี(โยนิโสมนสิการ)และความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (ธัมมานุวัมมปฏิบัติ)

ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธผ่านระบบไตรสิกขา ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติอบรมใน 3 ด้านคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ด้านศีล คือ การเรียนรู้และพัฒนาด้านพฤติกรรมหรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนและสังคม ด้านสมาธิ คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาด้านจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบ และด้านปัญญา คือ การเรียนรู้ในเรื่องความสามารถในการคิด ได้ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่เหมาะสม ด้วยการฝึกให้ผู้เรียนคิดเป็นตามหลักโยนิโสมนสิการโดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ในการพัฒนาผู้เรียน การพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักไตรสิกขา นำเสนอเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 : การพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา(ปอ.ปยุตฺโต, 2546)

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

จุดเริ่มสำคัญของการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ คือการสร้างความตระหนัก ความศรัทธาและสร้างปัญญาให้กับทุกคนที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนที่เป็นบุคลากรทางการศึกษาภายในสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน ให้เข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน เพื่อที่จะสามารถเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธได้

ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องวิเคราะห์ จัดจุดเน้น หรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยจัดการศึกษาที่บูรณาการ ทั้งความรู้(K) ศรัทธา

ค่านิยม คุณธรรม(A)และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม(P)ในการเรียนการสอน แทรกในทุกองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพ อ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกันและสถานศึกษา ส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละเลิก อบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

ด้านกิจกรรมพื้นฐานของชีวิต

สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของ การ กิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่าง ดังนี้

- 1.กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำ (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)
 - 2.กิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวัน อาจเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)
 - 3.มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ เช่น นั่งสมาธิ ท่องอาขยานเพื่อสมาธิ สวดมนต์สร้างสมาธิ หรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่น ๆ เป็นประจำวันหรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)
 - 4.มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็น กินอย่างมีสติ มีปัญญารู้เข้าใจ)
 - 5.มีกิจกรรมอาสาดาวพิเศษปฏิบัติวินัยหรือศีล (เพื่อให้อยู่เป็น อยู่อย่างสงบสุข)
 - 6.มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำวัน (เพื่อให้อยู่เป็น)
 - 7.มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือในวันพระ(เพื่อพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา)
 - 8.มีกิจกรรมการบันทึก และยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและเสริมแรงการทำความคิด)
- ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล / วินัย ด้วยปัญญา)

ด้านกายภาพ/สิ่งแวดล้อม

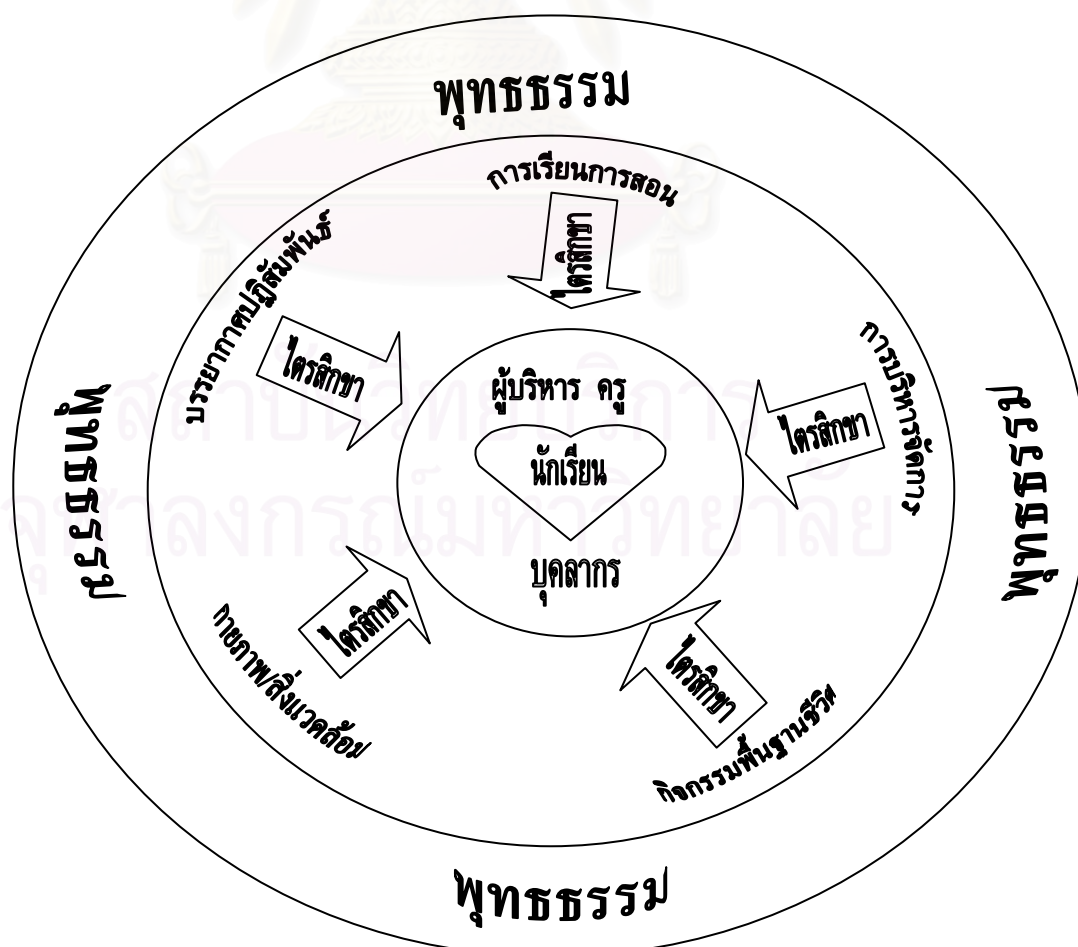
สถานศึกษาจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งมีหลักการในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของโรงเรียนให้มีบรรยากาศสงบเงียบ เรียบง่าย สะอาด มีระเบียบ ใกล้เคียงธรรมชาติ ร่มรื่น ใกล้ชิดชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพและคุณธรรม ทันทสมัย มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ

ด้านการเรียนการสอน

สถานศึกษา มีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

กระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย(กายภาวนา) ด้านความประพฤติ(ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ(จิตตภาวนา) และด้านปัญญา(ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” สรุปลักษณะรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ได้ตั้งแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 : ลักษณะรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

ภาพของโรงเรียนที่พัฒนาสู่ความเป็นวิถีพุทธ จะมีลักษณะต่อไปนี้

1.นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน พร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขไปพร้อม ๆ กัน

2.การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจน เป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ การยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือ จะเกิดขึ้นอย่างทวิคุณ

3.สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียน ที่เกื้อกูลการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้ที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียนจะดีขึ้นมาก

4.บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเอง ทั้งวิถีการทำงานและวิถีชีวิต ทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกลา

5.โรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร บุคลากรและนักเรียนเป็นแบบอย่างต่อสังคมอีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมกว้างให้ตั้งงามยิ่ง ๆ ขึ้นได้

การพัฒนาคุณลักษณะของบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ

ครูและบุคลากรทางการศึกษาคือบุคคลสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบไตรสิกขา ในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนจึงต้องพัฒนาตนให้มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ “สอนให้รู้ ทำให้อุ อยู่ให้เห็น” พร้อมทั้งจะพัฒนาผู้เรียนได้

ตารางที่ 3 : ลักษณะสำคัญของบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ

ผู้บริหารสถานศึกษา	ครู อาจารย์และบุคลากร
1. ศรัทธาในพระพุทธรศาสนา	1. ศรัทธาในพระพุทธรศาสนา
2. ละเลิกจากอบายมุข	2. ละเลิกจากอบายมุข
3. ถือศีล 5 เป็นนิจ	3. ถือศีล 5 เป็นนิจ
4. มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ตั้งงาม	4. มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ตั้งงาม
5. เป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี	5. มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์

การพัฒนาคุณลักษณะของบุคลากรในโรงเรียนวิถีพุทธ สามารถทำได้หลากหลาย กิจกรรม เช่น การจัดอบรมใหญ่ประจำปี จัดการพัฒนาจิต เจริญปัญญาอยู่ยรายส์ปดาร์ หรือ รายเดือน จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญ จัดการศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่างๆ ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่างๆ ให้ยืมหรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ฯลฯ ส่งเสริมการถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรมและสอบอารมณ์(วิปัสสนา)

การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน

โรงเรียนวิถีพุทธกับชุมชนประกอบไปด้วยบ้าน วัด และสถาบันอื่นๆ ในชุมชน ที่มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เกื้อกูลร่วมมือกันและกันในการพัฒนานักเรียน และพัฒนาชุมชน สังคม ในวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน

กิจกรรมเสนอแนะเกื้อกูลสัมพันธ์

1. โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อ -วันแม่ ฯลฯ
2. โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งอาจจัดในช่วงโม่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่นๆ เช่น นำอาหารไปเลี้ยงคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือบ้านเด็กกำพร้า
3. โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนของชุมชนโดยเปิดโรงเรียนต้อนรับผู้ปกครอง และชุมชนตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็น และมีส่วนร่วมในภารกิจต่างๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญผู้มีปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น
4. เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสนามกีฬา หอประชุม ฯลฯ
5. เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพต่างๆ จัดร้านค้าของโรงเรียนเพื่อให้ผู้ปกครองนำผลผลิตทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ต่างๆ มาขาย โดยให้นักเรียนเป็นผู้ดูแลกิจกรรม
6. ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่างๆ เช่น เชิญพระสงฆ์ มาแสดงพระธรรมเทศนา เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชน ในเรื่องต่างๆ ในวันหยุด จัดทัศนศึกษาทางธรรม เป็นต้น

7. จัดกิจกรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปัจฉิมนิเทศโดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมนำอาหารมารับประทานร่วมกัน จัดค่ายครอบครัว
8. เสริมความเข้มแข็งของระบบ ดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น การเยี่ยมบ้านนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหาครอบครัว ฯลฯ
9. ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น จัดทำหนังสือพิมพ์โรงเรียน วารสาร เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ชุมชน ฯลฯ
10. ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดี ทั้งครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและบุคคลในชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน

การจัดการศึกษาตามแนวทางของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ เป็นองค์รวม มีการเน้นความสำคัญในทุกส่วนที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการศึกษา เริ่มตั้งแต่สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมและพัฒนาจิตใจ การนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารงาน การศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ครู อาจารย์ บุคลากรในโรงเรียนทุกคนประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก มีบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นแนวทางการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งซึ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทางเลือก

วัชรยุทธ บุญมา (2542) ศึกษาเรื่อง "การจัดการศึกษาตามแนวปรัชญามานุษยนิยมแนวใหม่" ผลการศึกษาพบว่า จุดมุ่งหมายทางการศึกษาของแนวคิดนี้คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อย่างพร้อมเพรียงกัน สามารถกระจายความรักความเมตตาออกสู่สรรพสิ่งทั้งมวล ด้านหลักสูตร เน้นการผสมผสานวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งของตะวันออกและตะวันตก มีความยืดหยุ่น ให้เสรีภาพกับผู้เรียน ด้านบทบาทผู้สอน ผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดี ดูแลเอาใจใส่เด็กอย่างใกล้ชิดด้วยการใช้คำพูดด้านบวก และความรักความเมตตา ด้านบทบาทผู้เรียน เด็กมีความมั่นใจ กล้าแสดงออก ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีปฏิริยาโต้ตอบ

ซึ่งกันและกัน บรรยายภาคการเรียนเน้นความสนุกสนาน ด้านการประเมินผล สืบเนื่องจากพฤติกรรมความคิดเห็นที่แสดงออกต่อสังคม ความพึงพอใจในการเรียน และการร่วมประเมินผลในกระบวนการเรียนตามความสามารถของแต่ละคน

จรัสฎกาล พงศ์ภาคเถียร(2545) วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของนักเรียน” โดยใช้เทคนิคเดลฟาย เก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรือการศึกษาทางเลือก จำนวน 20 คน ทั้งหมด 3 รอบ ผลการวิจัยได้รูปแบบโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย 7 ปัจจัย/องค์ประกอบ ได้แก่

ปัจจัยด้านจุดมุ่งหมาย 6 ข้อ ซึ่งได้แก่ เน้นพัฒนาผู้เรียนให้สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและจิตวิญญาณ ให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ ให้ผู้เรียนรู้เป้าหมายของที่แท้จริงของชีวิต ให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ มีความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ และให้ผู้เรียนรู้สึกและซาบซึ้งในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของธรรมชาติและสรรพสิ่ง และด้านธุรการการเงิน 6 ข้อ ด้านบุคลากร 15 ข้อ ด้านวิชาการ 29 ข้อ ด้านกิจการนักเรียน 21 ข้อ ด้านการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม 8 ข้อ และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน 7 ข้อ

จากงานวิจัยของ **วิจิต นันทสุวรรณและจำนงค์ แรกพินิจ(2541)** ได้มีรายงานสรุปกรณีการศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออก เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญของชุมชน บทบาทของกลไกต่างๆ ที่มีอยู่ในครอบครัวและชุมชน ความรู้ในวิถีของชุมชน เป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออก มีสาระสำคัญดังนี้

ตารางที่4: การจัดการศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออก: ตัวอย่างการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

การศึกษาพื้นบ้าน	
หลักการ	การเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน <ol style="list-style-type: none"> 1. การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมิติสำคัญของการศึกษาพื้นบ้าน 2. การศึกษาชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม 3. การศึกษาพื้นบ้านเป็นฐานแห่งการศึกษาตามอัธยาศัย

ตารางที่ 4: การจัดการศึกษาพื้นบ้านในแอฟริกาตะวันออก: ตัวอย่างการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต (ต่อ)

การศึกษาพื้นบ้าน	
การดำเนินงานในปัจจุบัน 1. การจัดการในเชิงสถาบัน	เป็นการศึกษาที่เน้นเรื่องพื้นที่มากกว่าโครงสร้างส่วนการศึกษาในระบบโรงเรียน เน้นเชิงระบบ
2. การจัดการศึกษาพื้นบ้านเชิงวงจรชีวิต	<p>จัดให้สอดคล้องกับวงจรชีวิต 3 วงจรคือ</p> <p><u>วงจรที่ 1</u> เป็นช่วงแห่งความเป็นเด็กที่จะต้องเรียนรู้และอยู่ในความดูแลของพ่อแม่</p> <p><u>วงจรที่ 2</u> เป็นช่วงแห่งการถ่ายทอดพิธีกรรม เพื่อเตรียมความเป็นผู้ใหญ่และขยายการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม</p> <p><u>วงจรที่ 3</u> เป็นช่วงแห่งความเป็นผู้ใหญ่พร้อมที่จะรับใช้สังคมและประเทศในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น นักรบ นักการเมือง นักการศาสนา ผู้ทรงภูมิปัญญา ผู้พิพากษา ฯลฯ</p> <p>ระบบความสัมพันธ์ในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในช่วงวงจรชีวิตเป็นไปในลักษณะแนวตั้ง</p> <p>โดยสถาบันครอบครัวและผู้ทรงภูมิปัญญาในแต่ละชุมชนเป็นผู้นำ</p>
3. การศึกษาพื้นบ้านเชิงห่วงชีวิต	<p>ห่วงที่ 1 เป็นช่วงแห่งการศึกษาที่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียงผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชนจะมีบทบาทในการเสริมสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในวิถีชีวิตประจำวัน และเทศกาลสำคัญของครอบครัว</p> <p>ห่วงที่ 2 เป็นช่วงการเรียนรู้บทบาทของสมาชิกครอบครัวจะมีต่อชุมชนและสังคมในวงกว้างเป็นห่วงแห่งความผูกพันของเยาวชนแต่ละวงศ์ตระกูลทั้งในด้านประเพณีกฎระเบียบและค่านิยมก่อนที่จะเข้าสู่วิถีสังคมในแต่ละท้องถิ่น</p> <p>ห่วงที่ 3 เป็นช่วงแห่งการบ่มเพาะ เพื่อปลูกฝังจริยธรรมทางสังคมและความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจสังคมและการเมืองท้องถิ่น</p>
4. การศึกษาพื้นบ้านเชิงบริบททางสังคม	<p>เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของท้องถิ่น ในเรื่อง</p> <p>2.4.1 การศึกษาชุมชนในบริบทของสภาพแวดล้อมทางสังคม บุคคลได้รับอิทธิพลจากสภาพทางสังคม จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากสื่อต่างๆ เช่น นิทาน ดนตรี ปริศนาคำกลอน พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น</p>

ตารางที่ 4: การจัดการศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออก: ตัวอย่างการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต (ต่อ)

การศึกษาพื้นบ้าน	
4. การศึกษาพื้นบ้านเชิงบริบททางสังคม(ต่อ)	<p>2.4.2 การศึกษาชุมชนในบริบทของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เช่น การเกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ การปั้นหม้อ การจักสาน ฯลฯ ล้วนแต่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต</p> <p>2.4.3 การศึกษาชุมชนในบริบทสภาพแวดล้อมทางการเมือง บรรยากาศทางการเมืองของแต่ละสังคมมีอิทธิพลต่อการศึกษาพื้นบ้านในสังคมที่มีระบบการเมืองรวมศูนย์การศึกษาพื้นบ้านจะถูกครอบงำโดยความแตกต่างในด้านความร่ำรวยและฐานะทางสังคมในทางตรงข้าม การศึกษาพื้นบ้านจะมีทางเลือกมากกว่า</p> <p>2.4.4 การศึกษาชุมชนในบริบทสภาพแวดล้อมทางจิตใจและธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางจิตใจจะส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้มากขึ้น โดยเฉพาะศาสนาและความเชื่อ ยิ่งได้เชื่อมโยงระบบความเชื่อเข้ากับธรรมชาติด้วยกันแล้ว ยิ่งทำให้การศึกษาพื้นบ้านมีมุมมองที่หลากหลายบนพื้นฐานแห่งความเชื่อของแต่ละสังคม</p>
หลักสูตร	<p>ปรัชญาในการจัดหลักสูตรการศึกษาพื้นบ้านยึดหลัก “การศึกษาคือชีวิต – ชีวิตคือการศึกษา” คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 3.1 องค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรม นำมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ากำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อให้คนรุ่นหลังเห็นคุณค่าและเกิดความภูมิใจ 3.2 องค์ประกอบค่านิยมของสังคม โดยเฉพาะประเพณีและความเชื่อ 3.3 องค์ประกอบด้านวงจรชีวิต การศึกษาชุมชนเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เนื้อหาสาระที่กำหนดในหลักสูตรครอบคลุมวงจรชีวิตคนในชุมชน 3.4 องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก จึงให้ความสำคัญเรื่อง ธรรมชาติในหลักสูตร 3.5 องค์ประกอบด้านแบบอย่างทางอุดมการณ์ของชายและหญิงในอุดมคติของชุมชนและท้องถิ่นเป็นสำคัญ 3.6 องค์ประกอบด้านเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา เน้นเรื่องที่จำเป็นต้องรู้ เรื่องทำเป็นต้องทำ เป็นหลัก

การจัดการศึกษาพื้นบ้านในแอฟริกาตะวันออกเป็นรูปแบบของการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น จึงเป็นรูปแบบการศึกษาทางเลือก รูปแบบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในแง่การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้กับลูกหลาน

จากการศึกษางานวิจัยด้านการศึกษาทางเลือกพบว่า หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาทางเลือกคือ เน้นการเรียนรู้และพัฒนาที่ตัวคนมากกว่าทางวัตถุ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียนรู้การดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ สัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนที่อยู่อาศัย

จิตวิญญาณ

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ ได้ทำโครงการวิจัยและพัฒนานำร่อง”การสร้างเสริมสุขภาพะในมิติของจิตวิญญาณ”(2546)

มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดเสวนาทางวิชาการ เพื่อทำการศึกษาค้นหาความหมายของจิตวิญญาณ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของสุขภาพะทางจิตวิญญาณ และเพื่อแสวงหาวิธีการพัฒนาหรือวิธีการสร้างเสริมสุขภาพะทางจิตวิญญาณ โดยศึกษาจาก 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสาธารณสุขและการศึกษา กลุ่มศิลปะ วัฒนธรรม กลุ่มชีวิตวัฒนธรรม กลุ่มศาสนา และกลุ่มสาธารณสุขประโยชน์

ข้อสรุปจากการวิจัยนำร่อง พบว่าจิตวิญญาณมีมิติที่หลากหลายใน 4 มิติ คือ

1. เรื่องของจิตวิญญาณ เป็นเรื่องภายในแล้วก็เป็นเรื่องส่วนบุคคล ต้องปฏิบัติเองจึงจะรู้ จึงจะเข้าใจ
2. จิตวิญญาณเป็นเรื่องภายนอก เกี่ยวข้อง เชื่อมโยง หรือสัมพันธ์กับสังคมกับวัฒนธรรม หรือพูดในระดับที่ไหลหรือเห็นออกไปอีก จิตวิญญาณเชื่อมโยงสัมพันธ์กับโลกกับจักรวาลและกับสรรพสิ่ง เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน
3. จิตวิญญาณเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญญา ไม่เกี่ยวกับหรือไม่ใช่ปัญญา แล้วก็เป็นปัญญา
4. จิตวิญญาณเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา ไม่เกี่ยวกับศาสนา และเหนือศาสนา

การให้ความหมายของจิตวิญญาณ วิเคราะห์ได้ว่าการให้ความหมายตรงๆ ลักษณะที่สอง เป็นการให้ความหมายในลักษณะที่จิตวิญญาณเป็นกระบวนการ และลักษณะที่สาม เป็นการให้ความหมายของจิตวิญญาณในลักษณะโดยอ้อม

วิธีการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณมีหลากหลายวิธี ตามความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจของแต่ละคน จึงมีความหลากหลายดังต่อไปนี้

กลุ่มศิลปะ วัฒนธรรม - การเข้าสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณได้ และมีโอกาสที่จะเกิดปัญญาจากการเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติ เข้าใจสภาวะทางธรรมชาติได้ ด้วยวิธีการทำให้ว่าง สังเกตธรรมชาติ เรียนรู้จากธรรมชาติเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง

กลุ่มศาสนา - ศาสนาอื่นจะเน้นเรื่องศรัทธาเป็นหลักว่า ศรัทธาเป็นตัวการสำคัญและเป็นหนทางที่สั้นและตรงที่สุดในการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ศาสนาพุทธจะเน้นปัญญาเพื่อการพัฒนาจิตวิญญาณ

กลุ่มนักวิชาการ - เสนอว่าเป็นเรื่องเหนือศาสนา เหนือปัญญา เหนืออารมณ์ เหนือความรู้สึก ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า transcend และมักจะมีการพูดไปพร้อมกับคำว่า transcend and include ซึ่งหมายความว่า สิ่งหนึ่งมารวมกับอีกสิ่งหนึ่งแล้วเกิดเป็นสิ่งใหม่ การรวมเป็นสิ่งใหม่ทำให้มีคุณสมบัติเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม เพราะเมื่อมัน transcend มันก็คลี่คลายขยายตัวออกไปกว้างขึ้น ในขณะที่เดียวกันสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นก็มีสิ่งเก่าอยู่ แล้วยังคงมีศักยภาพที่แบบเดิมเป็นอยู่ โดยที่ transcend มันไม่ได้ยึดติดอยู่กับกายหรือจิต แต่มันเป็นองค์รวมของกายและจิตแล้วที่มากกว่านั้น

กลุ่มบำเพ็ญประโยชน์ - ความหมายของจิตวิญญาณจะเป็นลักษณะของการมีจิตสาธารณะค่อนข้างสูง (very simple , very sincere) เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับปัญญา และไม่เกี่ยวกับศาสนา เพราะมีการให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการหรือรับความช่วยเหลือที่ไม่จำกัดอยู่แค่ในศาสนาของตน

อรรณ ดวงมังกร (2545) ศึกษาเรื่อง “ทรรศนะด้านจิตวิญญาณในสังคมอีสาน” ใช้การวิจัยเชิงพรรณนา เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะทางจิตวิญญาณ (spirituality) จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อศึกษาลักษณะของจิตวิญญาณในทรรศนะของคนอีสาน รวมถึงการใช้คำเรียกที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะของจิตวิญญาณ การวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เป็นการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ โดยการคัดสรรเฉพาะคำหรือกลุ่มคำที่อธิบายถึงความหมาย ค่านิยมและคุณลักษณะของจิตวิญญาณ พบว่า จิตวิญญาณประกอบด้วย 2 มิติ ได้แก่ พลังชีวิต และภาวะเหนือตนเอง พลังชีวิตจะได้จากการที่บุคคลได้รับกำลังใจ มีความหวัง มีความเชื่อ มีความศรัทธา มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และความรู้สึกมีคุณค่า ทำให้

บุคคลมีความมุ่งมั่นที่จะหาคำตอบให้กับชีวิต โดยการหาคำหมายและเป้าหมายของชีวิต เห็นความสัมพันธ์ในการดำรงชีวิตกับธรรมชาติ นำไปสู่การพัฒนาจิตวิญญาณในระดับสูง คือ ภาวะเหนือตนเอง เพื่อให้เกิดความผาสุก ความสมบูรณ์ในชีวิต และมีความกลมกลืนในการดำรงชีวิตกับธรรมชาติ

ระยะที่ 2 เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ ผู้ให้บริการช่วยเหลือด้านจิตวิญญาณที่ภูมิลำเนาในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มที่สอง คือกลุ่มผู้ป่วยในที่มาใช้บริการในโรงพยาบาลขอนแก่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า คุณลักษณะของจิตวิญญาณประกอบด้วย 2 มิติ ได้แก่ ธรรมชาติของมนุษย์ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ลักษณะที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ได้แก่ ความหวัง การมีเกียรติ มีฐานะ ได้รับการยอมรับ มีความอบอุ่นใจ ทำให้มีกำลังใจ เป็นการได้สัมผัสจิตวิญญาณในระดับของคนทั่วไป ส่วนจิตวิญญาณในลักษณะที่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น ผู้ที่จะเข้าถึงได้ต้องมีความเพียรในการปฏิบัติ โดยใช้ศาสนาเป็นสิ่งที่เชื่อมดยง และต้องมีพลัง 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญา สำหรับการใช้จ่ายเรียกว่า บ่งบอกถึงคุณลักษณะของจิตวิญญาณในสังคมอีสาน ได้แก่ คำว่า “จิต” และคำว่า “ขวัญ”

ณัฐวรรณ คำแสน(2540) ศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทการสอนพยาบาลจิตวิญญาณของอาจารย์ ความผาสุกทางจิตวิญญาณของนักศึกษา กับพฤติกรรมการพยาบาลจิตวิญญาณตามการรายงานของนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนนี กระทรวงสาธารณสุข”

ผลการศึกษาพบว่า ค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการพยาบาลจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาล และค่าเฉลี่ยบทบาทการสอนพยาบาลจิตวิญญาณของอาจารย์อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยความผาสุกทางจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาลอยู่ในระดับสูง บทบาทการสอนการพยาบาลจิตวิญญาณของอาจารย์ ความผาสุกทางจิตวิญญาณของนักศึกษา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการพยาบาลจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และตัวแปรที่รวมกันพยากรณ์พฤติกรรมการพยาบาลจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาลได้ ได้แก่ บทบาทการสอนการพยาบาลจิตวิญญาณของอาจารย์ และความผาสุกทางจิตวิญญาณของนักศึกษา ซึ่งรวมกันพยากรณ์พฤติกรรมการพยาบาลจิตวิญญาณของนักศึกษาพยาบาลได้ร้อยละ

40

จากงานวิจัยในเรื่องจิตวิญญาณ สรุปได้ว่า ความหมายและความเข้าใจในมิติทางด้านจิตวิญญาณมีความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ของคนกับ

สิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน แต่ในความต่างก็มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือมีลักษณะร่วมกันก็คือ เป็นเรื่องของนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ และเป็นเรื่องที่สำคัญต่อความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ชุมชนอโศก

วัชรภรณ์ เฟ่งจิตต์ (2543) ได้ทำวิจัยเรื่อง“ความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมทางวัตถุกับความพึงพอใจในชีวิต : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้ปฏิบัติศาสนิกตามแนวสันตือโสภ ผู้เป็นสมาชิกสโมสรโรตารี และพนักงานทั่วไปในองค์กรขนาดใหญ่ ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมทางวัตถุกับความพึงพอใจในชีวิตโดยรวม และความพึงพอใจในแง่มุมย่อยของชีวิต 5 ด้าน ความพึงพอใจในชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น มาตรฐานการครองชีพ และสุขภาพร่างกาย รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมทางวัตถุและความพึงพอใจในชีวิตโดยรวม พบว่า ผู้ปฏิบัติศาสนิกตามแนวสันตือโสภ มีระดับค่านิยมทางวัตถุต่ำกว่าผู้เป็นสมาชิกสโมสรโรตารีและพนักงานทั่วไปในองค์กรขนาดใหญ่ และผู้เป็นสมาชิกสโมสรโรตารี มีระดับค่านิยมทางวัตถุไม่แตกต่างจากพนักงานในองค์กรขนาดใหญ่ ผู้ปฏิบัติศาสนิกตามแนวสันตือโสภ มีระดับความพึงพอใจในชีวิตโดยรวม ไม่แตกต่างจาก ผู้เป็นสมาชิกสโมสรโรตารี และพนักงานทั่วไปในองค์กรขนาดใหญ่

กิตติกร สุนทรานุรักษ์ (2543) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนศิระะอโศก” พบว่า

การพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองของชาวอโศก มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1.เพื่อศึกษาคำสอนทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะแนวคิดพุทธเศรษฐกิจ ภายใต้การตีความโดยสมณะโพธิรักษ์ 2.เพื่อศึกษากระบวนการนำหลักคำสอนลงไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชน 3.เพื่อศึกษากระบวนการทำงานและการจัดการทางเศรษฐกิจ เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนอโศก อันได้แก่ การผลิต การจัดการ การบริโภคและการหมุนเวียนของทุน

ผลปรากฏว่าการตีความตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของสมณะโพธิรักษ์ได้ก่อให้เกิดแนวคิดระบบบุญนิยม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวอโศกในด้านต่างๆ และในชุมชนสันตือโสภหลักคำสอนได้ถูกแปลงไปเป็นระเบียบและแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสมาชิกชุมชนมีการรับรู้และปฏิบัติตามหลักคำสอน

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนศิระะอโคก แบ่งออกได้ 2 ระดับ ระดับแรก เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มุ่งตอบสนองความต้องการภายในชุมชนเป็นหลัก ขณะที่ระดับที่สองเป็นการทำธุรกิจชุมชนซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและขยายเครือข่ายการทำงานออกไป นอกจากนี้ชุมชนยังมีส่วนได้รับการสนับสนุนในรูปแบบของการบริจาคและรูปแบบอื่นๆด้วย

ชุมชนศิระะอโคก จึงสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง อันเนื่องมาจากเงื่อนไข 3 ประการ คือ 1. มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็ง 2. การมีปัจจัยในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ 3. การมีความเป็นอิสระในการทำงานและการจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชน

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2529) ทำวิจัยเรื่อง “การประยุกต์แนวคิดเรื่องเกมภาษาของวิต겐สไตน์ในการอธิบายเรื่องของความหมายในภาษาศาสตร์ : ศึกษาเฉพาะกรณีภาษาของสำนักสันตติอโคก”

ผลการศึกษาพบว่า เมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นปัญหาการใช้ภาษาศาสตร์ที่เกิดขึ้นกับทุกศาสนาแล้ว พบว่า มีพื้นฐานคล้ายคลึงกัน กล่าวคือมีการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นแม่บทของความจริงและความมีเหตุผล กิจกรรมที่นักการศาสนาทั้งตะวันตกและตะวันออกพยายามกระทำ จึงเป็นเรื่องของการพยายามหาคำอธิบายคำสอนทางศาสนาให้สอดคล้องกับพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เห็นว่าคำสอนทางศาสนาเป็นเรื่องที่มีความเป็นเหตุเป็นผล และเป็นความจริงน่าเชื่อถือเช่นเดียวกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์

และจากการศึกษาแนวความคิดของวิต겐สไตน์ ทำให้เห็นว่า ความจริงที่มนุษย์เข้าถึงได้ ด้วยความคิดและพูดถึงได้ด้วยภาษาเป็นเพียงความคิดเกี่ยวกับความจริง (Truth) เท่านั้น ไม่ถึงขั้นระดับของสัจจะความเป็นจริง (Reality) ที่อยู่เหนือความจริงในระดับความนึกคิดอีกชั้นหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ ความจริงในระดับที่มนุษย์เข้าใจกันทั่วไป จึงไม่ได้อยู่อย่างตายตัวเป็นภาวะวิสัย เพราะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับมิติของกาล-อวกาศ ในแต่ละกระบวนทัศน์ด้วย

เมื่อเอาความคิดเรื่องเกมภาษาของวิต겐สไตน์มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัญหาภาษาศาสตร์ของสำนักสันตติอโคก พบว่า การใช้ภาษาของชาวพุทธกลุ่มอโคกประสบความสำเร็จในการสื่อความกับคนในสังคมปัจจุบัน แต่เนื่องจากว่าคำสอนทางพุทธศาสนาของชาวอโคกมีลักษณะเป็นกระบวนทัศน์หนึ่งของพระพุทธรศาสนา ความขัดแย้งในมิติการเข้าใจความหมายของภาษาศาสตร์ไม่ตรงกัน จึงเกิดขึ้น เนื่องจากมีการใช้ภาษาศาสตร์ชุดเดียวกัน ภายใต้บริบทเกมภาษาในกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกัน

ข้อสรุปของการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาที่เกิดจากการเข้าใจภาษาศาสนาไม่ตรงกัน จึงอยู่ที่การหันกลับสู่การมีแบบวิถีชีวิตทางศาสนาตามที่ศาสดาของแต่ละศาสนามุ่งหมายถึง ซึ่งจะนำไปสู่การ ลด ความต้องการส่วนเกินของชีวิต มีความเข้มแข็ง และมีจิตสำนึกที่เอื้ออาทรต่อชีวิตร่วมโลก

อัคคี ศรีทราชัยกุล (2530)ทำวิจัยเรื่อง “ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธในกลุ่มวัดพระธรรมกาย พุทธสถานสันตือโสภ และวัดชลประทานรังสฤษดิ์ ผลการศึกษาพบว่า

หัวข้อศึกษาเรื่องความยึดมั่นผูกพันในศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. ความยึดมั่นผูกพันต่อความสำคัญและความสืบเนื่องของระบบ 2. ความยึดมั่นผูกพันต่อความยึดเหนี่ยวของกลุ่ม 3. ความยึดมั่นผูกพันต่อการควบคุมหรือความยึดมั่นผูกพันต่อบรรทัดฐาน ผลการศึกษาพบว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาทั้ง 3 ประเภท ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 66.4, 63.1 และ 77.0 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัด/สำนัก กับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาทั้ง 3 ประเภท พบว่า ชาวพุทธที่ไปปฏิบัติธรรมที่วัดทั้ง 3 แห่ง มีความแตกต่างกันในเรื่องความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่ชาวพุทธที่ไปปฏิบัติธรรมที่พุทธสถานสันตือโสภมีความยึดมั่นผูกพันทั้ง 3 ประเภทสูงกว่าชาวพุทธที่ไปปฏิบัติธรรมที่วัดพระธรรมกายและวัดชลประทานรังสฤษดิ์ และความแตกต่างของวัด/สำนัก สามารถอธิบายความผันแปรของความยึดมั่นผูกพันในศาสนาแต่ละประเภทได้ร้อยละ 16.6 , 23.6 และ 53.6 ตามลำดับ

นภดล ขวัญชนะภักดี (2530) ศึกษา “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดพระธรรมกาย และพุทธสถานสันตือโสภ ในการเผยแพร่ศาสนาในหมู่เยาวชนในสังคมไทยปัจจุบัน”

วัตถุประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของวัดพระธรรมกายและพุทธสถานสันตือโสภ ในการเผยแพร่ศาสนาในหมู่เยาวชนของสังคมไทย การศึกษาแบ่งออกเป็น การศึกษาภาควิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ เยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15 – 25 ปี ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมในวัดพระธรรมกาย 50 คนและพุทธสถานสันตือโสภ 50 คน โดยสุ่มจากเยาวชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมตามปกติในวันอาทิตย์

ผลการศึกษาพบว่า มีการก่อตั้งวัดพระธรรมกายเพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่พุทธศาสนาในด้านการเจริญภาวนาตามวิชาวัดพระธรรมกาย แต่ยังคงสังกัดคณะสงฆ์ไทย ฝ่ายมหานิกาย ต่างจากพุทธสถานสันตือโสภที่ไม่อยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ไทย จึงดำเนินการตาม

อิสระ ตามความเห็นชอบของพระสงฆ์ชาวอโศก ทั้งสองสำนักต่างมีความเชื่อมั่นว่า แนวคำสอนของตนเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่สุด โดยทางธรรมกายเห็นว่า การจะบรรลุนิพพานได้จะต้องผ่านการทำสมาธิและการเข้าถึงธรรมกาย ขณะที่ชาวอโศกเน้นการถือศีลอย่างเคร่งครัด และมีการตีความหมายของศีลต่างจากที่คณะสงฆ์เดิมได้ยึดถือปฏิบัติ เช่น ศีล 5 ข้อ 1 รวมถึงการไม่กินเนื้อสัตว์ด้วย

ส่วนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งสองสำนักจะเน้นทั้งในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ รวมถึงธรรมะที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ด้านการบริหารจัดการองค์กรแต่ละสำนักได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิที่แต่ละสำนักจัดขึ้น สำหรับเยาวชนที่เข้าไปศึกษาปฏิบัติธรรมในสันตโศก ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนมหาวิทยาลัยรามคำแหง และส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หลังการเข้าศึกษาปฏิบัติธรรม เยาวชนถือศีลเป็นประจำมากขึ้น ส่วนที่เยาวชนที่มาปฏิบัติธรรมในสันตโศกประทับใจคือ คำเทศนาสั่งสอนของพระชาวอโศก ขณะที่เยาวชนที่ปฏิบัติธรรมในวัดพระธรรมกายประทับใจสภาพแวดล้อมภายในวัด ที่เป็นระเบียบ สะอาด สงบ ร่มรื่น เยาวชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดส่วนใหญ่มาจากภาคกลาง

ผลจากการเข้าศึกษาปฏิบัติธรรมของชาวอโศก คือ ปฏิบัติธรรมแล้วสามารถเผชิญปัญหาได้ดีขึ้น เยาวชนมีความประทับใจและตั้งใจว่าจะปฏิบัติธรรมอีก เยาวชนวัดพระธรรมกายส่วนใหญ่ยังไม่ประสบผลสำเร็จใดๆจากการปฏิบัติธรรม ซึ่งตรงข้ามจากเยาวชนที่มาปฏิบัติธรรมในพุทธสถานสันตโศกที่ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าจิตใจเริ่มสงบ มีสติสัมปชัญญะดีขึ้น

ตะวัน เกียรติบุญญาภรณ์ (2525 อ่างถึงโน นกดล ขวัญชนะภักดี) “การศึกษาเปรียบเทียบศีลวัตรและบทบาททางสังคมของพระชาวอโศก”

ตะวัน ได้กล่าวถึงบทบาทในการเผยแผ่คำสอนพระพุทธเจ้าของชาวอโศกไว้ในงานวิจัยว่า มีบทบาทอย่างกว้างขวางในการผลิตเอกสารเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นแบบอย่างการดำรงชีวิตที่ประเสริฐของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาด้านสังคมร้อยละ 90 มีความเห็นว่า ชาวอโศกมีบทบาทถูกต้องตามพุทธวิธี รวมทั้งมีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีล และเลิกอบายมุข ความฟุ้งเฟ้อ ส่งเสริมให้ประหยัด เสียสละ แก้ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัว และการส่งเสริมฟื้นฟูเอกลักษณ์ไทย และกว่าร้อยละ 90 เห็นด้วยว่า พระชาวอโศกได้มีบทบาทในการสังเคราะห์อย่างได้ผล ผลการวิจัยผู้วิจัยสรุปว่า พระชาวอโศกประพฤติปฏิบัติศีลวัตร มีแบบอย่างการดำรงชีวิตและบทบาททางสังคมสอดคล้องกับพุทธบัญญัติ แต่เนื่องจากหมู่กลุ่มพระชาวอโศก มีวิธีการแสดงธรรม การใช้ภาษาและทัศนคติในการ

อธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าตลอดจนแนะแนวการดำเนินชีวิตที่เคร่งครัดในศีลวัตรที่แตกต่าง กัน จังยังไม่เป็นที่เข้าใจและยอมรับจากพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่

พจน์ โชคสวัสดิ์ไพศาล (2545) ได้ทำวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มสันติอโศก” วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการสร้างและการธำรงรักษา เครือข่ายของกลุ่มสันติอโศก และกลยุทธ์การสื่อสารในการนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มสันติอโศกสู่ สาธารณชนด้วยการเก็บข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มเป้าหมาย 16 คน

ผลการวิจัยพบว่ากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการสร้างและการธำรงรักษาเครือข่ายของกลุ่ม สันติอโศก ได้แก่ การใช้พุทธปฏิบัติเป็นจุดเริ่มต้นในการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่าย การจัดช่องทาง สำหรับสมาชิกในการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ การใช้วันสำคัญทางศาสนาเป็นช่องทางในการ พัฒนาเครือข่ายและการสื่อสารผ่านสื่อสารแบบกลุ่ม และการสื่อสารแบบตัวต่อตัว เพื่อการสร้าง เครือข่าย

กลยุทธ์ในการสื่อสารเพื่อการธำรงรักษาเครือข่ายของกลุ่มสันติอโศก ได้แก่ การใช้หนังสือ เครือข่ายชุมชนชาวอโศกเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างชาวอโศกกลุ่มต่างๆ การใช้สมุด ตรวจศีลในการพัฒนาสมาชิก การเน้นคุณภาพสมาชิกมากกว่าการขยายปริมาณสมาชิก การใช้ วันสำคัญทางศาสนาเป็นช่องทางในการรักษาความสัมพันธ์เครือข่ายและการใช้สื่อหลากหลาย ชนิดเพื่อการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆของกลุ่มสันติอโศก

กลยุทธ์การสื่อสารในการนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มสันติอโศกสู่สาธารณชน ได้แก่ การ กำหนดเป้าหมายของกลุ่มสันติอโศกที่ชัดเจน การนำเสนอวิถีการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาว อโศกผ่านสื่อบุคคล การตั้งชื่อของชาวอโศกที่เน้นความเป็นธรรมชาติและความเป็นไทย การผลิต สินค้าและร้านค้าตามแนวคิดพาณิชยกรรมระบบบุญนิยม และการนำเสนอเรื่องต่างๆของกลุ่มสันติ อโศกผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อมวลชน

เพชร ภูมิอนันท์ (2533) ได้ศึกษาเรื่อง “พุทธศาสนาและเศรษฐกิจ ศึกษาเปรียบเทียบ ความคิดเห็นทางเศรษฐกิจของพุทธศาสนิกชน ณ วัดพระธรรมกาย และพุทธสถานสันติอโศก “

การศึกษาวินิจฉัยครั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบ ความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจของพุทธศาสนิกชน ที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดพระธรรมกายและพุทธสถานสันติอโศก ด้วยวิธีการวิจัยเอกสารในเรื่องของ การศึกษาคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ ประวัติและความเป็นมา ปรัชญาและนโยบายในการเผยแพร่ ของวัดพระธรรมกายและพุทธสถานสันติอโศก ส่วนการวิจัย

ภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมทั้ง 2 แห่ง แห่งละ 100 คน เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจทั่วไป คำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ตลอดจนการนำคำสอนพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้

ผลการวิจัยเอกสารพบว่า พุทธศาสนาได้กล่าวหลักเศรษฐกิจไว้เป็น 2 ชั้น คือ ชั้นธรรมดา ได้แก่ การพยายามสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้นด้วยการรู้จักขยันหมั่นเพียรและเก็บออม ชั้นสูง ได้แก่ การหัดสอนใจ หัดคิด หัดใช้ปัญญา และยังสอนหลักเศรษฐกิจชั้นสูง ได้แก่ การสร้างคุณธรรมประจำใจขึ้นแทนทรัพย์ เรียกว่า อริยทรัพย์ หลักเศรษฐกิจทางพุทธศาสนาจึงมีทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ

การศึกษาภาคสนามพบว่า พุทธศาสนิกชนตัวอย่างที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดพระธรรมกาย และพุทธสถานสันติอโศกส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดพระธรรมกายส่วนใหญ่จะมีอาชีพเป็นลูกจ้างบริษัท ส่วนพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมที่พุทธสถานสันติอโศกส่วนใหญ่จะมีอาชีพรับราชการ ในด้านระยะเวลาที่สนใจมาปฏิบัติธรรมในพุทธสถานสันติอโศกส่วนใหญ่จะสนใจคำสอนอย่างจริงจัง เป็นเวลามากกว่า 8 ปี ในขณะที่พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดพระธรรมกายส่วนใหญ่จะสนใจคำสอนอย่างจริงจังมา 3 - 4 ปี

ด้านความเห็นเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนวัดพระธรรมกายเห็นว่าดี แต่พุทธศาสนิกชนจากพุทธสถานสันติอโศกเห็นว่าไม่ดี เมื่อพิจารณาปัญหาด้านเศรษฐกิจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดพระธรรมกายและพุทธสถานสันติอโศก ปัญหาเศรษฐกิจที่พบจากพุทธศาสนิกชนจากวัดพระธรรมกายได้แก่ การจับจ่ายใช้สอย ปัญหาเศรษฐกิจของพุทธศาสนิกชนจากพุทธสถานสันติอโศก ได้แก่ ปัญหาด้านค่าครองชีพ รongลงมาคือ การประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของพุทธศาสนิกชนทั้งสองฝ่าย คือ การใช้จ่ายให้เหมาะสมกับรายได้มากที่สุด การขยันทำมาหากินโดยสุจริต การใช้จ่ายอย่างประหยัด จัดสรรรายได้เพื่อการเก็บออม และใช้จ่ายให้เหมาะสมกับรายได้

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนชาวอโศก พบว่า ชุมชนอโศกเป็นตัวอย่างของชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยดำเนินชีวิตด้วยการอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางของผู้นำชาวอโศก ที่มีหลักปฏิบัติต่างจากพระพุทธศาสนาในกระแสหลักทั่วไป ด้วยเหตุนี้รูปแบบในการประกอบอาชีพและการปฏิบัติธรรมจึงมีลักษณะเฉพาะที่เน้นเรื่องศีล เป็นเรื่องแรก

การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

รายงานการวิจัยของกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน : กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา(2546)

โดยศึกษาจากกรณีศึกษา 5 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้บริหาร 5 คน ครูผู้ทำหน้าที่เป็น หัวหน้าหมวดวิชาหรือหัวหน้างาน 10 คน ครูผู้สอนรายวิชาใดๆก็ได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 3 5 และ 6 ซึ่งอยู่ในโรงเรียนไม่น้อยกว่า 1 ปี 40 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 3 5 และ 6 จำนวน 274 คน และผู้ปกครองนักเรียน 235 คน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการที่โรงเรียนใช้ในการปลูกฝัง / เสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ทั้ง 5 โรงเรียน ได้ใช้กระบวนการดังนี้ 1.ดำเนินการในรูปแบบโครงการ / กิจกรรมโดยตรง 2. สร้างความตระหนักและจัดบรรยากาศในโรงเรียนที่เอื้อต่อการสร้างเสริมคุณลักษณะ และ 3. ประสานความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน ชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วม กระบวนการที่ครูใช้ในการจัดการเรียนรู้ คือ จัดกิจกรรมให้นักเรียน ได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง การยกย่องชมเชย การสร้างความตระหนัก และการอบรมสั่งสอน

ดลพัฒน์ ยศธร (2542) ได้ศึกษาเรื่องการนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์ ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการศึกษานี้คือ การพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการพัฒนาถูกทาง (สัมมาพัฒนา) และการพัฒนาที่ได้สมดุล (สมพัฒนา) จะนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ด้วยการศึกษาแบบไตรสิกขา ที่พัฒนาคนทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งการศึกษาเช่นนี้ต้องศึกษาทั้งเนื้อหา (ปริยัติ) เพื่อให้เข้าใจปัจจุสมุขบาท คือ กฎแห่งธรรมชาติหรือกฎของชีวิต อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จ (ปฏิเวธ) ขณะเดียวกันก็ศึกษาวิชาการอื่นๆ (วิชาการทางโลก)ไปด้วย นอกจากนั้นในกระบวนการเรียนการสอนต้องประกอบไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างผู้สอนและผู้เรียนด้วย

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ(2540: อ้างถึงใน ไสธรรักษ์ ชุนรักษ์ญาติ,2546) ได้ทำการวิจัยมหภาค ประกอบด้วยการวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียน นักศึกษา ผู้ปกครอง ครู-อาจารย์ และประชาชนทั่วไป 9 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า

บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ทั้งตามลำพังและร่วมกัน มีอิทธิพลต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของนักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงนิสิตชั้นปีที่4 ในมหาวิทยาลัย ปริมาณ

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถ้ามีมากจะทำให้เป็นผู้มีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาผ่านทาง ศีล และภาวนาสมาธิมากตามไปด้วย

โดยการปฏิบัติทางพุทธศาสนาในผู้ใหญ่ หมายถึง การเลิกอาชีพ การทำกิจกรรมที่ไม่ผิดศีลห้า การให้ทาน และการพักผ่อนหย่อนใจที่ใกล้ชิดวัดและพระพุทธศาสนา ในนักเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ผู้ที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาก จะเป็นผู้ที่มีการคบเพื่อนอย่างเหมาะสม มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อย

ผู้มีวิถีชีวิตแบบพุทธมากจะได้รับการยอมรับสนับสนุนจากคนรอบข้างมากทำให้บุคคลมีสุขภาพจิตดี มีความวิตกกังวลน้อย และมีความสุขในชีวิต รายละเอียดผลการวิจัยมหภาคในส่วน of นักเรียนมัธยมศึกษาและครูมีดังนี้

- 1.นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธมาก จะมีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาก
- 2.ในช่วงวัยรุ่นตอนปลาย และผู้ใหญ่ตอนต้น ประสบการณ์ในสถานศึกษาจะมีความสำคัญต่อการนับถือศาสนาของบุคคลมากขึ้น โดยจะมีอิทธิพลเท่าเทียมหรือมากกว่าอิทธิพลจากครอบครัว นักเรียนมัธยมศึกษาที่ได้รับการประสบการณ์ทางพระพุทธศาสนาจากโรงเรียนมากและเป็นผู้ที่ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์เหล่านี้มากด้วย จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มาก เห็นได้ชัดในนักเรียนที่บิดามารดามีความใกล้ชิดศาสนาน้อย มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ หรือบิดามารดาที่มีการศึกษาน้อย
- 3.ครูที่เป็นแบบอย่างที่ดีทางพระพุทธศาสนา โดยแสดงความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติทางด้านทาน ศีล ภาวนาให้นักเรียนได้รับรู้มาก นักเรียนของครูเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มาก และเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา มากด้วย โดยเฉพาะในนักเรียนที่มารดามีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 7 ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า นักเรียนที่มีบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ มักยอมรับครู อาจารย์เป็นแบบอย่างแทนที่บิดามารดาของตน
- 4.นักเรียนที่มาจากครอบครัวเสี่ยง ครอบครัวที่บิดามารดาที่มีการศึกษาไม่เกินประถมศึกษาปีที่ 7 หรือจากครอบครัวแตกแยก แต่เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นานกว่า 12 เดือน จะมีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนักเรียนหญิง
- 5.การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของครู เกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอนนักเรียนที่ยากจน และอบรมยากด้วยความขยันและมีเมตตา
- 6.ครูที่มีวิถีชีวิตพุทธมาก จะมีทัศนคติที่ดีมากต่องานของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในกรุงเทพมหานคร ขณะที่ครูในต่างจังหวัดที่มีวิถีชีวิตแบบพุทธมาก จะรู้สึกว่าได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากคนรอบด้านมาก

พิมพีใจ ศิริสาคร (2536) ได้ศึกษาเรื่องผลของการใช้วิธีการแบบมโนธรรมสำนึก ตามแนวความคิดของเปาโล แพร่ที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ชีวิตครอบครัวที่มีคุณภาพ ของเยาวชนในชุมชนแออัด พบว่า

เปาโล แพร่ ได้มีวิธีการสอน หรือการให้ความรู้ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านจิตใจและทัศนคติได้ โดยผ่านวิธีการที่เรียกว่า “การเสวนา”(dialogue) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนซึ่งไม่มีการชี้นำ วิธีการสอนนี้จะมีการตั้งปัญหาและการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์เป็นสิ่งสำคัญที่เปาโล แพร่ เรียกวิธีการนี้ว่า วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ประกอบด้วยบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก ที่มีการเสนอภาพสถานการณ์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเข้ารหัส” (Codification) โดยใช้รูปภาพหรือภาพถ่ายให้เห็นสถานการณ์ ที่เป็นปัญหา มีการวิเคราะห์ (เสวนา) อิสระ ซึ่งผู้สอนจะไม่มีการตั้งประเด็นคำถามหรือชักโยงเรื่องไปในทางชี้นำ ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนเห็นมูลเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง นั่นคือ ผู้เรียน นั่นคือผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ รู้จัก วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติ ตลอดจนกระทั่งผู้เรียนสามารถมองเห็นเหตุและผลของพฤติกรรมได้อย่างชัดเจนถูกต้องมากขึ้น(สุนทร สุนันทชัย,2530)

จากการศึกษางานวิจัยต่างๆ ในด้านการนำหลักการ แนวคิดในทางพระพุทธศาสนาสู่การศึกษา ทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ได้มีความพยายามนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหลักการศึกษานวพุทธมาเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการศึกษา โดยการประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนการสอน และผลการวิจัยก็แสดงให้เห็นแล้วว่า การจัดการศึกษาที่สอดคล้องหรือนำหลักธรรมคำสอน หลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาไปใช้ในการจัดการศึกษา ทำให้เกิดการพัฒนาที่ตัวบุคคลได้ หลักการและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นหนทางหนึ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตรงตามความต้องการของสังคม

จากการศึกษางานวิจัยทั้งหมดพบว่า การจัดการศึกษาตามแนวคิดการพัฒนาทางเลือกที่เน้นการศึกษาด้านชีวิตและจิตใจ เน้นการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับแนวทางการศึกษาเพื่อพัฒนาของพุทธศาสนา ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แนวคิดการศึกษาทางเลือกและแนวคิดการศึกษาแนวพุทธ จึงเป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และกระบวนการ ในการจัดการ การศึกษา เพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ ศึกษาผลการจัดการ การศึกษาทั้งในแง่ของผลการดำเนินการและผลที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน และศึกษาปัจจัยที่ สนับสนุนให้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ประสบความสำเร็จและปัจจัยที่ เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ จากกรณีศึกษา 2 กรณี ได้แก่ โรงเรียนวิถีพุทธที่สังกัดภาครัฐและเอกชน อย่างละ 1 กรณีศึกษา โดยผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method)

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) แบบเจาะลึก (in-depth interview) และการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วย ตนเอง ตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 2547 ถึง วันที่ 13 มีนาคม 2548 รวมเก็บข้อมูล 11 เดือน 10 วัน ช่วงแรกเป็นการลงพื้นที่กรณีศึกษาของโรงเรียนในสังกัดภาคเอกชน เนื่องจากกรณีศึกษาโรงเรียน ดังกล่าวมีการจัดกิจกรรมนักเรียนในช่วงปิดเรียน และลงพื้นที่กรณีศึกษาของโรงเรียนในสังกัด ภาครัฐในช่วงเปิดภาคเรียน โดยเข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูล 3 ช่วง คือ ช่วงแรกไปศึกษาข้อมูล เบื้องต้นในส่วนข้อมูลด้านเอกสารและสภาพทั่วไปโดยรวมของกรณีศึกษา ด้วยการศึกษาดูเอกสาร และการลงพื้นที่ก่อนเก็บข้อมูลในภาคสนาม (ในเดือนพฤศจิกายน 2546 – กุมภาพันธ์ 2547) ในช่วงที่ 2 เป็นการลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับกรณีศึกษา โดยมีการบันทึกข้อมูลจากการลง พื้นที่ด้วยการสังเกต การพูดคุย การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆกับ กรณีศึกษา เพื่อให้เห็นภาพรวมและเกิดประเด็นในการเก็บข้อมูลให้ครอบคลุมมากขึ้น และช่วงที่ 3 เป็นการเข้าไปสังเกต และสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเจาะลึกในประเด็นศึกษาแต่ละ วัตถุประสงค์ และเพื่อเป็นการตรวจสอบความตรงของข้อมูลที่ได้

การศึกษาก่อนลงภาคสนาม

การศึกษาก่อนลงภาคสนามเป็นขั้นตอนสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเป็นวิธีการที่ จะทำให้ผู้วิจัยสามารถมองปัญหาได้อย่างชัดเจน ตลอดจนการตัดสินใจคัดเลือกสนามที่เหมาะสม กับประเด็นที่จะศึกษา ตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Document Research) ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวพุทธ แนวคิดและตัวอย่างของจริงในการจัดการศึกษาทางเลือก ศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องจิตวิญญาณ และการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ เพื่อกำหนดกรอบการศึกษา การสังเกตและแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์อย่างกว้างๆ

2. การเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ให้สอดคล้องกับเรื่องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยใช้ศาสนธรรม ผู้วิจัยคัดเลือกกรณีศึกษาจากการศึกษาแนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือก ผลงานวิจัยของคุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์ (2546) และเกณฑ์ด้านการจัดการศึกษาแนวพุทธ

เกณฑ์แนวคิดทางการศึกษาทางเลือก เลือกกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวพุทธ จากรูปแบบการศึกษาทางเลือกสายศาสนาและการปฏิบัติธรรม(สุชาดา จักรพิสุทธิ์ , 2546: 5) โดยเลือกโรงเรียนที่นำหลักการทางพุทธศาสนามาจัดการศึกษาและเป็นโรงเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

เกณฑ์ในการเลือกกรณีด้านการจัดการศึกษาแนวพุทธ คัดเลือกจากโรงเรียนที่เข้าร่วมโรงเรียนโครงการวิถีพุทธ รุ่นที่ 1 (ปี 2546) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งโรงเรียนนำร่องส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยได้ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาและศึกษานิเทศก์ที่ดูแลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ได้คำแนะนำให้เลือกศึกษากรณีศึกษาที่มีการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธทั้งโรงเรียน และจัดการศึกษาเฉพาะระดับชั้นมัธยมศึกษา

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบลักษณะของกรณีศึกษาด้วยการลงศึกษาภาคสนามรอบแรกที่ กรณีศึกษาโรงเรียนทางเลือก และโรงเรียนวิถีพุทธ รุ่นที่ 1 ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมของทางโรงเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ เกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ที่ช่วยพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ พบว่า

โรงเรียนทางเลือก(กรณีศึกษาโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก)มีรูปแบบการพัฒนานักเรียนที่น่าสนใจ คือ การใช้ศีลเป็นหลักในการจัดการศึกษาที่มีการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ซึ่งน่าจะเป็นการจัดการศึกษาแนวพุทธรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ และมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการจัดการศึกษาตั้งแต่เริ่มสร้างโรงเรียน

กรณีศึกษาโรงเรียนที่เข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ รุ่นที่ 1 (กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง) ซึ่งเป็นโรงเรียนปกติทั่วไป มีประเด็นน่าสนใจในเรื่องผลของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธว่า โรงเรียนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่โรงเรียนที่ไม่ได้นำหลักการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการจัดการศึกษาตั้งแต่เริ่มตั้งโรงเรียน ให้เกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างไร

การลงภาคสนาม

การลงพื้นที่ภาคสนามจำเป็นต้องมีการสร้างความสัมพันธ์(Rapport) กับกรณีศึกษาและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความเข้าใจในตัวผู้วิจัยให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ของทั้งสอง โรงเรียน โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับโรงเรียนกรณีศึกษาแต่ละโรงเรียน เพื่อศึกษาพฤติกรรม กระบวนการและปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มศึกษาในด้านการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

ก. กรณีศึกษาโรงเรียน สัมมาสิกขาสันตือโสภ

เนื่องจากเป็นโรงเรียนทางเลือกที่มีการแต่งกายต่างจากโรงเรียนปกติของภาครัฐทั่วไป เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ผู้วิจัยได้ใส่เสื้อผ้า ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการแต่งกายของนักเรียนและครูในโรงเรียนนั้น ผู้วิจัยได้สอบถามเรื่องเครื่องแต่งกาย เพื่อที่จะนำมาใส่เพราะเห็นว่าเป็นชุดที่เหมาะสมกับการลงพื้นที่ครั้งนี้ และมีคณะครู 2 ท่าน นำชุดของตนมาให้ผู้วิจัยได้ใส่ตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มนี้ถือว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการโรงเรียนโดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในสถานศึกษาทุกด้าน ผู้วิจัยได้ช่วยผู้บริหารกรณีศึกษาโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภในการค้นคว้าข้อมูล เอกสารและเป็นผู้แนะนำในการค้นคว้าข้อมูลในห้องสมุดของมหาวิทยาลัย เพื่อประกอบการทำโครงร่างวิทยานิพนธ์ ในการศึกษาระดับมหาบัณฑิต และช่วยเหลืองานเอกสารของโรงเรียน ตลอดจนการเข้าร่วมประชุมและเดินทางไปร่วมกิจกรรมนอกสถานที่กับผู้บริหารสถานศึกษาและนักเรียน พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารศึกษาและผู้วิจัยเป็นไปในทางที่ดี และเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนให้ความช่วยเหลือกันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

“เชิญ...เข้าร่วมประชุมด้วย ทางเราไม่มีข้อมูลอะไรปิดบัง...น้องจะได้เห็นภาพการทำงานของคุณและชาวชุมชนที่ได้ชัดเจนขึ้น เราก็อยากให้คนนอกเข้ามาสัมผัส เพื่อว่าจะเห็นในบางประเด็นที่พวกเราไม่เห็น ถือว่าเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย”

“ได้เข้าร่วมประชุมแล้วรู้สึกอย่างไรบ้าง มีความคิดเห็นอย่างไรกับการตัดสินใจของคุณะครูในการคัดเลือกเด็ก”

(ผู้บริหารสถานศึกษา : สังเกตแบบมีส่วนร่วม , พฤษภาคม 2547)

กลุ่มที่ 2 เพื่อนครู คณะครูที่โรงเรียนให้การต้อนรับดีมาก มีบรรยากาศที่เป็นกันเอง และที่สำคัญเปิดโอกาสผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมนอกสถานที่กับนักเรียนและคณะครูที่พานักเรียนไป ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับกรณีศึกษา ได้มีส่วนร่วมในการเตรียมกิจกรรมเดินทางไกลกับคณะครู ตั้งแต่การวางแผนกิจกรรม การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ไปซื้อของที่ตลาดด้วยกัน การเตรียมกิจกรรมในแต่ละฐาน ไปจนถึงการทำแผนที่ให้นักเรียนใช้ประกอบการเดินทางไกล การได้ร่วมงานกับ คณะครูทำให้เห็นการทำงานของครู ได้พูดคุยใกล้ชิดสนิทสนมกับครู ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดทางการศึกษา การปฏิบัติธรรมและการใช้ชีวิต รวมไปถึงเป้าหมายในชีวิต ทำให้เกิดความสนิทสนมกับเพื่อนครูมากขึ้น ผู้วิจัยยังได้รับการยอมรับในฐานะเป็นพี่คนหนึ่งของนักเรียนซึ่งคณะครูตั้งให้และนักเรียนเรียกตาม ว่าผู้วิจัยมาเรียนรู้ร่วมกับนักเรียนและคณะครู เพราะสนใจรูปแบบการศึกษาที่นักเรียนกำลังเรียนอยู่ โดยให้สิทธิผู้วิจัยเต็มที่ในการร่วมแสดงความคิดเห็นกับกิจกรรมที่จัดขึ้น

“ เดือนหน้า วันที่ 4 – 10 เมษายน มีงานปลูกเสกขี้ที่สระหะอโคกสนใจที่จะไปกับเราไหม เราเดินทางไป 2 ช่วง ช่วงแรกพานักเรียนชั้น ม. 4 ไปช่วยเตรียมงานก่อน สัก 3 – 4 วัน แล้วก็พานักเรียนชั้น ม. 2 ไป ก่อนวันงานประมาณ 1 วัน”

(ผู้บริหารสถานศึกษา : สังเกตแบบมีส่วนร่วม , มีนาคม 2547)

“พี่ไปประชุมกับเราที่ ศาลาที่พักของฝ่ายชาย ตรงนี้ อากวี จะดูแลเด็กทำกิจกรรม เราไปประชุมเตรียมงานวันพรุ่งนี้นะ”

“เดี๋ยวเราไปซื้ออุปกรณ์ที่ตลาดด้วยกัน ให้ฝ่ายชายเตรียมรออยู่ที่นี่ “

(เพื่อนครู : สังเกตแบบมีส่วนร่วม , เมษายน 2547)

กลุ่มที่ 3 นักเรียน ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาข้อมูลพื้นฐานและทำความเข้าใจกับนักเรียนไปพร้อมกับคณะครูที่พานักเรียนไปทำกิจกรรม โดยผู้วิจัยพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ เพื่อให้ให้นักเรียนคุ้นเคยกับผู้วิจัย และไม่รู้สึกว่าเป็นคนแปลกหน้า เช่น การช่วย

เตรียมงานวันปีใหม่ การไปเข้าค่ายดูตัวกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 การสวมบทบาทเป็นครูสอนวิชาภาษาไทยให้กับนักเรียนชั้น ม. 1 เนื่องจากครูที่สอนประจำติดธุระ หรือการทำงานในฐานะงานธุรการร่วมกับนักเรียน เพื่อช่วยงานผู้บริหารสถานศึกษา นักเรียนจึงเกิดความคุ้นเคยกับผู้วิจัย มีความผูกพันและให้ความเคารพผู้วิจัย เสมือนหนึ่งเป็นคนในชุมชน อย่างที่นักเรียนเคยพูดกับผู้วิจัยว่า

“อ้าว ! พี่ยังไม่กลับหรือ นึกว่ากลับไปแล้ว”

“ เห็นพี่แล้ว รู้สึกว่าพี่อยู่ที่นี่มาเป็นปีแล้ว “

(นักเรียน : สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,มกราคม 2547)

“อ้าว! นึกว่า อาตั่ง จริงๆพี่ก็เหมือนอาตั่งนะ เดินกับอาตั่งนี่ว่าเป็นพี่น้องกัน แต่พี่ผอมกว่า แล้วก็สูงกว่า”

(นักเรียน : สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,พฤษภาคม 2547)

กลุ่มที่ 4 ชาวชุมชน ผู้เรียนใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากการที่ทางโรงเรียน เข้าร่วมกิจกรรมกับชาวชุมชน ในช่วงแรกๆก็พยายามแยกแยะว่าใครมีสถานภาพอะไร เนื่องจากทั้งครูและชาวชุมชนจะมีการแต่งกายคล้ายกัน และโรงเรียนนี้ก็มักจะมีกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนในเครือข่ายเดียวกัน แทบทุกกิจกรรม ผู้วิจัยต้องทำหน้าที่แยกให้ออกว่าใครเป็น คณะครู และใครเป็นชาวชุมชน เพราะนักเรียนจะเรียกผู้ใหญ่ทุกคนว่า อา หรือ ป้า ดังนั้นผู้วิจัยเริ่มสังเกตจากหน้าอกเสื้อ ถ้ามีตราสัญลักษณ์รูปไบโพธิ์ คนนั้นคือครู ถ้ามีตรา คล้ายๆยอดโดมเป็นเหลี่ยมๆ คือ นิสิตมหาวิทยาลัยวังชีวิต แต่ก็มีข้อยกเว้น สำหรับครูบางคนก็ไม่ได้ใส่ชุดฟอร์มดังกล่าว จะแต่งเฉพาะมีงานพิธี เช่น วันไหว้ครู เป็น ครูบางท่านจึงมีการการแต่งตัวที่มีลักษณะเฉพาะแต่ก็ยึดถือความเรียบง่าย

ผู้วิจัยจะได้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวชุมชนเมื่อผู้วิจัยทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียนตามฐานงาน เช่น ฐานร้านค้ามังสะวิรัตติที่จะมีชาวชุมชนมาช่วยงานในฐานนี้มาก มาตั้งแต่เช้า เสร็จงานในบ่ายหรือฐานร้านพลังบุญ ที่ผู้วิจัยไปช่วยจัดสินค้า ร้านพลังบุญเป็นร้านค้าขนาดเล็กคล้ายมินิมาร์ททั่วไป แต่จะมีคนเข้ามาจับจ่ายซื้อของมาก สินค้าที่ขายเป็นของที่ชาวอโศก และเครือข่ายชาวอโศกผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนน้อยมากจากคนภายนอกที่ผลิตสินค้าลักษณะเดียวกัน เช่น สินค้าพวกสมุนไพร อาหารและยาเพื่อสุขภาพ

“มาศึกษาดูโรงเรียนหรือ เป็นอย่างไรบ้าง ดินะได้มีโอกาสมาสัมผัสผู้เรียนรู้ ได้เห็นรูปแบบการเรียนรู้อันต่างจากข้างนอก ที่นี่จะเรียนรู้จากการทำงาน มาฝึกปฏิบัติธรรม มาเสียสละ ทำงานช่วยสังคมชุมชน”

(ชาวชุมชนฐานงานร้านค้ามังสะวิรัตติ : สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,พฤษภาคม 2547)

“ เป็นไง ทำวิทยานิพนธ์ไปถึงไหนแล้ว เสรีจแล้วอย่าลืมเอามาให้พี่อ่านบ้างนะ”

(ชาวชุมชนฐานร้านค้าพลังบุญ : สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,กรกฎาคม 2547)

ข.กรณีศึกษาโรงเรียน มัธยมวัดบึงทองหลาง

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยเข้าพบผู้บริหารเพื่อขออนุญาตเข้ามาลงพื้นที่ศึกษา และได้อาสาช่วยงานในส่วนต่างๆของโรงเรียนตามสมควร ท่านผู้บริหารเห็นว่ามาทำวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับโรงเรียนวิถึพุทธ จึงได้แนะนำให้ผู้วิจัยไปช่วยเหลืองานอาจารย์ที่รับผิดชอบในเรื่องกิจกรรมโรงเรียนวิถึพุทธ เพราะเป็นโครงการที่มีการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกสถานที่บ่อยครั้ง ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับอย่างดีจากคณะครูหมวดสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ช่วยเหลืองานในด้านการจัดป้ายนิเทศโรงเรียนวิถึพุทธเพื่อไปแสดงในงานต่างๆของโรงเรียน ผู้วิจัยจะตามกลุ่มคณะอาจารย์ในการทำกิจกรรมต่างๆ และเมื่อถึงวันงานก็จะพบกับผู้อำนวยการทุกครั้ง จนผู้บริหารทักว่า

“ เอ้า ! หนูก็มาด้วยหรือ ดีจริง ได้มาปฏิบัติธรรมด้วย บรรยากาศดีนะ น่าเสียดาย ผอ.ไม่ว่าง ค้างคืนไม่ได้ เพราะมีประชุมพรุ่งนี้”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,เข้าค่ายพุทธธรรมนักเรียนชั้น ม. 4 , ตุลาคม 2547)

กลุ่มที่ 2 เพื่อนครู เนื่องจากกรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่กว่าโรงเรียน สัมมาสิกขาสันติโคกและมีจำนวนครูมาก ผู้วิจัยสร้างความคุ้นเคยกับครูในหมวดสังคมฯเป็นกลุ่มแรก เนื่องจากเป็นช่วงที่โรงเรียนต้องจัดนิทรรศการในเรื่องโรงเรียนวิถึพุทธ รวมทั้งเป็นช่วงกิจกรรมของทางโรงเรียนที่หมวดสังคม ฯ เป็นแกนหลักในการรับผิดชอบ จึงได้มีโอกาสช่วยงาน และสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเพื่อนครูหมวดวิชาสังคมและหมวดวิชาอื่นๆที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การได้ทำกิจกรรมร่วมกับคณะครู ทำให้ผู้วิจัยเริ่มรู้จักเพื่อนครูในหมวดวิชาอื่นๆ จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในโรงเรียนพบว่า คณะครูที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางส่วนใหญ่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ำเริง ยิ้มแย้มแจ่มใสให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของทางโรงเรียนดี เพื่อนครูเป็นกันเองกับผู้วิจัย มีความเป็นกัลยาณมิตร ทุกครั้งที่ผู้วิจัยเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมจะได้รับความเป็นมิตรที่ดีจากเพื่อนครู

“น้องทานข้างหรือยัง มานั่งโต๊ะเดียวกันกับพี่ก็ได้ ...แล้วจะกลับบ้านยังไง บ้านน้องอยู่ทางไหน ไปกับรถโรงเรียนก็ได้ ไปลงที่โรงเรียน พี่กำลังจะกลับแล้ว ไปด้วยกันไหม”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม,วันแสดงนิทรรศการงานศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ,2547)

“ น้องจะกลับเลยหรือเปล่า เดินไปทางหลังโรงเรียนกับพวกพี่ก็ได้ ทางลัด ไม่ต้องไปเดินอ้อมทางหน้าประตูโรงเรียน ไปหาอะไรกินด้วย หิวจังเลย ซ้ำโรงเรียนเล็กมีอาหารว่างแบบเด็กๆขาย อร่อยดี “

(เพื่อนครู :สังเกตแบบมีส่วนร่วมวันแห่เทียนพรรษา , 2547)

กลุ่มที่ 3 นักเรียน ผู้วิจัยสนิทสนมกับนักเรียนจากการทำกิจกรรมร่วมกัน มีทั้งกิจกรรมที่นักเรียนได้รับมอบหมายให้ทำและกิจกรรมที่นักเรียนมาช่วยเหลือโรงเรียน เช่นงานจัดป้ายนิเทศในวันต่างๆ ผู้วิจัยเริ่มรู้จักและเป็นที่คุ้นเคยของนักเรียน จากการเข้ากิจกรรม ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสเข้าสอนในชั้นเรียนที่เพื่อนครูรับผิดชอบ เป็นการสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ลงสัมผัสกับนักเรียน จากการได้สัมผัสกับนักเรียนพบว่า นักเรียนที่มาช่วยงานเป็นนักเรียนที่มีความเสียสละและมีความรับผิดชอบ กล้าแสดงออก มีสัมมาคารวะ ให้ความเคารพ ปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสม

“ เจอพี่อีกแล้ว สวัสดีค่ะ มาทำอะไรอีกเนี่ย...”

“อาจารย์จะมาสอนอีกไหมคะ “

“ อาจารย์สอนห้องไหนอีกคะ“

“ผมช่วยถือไหมครับ”

“วันที่ 4 – 5 ธันวาคม ไปเข้าค่ายวิทยาศาสตร์กันไหม ไปดูดาวคะ”

(นักเรียน:สังเกตแบบมีส่วนร่วมวันทอดผ้าป่าการศึกษา,2547)

กลุ่มที่ 4 ผู้ปกครองและชุมชน ผู้วิจัยถือโอกาสสัมผัสชุมชนจากการติดตามเด็กที่มีปัญหาจากห้องปกครองในฐานะเป็นครูคนหนึ่งช่วยงานฝ่ายปกครองของโรงเรียน ได้ไปที่บ้านนักเรียนได้พูดคุยกับผู้ปกครอง ได้รับทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของนักเรียนในภาพรวมทั่วไป ได้เห็นภาพการวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียนและครอบครัวไปจนถึงสภาพสิ่งแวดล้อมที่นักเรียนอยู่ ได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทางโรงเรียนในเรื่องการช่วยกันดูแลและ การแก้ปัญหานักเรียน

“พอกับแม่มันเล็กกัน ผมกับแฟนดูแลมาตั้งแต่เด็ก ผมกับแฟนไม่มีลูก ที่เลี้ยงๆอยู่ก็ลูกพี่ชายทั้งหมด สงสารแต่อย่า ไม่ค่อยสบายด้วย นิ่งรอให้มันกลับบ้าน มันก็หายเจ็บ”

“ผมรู้ว่ามันหนีมาอยู่กับใคร แถวนี่ผมรู้จักหมด แต่ผมไม่ตาม ผมให้เพื่อนผมมาดูให้ ถ้าผมมา

ตามกลัวมันจะเตลิดไปไกลกว่านี้ สู้ให้มันอยู่ไปก่อนดีกว่า “

“ไม่เข้าใจเหมือนกัน อยู่บ้านเราดี ๆ ทำไมไปอยู่แถวนั้น ที่บ้านก็ไม่ให้ทำอะไรมาเลย ดันมาอยู่ที่นี้กับเพื่อน เมื่อหลายวันก่อนตำรวจเพิ่งจับพวกสุขภาพแถวนี้ด้วย “

“ครูพูดกับย่าไปก่อนนะ จะกลับตอนไหน เดี่ยวผมไปส่ง ผมกับแฟนช่วยกันเตรียมของไปขายตลาดนัดก่อน จะสามโมงแล้วจะทันไหมเนี่ย”

“เส้นนี้แหละที่เด็กๆเดินไปโรงเรียน ข้ามสะพานนี้ไปก็ถึงแล้ว ไม่ไกล อย่างผมเอารถไปส่งจะอ้อมกว่า เย็นๆก็ได้ยินเสียงอาจารย์เสียงเปานกหวีด บางทีแกมาจับเด็กที่แอบเล่นเกม”

(ผู้ปกครอง : สังเกตแบบมีส่วนร่วมวันที่ฟ้าสี ,2547)

ขณะเดียวกันก็ได้รู้และเข้าใจสภาพวิถีชีวิตชุมชน ความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชน ความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับวัด ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

“ไอคนที่ใส่เสื้อสีดำ นั่งอยู่ตรงโน้นก็จบจากโรงเรียนนี้เหมือนกัน มันมาช่วยงานวัด มีหลวงตาบวชอยู่ที่นี้ แฟนฉันนั่นแหละ มาบวชเพราะไม่สบาย มาบวชรักษาตัว เพิ่งบวชไม่กี่ปีนี่เอง”

(ผู้ปกครอง : สังเกตแบบมีส่วนร่วมงานบุญเลี้ยงพระ ,2547)

“ ผู้ปกครองไม่ค่อยได้ร่วมกับโรงเรียนหรอก เขาก็ต้องทำมาหากิน อย่างพี่มาได้เพราะพี่ไม่ได้ทำงาน แค่อั่งหลานของพี่สาว ตอนนี่เขาไปโรงเรียน เดี่ยวรถรับส่งส่งถึงบ้านเลย”

(ผู้ปกครอง : สังเกตแบบมีส่วนร่วมวันที่ฟ้าสี ,2547)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล ในเรื่อง หลักการ แนวความคิดในการ การศึกษา แนววิถีพุทธ การจัดกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของ นักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ ผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาแนววิถีพุทธ ตลอดจนปัจจัยที่สนับสนุนและ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาแนววิถีพุทธ ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยเข้าสู่สนาม แบบเปิดเผยตัว (overt) ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การ สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและแบบเจาะลึก รวมถึงการวิเคราะห์เอกสาร ใช้อุปกรณ์ในการเก็บ รวบรวมข้อมูล คือ สมุดบันทึก เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป

1. **การสังเกต (observation)** ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยกำหนดกรอบในการสังเกตของ Loftland (1971 : อ้างถึงใน สุภาวงศ์ จันทวานิช) ซึ่งจัดเรียงลำดับในการศึกษาใหม่ เป็น
 - 1.1 **ฉากและบุคคล (setting)** ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสังเกตทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในสนามเรื่องของบริบทต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น สภาพทั่วไปของโรงเรียน ชุมชน สถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ไปจนถึงนอกสถานที่ (เป็นการเก็บข้อมูลด้านบรรยากาศ)
 - 1.2 **พฤติกรรม (acts)** ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูและนักเรียน จากการมีปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในเรื่องการสอน และการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน โดยสังเกตการใช้คำถาม การฟัง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน การแสดงออกของนักเรียน
 - 1.3 **แบบแผนพฤติกรรม (activities)** ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการเรียนรู้ การทำกิจกรรม ศึกษาบทบาทและพฤติกรรม และการสอนของครูทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน โดยพยายามสังเกตจากการกระทำของหลายๆคน ไปจนถึงสังเกตความสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมของแต่ละคน ในแต่ละบทบาท รวมถึงพฤติกรรมของชาวชุมชนที่น่าจะมีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียน
 - 1.4 **ความสัมพันธ์ (relation)** ผู้วิจัยสังเกตความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆที่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาวิจัย อันได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู นักเรียนกับนักเรียน ครูกับครู นักเรียนกับชุมชน ครูกับชุมชน ในทุกกิจกรรมที่ไปศึกษา ไปจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มศึกษา กับผู้วิจัย ในการให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัย
 - 1.5 **การมีส่วนร่วม (relationship)** ผู้วิจัยสังเกตการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตัวของเพื่อนครูและชาวชุมชน เพื่อการเป็นแบบอย่างและสร้างบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในโรงเรียน และสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการปฏิบัติตามแนวทางที่โรงเรียนกำหนด
 - 1.6 **ความหมาย (meaning)** ผู้วิจัยพยายามสังเกตว่า การประพฤติปฏิบัติ หรือพฤติกรรมที่กลุ่มศึกษาแสดงออกมามีความหมายอย่างไร จากคำพูดที่แสดงออกของกลุ่มข้อมูล

2. **การสัมภาษณ์ (Interview)** ผู้วิจัยเน้นการพูดคุยแบบธรรมชาติเป็นกันเองกับบุคคลหลายกลุ่ม และมีสถานภาพต่างกัน เพื่อไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกเกร็ง และเกิดความเชื่อใจ ยอมเปิดเผยข้อมูล โดยสัมภาษณ์ตามแนวคิดตามที่ตั้งไว้อย่างกว้างๆ ซึ่งเป็นการใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ที่มีลักษณะสำคัญ ดังนี้
- เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบของผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสามารถตอบได้อย่างอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนอย่างเป็นธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)
 - เป็นการสัมภาษณ์แบบมีจุดสนใจเฉพาะหรือเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจและต้องการศึกษาเป็นกรณีพิเศษ ด้วยการพยายามใช้คำถามและตั้งบทสนทนาเพื่อให้ได้คำตอบและรายละเอียดตามประเด็นที่สนใจให้มากที่สุด
 - เป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในสนามที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นลักษณะหนึ่งของการสัมภาษณ์ที่พยายามดึงข้อมูลจริงจากผู้ให้ข้อมูล ด้วยการตะล่อมกล่อมเกล่า (Probe)

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สรุปลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ดังนี้

กรณีศึกษาโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

ผู้บริหารเป็นกลุ่มแรกที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสร้างความคุ้นเคย และได้เป็นบุคคลที่ผู้วิจัยสนิทสนมมากที่สุดคนหนึ่ง เพราะผู้บริหารทำหน้าที่ติดต่อประสานงานและดูแลต้อนรับ เมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาโรงเรียน เนื่องจากบุคลากรในโรงเรียนมีจำนวนน้อย ผู้วิจัยจึงได้พบปะพูดคุยกับผู้บริหารทุกครั้งที่มาโรงเรียน ก่อนการไปร่วมกิจกรรมในส่วนต่างๆ ของโรงเรียน ผู้บริหารเองก็ให้ความเมตตาอธิบายข้อมูลบางอย่างเพิ่มเติมกรณีที่ผู้วิจัยไม่เข้าใจข้อมูลบางอย่างของโรงเรียน ทั้งผู้วิจัยและผู้บริหารจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเหลือกันอยู่เสมอ และการที่ห้องพักผู้บริหารกับห้องพักครูและที่ต้อนรับแขก อยู่ในห้องเดียวกันทำให้เข้าหาผู้บริหารได้ทุกเมื่อ การได้คลุกคลีกับผู้บริหาร พบว่า ผู้บริหารเป็นคนทำงานเป็นระบบระเบียบชัดเจน ตัดสินใจเร็ว มีความมั่นใจในการทำงานและการเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม มีทักษะการบริหารจัดการสูงและเป็นกัลยาณมิตรกับผู้วิจัย

“ที่นี่ ใครมีปัญหาอะไร จะเข้าพบผู้บริหารได้ทันที เดินขึ้นบันไดมาก็เห็นที่หนึ่งผู้บริหารเป็นคนแรก “

“ได้มาเห็นที่นี้แล้วรู้สึกอย่างไรบ้าง มีอะไรที่ควรปรับปรุง ทำไมถึงศึกษาโรงเรียนนี้ รู้จักโรงเรียนนี้ได้อย่างไร เคยมีคนมาบอกว่าจะศึกษา ทำวิจัยเหมือนน้องนั่นแหละ แล้วก็หายไปไม่เห็นมาอีก”

(ชาวชุมชน : สังเกตแบบมีส่วนร่วม,2547)

“ภาพต่างกัน ก็คือ แต่ละคนเขาจะมีโลกของเขา มีความคิด ทักษะคิดส่วนตัวของเขา ซึ่งก็อยากที่บางครั้งเขาจะรับฟัง หรือเข้าใจความคิดของคนอื่น เพราะเขาติดภาพของเขาอยู่”

“ อาตั่ว เขาเป็นครูฝ่ายปกครอง ก็จะตามเด็ก เด็กทำอะไรก็ทำกับเด็ก อยู่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิดเป็นคนใจดี ใจเย็น รักเด็ก”

(ครูใหญ่ : สังเกตแบบมีส่วนร่วม,2547)

ผู้วิจัยมีโอกาสได้สนทนากับเพื่อนครู ไม่น้อยไปกว่ากับผู้บริหาร เพราะได้เข้าร่วมกิจกรรมกับนักเรียนและครูทุกครั้งในหลายๆกิจกรรม ก็ได้เพื่อนครูช่วยอธิบายการแสดงออกในเรื่องต่างๆของนักเรียนหรือชาวชุมชน ภาพเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจมากขึ้น เพื่อนครูส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือและให้โอกาสผู้วิจัยในการเข้าร่วมกิจกรรม

“ เราจะให้เด็กเขาทำกิจกรรมกลุ่มจะไปนั่งดูก็ได้ จะได้รู้ว่าเขาทำอย่างไร”

“ เรื่องการแสดง เราจะปล่อยให้เขาได้คิดอย่างอิสระ พวกเด็กๆเขาจะคิดเองหมด แล้วก็เอามาเสนอให้ครูพิจารณา ถ้าผ่าน เด็กเขาก็จะหาเวลาซ้อมเอง และถ้าต้องการความช่วยเหลืออะไรก็ให้มาบอกครู”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม:วันแม่ ,2547)

ผู้วิจัยใช้วิธีการพูดคุยกับนักเรียนในระหว่างการทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยการถามคำถามสั้นๆง่ายๆ เป็นการสนทนาถามในที่นักเรียนกำลังทำกิจกรรมเช่น กวาดลานหน้าโรงเรียนทุกวันหรือเปล่า กวาดกับใคร จึงเป็นวิธีการเก็บข้อมูลในเชิงรายละเอียดและบริบทของข้อมูลบางอย่างที่ผู้วิจัยไม่ถามครูหรือผู้บริหาร หรือเป็นแนวคำถามเพื่อดูบุคลิกลักษณะ ความคิด หรือทัศนคติของนักเรียนในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับโรงเรียนและชุมชน ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็พยายามแสดงบทบาทที่จะให้ความช่วยเหลือนักเรียนเท่าที่สามารถทำได้ เช่น การอธิบายเนื้อหาบทเรียนที่นักเรียนไม่เข้าใจ การได้ร่วมทำกิจกรรมกับนักเรียน เป็นวิธีการสร้างความเชื่อถือและรู้สึกเป็นกันเอง ทำให้นักเรียนไม่รู้สึกว่าคุณวิจัยเป็นคนแปลกหน้าที่ไม่น่าไว้ใจ

กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยสัมภาษณ์กับผู้บริหาร เพียงครั้งเดียว เนื่องจากผู้บริหารไม่ค่อยมีเวลา แต่มีโอกาสเจอกันในทุกกิจกรรมที่ผู้วิจัยเข้าร่วม ผู้วิจัยจะสังเกตและศึกษาผู้บริหารจากการ

เข้าร่วมในการสนทนาแบบเป็นกันเองเกือบทุกครั้งที่คุณบริหารมาดูแลงาน อาทิเช่น ผู้บริหารมาเยี่ยม นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เข้าค่ายพุทธธรรมที่จังหวัดสุพรรณบุรี มีอาจารย์หมวดสังคม ฯ และที่ อาจารย์ที่ควบคุมนักเรียนมา 2 – 3 คนรวมผู้วิจัยด้วย ผู้บริหารสอบถามถึงกิจกรรมว่าเป็นอย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรไหม อาจารย์หัวหน้าหมวดสังคมฯ ก็รายงานภาพกิจกรรมให้ทราบด้วยการเล่าสู่กันฟัง ไม่มีแบบแผน

“บรรยากาศที่นี่ดี มากค่ะ ผอ. เด็กนักเรียนก็ชอบ ไม่น่าเชื่อว่าเขาจะทำได้ เมื่อเข้านักเรียนชาย ตื่นและทำภารกิจเสร็จเรียบร้อยและมาถึงศาลาเพื่อทำวัตรเช้า ก่อนนักเรียนหญิงเสียอีก”

“ใช่ ผอ.ว่าบรรยากาศที่นี่ดีนะ ผอ.กำลังคิดว่าเราจะพาครูมาฝึกปฏิบัติธรรมที่นี่น่าจะดีนะ”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม:วันเข้าค่ายอบรมพุทธธรรม ชั้น ม.4 ,1 ตุลาคม 2547)

จากการได้สัมผัสพูดคุยและได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมระหว่างครูและผู้บริหาร พบว่า ผู้บริหารมีความกระตือรือร้น ใฝ่หาความรู้เพื่อหาแนวทางให้การแก้ปัญหาและพัฒนาอยู่เสมอ พยายามศึกษาข้อมูล และนวัตกรรมใหม่จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เปิดกว้างรับสิ่งใหม่ๆเสมอ มีทั้ง อาจารย์ที่เห็นด้วยและไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะทำให้โรงเรียนมีงานมากขึ้น

“ผอ.เป็นคนที่ชอบการเรียนรู้ มีอะไรที่น่าสนใจ มีประชุมอะไรต่างๆ ผอ.จะเข้าร่วมเกือบทุกครั้ง...เดี๋ยวนี้โรงเรียนเราออกสู่สังคมมากขึ้น ก็จากการที่ ผอ.ไปร่วมกิจกรรมต่างๆนั้นแหละ เราจึงเห็น โครงการต่างๆในโรงเรียนผุดขึ้นมากมาย ครูว่าก็ดีนะ แต่พอมีงานเยอะก็ส่งผลต่อการบริหารงานด้วย ครูที่เห็นด้วยก็มี ไม่เห็นด้วยก็มาก”

(เพื่อนครู:สังเกตแบบมีส่วนร่วม,มกราคม2548)

“ผอ.ให้มีโครงการต่างๆก็ดี แต่ใจพี่นะอยากให้นั่นไปเลย สนับสนุนอย่างเต็มที่ไปเลย โครงการใดโครงการหนึ่ง ยังมีเยอะงานก็มากขึ้น ปกติงานครูก็เยอะอยู่แล้ว กิจกรรมในโรงเรียนก็เยอะแล้ว ”

(เพื่อนครู:สังเกตแบบมีส่วนร่วม,ตุลาคม 2547)

ผู้วิจัยมีโอกาสพูดคุย สัมภาษณ์ครู ทั้งในส่วนที่เป็นกรเก็บข้อมูลในประเด็นวิจัย และการพูดคุยในบริบททั่วไป ค่อนข้างเป็นการสนทนาที่ถามถึงสภาพวิถีชีวิตประจำวันในการสอน และกิจกรรมที่เข้าร่วม บางครั้งครูก็เป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเอง จากการได้คลุกคลีและทำกิจกรรมร่วมกับครูที่จัดกิจกรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่า ครูส่วนใหญ่มีความตั้งใจ เสียสละ และทุ่มเทกับงาน จะถือว่าการทำงานเป็นการทำบุญไปด้วย มีความเป็นกันเอง

“นี่นะน้อง มาฝึกปฏิบัติธรรมในปानी นอกจากได้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมแล้ว เราก็สอนเด็กเรื่อง ภูมิศาสตร์ได้ด้วยนะ... เรื่องประเภทของป่า เขาจะให้เห็นสภาพป่าจริง ไม่ใช่แค่เรียนในห้อง แม่น้ำที่อยู่ ด้านหน้าของศาลา ก็อธิบายในเรื่องวัฏจักรของน้ำได้เหมือนกัน”

“เรามาทำกิจกรรมนอกสถานที่ เรามาด้วยหน้าที่และด้วยใจ ครูที่มาส่วนใหญ่คือครูที่อยากมา ตั้งใจมา มาดูแลเด็ก ให้เขาได้มาฝึกปฏิบัติธรรม เรามาดูแลเขา มาส่งเสริมเขา เขาได้ดี เราก็ได้บุญด้วย เรามาทำหน้าที่ของเราให้ดีที่สุด แต่ก็มีครูที่มาเพราะมีชื่อต้องมา น้องก็คงสังเกตเห็น แต่ก็นั่นแหละใคร ทำใครก็ได้”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม:วันเข้าค่ายอบรมพุทธธรรม, 2 ตุลาคม 2547)

การสัมภาษณ์กับนักเรียน ส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะให้การพูดคุย สนทนากับนักเรียนขณะทำ กิจกรรมกับนักเรียน ในเรื่องการเรียน การเข้าร่วมกิจกรรม เรื่องครอบครัว กิจกรรมประจำวัน วิถีชีวิต ในบ้านและในโรงเรียน ไปจนถึงการพยายามพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ไปจนถึงข้อมูลเพื่อการ ตรวจสอบข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจากครู จากทางโรงเรียน ตลอดจนความรู้สึกและความคิดเห็นของ นักเรียนในเรื่องต่างๆภายในโรงเรียนการเข้าร่วมกิจกรรม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมใน โรงเรียน ความเคลื่อนไหวของโรงเรียนในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่ศึกษาวิจัย ผู้วิจัย พยายามพูดคุยให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เรียนด้วย เพื่อให้เห็นว่า ผู้วิจัยเป็น กัลยาณมิตรกับนักเรียน

“ก็เห็นมีตักบาตรทุกวันอังคาร ก็มีนักเรียนมาตักบาตร แต่ไม่ค่อยได้ตักมาไม่ทัน ก็มีสวดมนต์ ยาว สวดบทแปลด้วย แต่ไม่ได้ทำทุกวัน” (นักเรียนชั้น ม.4)

“ส่วนใหญ่เลิกเรียนแล้วก็ยังไม่กลับหรอก กลับบ้านเร็วไม่รู้ทำอะไร บางทีก็มานั่งคอยเพื่อน เพื่อนเล่นวอลเลย์ฯ กลับบ้านพร้อมกัน “ (นักเรียนชั้นม.2)

“พี่รู้สึกอย่างไร ถ้าสอนแล้วนักเรียนไม่ฟัง ไม่ตั้งใจเรียน” (นักเรียนชั้นม.2)

“ชอบเรียนวิชาคณิตศาสตร์กับอาจารย์.....แกสอนดี สนุกดี ชอบวิชาเดียว วิชาอื่นเฉยๆ” (นักเรียนชั้นม.4)

“เมื่อสัปดาห์ก่อน หนูก็ไปมหาวิทยาลัยของพี่ ไปเข้าค่ายสถาบันฯ สนุกดีค่ะ” (นักเรียนชั้นม.6)

(นักเรียน :สังเกตแบบมีส่วนร่วม,2547)

3. การวิเคราะห์เอกสาร(Document Analysis) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนของแต่ละกรณีศึกษา ได้แก่ ธรรมนูญโรงเรียน รายงานการ

ปฏิบัติงานประจำปี แผนปฏิบัติงานโรงเรียน แผนการจัดการเรียนการสอนของคุณ ผลงานจากการทำกิจกรรมในการเรียนรู้กลุ่มสาระวิชาต่างๆของนักเรียน แล้วนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ ตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลประกอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต

ตารางที่ 5 : สรุปการเก็บข้อมูลภาคสนาม

วิธีการเก็บข้อมูล	กรณีศึกษาโรงเรียน A	กรณีศึกษาโรงเรียน B
การสังเกต(สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม)	ตุลาคม- ธันวาคม 2546/ เมษายน – ตุลาคม 2547 / มกราคม – มีนาคม 2548)	มิถุนายน - ธันวาคม2547/ มกราคม – กุมภาพันธ์ 2548
สัมภาษณ์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ครูใหญ่ 2. ผู้จัดการโรงเรียน 3. ครูฝ่ายปกครอง 4. ครูฝ่ายวิชาการ 5. ศิษย์เก่า 6. ชาวชุมชน 7. ผู้ปกครอง 8. นักเรียน 9. นักบวช 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้อำนวยการสถานศึกษา 2. ครูสายผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม / สุขศึกษาพลศึกษา / ศิลปะ /คณิตศาสตร์ 3. ครูฝ่ายปกครอง 4. ครูฝ่ายบริหารจัดการทั่วไป 5. ผู้ปกครอง 6. นักเรียน 7. พระ
ศึกษาเอกสาร	ก่อน ระหว่างและหลัง การลงพื้นที่ศึกษา	ก่อน ระหว่างและหลัง การลงพื้นที่ศึกษา
ตอบแบบสอบถาม	แบบไม่เป็นทางการเพื่อหาประเด็นในการเก็บข้อมูล	-

ตารางที่ 6 : เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือ	โรงเรียนสัมมาสิกขา สันตือโสภ	โรงเรียนมัธยมวัดบึง ทองหลาง
1. แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมของครู นักเรียน และสภาพทั่วไปของฉาก / สถานที่	✓	✓
2. แนวคำถามสัมภาษณ์ผู้บริหาร	✓	✓
3. แนวคำถามสัมภาษณ์ครู	✓	✓
4. แนวคำถามสัมภาษณ์นักเรียน	✓	✓
5. แนวคำถามสัมภาษณ์ผู้ปกครอง	✓	✓
6. แนวคำถามสัมภาษณ์ชาวชุมชน	✓	-
7. แนวคำถามสัมภาษณ์ศิษย์เก่า	✓	-

การจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทั้งสามกระบวนการนี้จะทำควบคู่ไปกับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการทั้งสามนี้มานำเสนอโดยการเขียนรายงานการวิจัย

1. การลดทอนข้อมูล (data reduction)

ผู้วิจัยอ่านทบทวนข้อมูลที่ได้จากการเก็บบันทึกภาคสนาม (full field note) เพื่อเลือกข้อมูลที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากข้อมูลที่เก็บได้ ลงหัวข้อเรื่อง (categories) แล้วจัดแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ (files) เพื่อให้สะดวกต่อการสืบค้น และเป็นการตรวจสอบความเพียงพอและความตรงของข้อมูล

2. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) โดยการตรวจสอบข้อมูลด้านแหล่งเวลา ด้านแหล่งสถานที่ และด้านแหล่งบุคคลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) โดยการซักถาม การสังเกตพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของคนในกลุ่มต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ (valid and reliable)

2.1 การตรวจสอบด้านแหล่งเวลา ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์เรื่องเดียวกันในช่วงเวลาต่างกัน

- 2.2 การตรวจสอบข้อมูลด้านแหล่งสถานที่ ผู้วิจัยใช้การสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันในสถานที่ต่างกัน
- 2.3 การตรวจสอบข้อมูลด้านแหล่งบุคคล ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับทุกกลุ่มในเรื่องเดียวกัน

ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบทั้งสามด้านนี้ด้วยการสังเกตเป็นส่วนใหญ่ ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมโดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการสังเกตเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบว่า ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ณ เวลานั้นสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกต ในอีกเวลาหนึ่งหรือไม่ โดยอาศัยการสังเกตหลายๆครั้ง ณ ช่วงเวลาต่างกัน ก่อนการสรุปผลข้อมูล วิธีการนี้ทำให้ผู้วิจัยต้องลงพื้นที่เป็นระยะเวลาอย่างต่อเนื่องกัน และผู้วิจัยใช้เทคนิค การเข้าร่วมกิจกรรมในช่วงจังหวะเวลาที่ต่างกัน วิธีการตรวจสอบข้อมูลจึงมีทั้ง วิธีการที่ผู้วิจัยสังเกตก่อนแล้วนำประเด็นที่น่าสนใจมาเป็นประเด็นคำถามเพื่อศึกษาต่อไป กับวิธีการที่น่าประเด็นที่น่าสนใจจากการสัมภาษณ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มาเป็นแนวทางในการสังเกต

ตัวอย่างการศึกษา เรื่องการดำเนินชีวิตตามตารางกิจกรรมประจำวัน และการให้นักเรียนรุ่นพี่ดูแลนักเรียนรุ่นน้อง

การลงพื้นที่ในช่วงแรก ผู้วิจัยใช้เวลาส่วนใหญ่ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของกรณีศึกษาโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก กับครูใหญ่ ด้วยการสนทนาพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ประมาณ 2 – 3 ครั้ง แต่แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ ครึ่ง ถึงหนึ่งชั่วโมง โดยไม่มีการบันทึกข้อมูล และเพื่อสร้างความสนิทคุ้นเคยกันทั้งสองฝ่าย ในเรื่องรุ่นพี่ดูแลรุ่นน้องไม่ได้เป็นประเด็นและข้อสังเกตในการศึกษาของผู้วิจัย แต่เมื่อผู้วิจัยไปร่วมกิจกรรมวิถีประเพณีและวัฒนธรรม วันปลูกเสกพระแท่นของชาวอโศก ณ พุทธสถานศิระชะอโศก จังหวัดศีระเกษ ในวันที่ 2 - 10 เมษายน 2547 และเข้าร่วมกิจกรรมเข้าค่าย ของนักเรียนชั้น ม.4 ที่จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 10 – 14 เมษายน 2547 ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นภาพการดำรงชีวิตประจำวันของนักเรียน และเมื่อสอบถามครูใหญ่ผู้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ก็ทราบว่านักเรียนจะใช้ชีวิตแบบนี้ทุกวันไม่ว่าอยู่ที่พุทธสถานใดกิจกรรมที่จะแตกต่างกันคือ ช่วงเวลาที่นักเรียนเรียนเนื้อหาวิชาการในพุทธสถานของตน เมื่อมาร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมประจำปี ที่หมุนเวียนกันไปในแต่ละพุทธสถาน จะเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชาวชุมชนตามประเพณี วัฒนธรรมนั้นๆ เช่น งานวันปีใหม่

ในวันปีใหม่ซึ่งเป็นงานใหญ่ประจำปีที่ต้องใช้คนเตรียมงานจำนวนมาก นักเรียนและชุมชนร่วมแรงร่วมใจเตรียมงาน ในช่วงเวลาดังกล่าวนักเรียนก็จะได้เรียนเนื้อหาวิชาการ แต่จะเป็นลักษณะการบูรณาการการเรียนรู้และปฏิบัติจริงจากการร่วมกับกิจกรรม

- กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์จากการรอกน้ำตาล การขายของในวันปีใหม่
- กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยีจากการเข้าฐานครัว และซุ้มอาหาร
- กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จากการเตรียมของสำหรับ ตักบาตร การตักบาตรเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ การคัดแยกของที่นักบวชบริโภค
- กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ จากการแสดงของนักเรียนและชุมชน ในกิจกรรมภาคค่ำ
- กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ จากการชมงานตามซุ้มที่หน่วยงานต่างๆ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชนอโคก เช่น การปลูกผักไร้สารพิษ การผลิตปุ๋ยชีวภาพ การทำนํ้าหมักจุลินทรีย์ การปลูกพืชผักให้ได้ผลดี พืชพันธุ์ไม่พันธุ์ดี

การที่นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจปรากฏการณ์ บางอย่างได้ชัดเจนขึ้น และเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ของชาวอโคก ก็พบว่า การดำเนินชีวิตประจำวันมีรูปแบบเดียวกัน การได้เข้าร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย ในแต่ละช่วงเวลาทำให้เกิดความเข้าใจวิถีชีวิตของนักเรียนและชาวชุมชนมากขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและการได้ร่วมใช้ชีวิตช่วงหนึ่งอยู่ในชุมชนอโคกนี้เองทำให้ผู้วิจัยได้เห็นกระบวนการกลุ่มซึ่งเป็นวิธีหนึ่งในการดูแลเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้นำมาเป็นคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกกับคณะครูเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวได้ถูกต้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยนำข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์ดังนี้

- 3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการบันทึกภาคสนามมาสังเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปแบบของการบรรยาย
- 3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 วิธี แล้วนำเสนอในรูปแบบของการบรรยาย
 - 3.2.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analysis induction) คือ การตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เมื่อนักวิจัยได้เห็นรูปธรรม

หรือเหตุการณ์หลายๆเหตุการณ์แล้วก็สร้างข้อสรุป ซึ่งเรียกว่า สมมติฐานชั่วคราว ถ้าหากได้รับการยืนยันจากการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมหรือการทำอะไรบางอย่างเพื่อพิสูจน์สมมติฐานแล้วก็จะถือว่าเป็นการสรุปซึ่งมีความเป็นนามธรรม

3.2.2 การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ ทั้งโดยวิธีใช้แนวทฤษฎีและแบบไม่ใช้ทฤษฎี โดยนำข้อมูลมาจำแนก การกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสภาพสังคม

3.2.3 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (constant comparison) คือ การใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเป็นปรากฏการณ์

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยสรุปข้อมูลที่รวบรวมได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา และการนำเสนอข้อมูล ในภาพรวมจากเหตุการณ์ต่างๆที่รวบรวมมาได้ตามลักษณะของการอุปนัย แล้วนำเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีการบรรยาย ประกอบการยกคำพูด (quote) ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล โดยนำเสนอข้อมูลตามกรอบการวิจัยดังนี้

ตารางที่ 7 : การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถียุทธ

กรอบการศึกษา	วัตถุประสงค์ในการศึกษา
1. หลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถียุทธ	<p><u>วัตถุประสงค์ข้อ 1</u></p> <p>ผู้วิจัยนำแบ่งการเสนอข้อมูลในส่วนนี้เป็น 2 ตอน คือ ตอนแรกเป็นการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานและบริบทของโรงเรียนและชุมชน ตอนที่สอง เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาตามแนววิถียุทธของโรงเรียน สัมมาสิกขาสันติโคกและโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง</p>

ตารางที่ 7 : การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถียุทธ(ต่อ)

กรอบการศึกษา	วัตถุประสงค์ในการศึกษา
<p>2.วิธีการและกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถียุทธ ประกอบด้วย 5 ประเด็นคือ</p> <ul style="list-style-type: none"> -ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถียุทธ -ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์โรงเรียนวิถียุทธ -ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตโรงเรียนวิถียุทธ -ด้านกายภาพ/สิ่งแวดล้อมโรงเรียนวิถียุทธ -ด้านการเรียนการสอนโรงเรียนวิถียุทธ 	<p><u>วัตถุประสงค์ข้อ 2</u></p> <p>การนำเสนอด้านวิธีและกระบวนการในการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถียุทธทั้งสองโรงเรียนจากแนวทางการดำเนินการจัดการโรงเรียนวิถียุทธของกระทรวงศึกษาธิการ 5 ด้านซึ่งได้แก่ ด้านบริหารจัดการ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต และด้านการจัดการเรียนการสอน</p>
<p>3. ผลการจัดการศึกษาโรงเรียนวิถียุทธ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถียุทธ - ผลที่เกิดขึ้น/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนเมื่อจัดการศึกษาตามแนววิถียุทธ 	<p><u>วัตถุประสงค์ข้อ 3</u></p> <p>ผลการจัดการศึกษาตามแนวทางโครงการโรงเรียนวิถียุทธจากการวิเคราะห์ผลข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอในสองประเด็นคือ ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถียุทธ และผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนจากการจัดการศึกษาแนวพุทธ รวมถึงความรู้สึกและความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตามแนววิถียุทธ</p>
<p>4.ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถียุทธ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปัจจัยที่สนับสนุนให้การจัดการศึกษาแนวพุทธประสบความสำเร็จ - ปัจจัยที่เป็นปัญหา / อุปสรรคในการจัดการศึกษาแนวพุทธ 	<p><u>วัตถุประสงค์ข้อ 4</u></p> <p>นำเสนอข้อมูลด้านปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนให้การจัดการศึกษาตามแนวทางโครงการโรงเรียนวิถียุทธประสบความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค / ปัญหาของการจัดการศึกษาตามแนวทางโครงการโรงเรียนวิถียุทธ</p>

จากการลงพื้นที่ที่กรณีศึกษาข้อมูลพื้นฐานของ **โรงเรียนวิถิพุทธสัมมาสิกขาสันตือโคก** และ**โรงเรียนวิถิพุทธมัธยมวัดบึงทองหลาง** ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในขอบเขตต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน

เนื้อหาในนำเสนอ ได้แก่ สภาพทั่วไปของโรงเรียน ประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งโรงเรียนที่เข้าโครงการโรงเรียนวิถิพุทธทั้งสองโรงเรียน จำนวนนักเรียนแยกตามระดับชั้น ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง และข้อมูลพื้นฐานด้านบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก

4.2 หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียน

4.3 วิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธทั้งสองโรงเรียน ผู้วิจัยนำเสนอตามกรอบแนวทางในการดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ 5 ด้านได้แก่

- ด้านการบริหารจัดการ
- ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์
- ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม
- ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต
- ด้านการจัดการเรียนการสอน

4.4 ผลการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถิพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก

4.4.1 ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธ

4.4.2 ผลที่เกิดขึ้น/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนเมื่อจัดการศึกษาตามแนววิถิพุทธ

4.5 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถิพุทธสัมมาสิกขาสันตือโคก

4.6 ข้อเสนอแนะ

ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ พูดคุย สอบถามแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา การเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในโรงเรียนของผู้วิจัย และศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องของทั้งสองโรงเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ เป็นโรงเรียนที่ไม่เน้นการสอนเนื้อหาวิชาการ เพราะโรงเรียนดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นความสำคัญของเรื่องศีล เป็นลำดับแรก ตามปรัชญา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” ลักษณะที่แตกต่างจากโรงเรียนอื่นๆทั่วไป คือ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภจะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นแกนในการจัดการศึกษาตั้งแต่ก่อตั้งโรงเรียน โดยบูรณาการเรื่องศีลและงานและเรียนรู้ผ่านการดำเนินกิจกรรมภายใต้การใช้ชีวิตในชุมชนสันตือโสภ

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในขอบเขตต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสันตือโสภและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ผู้วิจัยนำเสนอเนื้อหาของชุมชนสันตือโสภ และโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภในภาพรวม ได้แก่ สภาพทั่วไปของโรงเรียน ประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งโรงเรียนตามแนวคิดทางพุทธศาสนาของชาวอโศก จำนวนนักเรียนแยกตามระดับชั้น ข้อมูลพื้นฐานด้านบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียน ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง นักเรียน

4.2 หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

4.3 วิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ผู้วิจัยนำเสนอตามกรอบแนวทางในการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ 5 ด้าน ได้แก่

- ด้านการบริหารจัดการ
- ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์
- ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม
- ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต
- ด้านการจัดการเรียนการสอน

4.4 ผลการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

4.5 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ข้อมูลที่นำมาเสนอได้มาจากการสัมภาษณ์ พูดคุย สอบถามแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ การเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในโรงเรียนของผู้วิจัย และศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสันตติอศอกและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอก

จากการลงพื้นที่ที่กรณีศึกษาพบว่า โรงเรียนวิถีมุทสร่วมมาสิกขาสันตติอศอกและชุมชนสันตติอศอกมีความสัมพันธ์กันมานาน การก่อกำเนิดโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอกก็สืบเนื่องมาจากความต้องการของชาวชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความเป็นมาของการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอกมากขึ้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอลักษณะของชุมชนสันตติอศอก ซึ่งมีอิทธิพลสูงต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนดังนี้

4.1.1 ชุมชนสันตติอศอก

ชาวอศอก ดำเนินชีวิตตามหลักบุญนิยม ซึ่งนำหลักการในพระพุทธศาสนามาปฏิบัติ มีระบบวิธีกลั่นกรองคนเข้าชุมชน ตามมาตรฐานของศีลในแต่ละคน (ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 ตามลำดับ) มีการอบรมคนตั้งแต่ขั้นปรับพื้นฐานความรู้ (จากมิชฌาทีฐิไปสู่อุ สัมมาทีฐิ) เป็น การสอนให้ลดกิเลส เข้าถึงความสุขขั้นสูงสุด โดยการปฏิบัติไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) อย่างมี องค์รวม มีระดับการวัดผลการปฏิบัติถึงโลกุตระธรรมที่เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยผู้นั้นสามารถ ตรวจสอบมรรคผลของตนเองได้ ตั้งแต่ระดับโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อรหันต์ ตามหลักที่ พระพุทธเจ้าตรัสรู้

ตารางที่ 8 : ฐานะและระดับการถือศีลของชาวอศอก

ฐานะ	ระดับการถือศีล
สมณะชาวอศอก	ศีลวินัย 227 ข้อ(ปาฏิโมกข์) และจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล
สามเณร	ศีล 10
สิกขามาตุ	ศีล 8
นาค(ชาย)กรั๊ก(หญิง)	ศีล 8
ปะ(ทั้งชายหญิง)	ศีล 8
อารามิก(ชาย) อารามิกา(หญิง)	ศีล 8
อาคันตุกะประจำ(คนวัด)	ศีล 8
ชาวบ้านชาวชุมชน	ศีล 5
นิสิตสัมมาสิกขาลัยวังชีวิต	ศีล 8, ศีล 5
นักเรียนสัมมาสิกขา	ศีล 5
ญาติธรรม	ศีล 5

การสร้างคนให้มีคุณธรรมถึงขั้นสัมมาทิฐิของชาวอโศก มีเป้าหมายคุณภาพในระดับที่จะต้องสามารถเปลี่ยนทิฐิแบบกระแสโลกีย์ ให้เป็นแบบทวนกระแส เป็นโลกุตระ (คือเหนือค่านิยมโลก) จนถึงระดับที่คนผู้นั้น เกิด “ความจริง รู้ลึก สำนึก ฝึกฝน ขวนขวาย หมายมุ่งพัฒนา เป็นชาวนุญนิยม” เป็นโลกุตระบุคคลด้วยตัวของตัวเอง โดยไม่มีการบังคับ ถือเป็นกรปรับเปลี่ยนเพื่อการแก้ปัญหาให้ถึงระดับรากหญ้า (Radical Reform) ต้องเริ่มที่ “คน”

สมณะโพธิรักษ์ ผู้นำชาวอโศก ยังสอนเรื่องเป้าหมายของชีวิตให้กับชาวอโศก ว่าให้ชาวพุทธมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนว่า เกิดมาเพื่อทำงานและงานที่สำคัญและจำเป็นที่สุดก็คือ งานปฏิบัติธรรม ลดละกิเลส โลก โกรธ หลง ตามหลักพุทธโฆวาท 3 ของพระพุทธเจ้า คือ

1. ฝึกลดละนิสัยชั่วทั้งปวง (สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง)
2. ฝึกเพิ่มนิสัยดีทุกด้าน (กุสะลัสสุปะ สัมปะทา)
3. ขัดเกลาจิตของตนให้ขาวรอบ (สะจิตตะปะริโยทะปะนัง)

สมณะโพธิรักษ์ชี้ให้เห็นถึงการขาดเป้าหมายในชีวิตจะทำให้มนุษย์หลงไปกับ กิเลส 4 ระดับ คือ โลกอบายมุข โลกกามคุณ โลกธรรม 8 และโลกอัตตามานะ และทำให้สูญเสียคุณค่าของชีวิตไปกับเรื่อง เสียทรัพย์สิน เสียเวลา เสียร่างกายและเสียแรงสมอง จึงวางกรอบเรื่อง “ศีล” เป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วน เพราะการฝึกตนให้อยู่ในศีล คือ การปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง เพิ่มศีลเพิ่มความพยายามที่จะฝึกฝนให้สูงขึ้นเป็นเรื่องเด่นสุด และเรื่องอื่นๆรองลงมา

การจะถือปฏิบัติในเรื่องศีลที่เกิดจากตัวเองได้นั้น ต้องเริ่มจากการเห็นชอบ หรือสัมมาทิฐิ เป็นเบื้องต้น หากใช้การนั่งหลับตาทำสมาธิไม่ ท่านอธิบายว่าสมาธิของอาริยะนั้นได้จากการปฏิบัติ มรรค 7 องค์ กล่าวคือ ต้องเริ่มที่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเองจากอดีตที่เคยมีมิจฉาทิฐิ มิจฉาสังกัปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ และมิจฉาสติ ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาจริงๆ ก็จะได้สัมมาสมาธิ

หลักในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาด้วยวิธีการฝึกปฏิบัติทำงานควบคู่กับการเรียนรู้การอยู่ในชุมชน โดยคำนึงถึงหลักประโยชน์ตน ประโยชน์ส่วนรวมไปพร้อมๆกัน (ในการทำงานร่วมกัน สมณะโพธิรักษ์ให้ชาวอโศกยึดหลัก อปรินานิยธรรม 7 ในเรื่องการประชุมร่วมกัน เพราะชาวอโศกทุกคนต้องทำงานร่วมกันเป็นปกติ) สมณะโพธิรักษ์ อธิบายว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สอนว่าจะบรรลุธรรมได้ด้วยการหลับตานั่งสมาธิเท่านั้น ท่านจึงสอนชาวอโศกที่สามารถฝึกลดละกิเลสไปพลางอย่างมีวิปัสสนาญาณ (คือตามรู้ อาการ และมีเทคนิคการเพ่งเผากิเลสภายในจิตอย่างละเอียด สอนเป็นขั้นเป็นตอนตามลำดับ)

ดังนั้น ชาวอโศกจึงมีทั้งความเคร่งครัดในหลักศีลวินัย มีทิศทางการพัฒนาถึงระดับอรหัตต์แบบนิกายเถรวาท ขณะเดียวกันก็ดำเนินชีวิตที่มีกิจกรรมช่วยเหลือสังคมในแนวทางโพธิสัตว์ ตามแบบนิกายมหายาน ซึ่งตรงกับที่สมณะโพธิรักษ์ประกาศตนเองพระโพธิสัตว์ เกิดมาเพื่อฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ของหลักพุทธศาสนา คือ มีครบลักษณะเด่นของทั้งสองนิกาย(จึงเขียนฝ่าซื่อ,2544:42)

การสร้างคนแบบชาวอโศก จึงมีคุณลักษณะของบุญนิยมเด่นชัด 11 ประการดังนี้

1. ทนกระแสกับทุนนิยม แต่ไม่ได้เป็นศัตรูกับทุนนิยม เพราะบุญนิยมมุ่งให้ ส่วนทุนนิยมมุ่งเอา
2. มีคุณธรรมเข้าเขตโลกุตระ อยู่เหนือกิเลสได้
3. ทำได้ยาก แต่แม้ยากก็ต้องทำ เพราะเป็นสิ่งที่ดีงาม
4. เป็นไปได้ ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน
5. เป็นสังฆธรรมแท้สำหรับมนุษย์และสังคม
6. กำไร คือ การให้ การเสียสละ
7. เน้นการสร้างคนให้มีคุณธรรมและพันธุกรรมจนประสบผลสำเร็จเป็นเรื่องหลัก การสร้างรายได้ การสร้างวัตถุ อันได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ และโลกียสุขมาให้แก่ตน หรือการสร้างวิชาการถือเป็นเรื่องรอง
8. เข้าถึงสภาวะธรรมขั้นเปลี่ยนแปลงพัฒนาจิตวิญญาณ
9. ความอุดมสมบูรณ์จะอยู่ที่ส่วนรวมหรือส่วนกลาง ไม่ใช่อยู่ที่ส่วนบุคคล
10. เชิญชวนให้มาพิสูจน์ได้ เช่นเดียวกับการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์
11. จุดสัมบูรณ์ คือ อิศรเสรีภาพ ภราดรภาพ สันติภาพ สมรรถภาพ และบูรณภาพ

วิถีชีวิตของชาวอโศก

ชาวอโศกยึดหลักธรรมสาราณียธรรม 6 ในการอยู่ร่วมกัน เหมือนครอบครัวใหญ่ ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดำเนินชีวิตในระบบสังคมแบบ “บุญนิยม” โดยเริ่มจาก การเป็นคนดีด้วยการถือศีล 5 ละอายมุข ดำเนินชีวิตตามโดยใช้หลักสาธารณโภคี¹

ชาวอโศกเชื่อมั่นว่า การละกิเลส การใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายในปัจจุบัน 4 กล้าเสียสละ เพื่อพัฒนาสังคมส่วนร่วม เป็นบุญ เป็นแนวทางที่ถูกต้องสูงสุดของชีวิต

¹ การใช้สาธารณูปโภคที่ใช้เป็นของส่วนกลางร่วมกัน

ชาวอโศกดำรงชีวิตประจำวันด้วยการพึ่งพาตนเองอย่างครบวงจร เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ที่เป้าหมายของการทำงานไม่ได้มุ่งที่ค่าตอบแทน แต่เพื่อการได้รู้จักตนเอง การพัฒนาตนให้พ้นจากกิเลส ที่ถือเป็นผลตอบแทนที่สูงค่าของพนักงานทุกคน ชาวอโศกจึงเน้นการทำงานหนัก เพื่อเป็นการสร้างบุญและพัฒนาตนเอง การผลิตงานที่มีคุณภาพ ไม่เบียดเบียนเพื่อรับใช้ประชาชน ชาวอโศกจึงมีกิจวัตรประจำวันในชีวิตที่มีระเบียบแบบแผนชัดเจนดังนี้

๐๓.๓๐ น. – ๐๕.๓๐ น.	เสียงระฆัง.....ทุกคนมารวมกันที่ศาลาส่วนกลางเพื่อสวดมนต์ และฟังธรรมะจากสมณะและสิกขมาตุ เป็นการทำวัตรเช้า
๐๕.๓๐ น. – ๐๘.๐๐ น.	แยกย้ายกันไปทำงานในหน้าที่ของตน
(๐๕.๓๐ น. – ๐๗.๓๐ น.	สมณะ สามเณร และสิกขมาตุ ออกบิณฑบาต)
๐๘.๐๐ น. – ๑๑.๐๐ น.	เสียงระฆังดังขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทุกคนเตรียมตัวมาที่ศาลาส่วนกลาง เพื่อฟังธรรมก่อนฉัน หรือฟังข่าวคราวที่ต้องรับรู้ร่วมกัน แล้วรับประทานอาหารร่วมกัน ขณะรับประทานอาหาร มีวิดิทัศน์รายการที่น่าสนใจ หรือสารคดี
๑๑.๐๐ น. – ๑๖.๓๐ น.	แยกย้ายกันไปทำงานในหน้าที่ของตน
๑๖.๓๐ น. – ๑๗.๓๐ น.	ฝึกเจโตสมณะ(นั่งสมาธิ)
๑๗.๓๐ น. – ๑๘.๐๐ น.	พักผ่อน ทำกิจส่วนตัว
๑๘.๐๐ น. – ๑๙.๓๐ น.	ชมวิดิทัศน์ที่ผ่านการตรวจสอบจากพ่อท่านสมณะโพธิรักษ์แล้ว โดยมีหลักการวิดิทัศน์ ๔ ประการ คือ เกิดอริยญาณ, ทำการปฏิบัติ, อดพลังกุศล และฝึกฝนโลกวิทู เพิ่มพูนสูตร
๑๙.๓๐ น. – ๒๐.๓๐ น.	เรียนพระธรรมก่อนนอน
๒๐.๓๐ น. – ๒๑.๐๐ น.	ทำกิจส่วนตัว และเข้านอนไม่เกิน ๓ ทุ่ม

ชุมชนอโศกมีการจัดแบ่งหน้าที่ในชุมชนเป็นหน่วยงาน 11 องค์การที่ชัดเจน เพื่อการช่วยเหลือ และรวมแรงร่วมใจกันเหมือนครอบครัวเดียวกันที่ต้องดูแลทุกเรื่องของสมาชิกในครอบครัว หน่วยงานต่างๆมีดังนี้

1. ด้านศาสนา
2. ด้านการเมือง
3. ด้านการเงินการคลัง
4. ด้านสุขภาพ
5. ด้านกิจกรรม
6. ด้านเศรษฐกิจ พาณิชย์
7. ด้านอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์
8. ด้านการบริโภค
9. ด้านการสื่อสาร
10. ด้านการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรม
11. ด้านชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม

โดยมี 5 องค์การหลักที่ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของนักบวชและคนวัด ซึ่งได้แก่

แผนภูมิที่ 4 : กิจกรรม 5 องค์กรหลักของชาวโศก

มูลนิธิธรรมสันติ	กองทัพธรรมมูลนิธิ	สมาคมผู้ปฏิบัติธรรม	ธรรมทัศน์สมาคม	มูลนิธิเพื่อนช่วยเพื่อน
<ul style="list-style-type: none"> - พิมพ์หนังสือธรรมะเผยแพร - โรงเรียนสัมมาสิกขา - โครงการสามอาชีพภูษาติ - โครงการชุมชนปฐมมโศก - โครงการฟื้นฟูและรักษาสุขภาพแวดล้อมในชุมชน - ร่วมกิจกรรมพุทธศาสนาและสาธารณกุศล 	<ul style="list-style-type: none"> - อบรมพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ข้าราชการและประชาชน - อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ - จัดรายการวิทยุเผยแพรสารประโยชน์ - สนับสนุนการจัดตั้งชุมชนพึ่งตนเองตามแนวทางพุทธศาสนา 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดทำวารสารดอกหญ้า - ชมรมนักศึกษาผู้ปฏิบัติธรรม - ชมรมสัมมาสิกขาพุทธธรรม - โรงเรียนสมาคมผู้ปฏิบัติธรรม - โรงเรียนเจสมาคมผู้ปฏิบัติธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - อบรมเผยแพรธรรมะด้วยสื่อประเภทต่างๆ - จำหน่ายเทปและหนังสือ - ผลิตเทปเพลง - ร่วมกิจกรรมงานประจำปี - รวบรวมบริจาคทุนทรัพย์และสื่อธรรมะในองค์กรอโศก - บริจาคสื่อธรรมะให้กับสาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ - จัดการศึกษาพระไตรปิฎกทำวัตรเย็นวันอาทิตย์ - ชมรมเล็กสุราและยาเสพติด - ร่วมกิจกรรมสัปดาห์ส่งเสริมพุทธศาสนาในวันวิสาขบูชา - เผยแพรสื่อธรรมะ - ร่วมกิจกรรมพุทธศาสนาและสาธารณกุศล - บริจาคสื่อธรรมะ

- ลักษณะกิจกรรมโดยสรุป** คือ
1. เป็นกิจกรรมที่สนับสนุน/ส่งเสริม ด้านหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา
 2. เป็นกิจกรรมที่พัฒนาชุมชน/ท้องถิ่นให้สามารถจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
 3. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างคามเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
 4. เผยแพรแนวคิด หลักการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนตนเองและต่อสังคมประเทศชาติ
 5. ดำเนินงานด้านสาธารณประโยชน์/การให้ความช่วยเหลือ -บริจาค

แผนภูมิที่ 5 : วัตถุประสงค์ของ 5 องค์กรหลัก

มูลนิธิธรรมสันติ	กองทัพธรรมมูลนิธิ	สมาคมผู้ปฏิบัติธรรม	ธรรมทัศน์สมาคม	มูลนิธิเพื่อนช่วยเพื่อน
<p>1. ช่วยชำระรักษา บำรุงส่งเสริม การเผยแพร่วัฒนธรรมของ พระพุทธศาสนา</p> <p>2. ส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรม ในพระพุทธศาสนา</p> <p>3. สนับสนุนส่งเสริมการจัดตั้ง การดำเนินงานเกี่ยวกับการ การศึกษาพยาบาล สาธารณสุข ทัศนกรรมอุตสาหกรรม การสื่อสาร การพาณิชย์ (ระบบทุนนิยมไม่แสวงหาผลกำไร) และกฎหมาย</p> <p>4. บำรุงสาธารณประโยชน์ไม่เกี่ยวข้อง กับการเมือง</p> <p>ก่อตั้ง พ.ศ. 2520</p>	<p>1. ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแพร่วัฒนธรรมใน พระพุทธศาสนา</p> <p>2. สนับสนุนให้ประชาชน รักษาศีลในพระพุทธศาสนา</p> <p>3. ร่วมมือกับองค์กรการกุศล อื่นๆเพื่อสาธารณประโยชน์</p> <p>4. ไม่ดำเนินการเกี่ยวกับ การเมือง</p> <p>ก่อตั้ง พ.ศ.2528</p>	<p>1. ชำรงรักษา บำรุงส่งเสริม และเผยแพร่วัฒนธรรมของ พระพุทธศาสนา</p> <p>2. ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมใน พระพุทธศาสนา</p> <p>3. ส่งเสริมการพิมพ์หนังสือธรรมะ เทปธรรมะ และอุปกรณ์ในการ เผยแพร่ธรรมะออกสู่สาธุชน ทั่วไป</p> <p>4. บำรุงสาธารณประโยชน์โดย ไม่เกี่ยวกับการเมือง</p> <p>ก่อตั้ง พ.ศ. 2527</p>	<p>1. ส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรม ของสมาชิกและสาธุชนทั่วไป ตามหลักธรรมอันเป็นแก่นแท้ ของพระพุทธศาสนา</p> <p>2. ส่งเสริมกิจกรรมสาธารณ- ประโยชน์ โดยไม่มุ่งผลทาง การเมือง</p> <p>3. ส่งเสริมงานเผยแพร่วัฒนธรรม ด้วยสื่อธรรมะทุกประเภท</p> <p>4. ไม่มีนโยบายหรือเจตนาจัดตั้ง โต๊ะบิณฑบาตเพื่อเล่นการพนัน</p> <p>ก่อตั้ง พ.ศ. 2531</p>	<p>1. ส่งเสริมจริยธรรมในการแก้ ปัญหาโรคเอดส์และปัญหาอื่น ในสังคม</p> <p>2. ส่งเสริมให้คนในสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเอื้อ - ออาทรต่อกัน โดยการใช้สื่อเผย- แพร่ต่างๆรวมทั้งการฝึกอบรม</p> <p>3. ส่งเสริมและสนับสนุนแบบ วิถีชีวิตที่ช่วยรักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม</p> <p>4. ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้อง กับการเมือง</p> <p>ก่อตั้ง พ.ศ. 2537</p>

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของวัตถุประสงค์การจัดตั้งองค์กรโดยรวม คือ

1. เพื่อการส่งเสริม สนับสนุนด้านศาสนาและการปฏิบัติธรรม
2. เพื่อการส่งเสริม สนับสนุนด้านการดำรงชีวิตของชุมชน
3. เพื่อการส่งเสริม สนับสนุนด้านการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

การกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้เป็นแนวทางในการบริหารและดำเนินการในองค์กรชุมชนหลัก 5 องค์กร ทำให้เห็นบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานหลักที่ดูแลชุมชนสันติอโศก ที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การพัฒนา การปรับตัวและการใช้ชีวิตในชุมชนและสังคมของตนเองอย่างเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อให้เกิดความสันติสุขในชุมชนและสังคม ขณะเดียวกันก็ให้การส่งเสริมการพัฒนาด้านศาสนา ทั้งในส่วนที่ให้ศาสนาเป็นหลักธรรมคำสอนที่แพร่หลายไปสู่สังคม สาธารณะ เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติมากขึ้น และการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเองยึดถือปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้น เพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนาหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตต่อไป ชาวชุมชนอโศกจึงถือปฏิบัติในหลักธรรมคำสอนอย่างเคร่งครัด ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างทุ่มเท ไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย สิ่งที่เขาถือปฏิบัติ คือ หลักบุญนิยม

วัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมประจำปีของชาวอโศก

เพื่อความผูกพันใกล้ชิดกันของชาวอโศกซึ่งมีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ จึงมีการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญต่างๆ เพื่อให้ชาวอโศกได้มาพบปะและรู้จักกัน เสริมสร้างจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในชุมชน สร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกันและที่สำคัญเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นทุกที่และเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

ตารางที่ 9 : ปฏิทินประจำปีของชาวอโศก

วัน เดือน	จำนวนวันที่จัด	ชื่องาน	ลักษณะงาน	สถานที่จัด
ต้นมกราคม	4	งานตลาดอารียะปีใหม่ของอโศก	นำของที่ผลิตเองมาจัดขายในราคาถูก เพื่อถือเป็นบุญ ฝึกการละหรือละโมภะกิเลสของเกินควร	ราชธานีอโศก จ.อุบลราชธานี
ปลายมกราคม	4	งานฉลองหนาวธรรมชาตอโศก	เพื่อให้เป็นวันหยุดพักผ่อนของชาวอโศกที่ทำงานหนักมาตลอดปี เปิดโอกาสให้ชาวอโศกได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตกัน ฟังธรรมะจากสมณะโพธิรักษ์และเข้าร่วมกิจกรรมกีฬารายยะ	ภูผาฟ้าน้ำ จ.เชียงใหม่

ตารางที่ 9 : ปฏิทินประจำปีของชาวอโศก (ต่อ)

วัน เดือน	จำนวน วัน	ชื่องาน	ลักษณะงาน	สถานที่จัด
กุมภาพันธ์, มีนาคม	7	งานพุทธาภิเษก กษัตริย์ ปาฏิหาริย์	จัดอบรมบำเพ็ญสติปัญญา 4 ผู้เข้าอบรม ต้องถือศีล 8 เป็นขั้นต่ำ และปฏิบัติตาม หมวดศีล/หมวดสัจธรรมอินทรีย์/หมวด สัจธรรมโกชเนมัตตัญญาและหมวด ชาคริยานุโยค	ศาลอโศก จ. นครสวรรค์
ต้นเมษายน	7	งานปลุกเสกพระ แท่นของพุทธ	จัดอบรมสติปัญญาเช่นเดียวกันแต่ เคร่งครัดกว่า	ศิระะอโศก จ. ศิระะเกษ
กลางเมษายน	-	วันกตัญญูตเวที	จัดประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในชุมชน	ทุกพุทธสถาน
ปลายเมษายน	7	อบรมยุวพุทธ ศาสนา	ชาวอโศกจัดอบรมเยาวชนในชุมชนของ ตนในช่วงอายุ 10 – 15 ปี	ทุกพุทธสถาน
พฤษภาคม	3	งานคืนสู่เหย้าเข้า คืนถิ่นสัมมาสิกขา	พบปะสังสรรค์กันของนักเรียนสัมมา สิกขาที่จบการศึกษาไปแล้วเพื่อการระลึก ถึงกัน	ราชธานีอโศก จ. อุบลราชธานี
พฤษภาคม	3	งานตลาดไร่ สารพิษเพื่อฟ้าดิน	เผยแพร่ความรู้เรื่องกสิกรรมไร้สารพิษ และจำหน่ายผลผลิตจากกสิกรรมใน ราคามุณินิยม(ขายต่ำกว่าท้องตลาด ขาย เท่าทุน ขายต่ำกว่าทุน และแจกฟรี)	ราชธานีอโศก จ. อุบลราชธานี
4 – 5 มิถุนายน	2	งานโฮมไต้หวัน	เป็นวันสำคัญของชาวสัมมาสิกขาวิจิตร (ม.วช.) ที่จะมาทำการสัมภาษณ์และฟัง ธรรมจากสมณะโพธิรักษ์	ราชธานีอโศก จ. อุบลราชธานี
9 – 10 มิถุนายน	2	งานอโศกรำลึก และงานบูชาพระ บรมสารีริกธาตุ	วันที่ 9 ฉลองพระบรมสารีริกธาตุที่อยู่ใน เจดีย์ทองคำบนยอดโดมของพระวิหาร พันปีเจดีย์บรมสารีริกธาตุ และวันที่ 10 เป็นรำลึกถึงชาวอโศกที่ต่อสู้ร่วมกันมา อย่างสันติวิธี	สันติอโศก จ. กรุงเทพฯ
สิงหาคม	1	งานบูชาบุพการี	คณะครูและนักเรียนพุทธธรรมวันอาทิตย์ และโรงเรียนสัมมาสิกขาจัดงานวันแม่	ทุกพุทธสถาน
พฤศจิกายน	4	งานมหาปวารณา ณ ปฐมอโศก	วันที่กำหนดให้พระสงฆ์ในพุทธสถาน กระทำปวารณาต่อกันหลังการอยู่ร่วมกัน	ปฐมอโศก จ. นครปฐม

			ตลอดเข้าพรรษา	
5 ธันวาคม	1	โรงบุญมังสวิวัติ 5 ธันวาคมหาราช	จัดโรงบุญมังสวิวัติ	สนามหลวง จ.กรุงเทพฯ

ชุมชนสันตติโคกเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นเมื่อมีการประชุมภายในชุมชนของกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมทั้งที่เป็นญาติธรรมและสมณะ เป็นครั้งแรก ในวันที่ 2 มกราคม 2540 จนในปี 2545 จึงมีการจัดตั้งเป็นชุมชนนอโคกเต็มรูปแบบ โดยมีทันตแพทย์หญิงสีใบทอง บุญประดับ(คุณหม่อปสรร) เป็นประธานชุมชนสันตติโคกคนแรก

การศึกษาของชุมชนสันตติโคก

ชุมชนนอโคก เป็นตัวอย่างหนึ่งของชุมชนแห่งการเรียนรู้ การจัดการศึกษาของชาวโคกเน้นให้เกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา อย่างต่อเนื่อง ตามหลักปรัชญาการศึกษา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา” ซึ่งเป็นปรัชญาการศึกษาสำหรับทุกคนในชุมชน ตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้เฒ่าผู้แก่ ที่เข้ามา “ศึกษา” มา “เรียนรู้” ในวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ ที่เป็นเสมือน “มหาวิทยาลัยชีวิต” แก่นสาระของปรัชญาการศึกษา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา” ตามปรัชญาการศึกษา “วิถีพุทธ”

สมณะโพธิรักษ์ได้ประมวลคุณลักษณะของสังคมอุดมคติของมนุษย์ว่า ต้องเป็นระบบสังคมบูรณาการที่มีอุดมการณ์ 5 อย่าง ได้แก่ อิศรภาพ ภราดรภาพ สันติภาพ สมรรถภาพ และบูรณาภาพ โดยที่คุณลักษณะของสังคมอุดมคติ สามารถอาศัยเครื่องชี้วัด 9 ประการตามหลักวรรณะ 9²เป็นมาตรวัดระดับพัฒนาการของคนในสังคม ซึ่งได้รับการศึกษาในทิศทางที่นำไปสู่สังคมอุดมคติ

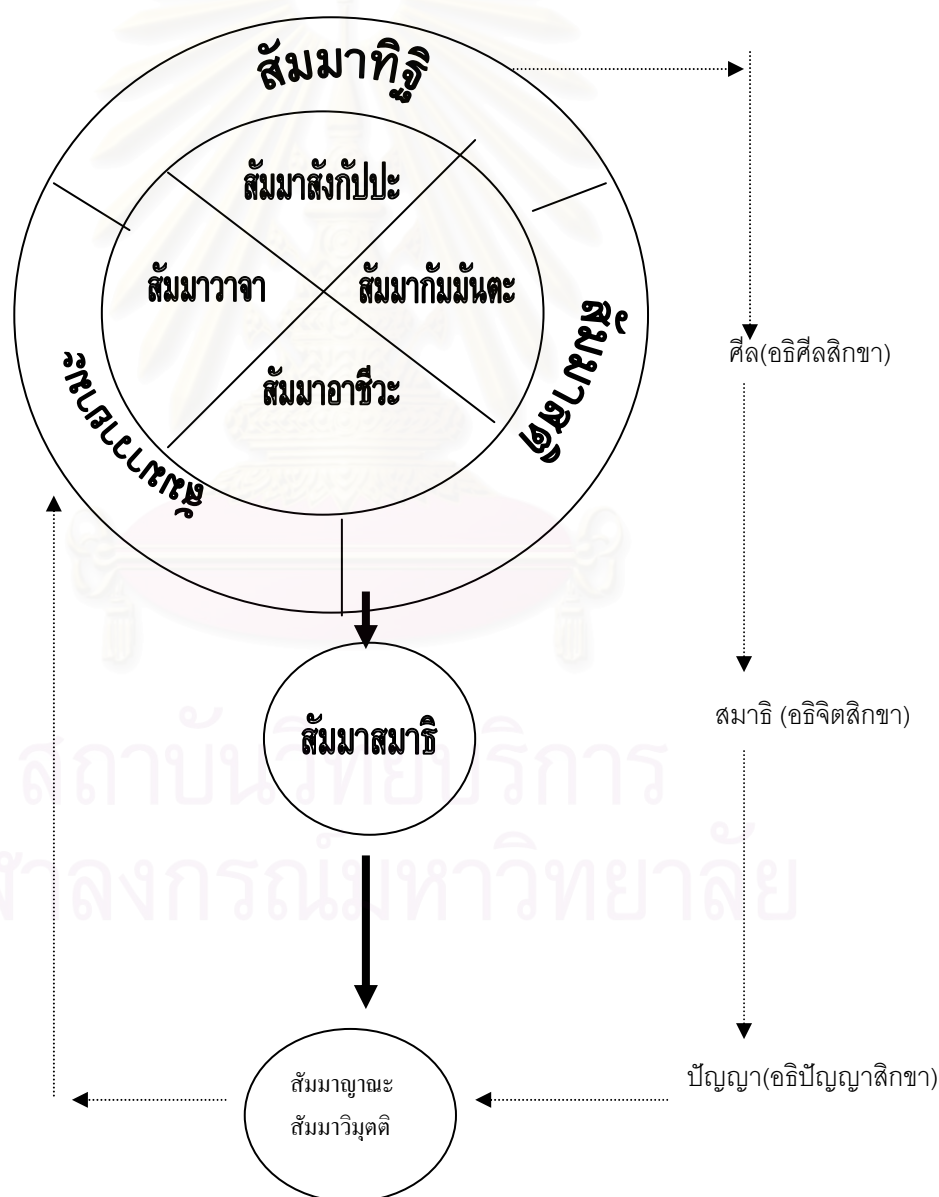
สมณะโพธิรักษ์ เสนอแนวคิดว่าการศึกษามustเริ่มจากให้คนเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้องถูกต้องก่อน ก็คือ ต้องตั้งตนอยู่บนทิศทางที่ถูกต้อง หรือ อัดตสัมมาปณิธิ เมื่อเกิดความเข้าใจถูกต้อง (สัมมาทิวฐิ) ก็จะเข้าใจแก่นสาระของชีวิตด้วย **การกำหนดรู้**(ทุกขอริยสัจ) แล้วเห็นความสัมพันธ์ของเหตุแห่งทุกข์ **ถือเอาการละ** กิเลสตัณหาอุปาทาน เป็นจุดหมายหลักของการแสวงหา(สมุทัยอริยสัจ) **เพื่อกระทำให้แจ้ง** ในภาวะของความเป็นอิสระ ปลอดภัยจากตัณหาอุปาทานนั้นๆ (นิโรธอริยสัจ) ตลอดจน **ลงมือประพฤติปฏิบัติให้มีมรรคผล** กระทำให้เป็นส่วนหนึ่งของ

² ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ (พระไตรปิฎกที่เป็นพระวินัยปิฎกตั้งแต่บทแรกปราชิกกัณฑ์ไปตลอดทุกบท จำมีตรัส “โทษลักษณะ 6” (อวรรณะ 6) และ “คุณลักษณะ 9” (วรรณะ 9) นี้ ก่อนจะบัญญัติสิกขาบทอยู่ทั้งนั้น

ชีวิตประจำวัน เป็นกิจส่วนใหญ่อของชีวิต เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบวิถีการดำเนินชีวิต (ดำเนินมรรค 8 พร้อมกับดำเนินชีวิตปกติ)

ทั้งนี้ เพื่อให้คุณภาพของจิตวิญญาณมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่สะอาดบริสุทธิ์จากกิเลสตัณหาอุปาทานยิ่งขึ้น(เจโตวิมุตติ) และเกิดปัญญาเห็นสิ่งต่างๆตามความเป็นจริงได้(ปัญญาวิมุตติ)แนวทางสำคัญของการศึกษา หรือ “สิกขา” ตามหลักพระพุทธศาสนา จึงอยู่ที่หลักไตรสิกขา อันได้แก่ อริศีลสิกขา อริจิตสิกขา และอริปัญญาสิกขา

แผนภูมิที่ 6 : การศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามแนวคิดของสมณะโพธิรักษ์

การจัดการศึกษาแบบบูรณาการ

ศีลเด่น ก็คือ อุดมการณ์แห่งการเข้าถึง โลกุตระ ในพุทธปรัชญา ด้วยการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมีแกนหลักอยู่ที่การปฏิบัติมรรค 7 องค์ อันเป็นส่วนหนึ่งของ ศีลสิกขา จนบูรณาการเป็นสัมมาสมาธิ หรือ จิตสิกขา โดยการประจักษ์แจ้งถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เจริญงอกงามนั้น ซึ่งคลี่คลายตามมาจากการปฏิบัติศีลสิกขาดังกล่าว ก็คือ ตัวปัญญาสิกขา

เป้าหมายการศึกษาของ “ศีล” ที่อยู่การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่สอดคล้องต้องการกับการพัฒนา หรือการแก้ปัญหาของชีวิตของคนแต่ละคน

เป็นงาน ก็คืออุดมการณ์แห่งการเข้าถึง “โลกานุกัมปายะ” ในพุทธปรัชญา ด้วยการรู้จัก “กรรม” ที่ถูกต้องและทำงานสรรสร้างสิ่งที่เป็น “กุศลกรรม” เพื่อเกื้อกูลโลกให้เกิด “ประโยชน์สูงสุด ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน”

การทำงานนอกจากจะช่วยฝึกฝนผู้เรียนให้รู้จักวิธีการทำงานต่างๆ เป็นแล้ว ยังจะช่วยให้ นักเรียนเผชิญกับอุปสรรคปัญหาต่างๆ ซึ่งแฝงอยู่ในงาน และได้ปลดปล่อยศักยภาพในตัว ของนักเรียนออกมาเพื่อแก้ปัญหาที่เผชิญเหล่านั้น การทำงานจึงเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาคนและยังช่วยให้นักเรียนได้รู้จักจุดอ่อนของตัวเอง

จะเห็นได้ว่ามิติของการทำงานที่เป็นวิถีชีวิตปกติของชุมชนรวมทั้งเป็นอันหนึ่งอันเดียวของ กระบวนการทางปัญญาที่ปลูกฝังให้นักเรียนมีเหตุผลด้วย

ผลที่สุดการทำงานอย่างถูกต้องจะไปช่วยเสริมมิติด้านศีล และมิติการแสวงหาความรู้ทางวิชาการของนักเรียน โดยไม่แปลกแยกจากกัน

ชาญวิชา ก็คือ อุดมการณ์แห่งการเข้าถึง “โลกวิทู” ปรัชญาด้วยการเรียนรู้ให้เข้าใจแง่มุมต่างๆ ของโลก และทำงานสรรสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อโลกได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาของโลกที่เผชิญอยู่

“ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” หรือ “โลกุตระโลกานุกัมปายะ และโลกาวิทู” จึงไม่ใช่ปรัชญาการศึกษา 3 เรื่องที่แยกเป็นอิสระจากกัน ซึ่งถ้าหากบูรณาการทั้ง 3 เรื่อง ให้เป็นหนึ่งเดียวกันไม่ได้ กระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นๆ ก็จะไม่ถึงแก่นของปรัชญาการศึกษาชุดนี้

4.1.2 โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ก. สภาพทั่วไปของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

เป็นโรงเรียนเอกชนประเภทการศึกษาสงเคราะห์ ตามมาตรา 15 (3) ของพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน(สช.) ปัจจุบันสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 รับนักเรียนอยู่ประจำตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1- 6โดยถือปรัชญาการศึกษาว่า "ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา" มีแตกต่างจากโรงเรียนเอกชนอื่นทั่วไป คือ

- ก. ไม่เก็บค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียมใดๆ
- ข. ครูทุกคนทำงานด้วยความสมัครใจและไม่รับเงินเดือน
- ค. นักเรียนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบพื้นฐานที่โรงเรียนกำหนด ได้แก่ ถือศีล 5 ละอบายมุข รับประทานอาหารมังสวิรัต ตลอดจนระเบียบอื่นๆ และต้องพักค้างในโรงเรียนหรือบริเวณพุทธสถาน
- ง. แนวทางการจัดการศึกษา การบริหารงานภายในโรงเรียน และการอบรมดูแลนักเรียน พยายามปรับให้สอดคล้องกับการศึกษาในระบบบุญนิยม

นอกจากสถานประกอบการดังกล่าวจะเป็นสถานที่ประกอบอาชีพของชาวชุมชนแล้ว ยังเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของนักเรียนและชาวชุมชน ในรูปแบบฐานงานในชุมชน เพื่อการพัฒนาและปฏิบัติธรรมของนักเรียน ชาวชุมชนและผู้สนใจ โดยเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติกิจกรรมตามฐานงาน

ในวันอาทิตย์จะมีผู้สนใจเข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรมและฝึกตัวเอง(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 2546-2548) บ้างก็มาฝึกด้วยการมาเป็นผู้ทดลองอยู่ในรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวชุมชน บ้างก็ฝึกเป็นชาววัด ซึ่งเรียกว่า อารามิก บ้างก็มาเสียสละแรงกายช่วยขายของ จัดของ ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ ด้วยการทำงานตามฐาน บ้างก็มาหาที่สงบจิตใจ ฟังธรรมะ ฯลฯ จากการได้ร่วมใช้ชีวิตอย่างใกล้ชิดกับชาวชุมชน ทำให้ผู้วิจัยได้เพื่อนที่เป็นบุคคลสนใจในแนวปฏิบัติของชาวอโศก ที่มีความตั้งใจว่า ทุกวันอาทิตย์จะมาช่วยงานที่วัด

"หนูตั้งใจแล้วว่า จะมาวัดทุกวันอาทิตย์ให้ได้ หนูชอบมาที่วัดสนุกดี ได้รู้จักคนนั้นคนนี้ ได้ทำบุญด้วย เนี่ยหนูเพิ่งได้สูตรทำน้ำยาล้างจาน ที่ล้างแล้วมีอนิมิตคะ หนูแบ่งให้พี่ไปลองใช้ดู แล้วจะติดใจ"

"เวลาหนูมาหนูก็จะไปหาท่านสิริเดโช ท่านใจดีนะ หนูมีอะไรหนูก็มาปรึกษาท่าน"

"ที่คนนี้ นิสสัยดีมากมาย น่าจะอายุประมาณปีนะ พี่แกขยันมาก หนูไม่ได้ครึ่งของแกหรอก เย็นวันศุกร์แกมานอนที่วัด แล้วก็ช่วยงานวันเสาร์อาทิตย์ หนูยังทำได้แค่วันเดียวเอง ถ้าไม่รู้จะไปหาใครหนูก็จะไปหาแก ชอบค่ะ แกใจเย็นมาก" (สังเกตแบบมีส่วนร่วม กรกฎาคม - กันยายน 2547)

คนที่เข้ามาวัดส่วนใหญ่จะมาทำงานและจะทำด้วยความตั้งใจจริง ทุ่มเทไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, พฤษภาคม 2547) วันหนึ่งผู้วิจัยเดินเข้าไปในวัด ได้ยินเสียงประกาศร่วมบุญชนดินขึ้นน้ำตกเพื่อปลูกต้นไม้ ผู้วิจัยถือโอกาสเข้าไปร่วมกิจกรรมนี้ ทำให้เห็นภาพความร่วมมือร่วมใจของคนที่มาช่วย ทำงานไปบ่นไม่เหนื่อย บางคนทำในสิ่งที่เราคาดไม่ถึงว่าจะทำ เช่น วิทยุรุ่นหญิงคนหนึ่งเป็นผู้เสียสละ ปีนป่าก่อนหินเพื่อไปยืนในตำแหน่งที่คอยรับดินในชั้นที่สูง หรือแม้แต่มดกลุ่มผู้ใหญ่ ผู้เริ่มมีอายุที่มาเรียนพระไตรปิฎกในทุกวันอาทิตย์กับสมณะก็ต่างมาช่วยชนดิน เข้าเป็นแถวแล้วส่งต่อกันไปเรื่อยๆ ทำงานอย่างไม่สมาธิ ไม่บ่น ตรงกันข้ามกับพูดเรื่องธรรมะ เรื่องที่สร้างสรรค์ เช่น "ไม่น่าเชื่อนะที่เราจะสร้างน้ำตกเอง ต้องใช้เวลาและความพยายามมากทีเดียว ...ท่านทำเพื่อเราได้มากขนาดนี้ เราจะไม่ได้ทำ...ใครเหนื่อยใครเมื่อยก็พักได้นะ เราทำไปเรื่อยๆ ได้แบ่งเบาภาระงานของชุมชนบ้าง"

คนที่เข้าวัดมีทั้งเข้าประจำเพื่อมาช่วยงาน หรือมาฟังธรรมะ และมาตามเทศกาล หรือในช่วงเวลาที่ว่าง เช่น หญิงสาววิทยุรุ่นคนหนึ่งทำงานประจำกับกลุ่มมะขามป้อม ได้รู้จักชาวอโศกมานานแล้ว ก่อนหน้านี้เธอเคยช่วยงานกับมูลนิธิเพื่อนช่วยเพื่อน และในปัจจุบันนี้ก็ช่วยงานเมื่อมีเวลาและโอกาส เธอได้นำประสบการณ์จากการได้คบค้ากับชาวอโศกเสนอต่อเพื่อนร่วมงานกลุ่มมะขามป้อม เมื่อต้องเลือกโรงเรียนเพื่อที่จะเข้าร่วมกิจกรรม วิทยุมันส์เท่าทันสื่อ

คนที่เข้ามาในเขตวัด หรือพุทธสถานสันติอโศกจึงค่อนข้างหลากหลาย เพราะชาวอโศกไม่ได้ปิดกัน ผู้สนใจอยากเรียนรู้ก็สามารถเข้ามาศึกษาได้ตลอดเวลา และด้วยเพราะเป็นชุมชนเปิดที่ผู้สนใจสามารถเข้ามาศึกษาได้ เพื่อความเป็นระเบียบของชุมชน ข้อปฏิบัติเพื่อป้องกันความวุ่นวายที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชน อาทิ ไม่ส่งเสียงรบกวนผู้อื่น ไม่นำอาหารประเภทเนื้อสัตว์เข้ามารับประทานในบริเวณพุทธสถานและชุมชน ไม่นำอบายมุขทั้งหลายเข้ามาในชุมชน แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ประพฤติตัวให้เหมาะสมเมื่ออยู่ในเขตวัด หรือพุทธสถาน เป็นต้น พุทธสถานหรือชุมชนชาวอโศกจึงสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับบุคคลต่างๆที่สนใจ โดยไม่จำกัดเพศ วัย อายุ อาชีพ และวัตถุประสงค์ของการเข้ามาในวัด ถ้าหากไม่ได้สร้างความเดือดร้อนหรือทำผิดระเบียบของพุทธสถาน

ที่ตั้ง

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภิตตั้งอยู่เลขที่ 65/32 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร 10240 โทรศัพท์ 02-5225732 โทรสาร 02 - 3754503 เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1- 6

ตราโรงเรียน

รูปใบโพธิ์ หมายถึง ความรู้หลักในการดำเนินชีวิต อันนำมาให้เกิดความร่มเย็นได้
 กรอบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีมุมแหลมตรงและมนทั้งสองลักษณะ คือ ความแหลมตรงเป็นความเข้มแข็ง อันหมายถึง ระเบียบวินัยหรือนิติศาสตร์ และความมนโค้งที่ได้สัดส่วนเป็นความสุภาพอ่อนน้อม อันหมายถึง คุณธรรมหรือรัฐศาสตร์

สีประจำโรงเรียน น้ำเงิน - ขาว

สีน้ำเงิน หมายถึง ความกว้างใหญ่ของมหาสมุทรและความชุ่มเย็นแห่งจิตใจ

สีขาว หมายถึง คุณงามความดี ปัญญาความรู้ หรือความบริสุทธิ์สะอาด

น้ำเงิน - ขาว หมายถึง ความสะอาดหรือคุณงามความดี ปัญญาความรู้ที่กว้างไกล

ไพศาล ให้ความชุ่มเย็นแห่งจิตใจ และโอบอุ้มสรรพชีวิตในโลกอยู่นิรันดร์

ปรัชญาโรงเรียน "ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา"

คติพจน์/คำขวัญ "สะอาด ชยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ สามัคคี มีวินัย"

คติประจำใจครู "การได้ทำงานที่เสียสละ คือชัยชนะของชีวิต"

"กินน้อย ใช้น้อย ทำงานให้มาก ส่วนที่เหลือจุนเจือสังคม"

"ตัวอย่างที่ดี มีค่ากว่าคำสอน"

เป้าหมายและความคาดหวัง

ผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพ ดีเด่นด้านคุณธรรม เว้นขาดจากอบายมุข เน้นการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติและการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ระหว่างการศึกษา สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบวัฒนธรรมไทย ตามระบบบุญนิยมได้อย่างเห็นเป็นรูปธรรม

ข. ประวัติความเป็นมา

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภิต ก่อกำเนิดขึ้นจากหลายปัจจัย นับตั้งแต่พุทธสถานสันตือโสภิตอันเป็นที่รวมจิตใจที่ตั้งขึ้นในปี 2519 ทำให้พุทธสถานสันตือโสภิตเป็นที่พบปะกันของชาวอโศก มีผู้สนใจและเข้าศึกษาในพุทธสถานมากขึ้น มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อประโยชน์ทางจิตใจ เพื่อความเข้มแข็งของกลุ่มที่มีความคิดความเชื่อในแบบเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นชุมชนสันตือโสภิตที่มี

องค์กรต่างๆ ในชุมชนทำหน้าที่ดูแลชีวิตและความเป็นอยู่ของนักบวชและคนวัด เพื่อให้ชุมชนสันติ
 อโคกอยู่ได้อย่างปกติสุข

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก เป็นองค์กรทางการศึกษา ของชุมชนสันตือโคกที่เกิดขึ้น
 พร้อมกับวิวัฒนาการของชุมชน จากการที่ชาวชุมชนต้องการปลูกฝังอบรมสั่งสอนลูกหลานตาม
 แนวคิดที่ตนศรัทธา นับถือ และจากหลักการแนวคิดที่ใช้หลักทางพุทธศาสนาเป็นแกนหลักในการ
 จัดการศึกษา แต่เดิมที่ลูกหลานและชาวชุมชนสันตือโคกเข้ารับการศึกษากับหน่วยงานของ
 การศึกษานอกโรงเรียน ก่อนจะมีการจัดการศึกษาเองในปี 2542 หลักการและแนวทางในการจัด
 การศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเน้นในเรื่องการปฏิบัติตามแนวทางของนักบวช ซึ่งมี
 เนื้อหาที่เน้นต่างจากโรงเรียนทั่วไปที่เน้นเนื้อหาวิชาการ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเน้นการ
 ปฏิบัติเป็นหลัก และเน้นเรื่องชีวิตเป็นสำคัญ โดยนำหลักไตรสิกขาอันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มา
 เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต และกำหนดปรัชญา
 การศึกษาของโรงเรียนว่า ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา

การดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกในช่วงแรกประสบปัญหา
 พอสสมควร เพราะรูปแบบของโรงเรียนมีความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปในเรื่องต่างๆ อย่างเห็นได้
 ชัด อาทิ การจัดการศึกษาของชาวอโคกในช่วงแรกนั้นมีหลักการเป็นธรรมวินัย เป็นหลักสูตรวิชา
 เรียนที่ชุมชนกำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความแนวความคิดทางการศึกษาที่ชาวชุมชนร่วมกัน
 คิด ชาวอโคกเห็นว่าเป็นเรื่องยากที่จะเชื่อมการศึกษาแนวพุทธให้เข้ากับการศึกษาของกระแสโลก
 ให้เป็นหลักสูตรตามที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการ กอรปกับการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้
 ความสามารถในด้านการบริหารจัดการศึกษา แต่ด้วยความต้องการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกใน
 ชุมชน ให้ถูกต้องตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ สมาชิกในชุมชนสันตือโคกจึง
 พยายามปรับรูปแบบการบริหารจัดการและการจัดการเรียนการสอน โดยยังคงสภาพความ
 สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

แม้ชุมชนอโคกจะพยายามจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน แต่ก็ประสบกับ
 ความขัดแย้งระหว่างชาวอโคกกับกระทรวงศึกษาธิการ ในแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียน
 สัมมาสิกขาสันตือโคก ดังที่อาแซมดิน เล่าให้ฟังว่า

"สิ่งที่เราจะสอน เรากับกระทรวงฯจะไม่ค่อยตรงกัน กระทรวงฯจะเน้นให้ทำตามวิชาที่กระทรวงกำหนด แต่เราจะเน้นวิชาตามที่เรามี เพราะฉะนั้นนี่เป็นการบูรณาการ เรามีมาก่อนแล้ว แต่กระทรวงฯไม่เข้าใจ"

(25 มกราคม 2548)

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกยังประสบปัญหาเรื่องงบประมาณที่โรงเรียนควรได้รับจากภาครัฐในการจัดการศึกษา ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วโรงเรียนกลับไม่ได้รับเงินอุดหนุนนี้ เพราะครูที่มาสอนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกไม่ได้รับเงินเดือน โรงเรียนไม่ได้จ่ายเงินที่เรียกเก็บจากครู 3 % ให้กับกระทรวงศึกษาธิการ และด้วยเหตุนี้ส่งผลให้โรงเรียนไม่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัวสำหรับนักเรียน โรงเรียนจึงแก้ปัญหาเรื่องงบประมาณด้วยการจัดการเรียนการสอนแบบพึ่งตนเอง และมีชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนเรื่องงบประมาณในการจัดการศึกษา

ในด้านอาคารสถานที่ แต่เดิมโรงเรียนไม่มีห้องหรืออาคารเรียน เพราะมีการจัดการเรียนการสอนได้ร่มไม้และศาลาวัด เมื่อกระทรวงศึกษาธิการมาประเมินและตรวจสอบ พบว่าโรงเรียนแห่งนี้มีการบริหารจัดการด้านอาคารสถานที่ ด้านอาคารเรียน และด้านการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างจากการจัดการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการดูแล กระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการให้โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกมีรูปแบบที่เป็นไปตามแนวทางและระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ อาทิ ต้องมีอาคารเรียนและห้องเรียน ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องภาษาและคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ครูใหญ่เล่าให้ฟังว่า

"ตอนกระทรวงฯมาใหม่ๆ เขาก็ว่าสอนเด็กจริงหรือเปล่า เขาไม่เห็นภาพเด็กนักเรียนในห้องเรียน สุดท้ายเขาก็ต้องยอมให้มีตึก มีอาคาร มีสิ่งต่างๆที่เขาต้องการ ...ต่อสู้หนักมาก แต่การต่อสู้ก็ทำให้เราแข็งแรง..."

(14 กรกฎาคม 2547)

ทางฝ่ายจัดการศึกษาของโรงเรียนและชุมชน จึงได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือ ความคิดเห็นในเรื่องนี้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยที่จะปฏิบัติตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยเพราะต้องการให้เป็นโรงเรียนตามแนวคิดของชาวชุมชน แต่ในที่สุดชาวโคกก็จัดให้มีอาคารเรียนและห้องปฏิบัติการต่างๆตามที่กระทรวงศึกษาธิการเห็นควร ซึ่งรวมไปถึงเรื่องหลักสูตร การนับชั่วโมงเรียน วิชาเรียน จากความพยายามในการประสานความเข้าใจระหว่างโรงเรียนและกระทรวงศึกษาธิการในเรื่องการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการก็ประกาศรับรองให้เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้

นักเรียนได้เหมือนโรงเรียนทั่วไปในปี พ.ศ. 2542 (สัมภาษณ์ครูใหญ่, 14 กรกฎาคม 2547) และกระทรวงศึกษาธิการก็ให้เงินอุดหนุนกับนักเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา

ในช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการจัดการเวลาเรียนการจัดการเนื้อหาวิชาเรียนและหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนหลายครั้ง จนกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนเครียด และนักเรียนส่วนหนึ่งเกิดความคิดที่จะลาออกกลางคัน ดังที่ศิษย์เก่าภาคภูมิเล่าให้ฟังว่า

"ผมเรียนในรุ่นก่อตั้งสัมมาสิกขาม.ปลายรุ่นแรก ผมจบม.3 จากวุฒิมกศ. แต่ก่อนเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน(กศน.) การจัดการเรียนการสอนตอนนั้นเป็นช่วงปรับปรุงหลักสูตร ปีหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง จะเรียนเหมือนข้างนอกเลยนะ คือ เรียนทั้งวันแล้วก็กินข้าว ปรากฏว่าเครียดเด็กค่อนข้างเครียด การสอบก็เป็นข้อเขียน คือใช้ความคิดแล้วเขียน ข้อสอบมี 5 ข้อ ข้อละ 10 คะแนน อย่างเงี้ย ถ้าผิด 3 - 4 ข้อ นี่ตก แล้วไม่มีการซ่อมด้วยตอนนั้น สอบตกแล้วตกเลย ต้องขยันจริงๆ งานก็มีนะ งาน ชมร.(ชมรมมังสะวิวัติ)ก็มี มีการดูแลน้อง ยิ่งเราเป็นคนโตด้วย ตอนนั้นก็มีฐานงานเหมือนปัจจุบัน"

(สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2547)

ศิษย์เก่าเติล เล่าให้ฟังว่า " ตอนนี่วิชาการเน้นกว่าแต่ก่อน รุ่นหนูทำงานมาก ตื่นมาทำงาน ทำงาน ตกเย็น ก็ค่อยเรียน แต่ก็ดีตรงเป็นแรงกดดันให้เราตั้งใจว่าไม่มีเวลานะ ต้องขยันขวย ต้องเด็กมีจิตสำนึกจริงๆ"

(สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2547)

"ยุคของผมเกิดการเปลี่ยนแปลงการศึกษาตลอด ตอนนั้นผมเรียนตอนเป็นโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกแล้ว ผมเรียนสายสามัญวันละ 8 คาบ ทำงานด้วย ดินตี 4 แล้วตี 5 ก็เรียน ตอนเย็นก็เรียนด้วย สมัยพวกผมเปลี่ยนเยอะภาคเข้าเรียนภาคบ่ายทำงาน ภาคบ่ายเรียนภาคเช้าทำงาน มีการเปลี่ยนไปมา เรียนรุ่นทดลอง มีช่วงม.4 ม.5 ไม่ได้เรียนเลย ทำงาน อาบอกว่าเรียนแบบประยุกต์ อย่างผมไปขับรถแท็กซี่ ผมก็ต้องเขียนรายงานส่งม.ต้นวิชาการศึกษาเน้นแต่พอม.ปลายไม่ค่อยแน่นแล้ว ตอนม.5 ม.6 ก็คุยกับเพื่อนๆว่าจะออกกัน ต้องยอมรับว่าตอนนั้นคณะครูมีปัญหา ระบบการสอนก็ย่ำแย่เราอยู่ พวกผมเป็น เสร.(ผู้รับใช้) ปัญหาเด็กตอนนั้นก็เยอะ พวกผมคิดว่าทำไมรุ่นวายุขนาดนี้ ถ้าเราอยู่ตรงนี้เราคงไม่ได้ทำอะไรเพื่อตัวเอง เราอยากไปสอบที่โน่นที่นี้ แต่เราไม่มีเวลาอ่านหนังสือเลย คิดจะออก สุดท้ายก็ไม่ได้เลย เพราะสมณะเรียกมาคุย มาปรับสัมมาทฐิ... มาถึงตอนนี้ผมว่า perfect แล้ว "

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าสาทิส, 15 กรกฎาคม 2547)

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกพยายามจัดการศึกษาตามหลักการแนวคิดของตน จึงได้มีการปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆหลายครั้ง เมื่อการดำเนินการไม่ราบรื่นหรือประสบปัญหา ชาวชุมชนสันตือโคก จะมาประชุมตกลงกัน ช่วยกันคิดช่วยกันแก้ปัญหา ดังนั้นผู้ที่จะมาเป็นตัวขับเคลื่อนในการจัดการศึกษา จึงต้องเกิดความเข้าใจในหลักการศึกษามาพอที่จะคิดวิธีการจัดการศึกษาให้ได้ตามแนวทางที่มุ่งหวัง เหมือนอย่างที่สมณะโพธิรักษ์พูดในที่ประชุมคณะครูว่า (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 2 กันยายน 2547) ในเรื่องการศึกษาว่า "ต้องเริ่มที่คน ให้คนที่จะมาจัดการศึกษามีความเข้าใจในหลักการเสียก่อน"

การก่อกำเนิดและการพัฒนาโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกจึงดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไปพร้อมกับ การเรียนรู้ร่วมกันของชาวชุมชนในการแก้ไข พัฒนาปรับปรุงจนได้รูปแบบการศึกษาที่ตรงตามความต้องการที่มีความสอดคล้องกับลักษณะของชุมชนบุญนิยม

โรงเรียนสัมมาสิกขาเป็นองค์การศึกษาในชุมชน เป็นการศึกษาบุญนิยม ดังนั้นครูผู้สอนจะไม่รับเงินเดือน เพราะถือว่าการสอนเป็นการมาปฏิบัติธรรมในพุทธสถาน จึงมาเป็นครูอาสาสมัคร มาให้ความรู้ อบรมสั่งสอนนักเรียน โดยไม่รับผลตอบแทนที่เป็นเงินเดือน หรือวัสดุสิ่งของ แต่สิ่งที่ครูเหล่านี้ได้คือ การได้ฝึกเป็นผู้ให้ ผู้เสียสละ

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกจึงเป็นโรงเรียนที่เกิดขึ้นจากชุมชน เกิดจากความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายในชุมชนสันตือโคก อันได้แก่ สมณะโพธิรักษ์ สมณะ(นักบวชชาย) สิกขมาตุ (นักบวชหญิง) ญาติธรรมและชาวชุมชน ที่ประชุมร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกและญาติธรรมชาวอโคก โดยยึดวิถีชีวิตของชุมชนเป็นหลักในการจัดการศึกษา ที่เน้นการพัฒนาตนเป็นเบื้องต้น ไปจนถึงการพัฒนาตนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยไม่สร้างปัญหาให้สังคม แต่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับสังคมและตนเองได้ แนวคิดสำคัญในการจัดการศึกษาจึงได้แก่ การศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง และการศึกษาที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวอโคก

ชาวอโคกมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในชุมชนเพื่อจะให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่อบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีคุณธรรมศีลธรรม ฝึกธรรมะ ฝึกตนให้อยู่ในหนทางที่ถูกต้องเหมาะสม และเห็นว่าการศึกษาปัจจุบันยังมีจุดบกพร่อง การศึกษายังไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาสังคมได้ ขณะที่ชาวอโคกเชื่อมั่นในการกระทำของชุมชนสันตือโคกว่า เป็นชุมชนที่พึ่งตนเอง และเป็นที่ยังให้กับสังคมได้ ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักทางพระพุทธศาสนา จึงพัฒนาศูนย์การศึกษา

นอกโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศลประเภทการศึกษาสงเคราะห์ ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2538 ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน มาตรา 15(3)พุทธศักราช โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งดังนี้ "ช่วยเหลือเยาวชนที่ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ ภาษาและวัฒนธรรม ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ ให้เยาวชนได้รับสิทธิ์ขั้นพื้นฐานอย่างเสมอภาคกันทางการศึกษา"

ค.บุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก

การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก เป็นการจัดการศึกษาที่โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์กัน นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเรียนรู้วิถีชีวิตประจำวันจากการดำเนินชีวิตของชาวชุมชน จากการเรียนตามฐานงาน นักเรียนเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น เรียนรู้การฝึกปฏิบัติทำงานในอาชีพต่างๆจากฐานงาน ซึ่งมีชาวชุมชนที่ประกอบอาชีพนั้นเป็นผู้ดูแลและให้ความรู้ ขณะที่ความรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาก็เรียนตามหลักสูตร โดยมีครูบรรจุในโรงเรียนและครูวิทยากรพิเศษให้ความรู้เพิ่มเติมในเรื่องต่างๆ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและคุณธรรมก็มีการแทรกสอดเวลาของการใช้ชีวิตประจำวัน โดยบุคคลที่อยู่ในชุมชนทั้งหมดมีส่วนร่วมช่วยในการอบรมสั่งสอน ดูแลนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหนทางมรรค 8 กล่าวได้ว่าบุคลากรทางการศึกษาของทางโรงเรียนจึงมีความหลากหลายสรุปได้ดังนี้

1. นักบวช
2. ครูบรรจุ
3. วิทยากรพิเศษจากหน่วยงานต่างๆในสังคม
4. ผู้เชี่ยวชาญในสถานประกอบการต่างๆในชุมชน
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. ชาวชุมชน

นักบวช(สมณะ)

เป็นบุคคลที่ชาวชุมชนให้ความเคารพนับถือ เพราะเป็นผู้ฝึกปฏิบัติตัวตามหนทางของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม นักบวช จึงทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอน เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้กับชาวชุมชน บทบาทหน้าที่โดยตรงของนักบวชต่อโรงเรียนจึงเป็นเรื่องของการดูแล อบรมคุณธรรมให้นักเรียนทั้งทางตรงและโดยการผ่านวิชาพระพุทธศาสนาที่ให้สมณะเป็นผู้สอน

สิ่งที่นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกได้รับจากครูที่เป็นนักบวชในพุทธสถาน คือ การได้มีโอกาสใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์กับนักบวชชาวอโคกในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษา คุ่นเคยและคบคุ่นสิ่งที่ดี สิ่งที่ควรรู้และปฏิบัติจากผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องและถูกทาง

ครูบรรจ

ครูบรรจในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก มีทั้งครูที่สอนเป็นรายชั่วโมงและครูที่สอนประจำ ครูทั้งสองประเภทไม่ได้รับเงินเดือน ครูแต่ละคนมาด้วยความสมัครใจ และการมาทำหน้าที่ครูก็ถือเป็นการปฏิบัติธรรมในชุมชนชาวอโคก ในด้านองค์การทางการศึกษา อย่างที่ครูใหญ่บอกเหตุผลของการไม่รับเงินเดือนว่า "เป็นการปฏิบัติธรรม เราอยู่ในเขตวัด เขตที่เป็นองค์การบุญนิยม การศึกษาก็ต้องเป็นบุญนิยมด้วย" (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 8 สิงหาคม 2547) สมณะกล่าวตายนปพลี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

" การไม่รับเงินเดือนมันสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวอโคก ซึ่ง ทำงานเสียสละเพื่อสังคม เรามาทำงานมาปฏิบัติธรรม ไม่ได้หวังผลตอบแทน ทำงานเพื่อเสียสละ ทำให้คนที่มาปฏิบัติธรรมก็ไม่ต้องการเงินเดือน เราตั้งโรงเรียนนี้ขึ้นมามันเป็นโรงเรียนที่เกิดขึ้นจากวัด เราตั้งในวัด ฉะนั้นครูผู้สอนคือคนปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้นไม่ต้องมีเงินเดือน มันก็เลยเป็นรูปแบบขึ้น พ่อท่านต้องการให้มีระบบนี้เกิดขึ้น คือถ้าคนที่ทำงานโดยเสียสละไม่หวังผลตอบแทน คือเราต้องการพัฒนาครู คิด ต้องการเสียสละจริงๆไม่หวังผลตอบแทน คือต้องการอาสาสมัครจริงๆ คนที่มาทำงานตรงนี้ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับข้างนอกอาจจะง่ายกว่าเพราะเขาจ้าง เขามีเงินเดือน แต่ถ้าเราทำระบบนี้ขึ้นได้ มันก็จะดีกว่าใช่ไหม ซึ่งมันพอมีรูปแบบอยู่แล้ว มันก็พอที่จะเป็นไปได้ คือ ครูของพวกเขาเสียสละอยู่แล้ว ครูออกจากบ้านมาปฏิบัติธรรม ไม่รับเงินเดือน มาทำงานเสียสละเพื่อสังคม เพื่อศาสนา ที่นี้ ในวัดมันมีโรงเรียนครูที่มาแล้วก็ไม่เอาเงินเดือนอยู่แล้ว ก็มาสอนฟรีๆ คือ เอาคนที่อาสาสมัครอยู่แล้วมาสอนเด็กฟรีๆ ซึ่งมันเป็นรูปแบบของบุญนิยม สองไปจ้าง มันก็ผิดระบบ ต้องมีเงินเกี่ยวข้อง ก็คงยุ่งยาก

อย่างนี้ทุกอย่างเป็นบุญนิยมหมด เด็กมาเรียนฟรี ทุนที่ได้ส่วนหนึ่งก็มาจากชุมชน และอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการพึ่งตัวเองของนักเรียนและโรงเรียน ต่อมาจึงได้รับเงินอุดหนุนเพิ่มจากกระทรวงศึกษาธิการ สรุปแล้วก็ไม่ใช่ง่ายที่ใครจะเลียนแบบ แต่เอาไปประยุกต์ในบางส่วนได้ แต่ก็ต้องมีครูที่เสียสละ

...เมื่อครูมีเงินเดือนความยุ่งยากมันเพิ่มขึ้น ก็ครูสอนถ้าเห็นแต่เงิน ถ้ามีเงินมาเกี่ยวข้อง เริ่มไม่บริสุทธิ์ใจแล้ว ถ้าครูไม่มีเงินเดือนมาเกี่ยวข้องจะสามารถพูดได้เต็มปาก ครูเสียสละจริงๆ แต่ถ้ามีเงินเดือนอย่างทุกวันนี้ ครูมาสอนเพราะครูมีค่าจ้างมาสอน เด็กก็จะพูด

ครูแต่ก่อนมีเงินเดือนจริง แต่มีวิถึญาณความเป็นครูจริง ครูทุกวันนี้ส่วนหนึ่งที่มีก็มี ถ้าเทียบวิถึญาณครูแต่ก่อนไม่คิดถึงเงินเดือนมาก สอนให้เด็กมีความรู้จริงๆ แต่ครูทุกวันนี้ อาจเพราะว่าวัตถุเจริญขึ้น ครูเองก็ใจแตก สอนไปด้วยนึกถึงฐานะของตนไปด้วย เลยต้องสร้างฐานะตัวเองไปด้วย เอาทั้ง 2 อย่าง พอเอาทั้งสองอย่างมันก็ท่วมเทได้ไม่เต็มที่"

(สัมภาษณ์.28 มิถุนายน 2547)

ความรู้สึก ความคิดเห็นของครูมาสอนความรู้ทางวิชาการท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นญาติธรรมชาวอโศกที่ยังคงทำงานกับสังคมภายนอก และเข้ามาช่วยสอนหนังสือนักเรียนในบางเวลาครูพูดเล่าให้ฟังว่า

"ที่มาสอนที่นี่เพราะรู้สึกว่ามันเป็นครูจริงๆ ไม่ใช่อาชีพ ความรู้สึกระหว่างตอนทำงานข้างนอกจนถึงเย็นไม่ได้เกิดความรู้สึกอะไรที่มีคุณค่าเลย แต่การได้มาสอนเด็กในแต่ละครั้งจะรู้สึกดีว่า อย่างมาวันนี้ได้สอนเด็กที่มันไม่รู้เรื่องได้รู้เรื่องก็มีความสุขแล้ว การสอนที่นี่ไม่ได้อะไรตอบแทนแต่มันรู้สึกดีว่าการทำงานข้างนอกเสียอีก"

(สัมภาษณ์ 22 กรกฎาคม 2547)

ครูบรรจุในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศกเป็นครูที่มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนงานของโรงเรียน คือ ครูทำหน้าที่เป็นครูฝ่ายปกครอง ฝ่ายธุรการและฝ่ายวิชาการ

ปัญหาในเรื่องการสอนวิชาการในโรงเรียน เกิดจากการที่การจัดการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลา และเนื้อหาสาระ มีการเปลี่ยนแปลงเวลาเรียน และการที่มีครูมาสอนในฐานะอาสาสมัครสอนไม่ว่างหรือติดธุระกะทันหัน งดเรียน นักเรียนจึงเรียนได้ไม่ต่อเนื่อง ก็ส่งผลเสียต่อระบบการบริหารครูและการเรียนของนักเรียน แต่โรงเรียนไม่สามารถเรียกร้องได้ เพราะครูที่มาสอนก็ต่างมีการกิจของตน แต่ก็พยายามจัดสรรเวลามาช่วยสอน ถือว่าเป็นการเสียสละและความเมตตาที่คณะครูมีต่อนักเรียน

ครูกวี เคยแสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมคณะครูถึงเรื่องครูที่เป็นอาสาสมัครมาสอนว่า "ถ้าเขาไม่ค่อยชัวร์ แค่มอมาช่วยได้เราก็อ่าเพิ่งตัดสินใจให้เขารับผิดชอบเลย ไม่งั้นจะมีปัญหาทีหลัง ตรงนี้เราอาจต้องทำงานหนักขึ้นหน่อย แต่อย่างน้อยก็รู้ว่าจะแก้ปัญหานี้หรือวางแผนล่วงหน้า

ว่าอย่างไร...อย่างมาสอนได้เดือนหนึ่งก็หายไป โทรมบอกว่ามีงานด่วนเรื่องนั้นเรื่องนี้...เด็กก็เรียนไม่ต่อเนื่อง อย่างดีกว่า (สังเกตแบบมีส่วนร่วม , 4 พฤษภาคม 2547)

เนื่องจากครูฝ่ายปกครองเป็นครูที่ใช้ชีวิตร่วมกันกับนักเรียนในรั้วชุมชนสันติอโศก การดำเนินชีวิตของครูจึงต่างจากโรงเรียนปกติทั่วไป เพราะครูต้องใช้ชีวิตในแต่ละวันร่วมกัน จึงมีการดูแลช่วยเหลือกัน ดังตัวอย่างคุณลักษณะและการใช้ชีวิตประจำวันของครูข้างล่างนี้

ตัวอย่างคุณลักษณะและการใช้ชีวิตของครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

ครูปกครองฝ่ายหญิง(ครูปัทมา/อาตี๋)

ครูปัทมาเป็นคนใจเย็น อารมณ์ดี เข้าใจนักเรียน เป็นที่รักของนักเรียน เป็นครูฝ่ายปกครองที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด ตลอดเวลาตั้งแต่เช้าและเช้านอนกับนักเรียนหญิง และ ควบคุมดูแลเป็นที่ปรึกษา ให้กับนักเรียนเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ครูฝ่ายปกครองของโรงเรียนสัมมาสิกขา เป็นครูที่ให้ความรู้ทางวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และเป็นครูภาคสนาม(ภาคปฏิบัติ) ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับนักเรียนในทุกกิจกรรมการเรียนรู้วิถีชีวิตประจำวันและการเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมของชาวอโศก ซึ่งหมุนเวียนจัดในแต่ละพุทธสถาน จะมีครูปัทมาติดตามนักเรียนทุกครั้ง ร่วมกินร่วมนอนกับนักเรียนอย่างใกล้ชิด ครูปัทมาเป็นคนที่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส

สิ่งที่ผู้วิจัยประทับใจในตัวครูปัทมาคือ การเดินทางไปพุทธสถานสิริระอโศกครั้งแรก (2 - 10 เมษายน 2548) เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกิจกรรม “พุทธาภิเษกสุดยอดปาฏิหาริย์” เมื่อไปถึงได้รับการต้อนรับอย่างเป็นกันเองจากครูปกครองฝ่ายหญิง ที่ช่วยผู้วิจัยจัดแจงเรื่องที่พักและเลือกทำเลที่เหมาะสมกับการกางเต็นท์ ซึ่งเป็นบริเวณใกล้ที่พักของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก และเป็นผู้ดูแลให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยในเรื่องการแนะนำสถานที่ และแจ้งกิจกรรมที่มีในงานประเพณีและวัฒนธรรมให้ทราบและเป็นเพื่อนผู้วิจัยในการเยี่ยมชมและเข้ากิจกรรมของชาวอโศก ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกคลายความวิตกกังวล เกิดความผ่อนคลายและสามารถอยู่ร่วมงานกับชาวอโศกจนครบกำหนดอย่างมีความสุข และทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้การพลิกผันความรู้สึก ตั้งเริ่ดว่ามาเป็นข้อมูลเป็น การรู้สึกว่าได้มาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเพื่อซึมซับวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมชาวอโศก

ครูปกครองฝ่ายชาย(ครูกวี/อาทิว)

ทำหน้าที่ดูแลนักเรียนชายทั้งหมด และเป็นผู้จัดการโรงเรียนที่ขยันมาก ใช้เวลาว่างอย่างคุ้มค่า แต่เดิมชอบอาคารเรียนค่อนข้างรก ไม่สวยงาม ครูกวีใช้เวลาว่างจากงานอื่นๆ มาจัดการเก็บกวาดดูแลความเรียบร้อย แล้วก็ปูพื้นด้วยอิฐ ทำให้ได้บริเวณที่สวยงาม ร่มเย็นและเหมาะสำหรับการใช้เป็นสถานที่พักผ่อน การปรับสภาพพื้นที่ยังได้รับความร่วมมือจากศิษย์เก่าที่มาเยี่ยมเยียนที่โรงเรียน ศิษย์เก่าคนหนึ่งนำโถงเปล่าที่อยู่บริเวณนั้นทำอ่างเลี้ยงปลา เป็นการสร้างสภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณโรงเรียนที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่ดี การปูพื้นและการปรับ

สภาพพื้นที่ตรงนี้ใช้เวลาหลายเดือนทีเดียว ครูก็เคยเปรยๆว่า "อิฐนี้ได้มานานแล้ว แต่ก็ไม่มีเวลาทำเสียที่ปูพื้นไม่เสร็จเสียที ไม่ว่างพอว่างก็รีบมาทำวันละนิดวันละหน่อยก็ยังดี..." ทุกเช้าหากมีเวลาครูก็จะมานั่งเรียงอิฐปูพื้น บางครั้งมีนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกที่ว่างจากกิจกรรมตามฐานมาช่วย

ครูก็ไม่เคยบ่นหรือว่านักเรียน ครั้งหนึ่งมีการอบรมนักเรียน ครูท่านอื่นพูดอบรมนักเรียนเรื่องการปฏิบัติตัวที่ไม่ถูกต้องในตอนเช้าฐานงาน ครูก็แสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมว่า "นักเรียนต้องทำภาระหน้าที่ของตนในฐานะให้เสร็จก่อน ไม่ใช่ถึงเวลาก็รีบออกมา ล้างล้างยังไม่เสร็จก็ออกมา ทิ้งให้อาภาวักทำคนเดียว อาภาวักทำให้อาภาวักไม่บ่นไม่ว่าเธอหรืออก แต่พวกเขาควรจะรู้ว่าพวกเขาควรทำอะไร เธออาจบอกกับใครไปก็ได้ว่าเธอจะเข้าร่วมกิจกรรมเช้าเพราะอะไร วันนั้นทางเยอะมาก อาภาวักทำคนเดียว"

ครูก็เป็นคนที่ไม่ค่อยพูด แต่เน้นการปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่าง "เรื่องความสะอาดเป็นเรื่องสำคัญ นี่ศิษย์เก่ามาทำเด้าหัวแล้วเก็บล้างไม่สะอาด มันก็จะเป็นที่สะสมของเชื้อโรค หรือใครผ่านมาผ่านไปก็จะไม่งาม ก็ทำให้เห็นให้ดู ก็บอก แต่ก็เป็นอย่างนี้"

ครูฝ่ายปกครอง จึงเป็นครูที่ทำหน้าที่ดูแล อบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำกับนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเมื่อได้เรียนรู้ร่วมกันจากการทำกิจกรรมต่างๆเปรียบครูฝ่ายปกครองได้ว่าเป็นครูนอกระบบ ครูสอนชีวิต สอนสิ่งที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต การอยู่ร่วมกันในกลุ่มคนสังคม ค่อนข้างไปในเรื่องการฝึกจิตฝึกใจ ฝึกการเรียนรู้ชีวิตและการปฏิบัติตัวที่เหมาะสม ถูกทาง

ผู้เชี่ยวชาญในสถานประกอบการต่างๆในชุมชนหรือครูฐานงาน(ครูฐานงาน)

ครูฐานงานส่วนใหญ่เป็นชาวชุมชนที่ประกอบอาชีพต่างๆ ดังนั้นการที่นักเรียนได้เรียนและฝึกงานตามฐาน จึงเป็นโอกาสดีที่นักเรียนได้ฝึกฝนเรียนรู้กับผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ ครูฐานงานทำหน้าที่เช่นครูฝ่ายปกครองคือดูแล สั่งสอนนักเรียนในเวลาที่เขาเข้าฐานแต่ละครั้ง ให้ทั้งความรู้และฝึกทักษะอาชีพ ถ่ายทอดประสบการณ์ให้นักเรียนเหมือนเป็นลูกเป็นหลานของตน ครูฐานงานจึงเป็นครูที่ให้უმหรัพย์ด้านอาชีพ ที่นักเรียนสามารถนำติดตัวไปใช้ได้พร้อมๆกับการได้รับการอบรมบ่มนิสัย ให้มีคุณลักษณะที่ดี เช่น การทำงานให้สะอาด เรียบร้อย รอบคอบ และเป็นระบบระเบียบ

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นชาวชุมชนสันตือโคกที่ไม่ได้อยู่ในฐานงาน แต่ใช้วิชาความรู้ที่เกี่ยวกับอาชีพของตนเอง และความรู้ที่เลี้ยงชีพนั้นเป็นองค์ความรู้ที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจและผู้ประกอบอาชีพนั้นๆ อาทิ อาชีพปลูกผักขายในชุมชน ชาวชุมชนที่ประกอบอาชีพนี้ก็จะมีความรู้ความสามารถในเรื่องการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักจุลินทรีย์ หรือชาว

ชุมชนบางคนที่มีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรและประกอบอาชีพผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรขาย ไปจนถึง ชาวชุมชนที่เป็นจบการศึกษาและมีประสบการณ์ด้านการแพทย์ การพยาบาล หรือ จบด้านงาน สถาปัตยกรรม งานด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา และอื่นๆ ซึ่งมีอยู่มากมายในชุมชนสันติอโศก เพราะ เป็นที่รวมคนจากหลายหลากอาชีพและประสบการณ์มาอยู่ในชุมชนเดียวกัน

นักเรียนจึงมีโอกาสดูพบกับคนในหลายอาชีพ หลายบุคลิกลักษณะแตกต่างกันออกไป ตลอดจนการใช้ชีวิตเพื่อการศึกษาและเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ ชุมชนกับชุมชน เพราะเป็นโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน และชาวชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในเรื่องการเรียนรู้ ของนักเรียนในโรงเรียน

ครูชาวชุมชน

นอกเหนือจากนักบวช ครูบรรจ วิทยากรพิเศษจากหน่วยงานต่างๆในสังคม ผู้เชี่ยวชาญในสถานประกอบการต่างๆในชุมชน และครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ชาวชุมชนถือเป็น บุคคลสำคัญที่คอยช่วยเหลือ อบรมสั่งสอนนักเรียนให้เข้าใจและประพฤติตนอยู่ในชุมชนได้อย่าง เหมาะสม ชาวชุมชนทุกคนมีความรักและความหวังดีต่อนักเรียน ประหนึ่งเป็นลูกหลานของตน เปรียบเสมือนพ่อแม่ พี่น้อง ลุงป้า น้าอา ที่นักเรียนให้ความเคารพนับถือ

" ครูจะสอนเมื่อเราทำผิด ก็บอกไม่เหมือนกับครูวิชาการ หรือผู้ใหญ่ในชุมชนมีสิทธิ์บอกว่า ได้ทั้งชุมชน เหมือนกับเป็นลูกหลาน มีการประชุมว่ากล่าวตักเตือน ก็นำไปปฏิบัติปรับปรุงตนเอง"

(สัมภาษณ์ศักดิ์ดา ยมโคตร , 10 มกราคม 2548)

การคัดเลือกครูเข้ามาสอนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

การคัดเลือกครูของโรงเรียนแห่งนี้จะมีความแตกต่างจากการคัดเลือกครูโรงเรียนอื่นๆ โดยมีรูปแบบที่เห็นชัดคือ การคัดเลือกโดยวัดและประเมินพฤติกรรมในเรื่องศีลธรรม บุคลิกและ คุณลักษณะ ตลอดจนถึงนิสัยใจคอเป็นเบื้องต้น เพื่อให้ตรงตามหลักการจัดการศึกษาของที่นี่ว่า ครู ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กได้ ที่ชาวชุมชนมักจะพูดติดปากว่า "ตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำ สอน" โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกจึงได้กำหนด กฎเกณฑ์ในการเลือกครูที่ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. รักษาศีล 5 ได้เป็นเบื้องต้น
2. เว้นขาดจากอบายมุขทุกประเภท
3. ยินดี เสียสละ อุทิศตนทำงานฟรี
4. มีอุดมการณ์สอดคล้องกับหลักทฤษฎีการจัดการศึกษาแบบบุญนิยม

5. มิถุนีทางการศึกษาตามระเบียบการบรรจุครูของกระทรวงศึกษาธิการ

รักษาศิล 5 ได้เป็นเบื้องต้นและเว้นขาดจากอบายมุขทุกประเภท

คุณสมบัติแรกของการเข้ามาเป็นครูในโรงเรียนสามัญศึกษาสันตติโศกคือ ครูต้องเป็นบุคคลที่มีศีล แม้ครูที่มาสอนจะไม่ได้มาอยู่ประจำ เป็นครูที่ทำงานและดำเนินชีวิตอยู่ภายนอกชุมชนแต่ต้องการมาช่วยสอนนักเรียนในเนื้อหาวิชาเรียนต่างๆ ก็ต้องเป็นคนที่ถือศีล อย่างน้อย 5 ข้อเป็นเบื้องต้น ต้องรู้จักวิถีชีวิตและประเพณีหรือหลักการปฏิบัติตัวในชุมชน และสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนได้ ในเรื่องนี้ครูก็ได้เล่าถึงการคัดเลือกครูให้ ผู้วิจัยฟังว่า

"...ครูที่มาสอนต้องกินมังสะวิรัติ ถือศีล 5 อาจมีบ้างเช่นครูภาษาอังกฤษ ครูพิเศษ ที่เราเชิญมาแต่หลักๆของโรงเรียน.นี่คือ ต้องมีครูทางหลักวิญญาน เป็นผู้นำทางจิตวิญญาน แล้วก็พาเด็กทำ

ต้องมาทำความคุ้นกับครูที่นี่ ต้องทานมังสะวิรัติอย่างน้อย 1 ปี มีระเบียบ มีเกณฑ์กำหนดไว้ ...แต่ที่สำคัญต้องมาคุ้นรู้จักกัน มีความคิดความเชื่ออยู่ในแนวเดียวกัน"

(สัมภาษณ์ครู กวี, 15 กรกฎาคม 2548)

การเป็นคนที่มิศีลของครูดูจากพฤติกรรมและการแสดงออก ซึ่งชาวอโศกเชื่อมั่นว่าการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกที่ดีเป็นเรื่องของการฝึกและพัฒนาตัวเองที่ทุกคนสามารถเป็นครูได้ คนในชุมชนเป็นครูของกันและกัน ขณะเดียวกันก็เป็นครูของนักเรียนด้วย ดังนั้นการสอนของครูบางครั้งก็ไม่ต้องใช้คำพูดแต่เรียนรู้ได้ด้วยการกระทำดังคำพูดของครู กวีที่ว่า

"แต่ครูที่นี้อาจไม่ต้องสอนโดยคำพูดเลยก็ได้ อย่างเช่น ครูมาสอนที่นี่ต้องกินมังสะวิรัติ ต้องมีศีล 5 ละอบายมุขไม่ใช่ติดเหล้าติดบุหรี่ ก็มาเป็นครูที่นี่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น บางทีก็สอนโดยที่ไม่ต้องสอนอะไรมากเลย เพราะตัวอย่างที่ดีมีค่ายิ่งกว่าคำสอน เพราะฉะนั้นไม่ได้หมายถึงว่าการสอนจะเป็นการบรรยายให้เขาฟัง เขียนตำราให้เขาฟัง มันรวมทั้งหมดของพฤติกรรมของบุคคล"

(สัมภาษณ์ครู กวี, 15 กรกฎาคม 2548)

การเป็นตัวอย่งที่ให้กับนักเรียนจึงมีค่ายิ่งกว่าคำสอน ผู้ปกครองนักเรียนก็เห็นด้วยกับหลักปฏิบัตินี้ ซึ่งสอดคล้องกับที่สมณะกล่าวต่าย ท่านบอกว่า เราจะสอนได้ เด็กจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามก็ต้องเริ่มที่ตัวเราเองต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้ได้ก่อน หลายครั้งที่ผู้วิจัยพูดคุยกับคนในชุมชนในประเด็นว่า มีวิธีการในการสอนนักเรียนสามัญศึกษาสันตติโศกอย่างไร หรือทำอย่างไรจึง

จะสอนนักเรียนให้ได้อย่างที่เรากำลังต้องการ ก็มักจะได้อำตอบเดียวกันว่า ตัวเราเองต้องทำให้ได้ก่อน หรือ ครูต้องมีศีลก่อน เราจะสอนให้เด็กมีศีล ครูต้องมีศีลก่อน (การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ,2547)

“อย่างแรกครูต้องมีศีลก่อน พร้อมทั้งจะเป็นที่ปรึกษาให้เด็กได้ ให้เด็กฟังได้ คือ ถ้ามีได้ อาตมา รับรอง...” (สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปฟโล, 28 มิถุนายน 2548)

การมีศีลของครู สามารถดูได้จากพฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสมของครู อาทิ การที่ครูมีบุคลิกดี มีความอ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาสุภาพ เป็นบุคคลที่ควรได้รับการยอมรับจากคนทั่วไป รวมไปถึงผู้ปกครองนักเรียนที่แสดงความรู้สึกต่อคณะครูในวันแม่ ซึ่งเป็นวันที่ผู้ปกครองจะมา ร่วมงานกับนักเรียนและชาวชุมชน เป็นโอกาสที่ผู้ปกครองนักเรียนจะได้มีโอกาสมาเยี่ยมนักเรียนที่เป็นลูกหลานของตน ผู้ปกครองสุขแก่นให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยถึงครูที่สอนในโรงเรียนสัมมาสิกขา สันติอโศกว่า

“บุคลิกดี อ่อนน้อมถ่อมตน หมดยุคน ขนาดอาภาก็อ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้ปกครองอาพาทำอะไร เด็กก็ทำได้ อาพากินเหล้าใหญ่มาเขาก็กินเหล้า เป็นผู้ให้ความรู้ ต้องทำเป็นตัวอย่างของเด็ก จะดีกว่าให้เด็กทำแต่อย่าไม่ทำ เด็กทำไปไม่ได้เหมือนกัน แต่ที่นี้อาเขาทำจริง ทำด้วย”

(สัมภาษณ์ผู้ปกครองสุขแก่น, 7 สิงหาคม 2547)

การได้พูดคุยกับผู้ปกครอง ชาวชุมชนและนักเรียน ทำให้รู้ว่า บทบาทหน้าที่สำคัญอันดับแรกของครูในโรงเรียนแห่งนี้คือ ครูต้องมีคุณลักษณะและพฤติกรรมแสดงออกทางความคิด และการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสม และครูต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้ ศิษย์เก่า ได้เล่าความรู้สึกต่อครูว่า “ครูไม่เคยพูดคำหยาบกับเรา พุทธดี ไม่แสดงอารมณ์ออกมาให้เห็น รู้จัก ระวังสติอารมณ์ได้” (สัมภาษณ์ศิษย์เก่าเต็ล , 12 กรกฎาคม 2547)

ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน จึงเป็นแนวคิดสำคัญในการปฏิบัติตัวของชาวอโศก ดังที่ อา แรมดินเล่าให้ฟังว่า

“...สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ชาวชุมชน ครูแล้วก็นักบวชต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เพราะตัวอย่างที่ดีมียิ่งกว่าคำสอนเยอะเยาะ เพราะว่าเราสอนไปเล่มๆตำราเป็นเล่มๆ แต่ตัวอย่างไม่ได้ทำ ไม่ได้ทำอะไรไว้เลย มันก็ไม่สามารถที่จะยืนยัน คนที่จำมาแล้วมาบอกมีเยอะ ในโลกนี้มีเยอะ จำมาแล้วมาบอก พอกลับถามไปว่าแล้วท่านเป็นอย่างนั้นไหม อีกอย่างเราต้องเอาวิชาศีลธรรม วิชาพุทธธรรม มาทำท่านนอกจากทำแล้ว ก็ให้มีผลปฏิบัติที่เป็นการปฏิบัติออกมาได้จริงๆ ไม่ใช่จำเพื่อจะท่องแล้วเอาไปทำคำตอบ หรือถามตอบกัน

ใน T.V. เขาไม่ได้มีพฤติกรรมอย่างนั้นด้วย พฤติกรรมต้องสอดคล้องกันไป เด็กเขาจะได้ประโยชน์ตรงนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ตัวอย่าง ตัวอย่างที่อยู่รอบๆตัวเขานั้นแหละจะเป็นตัวแบบ”

(สัมภาษณ์ 25 มกราคม 2548)

นอกจากชุมชนสันติโคกจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของนักเรียนและชาวชุมชนแล้วยังมี แหล่งเรียนรู้ของผู้ที่สนใจในการปฏิบัติธรรมด้วยกล่าวคือการถือศีลเป็นบันไดขั้นแรกของการมาเป็นครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติโคก การมีศีลช่วยให้นักคิดมีความคิดดีๆหรือมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติโคก และครูที่มาสอนที่นี่เป็นอาสาสมัครที่สมัครใจมาสอน ไม่ได้รับเงินเดือน การมาสอนก็เพื่อต้องการมาฝึกตนเองพัฒนาตนเองโดยใช้ชุมชนและวัดเป็นฐานในการเรียนรู้และพัฒนา

ยินดี เสียสละ อุทิศตนทำงานฟรี

ครูที่มาทำงานที่นี่จะไม่รับเงินเดือน / มีอุดมการณ์ที่เสียสละ / มีจิตวิญญาณความเป็นครู การมาเป็นครูที่นี่มาด้วยความเสียสละ ยินดีสอนเพื่อให้นักเรียนได้ความรู้ ไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินทอง สิ่งตอบแทนที่ครูได้คือ บุญ และการฝึกขัดเกลาจิตใจตัวเองให้เป็นผู้เสียสละ เป็นผู้ให้

“โรงเรียนนี้จะไม่โตมากเพราะกำลัง(ด้านบุคลากร) คือ การจ้างเราจะไม่จ้างเลย โรงเรียนอื่นที่ต้องการครูด้านไหนจ้างได้เลย แต่ตรงนี้ต้องการผลิตครู ครูตรงนี้ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี ต้องมีความประพฤติดี”

“...เรามุ่งหวังเพื่อพัฒนาเด็ก มุ่งหวังให้เขาเป็นคนดี คือ ไม่ใช่ทำงานเพื่อหวังเงินเดือน ตัดรอบตรงนั้นเลย เป้าหมายคือ เราเป็นครูเพื่อจะสอนเด็กให้เป็นคนดี ให้เขาพึ่งตนเองได้เป็นเบื้องต้น เป็นเป้าหมาย น่าจะคือตรงนี้ เราจะทำอะไรได้ตรงประเด็น แต่ถ้าเราไม่มีเป้าหมาย เมื่อไรเงินเดือนเราจะขึ้น เมื่อไรตำแหน่งเราจะเลื่อน คือต้องสอนแบบทุ่มเทจริงๆ มันถึงจะได้ผล”

(สัมภาษณ์อาแซมดิน, 25 มกราคม 2548)

หรือที่ครูแก้ว ให้สัมภาษณ์ในเรื่องคุณสมบัติของคนที่จะมาเป็นครูโดยเล่าเหตุผลของตนในการมาปฏิบัติงานสอนที่นี่ว่า

“โรงเรียนที่นี้คนที่มาเป็นผู้จัดการหรือมาสอนต้องเสียสละ “

“ครูจึงต้องมีวิญญาณครู ไม่จันท่าไม่ได้ไม่ใช่ครูตามหน้าที่” (15 กรกฎาคม 2548)

คนที่จะเป็นครูที่นั่นนอกจากจะต้องเป็นคนที่มีศีลแล้ว ครูที่นี้ยังมีอุดมการณ์ที่เสียสละ ยินดี อุทิศและทำงานฟรี และที่สำคัญต้องมีจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งแต่ละท่านในชุมชนสันติอโศก ได้ให้คำอธิบายตามความเข้าใจของท่านในเรื่องจิตวิญญาณครูแตกต่างกันคือ

“ถ้าจะผลิตครู ต้องให้มีวิญญาณความเป็นครู ต้องเป็นแบบอย่าง อย่างน้อย ต้องเป็นให้กับ เด็กได้ มีชีวิตที่เรียบง่าย อย่างน้อยที่สุดก็ ไม่ต้องเรียบง่ายมาก อย่างน้อยก็ไม่หลงไหลไปกับวัตถุ มีบ้าน พออยู่ มีเครื่องใช้สอยพอประมาณ แล้วก็แบบอย่างทั้งพฤติกรรม การกระทำ ให้เห็นแล้วเป็น แบบอย่าง เป็นแนวทางได้” (สัมภาษณ์ อาแซมดิน ,25 กรกฎาคม 2548)

“อาตมาว่าไปทำข้างนอกลำบาก ถ้าตามอาตมาคิดนะ ถ้ามีคนชวนอาตมาเป็นครูข้างนอก อันดับแรก คือ วิญญาณ ความเป็นครู ต้องทำให้ได้ก่อน”

(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปพโล, 28 มิ.ย. 2548)

“ก็อย่างน้อยครูที่นี้ก็ไม่รับเงินเดือนตอบแทน เพราะใครหะจะเหน้อยฟรีๆโดยไม่รับอะไร มันหายาก ที่เขาจะเหน้อยฟรีๆโดยไม่รับอะไร สิ่งตอบแทนให้แก่ตัวเองหรือผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง มันก็คือ เขาต้องมีวิญญาณและอุดมการณ์ที่เสียสละ ถ้าไม่มีตัวนี้ก็เหมือนกับว่าทำตามหน้าที่ไป ทำตาม ตำแหน่งที่ได้รับเงินเดือน

มันต่างกันที่ว่า วิญญาณครูที่นี้ต้องการสอนเด็กให้เป็นผู้มีศีล 5 มันต่างกัน เราสอนถึง จุดมุ่งหมายของชีวิตด้วย ไม่ใช่เพียงแค่วิชาเลข วิทยาศาสตร์ สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงแค่สังคมกำหนดมา เท่านั้นเอง...เพียงแต่ว่าในฐานะของนักเรียนที่เขาจะมาเรียนเท่านั้นเอง แต่ว่าวิญญาณครูที่จะสอนเขา ถึงแนวทางชีวิตหรือถึงอุปนิสัย บุคลิก หรือพฤติกรรม ถึงความเชื่อ เราจะสอนตรงนี้เป็นหลัก แล้ว ก็ไม่สอนอย่างเดียวเรามีชีวิตเป็นแบบอย่างแล้วก็พาทำไปด้วย ไปด้วยกัน...”

(สัมภาษณ์ครูแก้ว , 15 กรกฎาคม 2548)

คุณสมบัติของครูนอกเหนือจากการมีศีลแล้ว คนที่จะมาเป็นครูที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติ อโศกจะไม่ได้รับเงินเดือนเป็นผลตอบแทนเหมือนโรงเรียนทั่วไป เป็นครูที่เป็นผู้ให้ เป็นครูเพราะ ขยายถ่ายทอด ความรู้ ความสามารถและสิ่งดีๆที่มีให้กับลูกศิษย์ด้วยใจรัก ด้วยจิตวิญญาณของ ความเป็นครู

มีอุดมการณ์สอดคล้องกับหลักทฤษฎีการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ

ครูที่จะมาสอนในโรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศกต้องมีความเข้าใจและเห็นด้วยกับปรัชญาการศึกษาของชาวอโศกที่จัดการศึกษาแบบบูรณาการคือ สอนฟรี ไม่รับเงินเดือน ครูที่มาสอนถือว่าการมาสอนนักเรียนเป็นการปฏิบัติธรรม เป็นการฝึกการเสียสละ ชัดเกลากิเลสทำให้แต่ละคนเป็นศัตรูของกันและกันเพื่อจะฝึกตนเอง ชัดเกลาคิดใจตนเอง จากการทำงานร่วมกัน ชาวอโศกเชื่อว่าการที่จะชัดเกลาคิดใจได้ไม่ใช่อาศัยเพียงการนั่งสมาธิ หรือ ปลีกวิเวกไปอยู่ป่า แต่เป็นการยืนหยัดอยู่ในสังคม โดยฝึกดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรค 8 เป็นชุมชนในอุดมคติ พร้อมทั้งจะพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยการกินอยู่อย่างพอเพียง ไม่สะสมทรัพย์สมบัติสิ่งของเกินความจำเป็น นำส่วนที่เกินจำเป็นไปช่วยเหลือสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน เน้นการปฏิบัติธรรม เน้นผลบุญจากการปฏิบัติธรรมเป็นผลตอบแทน

“... เรามุ่งหวังเพื่อพัฒนาเด็ก มุ่งหวังให้เขาเป็นคนดี คือ ไม่ใช่ทำงานเพื่อหวังเงินเดือน ตักรอบตรงนั้นเลย เป้าหมายคือ เราเป็นครูเพื่อจะสอนเด็กให้เป็นคนดี ให้เขาพึ่งตนเองได้เป็นเบื้องต้น เป็นเป้าหมาย น่าจะคือตรงนี้ เราจะทำอะไรได้ตรงประเด็น แต่ถ้าเราไม่มีเป้าหมาย เมื่อไรเงินเดือนเราจะขึ้นเมื่อไรตำแหน่งเราจะเลื่อน คือต้องสอนแบบทุ่มเทจริงๆ มันถึงจะได้ผล”

(สัมภาษณ์ชาวชุมชนอาแชนดิน , 25 มกราคม 2548)

ดังนั้นผู้ที่จะมาเป็นครูในโรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศกจึงต้องมีความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาของชุมชนและโรงเรียนในเบื้องต้น ซึ่งก็คือ ศิล สมาธิ ปัญญา

“เบื้องต้นที่สุดอย่างน้อยก็เป็นคนที่เข้าใจชาวอโศกพอสมควร ละอบายมุข ถึงศีล 5 เข้าใจชาวอโศกพอสมควรว่าเรามีทิศทางอย่างไร ปฏิบัติธรรมอย่างไร **คบคุ่นพอสมควร รู้จักกัน**

ส่วนหลักปรัชญาพอเข้ามาก็เรียนรู้ไป แต่ส่วนมากคนที่สนใจ เขาก็รู้โดยอัตโนมัติ ก็ไม่ได้แนะนำอะไรเป็นหลักเป็นการ ก็ค่อยๆเข้ามาแล้วก็เรียนรู้ไป”

(สัมภาษณ์สมณะกัลยาตาย ปฟโล , 28 มิถุนายน 2548)

มีวุฒิทางการศึกษาตามระเบียบการบรรจุครูของกระทรวงศึกษาธิการ

และคุณสมบัติข้อสุดท้ายของการเป็นครูโรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศกคือ การมีวุฒิทางการศึกษาตามระเบียบการบรรจุครูของกระทรวงศึกษาธิการ ในการเป็นครูสอนที่โรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศกไม่กำหนดกฎเกณฑ์ว่า ครูต้องเรียนจบการศึกษาในด้านใดโดยเฉพาะ เพราะคุณสมบัติครูที่โรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศกต้องการในลำดับแรกคือ คุณลักษณะที่พึงประสงค์

และสามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักปฏิบัติของชาวอโศกได้ มีใจรักและมุ่งมั่นที่จะอุทิศตน อุทิศเวลาในการสอน โดยไม่หวังผลตอบแทน คุณสมบัติเรื่องวุฒิทางการศึกษาจึงไม่ได้เป็นปัญหา และอุปสรรคในการคัดเลือกครู เพียงตรงตามระเบียบการบรรจุครูของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งตรงกับที่ อาแซมดินให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“...ตรงนี้ต้องการผลิตครู ครูตรงนี้ก็จะต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นต้นแบบที่ดี ต้องมีความประพฤติที่ดี ไม่เช่นนั้นเด็กก็จะดูตัวอย่างที่ไม่ดี ก็จะไม่ดี เพราะฉะนั้นเนี่ยพฤติกรรมอันดับหนึ่ง ส่งความรู้เนี่ย จบวุฒิมออะไรก็ได้ ก็ตรงตามนั้นก็ใช้ได้ เราก็นสอนไป...” (25 มกราคม 2548)

จากข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก สามารถสรุปได้ว่า ครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก เน้นการคัดเลือกที่คุณธรรม ความประพฤติ อันหมายถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นเบื้องต้น ความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง เพราะนอกจากจะเป็นครูที่ดูแลสั่งสอนและให้ความรู้แก่นักเรียนแล้ว ยังต้องฝึกตนให้เป็นคนพัฒนาตัวเองอยู่เสมอด้วยการเรียนรู้ร่วมกันกับนักเรียนและชาวชุมชนอโศก การคัดเลือกครูจึงคัดเลือกโดยเน้นศีลเป็นเรื่องแรก และคุณสมบัติอื่นตามมา ซึ่งตรงกับหลักการจัดการศึกษาของชาวอโศกที่ว่า “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา”

ข้อมูลพื้นฐานของครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก

ตารางที่ 10 : ข้อมูลบุคลากรและคุณวุฒิทางการศึกษาของครู

ประเภทบุคลากร	จำนวน			ระดับการศึกษาสูงสุด			อายุเฉลี่ย (ปี)	ประสบการณ์เฉลี่ย(ปี)
	รวม	ชาย	หญิง	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโท		
ผู้บริหารและผู้ช่วยที่ได้รับแต่งตั้ง	6	2	4	1	5	-	43.3	7
ครูประจำการ	22	5	17	-	22	-	40.5	4.37
ครูอาสาสมัคร	15	7	8	5	9	1	40.47	2.93
ครูผู้มีปัญญาท้องถิ่น / ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน	23	6	17	20	3	-	40.5	2.91
รวม	66	18	46	26	39	1	41.10	4.

สรุปได้ว่า คุณสมบัติโดยทั่วไปของครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกคือ

- คุณสมบัติของครูที่เน้นว่าต้อง "ถือศีล 5 เป็นขั้นต่ำ และกินมังสะวิรัต" เหตุผลก็คือคนจะเป็นครูได้ต้องมีคุณสมบัติเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของนักเรียน การถือศีลเป็นเรื่องที่ครูต้องประพฤติปฏิบัติให้ได้ เพราะนักเรียนทุกคนถือศีลเป็นเบื้องต้น ตามปรัชญาโรงเรียนซึ่งครูก็ต้องปฏิบัติเหมือนกัน และสิ่งที่เตือนใจชาวอโคกและนักเรียนเสมอคือ สุภาษิตที่ว่า "ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน" เพราะฉะนั้นครูที่นี้จึงต้องเป็นบุคคลที่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กได้ในหลายเรื่อง การเรียนการสอนของที่นี่ นักเรียนทำ ครูก็ต้องทำด้วย ครูต้องเรียนรู้ไปกับนักเรียน ครูต้องเป็นคนใฝ่รู้จึงจะทำให้นักเรียนเป็นคนใฝ่รู้ตาม

- ครูไม่รับเงินเดือน มาสอนโดยไม่มีผลตอบแทน

- ผู้ที่จะมาเป็นครูได้นอกจากมีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นแล้วต้องมาคบคุ้นกับคณะครูนักเรียน สมนะและชาวชุมชน อย่างน้อยเป็นเวลา 1 ปี เพื่อที่จะศึกษาและทำความเข้าใจวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อและการปฏิบัติตัวของชาวอโคก

ง. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของทางโรงเรียนในเรื่องข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครองปี 2547 พบว่าผู้ปกครองของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี สถานภาพของผู้ปกครองส่วนใหญ่อยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 71.4) แยกกันอยู่ร้อยละ 14.3 และอื่นๆ การประกอบอาชีพของผู้ปกครองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร รับจ้างและประกอบธุรกิจส่วนตัว ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 : ร้อยละอาชีพของผู้ปกครองนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก

ลำดับที่	อาชีพ	ร้อยละ
1	รับราชการ	8.7
2	รับจ้าง	21.4
3	เกษตรกร	37.1
4	พนักงานรัฐวิสาหกิจ	1.4
5	ธุรกิจส่วนตัว	20
6	อื่นๆ	11.4

ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน

จำนวนนักเรียนในแต่ละปีการศึกษาจะมีจำนวนโดยเฉลี่ย ประมาณ 80 - 90 คน ต่อปี ในปีการศึกษา 2547 มี จำนวนนักเรียนทั้งหมดทุกชั้น 89 คน จำนวนห้องเรียนทั้งหมด 6 ห้อง ระดับชั้นละ 1 ห้อง ดังรายละเอียดตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 12 : จำนวนนักเรียนและห้องเรียนปีการศึกษา 2547

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน			จำนวนห้องเรียน
	เพศชาย	เพศหญิง	รวม	
มัธยมศึกษาปีที่ 1	13	9	22	1
มัธยมศึกษาปีที่ 2	10	10	20	1
มัธยมศึกษาปีที่ 3	8	9	17	1
มัธยมศึกษาปีที่ 4	4	7	11	1
มัธยมศึกษาปีที่ 5	2	8	10	1
มัธยมศึกษาปีที่ 6	5	4	9	1
รวม	42	47	89	6

จำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อห้อง ห้องละ 14 คน นักเรียนส่วนใหญ่(มากกว่าร้อยละ 75)นับถือศาสนาพุทธ นักเรียนอยู่ในพื้นที่เขตบริการ 100%(เพราะนักเรียนพักอยู่ในโรงเรียน)

ข้อปฏิบัติบางประการของนักเรียนในการเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก เป็นโรงเรียนประจำ สังกัดภาคเอกชนประเภทสงเคราะห์ ในสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีข้อปฏิบัติที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป เพราะเป็นโรงเรียนในแนวคิดการศึกษาทางเลือกสายปฏิบัติธรรม(สุชาติ จักรพิสุทธิ์ , 2545) ข้อปฏิบัติในโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและหลักการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ซึ่งได้แก่เรื่อง การแต่งกาย ของใช้ส่วนตัวที่นักเรียนทุกคนต้องมีเมื่อเข้ามาเรียนในโรงเรียน การไม่ใช้เงิน การไม่ใส่รองเท้า ตลอดจนการปฏิบัติตามตารางกิจกรรมประจำวันของนักเรียน

การแต่งกาย

เสื้อผ้า / ผ้าพันคอ

การแต่งกายของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก มีความแตกต่างจากชุดนักเรียนทั่วไป แต่มีลักษณะเดียวกันกับชุดของชาวอโคก คือ เป็นชุดที่เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทย เป็นชุดที่

สามารถใส่ได้ในหลายโอกาส ทั้งงานที่ต้องการความเรียบร้อย หรือกิจกรรมประเภทโลดโผน ขึ้น
เขาลงห้วย เรียกได้ว่า “ไปกิน ไปเที่ยวชุดเดียวกัน” ผ้าที่ใช้ตัดชุดนักเรียนมีลักษณะพิเศษ คือ เวลา
หน้าหนาวจะอุ่น เวลาใส่หน้าร้อนจะเย็น ซักแล้วไม่ต้องรีด ผ้าไม่ยับ เนื้อผ้าหนาสีน้ำเงินเข้ม
ทนทาน ใช้ได้นาน

“ไม่รู้คิดอย่างไร มีแต่เริ่มแรก ที่เป็น กศน. ซึ่งยังไม่กำหนดชุดอะไร แต่ด้วยที่พวกเราเน้น
เอกลักษณ์ไทยด้วย พวกชาวอโศกปฏิบัติธรรมจะเน้นอะไรควบคู่หลายๆเรื่อง ควบคู่ทางความเป็นไทย
ด้วย ก็เลยคิดว่าทำไมเราไม่ใส่ชุดไทยๆไปเลย เครื่องแบบนักเรียน ทำไมไม่แต่งชุดไทย ซึ่งมันก็พัฒนามา
จากการแต่งกายแบบเรียบง่ายของชาวอโศก ที่ใส่เสื้อม่อฮ่อม เรียกว่าชุดเดียวได้หมด กิน อยู่ หลับ นอน”
(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย พลโล .28 มิถุนายน 2547)

นักเรียนหญิง - เสื้อแขนกระบอกยาว ใส่ผ้าถุง ใช้เข็มขัดคาดเพื่อความแน่นหนา เสื้อแขนยาวมี
ประโยชน์คือป้องกันแดดและกันหนาวได้ดี
นักเรียนชาย - เสื้อแขนสั้นแบบม่อฮ่อม กางเกงเล ถ้าไม่มั่นใจในการหนีบขอบกางเกง ก็ใช้เข็มขัดคาด
เพื่อความมั่นใจว่า ไม่หลุดแน่นอน

ชุดที่นักเรียนใส่ทางโรงเรียนจัดหาให้ โดยจะมอบให้เมื่อเข้าศึกษาในโรงเรียน ในระดับ ม.1
และ ม.4 ในวันปฐมนิเทศนักเรียนใหม่ นักเรียนแต่ละคนจะได้รับเสื้อผ้าจากสมณะ(นักบวช) แต่ละ
คนได้ประมาณ 3 - 4 ชุด ทุกคนต้องดูแลรักษาเสื้อผ้าของตนเองจนกว่าจะจบการศึกษา หาก
เสื้อผ้าเก่าและขาดมาก หรือใส่ไม่พอดีตัวก็สามารถขอตัวใหม่กับคณะครูได้

ชุดแต่งกายที่ถูกระเบียบจึงมีเพียงเสื้อ กระโปรงหรือกางเกง ผ้าพันคอ และเข็มขัด(เตรียม
มาเอง) นักเรียนคนใดมีของใช้ส่วนตัวเกินที่โรงเรียนกำหนดทางโรงเรียนจะเก็บเครื่องแต่งกายหรือ
เครื่องประดับนั้นไว้จนกว่าจะปิดเทอมจึงจะคืนให้นักเรียนนำกลับไป

ผ้าพันคอที่ผูกเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นนักเรียน เนื่องจากว่าชาวชุมชนและนิสิต ม.วช.
(มหาวิทยาลัยวงชีวิต)ใส่ชุดลักษณะเดียวกันกับนักเรียนสัมมาสิกขา เนื่องจากโรงเรียนสัมมา
สิกขามีเครือข่ายทั่วประเทศในทุกพุทธสถาน จึงมีการกำหนดแถบสีของผ้าพันคอเพื่อให้สะดวกใน
การแยกแยะนักเรียนจากแต่ละพุทธสถาน

- แดบสีน้ำเงิน พุทธสถานสันตือโคก
- แดบสีน้ำตาล พุทธสถานราชธานีอโศก
- แดบสีเขียว พุทธสถานศิระขอโคก
- แดบสีฟ้า พุทธสถานปฐมอโคก
- แดบสีเหลือง พุทธสถานสีมาอโคก
- แดบสีชมพู หินผาฟ้าน้ำ
- แดบสีแดง พุทธสถานศาลือโคก
- แดบสีส้ม พุทธสถานภูผาฟ้าน้ำ

การมีความรู้เรื่องแถบสีของผ้าพันคอ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้ากลุ่มนักเรียนที่เป็นกรณีศึกษาได้ และขณะเดียวกันก็เป็นวิธีการสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างได้เป็นอย่างดี อย่างเช่น การเดินทางเพื่อไปเข้าร่วมงานมหาปวารณาของกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมของชาวอโศก ที่พุทธสถานอโศก จังหวัดนครปฐม

ของใช้ส่วนตัวที่ทุกคนต้องมี

ชาวอโศกเน้นย้ำในเรื่องการเป็นที่พึ่งของตนเองให้ได้และสามารถเป็นที่พึ่งให้กับคนอื่นได้ เรื่องภาชนะในการรับประทานอาหาร อันได้แก่ จาน ชาม ช้อนและแก้วน้ำ ทุกคนต้องมีเป็นของตัวเอง ส่วนกลางจะไม่จัดเตรียมไว้ให้ ทุกคนร่วมรับผิดชอบภาชนะตัวเอง ในการใช้และการเก็บรักษาและเพื่อไม่ให้เป็นการกีดกันส่วนกลางในการดูแลรักษาภาชนะของชาวชุมชนทั้งหมด ซึ่งเป็นงานหนัก ดังนั้นบุคคลภายนอกที่สนใจจะเข้าไปศึกษาจึงต้องปฏิบัติตามวิถีชีวิตของชาวอโศก หากผู้สนใจศึกษาวิถีชีวิตของชาวอโศกต้องการความสะดวกก็อาจจัดเตรียมภาชนะไปเอง มีการจัดเตรียมภาชนะสำรองไว้สำหรับผู้มาเยือนจำนวนหนึ่ง เนื่องจากมีผู้สนใจและมาศึกษาวิถีชีวิตของชาวอโศกเป็นครั้งแรกและไม่รู้หลักปฏิบัติของชาวอโศก

ผู้วิจัยเดินทางไปชุมชนอโศกครั้งแรกเพื่อศึกษาข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกกรณีศึกษา วันที่เดินทางไปเป็นช่วงงานมหาปวารณา ซึ่งเป็นหนึ่งในวันสำคัญทางประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอโศก จัดที่พุทธสถานปฐมอโคก ผู้วิจัยไม่ได้เตรียมอุปกรณ์ในการนอน นอกจากเสื้อผ้า และเครื่องอาบน้ำ เมื่อถึงชุมชนปฐมอโคกผู้วิจัยพยายามมองหานักเรียนที่ผูกผ้าพันคอแถบสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกพาผู้วิจัยไปที่โรงอาหารนักเรียนต้อนรับ ดูแลผู้วิจัยดีมาก พาไปตักอาหาร และนั่งกินข้าวด้วยกัน หลังรับประทานอาหารนักเรียนก็ชวนผู้วิจัยไปอาบน้ำ ก่อนที่จะไปชมการแสดงภาคค่ำ

ของใช้ส่วนตัวที่แต่ละคนต้องมีก็คือ เครื่องนอน อันได้แก่ เสื้อ ผ้าห่ม หมอน ในการเดินทางไปพักค้างต่างพุทธสถาน นักเรียนและชาวชุมชนต้องนำสิ่งเหล่านี้ไปด้วย เพราะพุทธสถานไม่มีเพียงพอให้ทุกคน จะมีสำรองเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น

คืนนั้นผู้วิจัยนอนรวมกับนักเรียน ไม่ได้เตรียมเครื่องนอนมาแต่เตรียมผ้าห่มมาด้วย ผู้วิจัยใช้กระเป๋านอนนอน ส่วนเสื้อที่ปูก็อาศัยนอนกับนักเรียน

รุ่งเช้าผู้วิจัยตื่นไปทำวัตรกับชาวอโศก มีการสวดมนต์แปลด้วย และเทศน์โดยสมณะโพธิรักษ์ ผู้นำชาวอโศกก็เทศน์ ทุกกิจกรรมทำวัตรเสร็จประมาณ 5.30 น. และเป็นช่วงเวลาที่นักเรียนและชาวอโศก เข้าฐานงานเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน

ดังนั้นในการเดินทางแต่ละครั้ง ชาวอโศกและนักเรียนสัมมาสิกขาจะต้องมี สัมภาระส่วนตัว 2 ประเภท ได้แก่ ภาชนะสำหรับใส่อาหารรับประทาน และอุปกรณ์เครื่องนอน นักเรียนบางคนจะมีเดินท์เพิ่มด้วย เนื่องจากการไปพักในพุทธสถานแต่ละที่อาจมีที่พักไม่เพียงพอต้องกางเต้นท์นอน

ทั้งหมดนี้คือเครื่องดำรงชีวิตพื้นฐานที่นักเรียนทุกคนต้องเตรียมให้พร้อมเสมอสำหรับทุกสถานการณ์ การมีสิ่งของส่วนตัวเบื้องต้นเป็นการนำรูปแบบการปฏิบัติของนักบวชมาใช้ ซึ่งก็คือเครื่องอัฐบริวาร 8 ทั้งนักเรียนและชุมชนจึงได้เรียนรู้การประพฤติปฏิบัติตัวแบบนักบวชในเรื่องการมีสิ่งของส่วนตัวเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ การใช้และเป็นเจ้าของเท่าที่มียังเป็นการฝึกความพอและเข้าใจสาระความจำเป็นที่แท้จริงของชีวิต

3. การไม่ใส่รองเท้าวิถีชีวิตหนึ่งของชาวอโศก

ชาวชุมชนอโศกจะมีการปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำเรื่องหนึ่งที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆทั่วไป คือ การไม่ใส่รองเท้า การไม่ใส่รองเท้า เกิดจากความเข้าใจและการยึดถือปฏิบัติเป็นเครื่องเตือนสติของชาวชุมชน ดังนี้

- เพื่อฝึกสติเวลาเดินจะได้ระวังไม่ไปเหยียบหรือทำร้ายสัตว์ ขณะเดียวกันก็ทำให้มีสติระวัง ไม่ไปเหยียบเอาสิ่งที่เป็นอันตรายต่อเท้า
- บางคนบอกว่าเป็นการฝึกลักษณะนิสัยให้มีความสำรวมขึ้น
- บ้างก็ว่าเป็นการช่วยประหยัดน้ำ โดยเฉพาะในห้องน้ำ เพราะการไม่ใส่รองเท้า ทำให้พื้นไม่เปียก ทำให้ไม่เปลืองน้ำล้างห้องน้ำ

- ศิษย์เก่าเติล บอกว่า"การไม่ใส่รองเท้า เป็นการฝึกเพื่อช่วยลดตัวตน ไม่มาทวงหรือรักตัวเองมากเกินไป"

ครูใหญ่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกให้เหตุผลของการไม่ใส่รองเท้าว่า " รองเท้าก็เป็นเครื่องประดับชนิดหนึ่ง การไม่ใส่รองเท้าเป็นการไม่เห็นความจำเป็นของการใส่รองเท้า โดยปกติชาวอโศกจะเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์และจำเป็นสำหรับชีวิต สิ่งที่ไม่จำเป็นก็จะพยายามลดให้ได้มากที่สุด ดำรงชีวิตอยู่อย่างสมณะ เรียบง่าย การไม่ใส่รองเท้ายังเป็นการตัดปัญหา รองเท้าหายได้อีกด้วย เหตุผลก็คือ เมื่อรองเท้าเป็นเครื่องประดับตกแต่งกายชนิดหนึ่ง ย่อมมีคนใส่รองเท้าที่มีสีสันและรูปแบบแตกต่างกันไป คนที่ใส่รองเท้าไม่สวย เมื่อเห็นของสวยก็เกิดความอยาก แทนที่จะได้ฝึกการลดละ กลับเป็นการสร้างกิเลสเพิ่ม รองเท้าที่ใส่ยังเป็นเรื่องของการบงกชฐานะทางสังคม จึงกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของการสร้างความเลื่อมล้ำให้เกิดขึ้นในใจคนอื่นอีกด้วย"

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม , มกราคม 2547)

-บางคนบอกว่าเรามาปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธเจ้าเราก็ทำตามแบบท่าน เพราะเราพิจารณาแล้วเห็นว่าเราสามารถทำได้และเห็นประโยชน์จากการปฏิบัติ ว่าเป็นวิถีทางที่ช่วยลดละกิเลสและความเป็นตัวตนให้ลดน้อยลง

-บางคนก็บอกว่า เพศนักบวรมีศีลสูงกว่าเรา เราจะยืน หรือเดินสูงกว่าท่านคงไม่ควร

-บ้างก็ว่าเป็นการฝึกตนให้สำรวมระวังมากขึ้น และบ้างก็บอกว่าเป็นการฝึกความอดทน ทั้งอดทนต่อความเจ็บปวด และอดทนต่อการดูถูกเหยียดหยามจากสายตาคณะอื่น

ผู้วิจัยถามนักเรียนและชาวชุมชนว่า "ไม่เจ็บหรือไม่ใส่รองเท้า" ส่วนใหญ่บอกว่า "แรกๆก็เจ็บ เดินก็ไม่สะดวก หลังๆก็ชิน" ขณะที่นักเรียนบางคนบอกว่ารู้สึกดีกว่าใส่รองเท้าเสียอีก และนักเรียนบางคนแนะนำให้ผู้วิจัยลองปฏิบัติ

การไม่ใส่รองเท้าของชาวอโศกก็เป็นที่สนใจของคนทั่วไป สังเกตได้จากการที่นักเรียนไปร่วมกิจกรรมกับสังคมข้างนอก อย่างเช่น

- การไปร่วมกิจกรรมวันสันต์เท้าน้ำที่โรงเรียนอัสสัมชัญสมุทรปราการก็มีผู้ใหญ่ที่มาร่วมงาน ทักนักเรียนสัมมาสิกขาขณะที่เข้าห้องน้ำว่า "ทำไมไม่ใส่รองเท้า พื้นห้องน้ำสกปรกและเชื้อโรคเยอะ และปัจจุบันตามถนนหนทางหรืออาคารต่างๆก็ใช้ว่าจะปลอดภัย อาจไปเหยียบเศษอะไรต่างๆ ก็เป็นแผลและเชื้อโรคก็ยิ่งเข้าสู่ร่างกายได้ง่าย.."

- ที่อิมแพคเมืองทองธานี ก็มีคนสนใจถามเด็กๆเช่นเดียวกัน ตั้งแต่ชุดที่ใส่ที่ดูเด่นกว่าคนอื่นๆในงาน พวกหนูมาจากไหนคะ แล้วทำไมไม่ใส่รองเท้า"

- แต่ก็มีคนที่เห็นด้วย และบอกว่า เขารู้สึกดีจริงๆ เมื่อตอนไม่ใส่รองเท้าแล้วไปเดินป่า

สรุปว่าการไม่ใส่รองเท้าของชาวอโศก เป็นการฝึกตามแนวทางของนักบวชในพุทธศาสนา การปฏิบัติของชาวอโศก ส่วนหนึ่งก็มาจากการคิด พยายามหาวิธีการในการปฏิบัติเพื่อลดละกิเลส เครื่องเคราหมอง เพื่อเดินสูหนทางพระนิพพานในเมืองปลาย การไม่ให้นักเรียนใส่รองเท้า จึงเป็นการปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เป็นเรียนรู้เฉพาะตนจากการปฏิบัติ ดังเช่นที่ คณะครู นักบวช ชาวชุมชนและนักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศกแนะนำให้ผู้วิจัยทดลองปฏิบัติด้วยตนเองเมื่อผู้วิจัยถามถึงความรู้สึกจากการปฏิบัติตัว ปฏิบัติกิจกรรมในเรื่องต่างๆ

4. การไม่ใช้เงิน

สมณะโพธิรักษ์มีนโยบายไม่ให้นักเรียนไม่ใช้เงินเนื่องจากไม่เห็นความจำเป็น เพราะโรงเรียนได้จัดเตรียมสิ่งที่จำเป็นในการใช้ชีวิตประจำวันของนักเรียนไว้แล้ว ทั้งของใช้ส่วนตัวและของใช้ส่วนรวม นักเรียนสามารถเบิกมาใช้ได้ตามความจำเป็น เช่นเดียวกับชาวอโศกที่ดำเนินชีวิตแบบสาธารณโภคี ไม่มีใครเป็นเจ้าของทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกันเพราะฉะนั้นต้องช่วยกันดูแลรักษาข้าวของส่วนกลางนั้น สำหรับชาวอโศกเป็นการฝึกไม่ใช้เงินตามศีล 10 เป็นการฝึกปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธเจ้าและนักบวชทั้งหลายที่ไม่ใช้เงิน และอีกเหตุผลหนึ่งคือนักเรียนก็ยังไม่สามารถหาเงินได้ เพราะฉะนั้นก็ยังไม่สมควรที่จะต้องใช้เงิน

ในวันปีใหม่ของทุกปีเด็กๆชาวอโศก นักเรียนสัมมาสิกขา และนิสิตม.วช.จะได้รับเงินขวัญถุง ขวัญธรรมจากสมณะโพธิรักษ์ในวันขึ้นปีใหม่ทุกปี เป็นของขวัญที่สมณะโพธิรักษ์ให้กับลูกๆหลานๆที่ได้ทำงานปฏิบัติหน้าที่ช่วยชาวชุมชน เป็นสินน้ำใจตอบแทนและให้กำลังใจนักเรียน เงินส่วนนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นน้ำพักน้ำแรงของนักเรียน ที่ได้ช่วยเสียสละแรงกายแรงใจให้กับชาวชุมชนตลอดทั้งปีการศึกษา นักเรียนสามารถใช้จ่ายเงินนี้ได้ ซึ่งคณะครูอนุญาตให้ใช้จ่ายเฉพาะในงานวันปีใหม่ตามวันที่กำหนดให้เท่านั้น

สมณะโพธิรักษ์ให้เหตุผลในเรื่องการมอบเงินขวัญถุง ขวัญธรรม ว่า "เด็กก็จะได้เรียนรู้การจับจ่ายเงิน 1 ครั้ง ใน 1 ปีการศึกษาที่ ศึกษาอยู่ในโรงเรียน เท่านั้นไม่ต้องกลัวว่าเด็กไม่ใช้เงินจะไม่ใช่ไม่เป็น เขาจะรู้จักคิดก่อนใช้ เสียด้วยซ้ำ เพราะมันเป็นเงินจากน้ำพักน้ำแรงของเขา" (สังเกตแบบมี ส่วนร่วม, มกราคม 2547)

นักเรียนบางคนเล่าว่าไม่ใช้เงินจำนวนนี้แต่จะเก็บไว้เป็นที่ระลึกลดอดจนเขาจบการศึกษา และบางคนบอกว่าอาจเก็บไว้ตลอดไปไม่ใช้เลย เขาจะเขียนสัญลักษณ์หรือข้อความไว้ที่ธนบัตร เพื่อให้รู้ว่าเป็นเงินที่ได้รับจากสมณะโพธิรักษ์

ผู้ที่ได้รับเงินขวัญถุงได้แก่ ทุกคนที่เป็นนักเรียน นักศึกษาในสถาบันการศึกษาของชาว โศก ซึ่งได้แก่นักเรียนสัมมาสิกขาในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและนิสิต ม.วช.จากทุก ทุกระดับสถาน จำนวนเงินที่นักเรียน นักศึกษาจะได้รับมีความแตกต่างกัน (แต่ละปีอาจให้ไม่ เหมือนกัน , ข้อมูลปี 2547) ดังนี้

นิ:ห้อยริมบึง (เด็กทารก ยังไม่เข้าเรียน) ได้คนละ	20	บาท
ระยพระราม(นักเรียนสัมมาสิกขาระดับประถมศึกษา) ได้คนละ	50	บาท
นักเรียนสัมมาสิกขาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้คนละ	100	บาท
นักเรียนสัมมาสิกขาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้คนละ	200	บาท
นิสิต ม.วช. ได้คนละ	500	บาท

สรุปได้ว่าการเข้าเรียนในสัมมาสิกขาสันตือโสภ นักเรียนและผู้ปกครองต้องรับทราบถึง แนวทางการคัดเลือกนักเรียน แนวทางการปฏิบัติตัวในโรงเรียนตามระเบียบข้อบังคับพื้นฐาน เบื้องต้น ในเรื่องต่างๆและแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องตามวิถีประเพณีของชาวชุมชน

กิจวัตรประจำวันของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ชาวโศกมีระเบียบแบบแผนในการใช้ชีวิตในชุมชนค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากมีการอยู่ ร่วมกันเป็นสังคมแบบสาธารณโภคี ทั้งชุมชนและห้องเรียนเป็นห้องเรียนห้องศึกษาขนาดใหญ่ของ นักเรียนและชาวโศกตลอดการใช้ชีวิตของชาวชุมชน ซึ่งถือว่า การดำเนินชีวิตคือ การศึกษา หรือ การศึกษาคือการดำเนินชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 13 : กิจวัตรประจำวันของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโตก

เวลา	บูรณาการ "ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา"	เวลาเรียน (ชั่วโมง : วัน)
04.30 - 05.00	- ทำวัตร / ออกกำลังกาย(นำวิชาพุทธศาสนา / พลศึกษาและ สุขศึกษามาใช้ในชีวิตจริง)	0.5
06.00 - 08.50	- ฝึกงาน(นำวิชาชีพลงสู่การปฏิบัติจริง ในฐานงานและสถาน ประกอบการ)	3.5
09.00 - 09.20	- กิจกรรมหน้าเสาธง (ปลูกจิตสำนึกให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์)	0.5
09.20	- รับประทานอาหาร/ดูสื่อสาระ/ล้างภาชนะ(นำวิชาสุขศึกษา บุคลิกภาพ และบำเพ็ญประโยชน์มาใช้ในชีวิตจริง)	1.5
12.30 - 12.50	- ฝึกงาน	20 นาที
15.50 - 16.10	- พัก	4.0
16.50 - 16.10	สาระการเรียนรู้ 7 กลุ่มวิชา ภาษาไทย คณิต วิทยาศาสตร์ สังคม สุขศึกษา พละนาถมย ศิลปะ ภาษาต่างประเทศ	1.0
16.10 - 16.40	- ทำความสะอาด(นำงานวิชางานบ้าน การทำความสะอาดมาใช้ในชีวิต จริง)	0.5
16.40 - 17.00	- พัก	0.5
17.00- 18.00	- รับประทานอาหาร/ล้างภาชนะ(นำวิชาสุขศึกษา บุคลิกภาพและ บำเพ็ญประโยชน์มาใช้ในชีวิตจริง)	1.0
18.00	- ดูสื่อสาระ/ทำกิจวัตรส่วนตัว - เข้านอน	1.5

รวม 15.20 ชั่วโมงต่อวัน 90 ชั่วโมง ต่อ สัปดาห์ 3522 ชั่วโมงต่อปี

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. กิจกรรมเสริมวินัย 2 ช.ม.
2. ณะแนว 4 ช.ม.
3. บำเพ็ญประโยชน์ 6 ช.ม.
4. กิจกรรมตามความถนัด/สนใจ 2 ช.ม.

รวม 14 คาบ

จากตารางกิจกรรมนักเรียนต้องเรียนเนื้อหาวิชาการวันละประมาณ 4 ชั่วโมง ขณะที่
กิจกรรมที่เหลือเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตและจิตใจ ซึ่งเริ่มตั้งแต่เข้าถึงเข้าจนถึงเข้านอน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนสันตือโคกมีทั้งสิ้น 300 คน อาชีพสำคัญคือปฏิบัติธรรมและประกอบธุรกิจการค้า รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัว ประมาณ 20,000 บาทต่อเดือน

ลักษณะของชุมชน เป็นชุมชนเข้มแข็ง ไม่มีอบายมุข ถือศีล 5 ดำเนินชีวิตด้วยเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนคือ ฐานงาน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนา หรือฝึกปฏิบัติคุณธรรมให้กับ นักเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก ชาวชุมชนและผู้สนใจ ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมในฐานงานต่างๆในชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 14 : ฐานงานในชุมชน

ฐานคลังเสียง	ฐานตุรการ
ฐานห้องน้ำ	ฐานศูนย์อาหารมังสวิวัติ
ฐานปุ๋ยหมักชีวภาพ	ฐานจุลินทรีย์
ฐานพุทธรักษา	ฐานขอบคุณ
ฐานธรรมโสด	ฐานสี่ธรรมะ
ฐานพยาบาล	ฐานกลั่นแกล่น
ฐานห้องสมุด	ฐานเต้าหู้
ฐานเกษตรธรรมชาติ	ฐานกูดินฟ้า
ฐานวิชาการ	ฐานจักร
ฐานพลังบุญ	ฐานแคชีวิต
ฐานบัญญัติ	ฐานแปรรูปอาหาร

ในชุมชนจะมีสถานประกอบการที่ร่วมจัดการศึกษาด้านวิชาชีพและเทคโนโลยีที่หลากหลาย ได้แก่ บริษัทพลังบุญจำกัด บริษัทแคชีวิต ร้านขายผักปลอดสารพิษ(กูดินฟ้า 1) ศาลาสุขภาพ ร้านธรรมทัศน์สมาคม ศูนย์อาหารมังสวิวัติ บริษัทฟ้าอภัยจำกัด พุทธรักษา จุลินทรีย์ ชยะวิทยา ห้องจักร สี่ธรรมะ ฐานตุรการ ฐานคลังเสียง(ควบคุมเสียงและตัดต่อ VDD) แปรรูปอาหาร หน้าร้าน และห้องน้ำ

การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับลักษณะและวิถีชีวิตของชุมชน การทำมาหากิน การใช้ชีวิตของชาวชุมชนสันตือโคกมีอิทธิพลต่อการศึกษานักเรียน เพราะเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ให้นักเรียนได้เรียนรู้ในทุกกิจกรรมของชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวัน

4.2 หลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสศ

การดำเนินการตามหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษา

การดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนในระยะแรก เป็นเรื่องของการสร้างความเข้าใจตรงกันในแนวคิดแนวทางการจัดการศึกษาให้กับลูกหลานของชาวอโศก โดยมีหลักการเบื้องต้นคือ การศึกษาต้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวชุมชน การศึกษาของชาวอโศกเป็นการศึกษาที่เอาวิถีชีวิตของชุมชนเป็นตัวตั้งหลักการต่อมา คือ ผู้ที่จะเป็นครูสอนลูกหลานหรือนักเรียนได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในเรื่องของการใช้ชีวิตในชุมชน ผู้สอนจึงไม่ใช่เพียงแค่ครูเท่านั้น สมาชิกทุกคนที่อยู่ในชุมชนเป็นครูสอนเด็กได้ สำคัญที่ว่าบุคคลคนนั้นต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กได้ ความหมายโดยนัยก็คือ ผู้เป็นครูสอนเด็กต้องเป็นผู้ใฝ่เรียนและพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ การดำเนินชีวิตของชาวอโศกทุกคนจึงเป็นเหมือนการศึกษาเรียนรู้ในห้องเรียนชีวิต ในห้องเรียนขนาดใหญ่ที่ต้องเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดเวลาและตลอดชีวิต ชาวชุมชนจึงได้รับการปลูกฝังว่า " ต้องสอนตัวเราให้เป็น และให้เข้าใจเสียก่อน จึงจะสอนคนอื่นได้ ฝึกตนได้ดีแล้วจึงฝึกคนอื่นต่อไป"

การศึกษาของชาวอโศกกับการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสศมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน และเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองในด้านลดละกิเลส ดำเนินตามทางแห่งวิถิพุทธและสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

การศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอโศกเป็นการศึกษาเพื่อการฝึกอบรมพัฒนางาน พัฒนาความสามารถของตัวเองจากการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน การประกอบอาชีพและการทำหน้าที่ต่างๆในชุมชน ซึ่งชาวชุมชนสามารถเลือกได้ตามความถนัดและความสนใจของตน ทุกคนมีอิสระที่จะเลือกเรียนรู้ อย่างที่คุรุภวิเล่าให้ฟังว่า(15 กรกฎาคม 2547) " ที่นี่ไม่มีการบังคับว่าใครจะต้องทำงานในจุดไหน ทุกคนมีอิสระในการเลือกและตัดสินใจ ตามเหตุผลของตน"

การศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของชาวชุมชนเป็นการศึกษาจากการประกอบสัมมาชีพ และการเรียนรู้จากสมณะ(นักบวช) โดยศึกษาแบบอย่างความประพฤติตนในสมณะเพศและการพึ่งตนพึ่งธรรมเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างสัมมาทฐิ สร้างความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะดำเนินชีวิตไปในทางที่สูงขึ้น การขัดเกลาจิตใจของตนให้สะอาด หมดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ปล่อยวาง ให้สมกับเป็นชาวพุทธในร่มบวรพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การศึกษากับการดำรงชีวิตของชาวชุมชนจึงเป็นสิ่งเดียวกัน

หลักการต่อมาคือ การเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านคุณธรรมได้ต้องให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต อย่างที่สมณะโพธิรักษ์ ผู้นำชาวโคก (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 2547) พูดว่า

“จริงๆแล้วเรื่องของการศึกษาก็คือ เรื่องของชีวิต การจัดการศึกษาจึงควรจัดเพื่อให้ชีวิตเกิดการ พัฒนา การศึกษาสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริง ต้องให้เด็กได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง ได้สัมผัสสัมพันธ์กับชีวิตจริง ซึ่งก็คือเรื่องของการทำมาหากิน การใช้ชีวิตประจำวันในแต่ละวันนั่นเอง และ การศึกษานั้นไม่ควรแยกออกจากกันเป็นส่วนๆ การศึกษาเป็นเรื่องที่สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม”

“ การพัฒนาจิตใจจะพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อได้สัมผัสสัมพันธ์กับบุคคล รวมทั้งสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่การหนีไปปฏิบัติอยู่ป่าอยู่เขาเท่านั้นจึงจะเรียกว่าการปฏิบัติธรรมได้”

การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก ก็มีรูปแบบเดียวกันกับการศึกษาของ ชาวชุมชน ก็คือ การเรียนรู้และพัฒนาตนจากแบบอย่างของสมณะ(นักบวช) และชาวชุมชน การ ฟังเทศน์ฟังธรรม และการฝึกความสามารถในการทำงาน การปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและเพื่อน ที่ทำงานและที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

การเรียนรู้ของนักเรียนจึงมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตัว ในสังคม เรียนรู้ที่จะพัฒนาจิตใจของตนให้มีคุณธรรม ศีลธรรมอันดีงามจากนักบวชและผู้มีศีล และเรียนเนื้อหาวิชาการตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อที่จะได้มีความรู้และมีคุณวุฒิ ทางการศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่อไป

จากหลักการแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า การศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก เป็น การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาด้านสุขภาพทางจิตวิญญาณ เพราะการศึกษาเพื่อให้เข้าใจชีวิต และความสัมพันธ์ของชีวิต โดยปฏิบัติตามหลักทางพุทธศาสนาในการพัฒนาตนที่เน้นการ พัฒนาด้านจิตใจเป็นสำคัญ โดยอาศัยการเรียนรู้จากวิถีชีวิตประจำวันและการเรียนรู้วิชาการเพื่อ เป็นพื้นฐานต่อยอดความรู้ต่อไป ชาวโคกจึงกำหนดปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนว่า “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา”

ความหมายจากปรัชญาการศึกษา ก็คือ การศึกษามีทั้งการศึกษาภาคชีวิต (ศีล) การศึกษาภาคอาชีพ (เป็นงาน) และการศึกษาภาคเนื้อหาความรู้ทางวิชาการ (ชาดุมวิชา) จากปรัชญาการศึกษาดังกล่าว นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ใน 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้จากวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียนเองตามตารางกิจกรรม และการเรียนรู้จากวิถีประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการได้สัมผัสกับเหตุการณ์จริง การลงมือปฏิบัติกับชาวชุมชนในการทำงานร่วมกัน เป็นการเรียนรู้การใช้ชีวิต (การเรียนรู้ภาคชีวิต) ก็เรียนรู้วิชาการทำมาหากิน เพื่อการดำรงชีพ (การเรียนรู้ภาคอาชีพ) และการเรียนรู้เนื้อหาวิชาการ (การเรียนรู้ภาคความรู้) อย่างเป็นองค์รวมจากประสบการณ์จริง

หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การพูดคุย การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจากนักเรียน ครู นักบวช (สมณะ) และสมาชิกในชุมชนสันตือโสภ พบว่าหลักการแนวคิดที่ใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ คือ การศึกษาต้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ทุกคนเป็นครูของกันและกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน เกิดการพัฒนาได้จากการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แนวคิดในการจัดการศึกษาจึงมีในเรื่องของการพัฒนาด้านชีวิต การพัฒนาด้านจิตใจและการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างด้านชีวิตและจิตใจ โดยยึดเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านชีวิตและจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม

การพัฒนาด้านจิตใจ เน้นการพัฒนาในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และจิตวิญญาณ (การสร้างจิตวิญญาณให้มีภูมิคุ้มกัน) ต่อสิ่งที่จะเข้ามากระทบทางกายและใจ เพื่อที่จะได้ไม่ไหลไปตามกระแสต่างๆ ไปสู่ความเสื่อมและเพื่อให้เกิดความเมตตา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม ตัวอย่างการพัฒนาด้านจิตใจ เช่น

- การพัฒนาด้านคุณธรรมการเกื้อกูลกัน

"การศึกษาที่นี้เป็นไปเพื่อการเกื้อกูล เริ่มตั้งแต่เพื่อน เก่งแล้วออกไปเกื้อกูล เริ่มจากคุณทำงาน เก่งช่วยสอนเพื่อนได้ไหม คุณมีน้ำใจสอนเพื่อนได้ไหม คุณทำงานเก่งคุณช่วย คุณมีน้ำใจสอนเพื่อนให้เป็นได้ไหม ศิลไม่คิดคุณช่วยสอนเพื่อนได้ไหม ให้เขามีศิลป์ เราเรียนเก่งอยู่แล้ว เราสอนเพื่อนเราก็เก่งขึ้น เหมือนครูที่มีความชำนาญ ..การที่เก่งจะทำให้ช่วยคนได้มาก คนรอบข้างเราเก่งขึ้นก็จะช่วยให้เราทำงานได้มากขึ้น มีการช่วยเหลือกัน เราก็จะได้คนเก่งมากขึ้น แล้วคนก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ...ที่นี้เป็นมันก็จะมาสุกมาช่วยกัน"

(สัมภาษณ์ครูใหญ่, 14 กรกฎาคม 2547)

การปลูกฝังด้านคุณธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณขึ้นกับนักเรียน ด้วยการจัดการศึกษาให้นักเรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันเพื่อช่วยเหลือและการเกื้อกูลกัน

การพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ

“ เราต้องอยู่กับเด็กตลอดเวลา ที่สำคัญอยู่กับเด็กช่วยกันแก้ ช่วยกันเรียนรู้ ตรงนี้มากกว่าเนื้อหาวิชาการ เรามีความรู้สึกว่าเนื้อหาไปเรียนไปต่อที่ไหนก็ได้ แต่เรื่องของจิตวิญญาณเอง ของการฝึกตัวเองให้เข้มแข็ง เรื่องพวกนี้ยากที่จะไปฝึกที่ไหน เพราะการที่รู้ตัวเองเป็นเรื่องยาก”

(สัมภาษณ์ครูฟ้าเสรี, 14 กรกฎาคม 2547)

“ใช้หลัก 3 หลัก คือ ศิลเด่นเป็นงาน ชาญวิชา เป็นหลักตายตัวเลยขอยืนยันเลยว่ามนุษยชาติจะต้องศึกษาอย่างไรให้บุคคลเจริญทางศีลธรรม...เป็นตัวเด่น เป็นเอก...แม้จับเป็นเปอร์เซนต์ คนถ้ามีศีลธรรมแล้ว ปัญหาเรื่องความวุ่นวายมันจะน้อยลงไป หรือเรื่องการเป็นอยู่ มันจะน้อยลงไปเลยถ้าคนมีศีลธรรมคนไม่ใจไปทั้งหมด...แม้มันไม่อัจฉริยะไม่เก่งวิชาการ ไม่เป็นนักแข่ง นักสร้างอะไรมากมาย”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, คณะครูพบสมณะโพธิรักษ์, 28 กรกฎาคม 2547)

ชาวโลกเชื่อว่าการพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจมีความสัมพันธ์กับการจัดการการศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนา จึงต้องทำควบคู่กันไปด้วยการศึกษาระยะของชีวิต ศึกษาสาระของการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ไปจนถึงสามารถเป็นที่พึ่งให้กับคนอื่นได้

- การพึ่งตนเองและการเป็นที่พึ่งให้คนอื่นได้

“ศึกษาระยะให้อยู่รอด เมื่อแก่คนอื่นได้ พึ่งตัวเอง เกื้อกูลคนอื่น ช่วยเหลือคนอื่นได้ ... ไม่ต้องเป็นใหญ่เป็นโต ไม่ต้องไปเล็งโลกทั้งโลก ไม่ต้องไปแข่ง ไม่ต้องไปชนะทั้งโลก ไม่ต้อง แล้วก็ไม่ต้องไปแข่งโลก การศึกษาไม่ใช่เพื่อไปแข่งโลก เพื่อที่จะช่วยเหลือคนอื่นบ้าง มันจะช่วยโลกได้เอง” (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, คณะครูพบสมณะโพธิรักษ์ : 2 กันยายน 2547)

การศึกษาของโรงเรียนและชุมชน จึงเป็นอันเดียวกัน ซึ่งแนวความคิดนี้ สมณะโพธิรักษ์ได้แสดงต่อครู สมณะและชาวชุมชนที่ดูแลในเรื่องการศึกษาว่า

“เราจะดู้กลับ ดึงชุมชนเข้ามามีวัฒนธรรมในแบบของเรา ใช้สอยแบบของเรา มีพฤติกรรมในแบบของเรา มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตแบบของเราไป การศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง ต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง ต้องสอดคล้องกับภูมิประเทศ สังคมที่เราอยู่

ต้องมีปัญญาสาระที่จะเอาประยุกต์ ซัดอยู่แล้วว้าววัฒนธรรมมันต่างกัน ภูมิศาสตร์มันต่างกัน...เพราะฉะนั้นยิ่งวิญญานยิ่งต่างกัน พฤติกรรมต่างกัน เขาก็ต้องเอามาให้รู้ของเราแล้วก็เอาอะไรเทคโนโลยีไม่เท่าไร แต่ใช้วิชาความรู้ไม่เข้าใจแต่ก็เอามา...ทางการแพทย์ก็ใช้ได้ ไม่ใช่ของโรมันก็โรคเขตร้อน เคยรักษาได้ ก็เอามาใช้ ข้างเคียง

เราก็มาคิดค้น มาวิจัย เราก็มาศึกษาแล้วก็มาเลือก ไม่ใช่ว่ามันดีมันเด่น ทุกวันนี้มันเอามาทั้งดุ้น”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม : คณะครูพบสมณะโพธิรักษ์, 2 กันยายน 2547)

การศึกษาเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้ ต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การให้มาปฏิสัมพันธ์กันของชาวอโศก ก็คือ การให้ทุกคนได้มาร่วมมือร่วมใจในการทำงานหรือทำกิจกรรมต่างๆที่จะบังเกิดประโยชน์ร่วมกัน ก็คือ การทำหน้าที่ในฝ่ายต่างๆร่วมกัน แล้วก็เรียนรู้การทำงานจากฐานงานต่างๆในชุมชน เป็นการเรียนรู้กับตัวบุคคล ซึ่งอาแซมดินพูดว่า

“เพราะฉะนั้นอันนี้มันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กลมกลืน เพราะฉะนั้นเด็ก เวลาฐานงาน เขาก็จะมาลงกับฐานงาน ของชุมชนที่มี ฐานนั้น ฐานโน้นแล้วแต่ เขาก็จะได้ฝึกจากของจริง จริงๆการทำงานกับคนเป็นการทำงานที่ฉลาดที่สุด เพราะคนแสนจะพลิกแพลงได้ ปรับเปลี่ยนได้ กับการทำงานกับเครื่องจักร จะเสียโอกาสมากกว่า เพราะฉะนั้นเขาเลยให้ไปทำงานกับชุมชน ชุมชนก็จะสอนในเรื่องพฤติกรรมด้วย ในเรื่องความรู้ให้ด้วย ค่ะแนนซิลเด่น จะเป็นคะแนนที่เราคิด เป็นอันดับต้น ซิลเด่นเป็นงาน ชาญวิชา”

(สัมภาษณ์อาแซมดิน, 25 มกราคม 2548)

หลักการแนวคิดในเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจจึงต้องเน้นย้ำและให้ความสำคัญในเรื่อง การศึกษาที่เน้นการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรม การศึกษาเป็นเป้าหมายของชีวิต และเป็นสาระของชีวิต การจัดการศึกษาจึงต้องให้ผู้เรียนรู้คนข้างเคียง รู้สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเรียนรู้เป็นองค์รวม เรียนรู้แบบบูรณาการ

1. การศึกษาที่เน้นการพัฒนาคุณธรรม ศิลธรรม

“ความมุ่งหวังของเราก็คือ ผลิตคนให้เก่ง แต่ต้องช่วยเหลือสังคมด้วย เก่งในเรื่องของศิลปะเก่งในเรื่องของคุณธรรม เก่งในเรื่องของเป็นงาน...”

“หลักการที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษา คือ หลักสัมมาจริยบรรค มีองค์ 8 เริ่มจากสัมมาทิฐิต้องมีความคิดที่ถูกต้องก่อน การสอนเด็กให้มีสัมมาทิฐิ เช่น นักเรียนต้องมีความสุภาพอ่อนโยนกับเพื่อน ... ถ้าเขาแสดงความรุนแรงต้องบอกเขา นี่คือนิสัยสัมมาทิฐิ เมื่อมีความสุภาพอ่อนโยน นักเรียนต้องมีความขยัน เพราะนักเรียนมีชีวิตนักเรียนต้องมีที่อยู่อาศัยต้องมีปัจจัย 4 ลูกต้องขยันทำงานเพื่อสร้างผลผลิตออกมาเลี้ยงตัวเองให้ได้ ต้องให้สัมมาทิฐิเป็นเรื่องแรก ในเรื่องความขยันทำงานก็ต้องไปเรียนรู้ ศึกษานิสัยการอยู่ไหน ความสามารถเฉพาะด้าน ไปดูวิชาการไหนสามารถมาพัฒนางานได้ ไปศึกษามาวิชาการแพทย์จำเป็น วิศววะต้องศึกษาเพื่อมาเกื้อกูล” (สัมภาษณ์ครูใหญ่ , 14 กรกฎาคม 2547)

“...โรงเรียนของการศึกษาทุกวันนี้ไม่ได้สอนเรื่องของการลดละกิเลสณะ เราสังเกตได้เลย ทั่วประเทศจะสอนในเรื่องของความรู้ ซึ่งจริงๆแล้วความรู้เป็นเรื่องสุดท้าย หาใน nel ยังได้เลย แต่เรื่องแรกที่ควรสอนกัน คือ เรื่องของคุณธรรม เรื่องของความถูกต้อง มีสัมมาทิฐิ แต่นี่ไม่ได้สอน เมื่อไม่ได้สอนทุกวันนี้มันเลยวุ่นวาย เขาเลยไม่รู้ว่หน้าที่เขาเป็นอย่างไร ไม่รู้ว่เขาควรทำอย่างไร ไม่รู้ว่จะปฏิบัติตนอย่างไร...ก็เลยมีโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกขึ้นมา เพื่อที่จะอบรมให้อยู่ในวิถีของชาวพุทธ เพื่อให้รู้ว่การดำเนินของชาวพุทธเป็นอย่างไร”

(สัมภาษณ์อาแซมดิน , 25 มกราคม 2548)

2. การศึกษาเป็นเป้าหมายของชีวิตและเป็นสาระของชีวิต

เพราะฉะนั้น การศึกษาควรเป็นส่วนที่พอเหมาะอยู่ในกรอบที่จำเป็นของชีวิต ปัจจัยของชีวิตและประโยชน์ของชีวิต อย่างที่ สมณะโพธิรักษ์บอกว่ให้จัดการศึกษาให้ได้สัดส่วนที่พอเหมาะพอดี ตามความจำเป็นของชีวิต เช่น เรื่องกิน การแต่งกาย โดยไม่สะสมกอบโกยไว้เกินจำเป็น อันมีผลทำให้สังคมเดือดร้อน(สังเกตแบบมีส่วนร่วม,2547)

การศึกษาในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก จึงเป็นการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับชีวิต สาระที่สำคัญ สาระที่แท้จริงของชีวิต เป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต อย่างที่สมณะโพธิรักษ์ท่านให้สัมภาษณ์ว่

“ การศึกษาถ้าไม่รวมเรื่องชีวิต มันจะไม่รู้ค่าของความเป็นมนุษย์และสังคม...”

“...ในหลวงตรัสแล้วตรัสอีก ออกทางโทรทัศน์ก็บ่อย ให้ฟังตนเอง ไม่ต้องไปกลัวว่จะแข่งเขาไปไม่ได้ ให้กินดี ให้อยู่รอด”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม 28 กรกฎาคม 2547)

“เราสอนวิชาการตามหลักสูตรให้เขาส่วนหนึ่งเพียง 25 % ที่นี้เราสอนถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตด้วย ไม่ใช่เพียงแค่วิชาเลข วิทยาศาสตร์ ...สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงแค่สังคมกำหนดมาเท่านั้นเอง”

(สัมภาษณ์ครู กวี , 15 กรกฎาคม 2547)

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก จึงได้รับการศึกษาเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชนอโคก จากการพบปะ มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แล้วซึมซับวิถีชีวิตของชุมชนจากการทำกิจกรรมร่วมกันนั่นเอง

3. การจัดการศึกษาจึงต้องให้ผู้เรียนรู้คนข้างเคียง รู้สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเรียนรู้เป็นองค์รวม เรียนรู้แบบบูรณาการ

การศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก มีความสัมพันธ์กับสังคม เพราะมีการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนรู้ เข้าใจ และเห็นคุณค่าของสังคม เพื่อที่จะใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันก็เห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ จนก่อให้เกิดความตระหนักในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุด ประหยัดสุด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สมณะโพธิรักษ์ได้เน้นเรื่องนี้กับคณะครูที่รับผิดชอบในเรื่องการศึกษาว่า

“ไขมันต้ององค์รวม อย่างที่เราทำให้รู้ทั้งสังคม ต้องบ้านวัดโรงเรียนต้องทำงานร่วมกัน อะไรเป็นอะไรร่วมกันเป็นสังคมไม่ใช่อยู่แต่ในห้องในกรอบสี่เหลี่ยม ซ้างๆ ไม่รู้เรื่องเลย ใช้ชีวิตอยู่แค่ตรงนั้น ไม่ใช่รู้แค่สังคมเด็กนักเรียนด้วยกัน 6 ปี 12 ปี มัธยม 4 ปี ต่ออุดมศึกษาอีก 18 ปีออกมา แค่นั้นเอง ซ้างเคียงไม่รู้ สังคมก็ไม่รู้ รู้แต่เป็นข่าว แ่ววๆเราไม่ศึกษาไม่สัมพันธ์จริง อย่างน้อยที่สุด เขารู้สังคมที่เป็นจริงที่เขาอยู่ด้วย เขาก็จะสามารถปรับตัวกับสังคมที่เขาอยู่ด้วยได้ มันเป็นเรื่องจริง แต่ละวันแต่ละเวลาเขาก็อยู่กับสังคม เขาก็รู้สังคม ไม่ใช่รู้เขาไม่ใช่รู้รู้จบจวบ ไม่ใช่รู้แค่มองเห็นเฉยๆ แต่นี้ได้สัมผัส ได้ทำงานร่วม ได้มีจิตวิญญาณกระทบกัน จิตวิญญาณกระทบกัน จิตวิญญาณประสาน จิตวิญญาณแก้ไขกัน อะไรอย่างนี้เป็นต้น อย่างเด็กเรามีหมดเลย” (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 2547)

“มันต้องมีความรู้คนข้างเคียง รู้สังคม แล้วก็รู้ สิ่งแวดล้อม พัฒนาการเป็นอยู่ ไม่ใช่พัฒนาแต่ความรู้ ไม่รู้คนข้างเคียงไม่รู้สังคม ไม่รู้สิ่งแวดล้อม มันจะไปได้ดีได้อย่างไร แม้แต่คิดว่าต่อให้พัฒนาคน พัฒนาสังคม ไม่พัฒนาสิ่งแวดล้อม ก็ไปไม่รอดแล้ว พัฒนาแต่สิ่งแวดล้อม แต่คนแย่ แล้วมันจะเหลือเหลือ สังคมไม่รู้จักสังคม ไม่พัฒนาสังคม สังคมมีมารยาท สังคมมีระเบียบวินัย ไม่ได้พัฒนา แล้วอะไรมันจะเหลือ หน่วยย่อยของสังคมมันก็ไม่เหลือ”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, คณะครูพบสมณะโพธิรักษ์: 2 กันยายน 2547)

การมีความรู้เรื่องคนข้างเคียง รู้สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องของการศึกษาแนวพุทธ ที่เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อย่างที่ท่านธรรมปิฎกกล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเรียกว่า "ศีล" (2541 : 1)

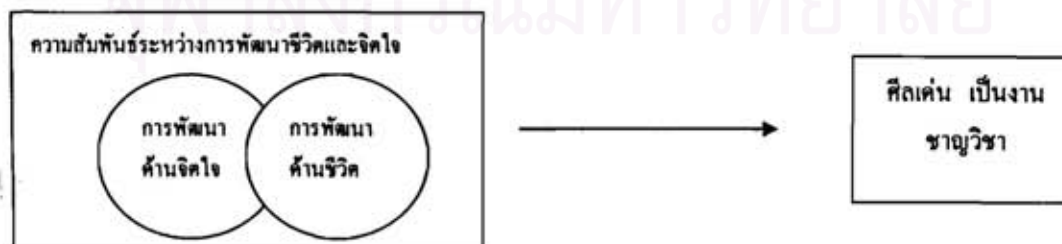
จะเห็นได้ว่าสมณะโพธิรักษ์มีแนวคิดในการจัดการศึกษาที่ชัดเจน และมีความยืดหยุ่นพร้อมที่จะปรับเพื่อให้ทันต่อความต้องการของชุมชน เท่าที่พิจารณาว่ามีความจำเป็น ดังนั้นแบบแผนระบบระเบียบของการศึกษาสัมมาสิกขาสันตือโสภ อาจไม่ชัดเจน แต่จะมีโครงหลักที่ชัดเจนแน่นอน สมณะกล่าวตาย ปพโล ได้เล่าถึงการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภที่พัฒนาเรื่อยมา มีทั้งส่วนดีส่วนเสีย แต่การศึกษาที่นี้พร้อมที่จะปรับ ไปในทางที่ดีกว่าเสมอ

การจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ จึงเน้นการพัฒนาทั้งด้านชีวิตและจิตใจอย่างเป็นองค์รวมและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ด้วยวิธีการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติกิจกรรมด้านชีวิต อย่างรู้เท่าทันสังคมและเห็นคุณค่าของการใช้ชีวิตไปในหนทางที่ถูกที่ควรตามหลักอริยมรรค 8 จึงถือว่าเป็นการปฏิบัติให้เกิดจิตวิญญาณ เพื่อให้จิตวิญญาณที่ได้รับการฝึกมาดีแล้ว เป็นต้นทุนต้นทางในการดำเนินชีวิตต่อไป เพราะชาวอโศกเชื่อว่า การดำรงชีวิตอยู่ได้หรือการประกอบกิจกรรมต่างๆได้ก็เพราะด้วยใจเป็นตัวสั่งเป็นตัวบงการ อย่างที่สมณะโพธิรักษ์พูดว่า

"ขยัน ไม่ใช่เพราะมือหรือเท้า แต่มันอยู่ที่จิตวิญญาณ จิตใจเป็นตัวบงการ ต้องอบรมใจให้ดี อย่าให้ขาด อย่าเสียเวลา เสียโอกาส อย่าให้สูญเปล่า อบรมใจให้ดีนะ"

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, ธันวาคม 2546)

ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านชีวิตและจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและจิตใจ คณะสงฆ์ชาวอโศก ชาวชุมชนอโศก จึงเห็นพ้องต้องกัน กำหนดปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนว่า "ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา" จากหลักการดังกล่าวเบื้องต้นนำเสนอเป็นแผนภูมิดังนี้

การหลอมรวมเอาแนวคิดในการพัฒนาชีวิต จิตใจและความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับจิตใจ โดยเน้นย้ำที่ความสำคัญทางด้านจิตใจเป็นเบื้องต้น จึงตรงตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า "จิตเป็นใหญ่ จิตเป็นประธาน" ดังนั้นจึงก่อนให้เกิดปรัชญาทางการศึกษาขึ้นมาว่า "ศีลเด่น เป็นงาน ชาตวิชา" ก็คือ การเรียนรู้ที่พัฒนาจิตใจ จิตวิญญาณเป็นหลัก โดยการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมการทำงาน การเรียนรู้จากวิถีชีวิตประจำวัน ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตจริง ของจริง ห้องเรียนจริง จากชุมชนที่นักเรียนอยู่อาศัย การศึกษาจึงสอดคล้องกับชุมชน ขณะเดียวกันก็ต้องเรียนรู้ในระดับสูงต่อไปหรือความรู้เบื้องต้นที่สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพได้ จึงต้องมีการเรียนเนื้อหาวิชาการ ซึ่งเป็นจุดเน้นรองลงมาจากเรื่องของศีลและงาน การเรียนรู้ด้านศีลและงาน การเรียนรู้ด้านศีล งาน และวิชา จึงเป็นการเรียนรู้เพื่อให้รู้คนข้างเคียง รู้สังคมและสิ่งแวดล้อม (สมณะโพธิรักษ์, 2547) เพื่อให้มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ระหว่างมนุษย์กับและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมกับสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การพัฒนาอย่างลึกซึ้งในด้านจิตวิญญาณ (พระธรรมปิฎก, 2545) การเข้าใจและเห็นคุณค่าของสรรพสิ่ง จนในที่สุดสามารถเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม

จากแนวคิดสู่แนวปฏิบัติ

หลักการ แนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียน สัมมาสิกขาสันติอโศก จึงเป็นหลักการที่มีกล่าวถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาด้านจิตใจและชีวิตอย่างเป็นองค์รวม นำไปสู่แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาในด้านต่างๆดังนี้

ตารางที่ 15 : สรุปหลักการแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

หลักการแนวคิด	แนวทางปฏิบัติ
การพัฒนาด้านชีวิต - การศึกษาเป็นเป้าหมายของชีวิตและเป็นสาระของชีวิต	- ปลุกฝังให้นักเรียนเป็นคนจน - การสอนให้เด็กช่วยเหลือตัวเองได้ - เน้นให้เด็กทำงาน
การพัฒนาด้านจิตใจ - การศึกษาที่เน้นการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรม	- การสอนเรื่องคุณธรรม ความถูกต้อง สอนให้บุคคลเจริญทางธรรม - การสอนโดยเอาศีลมาแก้ปัญหา เอาศีลมาเป็นหลักในการแก้ปัญหา - มองตัวเอง แก้ไขตัวเอง รู้จักตัวเอง พัฒนาตัวเองก่อนพัฒนาคนอื่น - การศึกษานุญนิยม(ลดความเป็นตัวตน)ลดกิเลส ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่าง ทำให้เห็น สอนอยู่เรื่อยๆ

ตารางที่ 15 : สรุปหลักการแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ(ต่อ)

หลักการแนวคิด	แนวทางปฏิบัติ
การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและจิตใจ - การจัดการศึกษาจึงต้องให้ผู้เรียนรู้คน ช่างเคียง รู้สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเรียนรู้ เป็นองค์รวม เรียนรู้แบบบูรณาการ	- การอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด - วิถีชีวิตของบ้าน วัด มีความสอดคล้องกัน - เน้นความเป็นเอกลักษณ์ไทย วิถีชีวิตประจำวันมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ตลอดเวลา

จากตารางข้างต้นสรุปได้ว่า แนวทางในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติ
 อโศก จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิต การประกอบอาชีพ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ควบคู่กับการ
 เรียนรู้คุณธรรมจากกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อให้นักเรียนสามารถช่วยเหลือตนเองและเกิดการ
 พัฒนาด้านชีวิต ด้านจิตใจอย่างเป็นองค์รวม

วิธีปฏิบัติเพื่อการพัฒนาทางด้านชีวิต และ จิตใจ

สมณะโพธิรักษ์บอกว่าสิ่งที่ชาวโศกทุกคนทำอยู่เป็นการพิสูจน์ความเป็นความเกิด เป็น
 การพิสูจน์ฤทธิ์ของพระพุทธเจ้า และผลก็ปรากฏชัดเห็นจากชุมชนอโศกด้วยการฝึกปฏิบัติ ทำ
 จริง โดยต้องปฏิบัติให้มาก พิจารณาให้มาก

“ต้องพิจารณามันเป็นนามธรรม ต้องพิจารณาให้มาก...ต้องพิจารณาทุกขณะ ทุกเวลาที่ใน
 เกี่ยวข้องคบคั่นกันอยู่...เราต้องทำให้มันลด คือ ภาวนา ทำให้มากทำให้จริงทำบ่อยๆ...เรา
 ปฏิบัติเป็นปฏิบัติถูกต้อง

ต้องวิจัย ต้องรู้ความจริง อากาเราเกิดเมื่อไร ด้วยการใช้ปัญญา ประสิทธิภาพ ฤทธิ์เดชของ
 ปัญญา” (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 1 มกราคม 2547)

สมณะโพธิรักษ์ ยืนยันว่าการสร้างอโศกความรู้ทางด้านศิลปะประกอบ ศิลปะเป็นสิ่งที่ช่วย
 จรรโลงจิตใจได้ และที่สำคัญต้องรู้เป้าหมายของชีวิต

“ต้องให้คนลดกิเลส รู้จักความเป็นจริงของชีวิต ศึกษาความเป็นชีวิตของมนุษย์แล้วจะรู้ว่า
 มนุษย์เกิดมาทำไม”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม,สมณะโพธิรักษ์, 28 กรกฎาคม 2547)

ในขณะที่การพัฒนาด้านชีวิต ที่ต้องการให้คนอยู่กันอย่างเกื้อกูล อาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน โดยเริ่มจากการที่สามารถสร้างสังคมที่พึ่งตนเองได้ จนสามารถเป็นที่พึ่งให้คนอื่นได้ จากการเรียนรู้จากวิถีชีวิตจริง จากสภาพที่จริง จึงเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาจากชีวิต เพราะชีวิตคือ การศึกษา

แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการแนวคิดเบื้องต้น จึงเป็นดังนี้

1. แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาด้านชีวิต

ตารางที่ 16 : แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านชีวิต

แนวทางปฏิบัติ	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์
การพัฒนาด้านชีวิต-การสอนให้เด็กช่วยเหลือตัวเองได้	ครูใหญ่บอกว่า โดยอุบายแล้วคนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จะอยู่ที่นี้ไม่ได้ นั่นก็คือถ้าเด็กเขาไปเตรียมตัว รู้ตัวฝึกตัวเองให้พร้อมเขาก็จะมาอยู่ได้ แต่หากไม่ดูแลตัวเองก็จะมาอยู่ที่นี้ไม่ได้ (สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,17 เมษายน 2548)
ปลูกฝังให้นักเรียนเป็นคนจน	ครูที่นี้ต้องปลูกฝังอุดมการณ์ อุดมการณ์ที่เสียสละ อย่าไปเอาर्डเอาเปรียบสังคม แล้วก็พึ่งตนเองให้ได้ ช่วยเหลือผู้อื่นก็จะเป็นบุญต่อตนเอง เรียกว่า อุดมการณ์บุญนิยม เรียนไปก็ ถึงแม้ว่าอาจจะต้องมีรายได้ตอบแทนบ้างแต่ก็ต้องรู้จักทำตัวเองให้มีคุณค่า เสียสละ ไม่ใช่เรียนเพื่อเอาर्डเอาเปรียบแล้วตัวเองรอดอย่างเดียว ...การเรียนให้เอาตัวเองรอดอย่างเดียว ก็เรียนไม่ยากหรอก ช้างนอกเขาทำอยู่แล้ว แข่งขันกัน ..ความเสียสละแล้วก็ใช้ความรู้ อย่างน้อยเด็กนักเรียนที่นี้ก็ปลูกฝังให้เป็นคนจน ไม่สนับสนุนให้เป็นคนรวย..เราปลูกฝังอย่างนี้ เขาจะได้รับแนวทางนี้ พาทำอันนี้ เพราะว่าถ้ารวยแล้วมันเสี่ยง...คนๆหนึ่งรวยก็ต้องมีคนๆหนึ่งจน มันไม่มีรวยทั้งหมดเลย... คนรวยคือคนที่กอบโกยเอาไว้ มันไม่ดีอยู่แล้ว แต่คนจนคือคนที่ดำรงชีพได้ โดยไม่ได้สะสมอะไรมา อยู่ด้วยประสิทธิภาพของตัวเอง เขาก็จะมีคุณค่าต่อคนอื่นมากกว่า (สัมภาษณ์ครู กวี, 15 กรกฎาคม 2547)

สรุปได้ว่าแนวการพัฒนาชีวิตโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภจะสอนและฝึกให้นักเรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย

2.แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาด้านจิตใจ

ตารางที่ 17 : แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านจิตใจ

แนวทางปฏิบัติ	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์
<p>การพัฒนาด้านจิตใจ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสอนเรื่องคุณธรรม ความถูกต้อง สอนให้บุคคลเจริญทางธรรม 	<p>“ในแต่ละยุค เด็กจะพูดโตมโตม ยุคเก่ามันโตอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็ประทับใจ ตอนหลังๆมันก็มีจุดดีจุดด้อยต่างหาก แต่เด็กที่นี้จะได้ฝึกในเรื่องคุณธรรมแน่นอน มันจะได้ซึมซับความคิดเห็นแบบสัมมาทิฐิขึ้นเยอะ”</p> <p>(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปพโล, 28 มิถุนายน 2547)</p>
<p>การสอนโดยเอาศีลมาแก้ปัญหา เอาศีลมาเป็นหลักในการแก้ปัญหา</p>	<p>“เรื่องของศีลข้อ 3 คนต้องมีคู่ ถ้าเราไปละเมิดคนอื่น มันจะเกิดปัญหาทันที เกิดการฆ่ากัน ปัญหาถูกเมียเขา....ต้องศึกษาทางวิชาการ มาปรับตัว หนูมีครอบครัว จะอยู่อย่างไร ก็ต้องมีความรู้ทางวิชาการ ไม่ใช่มีศีลอย่างเดียว ...งานวิจัยหลักฐานอื่นๆที่ตีเอามาใช้ แต่งานวิจัยที่บอกว่าร่วมเพศทีละหลายคน ไม่เอา เพราะมันจะกระทบกับคนรอบข้าง ครอบครัวสังคม งานวิจัยแบบนี้ไม่ต้องเอา ใช้แทรกตลอดวิถีชีวิตใช้อะไรก็เอาวิชาการนั้นไปใช้ นี่คือสัมมาอารยมรรคองค์ 8 ...คำพูดไม่พูดโกหก ต่อแหล มันเป็นปัญหากับสังคม หลักการพูดต้องพูดอย่างไร พูดกับผู้ใหญ่ สมณะ ก็ต้องใช้ความรู้วิชาการอีกแล้ว...นำมาใช้ได้เลย เป็นบูรณาการหมด</p> <p>ศีลเรื่องคำพูดการเป็นงานของศีลเป็นอย่างไร อย่างเช่นหนูฝึกทักษะการพูด เวลาพูดเพื่อนสบายใจไหม หรือพูดไปแล้ว เชื่อใจใจเพื่อนเหลือเกิน แสดงว่าเป็นงานในเรื่องของการพูดใช้ไม่ได้แสดงว่าไม่ได้ดูหลักการทางวิชาการมาใช้ใหม่ การพูดโฆษณาเขาเปรียบคน. ต้องแยกแยะเป็น ”</p> <p>(สัมภาษณ์ครูใหญ่, 14 กรกฎาคม 2547)</p>

ตารางที่ 17 : แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านจิตใจ(ต่อ)

แนวทางปฏิบัติ	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์
การพัฒนาด้านจิตใจ (ต่อ) - มองตัวเอง แก่ไข ตัวเอง รู้จักตัวเอง พัฒนาตัวเองก่อน พัฒนาคนอื่น การศึกษานุญนิยม(ลด ความเป็นตัวตน)ลดกิเลส	<p>"หลักสัมมาอาริยมรรค มีองค์ 8 เริ่มจากสัมมาทิฐิต้องมีความคิดที่ถูกต้องก่อน การสอนเด็กให้มีสัมมาทิฐิเช่น นักเรียน ต้องมีความสุภาพอ่อนโยนกับเพื่อน สื่อสาร มีความรุนแรงต้องบอกเขา...นี่คือสัมมาทิฐิ เมื่อมีความสุภาพอ่อนโยน นักเรียนต้องมีความขยัน เพราะนักเรียนมีชีวิตนักเรียนต้องมีที่อยู่อาศัยต้องมีปัจจัย 4 ลูกต้องขยันทำงานเพื่อสร้างผลผลิตออกมาเลี้ยงตัวเองให้ได้ ต้องให้สัมมาทิฐิเป็นเรื่องแรก ในเรื่องความขยันการทำงานก็ต้องไปเรียนรู้ สถานประกอบการอยู่ไหน ความสามารถเฉพาะด้าน ไปดูวิชาการไหนสามารถมาพัฒนางานได้ ไปศึกษามา วิชาการแพทย์จำเป็นวิศวะต้องศึกษา เพื่อมาเกื้อกูล "</p> <p>(สัมภาษณ์ครูใหญ่, 14 กรกฎาคม 2547)</p>

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตใจของของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติ
 อโศก จะได้นับการฝึกตน

3.การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและจิตใจ

ตารางที่ 18 : แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจ

แนวทางปฏิบัติ	ข้อมูลจริง
การพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่าง วิชาและจิตใจ - การอยู่ร่วมกัน อย่างใกล้ชิด	<p>"ก็ในโรงเรียนนี้ แต่ในนี้ก็พยายามหากระบวนการ อาทิ ฝึกกลุ่มที่ให้ดูแลกันเอง แต่คนที่ดูแลกลุ่มที่ต่อมึนน้อย มันเป็นเรื่องสำคัญ คือ การได้อยู่กับเด็กเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงเด็กได้สูง ได้มาก เพราะเขาได้อยู่กับเรา เขาอยู่ใกล้ชิดกับเรา คนที่อยู่ใกล้ชิด มันเชื่อมติดกัน มันได้ใจกัน เราทดลองดู เด็กทำผิด เราก็ให้เด็กกลุ่มนั้นมาอยู่กับคณะครูทุกคน เด็กอยู่กับอาตังก็จะคล้ายอาตัง อยู่กับปิมก็จะคล้ายปิม เขาอยู่กับใครเขาก็จะมีจริตคล้ายคนนั้น อยู่ใกล้คนดีก็ดี การที่เด็กอยู่ประจำ ทำให้พวกเขาอยู่ใกล้กันเกินไป เราก็ไม่รู้ว่าจะเด็กเขาอะไรมาน้าง บางที่เราดูไม่ถึงนะที่"</p> <p>(สัมภาษณ์ครูฟ้าเสรี, 14 กรกฎาคม 2547)</p>

ตารางที่ 18 : แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจ (ต่อ)

แนวทางปฏิบัติ	ข้อมูลจริง
วิถีชีวิต ของบ้าน วัด มีความ สอดคล้องกัน	<p>“ใช่ ชุมชนของเราเหมือนกันนะ ไม่ว่าจะพนักงาน อะไร ถ้าผิดพลาด เราก็เอาออกก่อนเลยนะ ความรู้เราเอาได้สุดท้าย ชาญวิชา เอาได้ท้ายสุด เพราะเราเชื่อว่า มันไม่โง่หรือคนสมัยนี้ แต่ว่า เราสอนตามหลักสูตรของกระทรวง นั้นแหละ ตรงนี้เราเรียนหลายชั่วโมง เราไม่ได้เรียนแคในเวลาเรียน เด็กจะอยู่กับเราตลอด ตลอด 6 ปี เขาจะอยู่กับเรา ตั้งแต่ ม.1 - ม.6 เพราะฉะนั้น การเรียนตรงนี้จะเป็นการเรียนที่เอาชีวิตเข้ามาคลุกเลย ชั่วโมงเรียนเราเยอะกว่า แล้วห้องเรียนเราเป็น open - air เปิดหมด การศึกษาของโรงเรียนที่นี้กับชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะว่าชุมชนทำอะไร เด็กก็มาทำอย่างนั้น ชีวิตของชุมชนเป็นอย่างไร ชีวิตของวัดเป็นอย่างไร ชีวิตของชาวชุมชนเป็นอย่างไร ชีวิตของเด็กก็เป็นอย่างนั้น”</p> <p>(สัมภาษณ์อาแซมดิน, 25 มกราคม 2548)</p>
	<p>“บางทิววิชาการไม่มีอะไรมาก แต่ว่าสอนให้เด็กเข้าใจวิถีชีวิตที่ถูกต้องเป็นอย่างไร พยายามคุยกับเด็ก คุยแบบเป็นกันเอง อบรมเด็กสอนเด็ก อยู่กับเด็ก คือให้สัมผัสจริงๆ ให้เขารู้ว่าวิถีชีวิตที่ถูกต้องเป็นอย่างไร</p> <p>กิน ดู อยู่ พัง เป็น ก็คือ วิถีชีวิตปกติมันแหละ เป็น อยู่อย่างมีคุณ ค่า อยู่อย่างมีสาระ อยู่อย่างมีคุณธรรม ดูอย่างไรถึงจะให้เกิดประโยชน์ รู้จักเลือก รู้จักสรรหา สิ่งที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์สำหรับตัวเอง ซึ่งเขาก็มีแนวคิดคล้ายๆคือ ไม่เข้มขัน”</p> <p>(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปฟโล , 28 มิถุนายน 2547)</p>
	<p>“วิถีชีวิตของบ้านก็ต้องสอดคล้องกับวัด ไม่ใช่อยู่รกรอกอย่างหนึ่ง กลับไปบ้างก็อีกแบบหนึ่ง ไม่ใช่ที่รร.สอนให้มีคุณธรรม แต่พอกลับไปบ้านพ่อแม่ก็อยู่แบบเดิมแบบเก่า การที่เด็กจะพัฒนามันก็ยาก มันอาจจะได้ แต่มันก็ยาก แต่ถ้าวิถีชีวิตมันมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกัน มีไปทิศทางเดียวกัน มันก็จะทำให้เด็กเค้ามีความมั่นคงและมีความมั่นใจมากขึ้น</p> <p>เด็กส่วนใหญ่จะได้จุดนี้ คือ พื้นฐาน เด็กบางคนอยู่ในวัดไม่ได้ เขาได้คุณธรรมพื้นฐาน อย่างแยะที่สุด อย่างน้อยที่สุด ก็เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม มีอาชีพที่สุจริต ไม่ไปทำลายสังคมแน่นอน ที่เห็นนะ ก็อาจมีแบบ error บ้าง โดย% ส่วนใหญ่ เขาจะมีพื้นฐานนี้อยู่”</p> <p>(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปฟโล , 28 มิถุนายน 2547)</p>

ตารางที่ 18 : แนวคิดในเรื่องการพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจ (ต่อ)

แนวทางปฏิบัติ	ข้อมูลจริง
- วิถีชีวิตประจำวันมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอดเวลา	"เป็นวิถีชีวิตจริงๆ พวกเราใช้คุณธรรมเป็นหลักเลย เป็นวิถีชีวิตจริงๆเลย อาตมาเคยเล่าให้เขาฟัง การสอนเด็ก สอนธรรมะเด็ก เราจะสอนอย่างไร" (สัมภาษณ์สมณะกัณฑ์ตาย ปฟโล ,28 มิถุนายน 2547)
	"ผู้สอนต้องมีวิถีชีวิตให้เขาเห็น ว่าวิถีชีวิตแบบนี้มันมีความสุขและเป็นทางเลือกที่ดีกว่า อย่างเช่น ชุมชนชาวอโศก เราก็ให้เขาเห็นโดยสัมผัสว่าชุมชนที่นี้เป็นอย่างไร เรียบง่าย ประโยชน์สูง ประหยัดสุด เด็กก็จะซึมซับ โอ้! วิถีชีวิตนี้ดี ช่างนอกออกไปมีแต่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ต่อสู้แข่งขัน อย่างน้อยเขาก็รู้ว่าอะไรคือทางเลือกที่ถูกต้อง อะไรคือหนทางที่เขาควรเลือก เขาจะทำได้แค่นั้นก็เป็นเรื่องที่เขาต้องไปพัฒนาอีกต่อไป" (สัมภาษณ์สมณะกัณฑ์ตาย ปฟโล , 28 มิถุนายน 2547)
	"เราต้องให้รู้จักวิถีชีวิตชุมชนจริง บ้าน วัด โรงเรียนต้องสอดคล้องกัน" (สัมภาษณ์สมณะกัณฑ์ตาย ปฟโล ,28 มิถุนายน 2547)

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและจิตใจนั้น โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก จะให้นักเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ภายในชุมชนสันตืออโศก

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า หลักการ แนวคิดในการจัดการศึกษาของสันตืออโศกเน้นการเรียนรู้อาระสำคัญของชีวิต เพื่อที่จะสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตามมรรคมีองค์ 8 สิ่งเหล่านี้ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน เพื่อให้ซึมซับเข้าตัวผู้เรียนไปพร้อมๆกับกาลเวลาของการดำเนินชีวิตแต่ละวัน อย่างรู้สึกระประโยชน์ ผู้เรียนมีความสุข และบรรลุตามหลักการที่ตั้งไว้

4.3 วิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ ผู้วิจัยนำเสนอตามกรอบแนวทางในการดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ 5 ด้านได้แก่

- 4.3.1 ด้านการบริหารจัดการ
- 4.3.2 ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์
- 4.3.3 ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม
- 4.3.4 ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต
- 4.3.5 ด้านการจัดการเรียนการสอน

4.3.1 ด้านการบริหารจัดการ (นโยบายและแผนงาน การบริหารจัดการบุคลากร)

จากการรวบรวมข้อมูลการลงพื้นที่พบว่า โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ ดำเนินการ
บริหารจัดการโรงเรียนแบบองค์รวมโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักในการ
บริหารจัดการ ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาในการนำเสนอด้านบริหารจัดการ ด้านนโยบายและ
แผนงานและด้านบริหารจัดการบุคลากร

ด้านนโยบายและแผนงาน

จากปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ "ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา"
มาสู่การวางแผนนโยบายเพื่อการดำเนินการไปสู่จุดหมายในการจัดการศึกษา ดังนี้

นโยบายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

นโยบายข้อที่ 1

พัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรของโรงเรียนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะ "ศีลเด่น เป็นงาน
ชาญุวิชา" เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน นอกจากนั้นครูต้องทำหน้าที่วิเคราะห์สภาพปัญหาและ
ความต้องการของชุมชน แล้วจัดหลักสูตรการเรียน การสอน ให้เหมาะสมกับสภาพนั้นๆ เพื่อ
ประโยชน์กับผู้เรียนโดยตรง อีกทั้งยังสามารถนำความรู้เหล่านั้น ไปใช้ได้ทันเหตุการณ์ และ
แก้ปัญหา รวมถึงป้องกันปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมได้ทันเวลา เช่น ปัญหาอบายมุข สารเสพติด
การพนันและสิ่งชั่วร้ายทางกามารมณ์

รวอโสภเชื่อมั่นว่าหลักการสำคัญในการพัฒนาคนนั้น ต้องเริ่มที่พัฒนาการตนเอง ซึ่ง
ทพชุมชนนั้นย้ำว่าการจะจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่มุ่งหวังนั้น "เราต้องทำให้ได้ จึง

จะสอนเด็กหรือเป็นตัวอย่งให้เด็กได้ " ครูและชาวชุมชนต้องมีนิสัยใฝ่รู้และหมั่นฝึกตนเองอยู่เสมอ และการพัฒนาคนจะสำเร็จได้ต้องเริ่มที่การพัฒนาคุณธรรม ความประพฤติ ซึ่งก็คือนโยบายที่ 2 ของโรงเรียนที่กำหนดไว้ คือ พัฒนาเชิงคุณธรรมให้นักเรียนมีศีล 5 แล้วตามด้วยนโยบายข้อที่ 3 และ 4 ในเรื่องการสอนวิชาอาชีพและให้ความรู้ทางวิชาการตามลำดับ เพื่อนำไปสนับสนุนให้การใช้ชีวิตและการประกอบอาชีพการงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น และในนโยบายข้อสุดท้าย ชุมชนท้องถิ่นหรือสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้รูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนต่อเนื่องตลอดเวลา เป็นวิถีชีวิตจริง มิใช่แค่เพียงวิถีชีวิตในโรงเรียน

นักบวชชาวอโศกให้ความสำคัญในเรื่องนี้มากสังเกตได้จากการประชุมผู้ปกครองได้พูดในที่ประชุมว่า "พ่อแม่ก็ต้องเรียนรู้และปฏิบัติธรรมไปกับนักเรียนด้วย" (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, สิงหาคม 2547) พ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียนจึงต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเหมาะสมซึ่งเป็นการเชื่อมแนวทางที่ควรปฏิบัติในชีวิตจริงกับสิ่งที่ลูกหลานเรียนรู้จากโรงเรียนให้สอดคล้องกัน เพื่อไม่ให้นักเรียนเกิดความสับสน หรือขัดแย้งในความคิดและแนวปฏิบัติจากที่ได้เรียนรู้ในโรงเรียน และจากชีวิตจริงในสังคมที่อยู่ ตลอดเวลาของการจัดการศึกษาที่ผ่านมาพ่อแม่ หรือครอบครัวที่บ้านที่อาจจะเห็นพ้องกับแนวคิดของที่โรงเรียนจัดการศึกษาให้กับนักเรียนแต่ไม่ปฏิบัติตามแนวทางนั้น มักจะเกิดปัญหาและทำให้นักเรียนออกเรียนกลางคัน เนื่องจากวิถีชีวิตที่โรงเรียนและที่บ้านต่างกัน เหมือนอย่างที่นายวิชัย วงศ์สุ เล่าให้ฟังว่า(7 สิงหาคม 2547)

"สิกขมาตุเองก็เสริมผมว่าพ่อแม่ต้องศึกษาด้วย ไม่งั้นไม่มีตัวเชื่อม เขาก็เสียใจ เรียกว่า สดเสมอกัน ทวีติเสมอกัน เพื่อนก็ที่มาด้วยกัน บ้านเขาไม่ทานมังสะวิรัต มาอยู่ที่นี่เขาก็ผิดทำ ก็มีปัญหาก็กเลยออกไปอยู่ที่อื่น ไปเรียนที่อื่น พ่อแม่ไม่เชื่อ คือถ้าแม่เขาสนใจเขาอยากให้สิ่งดีๆกับพ่อ ถ้าพ่อรับไม่ได้เขาคงเสียใจ มันเหมือนกับไม่มีตัวเชื่อมอย่างเด็กคนนั้นเขา อยากให้พ่อเลิกบุหรี่ แต่พ่อเลิกไม่ได้เขาก็เสียใจ เพราะปกติลูกมีความกตัญญู อยากได้สิ่งดีๆ พ่อเขาได้สิ่งดีๆที่นี่แล้วเขาก็อยากให้พ่อแม่ได้รับรู้ด้วยที่นี่

ถ้าพ่อแม่ไม่สนใจ ละเลย ไม่สำคัญ ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างลูกกันขาดไป เรียกกว่า ธาตุเดียวกันก็อยู่ด้วยกัน"

จะเห็นได้ว่าการจะพัฒนาหรือสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนให้เกิดขึ้นได้นั้น ต้องจัดให้ต่อเนื่อง สัมพันธ์กันตลอดทั้งวันทั้งคืน ด้วยการจัดและสร้างสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตให้เอื้อต่อการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ขณะเรียนรู้การดำเนินชีวิตในแต่ละวัน

นโยบายข้อที่ 2

พัฒนาเชิงคุณธรรมของนักเรียน ให้เป็นผู้มีศีล 5 บริสุทธิ์ เว้นขาดจากอบายมุขทุกชนิด ปลุกฝังความเป็นชาตินิยม รักวัฒนธรรม ประเพณีที่ดั่งงาม อันได้แก่ การมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบไทยๆ ที่เรียบง่าย มีมารยาทสังคมที่เหมาะสมกับกาลเทศะ รักครอบครัว รักท้องถิ่นที่อาศัย มีความเสียสละ กตัญญู ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ หรูหรา เน้นการใช้ปัจจัย 4 ในท้องถิ่นหรือผลิตขึ้นใช้เอง จัดกิจกรรมให้นักเรียน ชยัน ขวนขวาย เสียสละ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สามารถทำงานขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพได้

นโยบายข้อที่ 3

พัฒนาวิชาสัมมาอาชีพ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียน นักเรียนเลือกฝึกฝน ปฏิบัติตามความถนัด ความสนใจ และความสามารถของแต่ละคน เพื่อให้ใช้เลี้ยงชีพได้ เมื่อจบการศึกษาออกไป

นโยบายข้อที่ 4

พัฒนาคุณภาพด้านวิชาการของนักเรียน โดยนำวิชาการมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตประจำวันของผู้เรียน นักเรียนสามารถนำความรู้มาพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ได้อย่างเห็นเป็นรูปธรรม มีลักษณะนิสัยและทักษะในการเสาะแสวงหาการเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ สามารถปรับตัวอยู่กับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างเหมาะสม

นโยบายข้อที่ 5

ประสานสัมพันธ์ขอความร่วมมือจากผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามามีบทบาทร่วมจัดการศึกษา และให้ผู้ปกครองเกิดความรู้สึกผูกพัน รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของโรงเรียนร่วมกันกับคณะครู

การกำหนดนโยบายและแผนงานการศึกษา ก็เพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

ก.อบรมและฝึกฝนผู้สอน ให้เป็นผู้เสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียนในด้านคุณธรรมและความประพฤติ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูง

ข.ให้เป็นผู้นำทางวิชาการ สามารถบูรณาการวิชาความรู้ต่างๆ ไปพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่อุดมด้วยคุณธรรมมีสัมมาอาชีพเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับทุกภาค

ค.จัดการศึกษาแบบพึ่งตนเอง ให้สอดคล้องกับชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม
ในปัจจุบัน

ง.ผลิตนักเรียนออกไปรับใช้ชุมชน สังคม ประเทศ และมวลมนุษยชาติ

เพื่อให้สามารถดำเนินการได้ตามนโยบายที่กำหนดไว้ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอศุภได้
กำหนดแผนพัฒนาโรงเรียนขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติ 3 แผนงาน คือ

1. แผนงานพัฒนาคุณภาพเชิงจริยธรรมของนักเรียน โดยมีฝ่ายปกครองเป็นผู้รับผิดชอบ
2. แผนงานพัฒนาคุณภาพกระบวนการเรียนการสอน โดยมีฝ่ายวิชาการเป็นผู้รับผิดชอบ
3. แผนงานพัฒนาการบริหารและการจัดการ โดยมีฝ่ายธุรการเป็นผู้รับผิดชอบ

ในแต่ละแผนงานมีโครงการย่อยในรูปแบบที่หลากหลาย ที่จัดขึ้นเพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติให้
เกิดผลจริงดังนี้

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 19 : แผนพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ในปี 2547 - 2549

โครงการ	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. โครงการส่งเสริมนักเรียนประพฤติปฏิบัติศีล 5 เว้นขาดอบายมุข สิ่งเสพติด การพนัน และสิ่งยั่วยู่ทางด้านกามารมณ์	สมณะกล้าตาย ปฟโ	1. นักเรียนปฏิบัติศีล 5 ได้ เว้นขาดจากอบายมุขทุกประเภท
2. โครงการส่งเสริมนิยมไทย รักวัฒนธรรมและประเพณีนิยม	สิกขมาตบุญจริง รักษาพงษ์โชค	2. นักเรียนรักวัฒนธรรม ประเพณีที่เสียสละ มีน้ำใจ ซื่อสัตย์ กตัญญู
3. โครงการฝึกระเบียบวินัย	สถานนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขา สันติอโศก และนายทวี ปริภัมศีล	3. นักเรียนมีระเบียบวินัย มีความพร้อมเพรียง มีความสามัคคี รู้จักบทบาทการเป็นผู้นำ และการเป็นผู้ตามที่ดี
4. โครงการฝึกมารยาทสังคม	น.ส.พึงฝน จังคศิริ	4. นักเรียนสามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะ
5. โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	นายทวี ปริภัมศีล	5. ได้สิ่งแวดล้อมที่ดีถูกสุขอนามัย และได้ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ประโยชน์สูงสุด
6. โครงการอาสาพัฒนาชุมชน	นายทวี ปริภัมศีล	6. นักเรียนรักชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และได้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนมากยิ่งขึ้น
7. โครงการฝึกงานขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ	น.ส.ไบนุญ อโศกตระกูล	7. รู้จักพึ่งตนเอง ไม่เป็นภาระกับคนอื่น และสามารถฝึกปฏิบัติงาน จนเกิดทักษะ ความชำนาญ สามารถนำไปประกอบอาชีพได้
8.โครงการส่งเสริมสุขภาพและโภชนาการ	น.ส.พึงฝน จังคศิริ	8. นักเรียนมีสุขภาพแข็งแรง
9. โครงการส่งเสริมกิจกรรมดนตรีไทยและดนตรีสากล	นายทวี ปริภัมศีล และ นายสมพงษ์ สุขสวัสดิ์	9. เกิดสำนึกในการที่จะรักษาศิลปะ วัฒนธรรม การแสดง รู้คุณค่าในดนตรีไทยและดนตรีสากล
10. โครงการปฐมนิเทศผู้ปกครองนักเรียน	สมณะมีอมัน ปุรณโกโร	10. ผู้ปกครอง ชุมชน ร่วมกันพัฒนานักเรียนและโรงเรียน
11. โครงการวันสำคัญต่างๆ	ฝ่ายปกครอง	11.จัดกิจกรรมวันสำคัญต่างๆร่วมกับชุมชนมีการประสานสัมพันธ์กันมากขึ้น

ตารางที่ 20 : แผนพัฒนาคุณภาพกระบวนการเรียนการสอนระยะเวลาดำเนินการ 2547 - 2549

โครงการ	ผู้รับผิดชอบ	ระยะเวลาดำเนินการ 2547 - 2549	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1.โครงการจัดการศึกษาร่วมกับสถานประกอบการ	ฝ่าย วิชาการ	✓	1. ได้ใช้ทรัพยากรสถานประกอบการและบุคลากรชุมชนที่มีประสิทธิภาพและประสบการณ์ตรงมาร่วมจัดการศึกษา
2.โครงการพัฒนาสื่อการสอน		✓	2. มีศูนย์การเรียนรู้ มีสื่อการสอนพอเพียง และเป็นศูนย์กลางการให้ ใส่ทัศนูปกรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3.โครงการพัฒนาห้องสมุด		✓	3. มีห้องสมุดที่มีคุณภาพเอื้อต่อการจัดการศึกษา
4. โครงการอบรมเทคนิคการสอน		✓	4. ครูได้รู้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย ทำให้การสอนมีคุณภาพ มากขึ้น
5. โครงการอบรมเทคนิคการวัดผล – ประเมินผลทางการศึกษา		✓	5. การวัดผลของครูมีประสิทธิภาพมากขึ้น
6. โครงการอบรมเทคนิคการปรับเนื้อหา – กระบวนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับ ความต้องการของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบัน		✓	6. มีการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ และเป็น ประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรง
7. โครงการอบรม ศึกษาและดูงาน		✓	7. มีการจัดระบบการทำงาน และปรับปรุงการทำงานให้มีคุณภาพ มากยิ่งขึ้น
8. โครงการอบรมการบริหารงานด้านวิชาการ ธุรการ ปกครอง และสวัสดิการ		✓	8. มีการจัดระบบการทำงาน – ปรับปรุงการทำงานให้มีคุณภาพมาก ยิ่งขึ้น
9. โครงการจัดทำแผนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง		✓	9. ได้แผนการสอนที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น
10.โครงการฝึกเขียนโครงการ		✓	10. ครูเข้าใจเทคนิคการเขียนโครงการที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
11. โครงการจัดกิจกรรมของหมวดวิชาต่างๆ		✓	11. ส่งเสริมความรู้ความก้าวหน้าของวิชาต่างๆ
12. โครงการนิเทศการสอน		✓	12. มีการตรวจสอบและประเมินผลการจัดการเรียนการสอน เพื่อ ปรับปรุงคุณภาพ

ตารางที่ 21 : แผนพัฒนาการบริหารจัดการ

โครงการ	ผู้รับผิดชอบ	ระยะเวลาดำเนินการ 2547 - 2549	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. โครงการส่งเสริมครูประพฤติปฏิบัติ ศีล 5 เว้นขาดอบายมุข	สมณะรัก โพธิรักษ์ชิตโต สมณะบินบน ถิระจิตโต สมณะกล้าตาย ปฟโล สิกขมาตุนุญจวิง พุทธพงศ์โสศก	✓	1. ครูเป็นแบบอย่างที่ดี ซื่อสัตย์ สุจริต และมี จรรยาบรรณ
2. โครงการผู้ปกครองสัมพันธ์	ประธานชมรมผู้ปกครอง	✓	2. ครู + ผู้ปกครองได้ร่วมกันจัดการศึกษาและได้ใกล้ชิด สนิทสนม มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น
3. โครงการพัฒนาศักยภาพครูและ บุคลากร	ฝ่ายธุรการ	✓	3.ผู้บริหารมีศักยภาพในการบริหารจัดการและครูมี ประสิทธิภาพในการสอนมากยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การบริหารจัดการ

โครงสร้างการบริหารจัดการของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภก แบ่งเป็น 3 ฝ่ายได้แก่ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายปกครอง

1.ฝ่ายวิชาการ

งานวิชาการของโรงเรียนเหมือนกับงานวิชาการของโรงเรียนปกติทั่วไป ความแตกต่างที่พบในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภกกับโรงเรียนปกติทั่วไปคือ การที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภกจะพยายามประยุกต์เนื้อหาในการศึกษาเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน รูปแบบผลงานต่างๆจึงมีลักษณะเฉพาะของโรงเรียน และตรงกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องการให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรขึ้นเองให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ในการดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนสัมมาสิกขาทั่วประเทศก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกับโรงเรียนอื่นๆทั่วประเทศ ซึ่งคณะครูสัมมาสิกขาแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการร่วมประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินการร่วมกันตามโอกาส ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการประชุมเมื่อมีการจัดงานในวชิประเพณี และวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโศก ที่เวียนจัดในแต่ละพุทธสถาน

(สังเกตแบบมีส่วนร่วมการประชุมของครูสัมมาสิกขาทั่วประเทศ, พศจิกายน 2546)

ครูใหญ่สัมมาสิกขาสันตือโสภก เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลและบริหารงาน และช่วยเหลืองานแต่ละฝ่ายให้สามารถดำเนินการได้ ครูใหญ่มีผู้ช่วยครูใหญ่ดูแลฝ่ายต่างๆทั้ง 3 ฝ่าย แต่ละฝ่ายดูแลปฏิบัติงานภายใต้กรอบหน้าที่เพื่อให้การจัดการศึกษาสามารถดำเนินไปได้

2.ฝ่ายธุรการ

งานธุรการในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภกเป็นเสมือนแม่บ้านดูแลทุกเรื่องของโรงเรียน ทั้งเรื่องภายในและภายนอกชุมชน เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างหน่วยงานภายนอกและภายในชุมชน เพื่อให้เกิดผลปฏิบัติจริงในด้านการศึกษา

งานธุรการที่นี้ค่อนข้างรวดเร็วและไม่ยุ่งยากเหมือนงานธุรการของโรงเรียนทั่วไป เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนระบบตามเหตุการณ์และความเหมาะสม จึงมีความยืดหยุ่นค่อนข้างสูง บางครั้งก็ทำให้รูปแบบกึ่งทางการและไม่เป็นทางการ ทำให้การดำเนินงานสามารถทำได้รวดเร็ว และสอดคล้องกับสภาพชีวิตของชุมชน

3. ฝ่ายปกครอง

งานฝ่ายปกครองเป็นด้านที่เกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนมากที่สุด และเป็นจุดเน้นสำคัญของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ซึ่งทำหน้าที่ดูแลนักเรียน เริ่มตั้งแต่การดำเนินชีวิตแต่เช้าตรู่ ไปจนถึงเข้านอนให้ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างปกติสุขขณะเดียวกันก็เกิดการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกันกับชาวชุมชน

งานฝ่ายปกครองเป็นงานที่จะทำให้ให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการจัดการศึกษา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” นักเรียนจึงได้เรียนรู้ศีล คุณธรรม ผ่านการทำงาน หรือทำกิจกรรมตามฐานในแต่ละวันกับชุมชน โดยมีครูเป็นแกนหลักในการดูแลนักเรียนและการร่วมมือกับ นักบวช ชาวชุมชนและเพื่อนนักเรียนในการช่วยกันดูแลนักเรียนสัมมาสิกขาอย่างใกล้ชิดด้วยการดูแลสารทุกข์สุกดิบของนักเรียนอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง เป็นฝ่ายที่สำคัญและสร้างความผูกพันให้เกิดขึ้นกับนักเรียน นักเรียนจะผูกพันกับฝ่ายปกครองเป็นพิเศษ จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่างานฝ่ายปกครองมีรายละเอียดในเรื่องงานและกิจกรรมที่ฝ่ายปกครองรับผิดชอบใน 2 ประเด็นใหญ่ๆคือ การลงโทษ การแก้ปัญหา การปกครองนักเรียนและ บทบาทหน้าที่ของครูในการดูแลนักเรียน

การลงโทษ การแก้ปัญหา การปกครองนักเรียน

การตัดสินใจลงโทษของนักเรียน กระทำเมื่อนักเรียนกระทำผิดกฎระเบียบโรงเรียนและการกระทำที่นักเรียนสร้างปัญหาให้กับเพื่อนนักเรียน ด้วยความที่ทุกฝ่ายหรือสมาชิกในชุมชนทุกคนที่หน้าที่ในการช่วยดูแลนักเรียน ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับนักเรียน ทุกคนในชุมชนจะรับรู้ร่วมกันและจะช่วยกันแก้ปัญหา โดยการประชุมกันเพื่อหาทางเลือกที่เหมาะสมกับแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้น ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น

- การแก้ปัญหานักเรียนติดเกม แก้ปัญหาด้วยการให้ไปอยู่ต่างพุทธสถานที่ไม่มีเกม ซึ่งจะมีคณะครูและชาวชุมชนจัดสรรเวลาให้นักเรียนทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีนักบวช คณะครูและชาวชุมชนช่วยอบรมตักเตือน และชี้ชมทรัพย์ให้กับนักเรียนเพื่อที่จะได้ปรับปรุงตัวเองให้เลิกละในสิ่งที่เป็นหนทางไปสู่ทางเสื่อม
- นักเรียนมีปัญหาเรื่องความรัก แอบรักกัน แอบชอบพอกัน ผู้ใหญ่ก็จะเรียกไปตักเตือน และคอยสังเกตพฤติกรรมดูการเปลี่ยนแปลง หากแก้ไม่ได้ก็จะใช้วิธีการแยกตัวนักเรียนสัมมาสิกขาทั้งหญิงและชายให้อยู่ต่างพุทธสถาน แล้วก็ช่วยกันชี้ชมทรัพย์ให้กับนักเรียนจนเกิดความเข้าใจ และพร้อมที่จะกลับมาเผชิญปัญหาได้
- กรณีชาวชุมชน คณะครู และ นักบวช เห็นพ้องต้องกันว่า นักเรียนชั้น ม. 3 ที่จะขึ้นชั้น ม.4 ยังไม่มีความเข้มแข็งหรือคุณสมบัติที่ต้องการพอที่จะสามารถดูแลตนเองเมื่อขึ้น ม.4 ได้ จึงจัดให้มีค่าใช้จ่าย

ทำกิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขและพัฒนาคุณลักษณะ อย่างเช่น การพานักเรียนเตรียมชั้น.4 ไปเข้าค่ายคุณธรรมและทำกิจกรรมที่ อ.น้ำยี่น จ.อุบลราชธานี หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีทั้งนักเรียนที่มีคุณสมบัติพร้อมและที่มีคุณสมบัติไม่พร้อม ที่ประชุมก็จะหาวิธีในการพัฒนาอบรมเพิ่มเติม ด้วยวิธีการที่เรียกว่า แม่ไก่ ลูกไก่ คือ เลือกนักเรียนที่มีปัญหาให้มาอยู่ใกล้ชิดตัวต่อตัวกับครู ชาวชุมชนคนใดคนหนึ่ง ซึ่งที่ประชุมเห็นพ้องว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะดูแลนักเรียนคนนั้นได้ และจะมีการประเมินผลเป็นระยะ

ผู้รับใช้ หรือ ผรช.

ในแต่ละชั้นปีจะมีการเลือกตัวแทนนักเรียน ที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติโคกซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า ผู้รับใช้ หรือ เรียกสั้นๆว่า ผรช. เพื่อเป็นผู้ประสานงานระหว่างนักเรียนกับคณะครู นักบวช หรือชุมชน หรือ ผรช.ในแต่ละระดับชั้น หรือก็คือ หัวหน้าห้อง นักเรียนที่ทำหน้าที่ในตำแหน่งนี้จะต้องมีความเสียสละและมีความรับผิดชอบสูง เพราะต้องทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้กับเพื่อนร่วมชั้นในทุกเรื่อง เป็นผู้ดูแลและให้บริการเพื่อให้พี่น้องนักเรียนสัมมาสิกขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโรงเรียนได้อย่างมีความสุข ในการประชุมแต่ละครั้งผรช.ยังมีหน้าที่ตรวจเช็คจำนวนเพื่อน ผรช.จึงต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ช่างสังเกตและใส่ใจในวิถีชีวิตของเพื่อน เป็นที่ยอมรับของเพื่อนๆว่า สามารถเป็นผู้ดูแลสารทุกข์สุกดิบในเบื้องต้นของเพื่อนๆแทนคณะครูและนักบวชได้

แนวทางการปกครองนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในขอบเขตและความมุ่งหวังที่โรงเรียนต้องการได้ นอกจากการดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิดจากบุคคลหลายๆฝ่ายแล้ว ทางโรงเรียนยังได้กำหนดกฎระเบียบ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียนและชุมชน เพื่อช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตรงตามความมุ่งหวังมากขึ้น

บทบาทหน้าที่ของครูในการดูแลนักเรียน

การลงพื้นที่กรณีศึกษาพบว่า กระบวนการดูแลนักเรียนสามารถแบ่งความรับผิดชอบได้ 2 ลักษณะ คือ การดูแลนักเรียนโดยครู นักบวชและชาวชุมชน และ การให้นักเรียนดูแลกัน การให้นักเรียนดูแลกันเป็นรูปแบบที่ฝึกขึ้นเพื่อแก้ปัญหาครุมีจำนวนน้อย และเพื่อใช้เป็นแนวทางหนึ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้การใช้ชีวิตไปพร้อมๆกันอย่างต่อเนื่อง จากผู้ใหญ่และจากการเรียนรู้กับเพื่อนด้วยกัน การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

เรื่องการดูแลอบรมนักเรียน อาแซมดิน (25 มกราคม 2548)บอกว่านักเรียนทุกคนเป็นเหมือนลูกหลานของชาวชุมชน และชาวชุมชนทุกคนก็มีบทบาทเป็นครูของนักเรียนด้วย กล่าวคือ ถ้านักเรียนทำผิดหรือประพฤติตัวไม่เหมาะสม ชาวชุมชนก็สามารถตักเตือน อบรม สั่งสอน ได้ทันที

ไม่ต้องรอให้ครูเป็นคนจัดการ ขณะที่นักเรียนก็ให้ความเคารพเชื่อฟังชาวชุมชนประจวบญาติผู้ใหญ่ของตน ผู้ปกครองเองก็รู้สึกที่ชาวชุมชนเป็นเหมือนญาติพี่น้อง อย่างที่นายสุขแก่น กล่าวว่

“ผมว่าดีหมด **นับถือว่าเป็นญาติของผมหมด** เพราะว่าเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันครับ ผมว่าฉัน **ได้ฟังพาอาศัยกันทุกคน** นับถือว่าเขาเป็นคนดีหมด คนอยู่ที่นี้ให้ความรู้เราเหมือนกัน เขาก็รักถือเราเป็นพี่น้อง เราก็นับถือเขาเป็นพี่เป็นน้องเหมือนกัน ให้เขา 5 เลยดั่งนั้นจึงไม่แปลกที่ชาวชุมชนทุกคนจะรู้จักนักเรียนสัมผัสมาลิกษา รู้จักไปทั้งครอบครัวของเด็ก จนสามารถเป็นหูเป็นตาดูแลเด็กได้ตลอดเวลา” (สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2547)

ชาวโศก ดูแลนักเรียนเปรียบเสมือนลูกหลานอย่างใกล้ชิด จนได้รับความมั่นใจจากผู้ปกครองว่าจะสอนและดูแลลูกเขาเป็นอย่างดี อย่างที่นายวิชัย วงศ์สุ เล่าให้ว่

“เราช่วยแก้ปัญหาถูกทางตั้งแต่เด็ก - ไซพยายามช่วยเขา **แต่มาแก้ที่นี้ได้เยอะมาก เพราะที่นี้ไม่บังคับ** มีปัญหาอย่างนั้นอย่างนี้จะแก้ว่ไร ที่นี้ระบบเขาเป็นผู้ใหญ่ ระบบเขาดี **เขาให้ความเสมอภาค** เหมือนกับว่าเขาเอาคุณธรรมเป็นตัวหลัก เอาวิชาธรรมะเป็นตัวตั้ง ที่อื่นไม่ได้สอนเป็นแก่นสาร ทุกคนก็ไม่วู้มาก่อน แต่ว่เราเริ่มให้ธรรมกัน แล้วเขาก็เริ่มเปลี่ยน ดี ผมว่าดี...”

(สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2547)

ชาวโศกให้ความสำคัญในเรื่องการดูแลนักเรียนมาก พวกเขาเห็นว่าต้องดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด เพื่อที่จะรู้ความเป็นไปในชีวิตประจำวันและปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน อาแซมดิน เล่าให้ฟังว่

“ข้างใน บางที่เรต้องคุยกันเยอะขึ้น แม้เราจะคบคุ้นกันมากขนาดนี้ก็ตาม บางเรื่องยังหลุดเลยขนาดเราอยู่ด้วยกันเลยนะไม่ต้องพูดถึงข้างนอกเลย หลุดแน่นอน บางเรื่องเราไม่ทันเด็กก็มี เด็กเขาไวกว่เราเยอะ บางเรื่องเราก็เลยหลุด เพราะฉะนั้นครู คณะของครู ชาวชุมชน นักบวช ต้องมีเรื่องคุยกันกับเรื่องของเด็ก ต้องเพิ่มชั่วโมงในการที่จะติดต่อกัน ต้องเพิ่มเยอะขึ้น ต้องเอาใจใส่มากขึ้น ซึ่งตรงนี้ก็ช่วยให้ประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรตัวน้อยๆของเราให้เป็นไปตามที่เราคาดหวัง”

(สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2548)

ปัญหาและอุปสรรคในการดูแลนักเรียนที่พบประจำและเป็นปัญหาที่กระทบต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนก็คือ การที่ชุมชนมีภาระงานมากทั้งงานภายในและภายนอกชุมชน ทำให้มีเวลาในการดูแลนักเรียนน้อยลง

“...งานภายนอกก็คือ พอเขาเห็นเราทำได้ดีพอสมควรแล้ว ซึ่งก็มีการปรับปรุงของเราเอง ตลอดเวลา แต่ขณะเดียวกันที่อื่นเขาก็จะว่าตรงนี้ใช่เลย ตรงนี้เข้มแข็ง กระทบต่างๆ กรมต่างๆ ตรงนี้ก็ จะมาถาม ช่วยบรรยายที่นั่นหน่อย ประชุมที่นั่นหน่อย มันก็จะเยอะมาก เราเองก็รับไม่ไหว เมื่อออกไปมาก มันทำให้กิจกรรมภายในชุมชนของเราก็ดูแลเขาได้น้อย เพราะฉะนั้นมันก็ต้องกลับเข้ามา ออกไปขนาด ไหน เราก็ต้องมาดู อันไหนรับได้ อันไหนปฏิเสธ เพราะฉะนั้นเราต้องกล้าที่จะปฏิเสธ อันไหนสมควร เพื่อที่จะกะเวลาได้ เพราะเราก็ต้องดูแลชุมชนเหมือนกัน...” (สัมภาษณ์อาแซมดิน, 25 มกราคม 2548)

สมณะโพธิรักษ์(สังเกตแบบมีส่วนร่วม,2547)ได้เตือนสติชาวชุมชนในเรื่องการรับงานนอก หรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่ได้รับเชิญจากข้างนอก ว่าให้พิจารณาเท่าที่สำคัญ อย่าให้งาน สำคัญกว่าคน ไม่เช่นนั้นจะทำให้ไม่มีเวลาให้กับชุมชนของเราเอง เพราะจะกระทบต่อสังคมของ ชุมชนชาวอโศก คือทำให้ชาวชุมชนต้องทำงานหนักขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ภายในลดลง กิจกรรม บางอย่างของชาวชุมชนก็ลดลง หรือไม่พร้อมเพียงเหมือนแต่ก่อน เพราะแต่ละคนต่างกระจัด กระจายไปทำหน้าที่ต่างๆ ทำให้ความเป็นกลุ่มก้อนหละหลวมลง

กฎระเบียบเพื่อการใช้ชีวิตในโรงเรียนของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก

“ที่นี่ต้องทำเรื่องศีล 5 ต้องกินมังสะวิรัติ ต้องทำตามกฎระเบียบของโรงเรียน ต้องอยู่กับเพื่อนให้ได้...”

(สัมภาษณ์ศิษย์สาทิส, 15 กรกฎาคม 2547)

เพื่อให้การใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันของนักเรียนเป็นไปเพื่อการพัฒนาตนให้ดำรงอยู่ใน กุศลธรรม และสามารถอยู่ร่วมกันกับเพื่อนนักเรียนและชาวชุมชนอย่างมีความสุข โรงเรียนสัมมา สิกขาสันตืออโศกจึงได้กำหนดกฎระเบียบให้นักเรียนปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ต้องถือศีล 5 ละอบายมุข รับประทานอาหารมังสะวิรัติ (งดเว้นเนื้อสัตว์และไข่) ตลอดเวลาที่ศึกษา อยู่ในโรงเรียน โดยต้องรับประทานอาหารเช้าไม่เกิน 3 มื้อ และไม่กินจุบจิบ
2. ต้องเช็คศีลทุกวัน และเขียนบันทึกอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง
3. เข้านอนไม่เกิน 21.00 น. ตื่น 04.30 น. และไม่นอนกลางวัน (ช่วงเวลา 04.30 - 18.00 น.) ยกเว้น ผู้ป่วย
4. ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันและกิจกรรมประจำวันของนักเรียน ด้วยความรับผิดชอบและตรงต่อเวลา หากไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมใด ต้องขออนุญาตครูประจำชั้นและครูผู้ดูแลกิจกรรมนั้นๆ
5. ประชุมนักเรียนสัปดาห์ละครั้ง

6. ห้ามนักเรียนมีเงินส่วนตัว หากจำเป็นต้องใช้ซื้อเครื่องใช้ส่วนตัว ให้ใช้เงินส่วนกลาง โดยขออนุญาตครูประจำชั้นก่อน
 7. ไม่ใช้เครื่องประดับ และเครื่องตกแต่งเพื่อความสวยงาม รวมทั้งนาฬิกาข้อมือ และของมีค่าอื่นๆ เช่น กล้องถ่ายรูป เครื่องเทป เป็นต้น
 8. ไม่สวมรองเท้า ยกเว้นกรณีเท้าเจ็บ
 9. ต้องปักชื่อขนาด 6 ม.ม. ที่อกเสื้อด้านซ้ายเหนือตราโรงเรียน
 10. ต้องมีของใช้ส่วนตัวดังนี้
 - 10.1 ให้มีเสื้อผ้าไม่เกินกำหนด คือ นักเรียนชายไม่เกิน 4 ชุด นักเรียนหญิงไม่เกิน 5 ชุด (นักเรียนทุกคนต้องมีชุดนักเรียน 3 ชุด)
 - 10.2 ภาชนะสแตนเลสสำหรับใส่อาหารและน้ำ
 - 10.3 กระติกน้ำ
 - 10.4 กวาด ผ้าพลาสติกปูนอน ถุงนอนและผ้าห่ม
 11. จะออกไปนอกพุทธสถานได้ เมื่อได้รับอนุญาตจากครูใหญ่
 12. จะกลับบ้านได้เฉพาะช่วงปิดเทอม และต้องมีผู้ปกครองมารับเท่านั้น
- หากนักเรียนกระทำผิดกฎระเบียบของโรงเรียน หรือกระทำการอันไม่สมควร แม้ไม่ได้ระบุไว้ คณะครูจะพิจารณาลงโทษตามความเหมาะสม

กฎระเบียบที่กำหนดไว้ให้นักเรียนปฏิบัติล้วนเป็นเรื่องของการฝึกปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ตารางที่ 22 : กฎระเบียบเพื่อการใช้ชีวิตในโรงเรียนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

หลักปฏิบัติ	สอดคล้องกับหลักการและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
1. ถือศีล5	- การเน้นศีลเป็นเบื้องต้น
2. การเชิดศีล	- การประเมินผลการปฏิบัติ , การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับสิ่งแวดล้อมประจำวัน
3. การนอนตามกำหนดเวลา	- สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน
4. การประชุม	- การพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึก ในสิ่งที่นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย เพื่อเรียนรู้กันและกัน - เพื่อการอบรมสั่งสอนและการดูแลอย่างต่อเนื่อง
5. ห้ามใช้เงิน	- ฝึกการใช้ของใช้เท่าที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต
6. ไม่ใช้เครื่องประดับ	- เพราะเป็นสิ่งที่เกินความจำเป็น
7. ไม่สวมรองเท้า	- ฝึกสมาธิ สติ การเดินอย่างสำรวมและระมัดระวัง ฝึกบำเพ็ญตบะ

จากตารางข้างต้นสรุปได้ว่า การกำหนดกฎระเบียบในการปฏิบัติเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามมีความสอดคล้องกับหลักการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอโศก ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางให้นักเรียนประพฤติตามและเพื่อให้เกิดผลตามที่มุ่งหวัง เป็นเส้นทางการเรียนรู้ที่นักเรียนต้องฝึกฝนและเรียนรู้

วิถีปฏิบัติที่นักเรียนต้องทำตลอดการใช้ชีวิตในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก

เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติได้ตามข้อกำหนดเบื้องต้น ทางโรงเรียนได้จัดการศึกษาในรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยมีสิ่งให้นักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติทุกวัน คือ “ถือศีล 5 กินอาหารมังสะวิรัติ ไม่กินจุบจิบ ไม่นอนกลางวัน เข้านอนเวลา 21.00 น. และตื่น 4.30 น. เด็กได้ฟังเทศน์จาก นักบวชในช่วงเช้าทุกวัน” และมีการตรวจสอบการปฏิบัติของตนเองด้วยการเช็คศีลและการเขียนบันทึกทุกวัน

นักเรียนจะได้รับการฝึกให้ระลึกถึงศีลในการปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละวัน จากปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนที่เริ่มด้วยศีล ดังนั้นในแต่ละวันจึงมีการเช็คศีล ซึ่งก็คือการให้นักเรียนตรวจสอบศีล ข้อดีข้อบกพร่องของตัวเองในแต่ละวัน และประเมินผลเป็นคะแนน ด้วยการเขียนบันทึกประจำวัน เพื่อเป็นการทบทวนและบันทึกสิ่งที่ประทับใจ สิ่งที่ได้เรียนรู้ในแต่ละวัน โดยที่นักเรียนสามารถมีอิสระในการเขียนอย่างเต็มที่

ประโยชน์จากการเขียนบันทึกประจำวันของนักเรียนที่ใหญ่ ชาวชุมชนหรือนักบวชก็ได้รับก็คือ ได้ทราบข้อมูล ความรู้สึก สภาพชีวิตและจิตใจของนักเรียนจากสมุดบันทึกที่นักเรียนเขียนเป็นการเรียนรู้นักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างเจาะลึก คณะครู นักบวชและชาวชุมชนสามารถนำบันทึกนี้เป็นข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนในหาแนวทางช่วยเหลือและดูแลนักเรียนได้อีกวิธีหนึ่ง การเขียนบันทึกนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาพระพุทธศาสนา และจะต้องส่งให้นักบวชตรวจอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง

ครูฟ้าเสรีเล่าว่า “เป็นนโยบายของวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งมีสมณะเป็นผู้สอนและผู้ตรวจบันทึก เด็กสามารถระบายได้ทุกอย่าง เขียนทุกเรื่องที่เขาอยากเขียน พอใจไม่พอใจครู บางเรื่องเขาไม่อยากจะบอกเรา เขาก็เขียนบอกสมณะ” (สัมภาษณ์ ,14 กรกฎาคม 2547)

การส่งบันทึกแต่ละครั้ง นักบวชจะเป็นผู้ตรวจ โดยการเขียนข้อความลงในบันทึกของนักเรียนเป็นการโต้ตอบกันทางตัวหนังสือ วิธีการเขียนบันทึกนั้นนอกจากได้ประโยชน์ที่ตัวนักเรียนแล้ว ยังทำให้นักบวชรับทราบความรู้สึกและการใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างการเขียนบันทึก

วันเสาร์ที่ 10 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2546

วันนี้บรรยากาศสดชื่นมากตื่นแต่เข้ามาออกกำลังกาย แล้วเข้าฐานเหมือนทุกวัน แต่วันนี้ข้าพเจ้าได้หัดทำจิบเคอร์รี่ทุกวัน ข้าพเจ้าจะทำไม่เป็น แต่กัดทำไปทำมาข้าพเจ้าก็เป็น พอเวลา 11 โมงก็เข้าฐานอีก ได้ทำเคอร์รี่อีกสูตรหนึ่ง ตอนเช้าทำ 2 สูตร แล้วก็ไปออกเปลือกผักของช่วยอาบิม แล้วมาเรียนคณิตศาสตร์จากพี่เติ้ล ได้วิธีแยกตัวประกอบและเลขจำนวนเฉพาะ พอวิชาที่ 2 เรียนวิชาวิทยาศาสตร์จากอาบู่ มีเรื่องการผลิตหลอดไฟจากเอตสันเรียนหนังสือไม่เก่งจนถูกให้อาจารย์ให้ไล่ออก แต่แม่เขาก็สอนเขาที่บ้าน และเขาก็หาหนังสืออ่านด้วยเหมือนกันจนมีความสามารถประดิษฐ์หลอดไฟได้สำเร็จ กว่าจะทำสำเร็จเขาทดลองตั้งหลายหมื่นครั้ง พอเวลา 6 โมงเย็นพบอาตุงที่ห้องพักครู อาตุงถามว่าวันนี้มีความรู้สึกอย่างไร พอเลิกเสร็จแล้ว จึงแยกย้ายกันไปอาบน้ำครับ

สัมมาสิกขาม.1 อรรถพล สีใส(อุ่ม)

(คนเราถ้าไม่ละความพยายาม ย่อมสำเร็จได้ ฉะนั้นถ้าอยากจะทำกับความสำเร็จในเรื่องใดๆก็ต้องมีความพยายามอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ อย่าผลอเอาแต่สนุก...สมณะกัลป์ตาย ปฟโล)

อธิบายการอ่านบันทึก

1) หมายเลข 1.4.2.4 3.3 4.3 5.3 หมายถึงการเช็คชื่อของนักเรียน

เลขตัวแรกก่อนจุด คือ เลข 1 - 5 หมายถึง วิชาข้อที่ 1 - 5

ตัวเลขหลังจุด คือ การประเมินการปฏิบัติตัวตามศีล โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

5 หมายถึง รักษาศีลได้มากที่สุด

4 หมายถึง รักษาศีลได้มาก

3 หมายถึง รักษาศีลได้ปานกลาง

2 หมายถึง รักษาศีลได้น้อย

1 หมายถึง รักษาศีลได้น้อยที่สุด

0 หมายถึง รักษาศีลข้อนี้ไม่ได้

2) ข้อความในเครื่องหมายวงเล็บ คือ การเขียนข้อความโต้ตอบของนักบวชถึงนักเรียนเมื่อได้อ่านบันทึกแล้ว

15/7/47

คนทุกคนมักอยากให้ตัวเองเป็นที่รักของคนรอบข้าง อย่างเช่นผมก็เหมือนกัน แต่ถ้าเราอยากให้ความรักของเราสมหวัง เราต้องให้เขาก่อนมันเป็นเหมือนการยื่นหมยยื่นแมว แต่ถ้าให้ไปแล้ว กับมาไม่มาเท่ากันก็โปรดคิดซะว่า เป็นการทำบุญ การบริจาคความจริงใจ เราจะได้อะไรกลับมาหรอก นอกจากความอับบุญและประสบการณ์เป็นของที่ระลึก เล็กๆน้อยๆ เท่านั้นเอง

ศีล

1. = 4

2. = 4

3. = 3

4. = 3

5. = 4

(คิดได้ไง...เข้าท่าเข้าที่สินี ถ้ารู้จักคิดอย่างนี้ก็จะช้ำบายหลายๆเด้อ...สมณะกล้ำตาย ปฟโล)

การประชุมและเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน

การประชุมนักเรียนจะมีการสัปดาห์ละหนึ่งครั้งเป็นอย่างน้อย จากเดิมประชุมวันพุธ วันพฤหัสบดีแยกประชุมชาย - หญิง และประชุมผู้รับใช้(สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลาย) ต่อมาก็เลิกไปเพราะเป็นการประชุมที่ซ้ำซ้อน จึงเหลือเพียงประชุมทุกวันพุธและประชุมผู้รับใช้ (สัมภาษณ์นักบวช , 28 มิถุนายน 2547)

ครู ในฐานะผู้ดูแลนักเรียนฝ่ายปกครอง

บทบาทหน้าที่ของครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภณมีดังต่อไปนี้

1. เข้าร่วมประชุมและทำกิจกรรมกับหมู่กลุ่มในโรงเรียนและชุมชน

เนื่องจากโรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์กัน ขณะที่ครูมีหน้าที่ดูแล อบรมสั่งสอนนักเรียนในโรงเรียน อีกบทบาทหนึ่งของครูคือ การช่วยเหลืองานและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ชุมชน ดังนั้นทั้งครูและชุมชนจะทราบข่าวคราวและความเคลื่อนไหวของกันและกัน สามารถที่จะช่วยเหลือกันได้ตลอดเวลา

“ตอนแรกสุดก็มาดูแลนักเรียน ความรับผิดชอบโดยตรงก็ยังมีอะไร มาดูแล มาร่วมประชุม เขามีกิจกรรมอะไร ก็มาร่วมรับรู้รับฟัง มาร่วมกิจกรรมครู เขาทำอะไรก็ไปกับเขา เราก็รับรู้มาเยอะ เราเห็นว่าโรงเรียนเป็นอย่างไร ความรับผิดชอบก็มีมากขึ้นตามลำดับ แล้วก็ค่อยพัฒนาขึ้น”

(สัมภาษณ์สมณะกล้ำตาย ปฟโล , 28 มิถุนายน 2548)

ครู นักบวช และชาวชุมชน ล้วนมีบทบาทในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ทั้งในเรื่องการดูแลเอาใจใส่ ให้ความรักและให้การอบรมสั่งสอนนักเรียนเสมือนหนึ่งเป็นลูกหลานของตน ตลอดจนการมีบทบาทในการวางแผนและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาในทุกชั้นตอน รวมถึงการคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกด้วย

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของสมาชิกในชุมชน จะใช้วิธีการประชุมเพื่อหาแนวทางปฏิบัติเป็นหลัก ซึ่งมีทั้งการประชุมร่วมกันทั้งหมดภายในชุมชน หรือการที่โรงเรียนเป็นฝ่ายจัดประชุมแจ้งเชิญชาวชุมชนที่มีส่วนรับผิดชอบมาปรึกษาร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การทำงานร่วมกัน ในการคัดเลือกนักเรียน ที่คณะครู และชาวชุมชน (ทั้งที่เป็นครูฐานและไม่ใช่ครูฐาน) แต่ละท่านจำนักเรียนที่เข้ามาสัมภาษณ์ทุกคนได้ เพราะแต่ละท่านจะบันทึกข้อมูลนักเรียนแต่ละคนไว้เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาจึงมีการพิจารณาเลือกนักเรียนจากหมู่กลุ่มจริง (ฟังเสียงจากทุกคนในที่ประชุม) มีทั้งการให้เหตุผลสนับสนุน และการโต้แย้ง การรับฟังกันความคิดเห็นของกันและกัน ทุกคนสามารถเสนอความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่อย่างเช่น

- ในวันคัดเลือกนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เกิดประเด็นต้องพิจารณาว่า จะรับนักเรียนที่มีคุณสมบัติด้านคุณลักษณะนิสัยแลพฤติกรรมเหมาะสม แต่ผลการทดสอบด้านความรู้ภาษาไทยไม่ผ่านหรือไม่ ในที่ประชุมครั้งนั้นอาชูป ซึ่งเป็นครูสอนภาษาไทย เปิดประเด็นในที่ประชุมว่า ด้วยความชัดเจนเด็ดขาดว่า “ผมเสนอว่าไม่ผ่าน เพราะมีประสบการณ์เด็กชื่อ ดาวเรือง ซึ่งในท้ายที่สุดก็ไม่จบ ม.3 แถมยังหันกลับไปสูบบุหรี่ ดื่มเหล้าทำคนอื่นเห็นว่าอย่างไร” ซึ่งในท้ายที่สุดที่ประชุมก็ไม่รับนักเรียนคนนี้ เนื่องจากว่านักเรียนมีพื้นฐานทางภาษาไทยต่ำกว่าเกณฑ์มาก จะส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาเมื่อนักเรียนเข้ามาเรียน และอาจส่งผลให้คะแนนวิชาอื่นก็ต่ำไปด้วย ตัวนักเรียนก็จะยังได้รับความกดดันในเรื่องเรียน และในที่สุดก็ส่งผลต่อด้านพฤติกรรมอื่นๆตามมา (การสังเกตแบบมีส่วนร่วม , พฤษภาคม 2547)

2. การดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด

ครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกจะต้องทำความคุ้นเคยกับนักเรียนทุกคน คอยดูแลช่วยเหลือ ให้คำแนะนำและเป็นพี่ปรึกษาให้กับนักเรียน สร้างความสัมพันธ์ให้นักเรียนรู้สึกเป็นเหมือนญาติผู้ใหญ่ของนักเรียน อยู่ใกล้ชิดนักเรียน พุดคุยแบบเป็นกันเอง อยู่กับนักเรียน ดูแลนักเรียน พร้อมทั้งจะให้คำปรึกษาได้ อย่างเช่นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีหน้าที่ในการประกอบอาหารเย็น (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 20 กันยายน 2547) นักเรียนทุกคนต้องไปช่วยเตรียมและปรุงอาหาร โดยมีครูฐานมังสวิวัตเป็นผู้ดูแล ครูฐานจะปล่อยให้ให้นักเรียนได้ทำอย่างเต็มที่แต่จะคอยดูแล

กำกับและให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ด้วยการเดินดูเวลานักเรียนหันผัก นำผักล้างน้ำ หรือปรุงรสอาหาร ครูฐานและชาวชุมชนจะคอยแนะนำขั้นตอนการปฏิบัติ เมื่อนักเรียนประกอบอาหารเสร็จแล้ว ก็จะไปดูความเรียบร้อยและให้คำแนะนำในการจัดเก็บทำความสะอาดอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร เช่น วันที่ฝนตกครูฐานจะบอกให้นักเรียนเอาผ้ามาเช็ดบริเวณที่มีน้ำฝนสาดก่อนเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากพื้นที่ชื้นแฉะ เป็นการป้องกันความสกปรกที่เกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อพื้นเปียกแฉะ

วิธีการที่ครู นักบวชและชาวชุมชนใช้ในการดูแลนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกคือ อาศัยความใกล้ชิด สนับสนุน ให้นักเรียนรู้สึกเข้าใจ กล้าเปิดเผยหรือปรึกษาสิ่งที่ไม่ทำให้นักเรียนรู้สึกไม่สบายใจ การได้อยู่ใกล้ชิดนักเรียนจะทำให้รู้และเข้าใจในเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน สามารถนำข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากนักเรียนมาใช้เป็นแนวทางในการค้นหาวิธีการช่วยเหลือ หรือป้องกันปัญหาต่างๆได้ถูกทาง

“ก็อาศัยการใกล้ชิด การที่เราอยู่ใกล้ชิดเขา รู้ปัญหาเขา ทั้งตัวต่อตัวด้วย แล้วก็อาศัยระบบหมู่ กลุ่มช่วยกัน กระบวนการกลุ่มด้วย อาศัยวิธีนี้”

“ถ้าเราสามารถเข้าถึงตัวเขาได้มาก มันจะแก้ปัญหาได้ดีขึ้น ตรงกับวิถีพุทธ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา”

“เพราะระบบกลุ่มจะมีพลังมากกว่า ถ้าเราสามารถพัฒนาเป็นกระบวนการ จะทำให้เด็กมีพลังมากกว่า แต่ในระบบบุคคล เราก็ต้องเจาะรายละเอียด คือใครที่มีปัญหา ถ้าเราสามารถพูดคุยได้ อันนี้จะช่วยแก้ปัญหาได้เยอะ เข้าถึงตัวเลย เพราะว่าเด็กเนี่ยถ้าเขาอยู่ตามลำพังตัวเองก็จะคิดไปตามประสา ถ้าเขาคิดอะไรมาก เขาจะไปตามความคิดเขา”

(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปฟโด ,28 มิถุนายน 2547)

“ที่นี้ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา ปรัชญาบอกชัดเจนว่า ศีลนำ แล้วมีสมณะดูแลเรื่องนี้ ที่นี้เราดูแลเรื่องนี้ตลอด เป็นสิ่งที่ซึมอยู่ในตัวของเด็ก ดูแลอย่างใกล้ชิด ในวิถีชีวิตเป็นเรื่องของศีลทั้งหมด เด็กที่นี่จะได้รับการปลูกฝังตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน”

(สัมภาษณ์ครูชุบ , 22 กรกฎาคม 2547)

“เด็กที่นี่จะอยู่ในสายตาของครู และชุมชน ตลอดเวลา แต่เป็นสายตาที่ช่วยมอง ช่วยดูแลมากกว่าที่จะควบคุม เราจะไม่มองเขาเรื่องหรรษา มองว่าเราพร้อมที่จะช่วยเหลือกัน”

(สัมภาษณ์อาแซมดิน, 25 มกราคม 2548)

การสร้างความสัมพันธ์สนมคุ้นเคย การดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิดทำให้รู้และเข้าใจในตัวนักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ความรู้สึก การอยู่ใกล้ชิดเพื่อดูแลในเรื่องดังกล่าวจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน นักเรียนจะรู้จักตัวเองมากขึ้น รู้จักจุดบกพร่องที่ควรพัฒนา และจุดดีที่ควรส่งเสริม ขณะเดียวกันก็ทำให้ครูรู้จักตัวเองมากขึ้นด้วยเช่นกัน กล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้งสองฝ่าย อย่างที่ ครูฟ้าเสรีเล่าให้ฟังว่า

“ การที่เราอยู่กับเด็กเขาสะท้อนความเป็นเด็กในตัวเขาออกมา ให้เห็นชัดเจน บางทีเด็กเขามีกิเลสอย่างนี้ มีจริตแบบนี้ เราเห็นก็อู้ย! เราเคยเป็นอย่างนี้เนี่ย มันน่าเกลียดอย่างนี้เองหะ เราต้องปรับปรุงตัว ปรับตัว...และที่ว่าอยู่กับเด็กดูแบบผิวเผินก็มีความสุข แต่ลงลึกขนาดที่ต้องเปลี่ยนแปลง หมายถึงเปลี่ยนแปลงแนวคิด จริตนิสัยที่มันไม่ดีไม่งามมันเป็นเรื่องที่น่าหนัก มันหมายถึง เราไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพื่อนเขาแล้ว แต่เราทำหน้าที่ เป็นเหมือนพ่อแม่ของเขา...

อย่างเช่น เด็กซึ้งอน แล้วกระพืดกระพืด ไม่พอใจในการกระทำของเพื่อนบางคน ของครูบางคนหรืออะไรก็แล้วแต่ เขาก็เกิดทุกข์ เราต้องเข้าไปเปลี่ยนแปลงเขา ให้มองมุมด้านลบของเขาให้มองมาเป็นในด้านบวกให้ได้ การเข้าไปตรงนี้เป็นเรื่องลำบาก ยาก เพราะการที่จะสอนให้เขาได้ ฝึกเขาได้ เราต้องเป็นก่อน ต้องทำให้ได้ก่อน เด็กที่นี้จะไม่ศรัทธาคนที่ทำไม่เป็นหรอก เขาเป็นคนฉลาด เด็กที่นี้ฉลาดแล้วทัน”

“ก็มีบางเรื่องที่เราทำไม่ได้ เราก็ต้องยอมรับแล้วค่อยๆฝึกตัวเราไป พร้อมกับเขา เขาเป็นโจทย์ของเรา เราเป็นโจทย์ของเขา ก็เรียนรู้เกื้อกูลกันไป เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เรียนรู้เกื้อกูลกันไป ...”

(14 กรกฎาคม 2547)

3. ดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่าง อบรมสั่งสอนและให้วิชาความรู้

ชาวอโศกยึดหลักว่า ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติตัวของครูจึงเป็นเรื่องแรกที่ครูต้องรับผิดชอบและทำให้ดีที่สุด ควบคู่ไปกับการอบรมสั่งสอนให้สัมมาทิฐิแก่นักเรียน สอนให้รู้วิถีชีวิตที่ถูกต้อง มีคุณค่าสาระและขณะเดียวกันก็สอนวิชาความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานให้นักเรียนนำไปต่อยอดการศึกษาเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป

“...อย่างน้อยคนที่เป็นครูต้องทำให้ได้ก่อนในระดับเบื้องต้น คือ ชำนาญในเนี้ยอย่างเรื่องหยาบๆ อบายมูข อะไรพวกนี้เราไม่มี เรื่องพูดคำหยาบ เรื่องนูหรี เรื่องยาเสพติด พวกเราไม่มี เรื่องนี้เราเลยไม่กังวล จึงเป็นเรื่องง่ายสำหรับพวกเรา” (สัมภาษณ์ครูฟ้าเสรี, 14 กรกฎาคม 2548)

“บางทีวิชาการไม่มีอะไรมาก แต่เราสอนให้เด็กเข้าใจวิถีชีวิตที่ถูกต้องเป็นอย่างไร
พยายามคุยกับเด็ก คุยแบบเป็นกันเอง อบรมเด็กสอนเด็ก อยู่กับเด็ก คือให้สัมผัสมาทีละชิ้น ให้เขารู้ว่าวิถีชีวิตที่ถูกต้องเป็นอย่างไร “

(สัมภาษณ์สมณะกัลยาตยา ปฟโล , 28 มิถุนายน 2548)

แม้โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภจะเน้นเรื่องคุณธรรม การทำงานหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต แต่ก็ได้ไม่ได้หมายความว่าเรื่องเนื้อหาวิชาการ เพราะสมณะโพธิรักษ์ (สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,28 ธันวาคม 2546)ได้ย้ำเสมอว่า

“เนื้อหาของการศึกษา เด็กของเราไม่เน้นวิชาการ วิชาการ 25 เป็นงาน 35 ศีลธรรม 40 แต่ไม่ใช่ไม่เรียนวิชาการ แม้เรียนจบ ป.6 แล้วไม่เก่ง วิชาการต่ำ ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับสังคม มีชีวิตอยู่ได้ไม่ทำลายสังคม...” (สังเกตแบบมีส่วนร่วม 28 ธันวาคม 2546)

หรือที่สมณะกัลยาตยาปฟโลให้สัมภาษณ์ว่า

“ต้องการเน้นเรื่องคุณธรรมเป็นหลัก ต้องการเน้นเรื่องคุณธรรมก่อนเก่ง คนเราจะเก่งแค่ไหนก็ตามถ้าไม่มีคุณธรรม ความดี มันก็ไปไม่รอด คือยิ่งเรียนสูงไปไกลชาติบ้านเมืองมาก แต่ถ้าไม่เก่งแต่มีคุณธรรม มันก็สามารถทำให้ประเทศชาติสงบร่มเย็นได้...เมื่อเราเน้นเรื่องคุณธรรม เรื่องศีลเด่น พัฒนาเด็ก ถ้าเด็กได้พัฒนาจุดนี้เรื่องวิชาการก็จะพัฒนาขึ้นอีก” (28 มิถุนายน 2547)

ทั้งครูและชาวชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องคุณธรรมเป็นลำดับแรก เรื่องวิชาความรู้เป็นเรื่องสำคัญรองลงมา ข้อสังเกตประการหนึ่งที่สนับสนุนว่า โรงเรียนไม่ทิ้งความรู้ด้านวิชาการคือเกณฑ์การคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนกำหนดว่า นักเรียนควรมีความรู้ความสามารถในวิชาการในระดับหนึ่งที่จะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในอนาคต เพื่อดำเนินชีวิตต่อไปได้ เพราะสถานที่แห่งนี้ไม่สามารถบังคับให้นักเรียนที่จบแล้วอยู่ต่อในชุมชน นอกจากความสมัครใจ ซึ่งนักเรียนเองก็รู้ตัว เช่น ศิษย์เก่าภาคภูมิ ให้สัมภาษณ์ในเรื่องนี้ว่า

“เด็กก็คือเด็ก เด็กไม่ควรอัดข้อมูลมากเกินไป เด็กอาจเครียด ต้องให้โอกาสเด็ก อย่างบังคับว่าเรียนที่นี่ต้องอยู่วัด ผมเชื่อว่าเด็กแต่ละคนมีวิบากต่างกัน บางคนจบแล้วเขาสามารถต่อข้างนอกได้ไหม ไม่ใช่ให้เขาทำแต่งงาน เพราะถึงจุดหนึ่งเขาอาจต้องไปช่วยที่บ้าน ไปช่วยพ่อแม่ได้ ให้เขาไปต่อข้างนอกได้ ให้โอกาสเขาบ้าง สอนให้วิชาการเขาบ้าง บอกเรื่องข้างนอกให้เขารับรู้ ...ค่อนข้างตรงกับสันตือโสภ เด็ก

จบแล้วไปต่อข้างนอกได้ จะได้ยินบางพุทธสถานว่า จบแล้วไปต่อไม่ได้ มีเด็กบางคนก็เสียใจ เคยเห็นเด็กร้องไห้

อย่างที่สันติอโศก ผมยอมรับเลย ครูตั้ง สมณะ ครูวิชาการ ผมก็พูดคุยเสนอเขาไป เพราะว่าเราไปเจอเหตุการณ์จริงๆ แต่น้องๆเขาไม่รู้ สงสารน้องๆ อย่างเขาจบ ม.3 บางทีพ่อแม่อยากให้ลูกไปเรียนต่อครู หมอ เขาสามารถต่อได้ไหม อยากให้ออกาสเขาตรงนี้ ไม่ควรปิดโอกาสเขา”

(10 พฤษภาคม 2547)

และครูใหญ่เองก็เคยเล่าให้ฟังว่า

“กรณีตัวอย่างของแม่ที่เรียนพิเศษในเนื้อหาวิชาการเพิ่ม เพราะเขาต้องการสอบเข้าเรียนในสาขาที่เขาชอบและใฝ่ฝัน เพราะฉะนั้นทุกปีเดือนเขาจะเรียนพิเศษเพิ่ม....”

(14 กรกฎาคม 2547)

จากการนำเสนอข้อมูลในเรื่องการบริหารจัดการการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกทั้งหมด สรุปได้ว่า การกำหนดนโยบายและแผนงานพัฒนาของโรงเรียนมีความสอดคล้องกับหลักการ แนวทาง และปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกที่เน้นเรื่องศีล หรือคุณธรรมจริยธรรมเป็นแกนหลัก ครู นักบวชและชาวชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการฝึกนักเรียนในเรื่องดังกล่าว ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการจากการอยู่ร่วมกันในชุมชนอโศก ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดระเบียบการปฏิบัติตัวในโรงเรียน เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องและเพื่อให้ประสบความสำเร็จตาม นโยบายที่โรงเรียนตั้งไว้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3.2 ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ นักบวช คณะครูและชาวชุมชนมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างใกล้ชิด ทุกคนที่อยู่ในชุมชนสันตือโสภ ส่วนใหญ่จะรู้จักนักเรียนในโรงเรียน เนื่องจากนักเรียนต้องทำกิจกรรมร่วมกับชาวชุมชนทุกวัน นักเรียนก็จะรู้สึกว่าคนที่อยู่ในชุมชนเป็นเหมือนญาติพี่น้องของตน การอยู่ในพื้นที่เดียวกันและทำกิจกรรมเดียวกัน เหมือนหนึ่งเป็นสายเลือดเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนและทุกคนในชุมชนจึงเป็นเหมือนความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ผู้ใหญ่ที่อยู่ในชุมชนทุกคนดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่าง พร้อมกับเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ชุมชนอโศกเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ต่างฝ่ายต่างเรียนรู้ร่วมกัน

เนื่องจากนักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในหลายสถานะ หลากหลายอาชีพ เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ที่หลากหลายจากการที่นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ ผู้วิจัยจัดกลุ่มบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่พบในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ ดังนี้

- ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู
- ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักบวช
- ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับชาวชุมชน
- ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
- ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับบุคคลภายนอก (จากการที่นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม)

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู

ครูกับนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันสูง เพราะครูทำหน้าที่ดูแลนักเรียนทุกเรื่อง ทุกกิจกรรมประจำวันตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้า ถึงเข้านอนทุกวัน ครูจึงทำหน้าที่เป็นทั้งครูและผู้ปกครอง เพราะนักเรียนพักอยู่โรงเรียนประจำ และเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภจึงเน้นคุณลักษณะของครูเป็นสำคัญ โดยครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้ การที่ครูและนักเรียนทำกิจกรรมหรือใช้ชีวิตร่วมกันเป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันเป็นวิธีการฝึกนักเรียนตามแนววิถีพุทธของชาวอโศก จากกิจกรรมประจำและกิจกรรมที่นักเรียนเข้าร่วมกับชุมชน โดยมีครูและชุมชนจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้ซึมซับคุณลักษณะนิสัยของผู้ใหญ่ในชุมชนและเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองไปพร้อมๆกัน

คุณสมบัติของครูโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก โดยทั่วไปคือ ต้องปฏิบัติตัวให้อยู่ในกรอบของศีล มีความรู้ความสามารถด้านทักษะและวิชาการพอที่จะถ่ายทอดความรู้ ชี้แนะแนวทาง หรืออบรมสั่งสอนนักเรียนได้ ซึ่งก็สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา คือ “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” และสอดคล้องกับข้อบังคับหรือกฎระเบียบของโรงเรียนและชุมชนที่ความเชื่อว่าเป็นครูสอนนักเรียนได้ต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมและต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้

“การจัดการศึกษาที่นี้ครูต้องเป็นก่อน...ครูต้องฝึกตัว อย่างเช่นครูต้องมีศีล 5 ก่อน ครูต้องไม่โกรธได้ไหม ครูต้องฝึกเสียสละให้เด็กเห็นได้ก่อน ครูต้องฝึกรักเดียวใจเดียวให้เด็กเห็น ครูต้องฝึกเรื่องของคำพูดไม่ใช่อารมณ์ไม่พูดหยาบ ...ไม่ว่าร้ายให้เด็กเห็นก่อนแล้วเด็กก็จะเห็น ซึ่งตัวอย่างนี้มันดีมากกว่าการสอนหลายชั่วโมง เพราะมันจะเป็นรูปแบบที่เห็นชัดเจนหมด เป็นองค์รวมเป็นคำตอบที่สมบูรณ์แบบว่า การเป็นคนมีศีลมันคืออะไร เป็นคำตอบที่ให้เห็นชัดเจนเลยสำหรับคนที่เห็น/เป็นแล้ว ส่วนคนที่ยังไม่เป็นเราต้องสอนทีละบทๆ...ดูว่าจะเริ่มจากตรงไหน”

(สัมภาษณ์ครูใหญ่ , 14 กรกฎาคม 2547)

การที่นักเรียนกับครูมีความใกล้ชิดกัน เนื่องจากต้องใช้ชีวิตร่วมกันในทุกวันทำให้เกิดความผูกพัน นักเรียนจะรู้สึกกับครูเหมือนพ่อแม่ ญาติพี่น้อง หรือคนในครอบครัวเดียวกัน

“...ที่นี้ครูหรือครู เป็นเหมือนเพื่อน พี่ ป้า น้า อา ที่เด็กสามารถเลือกสรรได้ว่าครูที่นี้จะอยู่ในระดับไหนของเขา เค้าว้าวางใจครูคนนี้น้อยแค่ไหน จะให้เป็นแค่เพื่อนหรือให้เป็นพ่อแม่คนที่สองของเขาด้วย เขาเลือกได้ ...ถ้าเขาเชื่อใจเรามากก็จะมาปรึกษาเราเยอะ ซึ่งจริตของครูมีหลากหลายให้เด็กเลือก เด็กก็มีหลากหลายเหมือนกัน สายไหนก็จะไปสายนั้น”

“การได้อยู่ใกล้ชิดเด็กและเข้าถึงเด็กได้มากเท่าไร ยิ่งมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงเด็กได้มากเท่านั้น”

(สัมภาษณ์ครูฟ้าเสรี, 14 กรกฎาคม 2547)

ครู นักบวชและชาวชุมชน ล้วนเป็นผู้มีบทบาทในการดูแลนักเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกทั้งสิ้น บุคคลดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็นครูฝ่ายปกครอง ที่คอยดูแล อบรมสั่งสอนนักเรียนตามเวลาและโอกาสที่นักเรียนใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน แม้เวลาพักผ่อน หรือการประกอบภารกิจส่วนตัว เนื่องจากที่พักของนักเรียน ชาวชุมชน และคณะครู คือ ที่เดียวกัน บุคคลในชุมชนทุกคนจึงเป็นผู้ที่อยู่กับนักเรียน คลุกคลีกับนักเรียนในการทำกิจกรรมตลอดเวลาเหมือนพ่อแม่ ดูแลลูก ญาติผู้ใหญ่ ดูแลลูกหลาน

แม้ทุกฝ่ายจะช่วยดูแลเป็นหูเป็นตาในการดูแลนักเรียน แต่โรงเรียนก็ประสบปัญหาคือ มีครูที่เป็นหลักในการดูแลนักเรียน ซึ่งได้แก่ครูฝ่ายปกครองที่จะทำหน้าที่ดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา มีครูฝ่ายปกครองที่ดูแลนักเรียนชาย 1 คน และครูฝ่ายปกครองที่ดูแลนักเรียนหญิงเพียง 1 คน ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนน้อย และส่งผลให้ดูแลนักเรียนได้ไม่ทั่วถึง

การดูแลนักเรียนและ การมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกันเป็นส่วนที่มีความสำคัญในการพัฒนา นักเรียน จึงต้องมีครูที่เสียสละอยู่กับนักเรียนตลอดทั้งวันเพื่อดูแลการใช้ชีวิตของนักเรียน เพราะงานดูแลนักเรียนตลอดทั้งวันของการใช้ชีวิตและการเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นงานที่หนักและต้องทุ่มเทเป็นงานหน้าที่ที่สำคัญในการที่จะฝึกและเปลี่ยนแปลงนักเรียนให้ไปในทิศทางที่มุ่งหวัง โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตโศกจึงประสบปัญหาเรื่องการขาดแคลนบุคลากรในการดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด

ศิษย์เก่าเยาวทัศน์ บุญกล้า เล่าให้ฟังว่า “ปัญหาก็คือโรงเรียนเราขาดแคลนบุคลากรที่จะมาดูแลฝ่ายปกครอง ฝ่ายที่จะต้องอยู่กับเด็ก นอนกับเด็ก ผู้ชายมีอากาศคนเดียว ผู้หญิงมีอากาศเดียว ครูฝ่ายปกครองสำคัญมาก ถ้าจะให้พอ ตอนนี้มี 6 ม. อย่างน้อยน่าจะมี ม. ละ 1 คน ตอนนี้มีผู้ชายคนเดียวดูแลผู้ชายทั้งโรงเรียน ผู้หญิงคนเดียวดูแลนักเรียนหญิงทั้งโรงเรียน มันดูแลไม่ทั่วถึง ถ้าเด็กเยอะเราจะเข้าไม่ถึงจิตใจเขา จะสอนเด็กต้องขีด ตีตัว จึงจะได้เข้ามา...ถ้าเราคุยอยู่ห่างๆจะไม่ได้มา”

(สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2547)

ครูที่ทำหน้าที่ดูแลนักเรียนมีความตระหนักเสมอว่า การดูแลนักเรียนเป็นหน้าที่สำคัญของครู ครูมีหน้าที่ดูแล ฝึกฝนและแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน ดังที่ครูกวี กล่าวว่า

“เด็ก ๆ มีปัญหาไม่จบสิ้น แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ปัญหา มันคือธรรมดา เราจึงไม่มองว่าเป็นปัญหา เพราะงานครูคืองานฝึกฝนคน ฝึกฝนเยาวชน ก็มีปัญหาไม่จบสิ้น เราไม่มองว่าเป็นสิ่งที่น่าหนักใจอะไร คนข้างนอกจะมองว่าเป็นปัญหา ก็ไม่รู้ นั่นคือความคิดของผม เพราะว่างานครู คืองานที่ไม่จบสิ้น มันเป็นหน้าที่ถ้าครูหมดปัญหาเรื่องวินัย เรื่องศีล เรื่องพฤติกรรม ก็ไม่ต้องมาเป็นครูแล้วครับ ก็จบ เพราะฉะนั้นหน้าที่ของครูคือมาแก้ปัญหาเด็ก มาแก้พฤติกรรมเขา”

“...แต่ที่นี้ ครูเด็กนักเรียนและชุมชนที่นี้ใช้ชีวิตร่วมกัน เขาได้ไปเติมทุกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วย ยิ่งไงก็ต้องเป็นตามนี้ เพราะฉะนั้นเขาก็ไม่สามารถอยู่ได้....ครูที่นี้ต้องปลูกฝังอุดมการณ์ อุดมการณ์ที่เสียสละ อย่าไปเอาไรต์เอาเบรียบสังคม แล้วก็ฟังตนเองให้ได้ ช่วยเหลือผู้อื่นก็จะเป็นบุญต่อตนเอง เรียกว่าอุดมการณ์บุญนิยม เรียงไปก็ ถึงแม้ว่าอาจจะต้องมีรายได้ตอบแทนบ้างแต่ก็ต้องรู้จักทำ

ตัวเองให้มีคุณค่า เสียสละ ไม่ใช่เรียนเพื่อเอาดีเอาเปรียบแล้วตัวเองรอดอย่างเดียว ...การเรียนให้เอาตัวเองรอดอย่างเดียว ก็เรียนไม่ยากหรอก ข้างนอกเขาทำอยู่แล้ว แข่งขันกัน ..ความเสียสละแล้วก็ใช้ความรู้ อย่างน้อยเด็กนักเรียนที่นี้ก็ปลูกฝังให้เป็นคนจน ไม่สนับสนุนให้เป็นคนรวย..เราปลูกฝังอย่างนี้ เขาจะได้รับแนวทางนี้ พาทำอันนี้

เพราะว่าถ้ารวยแล้วมันเสี่ยง...คนๆหนึ่งรวยก็ต้องมีคนๆหนึ่งจน มันไม่มีรวยทั้งหมดเลย... คนรวยคือคนที่กอบโกยเอาไว้ มันไม่ดีอยู่แล้ว แต่คนจนคือคนที่ดำรงชีพได้ โดยไม่ได้สะสมอะไรมาก อยู่ด้วยประสิทธิภาพของตัวเอง เขาก็จะมีคุณค่าต่อคนอื่นมากกว่า...”

(สัมภาษณ์ ,15 กรกฎาคม 2547)

ความรู้สึกของนักเรียนต่อครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภจึงรักและรู้สึกผูกพันกับครูฝ่ายปกครองมาก ดังที่นักเรียนชั้น ม.4 คนหนึ่งพูดในคืนวันรอบกองไฟ วันเข้าค่ายนักเรียนชั้นเตรียม ม.4 ที่อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ว่า “ คณะอาที่ได้ดูแลพวกเราอย่างใกล้ชิด ก็มีแค่อาทวิกับอาตี๋...ถ้าโรงเรียนนี้ไม่มีท่านทั้งสอง เด็กก็คงไม่ได้ขนาดนี้หรอก...”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 14 เมษายน 2548)

ความประทับใจในตัวครูโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ จึงเกิดจากความผูกพันที่นักเรียนมีต่อครูตลอดเวลาที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ ศิษย์เก่าคนหนึ่งเล่าว่า “..ที่นี่ ครูไม่เคยพูดคำหยาบกับเรา พูดดี ไม่แสดงอารมณ์ออกมาให้เห็น รู้จักระงับสติอารมณ์”

“ ประทับใจมากๆ ก็คือ ประทับใจครู ประทับใจมาก เสียสละ ไม่ได้เงินเดือน ต้องมาอดทนกับพวกเรา เด็กแต่ละคนก็เอาแต่ใจ จะเอาอะไรก็เอาให้ได้ดังใจ เรียกร้อง เดี่ยวก็ทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ให้ครูดิบบางที่ไม่ได้สอนอย่างเดียว ต้องดูแลทุกอย่าง เดี่ยวเขาก็ทำผิดตรงนั้น ทะเลาะกับผู้ใหญ่ก็มีครูคอยเคลียร์...ครูอดทนกับเราได้ไง ที่ครูอดทนได้เพราะอะไร เขาไม่ได้อะไรตอบแทนเลย...”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าชลธรา บุญกล้า , 12 กรกฎาคม 2547)

“คณะครูที่นี้ก็เปรียบเหมือนเป็นพ่อแม่ของเราคนหนึ่ง เขามาอยู่ที่นี้เงินเดือนก็ไม่มี มาอยู่ที่นี้ไม่ต้องการชื่อเสียง ไม่ต้องการเงินทอง ที่ทำไปนี้ทำเพราะใจรักและเสียสละจริงๆครับ”

(สัมภาษณ์นักเรียนสัมมาสิกขาศักดา ยมโคตร, 20 มกราคม 2548)

“หนูเป็นคนที่ไม่ค่อยมีความอดทน เวลาผ่านไปทำให้เราเข้มแข็งเพราะมีครู คงไม่มีโรงเรียนที่ไหนสอนนักเรียนแบบนี้คือ ศิลปะ เป็นงาน ชาญวิชา สอนทุกอย่างโดยไม่รับเงินเดือน แต่ครูก็ยังใส่ใจ

ตลอดเวลา ถ้าไม่มีโรงเรียนนี้ ก็คงไม่ได้มาฝึก คงจะหนีเรียน สังคมก็คงเปลี่ยนไป หลายครั้งที่ทำผิดไป บางครั้งก็เพราะอยากให้ครูมาสนใจเราบ้าง เพราะมีโอกาสได้คุยกันน้อยจริงๆ อยากรู้อยากเห็น เรื่องที่ผู้ใหญ่เตือนบางครั้ง เราก็ต้องยอมรับ บางทีเราก็พอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง ประชดบ้าง แต่เมื่อโตขึ้น จะไม่ลืมคำอาๆปาๆที่สั่งสอน คงจะทำให้หนูเข้มแข็งขึ้น ที่ผ่านมานูทำผิดบ่อยครั้ง อยากรอโทษ ขออภัย อย่าถือสาพวคนู อยากรให้อาพักผอนบ้าง ให้อุกับพวคนูบ้าง ไม่รู้จะเข้ากับอาคนไหน บางทีเราทำผิดเราก็อไม่รู้ อามาบอก มาว่าเราเลย เพราะเราไม่รู้ ขอให้ได้อุกับน ให้อาสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่ย่อท้อ ขอบคูนทุกเวลาให้อามีให้กับนู ตั้งแต่เข้าตึนนอน เข้าฐาน กิจกรรมกลุ่มในที่ต่างๆ ค่าน้ำค่าไฟ นูใช้เยอะ แต่ไม่ถูกหักเงิน ขอบคูนคะ” (สังเกตแบบมีส่วนร่วม วันไหว้ครู ,1 กรกฎาคม 2547)

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน คือ การได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน จากการทำกิจกรรมร่วมกัน ภายในระยะเวลาหนึ่ง ทำให้นักเรียนเกิดความผูกพันจากการได้อยู่ใกล้ชิดกัน ทำให้นักเรียนรู้สึกต่อครูว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน นักเรียนได้สัมผัสและเห็นภาพของชุมชนที่เรีนรู้เพื่อการอยู่ร่วมร่วมกันอย่างสันติสุข โดยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียน เสมือนหนึ่งเป็นลูกหลานของตน ครูและชุมชนทำหน้าที่เป็นแม่พิมพ์ที่ดีให้กับนักเรียนและขณะเดียวกันก็เป็นแม่พิมพ์ที่เรีนรู้เพื่อพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขตัวเองให้ดีขึ้น

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักบวชชาวอโศก

นักบวชชาวอโศกเป็นบุคคลที่เป็นเคารพของคณในชุมชน เพราะเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามครรลองของพระศาสนา เป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติในเรื่องการพัฒนาตัวเองตามแนวทางของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่อยู่ในสถานภาพที่สามารถอบรมสั่งสอนนักเรียนได้ ด้วยมีคุณสมบัติที่เหมาะสม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ความสัมพันธ์ที่พระหว่างนักเรียนและนักบวชชาวอโศกคือ การที่นักบวชเป็นตัวอย่างที่ดีและให้การอบรมสั่งสอนให้กับนักเรียน การประชุม ส่วนกิจกรรมที่ทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมนักเรียนมีต่อนักบวชมากขึ้นก็คือ การเขียนบันทึก

การอบรมสั่งสอนนักเรียนในช่วงเวลาทำวัตรเช้าและการประชุม

ในทุกเช้า นักบวชจะทำหน้าที่นำนักเรียนสวดมนต์ทำวัตรเช้า และเทศน์สั่งสอน หรือแจ้งข่าวคราวในเรื่องต่างๆแก่นักเรียน ศิษย์เก่าคนหนึ่งได้ระบายความรู้สึกในช่วงนั้นให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ อี๊ดอึดเหมือนกัน สอนอะไรมากมาย รู้แล้ว สอนอยู่ได้ แต่คล้ายๆ กับซึมเข้าไปเรื่อยๆ 6 ปี ฟังเทศน์ทุกวัน มันก็ซึมๆ พอเราเจอเหตุการณ์จริง ภาพเหตุการณ์นั้นจะขึ้นมาช่วยเตือนสติ เวลาที่มีความโมโห หรือเจออะไร ทำให้เราควบคุมสติหรืออารมณ์ได้”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าภาคภูมิ, 10 พฤษภาคม 2547)

นักเรียนกับนักบวชจึงมีความความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทางใจ นักเรียนจะให้ความเคารพและเชื่อฟังนักบวชทั้งในฐานะที่ท่านเป็นนักบวชและในฐานะที่เป็นเหมือนญาติผู้ใหญ่ที่รักและนับถือ นักเรียนคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า รู้สึกดีมากที่ท่านดูแลให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี ท่านเหมือนพ่อคนหนึ่ง

“ครูที่เป็นเหมือนพ่อแม่ อย่างท่านปฟโธ ผมไม่เคยคุยกับท่านหรอก แต่มีอะไรผมก็บอกท่าน รู้สึกคุยแล้วสนิทใจ ช่วงที่ผ่านมายัยรุ่นต้องการคนที่ทาง ดิกรอบ... เราได้สัมผัสท่านมาก ท่านเรียกไปคุย เช่นตอนนั้นเราทำผิดนะ ต้องมีการปรับสัมมาทิฐิกันเรื่อย ...ช่วงที่คุยเป็นเหมือนการเปิดใจ ...เหมือนกับคุยกับพี่กับน้องกับปากกับอา...”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าสาทิส , 15 กรกฎาคม 2547)

ศิษย์เก่าคนหนึ่งเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในการประชุมทุกครั้งนักบวชชาวอโศกจะเข้าร่วมทุกครั้ง และนักเรียนสามารถที่จะพูดคุยอย่างเปิดอกต่อกัน เมื่อเกิดความไม่พอใจในเรื่องอะไรสามารถชี้แจงทักท้วงกันได้เต็มที่ เพราะในชุมชนอโศกทุกคนมาอยู่ร่วมกันเพื่อการแก้ไขในจุดบกพร่องของตน เพื่อพัฒนาตน โดยมีคนในชุมชนทุกคนเป็นครูซึ่งกันและกัน

“... รุ่นผมกล้าที่จะติท่าน เพราะท่านเป็นสมณะหรือเป็นพระแล้วท่านจะไม่ติดเรื่องผัสสะ หมดเรื่องอารมณ์ ถ้าเราไม่พอใจท่านเราก็จะบอกท่านตรงๆ ไม่งั้น ถ้าเกิดเราไม่บอก จิตของเราจะขุ่นมัว เพราะเราจะเพ่งโทษสมณะ การบอกท่านเป็นเหมือนการสารภาพบาป ว่า ท่านผมไม่พอใจท่านตรงนั้นนะ ท่านก็จะปรับความคิดของเรา เราก็เริ่มจะล้างล้างล้าง เชื่อว่าสมณะทุกรูปท่านไม่ติด ท่านรับฟังได้หมด เรื่องจริง ท่านก็บอกเราว่าจิตของท่านเป็นอย่างนี้ เราก็เข้าใจ แล้วก็ปรับกันได้ เราก็สามารถล้างอดีตที่มีต่อท่านได้ สามารถอยู่ร่วมกับท่านได้โดยทำงานกับท่านแบบไม่มีอคติ”

“...ในที่ประชุมเราบอกท่านได้ เราจะสามารถล้างอดีตที่มีต่อท่านได้ด้วยการพูดบอกให้ท่านรู้ ผู้หญิงจะไม่ค่อยบอก จะยกให้ท่านไป แต่ผู้ชายจะพูดในที่ประชุมเลย ถ้าผิดชี้ได้ ยัยรุ่นอารมณ์รุนแรง วิธีแก้คือมาประชุมกัน เด็กก็จะพูดๆ แล้วก็คลาย นี่เป็นการแก้ปัญหา ก็จะสามารถปกครองได้ ถ้าเด็กไม่ชอบท่าน เวลาให้ทำอะไรเด็กไม่ชอบ เด็กก็จะไม่ยอมทำ ถ้าเด็กยอมรับท่านได้ก็จะเกิดศรัทธา ความศรัทธาทำให้ทำทุกอย่างได้”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าภาคภูมิ , 10 พฤษภาคม 2547)

การเขียนบันทึก

นักบวชชาวอโศกจะให้นักเรียนเขียนบันทึกประจำวันส่ง จุดประสงค์ของการเขียนบันทึกคือเพื่อตรวจสอบจิตใจและความประพฤติของตนเอง และเป็นการระบายความไม่พอใจหรือบันทึกความประทับใจจากการดำเนินชีวิตประจำวันแต่ละวัน โดยนักบวชเป็นผู้อ่านและให้คำแนะนำ คำชมเชยหรือคำตักเตือนต่างๆตามเนื้อหาที่นักเรียนบันทึก เป็นการโต้ตอบกันทางตัวหนังสือ ที่เป็นส่วนตัว การส่งบันทึกต้องส่งอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

บันทึก : เรื่องราวบันทึกที่แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักบวช

วันจันทร์ที่ 9 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2546

ต้นตี 3 ไปทำซาลาเปา จัดใส่ถ้วยและเงาะ มังคุด ขายของใส่บาตร สนุกมากเพราะมีคนมาซื้อมากมาย ขายของจนถึง 11.00 ข้าวขายหมด น้ำเต้าหู้ หมั่นโถ ซาลาเปาก็หมด และมากินข้าวมีหลายอย่างมากมาย เช่น ผลไม้ อาหาร ขนม ไอศกรีม เป็นต้น เวลา 6.00 เย็น พ่อท่านพามากราบไว้พระธาตุ และระลึกถึงพระพุทธเจ้า ทำเสร็จถึง 19.07 น. แล้วมาอาบน้ำ เออ ลืมครับท่าน เดือนนี้เดือนมิถุนายน ผมถือจึงเขียนเดือนพฤษภาคม

1.4 2.4 3.3 4.3 5.3

สัมมาสิกขาม.1 อุ่ม อรรถพล สีใส

(อย่าลืม! ก็แล้วกัน ไม่ใช่เห็นเงินเอาแล้วตาโต)

ศิษย์เก่าชลธรา เล่าเกี่ยวกับเรื่องการตรวจศีลและการเขียนบันทึกให้ฟังว่า “...ที่นี้เน้นเรื่องศีล แต่โรงเรียนอื่นไม่เน้น ที่นี้เน้นให้เด็กถือศีล มีการให้เด็กเขียนบันทึกและเช็คศีลทุกวัน ทำให้เราเช็คตัวเองทุกวัน ไม่ปล่อยชีวิตไปวันๆ มันเป็นการทบทวนตัวเอง เด็กทุกคนควรได้ทบทวนชีวิตทุกวัน ”

(12กรกฎาคม 2548)

การเขียนบันทึกส่งนักบวชเป็นส่วนหนึ่งของวิชาพระพุทธศาสนาที่เป็นการเขียนเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในแต่ละวันของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก ทั้งเรื่องการเรียน เรื่องการทำงาน เรื่องอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตลอดทั้งวัน เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึก และความคิดเห็นในเรื่องต่างๆได้อย่างเต็มที่ เป็นการตรวจเช็คสภาพจิตใจและพฤติกรรมของตนเอง ต่อสิ่งที่มากระทบ โดยใช้ศีล 5 เป็นเครื่องมือ นักเรียนจะต้องฝึกประเมินตนเองในเรื่องศีลทุกวัน นักบวชจะเป็นผู้อ่านบันทึกและตรวจสภาพจิตใจ และอารมณ์ความรู้สึกไปจนถึงการให้คำแนะนำสั่งสอน ปรับสัมมาทิฐิให้กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ และเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถสร้างความสนิสนมคุ่นเคยและได้รู้จักนักเรียนมากขึ้น

นอกจากจะมีนักบวชที่ทำหน้าที่ตรวจบันทึกของนักเรียนสัมมาสิกขาตามระดับชั้นที่สอนแล้ว ในทางปฏิบัติในเรื่องของการตรวจบันทึกกลับมีความยืดหยุ่นสูง กล่าวคือ จะมีการแลกเปลี่ยนสมุดบันทึกของนักเรียนในระดับชั้นของตนกับนักบวชที่สอนระดับชั้นอื่น ไปจนถึงนักบวชท่านอื่นที่ไม่ได้สอนนักเรียนในวิชาเรียน เพื่อที่นักบวชจะได้รู้จักทุกคน และนักเรียนเองก็ได้สัมผัสสัมพันธ์ ได้เรียนรู้ความคิด และลักษณะนิสัยของนักบวชรูปอื่นด้วย ด้วยเหตุนี้นักบวชทุกรูปจึงรู้จักนักเรียนทั้งจากการสังเกตพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกให้เห็นจากการดำเนินชีวิตประจำวันในชุมชน และจากการอ่านบันทึกที่แสดงออกให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกของนักเรียน เมื่อนักเรียนไม่สบายใจก็จะไปปรึกษานักบวช นักบวชกับนักเรียนจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

การทบทวนตนเองเป็นเรื่องที่ชาวโศไกให้ความสำคัญ เพราะเป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้รู้จักข้อดีและข้อบกพร่องตัวเอง ชาวชุมชนคนหนึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านทางด้านการเกษตรของชุมชน ที่ได้มีโอกาสมาช่วยดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโศไก ท่านได้พูดถึงประโยชน์และความสำคัญของการทบทวนตนเองในแต่ละวันว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เรารู้ตัวเองว่าได้ทำอะไรไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควรอย่างไร และจะปรับปรุงแก้ไขหรือป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีกได้อย่างไร การที่จะสอนนักเรียนให้ปฏิบัติตาม ตัวเราเองก็ต้องทำให้นักเรียนเห็นเป็นแบบอย่างด้วย

“ วิถีชีวิตของผมทุกเย็นก่อนนอนก็จะมาทบทวนตัวเอง บวกลบคุณหาความประพฤติตัวเองสำรวจตัวเอง วันนี้พูดอะไรที่ไม่เหมาะสมเกินไปไหม เราทำอะไรที่มันผิดพลาดบ้างหรือเปล่า เราคิดอะไรที่มันเลือนลอยไร้สาระอะไรหรือเปล่า หักลบกัน ดูความประพฤติก็คือ คำพูด การกระทำ ความคิด เท่านั้นแหละ ก็คุ้มมันอยู่ 3 อย่าง ก็พยายามที่จะสร้างประโยชน์มันเรื่อย เดี่ยวมันก็พาไปเอง ก้าวไปสู่ที่สูงแล้วหละ ทำอย่างนี้ทุกๆวัน ก็พาเด็กคิดอย่างนี้เหมือนกัน ก่อนนอนเราต้องมางบลุดตัวเอง ไม่ใช่บัญชีตัวเลขนะ บัญชีชีวิตของตัวเอง ตรงนี้สำคัญมาก แล้วก็ตรงกับปรัชญาการศึกษาที่ว่า เขาจะเอาความประพฤติ นำหน้า ผมก็เลยเอามา match กับตรงนี้...” (28 สิงหาคม 2547)

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับชุมชน

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับนักเรียน ทำให้นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโศไกได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวชุมชน เพราะได้สัมผัสสัมพันธ์กับชุมชนในทุกกิจกรรมของการดำเนินชีวิตประจำวัน อาทิ ตอนเช้า เมื่อนักเรียนเข้าฐานครัว หรือฐาน ชมร. (ชมรมมังสวิรัต) นักเรียนได้เห็นชาวชุมชนช่วยกันเตรียมผักประกอบอาหาร ได้เรียนรู้การล้าง การหั่นผัก การปรุงอาหารหรือแม้แต่การล้าง

ถ้ายามจากชาวชุมชนที่มาช่วยงาน ชาวชุมชนจึงเป็นเสมือนหนึ่งครูที่สอนนักเรียน นักเรียนจะได้เรียนรู้ชีวิตของชุมชนจากการได้สัมผัสชีวิตจริงของชาวชุมชนในทุกๆวัน การเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนจึงเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สำคัญของการศึกษาในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภเป็นโรงเรียนประจำที่ตั้งอยู่ในชุมชนอโศก โดยมีชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้จากวิถีชีวิตจากสภาพแวดล้อมที่นักเรียนอยู่ การดำเนินชีวิตของนักเรียนสัมมาสิกขาต้องพบปะและมีปฏิสัมพันธ์กันกับบุคคลต่างๆที่อยู่ในชุมชน นักเรียนจึงได้เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนไปพร้อมๆกับการเรียนการสอนของโรงเรียน กล่าวคือ ในตอนเช้าจะเป็นการจัดทำอาหารและเตรียมสินค้าเพื่อการจำหน่าย เพราะฉะนั้นช่วงเช้า นักเรียนจะเข้าเรียนรู้ตามฐานงานอาชีพ นักเรียนจึงได้เรียนรู้วิถีชีวิตในเวลาเช้าของชาวชุมชน เมื่อถึงช่วงบ่ายก็เป็นช่วงเก็บงาน เมื่อนักเรียนช่วยงานแล้วจึงเข้าเรียนเนื้อหาวิชาการ การเรียนการสอนที่โรงเรียนสัมมาสิกขาจึงสอดคล้องและสัมพันธ์กับชุมชน

การอยู่ร่วมกันในชุมชนทำให้เกิดแบบอย่างของความสัมพันธ์ของการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนที่มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเป็นตัวอย่างการใช้ชีวิตที่นักเรียนสัมมาสิกขาได้มีโอกาสสัมผัสและศึกษาเรียนรู้จากการอยู่ร่วมกันในชุมชน ได้เรียนรู้เรื่องวิถีชีวิตของชาวชุมชน ทั้งในเรื่องอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม มารยาท และอื่นๆ ดังนั้นตลอดเวลาที่นักเรียนเรียนอยู่ในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภนี้ จึงทำให้นักเรียนซึมซับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอโศก ได้ซึมซับแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่เป็นทางเลือกหนึ่งของสังคม ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วนักเรียนจะเป็นผู้ตัดสินใจได้เองว่า เขาจะใช้แนวทางการดำเนินชีวิตแบบใดในอนาคต

“ผู้สอนต้องมีวิถีชีวิตให้เขาเห็น ว่าวิถีชีวิตแบบนี้มันมีความสุขและเป็นทางเลือกที่ดีกว่า อย่างเช่น ชุมชนชาวอโศก เราก็ให้เขาเห็นโดยสัมผัสว่าชุมชนที่เป็นอย่างนี้ เรียบง่าย ประโยชน์สูง ประหยัดสุด เด็กก็จะซึมซับ ใจ! วิถีชีวิตนี้ดี ช่างนอกออกไปมีแต่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ต่อสู้แข่งขัน อย่างน้อยเขาก็รู้ว่าอะไรคือทางเลือกที่ถูกต้อง อะไรคือหนทางที่เขาควรเลือก เขาจะทำได้แค่นั้นก็เป็นเรื่องที่เขาต้องไปพัฒนาอีกต่อไป”

(สัมภาษณ์สมณะกัลยา ตาย ปพโล, 28 มิถุนายน 2547)

บทบาทสำคัญประการหนึ่งของชาวชุมชนก็คือ ทำหน้าที่ดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียน ทั้งในเวลาที่พักผ่อนในชีวิตรประจำวันและช่วงเวลาที่นักเรียนเข้าฐานงานฝึกทำงานกับชาวชุมชน ซึ่ง

เป็นเวลาประมาณ 3- 4 ชั่วโมงต่อวัน การที่นักเรียนได้เข้าฐานงานกับชุมชนทำให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ร่วมกับชาวชุมชน นักเรียนจะได้ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆในชีวิตประจำวัน ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และพัฒนางาน ชาวชุมชนจึงทำหน้าที่เป็นครูฐานที่เป็นเหมือนพี่ป้า นำอาสาสมัครวิชาชีพและการใช้ชีวิตในชุมชนและสังคม การทำงานร่วมกับชุมชนจึงเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นการเรียนรู้การดำเนินชีวิตร่วมกันในชุมชน ดังที่อาแซมดินให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“...เวลาเด็กเข้าฐานงาน เขาก็จะมาลงกับฐานงานของชุมชนที่มีฐานนั้น ฐานโน้นแล้วแต่เขาก็จะได้ฝึกจากของจริง จริงๆการทำงานกับคนเป็นการทำงานที่ฉลาดที่สุด เพราะคนแสนจะพลิกแพลงได้ ปรับเปลี่ยนได้ กับการทำงานกับเครื่องจักร จะเสียโอกาสมากกว่า เพราะฉะนั้นเขาเลยให้ไปทำงานกับชุมชน ชุมชนก็จะสอนในเรื่องพฤติกรรมด้วย ในเรื่องความรู้ให้ด้วย คะแนนดีเด่น จะเป็นคะแนนที่เราคิดเป็นอันดับต้น ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา”

“...แล้วเด็กเนี่ย ชาวชุมชนทุกคนเป็นครู ถ้าเขาทำผิดที่เรา ตรงนี้เราสอนได้ ไม่ใช่ว่าจะต้องครูสอน เราสอนได้ทันที เอ้อ! หนูจะกินน้ำเสร็จแล้วก็ล้างแก้ว คว้าแก้วนะ ก่อนเข้าห้องน้ำล้างเท่านั้น เราก็จะสอนได้ สอนได้ทันที เพราะฉะนั้นทุกคนก็จะเป็นครู เพราะฉะนั้นตรงนี้จะมีความปลอดภัยที่สูงกว่า และการช่วยเหลือมันทันทีไม่ต้องว่า โอ้โฮ! บ้านเขาติดๆกันบางที่ไม่ค่อยเจอ ไม่รู้จักกัน แต่ที่นี้รู้จักกันหมด เด็กๆผู้หญิง ผู้ชาย ไปได้หมด ขึ้นบ้านโน้นออกบ้านนี้ ก็ไม่มีปัญหา”

(25 มกราคม 2548)

ทุกคนที่อยู่ในชุมชนสันติโคกหรือแม้แต่ที่ไม่ได้อยู่ในชุมชนสันติโคก ทุกคนที่อยู่ในบทบาทที่เหมือนกันหรือทุกคนที่อยู่ในบทบาทหน้าที่ต่างกัน ล้วนเป็นครูของนักเรียนสัมมาสิกขาสันติโคกทั้งสิ้น การเรียนรู้ของนักเรียนสัมมาสิกขาสันติโคกจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ภายในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น แต่หมายถึงห้องกว้างที่ไร้ขอบเขต ทุกที่ ทุกคน ล้วนเป็นแหล่งฝึกในเรียนรู้ของนักเรียนสัมมาสิกขาสันติโคกทั้งสิ้น เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นองค์รวมอย่างต่อเนื่องและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นวิถีการดำเนินชีวิต

ง. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกันนักเรียน

ความสัมพันธ์ที่พบในโรงเรียนระหว่างนักเรียนกับนักเรียน คือ การดูแลเพื่อนนักเรียน โดยรุ่นพี่ดูแลรุ่นน้อง นักเรียนแต่ละรุ่นดูแลเพื่อนร่วมรุ่น การที่นักเรียนอยู่โรงเรียนเดียวกันตลอดปี การศึกษาในโรงเรียน ทำให้นักเรียนมีความผูกพันกัน เพราะมีการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งกิจกรรมตามฐานและกระบวนการกลุ่ม ซึ่งเป็นวิธีการที่สร้างให้นักเรียนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและ

เข้าใจกัน อย่างที่ศิษย์เก่าสาทิส เล่าว่าเมื่อเข้ามาในโรงเรียน น้องๆสัมมาสิกขาสันติโคกเห็นเขาก็กระโดดซี้คอ และตัวเขาเองก็รู้สึกวุ่นๆเหล่านี้เป็นน้องจริงๆของเขา นักเรียนรุ่นน้องก็รู้สึกคุ้นเคย เขาก็มาด้วยความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียน กับเพื่อน กับชุมชน ที่พวกเขาได้เคยใช้ชีวิตร่วมกัน

(15 กรกฎาคม 2547)

วิธีสร้างความสัมพันธ์ที่เด่นชัดระหว่างนักเรียนกับนักเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติโคกที่พบจากการลงพื้นที่ศึกษา คือ การทำกระบวนการกลุ่ม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในดำเนินการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ต่างๆกัน กระบวนการกลุ่มจึงมีทั้ง เพื่อการแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน เพื่อการทำความเข้าใจกัน เพื่อการยุติความขัดแย้ง และเพื่อการประเมินและพัฒนาตัวเอง

“ม. 2 ปีนี้เริ่มทำตั้งแต่ ม.1 ก่อนนอนทุกวัน เราจะมาทำกระบวนการกลุ่ม เรามาคุยกันทุกวัน เด็กที่เข้ามา ต่างพ่อต่างแม่ ต่างจังหวัด จริตนิสัยจะแตกต่างกันมาก พื้นฐานชีวิตครอบครัวจะแตกต่างกันมาก เวลาที่เข้ามาอยู่รวมกัน เขาจะเหมือนกับว่า เขายังเข้ากันไม่ได้ เขายังตามใจตัวเองเยอะ กว่าที่จะรวมกันได้ ต้องทำกระบวนการกลุ่ม ต้องคุยกันเยอะ เหมือนกับว่าต้องฟันฝ่าอุปสรรค กิจกรรมโน่นนี่เยอะๆ จึงจะรู้จักกัน ณ ตอนนี้อย่างนี้ ม.1ปีที่แล้วเราทำกันทั้งปี เราพยายามเน้นจิตสำนึกในด้านกระบวนการกลุ่ม ให้รักใคร่ สามัคคี กลมเกลียว ประองดองกัน เราทำมาทั้งปี แต่ตอนนี้เราไม่ต้องทำเขาทำอะไร เราแค่รู้ว่าใครเป็นหัวหน้าในห้องนี้ เราก็เรียกเขามาคุย บอกเขาไปว่าเขาเป็นอย่างไรและควรขับเคลื่อนกระบวนการอะไร แล้วเขาก็ไปกระจาย ไปคุยกัน กระบวนการกลุ่มมันก็เกิดขึ้นโดยที่ตอนนี้เราวางมือเราแล้ว เราไม่ต้องลง แล้วเราก็คอยให้กำลังใจเขา “

(สัมภาษณ์ครูฟ้าเสรี, 14 กรกฎาคม 2547)

กระบวนการกลุ่มมีกระทำได้หลายรูปแบบ ทั้งกระบวนการกลุ่มเฉพาะหญิงหรือชาย กระบวนการกลุ่มในแต่ละระดับชั้น และกระบวนการกลุ่มระหว่างชั้น และกระบวนการกลุ่มในทุก ระดับชั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเรื่องที่จะทำกระบวนการกลุ่มมีวัตถุประสงค์อะไร และเกี่ยวข้องกับใครบ้าง

กระบวนการกลุ่มเพื่อการแก้ปัญหา

การอยู่ร่วมกันหมู่มาอาจก่อให้เกิดการไม่พอใจกัน การไม่เข้าใจกัน เพราะความแตกต่างระหว่างบุคคล โรงเรียนแห่งนี้แก้ปัญหาด้วยการใช้กระบวนการกลุ่ม

“ เรื่องกลุ่มสำคัญ การปกครองคน ถ้ากลุ่มไม่แน่นก็ปกครองไม่ได้ ต้องแข็งจึงจะคุมกันได้ มันเหมือนประชาธิปไตย”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่า ภาคภูมิ, 10 พฤษภาคม 2547)

กระบวนการกลุ่ม เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนมาเข้ากลุ่มกันแล้วช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งหาหนทางแก้ไขร่วมกัน อย่างเช่น เมื่อได้ยินข่าวว่าเพื่อนนักเรียนคนใดประพฤติตัวไม่ดี ก็จะไปเรียกมาคุยกันในกลุ่มเพื่อนระดับชั้นเดียวกัน เพื่อหาข้อสรุปกัน จะมีการโต้แย้ง และแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ในการฝึกทำกระบวนการกลุ่มครั้งแรกๆ จะมีครูหรือคณะอาเป็นผู้คอยแนะนำและนำเข้าสู่กระบวนการกลุ่มจนนักเรียนเข้าใจว่าแต่ละคนมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่มเพื่อการดูแลเพื่อนนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโศก

การดูแลกันมีข้อปฏิบัติเบื้องต้นว่า ในการอยู่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโศก การช่วยเหลือตนเองได้เป็นคุณสมบัติที่นักเรียนสัมมาสิกขาต้องมีตั้งแต่เข้ามาเรียน และต้องพร้อมที่จะพัฒนาเพื่อให้ถึงหลักการดำเนินชีวิตของชุมชนโศกที่ว่า ต้องพึ่งตนเองได้และเมื่อพึ่งตนเองได้แล้ว ก็จะสามารถเป็นที่พึ่งให้คนอื่นได้ด้วย ดังนั้นนักเรียนสัมมาสิกขาทุกคนจึงต้องรู้จักดูแลและช่วยเหลือตัวเองได้ และเมื่อเป็นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ก็เรียนรู้ที่จะดูแลคนอื่นด้วย โดยเริ่มจากรุ่นน้อง

“ที่ดูแลน้อง บริหารกันเอง ประสานงานกับผู้ใหญ่ กินอยู่หลับนอนด้วยกันเหมือนครอบครัวเดียวกัน”

“ต้องอาศัยรุ่นพี่ช่วย รุ่นพี่เขารู้ปัญหา ได้กำลังรุ่นพี่ ก็จะดูแลน้องได้ อยู่กับคนมันก็มีปัญหาเรื่อยๆ ไม่หมดปัญหาหรอก ช่างนอกโอกาสที่ครูจะแก้ปัญหา อย่างมากก็แก้ปัญหาเฉพาะในโรงเรียน พอจบแล้ววิถีชีวิตของเขาอีกตั้งเยอะ ต้องปล่อยให้ทางบ้าน และเพื่อนช่วยแก้

...พวกเรามันกินอยู่หลับนอนตั้งแต่เข้ายันเย็น มันเหมือนครอบครัวเดียวกัน เราก็มองเห็นปัญหาจุกๆจิกๆก็แก้ไขไปเรื่อย ของเราเป็นการศึกษาแบบมหาลัทธิชีวิต แบบตลอดชีวิต อย่างม.วช. (มหาวิทยาลัยวังชีวิต)เขาไม่เน้นวิชาการ วิชาการก็เน้นมาก คือ ธรรม เรียนวิถีพุทธ พุดต่างๆคือ เรียนธรรมะ เพราะเป้าหมายคือ พัฒนาคุณธรรมให้สูงขึ้น มีการเคร่งครัดตัวเองมากขึ้น มีกรอบระเบียบให้ตัวเองมากขึ้น ไม่มีวันจบ แต่เขากำหนดให้ 6 ปี ถ้าได้ตามมาตรฐานตามเป้าก็ให้จบ”

“รุ่นพี่ดูแลรุ่นน้อง มีมานานแล้ว เป็นระบบที่ดูแลน้อง ไม่ได้วางแบบนี้ แต่แรก ค่อยๆพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ ตอนแรกก็มีการเลือกตั้ง ผรช. (ผู้รับใช้)และรองผรช. ดูแลบริหารกันเอง แล้วก็ประสานงานกับผู้ใหญ่ ต่อมาก็พัฒนามาเรื่อยๆ จนถึงทุกวันนี้ คือดูแลระบบกระทรวง แบ่งให้ดูแล แล้วก็ให้มีผรช. โหญเป็นเหมือนนายกฯ”

(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปฟโ, 28 มิถุนายน 2547)

กระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจกัน

กระบวนการกลุ่มเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเพื่อนนักเรียน วัตถุประสงค์ของการทำกระบวนการกลุ่มก็เพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย เพื่อทำความเข้าใจกัน รู้เขารู้เรา และเพื่อช่วยกันแก้ไขส่วนบกพร่องของแต่ละคน ที่เกิดการเรียนรู้จากการอยู่ด้วยกันหรือ จากการทำงานด้วยกัน ที่อาจเกิดการกระทบกระทั่งกันบ้างทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัว การทำกระบวนการกลุ่มจึงเป็นการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ด้วยฝึกปรับตัวเข้าหากันผ่านการพูดคุย ชี้แนะกัน

“...การอยู่ร่วมกันในโรงเรียน สร้างความเป็นเพื่อน ความรักกัน เพื่อในโนชั้น รุ่นน้องตอนนี้อบ ก็ยังรวมกันอยู่ มีทุกขร่วมเสพ มีสุขร่วมสร้าง ช่วยกันทำงาน โดนด่าก็โดนด้วยกัน โดนตีตีด้วยกัน ...”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าสาทิส, 15 กรกฎาคม 2547)

กระบวนการกลุ่มเพื่อการพัฒนา

กระบวนการกลุ่มไม่ได้ทำเฉพาะกรณีมีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น แต่หมายถึงเป็นการประชุม พบปะกันเพื่อพูดคุยกันในสภาพปกติเพื่อให้เพื่อนประเมินตัวเราจากความประพฤติหรือการปฏิบัติ ตัวที่ผ่านมา ซึ่งคล้ายกับการพิจารณาตัวเอง คือ ยอมให้เพื่อนชี้ข้อดี ข้อเสีย ข้อควรปรับปรุงได้ โดย ยอมรับฟังด้วยเหตุผล ไม่โกรธ และถือว่าสิ่งที่เพื่อนพูดเป็นการชี้ชมทรัพย์

“แต่แท้จริงก็คือ การที่ให้แต่ละคนได้เปิดใจออกมาว่าแต่ละคนเป็นอย่างไรบ้าง ให้ทุกคนได้รับรู้ว่าคนนี้เป็นอย่างไร มันถึงจะไปสู่กระบวนการแก้ไข คือ ถ้าเขารู้ว่าตรงนี้เพื่อนไม่ชอบ เขาก็ต้องพยายาม ปรับ แล้วเพื่อนก็ต้องพยายามวางใจว่าเพื่อนคนนี้เป็นอย่างนี้ ก็คือ ต่างปรับเข้าหากัน ก็จะเป็นเพื่อนที่รักกัน...”

(สัมภาษณ์ครูฟ้าเสรี, 14 กรกฎาคม 2547)

วิธีการที่พบบ่อยในกระบวนการกลุ่มคือ การชี้ชมทรัพย์ ก็คือ การที่คนอื่น ไม่ว่าจะ เป็น สมณะ คณะครูหรือ พี่ๆเพื่อนๆ ที่บอกกล่าว ตักเตือนเพื่อน พี่ น้องนักเรียนสัมผัสวิชาสันตติอศอก ในเรื่องต่างๆที่เห็นว่าไม่ถูกต้องสมควร เป็นการตีเพื่อก่อ

“การชี้ชมทรัพย์เป็นสิ่งที่อันตรายที่สุด ถ้าคนนั้นเขาจับไม่ได้ รุ่นผมนี้จะชี้แรงมาก การประชุมจะมีสมณะอยู่ด้วย ช่วยจัดการ ไม่พอใจอะไรก็เปิดใจให้หมดเลย คนที่จะสามารถพูดได้ต้องมีจิตวิยาสูง พอสมควร พูดกับคนที่ร้อนสุดๆให้เย็นลงๆ เด็กข้างนอกเขาไม่ค่อยมีกัน อยู่ดีๆไปชี้ชมทรัพย์ออกไป เสรีจเลย อัดเลย ไม่หมดนั้น

การที่ซื้อบักพร่องของใคร เราต้องดูว่าคนนั้นเขาจับได้ไหม จับได้ขนาดไหน ถ้าเราไปชี้แจง เขาจับไม่ได้ อาจทำให้เขาเครียด เครียดจนทำให้เขาารู้สึกว่าเขาอยู่วัดไม่ได้ เราก็เป็นบาป ต้องดูว่าจิตใจของเขาเป็นอย่างไร เช่นไปว่าเขา ไม่รับผิดชอบ บอกให้ดูไม่ดู คนที่ฟังก็ซึมไปเลย บ้างก็บอกว่าต้องปรับปรุงตัว... คิดดูซิเขาจะรู้สึกอย่างไร”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าภาคภูมิ, 10 พฤษภาคม 2547)

จ. ความสัมพันธ์ระหว่างครู นักบวช และชาวชุมชนกับนักเรียน

การที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตอโคกตั้งอยู่ในบริเวณของพุทธสถานและชุมชนอโคก ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างครู นักบวชและชาวชุมชน ทางอ้อมเป็นความสัมพันธ์ในเรื่องสภาพแวดล้อมที่พักอาศัย ชีวิตความเป็นอยู่ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันในโรงเรียน วัดและชุมชน ทางตรงคือ การที่โรงเรียนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชน และการนำหลักการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาแบบชาวอโคกมาบูรณาการและนำมาเป็นจุดเน้นสำคัญในการจัดการศึกษา สิ่งที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่า นำหลักการแนวคิดในการดำเนินชีวิตของชุมชนอโคกมาใช้ก็คือ การกำหนดปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนว่า “ศีลเด่นเป็นงาน ชาญวิธา” เรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องแรกที่ โรงเรียนให้ความสำคัญ และผู้มีบทบาทสำคัญในการฝึกอบรมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาด้านศีลเด่น คือ สมาชิกทุกคนที่อยู่ในชุมชนสันตอโคก ซึ่งเป็นสถานที่นักเรียนสัมมาสิกขาจะได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแบบชาวอโคก

การประกอบอาชีพเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตอโคกให้ความสำคัญรองลงมา โดยโรงเรียนใช้ชุมชนอโคกเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่ให้นักเรียนได้ฝึกฝนเรียนรู้จากสภาพจริง จากวิถีชีวิตจริงในชุมชนสันตอโคกที่นักเรียนอยู่ และในเรื่องวิชาความรู้ โรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาวิชาการตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตามที่กระทรวงกำหนด

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างนักเรียน ครู ชาวชุมชนและนักบวช จึงเกิดจากการที่พวกเขาได้มีปฏิสัมพันธ์กันในทุกกิจกรรมของการดำเนินชีวิตประจำวัน การที่นักเรียนและชาวชุมชนพักอาศัยที่เดียวกันในเขตพุทธสถาน การรับประทานอาหารในที่เดียวกัน กินอยู่หลับนอนด้วยกัน เหมือนครอบครัวเดียวกัน การดูแลกันอย่างใกล้ชิดจากสมาชิกในชุมชนอโคก การอบรมสั่งสอนแนะนำ ในเรื่องต่างๆทั้งเรื่องเกี่ยวกับการใช้ชีวิตและการประพฤติปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเหมาะสม

ตามแนวทางการคิดความเชื่อในของพุทธศาสนาตามที่ชาวอโศกใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต
ดังนั้นเมื่อมีปัญหา ทุกคนที่อยู่ในชุมชนจึงรับรู้และช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วยการประชุมปรึกษาหารือ

การเรียนรู้ร่วมกันของชาวชุมชนกับนักเรียนในการช่วยกันแก้ปัญหา จึงเป็นวิธีการเรียนรู้
อย่างหนึ่งของชาวชุมชนและนักเรียน เป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ไขหรือพัฒนา ไปจนถึงสร้างสรรค์ในสิ่ง
ที่ดีขึ้น ควบคู่ไปกับการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างชาวชุมชนกับนักเรียนจากกิจกรรมตามตาราง
วิถีชีวิตประจำวันของชาวอโศกและชาวชุมชน และการเรียนรู้กิจกรรมตามวิถีประเพณีและ
วัฒนธรรมของชาวอโศก ด้วยกระบวนการกลุ่ม การได้อยู่ร่วมกันในชุมชนนี้เอง จึงก่อให้เกิด
บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้สูงยิ่งขึ้นไป

การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในชุมชนอโศกทำให้เกิดความผูกพัน เกิดความรู้สึกประทับใจต่อ
กันที่กลายเป็นขวัญกำลังใจในการยืนหยัดเพื่อการขัดเกลา ฝึกตนในชุมชนต่อไป ดังตัวอย่าง
ความรู้สึกของสมาชิกในชุมชนต่อบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 23: ความรู้สึกต่อบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากรทางการศึกษากับ
ความรู้สึกของนักเรียนต่อบุคลากรทางการศึกษา

ความรู้สึกต่อบทบาทหน้าที่ของบุคลากรทางการศึกษา	ความรู้สึกของนักเรียนต่อบุคลากรทางการศึกษา
<p>“ข้างนอกเป็นระบบศักดินา ...มีนี่ครูเป็นเหมือน เพื่อน พี่ บ่า น้า อา ที่เด็กสามารถเลือกสรรได้ว่าครูที่นี้จะ อยู่ในระดับไหนของเขา เค้าวางใจครูคนนี้น้อยแค่ ไหน จะเป็นแค่เพื่อนหรือเป็นพ่อแม่คนที่สองของเขาด้วย เขาเลือกได้ และการที่เขาจะสื่อถึงคณะครูหรือการที่เขา เขาจะยกให้เรา การแสดงของเขาจะมีมาเอง ถ้าเขาเชื่อใจ เรามากก็มาปรึกษาเราเยอะ ซึ่งจริตของครูมีหลากหลายให้ เลือก เด็กก็มีหลากหลายเหมือนกัน สายไหนก็จะไปสายนั้น” (สัมภาษณ์ครูฟ้าเสวี , 14 กรกฎาคม 2548)</p>	<p>“ซึ่มเหมือนกันแต่ต่างกันว่า เด็กจะคิดว่า พ่อแม่อย่างไรก็ได้ ทำผิดอะไรก็ตามใจ พระหรือครู บาอาจารย์ มีศีล การที่กล้าขัดใจลูกศิษย์ ด้วย ความเป็นพ่อแม่ก็มีอะลุ่มอล่วย ความคิดของผมนะ ต่างกันที่จิตวิญญาณ ที่ครูที่เป็นเหมือน พ่อกับแม่ ครูข้างนอกก็รักเด็กเหมือนกัน ครูใน อุดมการณ์มีน้อย ครูข้างนอกก็ดีเหมือนกัน สอน อย่างนั้นอย่างนี้นะ แต่เด็กมันไม่เอา แต่ที่นี้เหมือน สภาพแวดล้อมบังคับ ที่นี้จะควบคุม มันจะดีตรง นี้” (สัมภาษณ์ศิษย์เก่าภาคภูมิ, 11 พฤษภาคม 2547)</p>

ตารางที่ 23: ความรู้สึกต่อบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากรทางการศึกษากับ
ความรู้สึกของนักเรียนต่อบุคลากรทางการศึกษา(ต่อ)

ความรู้สึกต่อบทบาทหน้าที่ของบุคลากรทางการศึกษา	ความรู้สึกของนักเรียนต่อบุคลากรทางการศึกษา
<p>“เราไม่ใช่สายเลือดแต่เราทำเหมือนสายเลือด ทุกคนตั้งใจทำ เลี้ยงดูอย่างมีปัญญาไม่ได้หวังเงินทอง กับลูก เหล่าครู ทำยิ่งกว่าสายเลือด” (สมณะโพธิรักษ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,28 ธันวาคม 2546)</p> <p>“ตอนที่บอกมาให้เป็นครู รู้สึกดี ชอบ ขอบคุณที่ให้โอกาส คือ ชอบ ชอบอยู่กับเด็ก ...มี ความรู้สึกว่า การที่อยู่กับเด็กเขาสะท้อนความเป็นเด็ก ในตัวเราออกมาให้เห็นอย่างเห็นได้ชัดเจน บางทีเด็ก เขามีเกลสอย่างนี้ จริตแบบนี้ เราเห็นก็อึ้ง เราเคยเป็น อย่างนี้ นี่ มันน่าเกลียดอย่างนี้หรือ เราต้องปรับปรุง ปรับตัว ที่ว่าลงอยู่กับเด็กมาแบบผิวเผินมีความสุข แต่ ลงลึกขนาดที่ต้องเปลี่ยนแปลง หมายถึง เปลี่ยนแปลง แนวคิด จริตนิสัยที่ไม่ดีไม่งาม มันเป็นเรื่องที่หนัก หมายถึงเราไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อนเขาแล้ว แต่เราทำ หน้าที่เป็นเหมือนพ่อกับแม่เขา” (สัมภาษณ์ครูสุฟ้าเสรี,14 กรกฎาคม 2548)</p>	<p>“ครูที่นี่เป็นเหมือนพ่อแม่ อย่างท่านปฟโ ผมไม่เคยคุยกับท่านหรือแต่มีอะไรผมก็จะบอกท่าน รู้สึกคุยแล้วสนิทใจ...ช่วงที่ผ่านมาวัยรุ่นต้องการคนชี้ ทาง ดีกรอบ..เราได้สัมผัสท่านมาก ท่านเรียกไปคุย เช่นตอนนี้เราทำผิดนะ...ต้องมีการปรับสัมมาทิฐิกัน เรื่อย...ช่วงที่คุยเป็นเหมือนการเปิดใจ.....เหมือนกับ คุยกับพี่กับน้องกับปากกับตา ...ผมจึงมาบ่อย” (สัมภาษณ์ศิษย์เก่าสาทิส, 15 กรกฎาคม 2547)</p> <p>“ครูไม่เคยพูดคำหยาบกับเรา พูดดี ไม่แสดง อารมณ์ออกมาให้เห็น รู้จักระดับสติอารมณ์ได้” (สัมภาษณ์ศิษย์เก่าชลธรา,12 กรกฎาคม 2547)</p>

จากตารางข้างต้นสรุปได้ว่านักเรียนและบุคลากรทางการศึกษาต่างมีความรู้สึกผูกพันกัน
จากการได้เรียนรู้และใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนที่เป็นเหมือนครอบครัวเดียวกัน ความผูกพันที่พบ

4.3.3 ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสู่ภาวะทางจิตวิญญาณ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมทั้งบรรยากาศทางกายภาพและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถสื่อที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านจิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาได้

สภาพแวดล้อมที่สงบ ร่มเย็น เป็นระเบียบ ร่มรื่น ใกล้ชิดธรรมชาติ ช่วยให้จิตใจนักเรียนรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจ ทำให้ผู้ที่ได้สัมผัสได้เห็นคุณค่าและความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตและ จิตใจการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนวิถีพุทธจึงมีความสำคัญ เพราะสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนานักเรียนได้

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ตั้งอยู่บนพื้นที่ 2 ไร่ เป็นโรงเรียนที่มีพื้นที่อยู่ในพุทธสถานสันตติโคก และติดกับบ้านเรือนของชาวชุมชนอโคก และองค์กรต่างๆในชุมชนอโคก การที่โรงเรียนตั้งอยู่ในเขตพุทธสถานทำให้พื้นที่และสิ่งแวดล้อมในพุทธสถานและในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน ห้องเรียนของนักเรียนจึงเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ที่คลุมบริเวณทั้งหมดของชุมชน อย่างที่อาแซมดิน พูดว่า

“ ...เราไม่ได้เรียนแค่ในเวลาเรียน เด็กจะอยู่กับเราตลอด 6 ปี เขาจะอยู่กับเราตั้งแต่ ม.1 - ม.6 เพราะฉะนั้นการเรียนตรงนี้จะเป็นการเรียนที่เอาชีวิตมาดูลูกเลย ชั่วโมงเรียนเราเยอะกว่า แล้วห้องเรียนเราเป็น open - air เปิดหมด ” (28 มกราคม 2548)

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลด้านกายภาพสิ่งแวดล้อมในประเด็นต่างๆ คือ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนสันตติโคก การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน สภาพแวดล้อมบริเวณพุทธสถาน (วัด) การจัดอาคารและห้องเรียน การจัดห้องในอาคารเรียนตึกสัมมาสิกขาสันตติโคก สภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ก. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนสันตติโคก

แหล่งเรียนรู้สำหรับนักเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก มีลักษณะเปิดกว้างไม่ได้อยู่เพียงแคในห้องเรียนหรือบริเวณโรงเรียนเท่านั้น นักเรียนได้เรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตของนักบวชที่ออกเรือนมาปฏิบัติธรรมและได้สัมผัสประสบการณ์จริงจากการเรียนรู้การทำงานจากฐานงาน เช่น ฐานพลังบุญ ฐานแต่ชีวิต ฐานศูนย์อาหารมังสะวิรัติ เป็นต้น ฐานงานเหล่านี้เป็นห้องเรียนชีวิต เป็น

ห้องเรียนรู้การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิต เป็นฐานงานที่แสดงถึงกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันในชุมชน

ด้วยหลักการ แนวคิดทางการศึกษาของชุมชนที่ว่า ทุกพื้นที่ในชุมชนคือเป็นห้องเรียนของชาวอโคก นักเรียนจึงได้เรียนรู้จากทุกแหล่งทุกที่ไม่ใช่เพียงแต่ในห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ทางกายภาพของโรงเรียนของนักเรียนสัมผัสมาศึกษาสันตืออโคกจึงแบ่งเป็นได้ 2 ประเภท คือ แหล่งเรียนรู้สภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและในชุมชน

ข. การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

เนื่องจากพื้นที่ของโรงเรียนกับพื้นที่ของพุทธสถานเป็นพื้นที่เดียวกัน สภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนจึงเป็นสภาพแวดล้อมเดียวกันกับพุทธสถาน ตามแผนผังแสดงบริเวณโรงเรียนจะพบว่าพื้นที่สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนกินเนื้อที่มากกว่าอาคารเรียนสัมมาสิกขาหลายเท่า บริเวณแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโคกจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน แต่ครอบคลุมถึงพื้นที่ในชุมชนทั้งหมด การมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทำให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างครอบคลุมและเป็นองค์รวม

พื้นที่ในโรงเรียนมีบริเวณอาคารเรียนมีน้อย แต่โรงเรียนก็พยายามจัดสรรพื้นที่ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างเช่นบริเวณด้านข้างอาคารเรียนตรงประตูทางเข้าโรงเรียนจากซอยประสาธลิน ซึ่งเป็นประตูทางเข้าจากนอกชุมชน ครูก็ได้ใช้เวลาว่างจากงานที่มี ปรับแต่งบริเวณโดยการปูอิฐพื้นทางเดินให้เรียบร้อยสวยงาม ส่วนศิษย์เก่าก็มาช่วยในการจัดแต่งพื้นที่ว่างส่วนนั้นด้วยการนำเอาม้าหินอ่อน และอ่างปลาที่ไม่ได้ใช้มาทำเป็นอ่างเลี้ยงปลา ทำให้บรรยากาศร่มรื่นเป็นที่นั่งอ่านหนังสือ เป็นที่นั่งเล่น และเป็นที่พักปะพูดคุยระหว่างรุ่นพี่ศิษย์เก่ากับรุ่นน้อง

ค. สภาพแวดล้อมบริเวณพุทธสถาน (วัด)

บรรยากาศทางกายภาพในพุทธสถานสันตืออโคกถูกจัดแต่งให้มีความร่มรื่น สะอาดสบายตา และเหมาะสำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จุดที่น่าสนใจของพื้นที่บริเวณนี้ คือ การสร้างบรรยากาศที่เน้นธรรมชาติ มีการจำลองธรรมชาติให้อยู่ใกล้ตัว ด้วยน้ำตกที่สร้างขึ้นมาจากน้ำพักน้ำแรงของเหล่านักบวชและชาวชุมชน สถานที่แห่งนี้จึงเป็นแหล่งพักผ่อนของประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะในวันเสาร์ - อาทิตย์ จะมีประชาชนส่วนหนึ่งพาลูกเล็กเด็กแดงมาพักผ่อนในบริเวณพุทธสถาน ที่มีบรรยากาศโดยรอบพุทธสถานตกแต่งเป็นธรรมชาติ มีลำน้ำ มีต้นไม้ ก้อนหิน

ที่ให้ความรู้สึกเหมือนอยู่ในป่าเขาลำเนาไพร กฎที่มีลักษณะเดียวกันแต่ละหลังของนักบวชชาวอโศก ก็ตั้งอยู่รายรอบบริเวณพุทธสถาน นักเรียนสัมมาสิกขาและผู้มาพักผ่อนในเขตพุทธสถานสันตโศก จึงได้สัมผัสกับบรรยากาศการใช้ชีวิตของนักบวชอย่างใกล้ชิด ได้สัมผัสกับคุณลักษณะและวิถีชีวิตของนักบวช การได้มีปฏิสัมพันธ์ตามโอกาสอันควร

พื้นดินในพุทธสถานสันตโศกถูกปูด้วยทรายเนื้อละเอียด นักเรียน นักบวชและชาวอโศกได้สัมผัสพื้นดินจากการเดินด้วยเท้าเปล่าทุกวัน เพื่อให้นักเรียนและชาวชุมชนได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดในทุกจังหวะของชีวิต และเพื่อเป็นการฝึกตัวให้สามารถใช้ชีวิตให้อยู่กับธรรมชาติอย่างนิ่มนวลและเคารพธรรมชาติ ทำให้เกิดความรักในธรรมชาติ เห็นคุณค่าและประโยชน์ของธรรมชาติ

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน จึงมีความผสมกลมกลืนกันเป็นวิถีเดียวกันจากหลักการเดียวกันของชุมชน นอกจากนักเรียนจะเรียนรู้จากการอบรมสั่งสอนของครู นักบวชและชาวชุมชนแล้ว นักเรียนยังได้เรียนรู้ตัวอย่างของจริงจากการฝึกปฏิบัติจริงของชาวชุมชนด้วย ตามหลักการที่ชาวชุมชน นักบวชและนักเรียนเองมักติตปากว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน” ถ้าครูสอนแต่ครูไม่ปฏิบัติ ก็จะทำให้เรียนไม่เชื่อถือและไม่ปฏิบัติตามคำสอนของครู ดังนั้นครู นักบวชและชาวชุมชนที่จำเป็นต้องเรียนรู้และฝึกตนเองไปด้วย กล่าวคือ นักเรียนจะเรียนรู้เรื่องการเสียสละได้ดี ก็ต้องเรียนรู้จากการที่เขาได้เห็นการเสียสละ ซึ่งอาจเกิดจากการเห็นผู้ใหญ่ในชุมชน เสียสละเวลา และแรงกายในการประกอบอาหารให้นักเรียนรับประทาน การที่ชาวชุมชน นักบวชและคณะครู รวมทั้งตัวนักเรียนเองร่วมกันจัดงานเพื่อสังคม เช่น การให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยการเปิดร้านอาหารมังสวิวัติในวันพ้อ เป็นต้น

ง.การจัดอาคารและห้องเรียน

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตโศกใช้พื้นที่ทั้งหมดในพุทธสถานและชุมชน เป็นพื้นที่ในการศึกษาของนักเรียนและชาวชุมชนอโศก ที่ตั้งในส่วนที่เป็นอาคารเรียน จึงมีเพียงอาคารเดียว และห้องเรียนมีไม่มากนัก ในเรื่องตึกและอาคารเรียน ครูใหญ่เล่าให้ฟังว่า(14 กรกฎาคม 2547) แต่ก่อนเราไม่มีตัวอาคารเรียนที่เรียกว่าตึกสัมมาสิกขาอย่างที่เห็นทุกวันนี้เมื่อกระทรวงศึกษาธิการมาตรวจไม่พบว่ามีอาคารเรียน ซึ่งไม่ถูกต้องตามระเบียบห้องเรียนและอาคารเรียนที่ต้องมีในโรงเรียนชาวชุมชนและนักบวชจึงสร้างอาคารเรียนขึ้นตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ต้องการให้มีห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ ห้องธุรการ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องเรียน ห้องสมุด เป็นต้น

จ. การจัดห้องในอาคารเรียนตึกสัมมาสิกขาสันตติโคกแบ่งได้ดังนี้

ชั้นล่างของตึกจะแบ่งเป็นห้องครัว และเป็นฐานแปรรูปที่นักเรียนสัมมาสิกขาฯใช้เป็นสถานที่ในการผลิตอาหารขายทุกวันตอนเช้า ถัดจากพื้นที่ครัวตรงติดบันไดทางขึ้นไปบนตัวอาคารเป็นห้องฝึกซ้อมดนตรี ที่เพิ่งสร้างเสร็จเมื่อปี2547 โดยมีนักเรียนที่อยู่ชมรมดนตรีเป็นผู้จัดแต่งห้องและมีครูซุบ เป็นผู้ดูแล ห้องถัดมาเป็นห้องเก็บอุปกรณ์ต่างๆและเป็นห้องส่วนกลางที่นักเรียนสัมมาสิกขาฯใช้เก็บสิ่งของที่ต้งใช้

ชั้นลอย แบ่งเป็น2 ส่วนคือ เป็นห้องพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งและห้องฝ่ายศิลป์ ทั้งสองที่ใช้เป็นฐานในการเรียนรู้ของนักเรียน มีนักบวชดูแล 2 ท่าน ในห้องพุทธศาสนาจะมีบริการให้ยืมหนังสือและเทปธรรมะ ซึ่งมีหนังสือแนววรรณกรรมเด็กของทุกชาติและหนังสือความรู้อื่นๆทั่วไปที่นักบวชได้อ่านและพิจารณาแล้วว่ามีความประโยชน์ต่อนักเรียน นักเรียนสัมมาสิกขาฯเล่าให้ฟังว่าชอบยืมหนังสือจากห้องพระพุทธศาสนา เพราะเป็นส่วนใหญ่เป็นหนังสือแนววรรณกรรมเด็กที่น่าอ่านและเป็นหนังสือที่กำลังเป็นที่สนใจ เช่น เรื่อง แฮร์รี่พอร์ดเตอร์ ฯลฯ

ตัวอย่างบันทึกของนักเรียนเรื่องการอ่านหนังสือ

วันจันทร์ที่ 18 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2546

ตื่น 6.00 น. ทำความสะอาดตึกแล้วก็พัก วันนี้ไม่ได้เข้าฐาน และเวลา 7.45 น. ก็ไปรวมตัวเคารพธงชาติและได้ฟังอาชญาพุดเรื่องการอ่านว่า อ่านอย่างไรจะได้ใจความ เราอ่านไปควรอ่านเพื่อความสนุกแต่อ่านเพื่อความรู้ อ่านเล่มนี้ได้ความรู้ยังงี้บ้างและได้เล่าเรื่องของแฮร์รี่พอร์ดเตอร์ให้ฟังด้วยครับ

1. 4 2. 4 3. 4 4. 3 5. 4

(หนังสือมักจะมีแต่แง่นี้ๆแฉงอยู่ อยู่ที่ผู้อ่านจะเก็บเอาประโยชน์ได้แค่ไหน...สมณะตถภาโว...)

อธิบายการอ่านบันทึก

1) หมายเลข 1.4 2.4 3.3 4.3 5.3 หมายถึงการเช็คชื่อของนักเรียน

เลขตัวแรกก่อนจุด คือ เลข 1 - 5 หมายถึง ชื่อข้อที่ 1 - 5

ตัวเลขหลังจุด คือ การประเมินการปฏิบัติตัวตามศีล โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

5 หมายถึง รักษาศีล ได้มากที่สุด	4 หมายถึง รักษาศีล ได้มาก
3 หมายถึง รักษาศีล ได้ปานกลาง	2 หมายถึง รักษาศีล ได้น้อย
1 หมายถึง รักษาศีล ได้น้อยที่สุด	0 หมายถึง รักษาศีล ข้อนี้ไม่ได้

2) ข้อความในเครื่องหมายวงเล็บ คือ การเขียนข้อความโต้ตอบของนักบวชถึงนักเรียนเมื่อได้อ่านบันทึกแล้ว

นักเรียนสัมมาสิกขาฯ ชาวชุมชนและญาติธรรมชาวอโศกสามารถใช้บริการยืมเทพธรรมะจากห้องพระพุทธรักษาได้ โดยผู้ยืมสามารถดำเนินการยืม-คืน ได้ด้วยตนเอง ด้วยการจดใส่สมุดบันทึกการยืม - คืน ที่ผู้ยืมเขียนวันที่ส่งในวันที่นำมาคืน การยืมหนังสือจากห้องพระพุทธรักษาไม่กำหนดเวลาในการยืม - คืนที่เคร่งครัดเหมือนห้องสมุดของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศกและห้องสมุดของสมาคมผู้ปฏิบัติธรรม (ซึ่งกำหนดไว้ว่ายืมครั้งละ ประมาณ 1 - 2 สัปดาห์) ทั้งนี้เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับชาวชุมชนที่ไม่สามารถฟังหรืออ่านได้ทันตามกำหนด หรือไม่สะดวกในการส่งคืนตามกำหนดเวลา และหากไม่พบหนังสือหรือสื่อที่ต้องการยืมเนื่องจากมีผู้ยืมไปผู้ยืมสามารถติดต่อกับผู้ยืมที่ยืมได้โดยตรง

ชั้นสาม เป็นห้องเรียน ห้องพักของนักเรียนชาย ที่พักของนักเรียนชายอยู่ชั้นที่สามของตึกสัมมาสิกขา ส่วนที่พักของนักเรียนหญิงอยู่ที่ตึกชาว ตึกนวล ซึ่งอยู่นอกบริเวณพุทธสถาน

ชั้นสี่ เป็นห้องเรียน ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ห้องจักรเย็บผ้า ห้องพิมพ์ดีด

ชั้นดาดฟ้า เป็นที่ตากเสื้อผ้าของนักเรียนชายเป็นที่ออกกำลังกายตอนเช้าตามอัธยาศัย และเป็นที่พักผ่อนตามอัธยาศัยของนักเรียน

การไม่ใส่รองเท้าของชาวอโศกเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้การจัดสภาพอาคารมีความแตกต่างจากอาคารภายนอกชุมชนทั่วไป คือ ตรงทางขึ้นของทุกอาคารในชุมชนหรือในพุทธสถาน จะมีจุดล้างเท้าทำความสะอาดก่อนขึ้นอาคาร เราจะพบจะจุดล้างเท้าทั่วไป แม้แต่ที่ห้องสุขา การมีจุดล้างเท้าก่อนเข้าหรือขึ้นอาคารทำให้พื้นที่บริเวณอาคารไม่สกปรก ทำความสะอาดง่าย เป็นการประหยัดเวลาในการทำทำความสะอาด และขณะเดียวกันก็เป็นการประหยัดน้ำด้วย จากปรัชญาการศึกษาที่ว่า ชีวิตคือการศึกษา ทุกกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวันถึงสิ่ง que นักเรียนจะได้เรียนรู้ เช่นเดียวกันกับ การเรียนรู้เรื่องความสะอาด จากการที่นักเรียนได้ปฏิบัติจริง จากสถานที่ จริงที่มีการจัดสภาพของการรักษาความสะอาดด้วยการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องเหมาะสม นักเรียนก็ได้เรียนรู้เรื่องความสะอาดจากการได้เห็นอาคารสถานที่จริงในพุทธสถานทั้งจากห้องน้ำ บริเวณโรงอาหารและโบสถ์ จึงเป็นแหล่งการเรียนรู้จากของจริงที่นักเรียนได้สัมผัสจริง

จ.สภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

จากแนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศกที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอโศกและจากปรัชญาการศึกษา “ ศิลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา ” ในเรื่องเป็นงานนักเรียนจะ

ได้เรียนรู้งานในสาขาวิชาชีพที่มีในชุมชนต่างๆกันไป นักเรียนจะได้ไปเรียนรู้จากผู้ที่มีอาชีพนั้นๆ หรือจากผู้ที่มีความชำนาญในสาขาวิชาชีพนั้นโดยตรง โดยการเรียนรู้จากการลงปฏิบัติและสัมผัส กับบรรยากาศการทำงานจริง นักเรียนจึงได้เรียนรู้ทั้งวิชาชีพ การงานและเรียนรู้การใช้ชีวิตจริงจาก เหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชุมชน ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของนักเรียน

ตัวอย่างบันทึก

วันศุกร์ที่ 6 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2546

ได้ออกกำลังกาย บรรยากาศเย็นมาก เพราะฝนตกตอนประมาณตี 4 ฟ้าผ่า ทุกคนพากันตกใจ ตื่นขึ้นมาดู วันนี้ทำเครื่องพับเสร็จตั้งแต่เช้า เลยมาช่วยทำข้าวเหนียวหน้ากุ้งและข้าวเหนียวหน้ากระฉีกกับพี่ราตรีและพี่พร แล้วล้างหาง พอเที่ยงเข้าฐานอีกก็ไปเอาของกับพี่ใหม่ เพื่อเอามาให้พี่แพรว บอกให้เอามาให้ เพื่อทำแฮมเบอร์เกอร์และหั่นผักทองเพื่อจะทำได้เครื่องพับ และทำซาลาเปากับอบิ๋มและพี่ๆเพื่อนๆ ทำ 7 สูตร จากเที่ยงถึง 5 โมงเย็น กว่าเสร็จอบิ๋มบอกว่าพุงนี้ค่อยทำต่อ เพราะจะไม่มีแรงทำงานอีกครับ

1.4 2.4 3.3 4.3 5.4 สัมมาสิกขา ม.1 อรรถพล สีใส(อู๋ม)

(ทำหน้าที่ของตัวเองให้ดี และมีน้ำใจต่อกันและกัน ชีวิตของเราก็จะสุขสรรค์ตลอดไป...สมณะกัลป์ตาย ปฟโล)

(ล้างหาง หมายถึง การเก็บกวาดอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร หรือ เครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงาน เช่น ถ้านักเรียนลงฐานร้านอาหารมังสะวิรัติ ล้างหางก็คือ ช่วยเช็ดโต๊ะ กวาดพื้น ถูพื้น ล้างภาชนะที่ใช้ในการประกอบอาหาร เป็นต้น)

นอกจากเรียนรู้จากฐานงานต่างๆในชุมชน และองค์กรทางสังคมของชุมชนชาวอโศกแล้ว ชาวชุมชนทุกคนก็เป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญในการเรียนรู้ของนักเรียน เพราะบทบาทหนึ่งของสมาชิกในชุมชน คือ หน้าที่ในการดูแล เป็นหูเป็นตา อบรมสั่งสอนนักเรียนด้วยความรู้สึกว่าเป็นลูก เป็นหลานของตัวเองและอีกบทบาทหนึ่งคือ การมีสถานภาพเป็นนักเรียนที่ต้องฝึกฝนตัวเองอย่างต่อเนื่อง เพราะการดำรงชีวิตในชุมชนก็คือการศึกษาทั้งหมด สมาชิกในชุมชนและนักเรียนจึงเรียนรู้ร่วมกัน ภายในชุมชนที่ถือว่าเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ นักเรียนจึงได้เรียนรู้ด้านคุณธรรมและแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติจากชาวชุมชน

สภาพการใช้ชีวิตของชาวชุมชน ที่อยู่รายรอบพุทธสถานนั้น เป็นแหล่งเรียนรู้ของจริงที่ทำให้ให้นักเรียนได้เห็น ได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตของชาวชุมชนตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำ นักเรียนจะเห็นการใช้ชีวิตของชาวชุมชนในแต่ละสาขาอาชีพแตกต่างกันไป ได้เห็นความแตกต่างของการใช้ชีวิตในแต่ละวัน เสมือนหนึ่งว่าแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ถูกยกให้มาอยู่รอบๆตัวนักเรียน เป็นห้องเรียนเรียนรู้เกี่ยวกับการดำรงชีพที่มีขนาดใหญ่

การได้อยู่ใกล้ชิดชุมชนและการจัดให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน จึงเป็นประโยชน์ใน 3 ทาง คือ

1. ประโยชน์ในแง่เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านวิชาชีพการงาน อันสามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริง

2. ประโยชน์ในแง่เป็นตัวอย่างของจริงในเรื่องการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน นักเรียนจะได้เห็นภาพการใช้ชีวิตของแต่ละครอบครัว สามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้

3. ประโยชน์ในแง่การได้ฝึกปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในสังคม ได้เรียนรู้การปฏิบัติตัวให้ถูกต้องในสังคม ฝึกการมีปฏิสัมพันธ์กับคนที่หลากหลายอาชีพ หลากหลายบุคลิกลักษณะ อันเป็นผลให้นักเรียนรู้จักการปรับตัวและปรับใจและเกิดแนวทางในการใช้ชีวิตร่วมกับคนในสังคมได้ ขณะเดียวกันนักเรียนก็จะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสิ่งต่างๆที่อยู่ในชุมชน ได้เห็นคุณค่าของสังคมที่ตนอยู่อาศัยจากการที่ได้สัมผัสอย่างใกล้ชิดด้วยการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนจึงเป็นการสร้างความรักในถิ่นที่อยู่ของตนด้วย

ผลจากการศึกษาการจัดการทางกายภาพ ด้านบรรยากาศสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนพบว่า สิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดการเรียนรู้ใน 2 ประเด็นคือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นอาคารสถานที่ และสิ่งปลูกสร้างที่เป็นธรรมชาติ เป็นแหล่งในการสร้างเสริมสุขภาพทางจิตวิญญาณประเด็นหนึ่ง และ ตัวบุคคลที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้

4.3.4 ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตและ 4.3.5 ด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากรูปแบบวิธีการจัดการศึกษาของชาวอัสสัมที่จัดการศึกษาสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเป็นหลักสำคัญ และแนวคิดนี้ของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณที่จัดมานานและมีลักษณะเฉพาะแล้วนั้น ก็มาสอดคล้องกับแนวคิดในด้านการจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณ จึงนำเสนอพร้อมกันเพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ทางการจัดการศึกษาที่แท้จริงของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณที่เน้นให้นักเรียนรู้ผ่านการใช้ชีวิตในแต่ละวันของชุมชนชาวอัสสัมที่เป็นเรียนรู้การทำงาน การประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตร่วมกับสมาชิกในชุมชน

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณจากกิจกรรมพื้นฐานชีวิตใน 2 ลักษณะ คือ จากการศึกษาเรียนรู้ตามตารางกิจกรรมในแต่ละวัน ซึ่งเริ่มจากตื่นนอน ไปจนถึงเข้านอนและการเรียนรู้ตามวิถีประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโคก การเรียนรู้ตามตารางกิจกรรม เป็นการเรียนรู้จากชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง ให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตแต่ละวัน กิจกรรมพื้นฐานชีวิตจึงเป็นกิจกรรมประจำวันที่เน้นการเรียนรู้จากการทำงาน ฝึกการกิน ดู อยู่ ฟังเป็น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตและด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก พบว่า

1. โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกจัดการศึกษาเพื่อให้นักเรียน กิน ดู อยู่ ฟัง เป็นตามแนววิถีพุทธโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

2. มีการจัดทำหลักสูตรเนื้อหาวิชาเรียนและหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดทั้งปีตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ซึ่งแบ่งเป็น การเรียนรู้จากกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียน (Daily Activity Learning) และการเรียนรู้จากกิจกรรมวิถีประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโคก (Festival and Cultural Activity Learning)

3.1 การเรียนรู้จากกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียน (Daily Activity Learning) เป็นการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจผ่านฐานงานอาชีพในชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ซึ่งผู้วิจัยมีหัวข้อในการนำเสนอข้อมูลด้านฐานงานต่อไปนี้

- การเลือกฐานงาน
- ประเภทฐานงาน
- ช่วงเวลาในการเรียนรู้จากฐานงาน
- การประเมินผลการเรียนรู้จากฐานงาน

3.2 การเรียนรู้จากกิจกรรมวิถีประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโคก (Festival and Cultural Activity Learning) ผู้วิจัยนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ที่เข้าร่วมในงานประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโคกที่มีการจัดหมุนเวียนไปทุกพุทธสถานในเครือข่ายของชุมชนชาวอโคกทั่วประเทศตลอดทั้งปี ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงลักษณะกิจกรรมที่นักเรียนเรียนรู้จากงานประจำปี กระบวนการเรียนรู้และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมดังกล่าว

4. รายละเอียดกิจกรรมการเรียนรู้จากกิจกรรมตลอดทั้งปีของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดของกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกที่เข้าร่วมในงานประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโศกตลอดทั้งปี ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้ตลอดทั้งปีของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกการจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. กิน ดู อยู่ ฟัง เป็นตามแนววิถีพุทธโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก

ชาวอโศกเน้นว่าการที่จะให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงคือ ต้องฝึกให้นักเรียนมีสัมมาทิสฺฐิ คือมีความเห็นชอบ แยกแยะสิ่งถูกสิ่งผิด สิ่งควรไม่ควรได้ถูกต้อง เพราะสิ่งนี้จะทำให้นักเรียน กิน ดู อยู่ ฟังเป็น ดังที่นักบวชชาวอโศกท่านให้สัมภาษณ์ว่า

“ กิน ดู อยู่ ฟังเป็น ก็คือ วิถีชีวิตปกตินั่นแหละ เป็นอยู่อย่างมีคุณค่า อยู่อย่างมีสาระ อยู่อย่างมีคุณธรรม ดูอย่างไรก็จะให้เกิดประโยชน์ รู้จักเลือก รู้จักสรรหา สิ่งที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์สำหรับตัวเอง...แนวคิดการจัดการศึกษาแนวพุทธของเรากับข้างนอกก็มีแนวคิดคล้ายๆกัน แต่เขาไม่เข้มข้น พอฟังเขาแล้ว เรามั่นห่างกันเยอะ เด็กเราได้อยู่ในวิถีชีวิตจริงๆ การกินก็ให้เด็กได้รู้จักกัน จะกินอาหารประเภทไหน เราก็สอนโดยธรรมชาติอยู่แล้ว การดูการเห็น เราจะดูอะไรอย่างไรให้เกิดประโยชน์ ดูทีวี ก็สอนให้เขารู้”

(สัมภาษณ์สมณะกล้าตาย ปพโล , 28 มิถุนายน 2547)

ก.กินเป็น

การกินอาหารมังสะวิรัตเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตของชาวอโศก ชาวอโศกเชื่อว่าการกินอาหารพืชผักช่วยให้ร่างกายแข็งแรงไม่เป็นโรค และไม่เป็นภาระเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ ซึ่งเป็นการผลิตคือข้อ 1 อาหารเนื้อสัตว์เป็นอาหารที่เป็นแหล่งสะสมของโรคภัยต่างๆ แม้พืชผักเองชาวอโศกก็จะหลีกเลี่ยงการรับประทานผักที่ฉีดยาฆ่าแมลง ทำให้สารพิษตกค้างในพืชผัก

ชาวชุมชนถือหลักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง และปลูกฝังให้ทุกคนเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองให้ได้ ด้วยการปลูกผักกินเอง นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกจะรับประทานอาหารเพียง 2 มื้อ เช่นเดียวกับชาวชุมชน เพราะการกินอาหารก็เพียงเพื่อความอยู่รอด และมีกำลังในการดำเนินชีวิต ชาวชุมชนจะไม่กินจุบจิบ และข้อปฏิบัตินี้เอง กลายเป็นข้อกำหนดให้นักเรียนปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ขณะที่ชาวชุมชนถือศีล 8 ก็รับประทานอาหารเพียงมื้อเดียวเช่นเดียวกับนักบวช

การรับประทานอาหาร

หลังจากนักเรียนตักอาหารเรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นช่วงเวลาที่น่ากบวชชาวอโศกตักอาหารเสร็จพอดี ชาวชุมชนก็จะตักอาหารต่อจากนักบวช หลังจากนักบวชพิจารณาอาหารแล้ว ทุกคนก็ลงมือรับประทานอาหาร ก่อนรับประทานอาหารเด็กนักเรียนจะท่องบทสวดรำลึกคุณของข้าวและผู้ประกอบอาหารให้รับประทานพร้อมกัน ด้วยบทสวดว่า

“กินข้าวเคี้ยวทุกคำ เราจดจำ กินเพื่อชาติ อย่ากินอย่างเป็นทาส เหยื่อทุกหยาดของชาวนา จงกินเพื่อเป็นไท กินด้วยใจที่รู้ค่า บรรพบุรุษสร้างสืบมา ร่วมรักษาคุณความดี ชยันงาน การสร้างสรรค์ มีสัมพันธฉัน้องพี่ สัมครสมานสามัคคี อุทิศพลี เพื่อชาติไทย ขอขอบพระคุณชาวนาที่ปลูกข้าวให้เรา รับประทาน ขอขอบคุณพ่อครัวแม่ครัว”

สุดท้ายท่องปรัชญาการศึกษา “ ศิลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” ในช่วงหลังที่ผ่านมา สมณะโพธิรักษ์ บอกว่าเราชาวอโศกก็เป็นนักเรียนเหมือนกันเพราะฉะนั้นก็ท่อง ศิลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา พร้อมกับนักเรียนการรับประทานอาหารเข้าในมือถือของชาวชุมชนจะให้เวลานานพอสมควร เพราะเป็นรับประทานอาหารมือเดียว ชาวชุมชนจะรับประทานอย่างเต็มที่ตามความต้องการของร่างกาย ขณะเดียวกันก็จะมีการเปิดสื่อโทรทัศน์ หรือวิทยุในเรื่องข่าวสารบ้านเมืองให้ทุกคนฟังในระหว่างรับประทานอาหาร เพื่อที่จะได้รับรู้ข่าวสารเหตุการณ์ในสังคมอย่างเท่าทัน ในบางครั้งก็มีละครหรือหนังที่มีสาระมาเปิดให้ความบันเทิงและเรียนรู้ไปด้วย สื่อทุกประเภทที่เปิดให้ชาวชุมชนดูล้วนได้ผ่านการคัดกรองจากสมณะโพธิรักษ์และคณะนักบวชแล้วว่ามีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อชาวชุมชน

ข. ดูเป็น

นักเรียนจะได้รับการฝึกฝนให้รู้จักดูสื่อ รู้จักคิดวิเคราะห์สื่อที่ให้เห็นได้ยินได้ฟัง จากการดูสื่อโทรทัศน์ที่ผ่านการคัดสรรจากผู้ใหญ่ ขณะที่สมาชิกในชุมชนอโศกดูสื่อที่ทางชุมชนจัดให้จะมีนักบวชที่ได้รับหน้าที่ในแต่ละวัน คอยดูแลแนะนำ ตักเตือน สั่งสอน ให้รู้จักแยกแยะสิ่งที่เป็นสาระไม่เป็นสาระจากการดูสื่อ นักเรียนสัมมาสิกขาสันตอโศกจึงได้เรียนรู้การคิดวิเคราะห์จากการดูสื่อต่างๆ

การลงพื้นที่ของผู้วิจัยได้เห็นภาพกิจกรรมเรื่องสื่อ สรุปได้ว่า สื่อทุกประเภทที่เข้าสู่ชุมชน จะได้รับการกลั่นกรองจากทีมงานที่ทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ สื่อแต่ละประเภทที่ได้รับการควบคุมมีดังนี้

1. สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ หนังสือ วารสาร เอกสารต่างๆ ชาวอโศกจะเลือกรับสื่อที่พิจารณาแล้วเห็นมาเป็นประโยชน์และไม่เป็นสิ่งยั่วยุหรือมอมเมาจิตใจของชาวชุมชนและนักเรียน เพราะฉะนั้นหนังสือที่มีอยู่ในห้องสมุดจึงเป็นหนังสือที่ผ่านการคัดกรองจากนักบวชและคณะครู แม้หนังสืออ่านเล่นนอกเวลา

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก ส่วนหนึ่งจะรักการอ่านชอบอ่านหนังสือทุกประเภท นักเรียนแต่ละคนเล่าเรื่องหนังสือที่ตัวเองอ่านอย่างมีความสุขให้ผู้วิจัยฟัง แต่ละคนก็จะร่วมกันแสดงความคิดเห็นกับหนังสือที่อ่านร่วมกัน ไปจนถึงหนังสือที่แต่ละคนชอบ โดยเฉพาะนักเรียนชายชั้นม. 2 คนหนึ่งเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า หนังสือในห้องสมุดอ่านเกือบหมดแล้ว ซึ่งให้ผู้วิจัยดู เป็นหนังสือทุกประเภท และบอกผู้วิจัยต่อว่าตอนนี้กำลังอ่านหนังสือจากห้องพระพุทธานุสา เป็นหนังสือใหม่ๆหลายประเภท ทั้งให้ความรู้และสาระบันเทิง หนังสือบางเรื่องก็เป็นหนังสือใหม่และกำลังเป็นที่นิยมของเยาวชนไม่แพ้หนังสืออ่านของเยาวชนทั่วไป เช่น แฮรี่พ็อตเตอร์ หนังสือแนวลึกลับ สืบสวนสอบสวน เป็นต้น (สังเกตแบบมีส่วนร่วม , กรกฎาคม 2547)

สื่อสิ่งพิมพ์ที่น่าสนใจอีกประเภทหนึ่ง คือสื่อสิ่งพิมพ์ของชาวอโศก ซึ่งมีทั้งที่ออกเป็นประจำเหมือนวารสาร นิตยสารทั่วไปอันได้แก่ สารอโศก เราคิดอะไร และดอกหญ้า และสื่อประเภทหนังสือที่ผลิตขึ้นอีกมากมาย

วัตถุประสงค์และเนื้อหาของการออกหนังสือแต่ละเล่มมีความแตกต่างกันดังนี้

1. **สารอโศก** จะเป็นวารสารที่น่าเสนอเกี่ยวกับเรื่องราว การสรุปภาพงานจากการทำกิจกรรมในแต่ละเดือน เรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนอโศกแต่ละเดือน
2. **เราคิดอะไร** เป็นหนังสือที่จะมีการวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยใช้หลักทางพุทธศาสนา เป็นหนังสือที่เสริมด้านการคิดและสติปัญญา
3. **ดอกหญ้า** เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นสำหรับชาวชุมชนและบุคคลทั่วไปที่เริ่มสนใจแนวการปฏิบัติตัวของชาวอโศก เป็นหนังสือที่เหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย มีสาระบันเทิงหลากหลาย

การมีสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ของชาวอโศก เป็นวิธีการปฏิบัติอย่างหนึ่งที่จะทำให้การเรียนรู้ตามแนววิถีชีวิตของชาวอโศกดำเนินอย่างต่อเนื่องตลอดทุกช่วงของชีวิต เพราะเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นของตน ซึ่งเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะทำให้ชาวชุมชนซึมซับสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของชาวอโศกตลอดเวลา

2. สื่อประเภทโทรทัศน์ การนำเสนอสื่อประเภทนี้จะมี 2 ลักษณะคือ การนำเสนอสื่อให้ชุมชนได้ดูในทุกวัน และสื่อที่สร้างเพื่อเสนอให้ชาวอโศกดูในเทศกาลหรือวันพิเศษอื่นๆที่ชาวอโศกจัดขึ้น

2.1 สื่อประจำวัน การเปิดสื่อให้ชาวชุมชนดูจะมีช่วงเวลาการเปิดใน 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงสายและภาคค่ำ

ในช่วงสาย หรือช่วงเวลาที่ชาวอโศกรับประทานอาหารเช้า เนื้อหาของสื่อมีทั้งส่วนที่เป็นข่าว เหตุการณ์ปัจจุบัน รวมไปถึงรายการโทรทัศน์ที่น่าสนใจและที่ชาวอโศกเห็นว่ามีประโยชน์ เช่น รายการเจาะใจ รายการสัมภาษณ์เรื่องราวชีวิตของพิธีกรหญิงอุ้งอุ้ง (สังเกตแบบมีส่วนร่วม , พฤษภาคม 2547) ในเรื่องความรักที่ไม่ลงตัว ในระหว่างที่มีเนื้อหาการนำเสนอ ก็จะมีสมมติที่ทำหน้าที่ประจำวันจะพูดในประเด็นด้านคุณธรรม โดยสอนตามหลักโยนิโสมนสิการ คิดเป็นเหตุเป็นผล วิเคราะห์เรื่องราวอย่างรู้เท่าทันโดยใช้หลักธรรมเข้าไปแก้ไข เป็นต้น

สื่อภาคค่ำ หลังจากทุกคนเสร็จภารกิจการทำงานแล้ว การเปิดสื่อให้ดูในภาคค่ำนั้นเป็นทั้งเพื่อการผ่อนคลายและการเรียนรู้ชีวิตผ่านโทรทัศน์ รายการที่นำเสนอมีทั้งละครที่เป็นตอนๆ หรือบางทีก็เป็นหนังที่นำมาเสนอตามช่วงเวลาดังกล่าว โดยมีนักบวชผลัดเปลี่ยนมาหน้าที่แนะนำแนวทาง หรือวิพากษ์วิจารณ์สื่อเหล่านั้นด้วยการฝึกให้สมาชิกในชุมชนอโศก รู้จักคิดวิเคราะห์และได้สาระจากเรื่องที่ได้ดูได้

ตัวอย่างการบันทึกของนักเรียนเรื่องการดูสื่อโทรทัศน์

วันเสาร์ที่ 26 เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2546

"ไม่ได้ทำวัตร พอเสร็จการทำมาศแล้วก็เข้าฐาน และได้ไปทำงาน ก็สนุกดี กินข้างฐานได้ดูวิดีโอเรื่อง ปฏิบัติการอม่าต้า ก็ดูหนังเรื่องนี้แล้ว ก็รู้สึกว่ คนเราก้มีความอดทนเพียรพยายามทำสิ่งใดก็จ้สำเร็จได้ตามที่ต้องการ สรุปว่าวันนี้ไม่ค่อยได้ทำอะไรมาก และได้รู้ว่เพียรพยายามเป็นสิ่งที่ดีครับ

1. ✓ 2. ✓ 3. ✓ 4. ✗ (พูดสื่อ) 5. ✓

สัมมาสิกขา ม.1 อุ่ม

2.2 สื่อโทรทัศน์ในวันพิเศษต่างๆที่ชาวอโศกจัดขึ้น

ลักษณะและเนื้อหาของสื่อที่นำเสนอในโอกาสวันสำคัญต่างๆดังนี้จะมีส่วนสัมพันธ์กับกิจกรรมวันงานที่ชาวอโศก และเป็นสื่อที่ชาวอโศกผลิตเองจากการรวบรวมภาพการทำกิจกรรมต่างๆ มีการนำเสนอข่าวคราวความเป็นมาเป็นไปของชาวอโศกในแต่ละพุทธสถาน และการบอก

เล่าเรื่องราวเหตุการณ์ปัจจุบันของสังคมภายนอกทั้งที่ชาวอโศกได้มีส่วนร่วมและทั้งในฐานะที่เป็นเพียงผู้บริโภคข่าว

ตัวอย่างข่าวคราวที่น่าเสนอ เช่น

- ขาวนายกษัตริย์ชื่อนลิเวอร์พูล ที่สมณะโพธิรักษ์ไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจของนายกษและได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นผ่านทางจดหมายเปิดผนึก เป็นต้น

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, วันออกพรรษาปี 2547)

- การที่ชาวอโศกกำลังเรียนรู้การสร้างหนังสือ ก็จะมีการนำเสนอความเคลื่อนไหวของทีมงานและตัวอย่างงานที่ทีมงานเรียนรู้และสร้างสรรค์ร่วมกัน เช่น การสร้างโฆษณา เรื่อง นุ้ย การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ตัวละครที่เป็นชาวชุมชนอโศก ในขณะที่มีการเปิดฉายให้ชาวอโศกที่ร่วมงานดูก็จะมีการบรรยายภาพเหตุการณ์ประกอบด้วย

- เหตุการณ์ที่เป็นประวัติศาสตร์ของชาวอโศก เช่น การลากเรือขนาดใหญ่ที่บ้านราชธานีอโศก ในวันที่ 26 ธันวาคม 2546 โดยชาวอโศกและนักเรียนสัมมาสิกขาทั่วประเทศ ที่แสดงถึงความสามัคคีอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

3. สื่อความบันเทิง ด้านการแสดง กิจกรรมประเภทนี้จะมีจัดขึ้นในกิจกรรมวิถีประเพณีวัฒนธรรมของชาวอโศกที่เวียนจัดในแต่ละพุทธสถาน เป็นการแสดงในภาคค่ำเป็นกิจกรรมที่จัดโดยชาวอโศก รูปแบบการจัดจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโศก ซึ่งแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ งานวัฒนธรรมประเพณีประจำปีที่มีงานรื่นเริงได้และงานวัฒนธรรมประเพณีประจำปีที่ไม่ม้งานรื่นเริง

งานที่มีงานรื่นเริงได้ จะเป็นงานประเพณีประจำปีที่ไม่เคร่งมากนัก เช่น งานวันปีใหม่ของชาวอโศก

งานที่ไม่ม้งานรื่นเริง เช่น งานปลุกเสกพระแท่นของชาวอโศก เพราะเป็นการจัดกิจกรรมให้ชาวอโศกและคนสนใจได้มาปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ในภาคค่ำจะมีกิจกรรมภาคค่ำแต่ก็จะเน้นเนื้อหาสาระและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม ตัวอย่างกิจกรรมภาคค่ำ เช่น

- การสัมภาษณ์ชาวอโศกและผู้สนใจในเรื่องการดำเนินชีวิตตามแนวทางของชาวอโศก เพื่อเป็นตัวอย่างความสำเร็จและการสร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวอโศกด้วยกัน
- การสัมภาษณ์กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนทางเล็กรื่นๆ เช่น คุณโจน จันได ที่สร้างบ้านดิน และดำเนินชีวิตแบบพอเพียง อยู่ใกล้ชิดธรรมชาติ
- การสัมภาษณ์นักบวชในเรื่องประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาและการเข้าสู่เพศนักบวช

ในทุกช่วงค่ำหลังทุกคนเสร็จภารกิจที่ได้รับมอบหมายแล้วทุกคนจะมานั่งรวมกันที่ลาน สำหรับจัดกิจกรรมภาคค่ำ นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกก็เข้าร่วมกิจกรรมภาคค่ำกับชาวชุมชน ด้วยเช่นกัน นักเรียนจึงได้เรียนรู้นอกห้องเรียนแบบไม่จำกัดเวลาเรียน เพราะเรียนในภาคค่ำ เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนกำหนด นักเรียนจึงได้เรียนรู้ตลอดทั้งวันตั้งแต่เช้าถึง 3 ทุ่มก่อนเข้านอนทุกวัน

ค. อยู่เป็น

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกฝึกการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย พอเพียง ดำเนินชีวิตไปในทางที่เหมาะสม โดยมีนักบวชและชาวชุมชนเป็นแบบอย่าง และเรียนรู้จากการได้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวชุมชนในแต่ละช่วงวันของชีวิต นักเรียนจะซึมซับวิถีชีวิตของชาวชุมชนโดยธรรมชาติเพราะมีการเรียนรู้จากการลงฐานงานของชุมชน การทำงานร่วมกันผู้อื่น การอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวใหญ่ การรับประทานอาหารพร้อมกัน การดำเนินกิจกรรมประจำวันที่สุดคดคล้องกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน

การที่นักเรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวชุมชนในพุทธสถานบ่อยครั้ง เป็นการฝึกเรื่องการอยู่เป็น การปรับตัวให้อยู่กับสภาพแวดล้อมที่ต่างกันได้ นักเรียนแต่ละคนจะมีอุปสรรคการนอนเท่าที่จำเป็น เช่น หมอน ผ้าห่ม เสื้อ และเต็นท์สำหรับกางนอนเมื่อไปพุทธสถานที่มีที่พักไม่พอเพียง เพราะมีคนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก

ชาวชุมชนเล่าให้เหตุการณ์คลื่นสึนามิถล่มภาคใต้ ชาวอโศกรวมทั้งนักเรียนสัมมาสิกขาทั่วประเทศไปช่วยสร้างที่พักและทำความสะอาดพื้นที่ความเสียหาย นักเรียนและชาวอโศกสามารถพัก หลับนอนได้จากอุปกรณ์ที่ทุกคนมีส่วนร่วม หรือสร้างที่พักได้ด้วยตนเอง ไปจนถึงการประกอบอาหารเพื่อหมู่คณะและชาวภาคใต้ได้ตามวิถีปกติของชาวอโศก

(สัมภาษณ์อาแซมดิน ,25 มกราคม 2548)

ง. ฟังเป็น

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกได้รับการฝึกตัวให้มีกิริยามารยาทเรียบร้อย ควบคุมพฤติกรรมตัวเอง และเรียนรู้การวางตัวในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆอย่างเหมาะสมถูกกาลเทศะ จากการที่นักเรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่ชาวชุมชนจัดซึ่งมีทั้งการจัดเพื่อให้ดูให้ชมและการจัดเพื่อให้ฟังในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตัวเองของชาวอโศก นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกจะได้รับฟังสิ่งที่ชาวอโศกได้เตรียมนำเสนอไว้อย่างดีเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง นักเรียนจะได้ฝึกสมาธิในการฟัง ได้ฟังในสิ่งที่ป็นสาระ

การเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกจึงครอบคลุมเกี่ยวกับเรื่องการใช้ชีวิตประจำวันให้ถูกต้อง ด้วยการเรียนรู้จัก กิน ดู อยู่ และฟังเป็น เนื้อหาหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก จึงเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิตประจำวันกับชุมชน ผ่านกระบวนการ กิน ดู อยู่ ฟังเป็น ตามปรัชญา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา”

2. หลักสูตรเนื้อหาวิชาเรียนและหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก

หลักสูตรเนื้อหาวิชาเรียน

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด แต่ขาดความเข้มข้นในด้านเนื้อหาวิชาการ ดังนั้นผลการเรียนด้านวิชาการนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกจึงไม่เด่น นอกจากนักเรียนบางคนที่มีความสนใจเป็นพิเศษ

การที่นักเรียนต้องทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย ทำให้นักเรียนเรียนเนื้อหาวิชาการได้ไม่เต็มที่อย่างที่ครูผู้ปกครองว่า “เด็กที่นี่ต้องใช้พลังหลายส่วน ทั้งการทำงานและการเรียน บางทีเขาก็ล้าจากการเรียนแล้ว ดังนั้นการเรียนรู้ทางวิชาการที่ได้ก็จะด้วยจากความสามารถเขาล้วน”

(15 กรกฎาคม 2547)

ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเน้นวิชาการเป็นเรื่องสุดท้าย ก็มีคณะครูบางส่วนเข้าใจว่าไม่ต้องให้ความสำคัญมากนัก ก็มีผลทำให้นักเรียนไม่ค่อยสนใจหรือตั้งใจเรียนเท่าไร ครูผู้สอนเล่าให้ฟังว่า “ผมต้องคอยบอกว่าวิชาผม(ภาษาไทย) เป็นวิชาบังคับไม่เรียนไม่ผ่านก็ไม่จบนะ..”

(สัมภาษณ์ครูผู้สอน , 22 กรกฎาคม 2547)

สมณะโพธิรักษ์เคยพูดว่าไม่ใช่ไม่ให้เรียนวิชาการ แต่ให้เรียนในสัดส่วน เปอร์เซ็นต์ ตามที่บอก เพราะว่าความรู้ทางวิชาการก็เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นเพียงแต่อัตราส่วนที่จะได้ใช้จริงในชีวิตประจำวันมันมีน้อยกว่า จึงต้องเรียนในสัดส่วนที่น้อยกว่าไม่ใช่ไม่เรียน(สังเกตแบบมีส่วนร่วม,2547)

เนื่องจากนักเรียนมีเวลาเรียนน้อยครูแต่ละคนก็จะมีเทคนิควิธีในการสอนต่างกันไปครูผู้สอนเล่าให้ฟังว่า

“เวลาสอนก็สอนแบบให้เด็กคิด อย่างทักษะสัมพันธ์จะไม่สอนเลย จะให้นักเรียนไปอ่านและไปย่อมาตามรูปแบบ ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ให้รับผิดชอบอ่านเอง แล้วครูจะตะลุมสอนหลักภาษา

หากเวลาเหลือ ก็จะสอนทักษะสัมพันธ์เท่าที่ได้ เวลาสอนเด็กจะไม่หลับเพราะไม่ได้ให้กางหนังสือแล้ว อ่านหรือดูตามแต่จะมีเทคนิคในการสอนคือ.....**มีการวางแผนในการสอนคือจะดูว่าเรื่องไหนเข้ากลุ่มกันได้ ก็เอามารวมกัน จะได้ไม่ต้องสอนซ้ำซ้อน** ยังคิดอยู่เลยว่าน่าจะแบ่งให้เด็กเรียนจบเป็นเรื่องไป(หลักภาษา) ไม่ใช่อย่างละนิดอย่างละหน่อยในระดับชั้นหนึ่งแล้วมาเรียนเพิ่มในระดับชั้นสูงขึ้น มันทำให้เด็กงงเปล่าๆ” (22 กรกฎาคม 2547)

เมื่อประสบปัญหาเรื่องการเรียนรู้วิชาการได้ไม่เต็มที่ คณะครูโรงเรียนสัมมาสิกขาที่พานักเรียนมาเข้าร่วมกิจกรรมก็คิดหาวิธีในการแก้ไข อาทิ แม่นักเรียนไปช่วยงานที่ต่างพุทธสถาน ก็จัดชั้นเรียนวิชาการให้นักเรียนสัมมาสิกขาในเวลาว่างจากงาน หรือพยายามบูรณาการหลักสูตรเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ตามวิถีประเพณีของชาวชุมชน ซึ่งกำลังดำเนินการบ้างแล้ว แต่ยังไม่เป็นรูปเป็นร่างชัดเจน ความมุ่งหวังของการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ คือ เน้นการพัฒนาด้านศีลหรือคุณธรรมเป็นลำดับแรก การช่วยเหลืองานชุมชนก็เป็นการฝึกปฏิบัติตัวเรื่องศีล คือ ความเสียสละกำลังกายเพื่อช่วยเหลือชุมชนที่เอื้อเพื่อและสนับสนุนด้านการศึกษาแก่นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

หลักสูตรสถานศึกษา

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ ได้สร้างหลักสูตรสถานศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะคือ จัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาคือ ศีลเด่น เป็นงาน ชาตุมหา การศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ จึงเกิดจากการนำหลักสูตร 2 หลักสูตรมาบูรณาการกัน ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาแบบบุญนิยมและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533)

หลักสูตรการศึกษาแบบบุญนิยม มีลักษณะดังต่อไปนี้

“นำหลักของพุทธศาสนามาจัดการศึกษา และเป็นการศึกษาที่ฝึกสมาธิที่เน้นการปฏิบัติจริง” นำหลักของพุทธศาสนามาจัดการศึกษา เป็นพุทธธรรมนำการศึกษา คือ การใช้ศีลเป็นหลักสำคัญเบื้องต้นในการจัดการเรียนการสอน และการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน การศึกษาของที่นี่จึงเป็นการศึกษาเพื่อขัดเกลาจิตใจ ฝึกให้มีสมาธิจิต ด้วยการอบรมสั่งสอนและฝึกปฏิบัติตนให้อยู่ในแนวทางการดำเนินชีวิตที่เป็นวิถีพุทธ วิถีชีวิตที่มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน เป็นการนำหลักศีลธรรมมาใช้ในชีวิตเพื่อให้เกิดสภาพชุมชนที่มีศีลมีธรรม

“...โรงเรียนของการศึกษาทุกวันนี้ไม่ได้สอนเรื่องของการลดกิเลสนะ เราสังเกตได้เลย ทั่วประเทศจะสอนในเรื่องของความรู้ ซึ่งจริงๆแล้วความรู้เป็นเรื่องสุดท้าย มันสามารถหาที่ไหนก็ได้ หาใน internet ยังได้เลย แต่เรื่องแรกที่เราควรจะสอนกันคือ เรื่องของความรู้ดี เรื่องของคุณธรรม เรื่องของความถูกต้อง มีสัมมาทิฐิ ไม่ได้สอน...ก็เลยมีโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกขึ้นมาเพื่อที่จะอบรมให้อยู่ในวิถีของชาวพุทธ เพื่อให้รู้ว่าการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างไร”

(สัมภาษณ์อาแซมดิน , 25 มกราคม 2548)

“การศึกษาที่นี้เป็นไปเพื่อการเกื้อกูล เริ่มตั้งแต่เพื่อน เก่งออกไปแล้วไปเกื้อกูล เริ่มจากคุณทำงานเก่งช่วยสอนเพื่อนได้ไหม คุณมีน้ำใจสอนเพื่อนได้ไหม คุณทำงานเก่งคุณมีน้ำใจสอนเพื่อนให้เป็นได้ไหม ศิลไม่ดีคุณช่วยสอนเพื่อนได้ไหม ให้เขามีศิลป์ดี เราเรียนเก่งแล้วเราสอนเพื่อนให้เป็นได้ไหม ศิลไม่ดีคุณช่วยสอนเพื่อนได้ไหม ให้เขามีศิลป์ดี เราเรียนเก่งอยู่แล้ว เราสอนเพื่อนเราก็เก่งขึ้น เหมือนครูที่ชำนาญ การที่เก่งจะทำให้ช่วยคนได้มา คนรอบข้างเราเก่งขึ้นก็จะช่วยให้เราทำงานได้มากขึ้น มีการช่วยเหลือกัน เราก็จะได้คนเก่งมากขึ้น แล้วคนก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่นี้เป็นอย่างนี้”

(สัมภาษณ์ครูใหญ่, 14 กรกฎาคม 2547)

การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเน้นศิลปะเป็นเบื้องต้น ด้วยความเห็นตรงกันของชาวอโคกว่า น่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กให้มีคุณธรรมพื้นฐานที่เข้มแข็ง สามารถต่อสู้กับสิ่งอสุภคทั้งหลายที่เข้ามาสู่ตัว และเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาเด็กในปัจจุบันได้

ปัจจัยหลักสำคัญที่ชุมชนอโคกพยายามจัดการศึกษาที่เน้นเรื่องศิลปะเป็นเรื่องแรก เพราะเห็นความอ่อนแอของการศึกษาปัจจุบันที่ไม่สามารถสร้างนักเรียนหรือสมาชิกในสังคมให้มีความเข้มแข็งทางจิตใจ ขาดคุณธรรมอันเป็นสิ่งสำคัญที่ควรมีเพราะการศึกษานับการแข่งขันความรู้ทางวิชาการมากเกินไป จึงทำให้มีแต่คนเก่งแต่ขาดคุณธรรม ที่ไม่ได้พัฒนาบ้านเมือง ตรงกันข้ามกับรังแต่จะหาประโยชน์ส่วนตน และสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม

“...การตั้งโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกมีหลายองค์ประกอบ แต่องค์ประกอบหลักๆคือ เห็นความล้มเหลวของการศึกษาปัจจุบันด้วย ก็เลยประจวบเหมาะๆกับพวกเราทำการศึกษามาเรื่อยๆเกี่ยวกับที่เราฝึกเด็กให้มีคุณธรรม เช่นพุทธธรรมวันอาทิตย์ เราก็เห็นพัฒนาการของเด็ก ก็เลยที่เราน่าจะตั้งโรงเรียนขึ้นเอง โดยใช้ปรัชญา ศิลปะเด่น เป็นงาน ชาญวิชา ที่ใช้ปรัชญานี้เพราะต้องการเน้นคุณธรรมเป็นหลัก ต้องการเน้นเรื่องคุณธรรมก่อนเก่ง คนเราจะเก่งแค่ไหนก็ตามแต่ถ้าไม่มีคุณธรรมความดี มันก็

ไปไม่รอด คือ ยิ่งเรียนสูงยิ่งไปไกลชาติบ้านเมืองมาก แต่ถ้าไม่เก่งแต่มีคุณธรรมมันก็สามารถทำให้ประเทศชาติสงบร่มเย็นได้ ...เมื่อเราเน้นเรื่องคุณธรรม เรื่องศีลเด่น พัฒนาเด็ก ถ้าเด็กได้พัฒนาจุดนี้เรื่องวิชาการก็จะพัฒนาขึ้นอีก...”

(สัมภาษณ์สมณะกัลยาตาย ปพโล, 28 มิถุนายน 2547)

“ การศึกษาข้างนอกเป็นปัญหาทำให้สังคมเดือดร้อน คนไม่มีศีลธรรม คนทุจริต ทุจริตความเดือดร้อนก็เกิด เกิดการแก่งแย่ง การต่มตุน เบียดเบียนซึ่งกันและกัน สังคมเดือดร้อน ไม่มีความสุข เช่นการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การหลอกหลวง การก่อความรุนแรง ล้วนเป็นปัญหาทั้งสิ้น นี่เป็นการศึกษาข้างนอก แก้ปัญหาไม่ได้ เรายังคิดว่า การศึกษาเอาศีลมาแก้ปัญหา เริ่มแก้ที่ต้นเหตุ ที่จิตใจเรา แต่ข้างนอกไม่จริงจัง เพราะทุกอย่างใจเป็นประธาน ...ต้องล้างที่ใจเลย ให้เห็นโทษภัย เจาะลึก ใจคิดอย่างไร ทำไมชอบความรุนแรง วิเคราะห์ ในเด็กที่ชอบความรุนแรงมาเอามาแก้ไข ด้วยเหตุผล กระบวนการศึกษาข้างนอกไม่ได้เจาะขนาดนั้น”

การเน้นเรื่องศีล การฝึกปฏิบัติศีล เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่เน้นการปฏิบัติจริง ชาวอโศกเชื่อว่าการที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และพัฒนาในด้านคุณธรรม จริยธรรมได้นั้นต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมการศึกษาจึงออกมาในรูปแบบการให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง ผ่านการดำเนินกิจกรรมประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในชุมชน การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวเองได้พึ่งตนเองได้ ซึ่งสมณะโพธิรักษ์จะเน้นย้ำกับชาวอโศกเสมอว่า“...ในหลวงตรัสแล้วตรัสอีก ให้พึ่งตนเองไม่ต้องไปกลัวว่าจะแข่งเขาไปไม่ได้ ให้กินดี ให้อยู่รอด...”

(สมณะโพธิรักษ์ , 28 กรกฎาคม 2547)

แนวทางการจัดการศึกษาของชาวอโศกจึงเน้นศีลเป็นหลัก ควบคู่กับการเรียนรู้ด้านอาชีพ และวิชาการ การศึกษาของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตอโศก โดยเน้นเรื่องศีลและคุณธรรม ในเปอร์เซ็นต์ที่มากกว่า ด้านงานอาชีพและวิชาการความรู้ ในสัดส่วน 45 : 30 : 25 ดังที่สมณะโพธิรักษ์พูดย้ำเสมอว่า

“ ...ใช้หลัก 3 หลัก คือศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา ในการจัดการศึกษา เป็นหลักตายตัวเลย ขอยืนยันเลยว่ามนุษยชาติจะต้องศึกษาอย่างไรให้บุคคลเจริญทางศีลธรรม เป็นตัวเด่น ตัวเอก แม้จับเป็นเปอร์เซ็นต์...คนถ้ามีศีลธรรมแล้ว ปัญหาเรื่องความวุ่นวายมันจะน้อยลงไป หรือเรื่องการเป็นอยู่มันจะน้อยลงไปเลยถ้าคนมีศีลธรรม...คนไม่โง่ไปทั้งหมด แม้มันไม่อัจฉริยะ ไม่เก่งวิชาการ ไม่เป็นนักเก่ง นักสร้างอะไรมากมาย...”

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ผลข้อมูล พบว่าการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอก เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม ศีลธรรมเป็นหลักพื้นฐานสำคัญ นำความรู้ทางอาชีวและวิชาการ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ศิษย์เก่าและนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอกส่วนใหญ่ได้จากการเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอก คือ เรื่องของคุณธรรม คุณลักษณะหรือการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งหมายความว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอกบรรลุปรัชญาการศึกษา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” สิ่งที่น่าเป็นลำดับแรก คือเรื่องศีล ก็เป็นสิ่งที่นักเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอกได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา

ตารางที่ 25 สิ่งที่นักเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอกได้จากการศึกษาในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอก

ศิษย์เก่าเต็ล	ศิษย์เก่าแต	ศิษย์เก่าสาทิส
<p>“โรงเรียนสอนให้เรารู้จักอดทนอดกลั้น สอนมาก อยู่ที่นี่ต้องอดทนมาก ใครไม่อดทนก็อยู่ไม่ได้ มีแบบทดสอบ การที่ถูกขัดใจ อยากได้อะไร อยู่ใกล้ผู้ใหญ่ตลอดเวลา มีผู้ใหญ่มองตลอด รู้สึกหงุดหงิด ต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวกับผู้ใหญ่ อดทนกับสิ่งที่ไม่ชอบใจ พอโตมาก็เลยอดทนได้มากขึ้น” (12 กรกฎาคม 2547)</p>	<p>“...ได้เยอะ ได้เรื่องคุณธรรม ช่างนอกไม่ค่อยมีใครสอน เช่น เรื่องอบายมุข เรื่องการใช้ชีวิต การใช้จ่าย พวกเรื่องสิ่งเสพติด ถ้าเป็นเมื่อก่อนเราคงเที่ยว ไปกับเพื่อน มีอะไรก็ไป ตอนนี้อย่ามันไม่ใช่สิ่งจำเป็น...เรื่องพวกนี้มันสอนวันสองวันไม่ได้ มันต้องทุกวันหลายๆปี มันไม่ใช่อะไรที่เข้าไประบายๆ มันมีอะไรที่ยั่วเราเยอะ คนก็เลยจิตใจอ่อนแอ เรื่องพวกนี้พูดวันละนิดแต่พูดทุกวัน ตอกย้ำ เป็นสิบๆปี ไม่ใช่แค่ปี 2 ปี ช่างนอกมันแรง กระแสทุนนิยมมันแรง กระแสโลกาภิวัตน์มันแรง มันต้องใช้เวลานานกว่าจะได้คนคนหนึ่งมา มันถึงเข้าอยู่ในจิตวิญญาณได้” (12 กรกฎาคม 2547)</p>	<p>“ต่างจากโรงเรียนอื่น อันดับแรกก็เรื่องปรัชญา เราเน้นศีล...ผมเชื่อมั่นในศีลมาก ศีลข้อ 1 ทำให้ผมรอดตายมามาก อย่างเช่น ผมไปว่ายน้ำข้ามแม่น้ำมูล ตอนเด็กคนเดียว ปกติผมว่ายน้ำประจำ วันนั้นผมคงเหนื่อย มันจมน ก็เลยว่ายจมนไป ในน้ำ ก็คิดในใจว่า ผมทำได้แค่นี้ ตอนนั้นคิดถึงพ่อท่าน มองไปในน้ำก็เห็นพ่อท่าน เห็นทุกคน รู้สึกว่ามันยังไม่ถึง แล้วรู้สึกว่าเส้นมันคลาย ผมก็เลยโผล่ วิกน้ำเป็นชั่วโมง ผ่านจุดตายรู้สึกว่ามีคุณค่าที่สุด เราจะมองตัวเองมาก รู้สึกร่างกายเหนื่อยล้า แต่ภาคภูมิใจ รู้สึกว่าแต่ก่อนชีวิตไม่ใช่ของเรา คือ พ่อแม่ให้มา ถ้าเราตายตอนนี้ก็ไม่ได้ขออะไรเลย อีกเรื่องคือ ปั่นจักรยานแล้วโดนรถชน...เรื่องอื่นๆอีก รอดตายก็หลายหน โดยเฉพาะศีล ข้อ 1 ข้อ 4 ก็มีบ้าง” (15 กรกฎาคม 2547)</p>

จากปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติอศอกที่เน้นศีลเป็นลำดับแรก การทำงานหรือการประกอบอาชีพและความรู้ทางวิชาการเป็นลำดับรองมา ทำให้เรื่องศีลเป็นเรื่องที่

ฝังอยู่ในจิตวิญญาณของทุกคน ทั้งนักบวช ชาวชุมชน คณะครู และนักเรียน ไปจนถึงผู้ปกครอง สังเกตได้จากการสนทนาในเรื่องการเรียนหรือในเรื่องการดำเนินชีวิตประจำวัน จะให้ความสำคัญในเรื่องของคุณธรรมและจิตใจ ในส่วนของเนื้อหาวิชาการความรู้เป็นสิ่งที่นักเรียนต้องเรียนรู้เพื่อใช้เป็นความรู้พื้นฐานในชีวิตหรือศึกษาต่อ โรงเรียนจึงจัดให้ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ที่โรงเรียนนำมาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับสภาพของชุมชน และเน้นการจัดการศึกษาในวิชา อาชีพให้นักเรียนได้เรียนรู้กับชาวชุมชนตามฐานงานต่างๆ เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้อาชีพพอที่เลี้ยงตัวเองได้ควบคู่กับการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักศีลธรรม การศึกษาของโรงเรียน สัมมาสิกขาสันตือโสภะ จึงตรงตามปรัชญา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา”

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประเด็นหนึ่ง คือ การสอนด้านศีลเด่น เป็นงาน สามารถที่จะสอนควบคู่กันไปได้ เพราะมีการปฏิบัติจริง ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม แต่เรื่อง การเรียนวิชาการก็ต้องมีรูปแบบการฝึกให้มีความเป็นเลิศด้วยวิธีแตกต่างกัน จะควบคู่หรือแทรกคุณธรรมได้จะเป็นเรื่องยาก กว่าที่การเรียนรู้ด้านชีวิตหรือสัมมาอาชีพ ดังที่ครูชูบแสดงความคิดเห็นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญา ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชาว่า

“คิดว่ามันเป็นคนละส่วนกัน ศีลเด่น เป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วในชีวิตประจำวันที่เขาได้ฝึกได้อยู่กับมัน การทำงานก็เช่นกันเขาก็ได้ฝึกทำตรงนี้อยู่แล้ว ซึ่งมันคนละส่วนกับการมานั่งเรียนวิชาการ ซึ่งผมคิดว่าเด็กที่นี้ค่อนข้างอ่อนเรื่องนี้ เขาไม่มีสมาธิหรือทักษะในการเรียนแบบวิชาการ แบบที่ต้องมานั่งเรียนอยู่ในห้อง(ทำนองว่าเขาไม่ได้ฝึกทางนี้มา) มันก็มีส่วนทำให้เขาไม่ทนกับการเรียนแบบนี้ มันจึงเป็นคนละส่วนคนละเรื่องกัน กอรปกับการที่เขาไม่เห็นว่ามันสำคัญด้วยแล้วก็จะบ่แยบแยียง หรือมีข้ออ้างเสมอ แต่ผมก็จะบอกไปว่าวิชานี้(ภาษาไทย)ไม่ผ่านคือไม่จบเพราะเป็นวิชาหลัก”

(สัมภาษณ์ครูชูบ , 22 กรกฎาคม 2547)

ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา จึงเป็นปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภะ ซึ่งกำหนดจากเรื่องที่ชุมชนและโรงเรียนให้ความสำคัญ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียนตามแนวความคิดความเชื่อของชาวอโศกที่อิงหลักการทางพระพุทธศาสนา

หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภะ มีจุดประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนดังนี้

1. **เป็นคนดีมีคุณธรรม** โดยพัฒนานักเรียนตามหลักอริยมรรค 8 ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ นักเรียนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษ มั่นน้อม ด้วยการพัฒนานักเรียนให้สามารถรักษาศีล 5 ได้ เป็นเบื้องต้น ได้แก่

1.1 เป็นคนสุภาพ อ่อนโยน และลดละพฤติกรรมก้าวร้าว

- 1.2 ชื่อสัตว์ ขยัน เสียสละ เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน
- 1.3 วางตัวกับเพศตรงข้ามได้อย่างเหมาะสม และไม่มีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน
- 1.4 รู้จักใช้คำพูดที่เหมาะสม ลด ละ เลิก การพูดโกหก คำหยาบส่อเสียด นินทา เพื่อเจ้า
- 1.5 เว้นขาดจากอบายมุขทุกประเภท ได้แก่ สิ่งเสพติด เครื่องดื่มมึนเมาทุกชนิด เทียวกลางคืน ดื่มหรสพการละเล่น ส้อมอมเมา การพนัน คบมิตรชั่วและเกียจคร้าน

2. **มีศักยภาพในการทำงาน** พัฒนานักเรียนให้มีความเชี่ยวชาญ มีทักษะและมีมือในการทำงาน พร้อมกับปลูกฝังคุณธรรม จนสามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ ฝึกนักเรียนให้เป็นคนขยัน สร้างผลผลิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและนำผลผลิตดังกล่าวออกแบ่งปันสู่ชุมชนและสังคม
3. **ชาญวิชา** พัฒนานักเรียนให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น นำมาสู่การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคคือ “นำหลักพุทธศาสนามาพัฒนาเยาวชนจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ฝึกสัมมาอาชีพให้นักเรียน เพื่อให้เขาสามารถสร้างผลผลิตหรือปัจจัย 4 ที่จำเป็นในการดำรงชีพของตนและแบ่งปันผลผลิตสู่ชุมชนและสังคมได้ เน้นการฝึกปฏิบัติภาคสนามอย่างจริงจัง เพื่อเสริมสร้างทักษะในการทำงาน การเรียนรู้วิถีชีวิตจริงในชุมชนและสังคม สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้”

การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโค เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโค คือ เพื่อให้ นักเรียนมีศีล 5 ละอบายมุข เพื่อให้ นักเรียนมีทักษะพื้นฐานชีวิต สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการศึกษาต่อระดับสูง เพื่อให้บรรลุปรัชญา “ศีลเด่น เป็นงาน งานวิชา” จึงมีการกำหนดพฤติกรรมที่สอดคล้องกับ “ศีลเด่น” ดังนี้

ข้อปฏิบัติ	ศีลข้อ 1	ศีลข้อ 2	ศีลข้อ 3	ศีลข้อ 4	ศีลข้อ 5 มิตร
ความหมายของศีล	ไม่ฆ่าสัตว์	ไม่พูดปด	ไม่ประพฤติในกาม	ไม่ลักขโมย	ไม่เสพย์สุราและของมึนเมา
พฤติกรรม	-สุภาพ อ่อนโยน	-ชื่อสัตย์	-วางตัวกับเพศตรง	-ใช้คำพูดได้อย่าง	-ปลอดจาก สาร

-มีน้ำใจช่วยเหลือ คนรอบข้าง -สามารถควบคุม และลดละ พฤติกรรมที่ก้าวร้าว รุนแรง	-ขยัน,ทำงานจน เป็นที่พึ่งตนเองและ เป็นที่พึ่งให้คนอื่น ได้ -มีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อ ,แบ่งปัน	ข้ามได้อย่าง เหมาะสม -รู้จักยับยั้งชั่งใจต่อ ผัสสะทางกามใน รูปแบบต่างๆ -ไม่มีเพศสัมพันธ์ใน วัยเรียน	เหมาะสมกับ กาลเทศะ -เว้นจากการพูดปด คำหยาบ ส่อเสียด นินทา เพื่อเจ้า	เสพติด การ เที่ยวกลางคืน ดู มหรสพ การละเล่น การ พนัน คบมิตรชั่ว และเกียจคร้าน
---	---	---	---	--

เป็นงาน

เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อฝึก “สัมมาอาชีพ” ก่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียน ชุมชน และสังคม ตามหลักสัมมาอารยธรรมองค์ 8 โดยเน้นเรื่อง

1. กระบวนการทำงาน

มีการฝึกกระบวนการทำงานเริ่มตั้งแต่การประชุมวางแผนการทำงาน การฝึกเป็นผู้นำ การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหาขณะปฏิบัติงาน และการวัดประเมินผล

2. การพัฒนาทักษะและฝีมือ ไปจนถึงให้สามารถสร้างงานที่เป็นประโยชน์ได้

3. การปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นพร้อมกับการทำงาน

มีการปลูกฝังคุณธรรมไปพร้อมกันการทำงานได้แก่ การตรงต่อเวลา มีน้ำใจ เชื้อพียง มีความกระตือรือร้น การสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพ และการขายผลผลิตในราคาถูก มีน้ำใจ และซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค

“ชาญวิชา”

เด็กในสัมมาสิกขาจะได้เรียนรู้เนื้อหาความรู้ทางวิชาการ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2528 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ เป็นการจัดการศึกษาที่ใช้หลัก “ไตรสิกขา” ในการพัฒนาคนให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก

การวัดประเมินผลด้านการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกมีการวัดผลประเมินผลตามปรัชญาการศึกษา คือ ศิลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา โดยวัดผลตามสัดส่วนที่เน้นมากน้อยต่างกัน คือ การประเมินด้านคุณธรรม จิตใจ เป็นเรื่องที่โรงเรียนเน้นเป็นเรื่องแรก คะแนนจากการประเมินจึงเป็น 40 % รองลงมาคือการ เรียนรู้การประกอบสัมมาอาชีพ การเลี้ยงชีพชอบ กับการพัฒนากระบวนการทำงานให้มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ประเมิน 35 % และด้านความรู้เนื้อหาวิชาการ ซึ่งมีความสำคัญต่อ การเรียนรู้ ในในลักษณะที่จะเป็นพื้นฐานความรู้ที่จะไปศึกษาต่อในระดับสูง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในในการประกอบอาชีพในสังคมต่อไป แบ่งการประเมินเป็น 25 %

สัดส่วนของการประเมินคะแนน มีความแตกต่างกัน ตามลักษณะการเรียนรู้โดยที่เน้น คุณธรรมเป็นสิ่งแรก เรียนรู้การทำงานมีความสำคัญรองลงมา และเรียนรู้ด้านวิชาการเป็นเรื่องที่ ให้ความสำคัญท้ายสุด แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่สำคัญ ความรู้ทางด้านวิชาการเป็นสิ่งจำเป็นและ สำคัญ หากแต่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตไม่มากเท่ากับเรื่องของศีลและการทำงานเป็น

และประเมินผลจากคุณธรรม ๘ ประการ คือ สะอาด ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ กตัญญู ตรงต่อเวลา

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการวัดและประเมินผลนักเรียน ได้แก่

1. ทั้งนักเรียนประเมินตัวเอง ก็คือจากการเขียนบันทึก
2. เพื่อนประเมินนักเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม
3. ผู้ใหญ่ประเมินนักเรียน (ครู นักบวช ชาวชุมชน) การอ่านบันทึกและการสังเกตการใช้ชีวิตใน ชุมชน วิธีการสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ การที่นักเรียนสามารถอยู่ในโรงเรียนได้อย่างมีความสุขอย่างไร ที่คุณครูคิดว่า

“เค้าก็จะแจ่มใสร่าเริง ไม่ผิดศีล ไม่ผิดระเบียบ.. อยู่อย่าง happy มีความสุข..เพราะคนที่อยู่ ในวัดมีความสุขก็หายากอีก เพราะเด็กแต่ละคนก็ต้องทนอดฝืนบ้าง ..มีบ้างที่เด็กเครียดเรา”

ครูที่มาสอนจะมีวิธีการวัดประเมินผลต่างกัน ครูที่ถือศีล 5 แม้จะเป็นครูที่ไม่ได้อาศัยอยู่ใน วัดเป็นประจำเพราะทำงานข้างนอกด้วย ก็เน้นที่การวัดในเรื่องศีลเป็นสำคัญ ดังที่ครูสมพงษ์ สุขสวัสดิ์ เล่าว่า

“การวัดประเมินผลเด็ก จะดูที่ความเข้าใจและความตั้งใจมากกว่า “แบบทดสอบมีไว้วัดเด็ก แต่ไม่ได้มีไว้ตัดสินเด็ก เด็กแต่ละคนไม่เหมือนกัน เราทำข้อสอบออกมาเป็นมาตรฐาน ข้อสอบผมจะเป็น อัตนัย ให้เติมให้เขียนเสียมากกว่า เพราะข้อสอบแบบนี้จะทำให้รู้จักเด็กมากกว่าข้อสอบที่เป็นแบบกา เพราะฉะนั้นเราจะวัดเด็กได้จากการทำข้อสอบด้วย เด็กจะทำได้ไม่เท่ากันอยู่แล้ว ดังนั้นแม้เด็กบางคนจะ ตกในการทำข้อสอบ ผมก็ไม่ได้ตัดสินว่าเขาต้องตกวิชานี้ไปเลยแต่ดูจากพฤติกรรมความตั้งใจ ถ้าช่วยได้ ก็ช่วยแต่ก็หมายความว่าคะแนนไม่น้อยเกินไปมากนัก” (22 กรกฎาคม 2547)

ครูใหญ่ได้อธิบายวิธีการวัดและประเมินผลนักเรียน ในแต่ละด้านจากการสังเกต พฤติกรรมของนักเรียน เช่น เรื่องศีลข้อ 4

“คำพูดไม่พูดโกหก ตอแหล มันเป็นปัญหากับสังคม...หลักการพูดต้องพูดอย่างไร พูดกับผู้ใหญ่ สมณะ ก็ต้องใช้ความรู้วิชาการอีกแล้ว...นำมาใช้ได้เลย เป็นบูรณาการหมด

ศีลเรื่องคำพูดการเป็นงานของศีลเป็นอย่างไร อย่างเช่นหนูฝึกทักษะการพูด เวลาพูดเพื่อนสบายใจไหม หรือพูดไปแล้ว..เชือดจิตใจเพื่อนเหลือเกิน แสดงว่าเป็นงานในเรื่องของการพูดใช่ไหมได้แสดงว่า ไม่ได้ดูหลักการทางวิชาการมาใช้ใหม่ การพูดโฆษณาเอาเปรียบคนต้องแยกแยะเป็น“

ซึ่งการวัดประเมินผลนักเรียนสามารถทำได้ตลอดเวลา เพราะทุกคนต้องอยู่ใกล้ชิดเขา การวัดผลประเมินผล ศีลเด่น เป็นงาน ชาลววิชา ก็ทำทุกเดือน มีการประชุมทุกอาทิตย์ มีการ สังเกตสอดส่องและประเมินพฤติกรรมของนักเรียนจากทุกฝ่ายในชุมชน

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ครูที่เข้ามาสอนให้ความสำคัญในการพัฒนาด้าน คุณธรรม คุณลักษณะนิสัย เป็นเรื่องแรก ล้วนเรื่องวิชาการเป็นเพียงส่วนรอง ครูทุกคนจะสนใจและ ดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด ถ้าหากว่าคุณธรรมควรนำหน้าความรู้แล้ว การที่มีศีลเด่น หรือมีการ สร้างและพัฒนาด้านคุณธรรมแล้ว จะมีส่วนร่วมช่วยส่งผลให้เรียนได้ดีขึ้นหรือไม่ ครูสมพงษ์ สุข สวัสดิ์ เสนอความคิดเห็นว่า

“ศีลเด่น เป็นงาน คิดว่ามันเป็นคนละส่วนกัน ศีลเด่น เป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วในชีวิตประจำวันที่เขา ได้ฝึกได้อยู่กับมัน การทำงานก็เช่นกันเขาก็ได้ฝึกทำตรงนี้อยู่แล้ว ซึ่งมันคนละส่วนกับการมานั่งเรียน วิชาการ ซึ่งผมคิดว่าเด็กที่นี้ค่อนข้างอ่อนเรื่องนี้ เขาไม่มีสมาธิหรือทักษะในการเรียนแบบวิชาการ แบบที่ ต้องมานั่งเรียนอยู่ในห้อง(ทำนองว่าเขาไม่ได้ฝึกทางนี้มา) มันก็มีส่วนทำให้เขาไม่ทนกับการเรียนแบบนี้

มันจึงเป็นคนละส่วนคนละเรื่องกัน กอรปกับการที่เขาไม่ได้เห็นว่ามันสำคัญด้วยแล้วก็จะบ่ายเบียง หรือมีข้ออ้างเสมอ แต่ผมก็จะบอกไปว่าวิชานี้ไม่ผ่านคือไม่จบเพราะเป็นวิชาหลัก”

ท่านเห็นว่าเรื่องศิลป์ กับการทำงานสามารถเสริมซึ่งกันและกันได้ แต่เรื่องวิชาการเป็นเรื่องที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ผู้จะสัมพันธ์กับชีวิตจริงโดยตรง ต้องใช้บุคลิกลักษณะและความสามารถอีกด้านหนึ่ง คือ การเข้าใจในลักษณะที่เป็นนามธรรม การคิดเป็นเหตุเป็นผล คิดแบบตรรกะ เชื่อมโยง และนี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่คณะครูหลายท่านมองว่า การบูรณาการเนื้อหาวิชาการลงในวิถีชีวิตประจำวันเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก จะได้เพียงบางเรื่องเท่านั้น ดังที่อาทิวและครูสมพงษ์ สุขสวัสดิ์ เล่าว่า

“ทุกวันนี้ก็มีปัญหา แต่เราจะทำอะไรให้เขามีวิชาการที่สอดคล้องกับกิจกรรม จะบูรณาการทางการศึกษาอย่างไรให้มันคล้องตัวในการทำงาน คล่องตัวกับวิถีชีวิต..ปัญหา คือ เรื่องบูรณาการทางการศึกษา”

“พูดถึงเรื่องการบูรณาการ มันเป็นการยากที่จะบูรณาการวิชาการกับการทำงาน (อย่างเรื่องศิลป์มันอยู่ในชีวิตของเขาอยู่แล้ว) เป็นเหมือนเรื่องโกหก เรื่องหลอกเด็กเสียมากกว่ากับการที่ว่าจะไปขนกรวดขนหินขนทราย แล้วจะบูรณาการเข้ากับวิชาวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ได้ ใครจะมานั่งนับจำนวนคำนวณปริมาตรหรือหาพื้นที่ ทำงานก็คือทำงาน ต้องยอมรับว่าบางเรื่องบางวิชาไม่สามารถบูรณาการได้อาทิเรื่อง หลักภาษาคงไม่สามารถบูรณาการได้ขณะทำงานได้เรื่องบูรณาการหลายคนยังไม่เข้าใจเลยคิดแค่ว่ามีคำพูด คำศัพท์บางคำก็เป็นกรบูรณาการแล้ว”

และวิธีการที่จะรู้ว่าเด็กมีพัฒนาการด้านศีลธรรม คุณธรรมมากน้อยเพียงใดนั้นครูที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโตก จะใช้วิธีการเดียวกัน การอยู่ใกล้ชิดเด็ก เพราะการได้ใกล้ชิดสนิทสนมกับนักเรียนจะทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเขา การได้สนทนาพูดคุยทำให้รู้ว่าตอนนี้เขามีสุขภาพกายสุขภาพจิตเป็นอย่างไร

ที่สำคัญที่สุดทุกคนที่อยู่ในโรงเรียนในวัด ล้วนมีส่วนร่วมในการช่วยประเมินผลนักเรียน เนื่องจากทุกคนรู้จักนักเรียนเพราะฉะนั้นจะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน การที่ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมทำให้ทุกคนได้สัมผัสและรับรู้ว่านักเรียนแต่ละคนหรือผู้ใหญ่แต่ละท่าน นักบวชแต่ละรูปเป็นอย่างไร

“จากการพูดคุย จากการคบคุ่น ... เพียงแต่ว่ามันมีกิเลสอยู่ มันรู้แล้ว สำคัญที่สุดคือ เขารู้แล้ว ซึ่งเด็กเขาอยู่ในช่วงวัยรุ่น กิเลสมันต้องอยากลองอยากรู้ มันมีแน่นอน เขาออกไปเขาอาจจะไปลองไปรู้ อะไรข้างนอก อยากไปเรียนไปรู้ บางที่เขาอาจจะไปกินเนื้อสัตว์ อะไร แต่ส่วนลึกมันรู้แล้ว มันอาจจะไปพักหนึ่งๆ สุดท้ายก็รู้ว่า...อย่างน้อยเขาก็ควรมีอะไรเป็นแกนกลางของชีวิต สิ่งที่เขาได้จากที่นี่ / ทั้งพูดทั้งคุย ทั้งคบคุ่น”

การอยู่ร่วมกันนี้เองทำให้มีการประเมินผลไปพร้อมๆกับการปฏิบัติจริง และก็มี การชี้แนะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทันทีเมื่อเห็นสมควร การประเมินผลจึงเกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลา อย่างที่สมณะกล่าวต่าย ปฟโฬพูดว่า

“ตลอดเวลาเลย อยู่กับเด็กมากเราก็เห็นข้อบกพร่องของเขาเอยะ เราก็รู้สึกลับว่ามันน่าจะดีกว่านี้ เอยะ เราก็พยายามจะขัดเกลา ถ้าโดยจริงเขาต้องสู้เอยะ โดยวิธีนี้ของเขาต้องสู้ตลอดเวลาต้องพัฒนาตลอดเวลา อาตมาว่า เขาอยู่ได้ขนาดนี้ก็ถือว่าเขาเก่ง ซึ่งสิ่งที่เขาผิด ถ้าเทียบกับข้างนอกเทียบไม่ได้ กินจุบจิบ เป็นต้นบางที่ก็ตื่นสายบ้าง อะไรทำนองนี้ บางที่เขากำหนดให้กินข้าวตรงนี้ก็ไปกินตรงอื่น มันก็ผิดไม่ร้ายแรง มันเป็นไปตามระบบหมู่”

สรุป หลักการประเมินที่สำคัญคือ การประเมินเรื่องศีลและงาน โดยอาศัยการอยู่ใกล้ชิด การสนทนา และสังเกตดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การประเมินและการพัฒนาจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ขณะที่เรียนรู้ร่วมกันจากการมีปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. การเรียนรู้ตลอดปีของนักเรียนโรงเรียนวิถียุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ

การเรียนรู้ตลอดปีของนักเรียนโรงเรียนวิถียุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ เป็นการเรียนรู้จากการเรียนรู้จากวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียนตามตารางกิจกรรมและการเรียนรู้จากวิถีประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวชุมชน

กิจกรรมพื้นฐานชีวิต ของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ เน้นการทำกิจกรรม เน้นการฝึกปฏิบัติจริงกับสภาพวิถีชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้านศิลปะและการทำงานจึงบูรณาการรวมกันกับกิจกรรมประจำวันของนักเรียน ส่วนด้านวิชาการจะมีการเรียนในชั่วโมงที่ไม่ได้เน้นการบูรณาการพุทธธรรม เพราะจะมีเรื่องของการสอนคุณธรรมจริยธรรมตลอดช่วงเวลาในชีวิตประจำวัน

3.1 การเรียนรู้จากวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียนตามตารางกิจกรรม

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า การเรียนการสอนของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับตารางกิจกรรมประจำวันของชาวอโศก เป็นการเรียนรู้เรื่องต่างๆในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง โดยเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่ตื่นนอนไปจนถึงเข้านอน โดยมีครูฝ่ายปกครอง ชาวชุมชนและนักบวชเป็นผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด ในเรื่องพฤติกรรม การอบรมสั่งสอน การให้ความรู้ในแต่ละวัน

การศึกษาของชาวอโศกคือ การดำรงชีวิต การทำมาหากินเพื่อประทังชีวิต เพื่อให้มีร่างกายในการเสียสละบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ เพื่อฝึกฝนตนเอง ขัดเกลาตนเอง ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบของตนในชุมชน เพื่อเป็นกำลังกายกำลังใจให้สังคม ชุมชนอยู่ได้ เพื่อเป็นที่พึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิตเพื่อการปฏิบัติธรรม ดังนั้นนอกเหนือจากช่วงเวลาของการทำงานเพื่อส่วนรวมแล้ว ชาวชุมชนก็จะมีช่วงเวลาที่เป็นช่วงของการเสริมสร้างและพัฒนาแรงใจในการมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม เพื่อลดละกิเลสตน เพื่อการบรรลุธรรมด้วยการศึกษาธรรมะ ฟังเทศน์ฟังธรรม สวดมนต์ นั่งสมาธิ เป็นต้น

ตารางที่ 24 : ตารางกิจกรรมประจำวันของชาวชุมชนและนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ตารางที่ 24 : กิจกรรมประจำวันของชาวชุมชนและนักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโค

เวลา	บูรณาการ “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา”	เวลา	กิจกรรมประจำวันของชาวอโค
04.30 - 05.00	ทำวัตร / ออกกำลังกาย(นำวิชาพุทธศาสนา / พลศึกษา และ	๐๓.๓๐ น. - ๐๕.๓๐ น.	เสียงระฆัง.....ทุกคนมารวมกันที่ศาลาส่วนกลางเพื่อสวดมนต์ และฟังธรรมะจากสมณะและสิกขมาตุ เป็นการ
05.00 - 08.50	สุขศึกษามาใช้ในชีวิตจริง)	๐๕.๓๐ น.-๐๘.๐๐ น.	ทำวัตรเช้า
09.00 - 09.20	ฝึกงาน(นำวิชาชีพลงสู่การปฏิบัติจริง ในฐานงานและ	(๐๕.๓๐ น. -๐๗.๓๐ น.	แยกย้ายกันไปทำงานในหน้าที่ของตน
09.20	สถานประกอบการ)	๑๑.๐๐ น. - ๑๖.๓๐ น.	สมณะ สามเณร และสิกขมาตุ ออกบิณฑบาต)
	กิจกรรมหน้าเสาธง (ปลูกจิตสำนึกให้รับชาติ ศาสนา		เสียงระฆังดังขึ้นอีกครั้งหนึ่งทุกคนเตรียมตัวมาที่ศาลา
	พระมหากษัตริย์)		ส่วนกลาง
	รับประทานอาหาร/ดูสื่อสาระ/ล้างภาชนะ(นำวิชาสุข		เพื่อฟังธรรมก่อนฉัน หรือฟังข่าวคราวที่ต้องรับรู้ร่วมกัน
12.30 - 12.50	ศึกษา บุคลิกภาพและบำเพ็ญประโยชน์มาใช้ในชีวิตจริง)		แล้ว
12.50 - 16.10	ฝึกงาน		รับประทานอาหารร่วมกัน ขณะรับประทานอาหาร มี
	พัก		วิดีทัศน์
			รายการที่น่าสนใจ หรือสารคดี แยกย้ายกันไปทำงานหน้าที่
			ของตน
			ฝึกเจโตสมณะ(นั่งสมาธิ)

ตารางที่ 24 : กิจกรรมประจำวันของชาวชุมชนและนักเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก (ต่อ)

เวลา	บูรณาการ “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา”	เวลา	กิจกรรมประจำวันของชาวอโศก
12.50 - 16.10 (ประมาณ 4 ชม.)	<p>สาระการเรียนรู้ 7 กลุ่มวิชา ภาษาไทย คณิต วิทยาศาสตร์ สังคม สุขศึกษา พลานามัย ศิลปะ ภาษาต่างประเทศ</p> <p>- ทำความสะอาด(นางงานวิชางานบ้าน การทำความสะอาด สะอาดมาใช้ในชีวิตจริง)</p>	<p>๑๖.๓๐ น. - ๑๗.๓๐ น.</p> <p>๑๗.๓๐ น. - ๑๘.๐๐ น.</p>	<p>พักผ่อน ทำกิจส่วนตัว ชมวิดีโอที่ผ่านการตรวจสอบ จากพ่อท่านสมณะโพธิรักษ์แล้ว โดยมีหลักการดูวิดีโอที่ ๔ ประการ คือ เกิดอริยญาณ, ทำการปฏิบัติ, อดพลังกุศล และฝึกฝนโลกวิทู เพิ่มพหูสูตร</p>
16.10 -16.40	<p>- พัก</p>	๑๘.๐๐ น. - ๑๙.๓๐ น.	เรียนพระธรรมก่อนนอน
16.40 - 17.00	<p>- รับประทานอาหาร/ล้างภาชนะ(นำวิชาสุขศึกษา</p>		
17.00	<p>บุคลิกภาพและบำเพ็ญประโยชน์มาใช้ในชีวิตจริง)</p> <p>- ดูสื่อสาระ/ทำกิจวัตรส่วนตัว</p>	๑๙.๓๐ น. - ๒๐.๓๐ น.	ทำกิจส่วนตัว และเข้านอนไม่เกิน ๓ ทุ่ม
18.00	<p>- เข้านอน</p>	๒๐.๓๐ น. - ๒๑.๐๐ น.	
20.30			

การศึกษาของชุมชนและการศึกษาของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตโศกมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกัน ระหว่างวิถีชีวิตของคนในชุมชนและของนักเรียน ขณะที่นักเรียนศึกษาเรียนรู้ใน โรงเรียน นักเรียนก็ได้ศึกษาสาระความจำเป็นของชีวิต(สังเกตแบบมีส่วนร่วม ,สมณะโพธิ รักษ์ ,2547) กับวิถีชีวิตของชาวชุมชน ทำให้ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชุมชน การศึกษาของ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตโศกจึงไม่แยกออกจากสังคม หรือวิถีชีวิต นักเรียนจึงเกิดความเข้าใจใน ท้องถิ่นที่อยู่ของตน ได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ในชุมชน และซึมซับวิถีชีวิตจริงของชาวชุมชน เข้าใจ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

3.2 การเรียนรู้จากวิถีประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวชุมชน

สิ่งที่แตกต่างไปจากวิถีประจำวันเมื่อมีงานประเพณีก็คือ เนื้อหาสาระของกิจกรรมที่ชาว ชุมชนและนักเรียนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติงานร่วมกัน การเรียนวิชาการของนักเรียนอาจ น้อยลงหรือไม่มีเลย แล้วแต่ความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีนั้นๆ เพราะฉะนั้นการ เรียนรู้วิชาการจะเป็นไปในลักษณะบูรณาการ จากการศึกษาของชาวอโศก ซึ่งมีการปรับเปลี่ยน ตามความเหมาะสมของเวลา สถานที่ และโอกาส ในช่วง 1 - 2 ปี ที่ผ่านมาทางโรงเรียนสัมมา สิกขาทั่วประเทศร่วมกันคิดหลักสูตรบูรณาการวิชาการกับวิถีประเพณี เพื่อที่นักเรียนจะได้มีชั่วโมง ในการ เรียนวิชาการ ขณะที่เรียนรู้จากการร่วมงานประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอโศก

ในเรื่องการเรียนรู้วิถีประเพณีชุมชน ทางโรงเรียนจึงได้พยายามจัดกิจกรรมของนักเรียนกับ ชาวชุมชนให้มีระบบระเบียบมากขึ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาในการเรียนรู้ร่วมกันของชาวอโศกและ นักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตโศกอย่างเป็นองค์รวมทั้ง 3 ด้าน คือ ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา อย่างสมดุล จึงมีการกำหนดการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียนในแต่ละระดับชั้นให้เหมาะสมกับ ประเภทของกิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวชุมชน

การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมของชาวอโศกเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียน ที่มี ครูมากกว่า 1 คน และมีผู้เรียนรู้หลากหลายวัย ครูมากกว่า 1 คน หมายถึง นักเรียนจะต้อง ช่วยงานในฝ่ายต่างๆ ซึ่งแต่ละฝ่ายจะมีผู้ดูแลและช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ นักเรียนจะได้เวียน ไปในฝ่ายต่างๆ นักเรียนจะได้เรียนรู้จากครูที่มี จริตนิสัย และลักษณะแตกต่างกัน นักเรียนจะต้อง เรียนรู้ที่จะปรับตัว ปรับใจให้ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ ขณะเดียวกันนักเรียนก็จะได้มีปฏิสัมพันธ์กับ ผู้คนที่มาร่วมงานประเพณี วัฒนธรรมประจำปีของชาวอโศกซึ่งได้แก่ นักเรียนสัมมาสิกขาจากต่าง พุทธสถาน ชาวอโศก และผู้สนใจหรือบุคคลภายนอกทั่วไป

สิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรม คือ ได้เรียนรู้ความเป็นมา ความสำคัญของงาน และได้ร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรม เช่น ถ้าเข้าร่วมงานตลาดอริยะปีใหม่ ก็จะได้เรียนรู้การเตรียมงานที่ต้องใช้กำลังคนจำนวนมากมาจัดสินค้า สถานที่ จุดบริการต่างๆในงาน เพื่อต้อนรับคนจำนวนมากที่จะมาร่วมงาน มาซื้อสินค้าราคาถูก หรือการเข้าร่วมกิจกรรมวันปลูกเสกพระแท้ๆของชาวอโศก ที่เน้นการปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้นกว่าปกติ เป็นต้น การเรียนรู้จากกิจกรรมดังกล่าวจะมีครูดูแลให้คำแนะนำ สอดแทรกความรู้ทั้งที่เป็นสาระประจำวันหรือความรู้ทางเนื้อหาวิชาการ วิธีการเรียนรู้คือ ครูให้มีการเขียนบันทึกสิ่งที่ตนได้ทำและได้เรียนรู้ ตลอดจนความรู้สึที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ในด้านความรู้ทางวิชาการ คณะครูจะจัดการจัดตารางเรียนวิชาการให้นักเรียนหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเช้าและหัวค่ำ

จากการลงพื้นที่พบว่า ลักษณะการเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชาวอโศก นักเรียนจะได้เรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย คือ การเรียนรู้จากหนังสือ ตำราเรียน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางด้านวิชาการ และเรียนรู้จากครู ชุมชน นักบวช ซึ่งเป็นสื่อการเรียนรู้ด้านบุคคลอันเป็นแบบอย่างการปฏิบัติ และการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ฝึกทักษะ จากการทำกิจกรรมด้านอาชีพ ตามฐานงานของชุมชน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การทำอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การผลิตของใช้ในครัวเรือนเอง การศึกษาเรียนรู้จากแหล่งสื่อประเภทโทรทัศน์ โดยมีสมณะเป็นผู้เสริมการเรียนรู้ในเรื่องการคิดวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งจากเรื่องที่ดู การเรียนรู้การทำงานด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญตามประเพณีของชาวอโศก นักเรียนจึงได้เรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ และได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

การเรียนรู้ของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศกกับชุมชน หรือสังคมอื่น

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก ได้สัมผัสหรือเรียนรู้กับชุมชนชาวอโศกและได้มีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมของสังคมข้างนอกไปพร้อมๆกัน จากการที่ชุมชนเองมีความสัมพันธ์กับภายนอกหรือสังคมอื่นทั่วไป อาทิ การเข้าร่วมกิจกรรมด้านยาเสพติด การงดเหล้าเข้าพรรษา การจัดโรงบุญเนื่องในวันพ่อ ที่ท้องสนามหลวง เป็นประจำทุกปี หรือการเป็นพี่เลี้ยงช่วยงานอบรมที่ชาวชุมชนจัดตามคำขอรับของโรงเรียนต่างๆ

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศกจึงได้เรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับคนในหลายสถานะ และในหลากหลายกิจกรรม ได้เรียนรู้ เพื่อเข้าใจและเท่าทันกับสังคมภายนอก กล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาของชาวอโศกมีการระดมสรรพกำลังและทรัพยากรไปใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ ทั้งที่เป็นตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

4.4 ผลการจัดการศึกษาตามแนวโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติ อโศก

4.4.1 ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ

4.4.2 ผลที่เกิดขึ้น/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนในด้านสุขภาวะทางจิต
วิญญาณเมื่อได้รับการศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

4.4.1 ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ

จากผลการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลแสดงความรู้สึกและความคิดเห็นในเรื่องการจั
การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ไว้ 2
ด้าน คือ ด้านการจัดการศึกษา และด้านบุคลากรทางการศึกษา

ก.ด้านการจัดการศึกษา

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกเป็นโรงเรียนที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบที่แตกต่างจาก
โรงเรียนทั่วไป ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ มีการจัดการศึกษาที่เน้นการฝึกตนเองในเรื่องศีล
และการทำงานมากกว่าการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระวิชาการ รูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน จึงเป็น
การเรียนรู้ที่ใช้การวิถีชีวิตในชุมชนอโศกที่เน้นการพึ่งตนเองและการช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่ง
ผู้ปกครองวิชัย วงศ์วุฒ ได้แสดงความรู้สึก ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกตอนพาลูกมาเรียนในโรงเรียนสัมมา
สิกขาสันติอโศกว่า

“ใหม่ๆผมทำใจไม่ค่อยได้ เราเห็นเขามาลำบาก เห็นใจลูก แต่เขาเฉยๆ ครั้งแรกๆเขาไม่ใส่
รองเท้า เดินถนน ต้องทน ร้อนมากที่ถนน เขาอดทน เขาผ่านมาได้ เขาภูมิใจ วันหลังเราก็ทำใจมากกว่า”

ศิษย์เก่าชลธรา บุญกล้า (14 กรกฎาคม 2547)ได้เล่าถึงความประทับใจในรูปแบบการจั
การศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกว่า การที่โรงเรียน วัด และชุมชน มีความสัมพันธ์กัน
อย่างแน่นแฟ้น ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียน วัดและชุมชน ซึ่งให้ความรู้สึกเหมือนกับว่า
อยู่ที่บ้านของตนเอง

“โรงเรียนก็คือโรงเรียน ไม่มีแบบบ้าน โรงเรียน วัด ที่นี้ บ้านวัด โรงเรียน อยู่รวมกัน โรงเรียนก็เป็นบ้าน
วัดก็เป็นบ้าน ช้างนอกมันแยกจากกัน โรงเรียนก็เป็นโรงเรียน อยู่กับเพื่อน ไปบ้านก็อยู่กับพ่อแม่ แต่ที่นี้ไป
โรงเรียนก็เหมือนอยู่บ้าน ไปบ้านอยู่กับพ่อแม่ แต่ที่นี้ไปโรงเรียนก็เหมือนอยู่บ้าน อยู่วัดก็เหมือนบ้านก็เหมือน
โรงเรียน บ้าน วัดโรงเรียน เป็นสิ่งที่ชอบมาก”

ขณะที่สมณะกล้าตาย ปฟโด (28 มิถุนายน 2547) ได้แสดงความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศกว่า

“ชอบตรงที่ ที่นี้เราสอนแบบ เหมือนกับลูกหลาน ให้โดยความจริงใจ สอนลูกสอนหลาน เราไม่ได้สอนในลักษณะเหมือนว่าเขาคือนักเรียน แต่เราให้เขาแบบว่าเขาคือลูกคือหลาน ชอบระบบความเป็นที่เป็นน่อง แล้วก็ชอบระบบที่นี้คือ มันให้แบบที่ไม่คิดหวังอะไรตอบแทน ให้แบบจริงใจกันจริง เด็กที่นี้เขาก็สนิทใจ อยู่กับเราเหมือนกับญาติ ”

การแสดงความรู้สึกของผู้ปกครอง นักเรียนและครู แสดงให้เห็นว่า การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศกได้สร้างความประทับใจให้กับทุกๆฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอาจเป็นเพราะว่าการจัดการศึกษาและการดูแลนักเรียนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศก เน้นให้นักเรียนอยู่อย่างมีความสุข เหมือนอยู่บ้านตัวเอง เป็นรูปแบบบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ทางโรงเรียนจัดให้เหมือนอยู่บ้าน

เนื่องจากโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศกเป็นโรงเรียนที่มีการดำเนินการโดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียน ผู้วิจัยเห็นว่าการให้ผู้ปกครองตอบแบบสอบถามน่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ทราบได้ว่า ผลการจัดการศึกษาที่ผ่านมาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศกเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงแจกแบบสอบถามให้กับผู้ปกครองที่มาในงานวันแม่ วันที่ 8 สิงหาคม 2546 ในช่วงที่มีการประชุมผู้ปกครอง แบบสอบถามเป็นคำถามปลายเปิด

ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสอบถามผู้ปกครองแล้วนำเสนอเป็นตารางในบางประเด็น คือการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศก สาเหตุของการส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศก ความคิดเห็นของผู้ปกครองในเรื่อง ข้อดี / ข้อด้อย ของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศก และความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อเด็กนักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนแห่งนี้ ด้วยวิธีการเขียนประเด็นคำตอบที่ผู้ปกครองแต่ละคนเขียนแล้วจัดกลุ่มที่มีประเด็นเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยพยายามใช้ความคิดเห็นที่ผู้ปกครองเขียนเป็นเหตุผลในการนำเสนอผลปรากฏดังนี้

ตารางที่ : การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภโศก

การจัดการเรียนการสอน	ความถี่ที่ผู้ปกครองตอบซ้ำกัน
1. สอนให้ช่วยตัวเองได้ ในเรื่องการหาความรู้ทั่วไป , วิชาการ	2
2. สอนวิชาการและศีลธรรมควบคู่กันไป	14

3. ไม่ปล่อยให้เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์	1
4. สอนเรื่องที่เป็นประโยชน์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า	1
5. ฝึกปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี , ทำงานเป็น	8
6. ฟังตนเองได้	2
7. เป็นคนดีของสังคม	1
8. สอนให้คิดอย่างมีสติก่อนทำ	1
9. ไม่เป็นภาระกับพ่อแม่และสังคมไทย	1
10. ตื่นตี 4 ทำงาน เรียน 4 ชั่วโมง นอกนั้นทำงาน นอน 3 ทุ่ม	1

จากข้อมูลในตารางสรุปได้ว่า ผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่าโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงเรื่องคุณธรรมควบคู่กับการเรียนเนื้อหาความรู้ทางวิชาการ และให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ การทำงาน เพื่อให้นักเรียนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งข้อสรุปที่ได้ตรงกับปรัชญาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก คือ “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา”

ตารางที่ 26 : สาเหตุของการส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

เหตุผลของการส่งลูกเข้าเรียน	ความถี่ที่ผู้ปกครองตอบซ้ำกัน
1. ที่โรงเรียนมีความอบอุ่น	1
2. เด็กได้ฝึกความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย	6
3. อยากให้ลูกเป็นคนดีของสังคม	5
4. อยากให้ลูกเป็นคนขยัน	2
5. อยากให้ลูกช่วยเหลือตัวเองได้	4
6. เด็กสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้	2
7. เด็กเข้มแข็งอยู่ในโลกได้	1
8. พ่อแม่ผู้ปกครองมาปฏิบัติธรรม / รู้จักชาวอโศก	3
9. อยากให้ลูกรู้จักและปฏิบัติตัวให้อยู่ในศีล	7
10. ต้องการปลูกฝังจริยธรรมในตัวลูก	3
11. ไม่อยากให้ลูกไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข	1
12. เป็นโรงเรียนที่ปลอดภัย	2
13. เป็นโรงเรียนที่จะทำให้เด็กพัฒนาได้	1
14. ต้องการให้มีวิถีชีวิตเช่นชาวอโศก	1
15. เป็นสถานที่เน้นการปฏิบัติตามวิถีชีวิตจริง	1
16. เชื่อมั่นในระบบการศึกษาของชาวอโศก	1

จากข้อมูลในตารางสรุปได้ว่า เหตุผลของการส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ตามความถี่มากใน 3 ลำดับแรก คือ ผู้ปกครองอยากให้ลูกรู้จักและปฏิบัติตัวให้อยู่ในศีล อยากให้เด็กได้ฝึกความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย และอยากให้ลูกเป็นคนดีของสังคม

ตารางที่ 27 : ความคิดเห็นของผู้ปกครองในเรื่อง ข้อดี / ข้อด้อย ของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

ข้อดี	ข้อด้อย
1. อบอุ่น	1. เอาโรงเรียนหรือชุมชนเป็นหลัก ไม่คำนึงถึง / ไม่เข้าใจวิถีชีวิตข้างนอก ไม่ยอมโอนอ่อนบ้าง ต้องปรับตัวตามโรงเรียน
2. สอนให้เด็กรู้จักวางตัวในสังคมได้อย่างมีความสุข	2. เรียนน้อย (วิชาการ) (2)
3. มีความสุขกับงานที่ได้รับมอบหมาย	3. การทำงานมากอาจทำให้เด็กท้อในการทำงาน
4. มีศีลธรรม (9)	4. การเรียนการสอนคอมพิวเตอร์
5. ฝึกให้ขยัน (2)	5. ควรให้มีการเล่นกีฬา, ออกกำลังกาย
6. ทำงานเป็น (5)	6. ตำราเรียน
7. รู้จักแก้ปัญหา	7. การไม่ใส่รองเท้า อาจทำให้เชื้อโรคเข้าตัวได้
8. พัฒนาด้านจิตวิญญาณ	8. ควรทำตัวให้ใกล้ชิดเด็กมากขึ้น
9. การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน	9. เด็กไม่ค่อยรักษาของ
10. ให้ที่อยู่ทีกิน ให้ความรู้ ให้อาชีพ	
11. ประหยัด	
12. อ่อนน้อมถ่อมตน	
13. ช่วยเหลือตัวเองได้	

ในด้านจุดเด่นจุดด้อยในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกตามความคิดเห็นของผู้ปกครองพบว่า จุดเด่น หรือข้อดีของการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกใน 3 อันดับแรก คือ การสอนศีลธรรม การสอนให้ทำงานเป็นและการฝึกนิสัยที่ดีในด้านการทำงาน(ความขยัน) ส่วนจุดด้อยในการจัดการศึกษาขอโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก คือ สอนเนื้อหาวิชาการน้อย

ตารางที่ 28 : ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อนักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนแห่งนี้

ความคิดเห็น	ความถี่ที่ผู้ปกครองตอบซ้ำกัน
1. น่าจะสู้โรงเรียนอื่นได้ ดูจากผู้ดูแลนักเรียน(ม.6)	1
2. มีความประพฤติเรียบร้อย รู้กาลเทศะ	1
3. ขยัน หมั่นเพียร	2
4. เป็นคนดีของสังคม	1
5. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด	1
6. ช่วยเหลือตัวเองได้ ไม่เป็นภาระแก่บุคคลอื่น	2
7. รู้สิ่งใดควรไม่ควร	1
8. มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่	1
9. มีสัมมาคารวะ	2
10. ช่วยเหลือการงาน	1

ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อนักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนแห่งนี้ไม่มีข้อมูลคำตอบที่มีความถี่ซ้ำกัน แต่ผลที่ออกมาส่วนใหญ่ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองจะแสดงความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรม บุคลิกลักษณะนิสัยของนักเรียนที่น่าจะเป็นสมาชิกของสังคมที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้

จากผลการสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโกศก สามารถสรุปได้ว่า โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโกศกจัดการศึกษาได้ตรงตามปรัชญาการศึกษาที่ตั้งไว้และเห็นผลเด่นชัดตามปรัชญา คือ “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา”

ข.ด้านบุคลากรทางการศึกษา

บุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโกศก ล้วนเป็นบุคคลสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโกศกด้วยเหตุว่าบุคลากรทางการศึกษาเป็นกลไกสำคัญที่จะผลักดันให้หลักการแนวคิด และแนวทางการจัดการศึกษาที่ตั้งไว้ประสบความสำเร็จ การสัมภาษณ์นักเรียนและผู้ปกครองทำให้พบว่า สิ่งทีบุคลากรทางการศึกษาทุ่มเทให้กับการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้สร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย โดยเฉพาะเรื่องการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้ผู้ปกครองและนักเรียนเกิดความศรัทธา นายสุขแก่น สิทธิโชติ ผู้ปกครองของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และนางสมบัติ วรรณศิลป์ผู้ปกครองของนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้แสดงความคิดเห็นว่า การที่ครูสอนนักเรียนอย่างไร แล้วครูก็ทำอย่าง

นั่นด้วย เป็นวิธีการสอนที่ดี และพวกเขาก็เชื่อมั่นว่า บุคลากรทางการศึกษา ที่มีทั้งครู นักบวชและ
 ชาวชุมชนอโศก ที่เป็นผู้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติร่วมกันกับนักเรียน

นายสุขแก่น สิทธิโชติ ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกว่า คนที่สามารถสอนคนไม่ได้ให้
 เป็นคนดีได้นั้น นับว่าเป็นผู้ประเสริฐ และเขาก็เห็นแล้วว่า บุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน
 สัมมาสิกขาสันตืออโศกสามารถทำได้

“ให้เต็ม 100 % เพราะว่าดี ประเสริฐแล้ว พระข้างนอกมาอบรมกลับไปปดิมเหล่า
 เหมือนเดิม ที่นี้ดีแล้ว ลดละได้ ประเสริฐแล้ว อบรมให้คนดีได้ ข้างนอกให้ศีล อบรมแล้วก็ไปดิม
 เหล่า ที่นี้ปลดวางไป ละออก แต่ก่อนผมดูคบุหรี วันหนึ่ง 2 – 3 ของ ตอนนี่ผมตัดออกหมด ตั้งแต่ผม
 มาศึกษา ถ้าเปลี่ยนคนชั่วเป็นคนดีได้ ประเสริฐแล้วไซ้ไหม ผมว่านั่น”

(สัมภาษณ์สุขแก่น สิทธิโชติ , 7 สิงหาคม 2547)

ความรู้สึกของนายสุขแก่น สิทธิโชติ ที่มีต่อบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขา
 สันตืออโศกของ ในอีกด้านหนึ่งก็คือ เขาให้ความเคารพนับถือชาวชุมชน คณะครู และนักบวชใน
 ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรที่สามารถพึ่งพาและช่วยเหลือเขาได้เสมอ

“ผมว่าดีหมด นับถือว่าเป็นญาติของผมหมด เพราะว่าเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันครับ ผมว่านั่น
 ได้พึ่งพาอาศัยกันทุกคน นับถือว่าเขาเป็นคนดีหมด คนอยู่ที่นี้ให้ความรู้เราเหมือนกัน เขาก็รักถือเรา
 เป็นพี่น้อง เราก็นับถือเขาเป็นที่พี่น้องเหมือนกัน”

ศิษย์เก่าชลธรา บุญกล้า ได้เล่าความประทับใจหลังจากเรียนจบจากโรงเรียนสัมมาสิกขา
 สันตืออโศกว่า ตลอดระยะเวลา 6 ปีที่ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับครูที่มาอบรมสั่งสอนและให้ความรู้
 ด้วยความทุ่มเทจริงจัง โดยไม่รับผลตอบแทนเป็นค่าจ้างหรือเงินเดือน นับว่าเป็นการเสียสละ
 ค่อนข้างสูง ที่ครูต้องมาดูแลเอาใจใส่ อบรมสั่งสอน

“ประทับใจมากก็คือประทับใจครู ประทับใจมาก เสียสละมาก ไม่ได้เงินเดือน ต้องมาอดทนกับ
 พวกเรา เด็กแต่ละคนเอาแต่ใจ จะเอาอะไรก็เอาให้ได้ ดั่งใจ เรียกร้อง เดี่ยวก็ทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ให้ครูคิด
 บางทีไม่ได้สอนอย่างเดียว ต้องดูแลทุกอย่าง เดี่ยวเราก็ทำผิดตรงนั้น ทะเลาะกับผู้ใหญ่มีครูคอยเคลียร์
 ครูอดทนกับเราได้ไง ที่ครูอดทนได้เพราะอะไร เราไม่ได้อะไรตอบแทนเลย...”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าชลธรา บุญกล้า, 15 กรกฎาคม 2547)

และสำหรับครูสมพงษ์ ที่มาสอนวิชาภาษาไทยให้กับนักเรียน เขาเล่าว่าเขารู้สึกดีที่ได้มีโอกาสมาเป็นครูสอนนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภ ที่นอกจากจะทำให้เขารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าแล้ว การได้มาเป็นครูยังทำให้เขาได้พัฒนาตนเองไปด้วย

“การได้มาเป็นครูก็เป็นการพัฒนาตัวเองไปในตัวด้วย แรกๆเข้ามาก็เคอะๆเขินๆเพราะรู้สึกว่าเด็กเขามีคุณธรรมและฝึกฝนมากกว่าเราเยอะ เราก็ต้องพัฒนาตัวเราด้วย เราถึงจะสอนเขาได้อย่างเต็มปากเต็มคำ เพราะเราก็ทำได้ ผมเองถ้าเขาไม่เลี้ยงให้ผมเข้ามาสอนตอนครูขาด ก็คงไม่มีผมตรงนี้...”
(สัมภาษณ์ครูสมพงษ์ สุขสวัสดิ์, 22 กรกฎาคม 2547)

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่า ผู้ปกครองและนักเรียนส่วนใหญ่จะมีความภูมิใจในบุคลิกลักษณะนิสัยของครู ที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้ ประทับใจในความเสียสละและความอดทนของครู ในด้านความรู้สึกลูกต่อนักบวชพบว่า หลายคนศรัทธาเลื่อมใสในการวัตรปฏิบัติของนักบวชชาวอโศก ขณะที่พวกเขาก็ประทับใจในความมีเมตตาจิตของชาวชุมชน ที่ทำให้รู้สึกที่ชาวชุมชนเป็นเหมือนพี่น้อง และสำหรับครูชูปซึ่งได้ตอกย้ำให้เข้าใจมากขึ้นว่า ครูจะต้องเป็นผู้รักการพัฒนาร่างกายตัวเองอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง เพราะถ้าครูหยุดนิ่งอยู่กับที่ ไม่พัฒนาตัวเองแล้ว ครูก็จะไม่สามารถสอนนักเรียนที่ได้รับการฝึกฝนทุกวันได้

นอกจากนี้ผู้ปกครองยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในเรื่องการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภว่า ควรเพิ่มเนื้อหาธรรมะให้มากขึ้น เพราะการเรียนในระดับนี้เป็นช่วงเวลาที่เป็นโอกาสดีนักเรียนจะได้เรียนรู้และซึมซับธรรมะ อย่างเต็มที่ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ก่อนออกไปสู่การใช้ชีวิตในสังคมต่อไป

4.4.2. ผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภเมื่อจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ

ผู้วิจัยกำหนดกรอบของผลที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนจากการจัดการศึกษาแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณโดยวิเคราะห์จากคำจำกัดความในการวิจัยที่กำหนดว่า การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณหมายถึง “การศึกษาที่จัดเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านชีวิตและจิตใจ ด้วยการจัดการเรียนรู้ กิจกรรม ที่สามารถพัฒนาจิตใจให้เกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตไปในหนทางที่ถูกต้องเหมาะสม และสามารถทำประโยชน์หรือสร้างสรรค์สังคมได้ตามกำลังความสามารถ” ไว้ใน 2 ประเด็น ได้แก่

1. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นๆ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

2. ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

จากการวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ :โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณพบว่า โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณมีรูปแบบการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนในการจัดการศึกษาทั้งระบบ โดยมีการบริหารจัดการที่โรงเรียน ชุมชน และวัดต่างมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลทั้ง 2 ด้านจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตของผู้วิจัย การวิเคราะห์จากคำบอกเล่า ความรู้สึกที่เกิดขึ้น จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของคณะครู นักเรียน ชาวชุมชน นักบวช ชาวอโศกและผู้ปกครองถึงผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาตามแนวพุทธเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณที่ เน้นการพัฒนาด้านศีลเป็นเบื้องต้น ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาเป็นดังนี้

1. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นๆสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าผลที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนส่วนใหญ่ที่เห็นได้ชัดคือ ผลจากการพัฒนาด้านศีล ด้านคุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติของนักเรียน ซึ่งก็ตรงกับความมุ่งหวังก็เป็นเรื่องที่ทางโรงเรียนที่ให้ความสำคัญเรื่องศีลเป็นลำดับแรก

สิ่งที่แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณได้รับการพัฒนาในด้านนี้ คือ นักเรียนประพฤติตัวอยู่ในกรอบของศีล เช่น ไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่ลักขโมย ไม่พูดโกหก เกิดการพัฒนาคุณลักษณะนิสัย ด้านคุณธรรม เช่น เรื่องความเข้มแข็ง ความอดทน การเสียสละ เป็นต้น

ผู้ปกครองสุขเกษม สิทธิโชติ เล่าให้ฟังว่า “สิ่งเสพติด ไม่มีเลย / เทียบกลางคืน ดูการละเล่น ไม่มี ให้ 5 ไม่มีมิตรชั่ว ไม่เกียจคร้าน โทหก เขาก็ไม่โทหก ตรงไปตรงมา ถ้าพูดว่าเขาไม่ได้ไปเขาก็จะมาบอก ว่าเกิดตรงนั้นตรงนี้ ศิลข้อ 3 ศิลข้อ 4 ลักษณียกก็ไม่มี”

ซึ่งก็ตรงกับที่ศิษย์เก่ากระแแต่เล่าว่า “ได้เยอะ ได้เรื่องคุณธรรม ช่างนอกไม่ค่อยมีใครสอน เช่น เรื่อง อบายมุข เรื่องการใช้ชีวิต การใช้จ่าย พวกเรื่องสิ่งเสพติด ถ้าเป็นเมื่อก่อนเราคงเที่ยว ไปกับเพื่อนมีอะไรก็ไป ตอนนี้งามันเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น”

ในส่วนของศิษย์เก่าสาทิศ ฉิมพลี เขาเล่าว่าการที่ได้เรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตโตโคก ทำให้เขาเป็นคนที่ระลึกถึงศีลในการดำเนินชีวิตและการที่เขาได้ยึดมั่นในศีลนี้เอง ทำให้เขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างอยู่รอดปลอดภัย

“ได้เรื่องศีล ถ้าเราไม่ถือศีลเราจะไม่ได้อะไรเลย มันจะได้แค่ประสบการณ์ เรามาเรียนเราเอาไปใช้งาน แต่ศีลนี้จะคุ้มครองเราตลอด ผมเชื่อในเรื่องศีลมาก ศิลข้อ 1 ทำให้ผมรอดตายมามาก อย่างเช่น ตอนผมไปว่ายน้ำตอนเด็กคนเดียว ตอนนั้นคิดถึงพ่อท่าน เห็นผีเสื้อ ผมไปคนเดียว ข้ามแม่มุลไปกลับ ปกติผมว่ายน้ำได้ แต่วันนั้นผมคงเหนื่อย ก็เลยจมน้ำจมน้ำ ก็ปล่อยตัวลงไปในน้ำ ก็คิดในใจได้ว่าทำผมได้แค่นี้ มองไปในน้ำก็เห็นพ่อท่าน เห็นทุกคน รู้สึกว่ามันยังไม่ถึง แล้วรู้สึกวุ่นวาย คลาย ผมก็เลยโผล่ขึ้นมา ว่ายน้ำเป็นชั่วโมง ว่ามันจมน้ำรู้สึกว่ามีคุณค่าที่สุด เราจะมองตัวเองมาก รู้สึกร่างกายเราเหนื่อยล้าแต่ภาคภูมิใจ รู้สึกว่าแต่ก่อนชีวิตไม่ใช่ของเรา คือพ่อแม่ให้มา ถ้าเรามาตายตอนนี้ยังไม่ได้ขาดอะไรเลย อีกเรื่องคือ ปันจักรยานแล้วโดนรถชน รอดตายก็หลายหน โดยเฉพาะศิลข้อ 1 ศิลข้อ 4 ก็มีบ้าง”

(สัมภาษณ์ศิษย์เก่าสาทิศ ฉิมพลี 15 กรกฎาคม 2547)

สำหรับศิษย์เก่า ภาคภูมิ อินทมนตรี (10 พฤษภาคม 2547)ก็เล่าให้ฟังว่าการได้เรียนรู้อะไร และฝึกหัดการปฏิบัติตัวในรูปแบบการเรียนรู้อะไรของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตโตโคกทำให้เขาเกิดการ พัฒนาด้านความเข้มแข็งทางจิตใจ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ จากแต่ก่อนเมื่อเจอ ปัญหาจะหนีปัญหา แต่การได้มาเรียนทำให้จากเดิมเป็นคนไม่ค่อยพูด ในแต่ละวันแทบจะไม่พูดคุยกับใครเลย ก็เปลี่ยนเป็นกล้าพูด เพราะสถานการณ์บังคับและสถานภาพในโรงเรียน คือ เป็นรุ่นพี่ที่ต้องดูแลรุ่นน้อง

“ต่างกันเยอะนะ แต่ก่อนผมเป็นคนไม่ค่อยพูด วันหนึ่งแทบจะไม่พูดกับใครเลย ผมเป็นคนที่ไม่เข้ากับคนไม่ค่อยได้ เจ็บๆหน้าตาขริ่ม ไม่ค่อยยิ้มแย้ม แต่มาอยู่สันติฯมันจำเป็นต้องพูด ต้องอบรมน้อง เป็นรุ่นพี่ ตอนเย็นมีการ

ประชุม มีปัญหาไม่พอใจอะไร ใคร มีการชี้แจงทรัพย์สิน เป็นการฝึกพูดไปโดยปริยาย ...พูดแรกๆก็เขินๆอายๆ แต่เราต้องอบรมน้อง”

“...ตอนอยู่ที่โรงเรียนเราไม่รู้ ไม่รู้เลยว่าออกไปจะเจออะไร แต่ที่โรงเรียนจะสอนว่า เวลาเจอผีสะกดคุณ จะแก้ได้ไหม เวลาโมโห สามารถระงับอารมณ์ได้ไหม สมมติมีใครมาว่าเราแรงๆ คุณจะต่อเขาไหม เราจะควบคุมอารมณ์ได้ไหม ถ้าเราทำลงไปมันจะมีผลอย่างไร เขาก็จะบอกเป็นเชิงทฤษฎีไป แต่ว่าจะมาใช้จริงๆก็ตอนที่เรากลับมา บางทีมาเจอเหตุจริงเราก็จะทำ เราก็นึกถึงคำสอนของพ่อท่าน ของพระ ของครูบาอาจารย์มาช่วยแก้”

ศิษย์เก่าชลธรา บุญกล้า บอกว่า การเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ช่วยฝึกให้เป็นเขาเป็นคนอดทน

“โรงเรียนสอนให้เรารู้จักอดทนอดกลั้น สอนมากอยู่ที่นี่ต้องอดทนมากใครไม่อดทนก็อยู่ไม่ได้ มีแบบทดสอบการที่ถูกขัดใจอยากได้อะไรอยู่ใกล้ผู้ใหญ่ตลอด มีผู้ใหญ่มองตลอด รู้สึกหงุดหงิดต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวกับผู้ใหญ่ อดทนกับสิ่งที่ไม่ชอบใจ พอโตมาก็เลยอดทนได้มากขึ้น” (สัมภาษณ์ , 14 กรกฎาคม 2547)

ศิษย์เก่าเยาวทัศน์ บุญกล้า บอกว่า สิ่งที่เขาได้เรียนรู้จากการเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกอย่างมาก คือ เรื่องของการปรับตัวอยู่กับเพื่อนนักเรียนรุ่นน้อง รุ่นพี่และรุ่นพี่

“คิดว่าเป็นเรื่องของจิตวิญญาณ ที่สัมมาสิกขาช่วยมาก แต่เดิมจะคิดถึงแต่ตัวเอง คิดเข้าหาตัวเอง หรือไม่นั้นเราอาจเป็นเด็กก็ได้ มาตอนนี้จะสอนให้รู้จัก เสียสละ ให้ฟังเพื่อน ให้รู้จัก กระบวนการกลุ่ม”

(สัมภาษณ์ , 14 กรกฎาคม 2547)

ผู้ปกครองวิชัย วงศ์สุ เล่าว่าลูกชายของตนช่วยเหลือตนเองได้ มีความอดทนมากขึ้นเมื่อได้มาเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

“เขาอดทน เรียกว่าเขาช่วยเหลือตัวเองได้ ก็ใช้ได้ อย่างน้อยมาอยู่ที่นี่ไม่เหมือนเด็กที่อื่น เขาต้องทนความลำบาก ต้องอดทน ทั้งที่เขามีโอกาสเรียนที่อื่น แต่เขาก็ยอม ตัวเขาเองต้องยอมก่อน”

“แม่มาแล้วเขาดีขึ้น / เด็กเขา spoil แม่ตามใจทุกอย่าง ทำอะไรไม่เป็น แม่เขาทำให้ทุกอย่าง ดูที่วี เล่นเกม อย่างเดียวไม่มีความรับผิดชอบ แต่มาที่นี่เขามาซักผ้าเอง ต้องช่วยตัวเอง เขาเป็นผู้ใหญ่ขึ้น...”

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า คุณธรรม และจริยธรรมที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ได้แก่ ความอดทน มีความรับผิดชอบ ความประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย การช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานบ้าน ความมีมารยาท การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่และความอ่อนน้อม

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนที่ผู้ปกครองเห็นความชัดเจน คือ เรื่องของศีล 5 ซึ่งนายสุขแก่น สิทธิโชติ เล่าให้ฟังว่า

“เขาทำได้ สังเกตได้เลย กลับบ้าน เช่น ยุงเขาไม่ฆ่า ไม่ทำ มดก็ไม่ฆ่า เว้นอย่างเดียวที่เราไม่ได้เจตนา แต่มันตาย มดก็ไม่ฆ่า ถ้ามันตอมเยอะเขาก็ไล่ออกเช่น มันมัดเราดูบไปดูบมา สัมผัสเขา ได้มันจำเป็น แต่จิตวิญญาณเราไม่ต้องอยากฆ่าเขาเลย...ผมว่าที่นี่เขาทำ เขาว่า ปาณาติปาตา เวระมณี เขาจะไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ฆ่าและไม่กิน ก็ไม่เบียดเบียนสัตว์ ถ้าเราไม่เบียดเบียนสัตว์แล้วคนเราจะไปเบียดเบียนทำไม เรานับถือว่าคุณประเสริฐกว่าสัตว์ มันได้ตรงนี้ นี่เป็นเหตุผลที่มันดี ที่เป็นคนดีได้ คนเราจะไปฆ่าสัตว์ทำไม นี่ ! จิตวิญญาณมันได้ตรงนี้”

นอกจากจะพัฒนาด้านศีลธรรม คุณธรรมแล้ว การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ยังช่วยแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนได้ ตามที่ผู้ปกครองวิชัย วงศ์สุเล่าให้ฟังว่า

“เราช่วยแก้ปัญหาถูกทางตั้งแต่เด็ก - ใช้พยายามช่วยเขา แต่มาแก้ที่นี้ได้เยอะมาก เพราะที่นี้ไม่บังคับ มีปัญหาอย่างนั้นอย่างนี้จะแก้อย่างไร ที่นี้ระบบเขาเป็นผู้ใหญ่ ระบบเขาดี เขาให้ความเสมอภาค เหมือนกับว่าเขาเอาคุณธรรมเป็นตัวหลัก เอาวิชาธรรมะเป็นตัวตั้ง ที่อื่นไม่ได้สอนเป็นแก่นสาร ทุกๆคนก็ไม่รู้มาก่อน แต่ว่าเริ่มให้ธรรมกัน แล้วเขาก็เริ่มเปลี่ยน ดี ผมว่าดี”

นางสมัย สว่างวงศ์ ผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของลูก ที่เห็นเด่นชัดคือ เรื่องมารยาท

“ก็ต่าง มันก็...อะไรก็ดี เห็นเขาไปที่บ้านก็ดูคนไหนก็ดี ไม่เหมือนข้างนอกเลย ดีกว่าที่อื่น เช่น เรื่องมารยาท การเรียนก็ดีกว่าข้างนอก ข้างนอกไม่สนใจเท่าไร เทียว เสเพล

พัฒนาด้านมารยาท แต่ก่อนกระโดดกระเดก พุดก็ไม่ค่อยอยากฟังเท่าไร ...แต่ก่อนบอกแม่ว่า จะไปไหน ก็ไปเลยแหละ เป็นคนที่กระโดดกระเดกมาก เรื่องอื่นยังไม่เห็น”

(สัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2547)

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ผลการพัฒนาด้านจิตวิญญาณตามความรู้สึกละความเข้าใจของผู้ให้สัมภาษณ์ คือ เป็นเรื่องของพัฒนาด้านจิตใจ ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ การรู้จักใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและการปฏิบัติตนให้อยู่ในสิ่งทางที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม เช่น การไม่ลักขโมยสิ่งของของผู้อื่น การไม่ดื่มน้ำเมาซึ่งทำให้ตนเองเสียทรัพย์สิน เสียสุขภาพและอาจเป็นต้นเหตุให้คนอื่นและตัวเองได้รับอันตรายจากการไม่สามารถควบคุมสติของตนเองเนื่องจากผลของการดื่มสุราได้ การปฏิบัติตัวจากความเข้าใจและเห็นความสำคัญของศีล ทำให้เกิดการควบคุม ความคิด จิตใจและพฤติกรรมของตนเองให้ถูกต้องถูกทาง

2. ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า นักเรียนรู้อะไรที่ถูกต้องสิ่งที่ดี สิ่งที่เหมาะสม ที่ควร และดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ซึ่งเกิดจากการมีสัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบแล้วก็ปฏิบัติในหนทางที่พิจารณาและเห็นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ และก็ฝึกหัดตัวเองให้ดำเนินการตามทางที่ถูกต้องเหมาะสม

ศิษย์เก่าสาทิส ฉิมพลี (สัมภาษณ์ , 15 กรกฎาคม 2547) เล่าว่า ผลจากการที่ได้เรียนในสัมมาสิกขาสันติอโศกทำให้เขาเกิดพลังแห่งความเชื่อมั่นในการเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น

“การมาอยู่ตรงนี้ ที่นี้เขาแต่งตัวเรียบง่าย ผมได้ตรงนี้ มันได้สัมผัสค่านิยมแบบนี้ เคยปฏิบัติมาแล้ว เราจะเป็นตัวของตัวเอง จะชัดเจน ไม่ไปกับค่านิยมของสังคมข้างนอก มาอยู่ที่นี่ได้อะไรที่เป็นตัวของตัวเองมาก”

นักเรียนที่จบจากสันตติโคศกส่วนใหญ่มีความภูมิใจในตนเองที่สามารถเล่าเรียนด้วยความอดทนจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้ แต่แต่ละคนจะถูกหล่อหลอมให้เป็นตัวของตัวเองมากที่สุด สิ่งที่แตกต่างกันได้จากโรงเรียนมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าเขาได้เกิดการเรียนรู้เรื่องใดขณะที่เรียนอยู่ในโรงเรียน บางคนมีความเชื่อมั่นในความคิดและการกระทำของตัวเอง

ศิษย์เก่าภาคภูมิ อินทร์มนตรี (สัมภาษณ์, 2547)เล่าว่า

“มีความภูมิใจในความเป็นเรา ไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ไม่ไปทำผิดศีลธรรม มีงานวัดก็มาช่วยบ้าง ที่แน่ก็คือ ลุ้นว่าจะบวชไหม ทานก็ชวนบวช คิดว่าถ้าได้บวชก็จะบวชเอง ถ้าไม่ได้บวชก็จะเป็นว่าเมื่อเจอสภาวะหนึ่งเราจะอยู่ไม่ได้ เหมือนการเข้าใจ น้ำหยดลงแก้วถ้าเข้าใจแล้วก็จะแจ้ง แต่ถ้ายังไม่ได้จะทำให้เราร้อน จะเสียศรัทธาของโยม”

ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะมองว่า การเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศกช่วยพัฒนาด้านจิตใจ ชีวิต และให้บุตรหลานได้เข้าใจและเห็นคุณค่า ความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ทำให้เขาสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ควรปฏิบัติ และสามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่เหมาะสมได้

นายสุขแก่น สิทธิชาติ เล่าถึงว่า การที่ลูกชายของตนได้มาเรียนที่นี่ ทำให้จิตวิญญาณของเขาดีขึ้น เขารู้จักแยกแยะสิ่งถูกสิ่งผิด ไม่ประพฤติตัวเป็นคนเมาเหล้าเมายา ตรงกันข้าม เขารู้จักช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ เมื่อกลับมาอยู่บ้านช่วงปิดภาคเรียน ขณะที่ยังสมบัตินววรรณศิลป์ (7 สิงหาคม 2547)ก็เล่าให้ฟังว่า

“ก็ดี พฤติกรรมก็เปลี่ยน นิสัยเขาก็ไม่ค่อยพุดอยู่แล้ว นิสัยเขาก็ดี พุดง่าย บอกไม่ถูก ที่บ้านเขาก็ไม่มีอะไร เขาก็ธรรมดาอยู่ที่นี้เขาก็รู้สึกว่ามันดีขึ้น รู้จักรับผิดชอบดีขึ้น ช่วยพ่อช่วยแม่ทำงานอะไรๆ แต่ก่อนเขายังไม่เข้าใจ พอมาอยู่ที่นี้เขาก็เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร”

หรือที่นายวิชัย วงศ์สุ ได้เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงในตัวของเขาว่า

“...ก็รู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลง แต่เดิมไปไหนๆก็อยากซื้อของ พอมาอยู่ที่นี้ เขาเลิก เขารู้ว่าอะไรเป็นสาระไม่เป็นสาระรู้ว่าอะไรจำเป็นไม่จำเป็น ปิดเทอม เวลาพาเขาไปซื้อของ อะไรก็ไม่อยากได้ เดียวนี้ กางเกงขาวเล ให้พ่อซื้อให้ มันใส่สบาย ให้พ่อซื้อแบบนี้ให้เขา รู้ไหมฝรั่งทันสมัยที่สุด ฝรั่งใส่เยอะ มันดูธรรมดา ธรรมดา แต่ที่นี้เขาใส่มานานแล้ว เขารู้ว่าทุกอย่างลงตัว 14 บาท ที่อื่นมันแพง ที่นี้เขาใส่สบาย เรื่องยี่ห้อเขาไม่เอา เขาเปลี่ยนไปตามลำดับ”

การที่นักเรียนตระหนักและเข้าใจในเรื่องของชีวิต ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม สามารถช่วยเหลือและรู้หน้าที่ที่พึงปฏิบัติในฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัว หรือสมาชิกของสังคม

การเรียนรู้จากการทำงานของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดผลการพัฒนาด้านเป็นงาน นักเรียนจะเกิดประสบการณ์จากการได้ทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน และทำให้นักเรียนมีวิชาชีพติดตัวที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้

สมณะกล้าตาย ปฟโด นักบวชที่ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับนักเรียนในฐานะครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้แสดงความคิดเห็นต่อผลที่เกิดขึ้นของนักเรียนเมื่อได้รับการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกว่า

... ถ้าเปรียบเทียบเด็กทั่วไปก็พอใช้ได้ ถ้าถามแบบไม่เปรียบเทียบ เราก็รู้สึกว่าเราน่าจะพัฒนาได้มากกว่านี้ ซึ่งถ้าเราอยู่กับเด็กจริงๆมันไม่ใช่ง่าย เด็กเขาต้องต่อสู้กับกระแสข้างนอก ซึ่งมีอะไรยั่วเขาเยอะ มันพร้อมที่จะดูเขาไปตลอด ทางโลกพร้อมที่จะดึงไปตลอดเวลา เพราะอยู่ที่อยู่แบบขัดเกลา แล้วก็มีการเบียดเบียน

(สัมภาษณ์ 28 มิถุนายน 2547)

นอกจากผลโดยตรงที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณตามแนววิถีพุทธของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกในด้าน “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา” แล้ว การลงพื้นที่เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลยังพบประเด็นที่น่าสนใจคือ นอกจากผลจะเกิดขึ้นโดยตรงกับนักเรียนแล้ว การที่โรงเรียนจัดการศึกษาที่เน้นศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา ยังส่งผลสืบเนื่องถึงผู้ปกครอง/ครอบครัวของนักเรียนอีกและเกิดผลสืบเนื่องถึงสังคมและชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ผลสืบเนื่องถึงผู้ปกครองนักเรียน

ผลกระทบสืบเนื่องถึงผู้ปกครองจากการที่นักเรียนได้เรียนในโรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยใช้หลักธรรมเป็นหลักในการจัดการศึกษา ผลด้านนี้จะเกี่ยวเนื่องถึงผู้ปกครองในเรื่องการพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ การที่โรงเรียนจัดการศึกษาโดยใช้หลัก “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา” ส่งผลให้ ผู้ปกครองได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม และผู้ปกครองได้ลดละพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น สูบบุหรี่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวของผู้ปกครองคือ การได้

เรียนรู้และพัฒนาตนเองควบคู่กับการเรียนรู้และเข้าใจความสัมพันธ์และคุณค่าและสาระของชีวิตมากขึ้น

ตัวอย่าง ผลการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนและส่งผลถึงผู้ปกครองและครอบครัว

1. ครอบครัวนายสุขแก่น สิทธิโชติ ที่แต่เดิมรับประทานเนื้อสัตว์และพืชผักเป็นอาหาร แต่เมื่อได้ส่งลูกมาเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ ก็เปลี่ยนพฤติกรรมการรับประทานอาหาร เพราะเขาได้มาเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ความคิดความเชื่อมของชาวอโศกและขณะเดียวกันก็พยายามปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของลูกที่ปฏิบัติตามระเบียบวิธีการอยู่ร่วมกันของชาวอโศก

ผลที่ได้ถึงครอบครัวจึงไม่เพียงแต่เปลี่ยนพฤติกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการเรียนรู้และพัฒนาปัญญาความคิด ไตร่ตรอง สามารถแยกแยะสิ่งที่ควรบริโภค และไม่ควรถูกบริโภค โดยพิจารณาจากประโยชน์ที่ได้จากอาหารที่รับประทาน ดังเช่น การไม่ดื่มน้ำอัดลมทุกประเภท เพราะเห็นโทษว่า มีเพียงส่วนประกอบของน้ำตาลและแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ ที่ทำให้น้ำอัดลมมีคุณสมบัติเป็นกรดเล็กน้อย สารที่ให้ความหวานหรือรสชาติอร่อยก็เป็นเหมือนสิ่งเสพติด เมื่อคิดดั่งนี้ก็เลยไม่ดื่มน้ำอัดลม

“ผมรู้ว่าเอาเนื้อเขามาเป็นเนื้อเรามันบาป มารัฐตอนที่มาสัมผัส รู้แล้วก็เลิกเลย มันตัดไปหมด ทุกสิ่งทุกอย่าง น้ำโค้ก เป๊ปซี่ โคล่า ตัดออกเลย เพราะมันมีสารอะไรที่ทำให้ฟันผุ **เราก็มองกล้ากินเพราะว่าเรารู้แล้ว** สารให้โทษแบบนั้นแบบนี้แล้ว เราจะไปกินทำไม ผักมีสารพิษอย่างงี้ เรารู้แล้วเราจะไปกินทำไม ใช้ไหม”

(สัมภาษณ์นายสุขแก่น สิทธิโชติ, 3 สิงหาคม 2547)

2. การที่ลูกได้ฝึกปฏิบัติตัวในการเรื่องการกิน อยู่เป็น เมื่อนักเรียนกลับบ้านในช่วงปิดเทอม เขาได้นำความเคยชินเหล่านี้มาปฏิบัติที่ครอบครัว ขณะที่ครอบครัวก็ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุน แม้อาจทำไม่ได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อยก็พยายามทำเพื่อลูกในช่วงระยะเวลาที่ลูกมาอยู่กับพ่อแม่ อย่างเช่น นางสมบัติวรรณศิลป์ ที่ยอมรับว่า แม้ปัจจุบันก็ยังคงรับประทานอาหารประเภทเนื้อสัตว์แต่สิ่งที่เขาพยายามทำก็คือไม่ฆ่าสัตว์ และรับประทานอาหารพวกเนื้อสัตว์น้อยลง เมื่อลูกกลับบ้านในช่วงปิดเทอมก็รับประทานอาหารเช้าเหมือนที่ลูกกิน

การที่ครอบครัวพยายามปรับตัว ปรับวิถีการดำเนินชีวิตของตน ก็เป็นวิธีการให้ความร่วมมือ เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการศึกษาของลูก กล่าวคือ ลูกได้เรียนรู้จากสภาพบรรยากาศที่ไม่แตกต่างกัน หรือแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งจะทำให้

เขาไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างวิถีชีวิตในโรงเรียนและในบ้าน ไม่เกิดความสับสนว่าสิ่งที่เขาควรปฏิบัติคืออะไร สิ่งใดคือสิ่งที่ถูกต้อง กล่าวคือ การที่ครอบครัวให้ความร่วมมือในการศึกษาของนักเรียนเป็นวิธีการเพิ่มความเชื่อมั่นในสิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้และเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตามหนทางที่สอดคล้องกันระหว่างบ้านหรือครอบครัว และโรงเรียน อย่างที่นายวิชัย วงศ์สุ (7 สิงหาคม 2547)เล่าให้ฟังว่า

“ใช้ได้คือ ตัวผมเองก็ได้สาระจากที่นี่ด้วย ผมได้ธรรมจากที่นี่ เยอะเหมือนกัน ...ที่นี้เขาเอาจริง ถ้าเหยะเยะก็ไม่ได้ อย่างแรกเรื่อง อาหารมังสะวิวัติ ธรรมदानมันก็เลิกยากอยู่แล้ว คนมันติดรสชาติ

ตั้งแต่ปีที่แล้ว เขาเริ่มเป็นผู้ใหญ่ เขาชิมซบจากที่นี่ แล้วก็มาคุยให้เราฟัง แล้วเราก็อธิบายว่าเรามีตัวเชื่อมให้เขาได้ ถ้าเราไม่ปฏิบัติลูกก็คงเสียใจ เราเองก็สนใจอยู่แล้ว เลยมีเรื่องราวที่จะคุยยาวขึ้น เรื่องอื่นคุยแล้วไม่มีสาระแล้วก็จบ อันนี้มันเป็นเรื่องของจิตวิญญาณกับจิตวิญญาณ คุยกันมันเป็นเรื่องมนุษย์มนุษย์คุยกัน”

สิ่งที่ผู้ปกครองได้รับนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วยังรวมถึงการได้รับคุณค่าของธรรมจากการที่ได้เรียนรู้กับลูกของตน ก็คือ การเข้าใจธรรมะในระดับที่สูงขึ้นไป จากความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่ลูก มาเป็นความรัก ความสัมพันธ์ที่ไม่จำกัดว่าเป็นญาติสนิท มิตรสหาย เป็นครอบครัวเดียวกัน แต่หมายความว่าถึง สัมพันธภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่มีการแบ่งแยก อันเป็นจุดเริ่มแรกของการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในมวลมนุษยชาติ ซึ่งผู้วิจัยตีความจากการให้สัมภาษณ์ของนายวิชัย วงศ์สุที่ว่า

“ผมไม่รู้สึกว่าเขาเป็นลูกผม เราคุยกันในลักษณะของธรรมะ เช่น วันก่อนเขาคุยเรื่องมรรค 8 เป็นอย่างไรโพชชงค์ 7 พาคุยเท่าที่เขารู้ มันเป็นเพื่อนกัน ตอนนี้อยู่พ่อกับลูก มันมากกว่านั้น ตอนนี้อยู่ความสัมพันธ์กันดี มีความรู้สึกที่ดีขึ้น

ปิดเทอมคราวที่แล้วฟังพ่อท่านหรือแม่ก็ท่านปฟโลพูด เขาก็มาพูดคุยกับเราในลักษณะติดตลก ลูกเตือนเรา เรื่องยมทูต แก่แล้วผมหงอก ฟันหักแล้ว...

พอกินมังสะวิวัติ.. ปีแรกยังไม่กิน แต่ก็มาอยู่ 5 – 6 วันเขาก็เลิกเลย แต่ผมไม่ STABLE ผมก็เลยว่าถ้าก็ทำได้ พ่อจะหยุดด้วย ผมก็มีแนวโน้มว่าจะเลิกด้วย ปีหน้าเข้าให้ได้นะ เขาก็รับปาก เขาก็ทำได้ ตอนนี้อยู่ไม่มีปัญหาแล้ว แม่เขาก็เลิก เลิกทั้งบ้าน ไม่มีลำบากใจ ...อาจเพราะเราคิดถึงลูก แล้ว เราอาจมีบุญเก่าของเราด้วย บุญเพกตบุญตา”

จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองแต่ละคน ทำให้ทราบว่า นอกจากนักเรียนจะได้รับการพัฒนาด้านจิตใจ พฤติกรรมที่ดีขึ้นแล้ว นักเรียนยังสามารถเป็นตัวอย่างของผู้ปฏิบัติและทูตทางธรรมะที่ไปเผยแผ่ธรรมถึงบ้านและครอบครัวของนักเรียนอีกด้วย การที่นักเรียนได้สัมผัสกับเรื่องคุณธรรม ศีลธรรมจากโรงเรียนเป็นประจำ ก็ทำให้ซึมซับเข้าสู่ตัวนักเรียนและสู่สิ่งต่างๆรอบตัวนักเรียน ทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ ซึ่งตรงกับข้อความจริงหนึ่งที่ว่า “แก้วหรือเพชรเมื่ออยู่ที่ใดก็เป็นแก้วหรือเพชร” หมายความว่า สิ่งที่มีค่าในพุทธศาสนา แม้อยู่ในแห่งหนตำบลใดก็สามารถเจิดจรัสให้ทุกคนได้เห็นความดีงามไว้อันนั้น

ผลสืบเนื่องถึงชุมชน/สังคม

สิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผลการจัดการศึกษาตามแนวทางวิถีพุทธเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมก็คือ การที่โรงเรียนจัดการศึกษาในรูปแบบที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาด้านศีล การทำงานและการเรียนรู้วิชาการ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา การที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานี้เอง ทำให้ชาวชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนาไปพร้อมๆกับนักเรียน ด้วยหลักการที่ว่า การเรียนรู้เกิดจากการได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ชาวชุมชนจึงได้เรียนรู้ การอยู่ร่วมกัน การเข้าใจนักเรียน การปรับตัวเข้าหากัน สิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้นักเรียนและชุมชนได้เรียนรู้ทักษะการดำเนินชีวิตในวิถีทางที่เหมาะสมร่วมกัน

ดังที่ครูชุบเล่าความรู้สึกเมื่อมาสอนนักเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกว่า

“การได้มาเป็นครูก็เป็นการพัฒนาตัวเองไปในตัวด้วย แรกๆเข้ามาทีไรก็เคอะเขินๆเพราะรู้สึกว่าเขาเด็กเขามีคุณธรรมและฝึกฝนมามากกว่าเราเยอะ เราก็ต้องพัฒนาตัวเองด้วย เราถึงจะสอนเขาได้อย่างเต็มปากเต็มคำ เพราะเราก็ทำได้ ผมเองถ้าเขาไม่เสี่ยงให้ผมเข้ามาสอนตอนครูขาด ก็คงไม่มีผมตรงนี้ ถ้ารอคนที่มามีศีล 5 บริสุทธิ์เข้ามาสอนก็คงจะยากหน่อย อาจต้องเปิดโอกาสให้คนที่สนใจจริงเข้ามาแล้วก็ค่อยๆปรับก็น่าจะดีกว่า เพราะคนเราจะดีเลิศมาเลยก็คงมีไม่มาก แต่เราควรให้โอกาส”

ผลเกิดขึ้นต่อสังคมที่ชัดเจนอีกประเด็นหนึ่ง คือ นักเรียนที่จบจากโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม เพราะนักเรียนที่เรียนจบแล้วสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ ดังเช่น ศิษย์เก่าที่จบไปแล้วรวมกลุ่มกันผลิตสินค้าประเภทยาสระผม น้ำยาล้างจาน การทำเต้าหู้แผ่น หรือแม้แต่การประกอบอาชีพอิสระส่วนตัว เช่น ศิษย์เก่าภาคภูมิ อินทร์มนตรี (11 พฤษภาคม 2547) ที่เล่าประสบการณ์ในการทำงานหลังจบการศึกษาจากโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกว่า

“เลี้ยงชีพได้ ทำธุรกิจเช่ารถตู้ อยู่ข้างวัด กำลังดำเนินการกันเป็นห้างหุ้นส่วน ทำกับน้องชาย เริ่มทำตั้งแต่เดือนธันวาคม ก่อนหน้านี้อาหลายอย่าง เป็นผู้ช่วยก็อยู่การบินไทย ไปขายตรง ทำอาหาร ขาย ไปเปิดท้าย คือทำทุกอย่าง คือ จะทดลองว่าเราถนัดด้านไหน ความรู้ที่ได้จากโรงเรียน คือทางโรงเรียนเขาจะสอนวิชาการ 2 อาชีพ ก็เรื่องทำอาหารซึ่งไม่ชอบ แต่ถูกบังคับให้ทำก็เลยเป็นไปโดยปริยาย หลังงานเป็นงานจากโรงเรียนปุ๊ปเราก็ไปใช้ได้ ชายก็ได้ สามารถนำไปใช้ได้”

ลักษณะเด่นของผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ คือ การพัฒนาด้านเป็นงาน กิจกรรมการเรียนรู้ด้านการทำงานถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียน เพราะการพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรม ศิลธรรม หรือแม้แต่ การรู้และเข้าใจในความสัมพันธ์เชื่อมโยงของชีวิตและสิ่งแวดล้อม ก็ล้วนต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์คนและกับสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน การทำงานก่อนก็ให้เกิดการพัฒนาด้านทักษะการทำงานและการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นผลของการศึกษาแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภที่แตกต่างจากโรงเรียนวิถีพุทธในโครงการทั่วไป ด้วยการเน้นการเรียนรู้ด้านอาชีพจากวิถีชีวิตจริงแทนการเรียนรู้เนื้อหาวิชาการอย่างละเอียด หรือความรู้ในขั้นสูงที่จะนำความรู้นั้นไปใช้ในการประกอบอาชีพในสังคมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมที่ไม่ใช่ชาวอโศก

การเป็นงานทำให้นักเรียนสามารถช่วยตนเองได้ในเรื่องการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ ทำให้นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภทำงานเป็น เพราะได้รับการฝึก นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องในเรื่องต่างๆที่เกิดขึ้นและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น การล้างจาน ซักผ้า การทำอาหาร การทำขนม และนักเรียนมีประสบการณ์จากการทำกิจกรรม การเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนที่สามารถนำความรู้อื่นๆไปใช้ได้ เช่น การถ่ายวิดีโอ

นักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ จะมีวิชาชีพติดตัว สามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ ดังที่อาแซมดิน เลิศบุศย์ (25 มกราคม 2548) เล่าให้ฟังว่า

“จบจากที่นี่แล้วไม่ตกงาน เพราะเขาจะเป็นงานไป มีวิชาติดตัวที่เป็นงาน เพราะฉะนั้นไม่ต้องตกงาน เด็กที่จบจากที่นี่เขาตั้งกลุ่มศิษย์เก่าได้เลย กลุ่มพี่ตนเอง เพราะฉะนั้นจะไม่มีปัญหาเรื่องการตกงาน พี่ตนเองได้ เป็นที่พี่ของสังคม และเป็นพี่ของพ่อแม่ได้ เมื่อจบม.6 เราจะเห็นว่า เด็กทุกวันนี้ บางทีแม่จบจากมหาวิทยาลัยยังตกงานมั้งก็มี อะไรเงี้ย”

การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ ประสบผลสำเร็จในเบื้องต้น คือ ผู้ปกครองมีความพึงพอใจ ครู ชุมชน นักบวช มีความพอใจและยังมีความเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดีที่เหมาะสม

ควร พร้อมพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปตามลำดับ ถือได้ว่าผลที่ปรากฏขึ้นในนักเรียนก็เป็นผลสำเร็จของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักการแนวคิด ปรัชญาที่ตั้งไว้ คือ “ศิลปะเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” ซึ่งสิ่งที่เหล่านี้ถือว่าเป็นพื้นฐานการพัฒนาด้านศิลปะ สมาธิ ปัญญา เป็นอย่างดี สามารถพัฒนาและต่อยอดให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

ผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคจากปรัชญา “ศิลปะเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” ได้ว่าผลในด้านศิลปะเด่น เป็นงาน ชาญวิชา จะครอบคลุมการวัดผลแบบภาวนา 4 ดังนี้ ในการฝึกงานตามฐานงาน การทำงานพร้อมกับชาวอโศก ในกิจกรรมตามวิถีประเพณีวัฒนธรรมของชาวอโศก ได้ฝึกการเรียนรู้ให้ การกิน การอยู่ การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการดู การฟัง ส่วนการทำงาน ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ได้เรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เช่น การรู้จักเลือกกินสิ่งที่เป็นประโยชน์และจำเป็น อันจะส่งผลให้ร่างกายมีสุขภาพดี การทำงานเป็นการฝึกการทำงานร่วมกับคนอื่น ในเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูล การฝึกเป็นกัลยาณมิตรที่ดีในการทำงานร่วมกัน ซึ่งก็คือเรื่อง ศิลภาวนา และการทำงานก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยฝึกสติและสมาธิได้เป็นอย่างดี ส่วนปัญญาภาวนาคือ การที่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้ เรียนรู้และเกิดความเข้าใจ สามารถแยกแยะสิ่งที่ดี สิ่งที่เป็นความรู้ความจริง ที่เห็นแล้วว่า เมื่อปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสียแน่นอน

4.5 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธสัมมาสิกขาสันตติโค

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดประเภทของปัจจัยที่จะทำให้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคประสบความสำเร็จ ได้ 4 ด้าน คือ ปัจจัยด้านบุคลากรทางการศึกษา ปัจจัยด้านนักเรียน ปัจจัยด้านครอบครัวและผู้ปกครอง และปัจจัยด้านกระบวนการในการจัดการศึกษา

4.5.1 ปัจจัยที่สนับสนุนให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคประสบความสำเร็จ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดประเภทของปัจจัยที่จะทำให้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคประสบความสำเร็จนั้นมีความประสงค์ด้านปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามลำดับ ทำให้พบว่าการจัดการศึกษาให้ประสบ

ความสำเร็จได้นั้นต้องมีการบริหารจัดการแบบองค์รวม ตั้งแต่ภาคหลักการศึกษา ไปจนถึงใน ภาควิปฏิบัติ ต้องดำเนินการให้สอดคล้องซึ่งกันและกันใน 5 ด้าน คือ ปัจจัยด้านบุคลากรทางการศึกษา ปัจจัยด้านหลักการแนวคิด ปัจจัยด้านกระบวนการในการจัดการศึกษา ปัจจัยด้านนักเรียน และปัจจัยด้านครอบครัวและผู้ปกครอง

ก. ปัจจัยด้านบุคลากรทางการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านบุคลากรทางการศึกษา (หมายถึง สมณะ ครู ช่างชุมชน) ของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษาตรงตามเป้าหมายและความคาดหวังของโรงเรียน พบว่าคุณลักษณะ ความคิด และพฤติกรรมของบุคลากรที่เอื้อต่อการประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษา คือบุคลากรมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียน มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธานุภาพ รักการพัฒนาตัวเอง มีจิตวิญญาณของความเป็นครู เป็นตัวอย่างที่ดี มีความรู้ความเข้าใจแนวคิดทางการศึกษา และการที่ทางโรงเรียนเลือกบุคคลที่มีคุณธรรมมาสอนนักเรียน ได้แก่ นักบวช ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บุคลากรทางการศึกษามีความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักการ แนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

หลักการสำคัญในการสอนนักเรียนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ก็คือ ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน สิ่งที่ชาวอโศกเน้นย้ำมากก็คือ เรื่องกระบวนการอบรมสั่งสอนนักเรียน ที่ให้นักเรียนได้เห็นตัวอย่างที่ดี ที่ถูกต้อง เพื่อที่เขาจะสามารถเรียนรู้พฤติกรรมและการแสดงออกที่เหมาะสมได้ ด้วยการเลียนแบบและเรียนรู้ ชาวอโศก เชื่อว่าการเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเป็นเครื่องมือในการสอนนักเรียนให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนจากของจริงที่อยู่ใกล้ตัวเขา

ชาวอโศก ใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ซึ่งก็มีส่วนที่มีความสัมพันธ์และตรงกับทฤษฎีทางการศึกษาที่เรารู้จัก โดยเฉพาะคนที่มาเป็นครูจึงต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักการ แนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียนและชุมชนอโศกว่า นักเรียน สามารถเปลี่ยนแปลง แก้ไข หรือพัฒนาเมื่อได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ โดยที่ครูก็ได้เรียนรู้และพัฒนาตัวเองไปพร้อมกับนักเรียนในการใช้ชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์ตนเองและผู้อื่น

การที่ครูมีความเชื่อและศรัทธา จะทำให้ครูมีพลังกายและพลังใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ เห็นคุณค่าของการทุ่มเทจริงจังเพื่อให้ได้ผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ความเชื่อมั่นจะเป็นแรงผลักดันสำคัญที่จะทำให้ครูหรือบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก มุ่งมั่นดำเนินการตามเจตนารมณ์ของหมู่คณะ ด้วยความเสียสละ ความหวังดีและจริงใจต่อกัน

จากที่ชาวอโศกเชื่อมั่นว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นการพัฒนาด้านชีวิต จิตใจ และความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและจิตใจการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน และเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามแนวทางที่จะไปสู่เป้าหมายนั้น ต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือ จะพัฒนาด้านจิตใจ ก็ต้องเริ่มพัฒนาที่ใจของตนให้ได้ก่อน ดังคำพุทธพจน์ที่ว่า “บุรุษควรฝึกตน...ฝึกตนได้แล้วจึงค่อยฝึกผู้อื่น” จากที่กล่าวมาแล้วว่า ชาวอโศกทุกคนที่อยู่ในชุมชนหรือญาติธรรมชาวอโศก เป็นผู้ที่ต้องฝึกตนและพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข นิสัยที่ไม่ดีของตัวเอง ด้วยการเรียนรู้ผ่านการอยู่ร่วมกันหรือการมีปฏิสัมพันธ์กันในชุมชนในทุกเรื่องซึ่งชาวอโศกถือว่าการมาปฏิบัติธรรม จึงเป็นการปฏิบัติธรรมผ่านกิจกรรมการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกซึ่งเปรียบเสมือนลูกหลานของตน

ทั้งนี้วิธีการสอนที่ดีที่สุดจึงได้แก่ ครูผู้สอนต้องมีวิถีชีวิตให้นักเรียนเห็นว่า วิถีชีวิตที่นักเรียนได้เห็นและได้สัมผัสสัมพันธ์ตลอดเวลา เป็นวิถีพุทธที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างหรือเป็นตัวเลือกหนึ่งในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนได้ ดังที่สมณะกัลป์ตาย ปพโลและคุรุกี กล่าวไว้ว่า

“...ผู้สอนต้องมีวิถีชีวิตให้เขาเห็น ว่าวิถีชีวิตแบบนี้มันมีความสุขและเป็นทางเลือกที่ดีกว่า อย่างเช่น ชุมชนชาวอโศก เราก็ให้เขาเห็นโดยสัมผัสว่าชุมชนที่นี้เป็นอย่างนี้ เรียบง่าย ประโยชน์สูง ประหยัดสุด เด็กก็จะซึมซับ ใจ! วิถีชีวิตนี้ดี ช่างนอกออกไปมีแต่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ต่อสู้แข่งขัน อย่างน้อยเขาก็รู้ว่าอะไรคือทางเลือกที่ถูกต้อง อะไรคือหนทางที่เขาควรเลือก เขาจะทำได้แค่นั้น ก็เป็นเรื่องที่เขาต้องไปพัฒนาอีกต่อไป...คือเราเชื่อว่าเด็กสามารถพัฒนาได้”

(สัมภาษณ์สมณะกัลป์ตายปพโล, 28 มิถุนายน 2547)

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า บุคลากรมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักการแนวคิด และแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาของชาวอโศก ที่เน้นคุณภาพ และศักยภาพของครูเป็นเบื้องต้น เพราะครูคือคนที่อบรมสั่งสอนให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ครูจึงต้องเป็นบุคคลที่รักการฝึกตนเอง รักการปฏิบัติธรรม และมีจิตใจที่จะนำสิ่งดีๆ เหล่านั้นให้กับลูกศิษย์

2. บุคลากรทางการศึกษามีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความเป็นมาของการก่อตั้งชุมชนสันตติโคกทำให้ทราบว่ากลุ่มอโคกเติบโตขึ้นมากจากความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

บุคลากรทางการศึกษาและสมาชิกในชุมชนสันตติโคกมีความสนใจ ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ชาวอโคกมีความตั้งใจที่จะฝึกฝน ขัดเกลาตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ การทำความดี การละเว้นความชั่ว และการทำจิตให้ผ่องใส 2 ส่วนแรกเป็นเรื่องของการปฏิบัติด้านศีลและสมาธิ ส่วนในด้านสุดท้าย คือ การพัฒนาด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณหรือการพัฒนาทางด้านปัญญา(ไตรสิกขา - ศีล สมาธิ ปัญญา) ดังนั้นชาวอโคกจึงเชื่อมั่นว่า วิธีการหรือหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาอบรมสั่งสอน แก้ไขหรือพัฒนามนุษย์ในองค์รวม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาด้านกาย จิตใจ สังคมและปัญญาได้ และชาวอโคกก็พยายามปฏิบัติตามหลักการแนวคิดในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็น การถือศีล หรือการปฏิบัติตามพุทธพจน์ ที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน” ชาวอโคกก็จะพยายามประพฤติปฏิบัติตัวในอยู่ในขอบเขตที่ถูกต้องเหมาะสม โดยใช้ศีลเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยเน้นย้ำว่าบุคลากรทางการศึกษาต้องพัฒนาตนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับนักเรียน ซึ่งตรงกับ พาหิยสูตร ๑๙/๒๐๗ ที่ว่า “ศีลที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ย่อมเป็นเบื้องต้นของกุศลธรรมทั้งปวง” (พระพุทธวจนะ)

ชาวอโคกจึงจัดการศึกษาโดยเอาธรรมะเป็นที่ตั้ง เอาธรรมะ เป็นฐานของศึกษาการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเคร่งครัด พยายามปฏิบัติตัวเพื่อลดละกิเลส เช่นเดียวกับพระที่บวชเพื่อปฏิบัติธรรม การทำงานของชาวอโคกจึงเป็นการปฏิบัติในฐานะเป็นฆราวาส ความศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติ ดังที่ ปรากฏใน ขราสุตร ๑๕/๔๙ ที่ว่า “ศรัทธาแน่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ” (พระพุทธวจนะ)

3. บุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกรักการพัฒนาตัวเอง

จากการที่บุคลากรทางการศึกษาเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา และหลักปฏิบัติตามแนวพุทธของชาวอโคกทำให้ชาวอโคกมีความสนใจศึกษาธรรมะจนเกิดความเข้าใจและเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และจุดแรกของการฝึกตนและพัฒนาตนก็คือ การฝึกตนเป็นเบื้องต้น ให้ตนสามารถเป็นชาวพุทธที่แท้ สามารถดำเนินชีวิตตาม

แนวทางแห่งพระพุทธศาสนาได้ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของครูแก้วและครูชุปที่เน้นย้ำเรื่องการพัฒนาตนเองว่า (22 กรกฎาคม 2547)

“...ในการทำให้ประสบความสำเร็จมันต้องทุ่มเท ทุ่มเทไม่เหมือนกัน เราลงทุนน้อย ก็ได้น้อย ลงทุนมากก็ได้มาก ...ตัวครูเองเปลี่ยนที่ตัวครูก่อน ตัวครูเองก็ทำให้ชีวิตตัวเองอยู่ในแนวทางนี้ก่อน คือแนวทางพุทธก่อน ถ้าครูยังไม่อยู่ในแนวทางพุทธมันก็ไม่มีความประโยชน์อะไร”

“การได้มาเป็นครูก็เป็นการพัฒนาตัวเองไปในตัวด้วย แรกๆเข้ามาก็เคอะๆเขินๆเพราะรู้สึก ว่าเด็กเขามีคุณธรรมและฝึกฝนมากกว่าเราเยอะ **เราก็ต้องพัฒนาตัวเราด้วย เราถึงจะสอนเขาได้ อย่างเต็มปากเต็มคำ** เพราะเราก็ทำได้ ผมเองถ้าเขาไม่เสี้ยงให้ผมเข้ามาสอนตอนครูขาด ก็คงไม่มีผม ตรงนี้ ถ้ารอคนที่มึนศีล 5 บริสุทธิ์เข้ามาสอนก็คงจะยากหน่อย อาจต้องเปิดโอกาสให้คนที่สนใจจริงเข้ามา แล้วก็ค่อยๆปรับก็น่าจะดีกว่า เพราะคนเราจะดีเลิศมาเลยก็คงมีไม่มาก แต่เราควรให้โอกาส”

(สัมภาษณ์ครูชุป, 22 กรกฎาคม 2547)

คุณสมบัติของบุคลากรที่เอื้อต่อการประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษา คือ ครูเป็นผู้ที่มีจิตใจที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่ดีของตน กล่าวคือ เป็นผู้ที่ต้องการขจัดเกลานิสัยใจคอและความประพฤติที่ไม่ดีของตนให้เกิดการพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ เป็นผู้ที่มีจิตใจสูง

4. บุคลากรทางการศึกษามีจิตวิญญาณของความเป็นครู

เพื่อให้การจัดการศึกษาตามแนวทางวิถีพุทธสัมมาสิกขาสันติโคกสำเร็จผลได้นั้นต้องอาศัยความทุ่มเท ความเสียสละ โดยการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียนให้ตรงตามมุ่งหวังได้นั้นบุคลากร กล่าวคือ ถ้าจะสอนนักเรียนให้มีศีลครูก็ต้องมีศีลก่อน

ครูแก้ว เล่าให้ฟังว่า การเป็นครูที่นี้ต้อง ถือศีล เสียสละ อุทิศตน ไม่รับเงินเดือน นั่นก็คือมาฝึกเสียสละ ให้โดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่หวังอามิสสินจ้าง หรือคำสรรเสริญเยินยอ

“ก็อย่างน้อยครูที่นี้ก็ไม่รับเงินเดือนตอบแทน เพราะใครหละจะเหนื่อยฟรีๆโดยไม่รับอะไร มันหายาก หาทีเขาจะเหนื่อยฟรีๆโดยไม่รับอะไร สิ่งตอบแทนให้แก่ตัวเองหรือผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง มันก็คือ เขาต้องมีวิญญาณและอุดมการณ์ที่เสียสละ ถ้าไม่มีตัวนี้ก็เหมือนกับว่าทำตามหน้าที่ไป ทำตามตำแหน่งที่ได้รับเงินเดือน มันต่างกันที่ว่า **วิญญาณครูที่นี้ต้องการสอนเด็กให้เป็นผู้มีศีล 5 ...**”

(15 กรกฎาคม 2547)

ครูในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกแต่ละท่านให้ความหมายของจิตวิญญาณความเป็นครูแตกต่างกัน แต่โดยรวมแล้วหมายความว่าความถึงสิ่งที่ดี การที่ครูเสียสละทุ่มเท อบรมสั่งสอนนักเรียนด้วยใจ ห่วงดีต่อนักเรียน การสอนโดยไม่หวังผลตอบแทนวัตถุสิ่งของหรือคำสรรเสริญเยินยอ เพียงแต่ปรารถนาให้นักเรียนเป็นคนดี มีวิชาความรู้ที่สามารถเลี้ยงตนได้ โดยไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม

ข้อสังเกตที่น่าสนใจในเรื่องจิตวิญญาณความเป็นครูคือ ในการคัดเลือกครูที่เข้ามาสอนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก จะมีการกำหนดคุณสมบัติข้อนี้ไว้แล้ว และเมื่อได้เก็บข้อมูลจริง ก็พบว่า มีครูที่เข้าใจและเสียสละทุ่มเทจริงจัง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกให้ประสบความสำเร็จได้นั้น เพราะบุคลากรทางการศึกษาสามารถดำเนินการตามหลักการแนวคิดที่กำหนดไว้

5. ทางโรงเรียนนิมนต์นักบวชซึ่งเป็นบุคคลที่สมาชิกในชุมชนให้ความเคารพ เชื่อมมั่นและศรัทธามาสอนนักเรียน

นักบวชเป็นบุคคลตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมและเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป ในสังคมไทยพระสงฆ์เป็นบุคคลที่อยู่ในสถาบันทางศาสนา ซึ่งเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของสังคมไทยเหมือนที่นายสุชแก่้นพูดถึงเรื่องสมณะว่า

“เรื่องสมณะ สิกขมาตุ และครู ผมพอใจ ผมให้คะแนนเต็ม 100 % เพราะว่าดี ประเสริฐแล้ว พระข้างนอกมาอบรมกลับไปก็ไปตีหมัดเหมือนเดิม ที่นี้ดีแล้ว ลดละได้ ประเสริฐแล้ว อบรมให้คนดีได้ ข้างนอกให้ศีล อบรมแล้วก็ไปตีหมัด ที่นี้ปลดวางไป ละออก แต่ก่อนผมดูบุญหรือ วันหนึ่ง 2 – 3 ของ ตอนนี่ผมตัดออกหมด ตั้งแต่ผมมาศึกษา ถ้าเปลี่ยนคนชั่วเป็นคนดีได้ ประเสริฐแล้วใช้ใหม่ ผมว่าฉัน”

(สัมภาษณ์สุชแก่้น , 7 สิงหาคม 2547)

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ปัจจัยด้านบุคลากรทางการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่ทำให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกประสบผลสำเร็จ เพราะบุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ และเป็นตัวจักรสำคัญที่สามารถขับเคลื่อนแนวคิด ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จได้ โดยปัจจัยที่สำคัญอันดับแรกก็คือ ความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษา ความเชื่อมั่นเป็นก้าวแรกของการดำเนินการกิจกรรมต่างๆและเป็นก้าวแรกของความสำเร็จและความเชื่อมั่นศรัทธานี้เอง ก็เป็นตั้งเส้นทางหลัก

ที่ทำให้บุคลากรทางการศึกษาเกิดจิตวิญญาณความเป็นครูและมีความมุ่งมั่นพัฒนาตนเอง เพื่อที่จะสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้

ข. ปัจจัยด้านหลักการแนวคิด

หลักการแนวคิดนับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียน เพราะเป็นแนวในการจัดการศึกษาของโรงเรียน จากการศึกษาพบว่า ความเข้าใจอย่างชัดเจนและความเข้าใจตรงกันของบุคลากรทางการศึกษา ถึงแนวทางที่จะพัฒนานักเรียน ทำให้การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จ กล่าวคือ หลังการลงพื้นที่ศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์พบว่า บุคลากรทางการศึกษามีความเข้าใจในหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโกตรงกัน

ค. ปัจจัยด้านกระบวนการ

กระบวนการถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุความมุ่งหวัง กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้ผลตามความมุ่งหวังของโรงเรียน คือ “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” พบว่าวิธีการและกระบวนการจัดการเรียนการสอน จนถึงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีสุขภาพจิตวิญญาณได้นั้น อยู่ที่วิธีการอบรมสั่งสอนนักเรียน มีกระบวนการที่ครบขั้นตอนและกระทำอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กันใน 3 ประเด็น คือ ด้านวิธีการสอน/การดูแลนักเรียน ด้านเนื้อหารายละเอียดที่อบรมสั่งสอนด้านบริบทสิ่งแวดล้อม

วิธีการสอน/การดูแลนักเรียน

วิธีการสอน/การดูแลนักเรียน หมายถึง วิธีการสอนและการดูแลปกครองนักเรียนในเรื่องคุณธรรม พฤติกรรมความประพฤติ

จากการศึกษาพบว่า วิธีการสอน/ การดูแลนักเรียน ที่เป็นปัจจัยประสบความสำเร็จในการศึกษาคือ การให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์ การที่ครูเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน การให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามฐานงาน การฝึกนักเรียนเรื่องกระบวนการกลุ่มการที่นักเรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันด้วยการให้พี่ดูแลน้อง เพื่อนดูแลกัน การที่บุคลากรทางการศึกษาและชาวชุมชนดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด การที่นักเรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติจริงจากวิถีชีวิตของชุมชน จากการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยอาศัยความร่วมมือกันในการจัดการศึกษา

อย่างเข้มแข็งระหว่างวัด โรงเรียนและชุมชน และปัจจัยที่เป็นสิ่งที่สำคัญมากคือ ความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างชีวิตในบ้านและโรงเรียน ซึ่งหมายถึงทั้งโรงเรียนและบ้านต้องมีหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในแนวเดียวกัน

“ถ้าวิถีชีวิตมันมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกัน มีไปทิศทางเดียวกัน มันก็จะทำให้เด็กเค้ามีความมั่นคง และมีความมั่นใจมากขึ้น”

(สมณะกัลยาตาย ปพโล , 28 มิถุนายน 2547)

“ศึกษาตนเองก็เสริมผมว่าพ่อแม่ต้องศึกษาด้วย ไม่งั้นไม่มีตัวเชื่อม เขาก็เสียใจ เรียกว่า **ศีลเสมอกัน ทิฐิเสมอกัน** เพื่อนที่มาด้วยกัน บ้านเขาไม่ทานมังสะวิรัต มาอยู่ที่นี่เขาก็ฝึกทำ ก็มีปัญหาก็กินออกไปอยู่ที่อื่น ไปเรียนที่อื่น พ่อแม่ไม่เชื่อ คือถ้าแม่เขาสนใจเขาอยากให้สิ่งดี ๆ กับพ่อ ถ้าพ่อรับไม่ได้เขาคงเสียใจ มันเหมือนกับไม่มีตัวเชื่อมอย่างเด็กคนนั้นเขา อยากให้พ่อเลิกบุหรี่ แต่พ่อเลิกไม่ได้เขาก็เสียใจ เพราะปกติลูกมีความกตัญญู อยากได้สิ่งดี ๆ พอเขาได้สิ่งดี ๆ ที่นี้แล้วเขาก็อยากให้พ่อแม่ได้รับรู้ด้วยที่นี้

ถ้าพ่อแม่ไม่สนใจ ละเลย ไม่สำคัญ ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างลูกกันขาดไป เรียกกว่า ชาติเดียวกันก็อยู่ด้วยกัน”

(นายวิชัย วงศ์วสุ, 7 สิงหาคม 2547)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า บุคลากรทางการศึกษา มีความเข้าใจ และเชื่อมั่น ศรัทธา ในแนวทางการจัดการศึกษาที่ตรงกัน คือ การศึกษาต้องเริ่มที่ศีล ซึ่งเป็นเรื่องที่มีจะพัฒนานักเรียน ในด้านความคิดและพฤติกรรม เพราะเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องกิน ดู อยู่ ฟัง เป็น ขณะเดียวกันก็สอนให้นักเรียนเกิดสัมมาทิฐิ นั่นคือการฝึกหัดให้นักเรียนรู้จักคิดแยกแยะสิ่งที่ถูกผิดได้ โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการสัมภาษณ์ประสบการณ์จริง จากชุมชน ควบคู่กับการมีศีลอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการต่อไปนี้

1.การประชุมบ่อยๆ ช่วยแก้ปัญหา เป็นการปรับทิฐิ ความคิด ความเข้าใจให้ตรงกัน ด้วยการประชุมทุกฝ่าย ทุกคนในชุมชน

2.ใช้การพูดคุย และกระบวนการที่หลากหลายในการแก้ปัญหาเด็ก

3.การช่วยกันแก้ไขปัญหามาจาก 3 องค์กร คือ บ้าน วัด โรงเรียนหรือชุมชน

4.การที่เด็กผูกพันกับชุมชน เพราะเขาได้มีส่วนร่วมกับชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมสร้าง เช่น การทำปุ๋ย การทำบ้านดิน การช่วยกันเตรียมงาน เป็นต้น

5.อาศัยองค์ประกอบหลายส่วน ต้องร่วมมือกันทั้ง ชุมชน วัด โรงเรียน และผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน รวมถึงรัฐบาลให้การสนับสนุน

6. ต้องให้สัมมาทิฐิเป็นเรื่องแรก

7. ความสัมพันธ์ของนักเรียน กับบุคลากรทางการศึกษา เป็นเหมือนพี่น้องกัน สนุกกันมาก เชื้อใจกันแล้วมาปรึกษาเมื่อมีปัญหา (บุคลากรทางการศึกษามีเมตตา)

8. การอยู่ใกล้ชิด เป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงเด็กได้มาก การพูดคุยกัน เปิดใจต่อกัน ทำให้รู้ว่าแต่ละคนเป็นอย่างไร หาวิธีการปรับตัว หรือฝึกให้รู้เขารู้เรา

การฝึกให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องกระบวนการกลุ่มเป็นสิ่งที่สำคัญและเกิดประโยชน์ต่อ นักเรียน ในเรื่องของการฝึกการอยู่ร่วมกัน การยอมรับฟังความคิดเห็น ข้อติชมของเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ขณะเดียวกันก็เป็นวิธีการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างกันของนักเรียนได้

“ก็อาศัยการใกล้ชิด การที่เราอยู่ใกล้ชิดเขา รู้ปัญหาเขา ทั้งตัวต่อตัวด้วย แล้วก็อาศัยระบบหมู่ กลุ่ม ช่วยกัน กระบวนการกลุ่มด้วย อาศัยวิธีนี้

เพราะระบบกลุ่มจะมีพลังมากกว่า ถ้าเราสามารถพัฒนาเป็นกระบวนการ จะทำให้ **เด็กมีพลังมากกว่า** แต่ในระบบบุคคล เราก็ต้องเจาะรายละเอียด คือใครที่มีปัญหา ถ้าเราสามารถพูดคุยได้ อันนี้จะช่วยแก้ปัญหาได้เยอะ เข้าถึงตัวเลย เพราะว่าเด็กเนี่ยถ้าเขาอยู่ตามลำพังตัวเองก็จะคิดไปตามประสา

ถ้าเราสามารถเข้าถึงตัวเขาได้มาก มันจะแก้ปัญหาได้ดีขึ้น ตรงกับวิถีพุทธคือ สิลสมมติ ปัญญา”

“ต้องอาศัยรุ่นพี่ช่วย รุ่นพี่เขารู้ปัญหา ได้กำลังรุ่นพี่ ก็จะดูแลได้ อยู่กับคนมันก็มีปัญหาเรื่อยๆ ไม่หมดปัญหาหรอก ช่างนอกโอกาสที่ครูจะแก้ปัญหา..เด็กช่างนอก อย่างมากก็แก้ปัญหาเฉพาะในโรงเรียน พอจบแล้ววิถีชีวิตของเขาก็คงตั้งเยอะ ต้องปล่อยให้ทางบ้าน และเพื่อนช่วยแก้ แต่พวกเรามันกินอยู่หลับนอนตั้งแต่เข้ายันเย็น มันเหมือนครอบครัวเดียวกัน เราก็จะเห็นปัญหาจุกๆจิกๆ ก็แก้ไขไปเรื่อย ของเราเป็นการศึกษาแบบมหาลัยชีวิต แบบตลอดชีวิต...”

(สมณะกล้าตายปฟโล , 28 กุมภาพันธ์ 2547)

ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา ทางบ้านหรือทางครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติโสภณอย่างมาก ด้วยความร่วมมือร่วมใจนี้เอง ทำให้นักเรียนได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากสมาชิกในชุมชนและครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

“เด็กที่มีปัญหาต้องเรียกมาคุยเลย ใช้กระบวนการที่หลากหลายในการแก้ปัญหา...ครูคนไหน เหมาะกับเขา พี่คนไหนเหมาะกับเขา น้อง คนไหนเหมาะ หรือใช้กระบวนการกลุ่มยกทีม หรือใช้ กระบวนการของวัดช่วย ของชุมชน

ช่วยกันทั้ง 3 องค์กร คือ บ้าน วัด โรงเรียนทั้งชุมชน แต่การศึกษาข้างนอกทำแยกส่วน เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาเด็กมันทำไม่ได้ครบวงจร แล้วครูก็ไม่ได้ทุ่มเทอย่างจริงจัง เพราะไม่ใช่เด็ก ประจำ เพราะฉะนั้นก็จะไม่เห็น การศึกษาเขาแค่ 7 คาบ 8 คาบ ออกไปแล้วมันไม่ใช้การศึกษา...จะไปเล่น เน็ต...อะไรก็ได้ ไม่ใช่การศึกษา”

(สัมภาษณ์ครูใหญ่ , 14 กรกฎาคม 2547)

การดูแลหรือการสอนนักเรียนจึงเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างบุคลากรทางการศึกษา สมาชิกในชุมชนสันติอโศกและนักเรียน การที่นักเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชนนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการเรียนรู้ในเรื่องการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่าง ปกติสุข

เนื้อหาที่สอน

สอนเรื่องชีวิต เน้นเรื่องคุณธรรม โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก เป็นโรงเรียนที่เกิดจาก ชุมชน ชุมชนจึงให้ความสำคัญในเรื่องการดำรงชีวิต ซึ่งชาวอโศกถือว่าการปฏิบัติและฝึกตน

สื่อ/บรรยากาศ/สถานที่

สื่อ/บรรยากาศ/สถานที่ ที่เป็นปัจจัยช่วยสนับสนุนให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมา สิกขาสันติอโศกประสบความสำเร็จคือ การจัดสิ่งแวดล้อมเป็นห้องเรียน การจัดบรรยากาศ การควบคุม สิ่งแวดล้อม การใช้ชุมชน / กิจกรรมชุมชนเป็นสื่อในการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกัน ระยะเวลาหนึ่งอย่างต่อเนื่อง

“ไม่ใช่เขาไปทำงานอย่างเดียว แต่คือการเรียนรู้ โดยเอากิจกรรมของชาวชุมชนชาวอโศกเป็นสื่อ เป็นกิจกรรมที่จะสอนไปในตัว งานอโศกรำลึกก็มี 5 ก็จะได้เด็กช่วยเตรียมงานด้วย ซึ่งเด็กก็จะช่วยแบ่ง เบางานผู้ใหญ่ ...ชาวอโศกเป็นเหมือนว่ากระบวนการมันเชื่อมโยงกันตลอด มันกลุ่มเดียวกัน เหมือน ครอบครัวใหญ่ ครอบครัวเดียวกัน มีงานอะไรมามันก็รับรู้ร่วมกัน เด็กก็รับรู้ไปด้วย ”

(สมณะกล้าตาย ปฟโล , 28 มิถุนายน 2547)

ง. ปัจจัยด้านนักเรียน

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้การจัดการศึกษาสำเร็จอีกด้านหนึ่งก็คือ เกิดจากตัวนักเรียน และเกิดจากสภาพแวดล้อมรอบตัวที่ส่งผลต่อนักเรียน ซึ่งก็คือ นักเรียนมีความเต็มใจและตั้งใจจะมาศึกษาในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ซึ่งอาจเกิดจากนักเรียนเองมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักการปฏิบัติตามแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก หรืออาจเพราะนักเรียนมีความพร้อม ซึ่งอาจเกิดจากสภาพแวดล้อมรอบตัวที่ส่งผลต่อนักเรียน ทำให้เขา มีความผูกพัน ซึมซับ โรงเรียนและวัด – เพราะชอบบรรยากาศของวัด ชอบคนหมู่มาก หรือการได้มาปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับโรงเรียน ชุมชน และวัด

ความรู้สึกที่แสดงถึงเหตุผลที่เป็นปัจจัยสนับสนุนด้านนักเรียน

นางสมบัติ วรรณศิลป์

มันดี – ทำไม่ถึงรู้ว่ามันดี – **รู้จักคทาซอน** เขามาเรียนก่อน ตอนนี้เขาจบแล้ว จบปริญญาไปแล้ว เพิ่งจบปีนี้ เขาเรียนปริญญาตรีที่รามฯ

เห็นเขาดีกก็เลยส่งมาก **แล้วเขาก็อยากมาเองนะ ไม่ได้บังคับ... เพราะมีพี่ตาย** น้องของคทาซอน พุดให้เขาฟัง เขาก็เลยอยากมาตั้งแต่อายุ 1 แต่ที่นี้เขายังไม่รับ คทาซอนกลับบ้านก็บอกว่าแม่ไปถามพี่ซอนหน่อยสิ ก็ไปถามเขา เขาก็บอกว่าต้องจบป.6 ถึงไป เขาสัมครใจมาเอง เราไม่ได้บังคับนะ

นางสมัย สว่างวงศ์

เขามีความสนใจ จบแล้วก็บอกว่าจะไปเรียนที่กรุงเทพฯ นะแม่ แม่ว่าไปก็ไปสิ จบป.6 ก็มาเลย / เป็นหลานชาย / เขาช่วยบางครั้ง บางครั้งเขาก็ช่วย **เป็นคนซื่อสัตย์** / ทำพวกชมพู่ พวกอะไร...(เห็นไปถามนักเรียน) ทำสงหน้าวัด

ครูสมพงษ์

เด็กที่นี้ต่างจากเด็กข้างนอก ต่อให้ดื้อหรือเลวที่สุด ในนี้ก็ยิ่งดึกว่าเด็กข้างนอกหลายเท่า เพราะเขามีศีล เขามีความละอายอย่างน้อยเขาก็ละอายที่จะพูดปด **ผมนับถือเด็กที่นี้เพราะการจะอยู่ที่นี้ได้ไม่ใช่เรื่องง่าย** ผมว่าผู้ใหญ่บางคนก็ไม่สามารถอยู่ได้หรอก ให้มาทำเหมือนเด็กที่นี้จะทำได้ไหม สิ่งที่ผมอยาก

จ.ปัจจัยด้านครอบครัว / ผู้ปกครอง

จากการศึกษาพบว่าครอบครัวมีส่วนสำคัญที่ทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จ กล่าวคือ ครอบครัวของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภณส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่สนใจปฏิบัติธรรม จึงมีการปลูกฝัง อบรมสั่งสอน การพาไปคบคุ่นกับบรรยากาศธรรมะ มีส่งเสริมสนับสนุน ไม่ปิดกั้น อนุญาตให้นักเรียนมาเรียน ช่วยเหลือและให้กำลังใจ มาเยี่ยมนักเรียนอย่างน้อยปีละ 1 – 2 ครั้ง ผู้ปกครองต่างเชื่อมั่นในรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ผู้ปกครองศึกษาธรรมะ เพื่อเป็นตัวเชื่อมระหว่างโรงเรียนกับบ้านและเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความประทับใจและความศรัทธาให้กับลูก โดยการปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของนักเรียน เช่น ถือศีล / ไม่ติดอบายมุข / ปฏิบัติธรรม- ไม่กินเนื้อสัตว์

นายสุขแก่น สิทธิโชติ

ผมว่าก็ดีแล้ว ผู้ปกครองเราก็ไม่ได้เสียตังค์เท่าไร เขาทำงานอย่างนี้ เขาเรียนก็ช่วยตัวเอง เสื้อผ้า่านา แพรกที่นี้หมด พ่อแม่ก็เสียค่ารถมาเยี่ยมลูก...การเรียนข้างนอก ทั้งชุดนั้นชุดนี้ ปีหนึ่งปีหนึ่งหมดไปหลายตังค์ อยู่ที่นี่ ถึงแม่หลายชุด พ่อแม่ก็ไม่ต้องซื้อให้ ที่โรงเรียนซื้อให้หมด

นายวิชัย วงศ์วิสุ

ตั้งแต่ปีที่แล้ว เขาเริ่มเป็นผู้ใหญ่ เขาชิมชั้บจากที่นี้ แล้วก็มาคุยให้เราฟัง แล้วเราก็รู้สึกว่ เรามีตัวเชื่อมให้เขาได้ ถ้าเราไม่ปฏิบัติลูกก็คงเสียใจ เราเองก็สนใจอยู่แล้ว เลยมีเรื่องราวที่จะคุยยาวขึ้น เรื่องอื่นคุยแล้วไม่มีสาระแล้วก็จบ อันนี้มันเป็นเรื่องของจิตวิญญาณกับจิตวิญญาณ คุยกัน มันเป็นเรื่องมนุษย์มนุษย์คุยกัน

นางสมัย สว่างวงศ์

ถ้าปอกกลับไปบ้านก็กิน บางครั้งก็กินบ้างไม่กินบ้าง ลูกกลับไปเราก็กินกับลูก
เขากบอกเหมือนกันว่า อย่างนี้อย่าทำนะแม่มันบาป / ลูกบอกเรา เราก็ทำด้วย อย่างสัตว์เราก็ไม่ฆ่า แต่เรากิน แต่เราไม่ได้ฆ่า ไม่ได้ทำ
รู้ตั้งแต่คาพาซอนมาเรียนที่นี้ / ก็เห็นที่นี้มันดีกว่า สิ่งแวดล้อมดี ก็มาดู พี่ชายของแม่ ก็มาดูบ่อยๆ มาเรื่อยๆ เป็นญาติธรรมมาหลายปีแล้ว / 22ปี

4.5.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

การที่สังคมภายนอกมองว่า ชุมชนชาวอโศกมีความสามารถในการบริหารจัดการภายในองค์กรได้ดี จึงมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนสันตือโสภนั้นเองเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษา คือ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ลดน้อยลงเพราะการที่ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ภายนอกชุมชนมากขึ้น

การที่ชุมชนสันตือโสภมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้สมาชิกในชุมชนมีปริมาณงานมากขึ้น แต่จำนวนบุคลากรเท่าเดิม เมื่อบุคลากรมีน้อยต้องทำงานมาก ทำหลายอย่างก็ต้องจัดตารางเวลาให้กับงานแต่ละอย่าง ทำให้ระยะเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆลดน้อยลง โดยเฉพาะในด้านเวลาที่จะพบปะพูดคุยกันระหว่างสมาชิกมีน้อยลง การมุ่งทำกิจกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆเรื่อง ก็ทำให้ความเข้มข้นในบางเรื่องลดน้อยลงไป โดยเฉพาะการร่วมงานกับสังคมภายนอก ซึ่งในการดูแลนักเรียนต้องอาศัยความใกล้ชิด ต้องทันกับเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบข้างทางสังคมและชุมชนที่เกิดขึ้นที่นักเรียนได้รับรู้ นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกจากกิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้และการเข้ามาของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมต่างๆที่เข้ามาในชุมชน ทำให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับบุคคลภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และซึมซับการเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว

การที่นักเรียนต้องเรียนรู้ตามฐานงาน ซึ่งทุกฐานงาน ก็มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกทั้งในเรื่องการค้าขายและการติดต่อสื่อสาร เพราะ หลักการของชาวอโศกเองมีว่าเมื่อพึ่งตนเองได้ก็จะเป็นที่พึ่งของคนอื่นด้วย และสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือสื่อที่เป็นการดำเนินการตามหลักของชาวอโศกคือการประกอบอาชีพต่างๆ เนื่องจากสันตือโสภเป็นชุมชนที่อยู่ในเมือง อาชีพส่วนใหญ่ของคนในเมืองและชาวอโศกคือ การค้าขายและงานบริการ

ชาวอโศกมีหลักในการดำเนินชีวิตคือ ใช้สิ่งของที่ไม่เป็นโทษหรือเป็นโทษต่อร่างกายและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด การรับประทานอาหารที่ปรุงอย่างง่ายแต่รักษาคุณภาพของอาหาร ชาวอโศกจะรับประทานข้าวกล้อง ข้าวแดง รับประทานอาหารประเภทผักและธัญพืชเป็นหลัก รับประทานผักผลไม้ไร้สารพิษ ซึ่งก็เกี่ยวเนื่องกับการปลูกผักไร้สารพิษ และการผลิตสิ่งของที่ใช้สารอันตราย ซึ่งก็รวมถึงเครื่องอุปโภค บริโภคทุกชนิด เช่น สารทำความสะอาดร่างกาย สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน ฯลฯ แม้สิ่งที่เป็นของใช้ในชีวิตประจำวันก็เอาใจใส่ในการผลิตสินค้าที่นำสมุนไพรมาใช้ผลิตในราคาต่ำกว่าทุน ตามหลักการดำเนินชีวิตของชาวอโศกคือ การขายของต่ำกว่าทุน หรือขายเท่าทุน

เมื่อชาวอโศกคิดว่าวิธีที่จะรักษารวมชาติสิ่งแวดล้อมและสามารถผลิตสิ่งของที่เป็นประโยชน์ให้กับตนเองได้แล้ว ก็นำมาเผยแพร่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อสังคม เพื่อนำสาระที่ได้มาเป็นประโยชน์ของสังคม ตามหลักปรัชญาชีวิตของชาวอโศกว่า ต้องพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถเพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตัวเองและเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น เราจึงมักได้ยินคำว่า ประโยชน์สูง ประหยัดสุดเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

จากข้อมูลเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า ปัญหา/อุปสรรคด้านความสัมพันธ์ในชุมชน ส่งผลเป็นลูกโซ่ และกระทบด้านอื่นอย่างเห็นได้ชัด คือ เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกมากความสัมพันธ์ภายในก็ลดลง ทำให้ได้ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนลดลง ประสิทธิภาพก็ลดลง แต่ขณะเดียวกัน ชาวอโศกก็พยายามปรับประคองความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เมื่อเกิดปัญหาก็จะใช้การประชุมร่วมกัน เพื่อคิดหาทางแก้ไข ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จและประคองตัวอยู่ได้จึงได้แก่ บุคลากรในชุมชน ที่ต้องมีความเข้มแข็งทางจิตใจ ไม่ท้อแท้ย่อมนไหว พร้อมที่จะลุกขึ้นสู้ทุกสถานการณ์

การที่นักเรียนได้เห็นสภาพการดำเนินชีวิตของคนภายนอก เร่งรีบ การเห็นสภาพรถติด การได้ยินข่าวสารเรื่องราวของภายนอก ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องภายนอกได้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน นักเรียนก็จะซึมซับสิ่งเหล่านี้ทุกวันๆ ซึ่งก็มีผลให้เขาเกิดการเรียนรู้ทางสังคมภายนอก บางเรื่องราว นักเรียนได้รับโดยตรงและรวดเร็วกว่าผู้ใหญ่ในชุมชนซึ่งยุ่งวุ่นวาย ทำงานด้านใดด้านหนึ่ง ไม่ได้มีโอกาสมาสัมพันธ์หรือคลุกคลีกับนักเรียนได้เต็มที่ บางทีก็ทำงานจนลืมนอน ลืมดูแลอย่างใกล้ชิด ซึ่งสาเหตุหนึ่งก็เพราะครูฐานเองก็ยังขาดการสร้างตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาว่า การสอนนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญกว่าการทำงาน ต้องมุ่งให้นักเรียนเรียนรู้จากการทำงานมากกว่าจะห่วงว่าทำอย่างไรให้งานสำเร็จ ดังที่ประชุมคณะครู ที่สมณะกล้าตายได้ให้คำแนะนำต่อคณะครูว่า

ครูฐาน เป็นผู้ที่อยู่กับเด็กมาก เพราะฉะนั้น

- พึงพัฒนาบทบาทตัวเองให้มาก
- ให้ความอบอุ่น ให้กำลังใจเด็ก เด็กจะได้รู้สึกอบอุ่น มีความสุข
- ทำอย่างไรให้มีบทบาทมากขึ้น

ปัญหา – ครูฐานอาจไม่เข้าใจภาวะของเด็ก

- ครูฐานถ้าเข้าใจเด็กเป็นองค์รวม จะรู้จักเด็กมากขึ้น เด็กเขาประสบกับภาวะต่างๆหลายเรื่อง

ครูฐานไม่ควร

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม ประชุมคณะครู เวลา 16.00 น.วันที่ 7 สิงหาคม 2547)

แม้จะมีครูฐานคอยดูแล บางทีก็มีพลาดบ้าง เพราะงานในฐานะหรือกิจกรรมมีมากทำให้ดูแลได้ไม่ทั่วถึง แต่ชาวอโศกก็พยายามหาทางแก้ไขโดยการประชุมพูดคุยกันหลังทำกิจกรรม โดยครูฐานจะถามว่าได้พบเจออะไรบ้าง รู้สึกอย่างไร ซึ่งแน่นอนว่านักเรียนก็บอกได้ไม่ทั้งหมด หรือบางอย่างอาจไม่ได้บอก ทำให้ครูฐานได้ดูแลนักเรียนเพียงบางเรื่อง ก็เลยมีประเด็นว่า อาจไม่เท่าทันกับความคิดและการเรียนรู้ของนักเรียนที่เกิดขึ้น ขณะที่ปฏิบัติสัมพันธ์กับภายนอก

การอบรมดูแลสั่งสอนนักเรียนอย่างใกล้ชิด จึงส่งผลต่อการพัฒนาด้านคุณลักษณะนิสัยของนักเรียนมากที่สุด ถ้านักเรียนไม่ได้รับการฝึกให้มีพื้นฐานทางจิตใจที่เข้มแข็งพอ จากการเรียนรู้ปรับตัวในระบบการจัดการศึกษาของชุมชนที่เน้นเรื่องการเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตด้วยหนทางที่ถูกต้อง การได้รับการฝึกให้ทำงาน

และผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องตามมาก็คือ การทำให้ชาวอโศกมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนน้อยเกินไป โดยเฉพาะด้านการศึกษาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เพราะนักเรียนยังต้องการการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด มิเช่นนั้นนักเรียนจะเกิดปัญหาได้ง่าย อาทิ ปัญหาเสพติด อาจเข้ามาโดยไม่รู้ตัว ความเข้มแข็งทางจิตใจเมื่อมองเห็นสิ่งแวดล้อมภายนอก การรับรู้สื่อที่ไม่ได้ผ่านการกรอง ซึ่งอาจทำให้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีสุขภาพจิตวิญญาณยากขึ้นไปอีก เพราะต้องควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด

จากการศึกษาพบว่านอกจากบุคลากรและความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ลดน้อยลงจะเป็นอุปสรรคในการจัดการศึกษา ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งก็คือ เรื่องการสอนเนื้อหาวิชาการที่มีการส่งเสริมด้านวิชาการน้อย ผลที่ออกมาก็คือ เด็กค่อนข้างอ่อนในเรื่องวิชาการ ซึ่งก็ต่อเนื่อกันกับปัญหาที่ว่า ชาวอโศกก็ต้องใช้ความรู้ทางวิชาการบูรณาการให้เข้ากับชีวิตจริงเพื่อที่นักเรียนจะเรียนรู้วิชาการควบคู่กับการทำงานได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ครูบางท่านให้ข้อคิดว่า เป็นเรื่องที่ทำได้ยากหากจะบูรณาการศีลธรรมกับอาชีพทำได้ แต่วิชาการกับการงานเป็นเรื่องยากดังที่ครูชูปเล่าว่า

“เราสอนแบบนี้ แต่พอขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งสอนอีกแบบหนึ่งไม่มีความต่อเนื่องกัน ครั้นเราจะเสนอก็คู่มือคู่มือ ด้วยวัยวุฒิและคุณวุฒิ แล้วอาจดูเป็นการลวงเกิน อีกอย่างโดยบุคลิกเป็นคนทีพูดจาค่อนข้างแข็ง หัวขุ่นๆ เสียงดัง มีหลายคนเคยพูดว่าไม่ต้องเสียงดังได้ไหม มันก็ยาก เป็นความเคยชินเป็นนิสัยผู้ใหญ่เคยติติงมาก็พยายามปรับบ้างแต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายเพราะเป็นนิสัยติดตัวมานาน แต่ใจไม่มีอะไร

เรื่องการแต่งตัวก็เหมือนกัน คือ แต่งอย่างไรก็ได้ มีอะไรใส่อันนั้นจะได้ไม่ต้องไปซื้อใหม่ แต่มีให้ผมผมก็ใส่ ไม่ได้อะไรกับเรื่องนี้มาก

เรื่องอาบน้ำร้อนมาก่อนผมค่อนข้างแย้ง เพราะมันเป็นไปไม่ได้ทุกเรื่องหรอกที่ผู้ใหญ่บางคนจะรู้เรื่องบางเรื่องดีกว่าผม อาบน้ำร้อนมาก่อนอาจจะเป็นน้ำร้อนคนละบ่อก็ได้ มันคนละประสบการณ์ แต่ก็พูดอะไรไม่ได้หรอก เียบไว้ดีกว่า”

(22 กรกฎาคม 2547)

คุณกวีเล่าว่า

“ทุกวันนี้ก็มีปัญหา แต่เราจะทำอะไรให้เขามีวิชาการที่สอดคล้องกับกิจกรรม จะบูรณาการทางการศึกษาอย่างไรให้มันคล้องตัวในการทำงาน คล้องตัวกับวิถีชีวิต..ปัญหา คือ เรื่องบูรณาการทางการศึกษา”

ประเด็นหนึ่งที่ชุมชนต้องไปเกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรงก็คือ การที่สมณะโพธิรักษ์และชาวชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่า การศึกษาจะต้องจัดให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง และสภาพสังคมของไทยดั้งเดิมแน่แท้ ไม่ใช่การหยิบนำองค์ความรู้จากภายนอกมาใช้โดยไม่มี การปรับให้เหมาะสม ดังที่สมณะโพธิรักษ์พูดว่า

“ต้องมีปัญญาสาระที่จะเอาประยุกต์ ชัดอยู่แล้วว่าวัฒนธรรมมันต่างกัน ภูมิศาสตร์มันต่างกัน...เพราะฉะนั้นยังวิญญูณยังต่างกัน พฤติกรรมต่างกัน เราก็ต้องเอามาให้รู้ของเรา... เราจะกู้กลับ ดึงชุมชนเข้ามามีวัฒนธรรมในแบบของเรา...ใช้สอยแบบของเรา มีพฤติกรรมดำเนินชีวิตแบบของเราไป การศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง ต้องสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ สังคม ตรงที่เราอยู่...”

การจัดการศึกษาจึงควรวิเคราะห์สภาพการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรมไทย แล้วแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่สนใจในแบบเดียวกันลักษณะวิถีชีวิตและแนวคิดเหมือนกัน พวกเขาแสวงหาความจริงของชีวิต ไปจนถึงกลุ่มคนภายนอกที่มีความแตกต่างหลากหลาย มีความคิดความเชื่อ ที่ต่างกับชาวอโศก เป็นสังคมกลุ่มน้อยที่มีพลังขับเคลื่อนให้เห็นภาพความสำเร็จปรากฏในสังคม เพื่อใช้เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนและองค์กรต่อไป

บทที่ 5

โรงเรียนวิถิพุทธ : โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นโรงเรียนที่มีลักษณะเหมือนโรงเรียนอื่นๆในระบบของรัฐที่เน้นการเรียนการสอนเนื้อหาวิชาการ ที่เริ่มให้ความสนใจ และให้ความสำคัญของหลักสูตรทางพระพุทธศาสนามากขึ้น ด้วยการพยายามบูรณาการพุทธศาสนาเข้าสู่โรงเรียนทั้งระบบ ด้วยความพยายามบูรณาการและสอดแทรกพุทธศาสนาลงในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อที่จะนำวิถิพุทธ วิถีธรรม วิถีไทย เข้าสู่วิถีการเรียนรู้ในโรงเรียน

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมและนำเสนอข้อมูลจากการลงพื้นที่ศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ : โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางในขอบเขตต่อไปนี้

5.1 ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนวิถิพุทธมัธยมวัดบึงทองหลาง

ผู้วิจัยนำเสนอเนื้อหาโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ได้แก่ สภาพทั่วไปของโรงเรียน ประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งโรงเรียนตามแนวคิดทางพุทธศาสนาของชาวอโศก จำนวนนักเรียนแยกตามระดับชั้น ข้อมูลพื้นฐานด้านบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียน ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

5.2 หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

5.3 วิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ผู้วิจัยนำเสนอตามกรอบแนวทางในการดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ 5 ด้านได้แก่

- ด้านการบริหารจัดการ
- ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์
- ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม
- ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต
- ด้านการจัดการเรียนการสอน

5.4 ผลการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถิพุทธของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

5.4.1 ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธ

5.4.2 ผลที่เกิดขึ้น/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน

1. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นๆ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ
2. ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

5.5 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

ข้อมูลที่น่าสนใจได้นำมาเสนอได้มาจากการสัมภาษณ์ พุดคุย สอบถามแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง การเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในโรงเรียนของผู้วิจัย และศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน

5.5.1 ประวัติ / ความเป็นมาโรงเรียนวิถีพุทธมัธยมวัดบึงทองหลาง

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีความสัมพันธ์กับวัดนับแต่ก่อตั้ง เพราะพระครูพิศาล วิริยคุณ เจ้าอาวาสวัดบึงทองหลางได้มอบที่ดิน 20 ไร่ 2 งาน 30 ตารางวา ให้กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามเจตนารมย์ของพระครูธรรมสมาจารย์ (หลวงปู่พัก ธมมทัตโต) ที่ต้องการให้ลูกหลานในท้องถิ่นได้รับการศึกษา "โรงเรียนบึงทองหลางพิทยา จึงได้ประกาศจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2522 ต่อมาในปี พ.ศ.2527 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง" เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างวัดกับโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียนเล่าให้ฟังว่า ตอนตั้งโรงเรียนนี้หวังจะทำให้เป็นโรงเรียนเตรียมอุดม แม้เป็นที่ของวัด ได้รับจากวัด ก็ไปบอกวัด อยากให้เป็นชื่อโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ในสมัยนั้นวัดก็โด่งดัง แล้วก็ต้องการเชื่อมต่อให้ความเป็นปึกแผ่น อยากให้วัดกับโรงเรียนใกล้ชิดกัน ก็ไม่ประสงค์จะให้เปลี่ยนชื่อโรงเรียน แต่ก็ได้เปลี่ยนหนึ่งครั้ง จากเดิมชื่อบึงทองหลางพิทยา พื้นที่ของโรงเรียนเป็นของหลวงปู่พัก แต่คนที่มอบที่ดินให้สร้างโรงเรียนคือ พระครูพิศาลวิริยคุณ ท่านมองการณ์ไกล ท่านต้องการให้มีทั้งโรงเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา (สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2548)

5.1.2 สภาพทั่วไปของโรงเรียน

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางตั้งอยู่บนพื้นที่ 25 ไร่ มีอาคารเรียน 5 หลัง อาคารเรียนชั่วคราว 1 หลัง อาคารฝึกงาน 2 หลัง อาคารอเนกประสงค์ 1 หลัง หอพระพุทธรูปประจำโรงเรียน 1 หลัง และอาคารประกอบ 2 หลัง ได้แก่ สำนักงานประชาสัมพันธ์และสำนักงานกิจกรรมลูกเสือ ในปีการศึกษา 2546 โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางได้เข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โครงการรักการอ่าน และได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียน 1 อำเภอ 1 โรงเรียนในฝัน ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมด 2,088 คน มีครู 91 คน

วิสัยทัศน์	“วิถีพุทธ วิถีธรรม นำวิถีไทย จัดการเรียนรู้อยู่ด้วยเทคโนโลยี สู่วิทยาลัยในฝัน”
พันธกิจ	1. พัฒนาระบบการเรียนการสอนด้วยหลักพุทธธรรมนำวิถีพุทธ 2. พัฒนาครู นักเรียน ในการจัดการเรียนรู้อยู่ด้วยสื่อเทคโนโลยี
เป้าประสงค์	นักเรียนมีคุณลักษณะที่ sobresiding สามัคคี มีวินัย รู้จักภัย ใจกตัญญู รู้หน้าที่ ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียน “บึงทองหลางสร้างคนดี”

ด้านบุคลากรทางการศึกษา

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง แบ่งครูตามกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาต่างๆได้ดังนี้ กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ 12 คน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชา วิทยาศาสตร์ 11 คน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาต่างประเทศ 10 คน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม 10 คน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย 9 คน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาสุขศึกษาและพลศึกษา 7 คน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาศิลปะ 5 คน และกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาการงานอาชีพ 15 คน ผู้รับผิดชอบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 1 คน ในการบริหารงานของโรงเรียนมีบุคคล 4 กลุ่มที่มีบทบาทในการร่วมจัดการศึกษา ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 15 คน ผู้บริหารโรงเรียน 6 คน คณะครู ตลอดจนผู้ปกครองและชุมชน

1. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประกอบได้ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ 6 คน ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์ 2 รูป ผู้แทนองค์กรท้องถิ่นและองค์กรชุมชน 3 คน ผู้แทนครู 1 คน ผู้แทนศิษย์เก่า 1 คน ผู้แทนผู้ปกครอง 1 คน และผู้บริหารโรงเรียน 1 คน ทำหน้าที่ กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาของสถานศึกษา ให้ความเห็นชอบ

แผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา ให้ความเห็นชอบในการจัดทำสาระหลักสูตร และกำกับติดตามการดำเนินงานของแผนสถานศึกษา

2. ผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหาร 6 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน ผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา 5 คน ซึ่งให้การสนับสนุนและควบคุมดูแลระบบการบริหารทั้ง 5 กลุ่มงาน อันได้แก่ กลุ่มงานธุรการ กลุ่มงานวิชาการ กลุ่มงานปกครอง กลุ่มงานบริการและกลุ่มงานบริหารทั่วไป แต่ละฝ่ายจะมีกรรมการประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยหรือหัวหน้างาน เช่น หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานในสายงานนั้นๆ และกรรมการทุกคนมีหน้าที่กำหนดแผนพัฒนาโรงเรียน และปฏิบัติตามแผน พร้อมทั้งติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ในเรื่องของผู้เรียน กระบวนการและปัจจัย

3. ครู – บุคลากร

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีครู และบุคลากรทางการศึกษา มีครูจ้างสอนและครูรายเดือน ครูที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางส่วนใหญ่เป็นครูที่สอนที่นี่มานานนับ 10 ปีขึ้นไป จึงได้มีโอกาสสัมผัสประสบการณ์การจัดการศึกษาของโรงเรียนในหลากหลายรูปแบบ และมีภาพความหลังประทับใจเล่าให้ฟังว่า ชอบผู้บริหารคนนั้นคนนี้เพราะเหตุใด แต่ก่อนโรงเรียนเป็นอย่างไร ขณะเดียวกันก็เห็นความเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป(สังเกตุแบบมีส่วนร่วม ,2547)

4. ผู้ปกครองและชุมชน

มีบทบาทสำคัญในการดูแล กวดขัน ควบคุม ความประพฤติและการเล่าเรียนของนักเรียน เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับนักเรียน ครูจะเชิญผู้ปกครองมาพบ มาชี้แจงปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งหาหนทางแก้ไขร่วมกัน การได้เข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในห้องปกครอง พบปัญหานักเรียนรายวัน ในหลายเรื่อง ทั้งเรื่องเกี่ยวกับการเรียน และเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติ มีผู้ปกครองเข้ามาพบครูทุกวัน ผู้ปกครองบางคนมาประจำจนคุ้นเคยกับคณะครู

5.1.3 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน

ชุมชน 101 บึงทองหลาง

ตั้งอยู่ที่ ซอย 101 ถนนลาดพร้าว แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร

เป็นชุมชนขนาดเล็ก และเป็น “ชุมชนแออัด” เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2535 ตามประกาศ กรุงเทพมหานคร

ที่ดินเป็นของวัดบึงทองหลาง ซึ่งได้เปิดให้เช่าทำนา แต่การทำนาไม่ได้ผล เนื่องจากศัตรูพืชรบกวนมากจึงได้จัดสรรให้ผู้ยากไร้เลือกจับจองเป็นที่อยู่อาศัย แบ่งเป็นแปลงๆละ 50 ตารางวา โดยเสียค่าเช่าที่ดินให้วัดบึงทองหลาง ตารางวาละ 1 บาท/เดือน(ปีละ 600 บาท) และเสียค่าภาษีที่ดินปีละ 100 บาท เมื่อมีคนมาอยู่มากเข้าก็กลายเป็นชุมชน

สภาพชุมชนมีพื้นที่ประมาณ 27 ไร่ เป็นชุมชนที่มีสภาพไม่แออัด การจัดตั้งบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย ถนนในชุมชนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีน้ำประปา มีเตอรไฟฟ้า และมีโทรศัพท์เป็นของตนเอง แต่ไม่มีท่อระบายน้ำ ทำให้มีน้ำท่วมขังเมื่อมีฝนตก

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและนับถือศาสนาพุทธ(ข้อมูลปี พ.ศ.2543) จำนวน หลังคาเรือน 98 หลังคาเรือน จำนวนครอบครัว 210 ครอบครัว จำนวนประชากร 798 คนชาย 416 คน หญิง 382 คน

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ตั้งอยู่ในเขตบางกะปิ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่เดิมมีอาชีพเกษตรกรรม ต่อมาชุมชนขยายจึงเปลี่ยนอาชีพเป็นอาชีพรับจ้าง และค้าขาย

อาณาเขตชุมชน	ทิศเหนือ	ติดต่อ	ชุมชนสุขสันต์ 26
	ทิศใต้	ติดต่อ	ที่ดินเอกชน
	ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ที่ดินเอกชน
	ทิศตะวันออก	ติดต่อ	วัดบึงทองหลาง

โรงเรียนได้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนต่างๆในซอยลาดพร้าว 101 และได้จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ปลอดภัยสะอาดดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้เข้มแข็ง

ชุมชนในเขตบางกะปิ

เขตบางกะปิ เป็นหนึ่งในเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ 29,699 ตารางกิโลเมตร เป็นศูนย์รวมความเจริญด้านต่างๆแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ มีบริการพื้นฐานทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมอยู่ในมาตรฐานสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จูงใจประชาชนให้อพยพจากชนบทเข้ามาศึกษาหรือหางานทำ ซึ่งเป็นผลให้เกิดปัญหาความแออัดคับคั่ง จำนวนประชากรสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิน

ขีดความสามารถของทางราชการที่จะให้บริการได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอ ประชาชนที่ยากจนต้องอาศัยอยู่ในบริเวณที่มีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน และประสบปัญหาต่างๆมากมาย เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย การศึกษา ตลอดจนความมั่นคงในที่ดินที่อยู่อาศัย

สภาพภูมิประเทศ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ เขตบึงกุ่ม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ เขตบึงกุ่มและเขตสะพานสูง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ เขตห้วยขวาง เขตวังทองหลางและเขตลาดพร้าว
ทิศใต้	ติดต่อกับ เขตสวนหลวง และเขตประเวศ

พื้นที่การปกครอง แบ่งเป็น 2 แขวง ได้แก่ แขวงคลองจั่น และแขวงหัวหมาก

สภาพครอบครัวของนักเรียน

ฐานะครอบครัวโดยส่วนใหญ่ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง ผู้ปกครองส่วนใหญ่รับจ้างเลี้ยงชีพ หาเช้ากินค่ำ ไม่ค่อยมีเวลาในการดูแลหรือเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน

ผู้ปกครองคนหนึ่ง(งานกีฬาที่ 16 พ.ย.2547)เล่าให้ฟังว่า “เวลามีนงานที่โรงเรียน ชุมชนไม่ค่อยมาร่วมงาน น้อยมากที่ผู้ปกครองจะมา เขาก็ทำมาหากิน”

ในวันกีฬาโรงเรียนผู้วิจัยและผู้ปกครองเด็ก สังเกตเห็นนักเรียนชายคนหนึ่งใส่ชุดนักเรียนนั่งอยู่กับอาจารย์ตลอดเวลา ด้วยความสงสัยจึงถามอาจารย์ ก็ได้คำตอบว่าไม่มีเสื้อกีฬา ผู้ปกครองก็คุยกันเอง ถึงเรื่องค่าใช้จ่ายของลูก แล้วก็เสนอความคิดเห็นว่า “สงสัยเด็กจะไม่มีเงินมาจ่ายค่าเสื้อ ร้อยหนึ่งของบางครอบครัวเขาไม่มีนะ” (ผู้ปกครอง :วันกีฬาที่,2547)

ขณะที่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนักเรียนเป็นสิ่งที่ยากจะช่วยเหลือ ความมีน้ำใจระหว่างกันของนักเรียน หรือผู้ปกครองที่มีต่อเพื่อนนักเรียนด้วยกันก็เป็นการแสดงถึงความเห็นใจและการช่วยเหลือกันเท่าที่สามารถทำได้ อย่างเช่นผู้ปกครองคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าลูกชายของตัวเอง รับจ้างทำรายงานให้เพื่อน เพื่อนบางคนเขาเอาค่าจ้าง บางคนเขาไม่เอา ถ้าช่วยเพื่อนได้เขาจะช่วยทุกอย่างๆ ยิ่งไปเจอคนที่ด้อยกว่า เขาก็จะช่วยทันที เขายกบอกว่า “สงสารมันแม่...มันเป็นแบบนี้ พ่อมันก็ไม่มี ...เลิกกันพ่อทำงานโรงเหล็ก ปิดเทอมไปช่วยพ่อทำงาน มันแข็งแรงนะแม่ “

การที่ผู้ปกครองรักและเอาใจใส่ เข้าใจธรรมชาติและนิสัยของลูก เป็นวิธีการที่ช่วยไม่ให้ลูกเดินผิดทาง กรณีผู้ปกครองคนนี้จะสนิทสนมกับลูก พูดคุยกันอย่างเปิดเผยทุกเรื่อง ถึงขนาดให้สัมภาษณ์ว่าแคว่มองตากันก็รู้แล้ว การที่เราเข้าใจและทำตัวให้เป็นทั้งเพื่อนทั้งแม่ เป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เพราะฉะนั้นแม่จะรู้หมดว่าลูกเป็นอย่างไร มีการวางแผนเรื่องเรียนเมื่อจบ ม. 3 ร่วมกัน การพูดคุยเรื่องเพื่อน เรื่องแฟนเรื่องความรัก และเรื่องเรียน แม้ด้านการเรียนวิชาการของนักเรียนคนนี้จะไม่เป็นเลิศ แต่สิ่งที่ได้คือ การได้รับการดูแลเรื่องชีวิตและจิตใจอย่างใกล้ชิดจากผู้ปกครอง ซึ่งก็ส่งผลถึงเพื่อนนักเรียนด้วย เช่น ถ้านักเรียนอยากเลี้ยงวันเกิด แม่ก็จะให้มาจัดที่บ้านและควบคุมเวลากลับบ้าน พร้อมกำชับให้ทุกคนกลับบ้าน

ในด้านพื้นฐานด้านความสามารถในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาการของนักเรียนส่วนใหญ่ในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ นักเรียนส่วนหนึ่งมาจากการพลาดเข้าศึกษาในโรงเรียนที่เป็นเลิศทางวิชาการ และอีกจำนวนมากคือนักเรียนในเขตบริการของโรงเรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งนักเรียนที่อยู่ในพื้นที่ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้ปกครองมีมานานนับแต่ผู้ปกครองของนักเรียนได้เล่าเรียนจนจบการศึกษา ผู้ปกครองกับครูอาจารย์รู้จักกันดี บางคนเมื่อตัวเองเรียนจนจบแล้ว ก็ส่งลูกมาเรียน (สัมภาษณ์อาจารย์สะอึ้งน้อย, 18 ธันวาคม 2547) และนักเรียนที่ผู้ปกครองย้ายมาจากต่างจังหวัดเพื่อตั้งรกรากทำมาหากิน การดูแลและพัฒนานักเรียนจึงไม่ใช่เรื่องง่าย อาจารย์ท่านหนึ่งเล่าว่า “ การนำत्म โคลน หรือเลนที่ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ ให้พอลูกพีชได้ก็ยากพอควร ไม่ต้องหวังถึงขนาดให้เป็นดินดีมีคุณภาพ แค่แยกดินออกจากโคลนก็ยากอยู่แล้ว” (สังเกตแบบมีสำนวน, 25 มกราคม 2547)

นักเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะเรียนต่อสายสามัญจำนวนน้อย ส่วนใหญ่จะศึกษาต่อในด้านอาชีพ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่อยู่ใกล้กับโรงเรียน นักเรียนส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับสถาบันการศึกษาด้านอาชีพมาก เหตุผลหนึ่งอาจเพราะมีรุ่นพี่เรียนอยู่ในสถาบันดังค่อนข้างมาก และรุ่นพี่ก็ผูกพันกับรุ่นน้อง มีการมาร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนบ่อยครั้ง เช่น งานกีฬา ในเรื่องความสัมพันธ์ในอดีต ทั้งสองโรงเรียนกำเนิดมาจากความต้องการของวัด ที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกหลานในชุมชน จนถึงปัจจุบันทั้งสองสถาบันการศึกษาก็ยังผูกพันและให้ความช่วยเหลือกันดี

อาจารย์เพ็ญศรี ให้สัมภาษณ์ว่า

“เด็ก ที่เข้ามาอยู่ในโรงเรียน ก็คือ เป็นหนึ่งเด็กที่อยู่ชานเมือง สองแล้วก็พูดกันตรงๆ ก็คือ เด็ก เหลือเลือก เด็กจะมุ่งไปที่สตรีวิทย์ 2 ไปเตรียมฯ ไปบดินทร์ เขาไปสอบแล้วไม่ได้ก็กลับมาที่นี่ แล้ว นโยบายกับบอกว่า ถ้าเด็กทุกคนอยากเรียนต้องได้เรียน เพราะฉะนั้นเราก็ต้องรับ เมื่อรับเข้ามาแล้วก็ต้อง เอามา ฝึก ต้องเอามาขัด เอามาเกลา” (10 มกราคม 2548)

อีกเหตุผลหนึ่งที่นักเรียนเรียนสายอาชีพมากกว่าสายสามัญก็เพราะเหตุผลทางครอบครัว เด็กต้องช่วยเหลือครอบครัวและครอบครัวเองก็ไม่สามารถส่งเสียได้ เด็กเองก็ตระหนักในเหตุผลนี้ จึงเลือกที่จะเรียนสายอาชีพเพื่อจะได้มีงานทำและแบ่งเบาภาระทางบ้าน สิ่งที่เป็นไปได้อีกอย่าง คือ สภาพสิ่งแวดล้อมล้อมตัวที่นักเรียนซึมซับมาแต่เด็ก

ขณะเดียวกันก็มีนักเรียนที่เก่งและสนใจด้านสามัญ จำนวนหนึ่งที่มีความตั้งใจ อาจเพราะ ด้วยการพลาดโอกาสเรียนในสถาบันที่มุ่งหวัง และครอบครัวมีความสามารถที่จะส่งเสียได้ ก็ยัง เรียนในโรงเรียน แล้วอาศัยการเรียนกวดวิชาเพิ่มเติม และก็ประสบผลสำเร็จก็มีไม่น้อย ความสามารถและความใฝ่รู้ของนักเรียน ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดเช่น วันที่พระอาจารย์มาเทศน์ เกี่ยวกับการศึกษาต่อให้กับนักเรียนชั้นม.6 นักเรียนชายคนหนึ่งสามารถตอบคำถามพระอาจารย์ที่ พูดเป็นภาษาอังกฤษได้ ขณะที่ยังมีโรงเรียนใดตอบได้ สร้างความประทับใจ ความภูมิใจให้กับ นักเรียนและครู เมื่อได้มีโอกาสถามนักเรียนก็ทราบว่า เขาเคยอ่านหนังสือเจอประโยค ภาษาอังกฤษที่พระอาจารย์พูด

จากการได้พูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียน พบว่าให้ฟังว่าจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ลูกบอก เลยว่าเรียนไม่ได้หรอก ขอต่อสายอาชีพ ขอเรียนด้านการท่องเที่ยว จึงเป็นที่สังเกตได้นักเรียน โรงเรียนมัธยมวัดบึงจะรู้จักความสามารถของตน หรือมองอีกแง่คือ ความสามารถหรือศักยภาพที่มี อยู่ในตัวลดน้อยลง เพราะสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยหรือเปล่า ประมาทว่ายอมรับสภาพ

การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนและจะให้ประสบความสำเร็จได้นั้น เป็นเรื่องที่ยาก โดยเฉพาะ เรื่องความแตกต่างหลากหลายของนักเรียนที่มาจากครอบครัวต่างกัน ทำให้นักเรียนมีพื้นฐาน ต่างกัน แต่นโยบายของโรงเรียน ของกระทรวงศึกษาธิการ คือ เด็กทุกคนต้องมีสิทธิได้รับการศึกษา ทุกคนอย่างเท่าเทียม

5.2 หลักการแนวคิด/ ความคิดเข้าใจ /ความคิดความเชื่อ ในหลักการโรงเรียนวิถีพุทธ

จากการลงพื้นที่ศึกษาในประเด็นแนวคิด / หลักการการจัดการศึกษาแนวพุทธเพื่อพัฒนา
 สุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธมัธยมวัดบึงทองหลางพบว่า ครูแต่ละท่านมี
 ความศรัทธา และความเข้าใจในวิถีพุทธแตกต่างกัน จึงมีแนวคิด / แนวทาง ความเชื่อและการ
 ปฏิบัติต่างกัน ความเป็นวิถีพุทธของครูในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจึงค่อนข้างกว้าง และเป็น
 อิสระ มีความแตกต่างหลากหลาย สรุปได้ว่า ครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง มีความเข้าใจในวิถี
 พุทธ 3 ลักษณะ คือ การเข้าใจว่าวิถีพุทธไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ เพราะเป็นสิ่งที่มียู่แล้วใน
 สังคมไทย การเข้าใจว่าวิถีพุทธ คือเรื่องของคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม และ การเข้าใจว่า
 วิถีพุทธคือ วิถีชีวิตของคนไทย

1.การเข้าใจว่าวิถีพุทธไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ เพราะเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสังคมไทย

ความเข้าใจในเรื่องของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ ครูมองว่าการที่คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็น
 สังคมชาวพุทธ ก็เท่ากับว่าเราเป็นวิถีพุทธโดยอัตโนมัติ กล่าวคือ เมื่อพ่อแม่เป็นชาวพุทธเมื่อมีลูกก็
 เป็นชาวพุทธ ก็ย่อมหมายถึงการอบรมเลี้ยงดูจากพ่อแม่ที่เป็นพุทธ ก็ซึมซับเข้าสู่ลูกหลานให้เป็น
 ชาวพุทธ และการได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในสังคมชาวพุทธ และนับถือพุทธศาสนา ก็ทำ
 ให้นักเรียนเป็นชาวพุทธโดยปริยาย ด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่นักเรียนอยู่ (socialization)
 อย่างที่อาจารย์แตงและอาจารย์นริศราพูดว่า โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเป็นวิถีพุทธอยู่แล้ว
 เพราะนักเรียนกว่า 90 % ในโรงเรียนนับถือศาสนาพุทธ

“เราเป็นวิถีพุทธอยู่แล้ว เพราะเด็กนับถือศาสนาพุทธถึง 95 % ก็จะมีอิสลาม ประมาณ 2 %
 คริสต์ 3% อะไรอย่างนี้ เราเป็นพุทธ เราจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ ให้ทำมาบ้างแล้ว เช่น มีการ
 อบรมนักเรียน มีการสอดแทรกบุญ สวดมนต์ยาว ทุกระดับ คือสวดเป็นระดับ ระดับละวัน อบรมแล้วก็ให้
 สวดมนต์นั่งทำสมาธิ ตอนเช้าก็ให้ไปเข้าแถว ก็มีให้ทำสมาธิก่อนที่โรงเรียนจะชี้แจงต่างๆ แล้วก็อบรมแจ้ง
 ข่าวอะไรให้ทราบ ต้องให้นั่งก่อนให้นั่งฟัง ตั้งสติไว้ก่อนว่า นักเรียนนั่งหลับตา ยึดตัวตรงก่อน ที่จะรับฟัง
 สิ่งต่างๆ ที่จะต้องนำไปปฏิบัติ มีบางวิชาแล้วพอมีเวลา ถ้ามีเวลา นักเรียนเข้ามา ยังงุนวาย ไม่เป็นระบบ
 ระเบียบ เราก็จะบอก เอ้า นั่งสมาธิก่อนที่จะเรียน ผึกทำใจ บางทีก็มีเนื้อหาข่าวมาให้อ่าน เน้นการทำ
 สมาธิจะทำให้คนเราสามารถที่จะคิด หยั่งรู้อะไรไปถึงไหน อย่างเขาเห็น UFO เขาบอกว่า เขาทำสมาธิ
 แล้วเขาเห็นนะ เด็กนักเรียนได้รู้ใหม่ ถ้าทำสมาธิแล้วจะถึงดาวอังคาร อะไรก็ได้ ก็เป็นข่าวที่นำมาเสริมให้
 เด็กมีความรู้” (อ.นริศรา, 25 มกราคม 2548)

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า กว่า 90 % ของประชากรในประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ การที่เรานับถือศาสนาพุทธ ก็มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของคนไทยที่มีความคิด ความเชื่อในศาสนาพุทธ ประเพณีวัฒนธรรมของไทย ก็มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในทุกเรื่อง ของสังคม ทั้ง 3 สถาบันหลักของชาติคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็มีความเกี่ยวข้องกับพร พุทธศาสนา

เกี่ยวกับชาติ - ประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง

เกี่ยวกับศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา

เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันฉัตรมงคล

และยังไม่นับประเพณีย่อยๆ อื่นๆ ในแต่ละภูมิภาค เช่น ประเพณีงานแต่ง งานบวช จะเห็นว่าล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีพุทธทั้งสิ้น ความเป็นวิถีพุทธจึงแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย

แต่การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนจะทำให้ความเป็นวิถีพุทธที่เป็นธรรมชาติเดิมได้ ถูกจัดให้เป็นระบบมากขึ้น ทำให้สามารถนำสิ่งดีที่มีอยู่แล้วกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อนำไปใช้พัฒนานักเรียนได้ ชัดเจน และตรงตามความมุ่งหวังมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ยกระดับความเป็นวิถีพุทธให้เป็นเรื่องที่พึงระวังและยึดถือ ให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่แล้วที่กำลังถูกลบเลือนจากสภาพสังคมวัตถุนิยม สังคมเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่กำลังลบความเป็นไทยโดยที่ประชาชนชาวไทยไม่รู้ตัวเพราะไม่รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

2. วิถีพุทธ คือ เรื่องของคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม

วิถีพุทธคือเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง ไม่เป็นการสร้างปัญหาหรือส่งผลร้ายต่อผู้อื่น ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมพัฒนาคน ให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของสังคม โดยเริ่มจากการมีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ฝึกหัดขัดเกลาให้นักเรียนเป็นสมาชิกที่ต้องการของสังคม ความเป็นวิถีพุทธจึงแทรกซึมไปทั้งเรื่องของธรรมหรือหลักปฏิบัติตามหลักศาสนา ควบคู่ไปกับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

3. วิถีพุทธคือ วิถีชีวิตของคนไทย

คำว่าวิถีพุทธไม่ใช่เพียงคำพูดที่เกี่ยวกับหลักธรรมหรือศาสนาเท่านั้น ความหมายที่ลึกไปกว่านั้น และแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชีวิตคือ วิถีพุทธเป็นเรื่องของวิถีชีวิตของคนไทย เป็นเรื่องการกินอยู่ การทำมาหากิน การดำเนินชีวิตของคนไทย แนวคิดวิถีพุทธคือ วิถีชีวิตนี้ทั้งอาจารย์นริศรา และอาจารย์เพ็ญศรี เห็นว่า เรื่องวิถีพุทธ ก็คือวิถีไทยที่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน และควรจะนำเรื่องนี้เป็นหลักหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นวิถีพุทธที่มีอยู่ให้เข้มแข็งขึ้น

“วิถีพุทธก็เป็นการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การหลับนอน การสติ อย่างเช่น ครูสอนในเรื่องการวางแผนครอบครัว ก็จะบอกให้รู้ว่า หน้าที่ของลูก มีอะไร หน้าที่ของพ่อแม่มีอะไร ของแม่มีอะไร เราจะมียุติปฏิบัติอย่างไร นี่คือนิยามวิถีพุทธที่เราเอาเข้ามา ว่าหลักธรรมของขงจื๊อมีอะไรบ้าง ครอบครัวจะสงบสุข จะต้องใช้หลักธรรมข้อไหน” (อ.เพ็ญศรี, 10 มกราคม 2548)

ความเป็นวิถีไทยในที่นี้ยังหมายถึง หลักการดำเนินชีวิตตามสภาพภูมิอากาศ หรือภูมิประเทศของไทย (การใช้ภูมิปัญญาคนไทยในการดำเนินชีวิต) เช่นในเรื่องการทำอาหารของไทย การกินอาหารตามฤดูกาล (ซึ่งได้รับอิทธิพลจากภูมิอากาศ) “เป็นวิถีพุทธ คือ เรียนจากธรรมชาติ หมายความว่า ธรรมชาติคือ ธรรมชาติ เรียนตามธรรมชาติ คือ ภาควิทยา ลักษณะอาหารเป็นอย่างไร ก็ทำอาหารอย่างนั้น ใช้ ตามวิถีไทย อาหารพื้นเมือง เลือกลูกให้ ทำอาหารตามท้องถิ่น ตามสภาพท้องถิ่น ตามฤดูกาล แล้วอยู่อย่างประหยัด และรู้จักการอดออม เราจะสอนเรื่องประหยัดไปด้วย...” (อ.นริศรา, 25 มกราคม 2547)

การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนจึงควรเป็นการนำเข้ามาในลักษณะของการบูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวันให้มากที่สุด กล่าวคือ ขณะที่อยู่ในโรงเรียน ครูซึ่งทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ต้องทำอย่างไรให้นักเรียนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยครูสามารถแทรกวิถีพุทธสู่การอบรมสั่งสอนนักเรียน เช่น การสอนให้ไม่ประมาท

“ที่จริงชีวิตก็คือการศึกษา คือเรื่องของชีวิต ชีวิต การดำเนินชีวิต ตัวของตัวเอง ความมีสติ การไม่ประมาท การเคารพกฎระเบียบวินัยต่างๆ มันมีความสุขทั้งนั้นเลย ข้ามถนนไม่ข้ามทางม้าลาย ข้ามถนนไม่ข้ามสะพานลอย สุขศึกษาสอนสวัสดิศึกษา ถ้ามั่นเป็นพุทธใหม่ ก็เป็นพุทธ เพราะนี่คือ ความไม่ประมาท”(อาจารย์เพ็ญศรี, 10 มกราคม 2548)

จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ

ความเข้าใจของครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางในเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธ ว่าเป็นโรงเรียนที่นำหลักการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยมาบูรณาการเข้ากับการจัดการศึกษาของโรงเรียนดังกล่าว นำมาสู่การจัดการเพื่อนำวิถีพุทธสู่การปฏิบัติดังนี้

1. การทำให้นักเรียนรู้คุณค่าของการเป็นชาวพุทธ
2. การทำให้นักเรียนเข้าใจสภาพสังคม วัฒนธรรมชาวพุทธ
3. การทำให้นักเรียนเข้าใจหลักธรรมคำสอน/ หลักปฏิบัติของชาวพุทธ
4. การทำให้นักเรียนเข้าใจประโยชน์ของการปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักพุทธ เช่น สวดมนต์ การถวายสังฆทาน การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล

เมื่อหลักการเป็นดังกล่าวคือ วิถีพุทธ ก็คือ วิถีพุทธ วิถีธรรม และวิถีไทย การที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้นั้น ครูแต่ละท่านได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในแนวทางการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือ พัฒนาให้นักเรียนเข้าใจและสามารถแก้ปัญหาโดยใช้ธรรมะ

แนวทางการนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนรู้และพัฒนานักเรียนจึงควรดำเนินการดังนี้

1. สอนให้เห็นจริง รู้จริง เข้าใจจริง จนเกิดการกระทำที่เกิดจากใจไม่ใช่การบังคับ

“มันไม่ใช่ร่วมกันสิ เช่นสมมติว่า เขามีกิจกรรมขยับการสบายชีวา เช่น เราใช้ในคาบของการประชุมระดับ หรือตอนเช้าสวดมนต์ยาว แต่ตามความพอใจของครูยังไม่พอใจเต็มที่ เด็กต้องมีรู้สึกตรงนี้กับการสวดมนต์ ไม่ใช่การสวดมนต์เหมือนกับการถูกบังคับ วินัยที่ดีที่สุดที่ควรปฏิบัติได้คือ วินัยที่มาจากความรู้สึก จากใจของเขา แล้วเราปฏิบัติ แต่ถ้าวินัยที่มาจากถูกบังคับยังเป็นวินัยชั้น 3 ชั้น 4 แต่วินัยที่เขาปฏิบัติแล้วไม่ต้องมีใครบังคับ กำกับ ถือว่าเป็นวินัยขั้นสุดยอด อย่างนักเรียนเดินแถวไม่ต้องมีครูกำกับให้เขาเดินแถวเองได้ แต่ก่อนทำได้เรียบร้อย 100 % เด็กเขาเดินแถวขึ้นห้องเรียน แต่ระยะหลังการเข้าแถวข้างนอกน้อยลง เพราะฉะนั้นการฝึกตรงนี้ก็ลดน้อยลงไปด้วย พอฝึกน้อย เด็กก็คือเด็ก พออะไรหย่อนยานก็ค่อยหายไป แต่ก็ยังอยู่ในวินัย 70 - 80% อยู่ คือ มันน้อยลงเหลือ 2 วัน ซึ่งนี่คือความคิดของครูไม่ใช่ของโรงเรียน” (อาจารย์สุวิชัย , 26 มกราคม 2548)

การสอนที่ทำให้นักเรียนรู้จริงเห็นจริง ก็คือการให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ จนเกิดความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

2. เน้นสอนที่จิตใจ

การสอนในด้านจิตใจต้องหาวิธีการที่จะทำให้นักเรียนรู้จักสิ่งที่ควรปฏิบัติและที่ไม่ควรปฏิบัติ เป็นการสอนให้นักเรียนมีสัมมาทิฐิ และรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการ

“หาทางที่จะให้เด็กภูมิใจชอบชีวิต เราจะไม่สอนวิชาการอย่างเดียว ไม่ได้ คือ ถ้าเราสอนวิชาการอย่างเดียว เด็กเขาจะหัวโต แต่ใจใช้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องไปสอนที่ใจด้วย ให้เขาสะอาด ให้เขาบริสุทธิ์ ให้เขาสามารถที่จะแก้ปัญหา สามารถใช้พุทธธรรมอะไรที่จะช่วยเขาได้...”

โดยมีวิธีการสอน คือ ต้องแทรกธรรมและวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำสมาธิตลอดเวลาตามความเหมาะสมและโอกาส โดยไม่มุ่งสอนแต่เนื้อหาอย่างเดียว(สัมภาษณ์ อาจารย์สุวิทย์ , 26 มกราคม 2548)

“ครูก็ใช้วิธีหนึ่ง สอนเขาเรื่องของสมาธิ เพราะสมาธินำไปสู่ปัญญา แล้วก็นำไปสู่เรื่องของการฟัง แล้วก็จะมีการฝึกบ้าง เช่น ทำสมาธิเสียก่อน เพื่อให้เขาเกิดสมาธิในการฟัง ครูก็จะให้ทำ แล้วก็ระหว่างเรียนก็พยายามบูรณาการก็คือ สอนในลักษณะที่ทำให้เขาเห็น เรื่องของความดี ความไม่ดี เรื่องของกรรม อะไรต่างๆอย่างเงี้ย คือ เหมือนกับพยายามสอนให้เห็นจริงๆ ไม่ใช่ว่ากรรมแล้วบอกไม่ได้ คือ ถ้าคนเราทำกรรมดีก็จะได้รับสิ่งดีๆ มาเรื่อยๆ ชีวิตก็จะดี ถ้าเราทำกรรมไม่ดี เช่น หนีโรงเรียน นักเรียนก็จะวุ่นวายกับชีวิต หรือการโกหกบ่อยๆ หนีเรียนบ่อยๆ มันก็จะทำให้ชีวิตวุ่นวาย นั่นก็คือ เราไม่มีความสุขแล้ว หรือทางศาสนาอาจจะบอกว่า ตกนรกแล้ว คือใจไม่มีสุข” (26 มกราคม 2548)

การสอนให้นักเรียนมีสมาธิให้มีคุณลักษณะที่ดีจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน การมีคุณลักษณะที่ดีจะส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมมาที่ดีขึ้นทั้งในด้านการเรียนและการปฏิบัติตัวเป็นนักเรียนที่ดี

5.วิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิต วิญญานของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ

- 5.3.1ด้านการบริหารจัดการ
- 5.3.2 ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์
- 5.3.3 ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม
- 5.3.4 ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต
- 5.3.5 ด้านการจัดการเรียนการสอน

5.3.1 ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

แนวคิดและความมุ่งหมายของครูและผู้บริหารโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางคือ การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่สมบูรณ์เป็นองค์รวมทั้งโรงเรียน ดังนั้นทุกฝ่ายในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจะต้องนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน เพราะความสัมพันธ์สอดคล้องในความเป็นวิถีพุทธจะเกิดขึ้นได้ ต้องเป็นวิถีพุทธทั้งโรงเรียน จึงได้ปรับเปลี่ยนปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเป็น วิถีพุทธ วิถีธรรม นำวิถีไทย

การที่โรงเรียนปรับเปลี่ยนปรัชญาเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและคณะครูมีความเข้าใจในเรื่องวิถีพุทธว่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต การพัฒนาให้เป็นวิถีพุทธได้เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนมาใช้ในการดำเนินชีวิตของสังคมไทย ซึ่งนับแต่อดีตถึงปัจจุบันสังคมไทยก็มีความผูกพันกับวัด เราจะเห็นได้จากวิถีชีวิตของคนไทย สัมพันธ์กับวัด เช่น การทำบุญตักบาตร การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น และหากกล่าวโดยรวมแล้ว เราก็ยกศาสนามาเป็นหนึ่งใน 3 สถาบันหลักของประเทศ

นโยบายของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

1. นโยบายด้านคุณธรรมจริยธรรม

นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางทุกคน ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม รู้จักครองตนอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้โดยรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และความเป็นไทย มีความเป็นประชาธิปไตยภายใต้พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. นโยบายด้านเทคโนโลยี

นักเรียนทุกคนต้องมีความรู้ ความสามารถด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะด้านคอมพิวเตอร์ เป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการศึกษาหาความรู้ พัฒนาการเรียนรู้ของตนเองให้ก้าวหน้าทันสมัย และครู-อาจารย์ต้องนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อการเรียนการสอนให้มากขึ้น ตลอดจนสามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีต่างๆแก่เพื่อนร่วมงานและนักเรียนได้

3. นโยบายด้านภาษา

นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง นอกจากเป็นผู้มีความรู้แตกฉาน และมีความเป็นเลิศในด้านภาษาไทยแล้ว ต้องมีความรู้อย่างดีในภาษาอังกฤษขั้นที่สามารถโต้ตอบ สื่อสารรับรู้

ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆในยุคโลกาภิวัตน์ได้และนอกจากนี้จะต้องมีความรู้ภาษาอื่นอีกหนึ่งภาษาเช่น ภาษาญี่ปุ่น เพื่อที่นักเรียนจบแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดความได้เปรียบเชิงธุรกิจ

4. นโยบายด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์

นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและเป็นพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้ สำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษสนับสนุนให้มีความเจริญก้าวหน้า สามารถเรียนต่อเพื่อเป็นกำลังสำคัญระดับมันสมองของชาติ สามารถคิดสร้างสรรค์หรือคิดค้นเทคโนโลยีต่างๆมาใช้ในการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าและผ่านพ้นภาวะวิกฤตต่างๆได้

5. การพัฒนาสุขภาพและอนามัย

ส่งเสริมและพัฒนาการกีฬาให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ให้บรรยากาศและกิจกรรมการกีฬา กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพพลานามัย กิจกรรมด้านศาสนา กิจกรรมด้านศิลปะและบรรยากาศการเรียนรู้อันดีด้านสุขภาพพลานามัยในโรงเรียน เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต บุคลิกภาพ พัฒนาลักษณะนิสัยและส่งเสริมภูมิคุ้มกันทางความคิดแก่นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่น

6. นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมสะอาด ร่มรื่น สวยงาม จนได้รับการยกย่องว่าเป็นโรงเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมดีเด่น จึงทำให้นักเรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี บังเกิดความรัก ห่วงเห่นและพึงพอใจในสภาพแวดล้อม กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้อันดีทางวิชาการ

7. นโยบายพัฒนาบุคลากร

ครู อาจารย์โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางทุกคน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เป็นเลิศในวิชาที่ตนถนัด มีเจตคติของความเป็นครู มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล ทันสมัย นำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญมีความมั่นคงในโรงเรียนและเชี่ยวชาญในการสอน

แนวคิดและนโยบายการจัดการศึกษาของโรงเรียน แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านคุณธรรม / จริยธรรม และสนับสนุนในเรื่องความรู้ความสามารถทางวิชาการด้านสุขภาพและเทคโนโลยี

ระบบโครงสร้างบริหาร

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีระบบการบริหารงาน 5 กลุ่มงาน ได้แก่

1. กลุ่มงานธุรการ
2. กลุ่มงานวิชาการ
3. กลุ่มงานปกครอง
4. กลุ่มงานบริการ
5. กลุ่มงานบริหารทั่วไป

แต่ละฝ่ายมีคณะกรรมการประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานหรือหัวหน้างาน เช่น หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ตามสายงานนั้นๆ และกรรมการทุกคนมีหน้าที่ กำหนดแผนพัฒนาโรงเรียนและปฏิบัติตามแผน พร้อมทั้งมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

งานวิชาการ

โรงเรียนจัดการศึกษาให้กับนักเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับช่วงชั้นที่ 3 และ 4 ในช่วงชั้นที่ 4 จะแบ่งเป็น 2 โครงสร้าง คือ โครงสร้าง 2 สภภาพทั่วไป และสายศิลป์ – คำนวณ กับโครงสร้าง 1 สายภาษาต่างประเทศ และสายวิทยาศาสตร์ – คณิตศาสตร์ ทั้งสองระดับชั้นมีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

กิจกรรมฝ่ายธุรการที่จัดให้นักเรียนได้แก่ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน / กิจกรรมแนะแนว / กิจกรรมนักศึกษาวิชาทหาร / งานทะเบียนวัดผล / งานห้องสมุด

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1. กิจกรรมลูกเสือ - เนตรนารี หรือยุวกาชาด จำนวน 1 คาบ ต่อสัปดาห์
2. กิจกรรมแนะแนว กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 1 คาบ ต่อสัปดาห์ต่อภาค
3. กิจกรรมอิสระของผู้เรียนจำนวน 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. กิจกรรมนักเรียนที่ตอบสนองของความต้องการของนักเรียน ที่เกิดจากการทำงานร่วมกัน มีการวางแผน วิเคราะห์ ปฏิบัติตามแผนและการประเมิน
2. กิจกรรมแนะแนว

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นอกเหนือจากการเรียนเนื้อหาวิชาการ งานวิชาการเป็นกลุ่มงานที่สำคัญของโรงเรียนเพราะเป็นผู้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน

งานบริการ

- งานอนามัยโรงเรียน
- งานประชาสัมพันธ์
- งานโสตทัศนศึกษา (ส่วนนี้นักเรียนจะได้ยืมสื่อ วีดิทัศน์ แผ่น vcd)
- งานโภชนาการ
- งานอาคารเรียนและสาธารณูปโภค
- งานบริการ งานโภชนาการ
- งานบริการชุมชน

ส่วนนี้มีความสัมพันธ์กับชุมชน คือ ให้ความร่วมมือกับชุมชนในเทศกาลต่างๆ ช่วยพัฒนาชุมชน เช่น การทำความสะอาด ปลูกต้นไม้ และให้ความอนุเคราะห์ในการขออาคารสถานที่ของโรงเรียนตามความเหมาะสม

งานบริการเปรียบได้กับงานบ้านในโรงเรียน เป็นการดูแลเรื่องความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตในโรงเรียน การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนในด้านนี้จึงเป็นในเรื่องของการนำวิถีชีวิตไทย เข้าสู่โรงเรียนได้ ขณะเดียวกันก็เป็นวิธีการฟื้นฟู และสืบสานวิถีวัฒนธรรม ประเพณีไทย

งานปกครอง

ฝ่ายปกครองในโรงเรียนเปรียบเสมือนผู้ปกครองในบ้านของนักเรียน ที่ดูแลเรื่องการประพฤติปฏิบัติตัวให้เหมาะสมถูกต้องเหมาะสม การมีระเบียบเรียบร้อยในการใช้ชีวิตประจำวัน เมื่ออยู่ในโรงเรียน ครูฝ่ายปกครองก็จะดูแลนักเรียนในเรื่องระเบียบทั่วไป ด้านการประพฤติปฏิบัติต่อสังคม / การมีปฏิสัมพันธ์ / ข้อพึงปฏิบัติ การปฏิบัติตัวในกิจกรรมหน้าเสาธง / กิจกรรมช่วงเช้า / การเข้าห้องเรียน / การมาเรียน / การออกนอกบริเวณโรงเรียนสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ/ บทบาทของผู้ปกครอง ทั้งนี้ก็เพื่อให้นักเรียนอยู่ร่วมกันกับครูและเพื่อนนักเรียนอย่างสงบสุข

ด้านการประพฤติปฏิบัติต่อสังคม / การมีปฏิสัมพันธ์ / ข้อพึงปฏิบัติเมื่อนักเรียน

1. แต่งกายด้วยเครื่องแบบนักเรียนหรือเครื่องแบบตามที่โรงเรียนกำหนดอย่างถูกต้องและเรียบร้อยตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน ทำกิจกรรมนอกโรงเรียน การเดินทางไปกลับจากโรงเรียน
2. ประพฤติตนให้เรียบร้อยให้เหมาะสมกับสภาพและวัยของนักเรียน ปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของครู อาจารย์ทุกท่าน เช่น ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า ไม่เสพสิ่งเสพติด

ติด ไม่เล่นการพนัน ไม่เข้าไปในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม และไม่มั่วสุมในอบายมุขต่างๆ ปฏิบัติตนเหมาะสมกับวัย เพศ ตามกรอบประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

3. นักเรียนต้องประพฤติ และปฏิบัติตนตามกฎหมายของบ้านเมือง จารีตประเพณีและวัฒนธรรมและรักษาระเบียบวินัยขณะอยู่ในโรงเรียนอย่างเคร่งครัด
4. นักเรียนต้องขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา มีน้ำใจนักกีฬา ไม่กล่าววาจาหยาบคาย มีความสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคน ยึดมั่นในหลักคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี
5. นักเรียนต้องมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เห็นประโยชน์ส่วนรวม รักษาทรัพย์สิน ของโรงเรียน ของสังคมทั่วไป และมีความสามัคคีในหมู่คณะ รุ้ร่นองนับถือรุ่นพี่และรุ่นพี่ ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่รุ่นน้อง
6. นักเรียนต้องเคารพครู – อาจารย์ทุกท่าน บิดามารดา ญาติพี่น้อง ผู้อุปการะและผู้สูงอายุ สุภาพกับทุกคนอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอ
7. นักเรียนต้องสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนทุกวิถีทางและไม่กระทำการใดๆที่เป็นการทำลายชื่อเสียงของโรงเรียน
8. ช่วยกันรักษาความสะอาดในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ไม่ขีดเขียนตามอาคารสถานที่ต่างๆ เช่น โต๊ะ ม้านั่ง ห้องสุขา ฝาผนังห้องเรียน ทางขึ้นบันไดตลอดจนช่วยกันสอดส่องดูแลผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตนไม่ถูกต้องดังกล่าว
9. นักเรียนต้องทำความสะอาดห้องเรียนและจำวันหลังเลิกเรียนตามที่อาจารย์ที่ปรึกษา กำหนด
10. นักเรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นทุกครั้งอย่างพร้อมเพรียง และมีความสงบ สำรวม มีมารยาทในการเข้าประชุมหรือจัดกิจกรรม

การปฏิบัติตัวในกิจกรรมหน้าเสาธง / กิจกรรมช่วงเช้า / การเข้าห้องเรียน / การมาเรียน / การออกนอกบริเวณโรงเรียน

1. มาโรงเรียนให้ทันเวลาเข้าแถวเคารพธงชาติ (ก่อนเวลา 07.50น.)
2. เมื่อสัญญาณเตรียมเข้าแถว นักเรียนต้องมาเข้าแถวโดยเร็วและเรียบร้อย
3. นักเรียนคนใดที่มีภารกิจตามที่ได้รับมอบหมายจากโรงเรียน ไม่สามารถเข้าแถวเคารพธงชาติได้ เมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติให้หยุดปฏิบัติภารกิจแล้วยืนตรง เพื่อเคารพธงชาติด้วยความสงบ

4. กรณีที่มาสายขณะที่มีพิธีการนำเสนอขอให้พบอาจารย์ฝ่ายปกครองที่รับผิดชอบ ลงชื่อพร้อมแจ้งสาเหตุของการมาสายลงในสมุดที่จัดไว้รับการอบรม ลงชื่อพร้อมทั้งแจ้งสาเหตุรับบัตรอนุญาตเข้าห้องเรียน นำส่งให้อาจารย์ประจำวิชา อาจารย์ที่ปรึกษาเก็บบัตรไว้เพื่อเป็นหลักฐานในความประพฤติและเก็บไว้เป็นสถิติ
5. เดินแถวเข้าห้องเรียน เข้าห้องประชุมหรือเปลี่ยนห้องเรียน เข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีระเบียบ อันดีและรวดเร็วทันเวลา ไม่เดินลัดสนาม
6. เมื่อโรงเรียนเลิกนักเรียนจะต้องกลับบ้าน (ยกเว้นที่มีกิจกรรมพิเศษจะต้องอยู่ในความควบคุมดูแลของครู – อาจารย์)
7. การมาโรงเรียนในวัดหยุด ถ้ามาเรียนพิเศษหรือมาติดต่อราชการต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียนให้เรียบร้อย ถ้ามาทำงานพิเศษต้องแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย และได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองทุกครั้ง

สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ

1. ไม่ออกนอกบริเวณโรงเรียนก่อนเวลาโรงเรียนเลิกโดยไม่ได้รับอนุญาต และไม่อยู่ในบริเวณโรงเรียนโดยไม่มีอาจารย์ควบคุมเกินเวลาที่โรงเรียนกำหนด (17.00 น.)
2. ไม่นำรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เข้ามาในบริเวณโรงเรียน กรณีที่ผู้ปกครองนำรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์มาส่งนักเรียน นักเรียนต้องลงจากรถก่อนที่จะเข้าบริเวณโรงเรียน
3. ไม่ถือเอาสิ่งของคนอื่นมาเป็นของตน ไม่ล้อเลียน ชมชู้ ก้าวร้าว หรือทำร้ายนักเรียนหรือบุคคลอื่น
4. นักเรียนต้องไม่เสพสิ่งเสพติด เช่น บุหรี่ ยาเสพติด สุราหรือของมีเมาทุกชนิดและห้ามมีไว้ในครอบครอง
5. ห้ามเล่นการพนันทุกชนิดทั้งในและนอกห้องเรียน และห้ามนำอุปกรณ์การพนันทุกชนิดเข้ามาในโรงเรียน
6. ไม่นำหรือครอบครองอาวุธ หรือสิ่งประดิษฐ์อื่นใดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายแก่บุคคล และสถานที่ เข้ามาในบริเวณโรงเรียน เช่น ปืน ของมีคม วัตถุระเบิด บรรทัดเหล็ก ฯลฯ
7. ไม่นำบุคคลภายนอกเข้ามาในบริเวณโรงเรียน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากทางโรงเรียน

8. ไม่นำอาหารหรือเครื่องดื่มเข้าไปรับประทานในห้องเรียน หรือบริเวณอื่นนอกจากโรงอาหารมีมารยาทในการรับประทานอาหาร ไม่ยืนหรือเดินรับประทานอาหาร ไม่ยืนหรือเดินรับประทานอาหาร

การที่นักเรียนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ก็ถือว่าเป็นการฝึกนิสัยและความเคยชินที่ดี เพื่อความพร้อมในการไปดำรงชีวิตอยู่กับสังคมภายนอก กฎ กติกา ระเบียบต่างๆที่โรงเรียนกำหนดขึ้นก็มีความสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของสังคมเมื่อต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน จึงกล่าวได้ว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ฝึกหัด ขัดเกลาให้นักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

บทบาทของผู้ปกครอง

1. เมื่อมีความจำเป็นต้องหยุดเรียน จะต้องนำไปลาที่ผู้ปกครองลงชื่อรับรองมามอบให้อาจารย์ที่ปรึกษาในวันแรกที่กลับมาเรียน
2. ถ้าผู้ปกครองหรือนักเรียนที่อยู่จะต้องแจ้งให้ทางโรงเรียนทราบภายใน 7 วัน โดยถ่ายสำเนาทะเบียนบ้านมาแสดง
3. นักเรียนต้องมีผู้ปกครองที่สามารถดูแลตลอดเวลา ถ้านักเรียนเปลี่ยนผู้ปกครองจะต้องแจ้งให้โรงเรียนทราบภายใน 7 วัน

ผู้ปกครองถือเป็นบุคคลสำคัญในการช่วยอบรม และดูแลควบคุมนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตัวให้ถูกต้องสอนให้นักเรียนเคารพกฎ และกติกาพื้นฐานของชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน และการที่นักเรียนจะซึมซับในสิ่งเหล่านี้ได้ จำเป็นอย่างยิ่งผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะฉะนั้น การกำหนดระเบียบต่างๆของโรงเรียนเพื่อให้ผู้ปกครองปฏิบัติตามจึงเป็นสิ่งสำคัญ

หน้าที่ในการดูแลและปกครองนักเรียนของฝ่ายปกครอง

จากผลการรวบรวมข้อมูลการลงพื้นที่เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ฝ่ายปกครองทำหน้าที่ในเรื่องการดูแลนักเรียนใน 2 ลักษณะ คือ การปกครองนักเรียนในสภาพปกติเมื่อนักเรียนอยู่ในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนมีความประพฤติอยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในโรงเรียน และการแก้ปัญหาพฤติกรรมและการลงโทษนักเรียนที่ผิดระเบียบหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับนักเรียนภายนอกโรงเรียน

ในการดูแลหรือแก้ปัญหา นักเรียน ครูต้องวิเคราะห์ปัญหาให้ถึงแก่น ไม่เพียงดูแค่เปลือกหรือภายนอกที่เห็น เพราะปัญหาของนักเรียนเป็นเรื่องซับซ้อน ดังนั้นจึงต้องมีวิธีการที่หลากหลายในการดูแลหรือแก้ปัญหาของพวกเขา ครูอาจต้องแสดงบทบาทที่หลากหลายตามสภาพปัญหาของนักเรียนแต่ละคน

การดูแลนักเรียนจึงมีวิธีการที่แตกต่างหลากหลาย มีทั้งการนำหลักการหรือวิถีธรรมะมาใช้โดยตรง เช่น ครูท่านหนึ่งใช้การลงโทษนักเรียนที่ทำผิดด้วยหลักที่ท่านว่าเป็นวิถีพุทธ คือให้นักเรียนกล่าวคำสารภาพ และให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำผิดอีก การลงโทษต่อหน้าพระ ท่านบอกว่าเป็นการทำลายถึงจิตวิญญาณให้นักเรียนหลายจำ ขณะที่ทำโทษก็จะพูดสั่งสอนและเตือนนักเรียนเหล่านั้นด้วยการนำวิถีชีวิต การปฏิบัติของชาวพุทธมาอธิบายให้เข้าใจ โดยกล่าวโยงกับสภาพการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเหมาะสมในการดำเนินชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน เพื่อที่จะได้ไม่เป็นปัญหาของสังคม

การดูแลปกครองนักเรียนภายในโรงเรียน

การดูแลปกครองนักเรียนในโรงเรียน คือ การดูแลนักเรียนที่อยู่ภายในบริเวณโรงเรียน แต่มีนักเรียนบางกลุ่ม บางคนสมควรได้รับการดูแลเอาใจใส่มากกว่านักเรียนคนอื่นๆ นักเรียนกลุ่มนี้ไม่ถึงกับมีปัญหาร้ายแรง ปัญหาที่พบบ่อย เช่น การไม่เข้าห้องเรียน การไม่ส่งงานหลายชิ้นติดต่อกัน การแต่งกายไม่ถูกตามระเบียบของโรงเรียน เป็นต้น

วิธีที่คณะครูโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตรกลางใช้ใน การดูแลนักเรียน คือ การสร้างความใกล้ชิด ครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น ระหว่างครูกับนักเรียน โดยเริ่มจากครูต้องทำความรู้จักกับนักเรียนทุกคนในห้องของตนด้วยความรัก ความจริงจังและจริงใจ ด้วยความตั้งใจจริง มีความอดทนในการสอน การอบรมสั่งสอน ด้วยความเชื่อว่านักเรียนสามารถเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้ เพราะใจเด็กไม่ใช่เหล็ก ใจเด็กเนื้อ เนื้อมันซึมซับความดีไว้มาก (อ.สุพัตรา, 7 มกราคม 2548)

วิธีการดูแลปกครองนักเรียนมีทั้งการอบรมสั่งสอน หรือตักเตือนด้วยวาจา และด้วยการลงมือลงแรงเข้าไปช่วยแก้ปัญหา หรือการดูแลให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด เช่น เมื่อพบว่านักเรียนไม่เข้าเรียนครูจะตามให้นักเรียนมาเรียน

“อย่างโรงเรียนที่มีระดับแล้ว เขาไม่ตามเลย คุณไม่อยากเรียนคุณก็ไม่ต้องเรียน ใช้น้ใหม่ เด็กก็จะรับผิดชอบตัวเอง อย่างของเราเอามาเออะ ยังไงก็ต้องตามมัน เด็กมันอยู่ตุ้เกมก็ต้องไปดึงมันกลับมา มันนั่งอยู่ที่โต๊ะพานก็ไปดึงมันกลับมา ถ้าไม่เหลือเกินจริงๆ เราจะไม่ว่าไปเลย ยกเว้นผู้ปกครองจะว่า ผมไม่ไหวแล้วจะเอามันไปต่างจังหวัด แล้วโอเค เราย้เอาไป” (อาจารย์เพ็ญศรี, 2548)

วิธีการหนึ่งที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียนบางคนเป็นพิเศษ เนื่องจากสาเหตุต่างๆกัน คือการเอาใจใส่และดูแลอย่างใกล้ชิด ด้วยจิตวิญญาณความเป็นครู แล้วอบรมสั่งสอนนักเรียนด้วยความจริงใจ

“เด็กอยู่กับพี่ พี่จะใช้ความจริงใจ อย่างน้องยี้ อยู่ม. 5 เค้าเป็นลูกที่ไม่มีพ่อ แม่โดนโกงอยู่กับแม่ เขาต้องดิ้นรนมาก ครูบอกว่า ยี้ ครูจะช่วยยี้ตลอด แต่ครูขอ อย่างนี้นะ เราจะจนอย่าเห็นแก่ตัว ให้มีความกตัญญูตเวที กตัญญูรู้คุณอาจไม่ต้องตอบแทนด้วยสิ่งของ ตอบแทนด้วยการกระทำ อาจารย์อรุษาจะให้ทุนทุกปี ปีละ 2000 ไปเรียนพิเศษ พี่จะสอนหนังสือจะไม่เอาเงินเอาแค่ค่าซีท 20 – 30 บาท

ยี้เป็นลูกศิษย์ครู ครูสอนความกตัญญูจำไว้ละ กตัญญูได้กตเวทีก็ได้ กตัญญูคือ รู้คุณ มีกิริยาท่าทางที่รู้คุณ ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของ แล้วอย่าลืมนะ ถ้าเมื่อไรยี้ลืมยี้ไม่ต้องมาหาครู ครูต้องการให้ยี้เป็นเด็กกตัญญู ใครเห็นก็เอ็นดู ก็สงสาร อ.อรุษาก็ให้ทุน ให้ทุกเทอมๆละ 2000บาท คือให้ไปเรียนพิเศษ เขาจะเข้าหมอไ้ ก็อยากให้มีหมอที่มีคุณธรรมสักคน”

(สัมภาษณ์อาจารย์สุพัตรา, 7 มกราคม 2548)

การดูแลนักเรียนให้สามารถอยู่ในโรงเรียนได้อย่างมีความสุขจึงเป็นหน้าที่ของครู นั่นหมายความว่า แม้นักเรียนมีปัญหาที่บ้านก็เป็นเรื่องที่ต้องให้ความช่วยเหลือเช่นเดียวกัน เพราะปัญหาดังกล่าวก็ส่งผลให้นักเรียนไม่มีความสุขและเป็นอุปสรรคในการเรียน ผู้วิจัยจึงได้เห็นการที่ฝ่ายปกครองให้ความช่วยเหลือกับนักเรียนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนอยู่เสมอทุกวัน สิ่งนี้คณะครูโดยเฉพาะครูฝ่ายปกครองจะเน้นย้ำเสมอว่า

“จะบอกเด็กตลอดว่า ถ้าอยู่โรงเรียนนี้ก็ขอให้อยู่อย่างมีความสุขเป็นคนดีแล้วก็อยู่อย่างมีความสุข เมื่อไรเราเป็นคนดีแล้วอยู่อย่างมีความสุขให้มาหาครู ทุกเรื่องจะช่วยให้ แล้วแต่ต้องเป็นคนดี แต่ถ้าเป็นคนไม่ดี หน้าที่ของครูคือ ปรับปรุงแก้ไข เสิ้ญผู้ปกครองมา ทำโทษบ้าง อะไรก็ว่ากันไป แก้ไขได้ แนนเนี้ย ก็บอกไม่ได้เหมือนกัน แต่คนเดียว ก็ภูมิใจแล้ว ช่วยคนได้ก็ยิ่งใหญ่ ไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งเป็นคนธรรมดาที่ช่วยคนได้ “

(สัมภาษณ์อาจารย์สุวิษย์ , 26 มกราคม 2548)

ขณะเดียวกันก็ต้องพูดคุยกับนักเรียนให้มากเพื่อที่จะได้รู้ข้อมูลและเข้าใจถึงสาเหตุของพฤติกรรมต่างๆที่นักเรียนแสดงออกมา ครูต้องเข้าใจใจของนักเรียนให้ได้ การดูแลหรือแก้ปัญหาของนักเรียนต้องทำอย่างสุดกำลัง ความสามารถ ไม่ทิ้งนักเรียนให้ปล่าวเปลี่ยวสามารถเป็นที่พึ่งของของพวกเขาได้ การพูดคุยกับพวกเขาต้องพูดด้วยเหตุผล และก็สอนให้เขาคิดอย่างมีเหตุผล คิดในทางที่เสริมปัญญา ตามหลักการแนวพุทธ คือสอนให้คิดเป็น (โยนิโสมนสิการ)

นอกจากครูประจำชั้นจะทำหน้าที่ดูแลนักเรียนของตนแล้ว หากนักเรียนในปกครองประพฤติตัวไม่เหมาะสมและครูประจำชั้นตักเตือนแล้วไม่ได้ผล ก็ส่งมาให้ฝ่ายปกครองช่วยอบรมและตักเตือนต่อ การดูแลนักเรียนจึงกระทำร่วมกันเป็นทีมทั้งโรงเรียน

จากการที่ครูเล่าให้ฟังถึงเรื่องราวของนักเรียน ทำให้สามารถตีความได้ว่า ครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีความจริงจังในการดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะการดูแลนักเรียนที่แสดงพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมในเรื่องการปฏิบัติตัวตามข้อปฏิบัติของโรงเรียน นักเรียนกลุ่มนี้จะได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ มีการติดตามเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่และสภาพปัญหาอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะหาวิธีการช่วยเหลือได้ถูกทาง

“เด็กที่เราประทับใจมันก็ดีมาตลอดที่เราชื่นชม แต่เด็กที่ไม่ดีเราจะเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือเราจะเอื้ออาหารเขา ห่วงใยเขา วันนี้ทำไมเขาไม่มาโรงเรียน เขามีปัญหาที่บ้านอะไรอย่างเนี่ย จะดูแลเขาเป็นพิเศษ ใต้ตรงนั้นคือ ด้วยความห่วงใย เพราะเราไม่อยากจะให้เด็กของเรา อนาคตเสีย เพราะเด็กที่เราห่วงใยพวกนี้ส่วนใหญ่ จะมาจากครอบครัวแตกแยก พ่อแม่มีสามี มีภรรยาใหม่ เด็กอยู่คนเดียว เด็กหางานกลางคืนทำ เราต้องคอยถามว่า เด็กมาโรงเรียนหรือเปล่า มีข้าวกินไหม วันนี้ไม่มีตั้งค์ เพราะออกจากบ้านมา มาอยู่กับเพื่อน เอาครูให้สตางค์ไปทาน แล้วหนูอย่าคิดว่าการทำงานมันเหนื่อยนะ ได้เงินไม่ใช่ได้ง่ายๆ หนูต้องคิดว่าทำอย่างไรที่จะช่วยตัวเอง เงินที่ได้มาจากความเหนื่อยยากของตัวเอง เราจะเกิดความภาคภูมิใจมากกว่า ...

คือพยายามดูแลเด็กที่มีปัญหามากกว่าเด็กที่ดี เพราะเด็กดีอยู่แล้ว เราชื่นชม เด็กคนนี้มีดี เอาใจใส่ แต่เด็กที่ไม่ดีจะอยู่ในสายตา จะมีความรู้สึกหวาดหวั่น สงสารเขา

ส่วนใหญ่เขาก็ดีขึ้น เขาไม่มีใคร พอเราหันไปสนใจเขา พฤติกรรมเขาจะเปลี่ยนไป จะห่วงใยครู มาดูมาแล เวลาเราถาม ทำไมขาดเรียน มีปัญหาที่บ้าน ไม่มีสตางค์ ...อะไรบ้างเขาก็จะกล้าพูดกล้าบอก.... เป็นเด็กม. 4” .

(สัมภาษณ์อาจารย์กาญจนา, 20 มกราคม 2548)

หน้าที่ดูแลนักเรียนไม่ใช่มีเพียงครูเท่านั้น พระที่มาสอนในโรงเรียนก็เป็นบุคคลสำคัญที่สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจและเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน

พระอาจารย์ว่าบอกว่าพระสอน เด็กจะเกรงใจกว่าครูสอน ที่ผ่านมามีเด็กจะสนิทกับพระมากกว่าอาจารย์ เด็กจะกล้าเข้าหาพระมากกว่าอาจารย์โดยเฉพาะเด็กผู้ชาย เขามาคุยกับพระอาจารย์ได้ทุกอย่าง ไทศัพทมาคุยกับพระอาจารย์ก็มี พระอาจารย์ก็ทำหน้าที่รับฟัง ก็พูดสอนได้เท่าที่พอได้ บางเรื่องราวพระก็ไม่ควรเกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก แต่ก็รับฟัง ส่วนใหญ่เด็กจะมีปัญหาเรื่องความรัก สิ่งที่พระอาจารย์ช่วยได้คือ อาจจะถามเขาและให้เขาคิดว่าข้อดีและข้อเสียในเรื่องการมีความรัก แล้วก็ให้เขาได้คิดและตัดสินใจเอง เป็นสิ่งที่น่าดีใจที่เด็กกล้าเข้าหาพระ ดีกว่าที่เขาจะไม่มีใครที่พอไว้ใจที่จะช่วยเหลือหรือรับฟังเขาได้

การแก้ปัญหาให้นักเรียนจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลายให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละคนใช้การพูดให้เด็กเข้าใจ ดังที่อาจารย์สุวิชัย(26 มกราคม 2548)เล่าถึงแนวทางแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนว่า

“... ครูจะต้องพูดจนผู้ปกครองเข้าใจครูใช้เวลาเกือบวัน เพื่อปรับให้เด็กได้ด้วย ครูจะให้เขาทำแคไปขอขมาอาจารย์แค่นั้นก็จบ แต่นั่นเป็นการบังคับ แต่ครูจะพูดเยอะมาก จะใช้วิธีเยอะมาก

เวลาคุณอย่าดูแค่เปลือก ดูแคเห็น เพราะลึกอะไรข้างในเด็กมันมีอะไรเยอะ เขาจะมีความรู้สึกอย่างหนึ่งคือ พ่อแม่ไม่รัก เขาเป็นลูกคนกลาง ครูเคยเจอ พ่อครูเหี้ยมมาตรงนี้บู๊ป น้ำตาร่วงเป็นหยดน้ำขาดความรัก คือเด็กเนี่ย ดูเหมือนก้าวร้าว แต่ลึกๆมีแผลอะไรเยอะ พยายามพูดให้เขามีความรู้สึกให้เหมือนกับว่า เด็กเขาไปหาอาจารย์ อ่อนเข้าหาอาจารย์...เรื่องบางเรื่อง ครูน่าจะทำได้ เขาสามารถทำในกรอบที่เขาทำได้ก็น่าจะดีขึ้น “

สิ่งที่น่าภูมิใจและเป็นกำลังใจให้ครูจากการดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียนด้วยอดทน ความรักและความจริงใจ คือ นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น

“ก็ไฉนหนอดห้อง 3/8 เขามาบอกเองว่าเขาจะกลับตัวเป็นคนดี ผมจะไม่เกรงแล้วครับ ผมจะเรียนหนังสือ เรียนเพื่อใครลูก บอกสิ เพื่อครู อยาบอกเพื่อครู ไม่ใช่พูดใหม่ เพื่อพ่อแม่ ไม่ใช่ พูดใหม่เพื่อใครเพื่อตัวเอง ถูกต้อง ทุกวันนี้เธอเรียนหนังสือเพื่อตัวเอง เธอจะอิม จะมีรถขับ จะมีบ้านอยู่ จะมีลูก จะส่งเสียลูกเรียนหนังสือได้ ไม่ใช่พ่อแม่เธอ ทุกคนไปหมด เพราะฉะนั้นเธอเรียนเพื่อตัวเธอเอง เขาดีขึ้น อย่างเงี้ย แต่เด็กที่เกเรก้าวร้าว พี่ก็ไม่เคยเจอ จะเจอกันก็แบบไม่ตั้งใจเรียน แล้วมาบอกจะตั้งใจเรียนแล้วนะ

ระหว่างที่คุยกัน สอนๆ แล้วเขาก็ซึมเอง ผมจะดีแล้วนะ ผมตั้งใจเรียน พี่จะเป็นคนพูดกับเด็กไม่ เพราะ ใจไหนอด ใจไหนหล พี่จะเรียกแบบนี้ ใช้ความเป็นกันเอง ...เด็กเขาจะโกรธคนนั้นแต่ไม่โกรธพี่ อาจจะ ดูกริยา ดูท่าทางการดำ ดูน้ำเสียง ของพี่หรือเปล่า”

(สัมภาษณ์อาจารย์สุพัศตรา, 7 มกราคม 2548)

ในการอบรมสั่งสอนนักเรียนเรื่องของมารยาท และวัฒนธรรมไทยนั้น ครูจะทำทุกเวลาทุก โอกาสที่เห็นสมควร อย่างเช่น การสอนให้นักเรียนรู้ จักดูแลให้การต้อนรับผู้ใหญ่ที่มาร่วมงานใน กิจกรรมต่างๆของโรงเรียน อย่างเช่น ครูเชิญผู้ปกครองมาร่วมงานวันแม่ หลังจากเสร็จกิจกรรม แล้ว ทางโรงเรียนได้จัดเลี้ยงอาหารกลางวันให้กับผู้มาร่วมงานทุกคน นักเรียนส่วนหนึ่งจะช่วยดูแล เรื่องนี้ นักเรียนจึงได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง ขณะที่ลงมือปฏิบัติหากเกิดเหตุการณ์ที่ครูสามารถเติม เต็มความรู้และประสบการณ์ให้นักเรียนได้ครูก็จะทำในทันที เช่น ครูให้นักเรียนไปตักอาหารและ การเสิร์ฟน้ำให้ผู้ที่มาร่วมงาน

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม , 12 สิงหาคม 2548)

สิ่งที่สังเกตได้คือ ไม่เพียงครูจะสอนให้นักเรียนทำโน่นทำนี่ แต่ครูก็จะลงมือทำให้นักเรียน เห็นเป็นแบบอย่างที่ดี ก็คือครูสอนให้นักเรียนทำอะไร ครูก็ทำอย่างนั้นด้วย เรียกได้ว่า เราสอน นักเรียนอย่างไรเราก็ต้องปฏิบัติตัวอย่างที่สอนนักเรียนด้วย อย่างที่อ.แตงต้อนรับผู้มาร่วมกิจกรรม ทุกคน รวมทั้งผู้วิจัยด้วยจริงใจ ด้วยความสนิทสนมเป็นกันเอง หรือครูท่านอื่นๆที่อาสาถ่ายรูปให้ ผู้วิจัย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นน้ำใจเล็กๆน้อยๆของครูที่ทำให้เราทราบว่า ครูเป็นครูที่มีจิตวิญญาณ ความเป็นครู และความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ตามลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ

นักเรียนทุกคนในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจึงอยู่ในสายตาครูทุกคนในโรงเรียน และ โดยเฉพาะครูที่ปรึกษา เราจะเห็นภาพความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน คือ การที่ครูที่ ปรึกษาจะรู้ว่าลูกศิษย์ของตนมีปัญหาอะไร ขณะเดียวกันครูที่ปรึกษาก็มาแจ้งให้ฝ่ายปกครอง ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในการแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน ครูทุกคนจึงรู้ความเคลื่อนไหว ของนักเรียนแต่ละคนโดยเฉพาะนักเรียนที่มีปัญหา

การแก้ปัญหาพฤติกรรมและการประพฤติกรรมที่ผิดระเบียบ ที่ไม่พึงประสงค์เมื่อนักเรียนอยู่นอกโรงเรียน

การดูแลนักเรียนของครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นการดูแลที่ต่อเนื่องจากในโรงเรียน กล่าวคือ แม้อยู่นอกโรงเรียน ครูก็ยังดูแลอย่างใกล้ชิด โดยขอความร่วมมือจากชุมชนในการเป็นหูเป็นตาดูแลให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม

“...มันเป็นความชื่นใจอย่างหนึ่งของครู ซึ่งครูเหนื่อยมากๆ ครูไม่ได้ทำแคในโรงเรียน นอกโรงเรียนก็ทำ ไปดูนักเรียน โทรศัพท์มือถือของครูจะแจกให้กับคนในย่านชุมชนนี้ เพื่อใครมีอะไรจะได้โทรหาครู แล้วครูก็ออกไปตาม พอโรงเรียนเลิกก็มีโทรมาว่านี่โน่น ที่นี้นักเรียนมั่วสุ่มกันอยู่ สิบนูหรือ มีผู้ชาย อะไรเนี่ย เขาก็โทรมาบอก เราก็ออกไป

นั่นคือ เขาช่วยเป็นหูเป็นตาให้เรา หรือแม้แต่ร้านเกมต่างๆ ข้างหน้า ข้างหลังโรงเรียน ไปคุยกับเขาได้หมด เขาให้ความร่วมมือ เราไม่ได้ศัตรู เราไปคุยกับเขาดีๆ มีร้านนูหรือเราก็ไปขอร้องเขา เขาก็รับฟัง ว่านูหรือไม่ดีสำหรับเด็ก สงสารพ่อแม่เขา เขาก็ไม่ขาย”

(สัมภาษณ์อาจารย์สุวิทย์, 26 มกราคม 2548)

สิ่งที่น่าประทับใจก็คือ ชุมชนรอบโรงเรียนให้ความร่วมมือในการดูแลนักเรียนในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตัวดี เคารพกติกา และระเบียบของโรงเรียน เมื่อพบเจอนักเรียนที่กระทำตัวไม่เหมาะสมก็จะแจ้งให้คณะครูฝ่ายปกครองทราบ ขณะที่ผู้ปกครองเองก็ให้ความร่วมมือในการดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียน เห็นได้จากการที่ผู้ปกครองจะเข้ามาปรึกษาครูฝ่ายปกครองถึงปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนเช่น การไปร้องเพลงคาราโอเกะ หลังเลิกเรียนแล้วกลับบ้าน ค่า การรักเพื่อนเพศเดียวกัน การไม่ตั้งใจเรียน เป็นต้น

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 26 มกราคม 2548)

การลงโทษนักเรียน

“ตอนนี้เหมือนครูตัวใหญ่กว่าครู ถ้าใช้วิชาการ ระบบอะไรที่ทำได้.....เป็นที่ปรึกษาเราควรจะทำปัญหาได้ ถามว่าดีไหมเรื่องไม่เรียบร้อย ครูว่าไม่ 100 % ขึ้นอยู่กับว่าครูมีคุณธรรม จริยธรรม บางครั้งก็อาจเป็นเรื่องดี เพราะเด็กบางคนพูดอย่างเดียวไม่ได้ ต้องเจ็บบ้าง แต่การตีนั้นไม่ใช่ดีแล้ว ทั้งเลย แต่ตีแล้วก็ให้การอบรมกับเด็ก คุยกับเด็ก ทำความเข้าใจกับเด็ก แล้วเด็กไม่โกรธนะ ไม่

โกรธเราหรือ บางคนโกรธก็มีบ้าง เพราะเขาไม่เข้าใจ เพราะเรามีเวลาคุยกับเขาน้อย ถ้าได้คุยจะดี”

แม้แต่การลงโทษเมื่อนักเรียนทำผิด เช่นไม่ส่งงานขาดความรับผิดชอบ ครูบางท่านก็นำหลักปฏิบัติในการลงโทษตามพระพุทธศาสนามาใช้

“มี ถึงคนทำผิดผมก็ใช้หลักวิธีพุทธทำโทษ เหมือนพระที่ต้องอาบัติ ต้องทำพระองค์นั้นมาปลงอาบัติ ถ้าอาบัติหนัก ก็ต้องอยู่ตรงปริวาสกรรม หรือตัดออกไปเลย ตัดออกเลยก็คือ อับเปหิ ก็คือ ไล่ออก ถ้าอาบัติเบาๆ ความผิดเล็กๆน้อยๆ ก็มาปลงอาบัติ ปลงอาบัติก็คือ 1. มาสารภาพ 2. ให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำแบบนี้อีก จะมีวิธีคือ 1. ยอมรับความจริง 2. ให้สัญญาว่าจะไม่ทำอย่างนั้นอีก เสร็จแล้วก็เราก็ไม่กล้าทำ เพราะว่ามี การสาบานต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีหลวงปู่ มีพระพุทธเจ้า มีพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ต่อหน้าสิ่งพระที่เรามีอยู่ กายกรรม 3 วจีกรรม 4 มโนกรรม 3 ให้เด็กพูดตามเรา เราพามัน มันก็กลัวขนลุกขนพอง พ่อแม่เธอยังไหว้พระใช่ไหม เขาบอกว่าใช่ แล้ว เธอจะไม่ไหว้พระอีกแล้วหรือ เธอจะสู้กับพระเอาไหมละ แน่จริงสู้ไหมละ กอดคอหลวงปู่ ฟันศอกเอาไหมละ มันก็ไม่กล้า ในที่สุดเด็กก็จะกลัวบาป แล้วก็ไม่ได้ทำซ้ำเช่นนั้นอีก ไม่จำเป็นต้องไม่เรียนมาฟาดฟัน ไปทุบไปตีมัน ดีก็ตีแต่ภายนอก มันก็เจ็บแต่ร่างกายแต่หัวใจตีมันหรือยัง

การที่มาทำโทษต่อหน้าพระ ก็คือ การทำโทษแบบวิธีพุทธ ก็คือ เป็นการทำให้ถึงจิตวิญญาณมัน ให้มันหลายใจ เพราะเด็กที่มันก่อการทำเข็ญ วิญญาณมัน หัวใจมัน สั่งการมันถึงทำได้ ไม่มีหน้อยมากที่คนจะทำชั่วโดยไม่ตั้งใจ ส่วนมากมันต้องสั่งการทั้งนั้น เพราะฉะนั้นลงโทษตัวใหญ่คือสั่งการ จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว บ่าว คือ ผู้รับใช้ รับใช้คือ รับใช้จิต จิตเป็นนายสั่ง เอ๊ย ! สั่งให้เตะไถ่นั้น ชกต่อยไถ่นั้น ชกต่อยไถ่นี้สิ มีตัวการสั่ง คือ จิต เพราะฉะนั้น กำราบบาปที่หัวใจมัน นี่คือ วิธีของผมที่ลงโทษแบบวิธีพุทธ แล้วก็สอนแบบวิธีพุทธ”

(สัมภาษณ์อาจารย์ไสว ,26 มกราคม 2548)

จากการลงพื้นที่ศึกษา พบว่า วิธีการสอน อบรมและดูแลนักเรียนของครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางคือ

1. ใช้ความจริงใจ
2. ใช้ความตั้งใจ
3. ใช้ความรัก , การสัมผัส
4. พูดด้วยเหตุผลให้นักเรียนคิดในทางที่เสริมปัญญา(โยนิโสมนสิการ)
5. พูดคุยกับนักเรียน เพื่อที่จะได้รู้จักและได้ข้อมูลของนักเรียน
6. แสดงในหลายบทบาทตามความเหมาะสม (ดู ดี หรือไม่ดีใจดี)

7. ทำความรู้จักกับนักเรียนทุกคน
8. ต้องใช้ความอดทนในการสอน
9. มีความเชื่อว่า “ใจเด็กไม่ใช่เหล็ก ใจเด็กเป็นเนื้อ ที่มันซึมซับความดีได้ไม่ยาก

วิธีการดังกล่าวข้างต้นก็เป็นวิธีการดูแลอบรมนักเรียนทั่วไปที่ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติ และสิ่งเหล่านี้ก็คือการดูแลลูกหลานตามวิถีประเพณีและวัฒนธรรมไทย ความเป็นวิถีพุทธจึงแทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันและคุณลักษณะนิสัยของคนไทยที่ได้รับการขัดเกลามาจากบรรพบุรุษสืบเนื่องต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

5.3.2 ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์

บรรยากาศปฏิสัมพันธ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการที่คนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้เรียนรู้และปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข ถ้ากล่าวในหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม ก็คือเรื่องศีล และเป็นอีกด้านหนึ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้

จากการลงพื้นที่ศึกษาด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางพบ ความสัมพันธ์ใน 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ภายในโรงเรียน และภายนอกโรงเรียน

1. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ภายในโรงเรียน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างครู กับครู ครู กับนักเรียนและ นักเรียนกับนักเรียน (ครูในที่นี้รวมถึง พระและผู้อำนวยการสถานศึกษา ไปจนถึงภารโรงหรือคนงานในโรงเรียนด้วย
2. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกับสถาบัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียนและชุมชน

ความสัมพันธ์ภายนอกโรงเรียน

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ เป็นโรงเรียนที่อยู่ในสหวิทยาเขตวังทองหลาง ซึ่งมีโรงเรียนมัธยมในสหวิทยาเขตทั้งหมด 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบดินทรเดชา โรงเรียนนวมินทราชูทิศหรือโรงเรียนบดินทร์ 3 โรงเรียนวัดเทพศิลา และโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง สภาพโดยทั่วไปพบว่ารอบๆโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางประกอบด้วยชุมชนหลายชุมชนหลากหลายอาชีพ ความสัมพันธ์ที่พบจึงมีทั้งความสัมพันธ์ในแนวกว้างและความสัมพันธ์ในแนวลึก

1. บรรยายภาคปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตบริการบริเวณโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตรมีทั้งครอบครัวที่มีพื้นเดิมและครอบครัวที่อพยพมาอยู่ชั่วคราวและถาวรเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว เพราะบริเวณนี้มีพื้นที่ใกล้พื้นที่เศรษฐกิจสามารถประกอบอาชีพได้หลากหลาย

ก่อนหน้าที่โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตรจะเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันไม่มากนัก ผู้ปกครองได้พบปะกับทางโรงเรียนเพียงปีละ 2 ครั้ง ในวันประชุมผู้ปกครอง และผู้ปกครองที่เข้าประชุมส่วนใหญ่จะเป็นผู้ปกครองของนักเรียนชั้น ม. 1 และ ม.4 การที่ผู้ปกครองมาเข้าร่วมน้อย เนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องทำงาน เพราะสภาพครอบครัวส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางถึงยากจน และการที่พื้นที่ในเขตบริการของโรงเรียนมีหลายชุมชน โอกาสที่แต่ละชุมชนจะได้มีปฏิสัมพันธ์กันก็เป็นไปได้ยากตามไปด้วย

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วม หรือบรรยายภาคปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็น 2 ลักษณะ คือ โรงเรียนเข้าไปร่วมกับกิจกรรมของชุมชนและผู้ปกครองเข้ามาร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน

โรงเรียนเข้าไปร่วมกับกิจกรรมของชุมชน

แม้เราจะไม่ค่อยเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมร่วมกันของโรงเรียนกับชุมชน หรือผู้ปกครองมากนัก แต่จากการสังเกตและการบอกเล่าของครูกาญจนาและชาวชุมชนทำให้ทราบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนมีมากขึ้นกว่าเดิมสังเกตจากการที่โรงเรียนและชุมชนเข้าร่วมทำกิจกรรมกันมากขึ้น(สังเกตแบบมีส่วนร่วม , ธันวาคม 2547) อย่างเช่น โครงการริไซเคิลขยะ โครงการคลองสวยน้ำใส ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่าง โรงเรียน ชุมชนและสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์(นิด้า)

“จะมีองค์ริไซเคิล เขาก็ประกาศเด็กๆก็เข้าร่วมชุมชนก็เข้าร่วม ชุมชนก็มา แต่นานๆมาที”

(สัมภาษณ์ผู้ปกครอง ,6 พฤศจิกายน 2547)

ทางโรงเรียนเริ่มต้นตัวในเรื่องการมีส่วนร่วมกับชุมชนมากขึ้น โรงเรียนเริ่มเปิดรับสิ่งต่างๆ จากสังคมมากขึ้น เป็นที่น่ายินดีที่โรงเรียนไม่ได้อยู่แค่ในพื้นที่โรงเรียนเท่านั้น แม้จะมีครูและนักเรียนมาร่วมกิจกรรมกับทางชุมชนและสังคมน้อย แต่นั่นก็เป็นสิ่งที่บอกให้เห็นถึง การก่อตัวที่ละเล็กทีละน้อย เพราะเพิ่งเป็นการเริ่มต้น เราอาจเห็นภาพความสัมพันธ์ชุมชนที่สมบูรณ์ขึ้นในอนาคตก็เป็นได้ อย่างที่ทางโรงเรียนได้มีส่วนร่วมกับการนิรโทษกรรมและชุมชนในโครงการคลองสวยน้ำใส

“...ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีมากขึ้น อย่างคลองสวยน้ำใส เราก็ร่วมกับชุมชนแทบทุกเดือน เราจะเอาน้ำชีวภาพไปใส่คลองแสนแสบ อย่างคราวที่แล้วก็พายล่าหาสมบัติ เก็บขยะ เก็บแหงที่อยู่ใต้น้ำ แต่เราจะทำกลุ่มเดียวไม่ได้ ต้องคอยซิมไป ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมน้ำลำคลองต้องช่วย ไม่ใช่พอถึงเดือน พวกเราไปเก็บขยะ แล้วเขาก็ทิ้งๆ ไม่ได้ ชุมชนต้องเห็นว่าเราเสียสละเพื่อชุมชน ชุมชนต้องทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นทาง ไม่ใช่อยู่ริมน้ำก็ทิ้งลงแม่น้ำลำคลอง

เราจะจัดเด็กชีวภาพ เด็กชมรมไปช่วย ยังไม่ทำทั้งโรงเรียน ยังไม่ถึง ก็คือ อะไรก็ตามเราต้องเริ่มจากจุดเล็กก่อน เราจะเริ่มใหญ่เลยบางทีมันล้ม เราต้องเริ่มจุดเล็ก แล้วขยายให้ใหญ่มันจะดีกว่า”

(สัมภาษณ์อาจารย์เพ็ญศรี, 10 มกราคม 2547)

แม้จะเป็นเพียงภาพความสัมพันธ์เล็กๆ แต่ก็เป็นภาพแห่งการเริ่มต้นที่ดี เมล็ดพันธุ์เริ่มได้รับการบ่มเพาะ และในไม่นานก็คงจะเป็นต้นอ่อนที่จะเติบโตเป็นต้นที่แข็งแรงและพร้อมที่จะแพร่พันธุ์ต่อไป

ชุมชนหรือผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน

ผู้ปกครองหรือชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเข้าร่วมประชุม การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมโรงเรียน และการช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาดูแลนักเรียน

การมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชนจึงมีทั้งโรงเรียนเข้าไปร่วมทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนก็มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน อย่างเช่น ที่อาจารย์สอนวิชาเคมีเล่าให้ฟังว่า

“ตอนนี้เรามีห้อง อย่างม.1 เราก็จะพุ่มพุกมาให้มีสภาพแวดล้อม สภาพห้องเรียน คุณพ่อคุณแม่ เขามาช่วยกันซ่อมบำรุงห้อง ทาสี อะไรเงี้ย เขาก็จะรักข้าวของในห้อง การขีดเขียนก็จะน้อยลง เพราะว่า

พ่อแม่มาช่วยกัน มาคุยกัน อย่างเขียนนะลูก อย่าขีดนะลูก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เรากำลังชื่นชมเขาว่ามีประโยชน์ เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องการเรียนการสอน”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 26 มกราคม 2548)

นอกจากนี้ผู้ปกครองยังเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องการศึกษาของลูกหลานด้านอื่นๆ เช่น การประชุมผู้ปกครอง เพื่อชี้แจง แจ้งข่าวคราวของการดำเนินกิจกรรมต่างๆในโรงเรียน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองร่วมแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะโรงเรียนในด้านต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโรงเรียนและนักเรียน แต่ในทางปฏิบัติพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่เข้าประชุมจะเป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่เพิ่งเข้าใหม่ เช่น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 4

“ประชุมผู้ปกครอง ปีละ 2 ครั้ง เทอมหนึ่งครั้งหนึ่ง เขาจะเชิญผู้ปกครอง ม. 1 ม.4 ช่วงหัวเลี้ยว หัวต่อผู้ปกครอง ม.1 ม.4 จะเยอะ ม.อื่นจะว่าลูกฉันเรียนแล้วจะไม่มากก็ได้”

สาเหตุที่ผู้ปกครองไม่ค่อยมาร่วมประชุมเพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทั้งที่มีฐานะร่ำรวย ไม่มีเวลา ฐานะปานกลางที่ทำงานเป็นเวลา และฐานะยากจนที่แทบจะไม่มีเวลาพักผ่อนของภรรยา หรืองานรับจ้างทั่วไป และผลลัทธิการดูแลนักเรียนให้กับครู ด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้โรงเรียนและชุมชนไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กัน และอีกสาเหตุหนึ่งก็คือ โรงเรียนมีพื้นที่เขตบริการที่กว้าง และนักเรียนที่มาเรียนก็มาจากหลากหลายชุมชน โอกาสที่จะเจอกันทั้งหมดก็ยาก

“โรงเรียนกับชุมชนไม่ค่อยสัมพันธ์กันเท่าไร เพราะมันหลายชุมชน ชุมชน 101 ก็มีทั้งชุมชนหน้าวัด ชุมชนร่วมกันสร้าง ชุมชน 91 มันค่อนข้างยาก ชุมชนมันเยอะไม่ใช่หน่อยๆนะ จะเจอกันก็ต่อเมื่อมีงานก็มีงานในวันสำคัญเช่น งานวันแม่ วันพ่อ ประชุมชุมชนเดือนละครั้ง”

(สัมภาษณ์ผู้ปกครอง:วันกีฬาสี่, 16 พฤศจิกายน 2547)

และอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ต้องทำมาหากิน ไม่มีเวลามาร่วมกิจกรรมชุมชนยังให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในเรื่องการดูแลนักเรียนดังที่อาจารย์สุวิชัยเล่าให้ฟังว่า

“ครูไม่ได้ทำแคในโรงเรียน นอกโรงเรียนก็ทำ ไปดูนักเรียน โทรศัพท์มือถือของครูจะแจกให้กับคนในย่านชุมชนนี้ เผื่อใครมีอะไรจะได้โทรหาครู แล้วครูก็ออกไปตาม พอโรงเรียนเลิกก็มีโทรมาว่านี่โนน ที่นี้ นักเรียนมั่วสุ่มกันอยู่ สิบบุหรี มีชู้สาว อะไรเนี่ย เขาก็โทรมาบอก เราก็ออกไป นั่นคือ เขาช่วยเป็นหูเป็นตาให้เรา หรือแม้แต่ร้านเกมต่างๆ ช้างหน้า ช้างหลังโรงเรียน ไปคุยกับเขาได้หมด เขาให้ความร่วมมือ เรา

ไม่ได้ศัตรู เขาไปคุยกับเขาดีๆ มีร้านบุหรืเขาก็ไปขอร้องเขา เขาก็รับฟัง ว่าบุหรืไม่ดีสำหรับเด็ก สงสารพ่อแม่เขา เขาก็ไม่ขาย

ร้านเกมจะช่วยก็คือ ถ้าเวลาเรียนจะไม่ให้เด็กเล่นเลย อย่างโรงเรียนเช้า 7.50 น. เขาก็จะไล่เด็กให้เราก่อน ที่ครูพูดอย่างนี้เพราะเวลานั้นครูไปตรวจสอบ ปกติว่าไม่มีเด็กในร้าน อาจารย์ไม่มี ผมได้หมดแล้ว เพราะฉะนั้นความร่วมมือของชุมชน เขาช่วยเรา เราก็ทำงานแทนที่จะหนักมากตรงนี้ก็น้อยลง แทนที่จะออกตรวจตลอดเวลา เพราะว่าภาระของครูมันมีเรื่องสอน ขณะนี้สอน 3 ระดับ ม.1 เนื่องจากอาจารย์ไปคลอด ม.3 สอนวิทย์ แล้วก็ ม.4 เคมี ภาระก็เยอะในโรงเรียน “

(สัมภาษณ์อาจารย์สุวิชัย, 26 มกราคม 2548)

ในประเด็นเรื่องการดูแลเด็ก สิ่งที่น่าสนใจคือ แม้ความเจริญจะก้าวกรายเข้ามาในโรงเรียน แหล่งชุมชนที่อยู่ของนักเรียน หรือสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมรอบตัวนักเรียน ชาวชุมชนและผู้ปกครองก็ยังคงตระหนักและให้ความสำคัญในการร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดูแลเอาใจใส่ พฤติกรรมของนักเรียน ความสัมพันธ์ลักษณะเช่นนี้ยังมีอยู่ในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง อาจเพราะโรงเรียนข้างนอกมีการแข่งขันทางวิชาการค่อนข้างสูง เด็กจะมุ่งเรียนเพื่อให้ได้คะแนนดี การมีเรียนกวดวิชา ครูจะไม่มาตามดูเด็กที่เรียนอ่อน แต่ละคนต้องช่วยตัวเอง ครูมีหน้าที่สอนตามหน้าที่เท่านั้น เรื่องอื่นๆนักเรียนและผู้ปกครองต้องช่วยกันดูแล หากเรียนไม่ได้ก็ต้องย้ายออก จึงเป็นเหมือนการสร้างความกดดันให้กับเด็กและผู้ปกครองพอสมควร

รูปแบบที่ชุมชนหรือผู้ปกครองมีส่วนร่วมหรือมีปฏิสัมพันธ์กับโรงเรียนก็คือ

1. การเข้าร่วมประชุมผู้ปกครอง หรือการเข้าร่วมในกิจกรรมวันสำคัญหรือวันพิเศษต่างๆที่ทางโรงเรียนจัดตลอดปีการศึกษา
 2. การเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียน ทั้งในส่วนของคณะกรรมการสถานศึกษาและ การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดบรรยากาศของห้องเรียน
 3. การช่วยดูแล เป็นหูเป็นตาในการควบคุมดูแลพฤติกรรมของนักเรียน
- นอกจากนี้โรงเรียนกับชุมชนได้จัดตั้งสมาคมผู้ปกครองครูและนักเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือและร่วมมือกันในเรื่องการดูแลนักเรียน

สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นในปี 2527 เดิมใช้ชื่อเป็น “บึงทองหลางพิทยา” ต่อมาในปี 2537 สมาคมได้ดำเนินการเปลี่ยนชื่อ

สมาคมเป็น “สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง” ซึ่งตรงกับชื่อโรงเรียนปัจจุบัน จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ปกครองและครูในโรงเรียน
2. ประสานความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและครูในอันที่จะพัฒนาคุณภาพนักเรียนในด้านความรู้ ทักษะ และความประพฤติสำหรับพื้นฐานการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการเป็นพลเมืองดีในอนาคต
3. สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างมวลสมาชิกอันเนื่องมาจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และความคิดเห็น
4. ส่งเสริมการเรียนรู้ นันทนาการและสวัสดิการของสมาชิกและครอบครัว
5. สนับสนุนกิจการสาธารณกุศลและสาธารณประโยชน์ตามโอกาสอันควร
6. ไม่ดำเนินการใดใดที่เกี่ยวกับการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จึงเป็นเรื่องของการพัฒนาด้านกายภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนให้น่าอยู่ และการช่วยกันดูแลนักเรียน

2. บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับวัด

โรงเรียนกับวัดมีความสัมพันธ์กันมานาน ตั้งแต่เริ่มตั้งโรงเรียน เพราะเป็นโรงเรียนที่เกิดจากวัดมอบที่ดินให้สร้างเป็นโรงเรียน ... ในขณะนั้นวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีความสำคัญ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชุมชน และเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชนมานาน วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่บุตรหลานในชุมชนมาตั้งแต่อดีตที่ยังไม่มีโรงเรียน

วันที่ผู้วิจัยไปร่วมงานวัดเกิดท่านเจ้าอาวาสที่วัด ผู้ปกครองเล่าให้ฟังว่าตนเองเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง บ้านก็อยู่ข้างๆโรงเรียนนั่นแหละ ตอนนี้มีลูกกับหลานเรียนอยู่ที่วัดบึงเหมือนกัน (สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 15 สิงหาคม 2547)

“วัดกับโรงเรียนก็มีความสัมพันธ์กันมาตลอด ทุกวันนี้ก็ยังมีความสัมพันธ์กันอยู่ มีอะไรก็จะช่วยเขาช่วยเรา เวลาโรงเรียนมีงานทางวัดก็จะมาช่วย เวลาที่วัดมีอะไรโรงเรียนก็ไปช่วย โรงเรียนก็จะเกณฑ์เด็กๆไปช่วยที่วัด งานผ้าป่า กฐิน งานประจำปี ฯลฯอยู่ที่ว่าวัดเขามีอะไรให้ช่วย ก็สัมพันธ์กันดี”

(สัมภาษณ์ผู้ปกครอง, 16 พฤศจิกายน 2547)

“เริ่มจากมีพระมาสอนศาสนาในโรงเรียน พอมีพระมาสอนเราก็ต้องจัดอาหารเพลถวาย พอจัดอาหารถวายมันก็เริ่มมีความใกล้ชิดกันขึ้น โดยทางหมวดสังคัมจะให้เด็กถวาย ต่อมาเด็กก็ถวายอาหารเป็นถวายสังฆทานเป็น อะไรเป็น เราก็จะสัมผัสกับที่วัด เวลาว่างเราก็จะไปที่วัด เวลาวัดมีอะไรก็จะขอมาที่เรา แล้วเด็กเราก็จะไป อย่างเช่น มีผ้าป่าเด็กก็จะไป พอทอดผ้าป่า เสร็จเรียบร้อยหลวงพ่อก็จะให้เงินเป็นทุนการศึกษา มันจะสัมพันธ์กันอยู่ด้วย แล้วพอต่อมาเข้าวันอังคาร เมื่อก่อนเป็นเข้าวันศุกร์ก็จะมีพระที่วัดมารอบิณฑบาต โดยเรานิมนต์เป็นประจำว่าต้องมาทุกวันศุกร์นะ แล้วเด็กเรา ครูเรา ก็จะเตรียมอาหารมาเพื่อใส่บาตร พอใส่บาตรเรียบร้อยแล้ว ถ้าเป็นอาหารสกทาทันก็เอากลับไป ถ้าเป็นนมบางครั้งท่านก็บริจาคไว้ที่ห้องพยาบาล อาจารย์ เด็กคนไหนไม่มีข้าวกิน ก็จะมาขอ ครูได้มาก็จะส่งไปที่ระดับ ที่ระดับมีเด็กที่ฐานะไม่ดีไหม เอาแจกไป ก็จะเป็นอย่างนี้”

ในอดีตวัดกับโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่น่าประทับใจคือ แต่ก่อนมีกิจกรรมอะไรโรงเรียนก็จะไปจัดที่วัด ไปใช้สถานที่ที่วัด เช่น งานไหว้ครู ก็ไปไหว้ครูที่ศาลาวัดกัน เพราะแต่ก่อนโรงเรียนยังไม่มีหอประชุม แม้แต่ในเรื่องการนิมนต์พระมาสอนก็มีมานานแล้ว อาจารย์เพ็ญศรี เล่าให้ฟังว่า

“ใช่เริ่มมีระบบขึ้น คือ จริงๆที่ตรงนี้เป็นที่วัดแล้ววัดบริจาคให้สร้าง มันก็จะเป็นโรงเรียนกับวัด ดังนั้นโรงเรียนกับวัดก็ใกล้ชิดกันตลอด อย่างเช่น เมื่อก่อนจะไหว้ครูที่เราก็ก่อนไปที่ศาลา แล้วก็ท่านจะมาเป็นประธานให้ ท่านเจ้าอาวาสจะลงมาเป็นประธานให้ แล้วก็ไหว้ทั้งพระ ทั้งผอ.ด้วย เราก็จะไหว้รวมกัน ทุกปีเราจะจัดรวมกันเลน อาชีวะ มัธยมแล้วก็ประถม ก็รวมกัน พอต่อมาเด็กเราเยอะขึ้นๆ เรามีหอประชุมแล้วนะ ก็อย่างเช่นเข้าพรรษา ออกพรรษา เราจะนัดพร้อมกันไปที่วัด 3 โมงไปที่วัด บางครั้งก็จะมีโรงเรียนใกล้เคียงอย่าง RBAC เขารู้ เขาก็มาด้วย เขาก็เอานักศึกษาเขามา เอาองค์ผ้าป่า องค์ฐินอะไรมาช่วยทำบุญ” (10 มกราคม 2548)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพระกับครูก็มีมานาน แต่ก็กลายเป็นความทรงจำที่น่าเสียดาย เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป สภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยน ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับสังคัมหรือชุมชนก็เปลี่ยนรูปแบบไปด้วย เป็นความสัมพันธ์ที่เือจางลง ไม่สู้จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนก่อน แต่ก็ยังเป็นโชคดีที่การเปลี่ยนแปลงไปก็เนื่องจากปัจจัยภายนอกเท่านั้น ความรู้สึกดีๆ ของครูที่มีต่อวัดยังลึกซึ้งเหมือนเดิม เพราะมีครูหลายท่านเล่าให้ฟังว่ายังรู้สึกผูกพันกับทางวัดจนถึงปัจจุบัน

อาจารย์ไสวีย์ให้สัมภาษณ์ว่า “ความสัมพันธ์ที่แกะไม่ออกคือ ที่ดิน แ่งนี้เป็นที่ดินของวัดบึงทองหลางได้มอบให้กับกรมสามัญ ซึ่งเป็นของรัฐบาล ให้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียน

เพื่ออบรมลูกหลาน เพราะเป็นที่ดินของวัดจะตัดวัดทิ้งได้อย่างไร แต่สิ่งที่ยังขัด ๆ อยู่ก็คือ พระสงฆ์หรือบุคลากรที่อยู่วัด กับบุคลากรที่อาศัยอยู่ในโรงเรียนยังไม่สัมพันธ์กันเท่าที่ควร นี่คือนสิ่งที่เห็นชัดๆ” (26 มกราคม 2548)

“โรงเรียนควรไปสร้างความผูกพัน ให้เหมือนญาติได้ วัดกับโรงเรียนขาดกันไม่ได้หรือกิจกรรมที่วัดไม่จำเป็นต้องแจ้งข่าวครู ครูเขารู้ไม่จำเป็นต้องมาเชิญ เวลาโรงเรียนจัดงานพระท่านก็มาเอง ไม่ต้องนิมนต์ พระท่านก็มา พระศรัทธาผมอยากมาเรียนรู้วิชาศิลปะ ห่มจีวรหิ้ว อาหารบิณฑบาตที่ฉันเสร็จแล้ว หิ้วถุงก็อบแก๊บ มาส่งถึงศูนย์ศิลป์ มานั่งวาดรูป มาเรียนรู้ โดยไม่ต้องนิมนต์ ท่านมาเอง เพราะผมเป็นแม่เหล็กดูดพระได้ พระสนใจในวิชาศิลปะ เพราะวิชาศิลปะ เป็นวิชาที่ขัดเกลามนุษย์ให้องอาจ คำว่า งอก ก็คือ สร้างสรรค์ คำว่า งาม ก็คือ งดงาม ไม่มีใครชอบ ชี้เห่ ชอบสิ่งงามๆ”

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ไสว ทำให้เห็นว่าโรงเรียนกับวัดมีความสัมพันธ์กันตามลักษณะวิถีชีวิตของคนไทย ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกื้อกูลกันมาแต่อดีต แต่การเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับวัดลดน้อยไป การที่นำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนจึงได้ประโยชน์ทั้งในด้านการพัฒนานักเรียน การฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ขณะเดียวกันก็ฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

สรุปความสัมพันธ์ที่พบระหว่างโรงเรียนกับวัด

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่าโรงเรียนและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันหลายกิจกรรม ตัวอย่างเช่น

1. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับวัด จากการที่โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับวัด
 - ครูไปร่วมกิจกรรมกับทางวัดและพานักเรียนไปช่วยเสิร์ฟน้ำเนื่องในวันพิเศษต่างๆที่วัดจัด เช่น งานทำบุญวันเกิดเจ้าอาวาส
 - คณะครูและนักเรียนร่วมกันทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น แห่เทียนเข้าพรรษา
2. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียน จากการที่วัดเข้าร่วมกิจกรรมและให้การสนับสนุน เกื้อกูลโรงเรียน
 - โรงเรียนนิมนต์พระมาร่วมกิจกรรมวันสำคัญต่างๆที่โรงเรียนจัด เช่น งานวันแม่ งานวันเกิดโรงเรียน งานกฐิน หรือผ้าป่าการกุศล
 - นิมนต์พระมาสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน

- วัตถุประสงค์การศึกษา และบริจาคเงินบางส่วนในการสร้างและปรับปรุงอาคารสถานที่ในโรงเรียน

การที่โรงเรียนและชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จัดได้ว่าเป็นการสร้างบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมด้านการอยู่ร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัยการช่วยเหลือเกื้อกูล ความเสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ การเรียนรู้วิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ขณะเดียวกันก็เป็นการสืบทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยจากการทำกิจกรรมอีกด้วย

3. บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับนักเรียน

ผู้ปกครองถือเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้ ถ้าเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์เป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ช่วงเวลาส่วนหนึ่งที่นักเรียนอยู่กับผู้ปกครองเป็นเวลา ที่นักเรียนจะได้เรียนรู้และฝึกฝนตนเองจากการดำเนินชีวิตประจำวันกับครอบครัว แต่จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ของนักเรียนกับผู้ปกครองกับนักเรียนเป็นดังนี้

อาจารย์สุกัญญาและอาจารย์สอชิงน้อยเล่าให้ฟังว่า (18 ธันวาคม 2547) “ผู้ปกครองเด็กที่มาส่วนใหญ่ มีปัญหาไม่ค่อยมาก แต่เด็กที่มีปัญหาหนักๆ ไม่ค่อยเห็นผู้ปกครองมา ผู้ปกครองที่มาส่วนใหญ่ก็คือเอาใจใส่เด็กดีอยู่แล้ว”

ผู้ปกครองบางคนดูแลเอาใจใส่ลูกดี มาติดตามการเรียนและพฤติกรรมของลูกโดยที่ครูไม่ต้องเชิญ ถือเป็น การดูแลเอาใจใส่ของผู้ปกครองเองก็มี เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กบางเรื่องฝ่ายปกครองและครูประจำชั้นหรือครูประจำวิชาไม่ทราบ สาเหตุที่มาส่วนหนึ่งคือ ลูกไม่เอาผลการเรียนมาให้ดูเลย ไม่รู้ลูกมาเรียนหรือเปล่า เท่าที่ได้พบปะผู้ปกครองส่วนใหญ่จะให้ความเคารพครูมาก พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน และก็มีเพียงส่วนน้อยที่นอกจากไม่ให้ความร่วมมือกับครูแล้ว ยังไม่ให้ความเคารพครูอีกด้วย

อาจารย์สอชิงน้อยเล่าให้ฟังอีกว่า “ ทางโรงเรียนทราบมาว่า นักเรียนไม่กลับบ้านหลายวัน แต่มาโรงเรียนทุกวัน ก็เลยแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ ปราบกฏว่า ผู้ปกครองกลับมาด่าว่านักเรียนด้วย

คำหยาบคาย ต่อกหน้าครู และยั้งว่าครูไม่ดูแล....ครูก็เลยรู้สาเหตุที่เด็กไม่กลับบ้าน ไปอยู่กับเพื่อน และยั้งมาเรียน...”

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนจึงมีทั้งปัญหาที่ครูสามารถช่วยได้อย่างเต็มที่ กับปัญหาที่ยาก จะแก้ไขหากผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือ ห้องปกครองจึงเป็นห้องที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ปกครองกับทางโรงเรียนมากที่สุด และแม้เด็กนักเรียนเองก็รู้สึกคุ้นเคยกับห้องปกครอง อาจารย์ อัมพรเล่าให้ฟังว่า “เด็กพวกนี้เห็นห้องปกครองเป็นบ้านของเขา” ผู้วิจัยเคยถามความรู้สึกของ นักเรียนเมื่อต้องเข้าห้องปกครอง นักเรียนที่เข้าห้องปกครองส่วนใหญ่ตอบว่าไม่รู้รู้สึกกลัวหรือเกร็ง รู้สึกปกติ

นอกจากบทบาทในเรื่องการดูแลบุตรหลานแล้ว ผู้ปกครองและชุมชน ยังมีส่วนช่วย สนับสนุนส่งเสริมกิจการของสถานศึกษา ด้วยการรับผิดชอบในเรื่องค่าใช้จ่ายในการศึกษา ค่าธรรมเนียมอุปกรณ์การเรียนและเครื่องแต่งกายตามระเบียบที่โรงเรียนกำหนด ศึกษาทำความเข้าใจในกฎหมาย กฎระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับ ของกระทรวงศึกษาธิการและของโรงเรียน ให้เกิดความเข้าใจ เพื่อที่จะปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

การลงพื้นที่ศึกษาทำให้ได้เห็นว่าคุณปกครองแวะเวียนมาห้องปกครองทุกวัน วันละ ประมาณ 2-3 ราย หรือมากกว่านั้น ปัญหาเด็กนักเรียนมีมากมายแตกต่างกันไป ทั้งเรื่องการเรียนและ พฤติกรรม ผู้ปกครองท่านหนึ่งมาพรรณนาความรู้สึกให้ผู้วิจัยฟังว่า “ไม่รู้เพราะอะไร เรายังรักเขา เพราะเขาไม่มีพ่อแม่ อยากได้อะไรก็ทำให้ นี่ก็เพิ่งซื้อรองเท้าสตาร์ทำให้ แต่ก็ยังโดดเรียน ทีเราก็ไม่ตี

นักเรียนที่หนีเรียนส่วนใหญ่จะมานั่งในบริเวณม้าหินอ่อน ซึ่งครูก็รับรู้ ครูผู้ชายคนหนึ่งเล่า ให้ผู้วิจัยฟังว่า “จริงๆแล้วนักเรียนพวกนี้ไม่ได้มีความคิดเลวร้ายอะไรหรอก ที่โดดเรียน ก็เพราะ เขาหาเรื่องออกมาจากห้องเรียนเฉยๆ อาจเพราะเบื่อครูคนนั้นคนนี้ หรือไม่ก็เรียนไม่รู้เรื่อง” จาก ข้อมูลตรงนี้วิเคราะห์ได้หลายสาเหตุว่านักเรียนไม่สามารถทนเรียนเนื้อหาวิชาการได้ เพราะสมอง ของเขาไม่ให้ และอาจไม่ได้รับการฝึกฝนด้านนี้มากพอ ผู้วิจัยถามนักเรียนเรื่องการเรียน ส่วนใหญ่ จะบอกว่า วิชาพวกวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นวิชาที่ยากสำหรับพวกเขา นักเรียนที่ผู้ปกครอง บ่นกับผู้วิจัยในห้องปกครองก็บอกว่า เขาเรียนวิชาพวกคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ไม่รู้เรื่อง ไม่เลย ทำให้เขาไม่อยากเรียน ก็เลยโดดเรียน

และนี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่นักเรียนส่วนใหญ่เมื่อจบจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จะเลือกเรียนต่อสายอาชีพเป็นจำนวนมาก เหตุผลหนึ่งคือ เด็กที่นี้ส่วนใหญ่ก็จะเป็นนักเรียนที่เหลื่อมมาจากการที่เขาไปสอบเข้าโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในละแวกนั้นไม่ติด เช่น บดินทรราชาและส่วนหนึ่งเป็นนักเรียนที่ไม่สามารถเรียนสายสามัญได้

ครูหลายท่าน และครูคหกรรมท่านเคยพูดเปรียบเปรยนักเรียนโรงเรียนนี้ไว้ว่า “พวกเราเป็นครูทำหน้าที่ ทำให้เด็กที่เปรียบเสมือนดินกลายเป็นดินที่มีประโยชน์และนำไปใช้ได้ แต่เด็กที่นี้ไม่ใช่ดิน เป็นโคลน เลนแค่เขาดีขึ้นมาบ้าง จะหวังให้เป็นดินที่อุดมสมบูรณ์และใช้ประโยชน์ได้คงยาก เด็กโรงเรียนนี้มาจากครอบครัวที่หลากหลายมาก”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม, 11 สิงหาคม 2547)

ความสัมพันธ์ภายในโรงเรียน

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียน ผู้วิจัยพบว่า การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของครูกับครู ครูกับนักเรียนและนักเรียนกับนักเรียนล้วนมีส่วนช่วยในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ เพราะเป็นเรื่องการอยู่ร่วมกัน ซึ่งก็ต้องอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันทั้งที่เป็นหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาและที่เป็นองค์ความรู้ด้านอื่นก็ตาม

บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู – ครู

ครูในโรงเรียนวัดบึงทองหลางมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นกัลยาณมิตร ดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิดสนิทสนมกันดี อย่างช่วงที่ อาจารย์พรกวีล เพิ่งแต่งตั้ง อาจารย์หลายท่านก็จะทักว่า

“เป็นอย่างไรบ้าง ดีขึ้นหรือยัง ให้พักผ่อนบ้าง ไม่ต้องรีบทำก็ได้งานไม่เร่งด่วนอะไร เดินช้าๆ หนอยก็ดีนะ ฯลฯ “

ครูในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ใส่ใจในความดี รักการเรียนรู้ออกมาเพื่อเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ไปจนถึงเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะนิสัย จากการเข้ากิจกรรมกับคณะครูและนักเรียนในวันทำบุญเลี้ยงพระ ก่อนเปิดภาคเรียน คณะอาจารย์พูดคุยและชื่นชมพลอยยินดีกับครูในโรงเรียนท่านหนึ่งที่มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น “พี่แกดีขึ้นนะ มาช่วยเตรียมงานด้วย แกมาถามหนูว่าให้พี่ช่วยอะไรบ้างนี่คงเพราะธรรมชาติช่วย คงค่อยๆ ซึม ดีจัง ฯลฯ”

(สังเกตแบบมีส่วนร่วม , กุมภาพันธ์ 2548)

บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู-นักเรียน

ครูวัดบึงทองหลางยังได้ชื่อว่าเป็นครูที่ดูแลเอาใจใส่นักเรียน นักเรียนที่เคยเรียนที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางในตอนมัธยมศึกษาตอนต้น เล่าให้ครูและเพื่อนฟังถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนนั้นมีมากกว่าโรงเรียนข้างนอกที่นักเรียนไปศึกษาต่อว่า

“โรงเรียนไม่ได้ดูแลเด็กใกล้ชิดสนิทสนมเท่าที่นี้ ที่นั่นต่างคนต่างเรียน ครูจะไม่ค่อยสนใจคนที่ไม่ตั้งใจเรียน ทุกคนต้องขวนขวายเอง คุณจะได้รับหรือไม่รับครูไม่ยุ่ง คนไหนไม่สนใจเรียนเขาก็ไม่แคร์ “

(สัมภาษณ์นักเรียน, 3 ธันวาคม 2547)

ซึ่งจะต่างจากนักเรียนในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ทั้งในด้านพื้นฐานครอบครัวและพื้นฐานด้านสติปัญญาความรู้ เหตุผลสนับสนุนคือ ครูเล่าให้ฟังว่า เด็กที่มาเรียนที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีความแตกต่างหลากหลายมาก ทั้งมาจากเด็กที่พลาดจากการเข้าศึกษาในโรงเรียนดัง และเด็กที่อยู่รอบๆโรงเรียนที่พ่อแม่ผู้ปกครองมีฐานะปานกลางถึงยากจน อันส่งผลถึงลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดการเรียนการสอนของที่นี่จึงจัดให้สอดคล้องกับสภาพของนักเรียนและชุมชน กล่าวคือ จะเป็นโรงเรียนที่ไม่เด่นเรื่องวิชาการมากนัก ในระดับมัธยมศึกษาจะมีการจัดการเรียนการสอนสายอาชีพมากกว่าสายสามัญ

“อย่างโรงเรียนที่มีระดับแล้ว เขาไม่ตามเลย คุณไม่อยากจะเรียนคุณก็ไม่ต้องเรียน ไซ้ใหม่ เด็กก็จะรับผิดชอบตัวเอง อย่างของเราเอามาเถอะ ยังไงก็ต้องตามมัน เด็กมันอยู่ตุ้เกมก็ต้องไปดึงมันกลับมา มันนั่งอยู่ที่โต๊ะพานก็ไปดึงมันกลับมา ถ้าไม่เหลือเงินจริงๆ เราจะไม่ปล่อยไป ยกเว้นผู้ปกครองจะว่า ผมไม่ไหวแล้วจะเอามันไปต่างจังหวัด แล้วโอเคา เราให้เอาไป”

(สัมภาษณ์อาจารย์พิเศษ, 10 มกราคม 2547)

ครูวัดบึงทองหลางเป็นครูที่ดูแลและให้ความช่วยเหลือนักเรียนในเรื่องอื่นอีกด้วย อาทิ เรื่องสุขภาพเล่าให้ฟังว่า

“เด็กอยู่กับพี่ พี่จะให้ความสนใจอย่างน้อง ยี่ อยู่ม. 5 เค้าเป็นลูกที่ไม่มีพ่อ แม่โดนโกงอยู่กับแม่ เขาต้องดิ้นรนมาก ครูบอกว่า ยี่ ครูจะช่วยยี่ตลอด แต่ครูขอ อย่างนี้ละ เราจะจนอย่าเห็นแก่ตัว ให้มีความกตัญญูกตเวที กตัญญูรู้คุณอาจไม่ต้องตอบแทนด้วยสิ่งของ ตอบแทนด้วยการกระทำ อาจารย์รออุษษาจะให้ทุนทุกปี ปีละ 2000 ไปเรียนพิเศษ พี่จะสอนหนังสือจะไม่เอาเงินเอาแค่ค่าซีท 20 – 30 บาท

ยี่เป็นลูกศิษย์ครู ครูสอนความกตัญญูจำไว้นะ กตัญญูได้องกตเวทีกี่ได้ กตัญญูคือ รู้คุณ มีกิริยาทำทางที่รู้คุณ ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของ แล้วอย่าลืมนะ ถ้าเมื่อไรยี่ลืมยี่ไม่ต้องมาหาครู ครูต้องการให้ยี่เป็นเด็กกตัญญู ใครเห็นก็เอ็นดู ก็สงสาร อ.อรอุษาก็ให้ทุน ให้ทุกเทอมๆละ 2000บาท คือให้ไปเรียนพิเศษ เขาจะเข้าหอเอง ก็อยากให้มีหมอมที่มีคุณธรรมสักคน “

(สัมภาษณ์อาจารย์สุพัชรา, 7 มกราคม 2547)

ผู้วิจัยถามนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึงความประทับใจในโรงเรียน นักเรียนตอบว่า

” ชอบครู ดีกว่าชอบครูหลายๆคนเลย แบบเคยเรียนแล้วสอนดี อยากให้ตามไปสอนอย่าง อ.สุกัญญา ห้อยสมุด แก่ซี้กับซล แล้วก็อาจารย์ชัชชัยทิพย์ สอนคณิตโอ้โฮ ! เข้าใจมากเลย เหมือนเขารู้ว่าเราไม่มีพื้นมาก่อน แก่ก็จะสอนตั้งแต่เริ่มต้นให้เลย เหมือนสอนตั้งแต่ประถม ...เออ ! แล้วมันก็ทำให้เราเข้าใจขึ้นด้วย ไม่งั้นเกรดเฉลี่ยจะตีเหวอ – ทำให้คณิตศาสตร์ไม่ยากสำหรับเรา เปลี่ยนทัศนคติไปเลย อาจารย์สอนม.4 ม.เดียว ก็เรียนปีนี้เป็นปีสุดท้าย อยากเรียนอีกนะ ชอบ ตั้งแต่เข้ามาเลย เห็นการสอนแล้วรู้สึกดีกว่าคนอื่นมาก...เข้ามาแรกๆ ดูขริ่ม นึกว่าจะดู” (สัมภาษณ์นักเรียน, 3 ธันวาคม 2547)

บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่านักเรียนจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดสนิทสนมช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมต่างๆดีมาก ไปรับประทานอาหารก็ไปด้วยกัน ไปช่วยอาจารย์ทำงานก็จะไปทั้งกลุ่ม ไปเที่ยวหรือไปเรียนพิเศษก็ไปด้วยกัน ผู้วิจัยได้ร่วมเตรียมงานวันแม่กับนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ประมาณ 5-6 คน ระหว่างที่ทำงานนักเรียนสนทนากันถึงเรื่องในโรงเรียน และเรื่องที่บ้าน ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ เมื่อมีการสนทนาในเรื่องใดนักเรียนแต่ละคนแสดงความคิดเห็นและเล่าประสบการณ์ ไปจนถึงแสดงความรู้สึกให้เพื่อนฟัง การที่นักเรียนอยู่ร่วมกันจึงเป็นการให้นักเรียนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ด้านต่างๆร่วมกัน ถ้านักเรียนใฝ่ดี คิดเป็น แยกแยะสิ่งที่ถูกที่ควรได้เขาก็จะสามารถเป็นกัลยาณมิตรต่อกันได้ ครูและผู้ปกครองจึงควรเป็นผู้ปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยที่ดี ฝึกให้นักเรียนคิดเป็น เพื่อที่เขาจะได้ไม่เข้าหาสิ่งที่เป็นอบายมุขหรือหนทางแห่งความเสื่อมทั้งหลาย การที่นักเรียนอยู่ร่วมกันเขาจะช่วยเหลือและดูแลกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายินดีแต่ที่พึงระวังคือ การช่วยเหลือที่ถูกต้องถูกทาง เพราะฉะนั้นครูและผู้ปกครองต้องคอยดูแลและสอบถามความเป็นอยู่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อที่จะได้รู้ข่าวคราว ความเคลื่อนไหว เพื่อที่จะสามารถเป็นที่พึ่ง เป็นที่ปรึกษาให้กับนักเรียนได้

5.3.3 ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้บริหารสถานศึกษาคนปัจจุบันให้ความสำคัญในด้านกายภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมาก ท่านเล่าให้ฟังการนำวิถีพุทธเข้ามาในช่วงแรกค่อนข้างคลุมเครือ ขาดความเข้าใจที่ชัดเจน ไม่ทราบว่าดำเนินการในด้านใดก่อน แต่สังเกตว่าบริเวณทางเข้าโรงเรียนยังรกมากมีเพียงทางดินเล็กๆ ซึ่งต้องเดินเข้ามาจากถนน ท่านมีความคิดว่าต้องปรับบริบทโรงเรียนเสียใหม่ จึงขอบริจาคที่ข้างหน้าโรงเรียนจากวัด วัดบึงทองกลางได้มอบที่ดินบริเวณทางด้านหน้าโรงเรียนเพิ่มให้กับทางโรงเรียนอีก รวมพื้นที่ของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองกลางทั้งหมดตอนนี้เป็น 25 ไร่ ในปี พ.ศ.2547 ทางวัดบึงทองกลาง โดยพระครูปลัดจวง สุจิตโต เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันได้สนับสนุนในเรื่องการทำรั้วและถนนทางเข้าโรงเรียน ที่เป็นคอนกรีต เพื่อความสะดวกในการเดินทางของนักเรียน และครู-อาจารย์ นอกจากนี้ยังสนับสนุนการถมบ่อเพื่อให้มีพื้นที่ในประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น และทำให้มีทัศนียภาพหน้าโรงเรียนที่งดงาม

ผู้วิจัยได้เห็นสภาพทางเข้าโรงเรียนก่อนที่จะทำทางเข้าสู่โรงเรียน หลังการทำทางเข้า และบริบทในโรงเรียนโดยเฉพาะพื้นที่ด้านหน้าของโรงเรียนที่เป็นแหล่งน้ำ ที่บริเวณรอบข้างค่อนข้างรก ท่านผู้อำนวยการได้ปรับพื้นที่บริเวณนั้นเสียใหม่ กลายเป็นสวนหย่อมที่มีศาลาเรือนไทยตั้งอยู่เรียงรายเพื่อให้นักเรียนได้ใช้เป็นที่พักผ่อนและเป็นการสร้างบรรยากาศที่ร่มรื่นน่าอยู่ให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมการพัฒนาด้านศิลป สมาธิ ปัญญา อันเป็นปัจจัยสำคัญด้านหนึ่งของการดำเนินการโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

บรรยากาศทางกายภาพและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองกลางเอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาโรงเรียน เพราะมีการจัดบริเวณที่เป็นสัดส่วนเพื่อประโยชน์ใช้สอยให้ได้มากที่สุด นับตั้งแต่ทางเข้าโรงเรียนที่มีประตูและสวนหย่อมที่สวยงามแล้ว เมื่อเดินเข้ามาทางซ้ายมือก็จะมีศาลาที่ประดิษฐานรูปปั้นของหลวงปู่พักอติเตเจ้าอาวาสวัดบึงทองกลาง อันเป็นที่เคารพของชาวบึงทองกลางแล้ว ด้านหลังศาลาก็คือสวนหย่อมขนาดค่อนข้างกว้างที่ท่านผู้อำนวยการเพิ่งดำเนินการปรับพื้นที่ใหม่โดยได้รับการอนุเคราะห์จากพระครูปลัดจวง สุจิตโต เจ้าอาวาสวัดบึงทองกลางองค์ปัจจุบัน ทางด้านขวามือจะมีต้นไม้ยืนต้นที่ติดข้อความธรรมะ เป็นต้นไม้พูดได้ ที่เป็นสื่อการเรียนรู้วิถีพุทธที่เอื้อต่อการส่งเสริมและพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม

ระหว่างต้นไม้แต่ละต้นจะม้านิ่งหินอ่อน สลับด้วยแปลงไม้ประดับที่ปลูกใต้ต้นไม้ใหญ่ ขวามือของม้านิ่งหินอ่อนก็คือ สนามหญ้าขนาดใหญ่ที่แปรสภาพเป็นสนามฟุตบอลเมื่อถึงวันแข่งขัน กีฬา และแปรสภาพเป็นลานขนาดกว้างสำหรับเป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน เช่น การจัดงานวันคล้ายสถาปนาโรงเรียน ที่กลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 สาระ อันได้แก่ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาพลศึกษา ศิลปะศึกษา ภาษาต่างประเทศ และกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี แต่ละกลุ่มสาระจะมา จัดชุมนุมความรู้และกิจกรรมที่ตนสนใจ ครั้นเวลาเย็นก็เป็นทีออกกำลังกายของนักเรียนชายที่ชื่นชอบ การเตะฟุตบอล หรือการวิ่งเล่นที่สนามของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กล่าวได้ว่าสนามฟุตบอลเป็นแหล่งที่สร้างให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีอาคารเรียน 3 อาคารเรียน ซึ่งจัดเป็นห้องเรียนและห้อง พิเศษ อาคารอเนกประสงค์ที่ชั้นบนเป็นสถานที่เรียนวิชาสุขศึกษาพลศึกษา ชั้นล่างไว้จัดประชุม มี อาคารศิลปะที่รอบอาคารมีม้านิ่งหินอ่อนไว้ให้นักเรียนได้นั่งวาดภาพ มีโรงอาหารเก่าที่ปัจจุบัน ดัดแปลงเป็นอาคารเรียนวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี ที่เรียนวิชาคหกรรมและงานผ้า มีโรง อาหารใหม่ที่จัดเป็นสัดส่วน มีถึงพลาสติกขนาดใหญ่ไว้ให้นักเรียนแยกจานและช้อน แก้วน้ำ ขวด น้ำ และเศษอาหาร มีป้ายเขียนติดเวลารับประทานอาหารของนักเรียนแต่ละชั้น

ด้านหน้าโรงอาหารด้านขวามือเป็นลานต้นชมพูพันธุ์ทิพย์ ที่เต็มไปด้วยต้นชมพูพันธุ์ทิพย์ ที่ออกดอกสะพรั่งสวยงาม ใบไม้ที่หนาของต้นชมพูพันธุ์ทิพย์ที่ให้ร่มเงา ให้นักเรียนได้นั่งพัก นั่งเล่น นั่งเรียน นั่งร่วมกิจกรรมลานดนตรีต้านภัยยาเสพติด ทางด้านซ้ายมือเป็นสนามบาสเกตบอลซึ่งเป็นบริเวณเข้าแถวหน้าเสาธงในช่วงเช้า และดัดแปลงเป็นที่เล่นกีฬาบางประเภทของนักเรียนเวลา เย็น

อาคารเรียนแต่ละอาคารจะปลูกไม้ประดับตกแต่งสร้างบรรยากาศที่สงบ โดยเฉพาะ อาคารที่มีห้องของหมวดสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจะมีป้ายคำสุภาพติดติดตามเสาใน อาคารเรียน

จากการศึกษาสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนพบว่า มีบรรยากาศทางกายภาพที่น่าอยู่ เอื้อ ต่อการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียน นักเรียนหญิงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งมีบ้านอยู่ที่ลาดพร้าว 110เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า สิ่งที่ชอบที่สุดในโรงเรียนคือ ชอบบรรยากาศของโรงเรียน แล้วก็เรียนจน จบแล้วก็จะให้ห้องที่เรียนในโรงเรียนวัดบึงทองหลางมาเรียนต่อที่นี่ด้วย

5.3.3 ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่ากิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธได้ดำเนินการก่อนการมีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีรูปแบบการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาไทย อันได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไทยเช่น วันสงกรานต์

กิจกรรมพื้นฐานชีวิตของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางที่พบ แบ่งเป็น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ และกิจกรรมนักเรียนอื่นๆ

กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์

ในแต่ละวันกิจกรรมประจำวัน คือทุกกิจกรรมที่นักเรียนต้องทำตลอดวันที่อยู่ในโรงเรียน ตั้งแต่เข้ามาอยู่ในโรงเรียนเช้า ถึงเย็น กิจกรรมที่นักเรียนทำมีทั้งกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะและการปลูกฝังระเบียบวินัย เช่น การสวดมนต์ไหว้พระ เคารพ การปฏิบัติตัวในรับประทานอาหารกลางวัน และการเรียนรู้ในกลุ่มสาระวิชาต่างๆ กิจกรรมสวดมนต์ประจำสัปดาห์ของนักเรียน

ตารางที่ : ตารางสวดมนต์ประจำสัปดาห์

ระดับชั้นที่สวดมนต์ประจำสัปดาห์	วันที่สวด	คาบที่สวด
ม.1	ทุกวันอังคาร	คาบ 7
ม. 2	ทุกวันพฤหัสบดี	คาบ 7
ม. 3	ทุกวันศุกร์	คาบ 8
ม.ปลาย	ทุกวันพุธ	คาบ 9

การจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวันจึงเป็นฝึกคุณลักษณะนิสัยและความเคยชินที่ดี

กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ

เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเป็นพิเศษ ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวกับวันสำคัญของ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เช่น วันพ่อ วันแม่ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้นไปจนถึงเกี่ยวกับโรงเรียน เช่นกิจกรรมวันสถาปนาโรงเรียน

โดยกิจกรรมต่างๆที่จัดให้นักเรียน เป็นกิจกรรมที่ครูจัดขึ้น เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริม พัฒนา และช่วยปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีให้กับนักเรียนได้ หรือเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ และมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม

จากการโรงเรียนวิถีพุทธเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่าลักษณะที่ทำให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นโรงเรียนในโครงการวิถีพุทธคือ การจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจัดกิจกรรมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่หลากหลาย เช่น

1. กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามโครงการสร้างเสริมเต็มบุญ โดยการใส่บาตรเช้า ทุกวันอังคารตลอดปีการศึกษา
2. ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียนและพระอาจารย์ประกอบพิธีเวียนเทียน วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ณ วัดบึงทองหลาง
3. ผู้อำนวยการโรงเรียนนำนักเรียนหล่อเทียนพรรษา เนื่องในเทศกาลวันเข้าพรรษา
4. วงดุริยางค์และกลองยาวนำขบวนแห่เทียนพรรษาและถวายเทียนจำนำพรรษา และแห่เทียนพรรษารอบพระอุโบสถ ณ วัดบึงทองหลาง
5. พิธีรดน้ำขอพรผู้มีคุณูปการต่อโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เนื่องในวันสงกรานต์

กิจกรรมคุณธรรมจริยธรรมตามโครงการสร้างเสริมเต็มบุญ

ทุกเช้าวันอังคารพระที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางนิมนต์ไว้จะมารอบิณฑบาตจากคณะครูและนักเรียน นักเรียนคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “แรกๆก็มีคนไปตักบาตรดี หลังๆไม่ค่อยไป อย่างหนูไม่เคยไปเลย มาไม่ทัน มาสาย” นักเรียนอีกคนเห็นด้วยกับเพื่อนแต่ก็เล่าต่อว่า “แต่ถ้าวันไหนอาจารย์บอกว่ามีคะแนนสำหรับคนที่มา วันนั้นก็จะมาเข้าเป็นพิเศษ”

อาจารย์สุพัทธาเล่าให้ฟังว่า การที่มีโครงการนี้ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสสัมผัสกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย อาจารย์เล่าให้ฟังว่า นักเรียนบางคนตั้งแต่เกิดมาไม่เคยตักบาตรก็มี บางไม่เคยกรวดน้ำเลย ก็ได้มากรวดน้ำเป็นตอนนี่

กิจกรรมแห่งเทียนเข้าพรรษา

ก่อนถึงวันเข้าพรรษาทุกปี ทางโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจะจัดสถานที่ให้นักเรียนได้มาหล่อเทียนจำนำพรรษา เมื่อได้เทียนที่จะนำไปถวายแล้วก็จะจัดขบวนรถเพื่อแห่เทียนพรรษา แต่ในวันแห่เทียนจะมีการคัดเลือกตัวแทนนักเรียนเพียงบางระดับชั้นไปร่วมพิธี ซึ่งจะหมุนเวียนให้ทุกระดับชั้นได้เข้าร่วม

และยังมีโครงการที่โรงเรียนคาดว่าจะดำเนินการ เช่น โครงการ “วันนี่วันพระ” รูปแบบกิจกรรมที่จัดคือจะมีการขึ้นป้ายให้นักเรียน ครู ผู้ปกครองและชุมชนรู้ว่า วันนี้เป็นวันพระ เพื่อเป็นการเตือนสติและระลึกในสิ่งที่ต้องทำ อาจมีการให้ครูแต่งกายในชุดมดสุภาพ หรือมีการทำวัตรเช้า

“พี่อยากให้พระอาจารย์เช่น วันพระเดือนหนึ่งมี 4 ครั้ง วันพระอาจให้พระอาจารย์มาหน้าเวที มาพูดอะไรหน่อย ให้เด็กได้เห็นชายผ้าเหลือง น่าจะดีขึ้น แต่ไม่รู้จะมีโอกาสหรือเปล่า ไม่รู้เลย แต่ปีการศึกษาหน้าจะขึ้นป้ายหน้าโรงเรียนว่า วันนี้เป็นวันพระ เด็กยังไม่ค่อยรู้เลย ขึ้นป้ายหน้าโรงเรียนว่าวันนี้เป็นวันพระ แรมก็ค่า ขึ้นก็ค่า ...โครงการไว้ปีหน้า การศึกษาหน้า แล้วก็จะ...ก็จะรณรงค์ว่าวันพระตอนเช้าอาจมีทำวัตรเช้าให้ห้องจริยธรรมนิดหนึ่ง จะเชิญชวนครูอาจารย์นั่งสวดที่สุภาพ พออาจารย์ใส่สีนี้นี้เด็กก็จะได้รับรู้ พอเด็กให้ครูอาจารย์ใส่สีนี้นี้ก็จะรู้ว่า อ้อ! วันนี้คือวันพระ สีขาว สีครีม อะไรเนี่ย ที่มันเรียบบ่อย”

(สัมภาษณ์อาจารย์สุพัตร, 7 มกราคม 2547)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นพบว่า การทำกิจกรรมพื้นฐานชีวิตหรือการจัดการเรียนการสอน จะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้วิถีพุทธได้นั้น ต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงและฝึกคิด คือ ให้ซึมอยู่ในจิตใจของเขาเองได้ และจากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า ลักษณะกิจกรรมวิถีพุทธที่จะทำให้ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ต้องมีลักษณะดังนี้ เน้นให้นักเรียนลงมือทำและการพูดคุยทำความเข้าใจกับนักเรียน สอน/บอกในวิชาเรียน ให้นักเรียนฝึกคิดอย่างมีเหตุผล

“ส่วนใหญ่คือ เน้นให้เด็กได้ลงมือทำ เพราะบอกเด็กเสมอว่า หนูมาเรียนที่นี่ หนูหวังจะตกงานหรือมีงานทำ หละจะ เด็กก็ตอบว่าไม่อยากจะตกงาน อยากจะมีงานทำ เพราะฉะนั้น วันนี้ก็ต้องได้ทำงาน ทุกคนเกิดมาต้องทำงานตลอดเวลา อย่าตกงานเลย คนที่ตกงานมักสร้างปัญหาเสมอ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาต่างๆเกิดขึ้นมากมาย เพราะพวกตกงาน คือ พวกไม่ทำอะไรเลย จะพูดกับเขาอย่างนี้ตลอด ปรรณนาจะว่างงาน หรือปรรณนาจะมีงานทำ เธอมาเรียนหนังสือ ถ้าจบออกไป ทุกคนปรรณนาอย่างเดียวกัน คือ ต้องการมีงานทำ มีค่าตอบแทน”

(สัมภาษณ์อาจารย์ไสว , 26 มกราคม 2548)

กิจกรรมนักเรียนต่างๆ

เป็นกิจกรรมที่นอกเหนือจากกิจกรรมประจำวันและประจำสัปดาห์ของนักเรียน แบ่งเป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนเพิ่มเติมจากกิจกรรมประจำวันและประจำสัปดาห์และเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับชุมชนและสังคม ใน 1 ปี

ตารางที่ 30 :ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ภาคการศึกษาต้น

เดือน	กิจกรรม	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
พฤษภาคม	ปฐมนิเทศนักเรียนชั้น ม.1 ,ม. 4	ฝ่ายปกครอง
	ประชุมผู้ปกครอง / รับมอบตัวนักเรียน	ครู – อาจารย์ทุกท่าน
	เลือกกิจกรรมชุมนุม	หัวหน้ากลุ่มสาระฯ , กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
	สัปดาห์รณรงค์ต่อต้านการสูบบุหรี่	งานโรงเรียนสีขาว
	ตรวจสอบสุขภาพนักเรียนใหม่ระดับชั้น ม.1 และ ม.4 วัดพัฒนาการการเจริญเติบโตของนักเรียนครั้งที่ 1	งานอนามัยโรงเรียน
มิ.ย. – ก.พ.	โครงการสร้างเสริมเติมบุญทุกวันอังคาร	กลุ่มสาระฯ รัฐสังคมศึกษา
มิถุนายน	เข้าค่ายพุทธธรรมนำชีวิต ม.1 (2วัน)	กลุ่มสาระฯ สังคมศึกษา
	ตรวจเครื่องแต่งกายนักเรียน เลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน	ฝ่ายปกครอง
	พิธีไหว้ครู	ฝ่ายปกครองและกิจกรรมนักเรียน
	สัปดาห์รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด	งานโรงเรียนสีขาว
	วันสุนทรภู่	กลุ่มสาระฯ ภาษาไทย
	ค่ายวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมนักเรียนชั้น ม. 4	กลุ่มสาระฯ วิทยาศาสตร์
	อบรมเยาวชนอาสาสมัครในโรงเรียน	งานอนามัย
กรกฎาคม	กิจกรรมทัศนศึกษานักเรียนชั้น ม.1	กลุ่มสาระฯ วิทยาศาสตร์
	เข้าค่ายพุทธธรรมนำชีวิต ม.4	กลุ่มสาระฯ สังคมศึกษา
ก.ค. – ส.ค	โครงการมารยาทไทย	กลุ่มสาระฯ สังคมศึกษา
กรกฎาคม	ตรวจสอบเครื่องแต่งกาย	หัวหน้าระดับ
	สอบกลางภาค	กลุ่มสาระฯ แต่ละวิชา
	กิจกรรมวันอาสาฬหบูชา , วันเข้าพรรษา	กลุ่มสาระฯ สังคมศึกษา
	จัดค่ายศิลปะ + ภาษาไทย	กลุ่มสาระฯ ศิลปะ,ภาษาไทย
	กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาต่างประเทศจัด บอร์ดวันชาติอเมริกา	กลุ่มสาระฯ ภาษาต่างประเทศ

ตารางที่ 30 :ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ภาคการศึกษาต้น (ต่อ)

เดือน	กิจกรรม	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
สิงหาคม	ตรวจเครื่องแต่งกายนักเรียน	หัวหน้าระดับ
	จัดแข่งทักษะภาษาอังกฤษภายในโรงเรียน จัดขนมไทยวันแม่	กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชา ภาษาต่างประเทศ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาคหกรรม
	กิจกรรมสัปดาห์วันแม่แห่งชาติ	กลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาสังคมฯ
	สัปดาห์ห้องสมุด	ห้องสมุด
	กิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา	วิชาการ ,สังคมศึกษา
	วันวิทยาศาสตร์,แสดงผลงานทางวิชาการ	กลุ่มสาระ ฯ วิทยาศาสตร์
	นักเรียนระดับชั้น ม. 2 / ,ม. 3 ไปทัศนศึกษา	กลุ่มสาระ ฯ สังคมศึกษา
กันยายน	ตรวจเครื่องแต่งกายนักเรียน	หัวหน้าระดับ
ตุลาคม	เข้าค่ายลูกเสือ – เนตรนารี ม.2	หัวหน้ากิจกรรม

จากปฏิทินกิจกรรมประจำปีภาคต้นและภาคปลาย พบว่า กิจกรรมต่างๆล้วนมีส่วนช่วยในการขัดเกลานิสัยใจคอและความประพฤติตลอดจนคุณลักษณะของนักเรียนให้เป็นไปตามความมุ่งหวัง กิจกรรมที่จัดมีทั้งกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การตรวจสอบสุขภาพ การสร้างเสริมเติมบุญ และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นเพื่อพัฒนาบุคลิกลักษณะและเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน เช่น การเข้าค่ายพักแรม การเรียนรู้และพัฒนาจากจัดกิจกรรมร่วมกัน เป็นการทำงานกลุ่ม ฝึกการทำงานเป็นระบบและเสียสละ เช่น กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมวันวิทยาศาสตร์ และกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรม เช่น วันลอยกระทง เป็นต้น

ตารางที่ 31:ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางภาคการศึกษา ปลาย

เดือน	กิจกรรม	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
พฤศจิกายน	ตรวจเครื่องแต่งกายนักเรียน	หัวหน้าระดับ
	สืบสานวัฒนธรรมลอยกระทง	กลุ่มสาระ ฯ สังคมศึกษา
	นักเรียนระดับชั้น ม. 1 ไปทัศนศึกษา	กลุ่มสาระ ฯ สังคมศึกษา
	กิจกรรมทัศนศึกษา นักเรียนชั้น ม. 3	กลุ่มสาระ ฯ วิทยาศาสตร์
	แสดงผลงานทางวิชาการของกลุ่มสาระ ฯ	หัวหน้ากลุ่มสาระ ฯ
	วัดพัฒนาการ การเจริญเติบโตของนักเรียนครั้งที่ 2	งานอนามัย

ตารางที่ 31:ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลวงภาคการศึกษา
ปลาย(ต่อ)

เดือน	กิจกรรม	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
พฤศจิกายน – ธ.ค.	กิจกรรมสัปดาห์วันพ่อแห่งชาติ	กลุ่มสาระ ฯ สังคมศึกษา
ธันวาคม	วันต่อต้านเอดส์โลก	งานโรงเรียนสีขาว
	กิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว	วิชาการ,กลุ่มสาระ ฯ สังคม ศึกษา
	ตรวจเครื่องแต่งกายนักเรียน	หัวหน้าระดับ
	กิจกรรมวันพระยาดำรงราชานุภาพ(พระบิดาแห่ง ประวัติศาสตร์ไทย)	กลุ่มสาระ ฯ สังคมศึกษา
	กีฬาภายในโรงเรียน	กลุ่มสาระ ฯ พลานามัย
	CHRISTMAS DAY	กลุ่มสาระ ฯ ภาษาต่างประเทศ
มกราคม	สัปดาห์แนะแนวงานอาชีพ	คณะกรรมการวิชาการ
	ตรวจเครื่องแต่งกายนักเรียน	หัวหน้าระดับ
12กุมภาพันธ์	วันสถาปนาโรงเรียน	ฝ่ายบริหาร
	ปัจฉิมนิเทศนักเรียนชั้น ม. 3	ฝ่ายปกครอง
	ปัจฉิมนิเทศนักเรียนชั้น ม. 6	ฝ่ายปกครอง
มีนาคม	แจกประกาศนียบัตร รับเอกสารการเรียน ม.3 ,ม. 6	
ตลอดปีการศึกษา	ลานกีฬาต้านยาเสพติด ,ดนตรีต้านภัยยาเสพติด	งานโรงเรียนสีขาว

ลักษณะกิจกรรมพื้นฐานชีวิต เป็นกิจกรรมที่หลากหลายและสามารถพัฒนาคุณลักษณะได้
แตกต่างกันตามกิจกรรมที่จัด หากโรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา
โดยที่นักเรียนหรือครูเองไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายกับกิจกรรมที่มีมากจนส่งผลกระทบต่อในด้านอื่น

5.3.5 ด้านการจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลวงมีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรม
เพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการสอนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธ
ธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ตารางที่ 32:กิจกรรมประจำวันของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นดังนี้

เวลา	กิจกรรม	หมายเหตุ
07.30 – 07.45 น.	เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์	วันจันทร์, อังคาร, ศุกร์ เข้าแถวหน้าชั้นเรียน วันพุธ, พฤหัสบดี เข้าแถวที่สนาม
07.45 – 08.00 น.	พบอาจารย์ที่ปรึกษา	ทุกวันพุธ ผู้อำนวยการพบนักเรียน และประกาศเกียรติคุณ “คนดีศรีบึง”
08.00 – 08.50 น.	คาบเรียนที่ 1	เรียนเนื้อหาตามกลุ่มสาระ 8 สาระ
08.50 – 09.40 น.	คาบเรียนที่ 2	
09.40 – 10.30 น.	คาบเรียนที่ 3	
10.30 – 11.20 น.	คาบเรียนที่ 4 ม.1, ม.2 พักรับประทานอาหาร	
11.20 – 12.10 น.	คาบเรียนที่ 5 ม.3, ม.4, ม.5, ม.6 พักรับประทานอาหาร	
12.10 – 13.00 น.	คาบเรียนที่ 6	เรียนเนื้อหาตามกลุ่มสาระ 8 สาระ
13.00 – 13.50 น.	คาบเรียนที่ 7	
13.50 – 14.40 น.	คาบเรียนที่ 8	วันจันทร์ ม.ต้น เลิกเรียน 14.40 น. วันอังคาร – ศุกร์ เลิกเรียน 13.50 น.
14.40 – 15.00 น.	คาบเรียนที่ 9	วันจันทร์-วันพฤหัสบดี ม.ปลายเลิกเรียน 15.00 น. วันศุกร์บ่ายม.ปลายเรียนรักษาดินแดน
15.00 15.30 น.	คาบเรียนที่ 10	แนะแนว/ซ่อมเสริม

การนำวิधिพุทธเข้าสู่การเรียนการสอน

จากการลงภาคสนามวิจัย ผู้วิจัยพบว่า การนำวิधिพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งเกิดจากที่ครูแต่ละคนมีความเข้าใจในแนวคิดวิधिพุทธแตกต่างกัน แต่ก็มีจุดร่วมเดียวกันตามปรัชญาของโรงเรียนคือ วิधिพุทธ วิถีธรรม นำวิधिไทย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยแบ่งประเภทในการจัดการเรียนการสอนตามแนววิधिพุทธได้ 2 วิถี คือ

1. การนำวิधिพุทธสู่การเรียนการสอนแบบสอดแทรกไปกับการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งได้ 2 ประเภท คือ สอนหลักธรรมะ โดยไม่ใช่ภาษาธรรมะ กับ การสอนโดยใช้เทคนิควิธีต่างๆประกอบการสอน

1.1 สอนหลักธรรม โดยไม่ใช่ภาษาธรรมะ เป็นรูปแบบการสอนที่ครูมีบทบาทสำคัญ

1.2 การสอนโดยใช้เทคนิควิธีต่างๆประกอบการสอน

เป็นการสอนที่นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้(active learning) แบ่งออกเป็น 4 วิธีการดังนี้

1.2.1 การใช้สื่อต่างๆประกอบการสอน เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ คอมพิวเตอร์ – อินเทอร์เน็ต

1.2.2 การสอนด้วยวิธีที่สอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาวิชาเรียน เช่น สอนเรื่องสถิติ สมมติ ความประณีต จากการทำงานศิลปะ สอนเรื่องความอดทน จากวิชาพลະ เป็นต้น

1.2.3 การใช้จิตวิทยาในการเสริมแรง

1.2.4 การสอนให้เด็กฝึกคิด คิดเป็น แบบโยนิโสมนสิการ

1.3 ตัวอย่างการพยายามเชื่อมโยงวิธีพุทธสู่นเนื้อหาวิชาเรียนในกลุ่มสาระคณิตศาสตร์

2. การนำวิธีพุทธสู่การเรียนการสอนแบบบูรณาการวิธีพุทธแบบเชื่อมโยงสู่นเนื้อหาวิชาเรียน เป็น การสอนเนื้อหาวิชาอื่น แต่โยงเนื้อหาเข้าสู่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจนเป็นเนื้อเดียวกัน ได้

การสอนทั้งสองวิธีนี้ สามารถพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่แต่ละแบบได้ กล่าวคือ สามารถพัฒนาวิธีการสอนแบบสอดแทรกให้เป็นแบบบูรณาการได้ หรือแบบบูรณาการจะลดลงเหลือเป็นแบบสอดแทรกก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาวิชาที่ครูสอน และขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของคุณแต่ละท่าน

การสอนแบบสอดแทรกเป็นวิธีการเริ่มต้นในการสอนที่จะทำให้ครูและนักเรียนตระหนักว่า เนื้อหาวิชาที่เรียนมีความสัมพันธ์กับวิธีพุทธ การสอนแบบนี้เปรียบได้กับการสอนแบบเส้นตรง ขณะการสอนแบบบูรณาการเป็นการสอนที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์แบบเชื่อมโยงกัน ซึ่งเป็นมิติที่ ลึกซึ้ง เปรียบได้กับการสอนและการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

การสอนทั้งสองวิธีเป็นวิธีการสอนที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของวิธีพุทธ เป็นการนำนักเรียน เข้าสู่แนวทางวิธีพุทธ เพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาจากการนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา มาประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการแทรกวิธีพุทธตามโอกาส และความเหมาะสม

1. การนำวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนแบบสอดแทรก

การสอนแบบสอดแทรกนี้ เป็นการสอนที่ครูนำหลักธรรมมาประกอบการอบรมสั่งสอนโดยไม่ได้มีการวางแผน เป็นการสอดแทรกตามสภาพเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เป็นลักษณะของการอบรมสั่งสอนตามรูปแบบวิถีไทย ที่มีการอบรมขัดเกลาลูกหลานแบบไม่เป็นทางการ (ตามอัธยาศัย) ครูที่ทำหน้าที่สอน ซึ่งได้รับการขัดเกลามาจากสังคม จากบรรพบุรุษ เรื่อยมา ให้มีคุณลักษณะนิสัยตามที่สังคมมุ่งหวัง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การอบรมสั่งสอนนักเรียนได้เป็นเรื่องปกติของคณะครูที่จะพูดอบรมสั่งสอนนักเรียนทุกวัน ตลอดเวลาที่มีโอกาสเมื่อเห็นนักเรียนทำผิดหรือประพฤติตัวไม่ถูกต้อง หรือแม้แต่การแนะนำให้ทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น ให้นักเรียนรักษาความสะอาด ด้วยการเก็บขยะ การสอนให้นักเรียนตั้งใจเรียน เป็นต้น ครูในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางได้นำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนแบบสอดแทรกในหลายรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปสรุปได้ดังนี้

- 1.1 สอนหลักธรรม โดยไม่ใช่ภาษาธรรมะ เป็นรูปแบบการสอนที่ครูมีบทบาทสำคัญ มีทั้งการสอนธรรมะโดยตรง ด้วยการอบรมสั่งสอน กับการสอนธรรมะทางอ้อม ด้วยการเล่าประสบการณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับธรรมะ

การอบรมสั่งสอนนักเรียนเป็นเรื่องปกติที่ครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางทำทุกครั้งที่มีโอกาส ตลอดเวลาที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียนและบางครั้งหลังเวลาเลิกเรียน เมื่อนักเรียนทำผิดหรือประพฤติตัวไม่ถูกต้อง หรือเพื่อแนะนำให้นักเรียนทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น การที่ครูในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สอนนักเรียนให้รักษาความสะอาดของห้องเรียน หรือการครูในกลุ่มสาระสุขศึกษา พลศึกษา นำเรื่องธรรมที่น่าสนใจมาเล่าสู่นักเรียนฟัง หรือครูในกลุ่มสาระวิชาศิลปะ สอนฝึกให้นักเรียนมีสมาธิในการทำงานในวิชาศิลปะ

ครูแต่ละท่าน แต่ละสาระวิชา มีวิธีการอบรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ วิถีไทย ที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าเพราะ แต่ละท่านมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาต่างกัน หรือการที่ครูแต่ละท่านได้รับการซึมซับหรือมีประสบการณ์ การได้รับการถ่ายทอดหรือเรียนรู้จากสังคมแตกต่างกัน อันเป็นผลให้ขัดเกลาครูแต่ละคนออกมาต่างกัน

ประเด็นที่น่าจะมีผลให้รูปแบบการอบรมสั่งสอนธรรมของครูแต่ละคนต่างกันก็คือ การที่ครูสอนเนื้อหาวิชาการต่างกัน นั้นหมายความว่า เพราะธรรมชาติของแต่ละวิชามีความแตกต่างกัน การสอดแทรกจึงปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะวิชา อย่างเช่น กลุ่มสาระกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ก็จะมีการสอนเรื่องของคุณธรรม การประพฤติตัวให้ถูกต้องเหมาะสมในกรอบประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมที่อยู่ ครูที่สอนในสาระนี้จึงเน้นเรื่องการพัฒนาหรือสร้างเสริมประสบการณ์ด้านชีวิตให้กับนักเรียน

“...อันดับแรก เข้าห้องสอนก่อน นักเรียนเก็บขยะ ถ้าห้องเรียนเรามีขยะ เราเรียนหนังสือ มันมีขยะ มันสกปรก มองไปก็ไม่สบายตา บรรยากาศมันไม่ให้ ทุกอย่าง คนเราจะรักอะไรก็ตาม จะเรียนหนังสือ ต้องมีบรรยากาศก่อน นี่คือหลักการเบื้องต้น ก็คือ การจัดบรรยากาศให้เกิดความสงบ พอเราสอนเห็นเขาคุย นักเรียนคุยกันทำไม คุยกันนักเรียนขาดสมาธิ ถ้าเรียนหนังสือนักเรียนต้องมีสมาธิ ก็คือใส่หลักธรรมเข้าไปอย่างนี้

วันนี้ครูจะสอนธรรมเรื่องนั้น เรื่องนี้ ศีล สมาธิ ครูจะสอนสมาธิให้นักเรียน พี่ไม่พูด นักเรียนนี้ไม่มีความอดทนเลยนะ อดทนมีหลายอย่าง นักเรียนทนร้อน ทนความหนาว ทนความเบื่อ ทนความขี้เกียจ นี่ก็ใช้ขันติเข้าไปแล้ว พี่ว่ามันดีนะที่ครูจะแทรกบูรณาการพุทธธรรมขันติ ไม่มี แต่พี่จะใส่เข้าไป พี่จะมีของพี่เองในแผนการสอน แต่พี่จะไม่พูดตรงนี้ จะใช้ขันติ บางทีอาจไม่ใช่ขันติ อาจเป็นสมาธิ เป็นอิทธิบาท 4

ใกล้สอบแล้วนะ นักเรียนต้องเรียนหนังสือ ต้องมีวิริยะ คือ มีความขยัน เป็นตัวหนึ่ง นักเรียนจะโง่งจะควาย จะเก่งไม่เก่งก็ตาม คนเราอยู่ที่การอ่านการฟัง ถ้าอ่านได้ฟังได้ ครูก็ไม่เก่ง ก็คือ พูดไปอย่างนี้คือ ไม่ได้ว่า ชั่วโมงนั้นะ พุทธธรรมคำนี้ พี่ไม่เคยใช้ พี่จะกลืนไปอย่างนี้มากกว่า เป็นธรรมชาติ เป็นชีวิตประจำวันมากกว่า”

(สัมภาษณ์อาจารย์สุพัทธรา, 7 มกราคม 2548)

หรือกลุ่มสาระวิชาศิลปะ เป็นวิชาที่ต้องการขัดเกลาลักษณะนิสัยของนักเรียน โดยใช้ธรรมชาติของวิชาเรียนเป็นสื่อในการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ต้องการ เพราะฉะนั้นรูปแบบวิธีการเรียนรู้ของวิชานี้ คือ การลงมือฝึก วาด ลงสี ซึ่งต้องอาศัยความใจเย็น การสังเกตและมีสมาธิ ครูจึงมีบทบาทหน้าที่ในการกระตุ้น อบรมสั่งสอน ฝึกเด็กให้มีคุณลักษณะนิสัยจากสาระวิชาเรียน โดยสอดแทรกเข้าไประหว่างการสอน

“สุข สงบ เย็น ต้องมี 3 อย่างนี้ 1. ทำงานอย่างมีความสุข เห็นปัญหาแล้วสามารถมองข้อสอบออกได้ 2. คือ ทำอย่างมีความสุข ถ้าทำไปตั้งคำถามไปเด็กจะมีความสุข สามารถเห็นใบงานแล้วสามารถทำได้เลยอย่างมีความสุข เพราะมองเห็น คำตอบอยู่ ก็เลยเกิดทำงานอย่างมีความสุข ที่นี้สงบ

เมื่อเขาได้ก้มหน้าก้มตาทำงานแล้ว เนี่ยะ โอกาสที่เขาจะมาเล่น เหมือนคนตกงาน หยอกล้อกัน แกล้งกัน หนีหัวมอญ อะไอย่างนี้ จะไม่มีแบบนี้เกิดขึ้น การที่เขาได้ก้มหน้าก้มตาทำงานศิลปะ ความสงบมันเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ในที่สุดพอความสงบเกิดขึ้น เขาก็สบายใจที่เขาทำงานได้ และก็ทำไปส่งครูเรียบร้อย หนึ่ง สบายใจ สุขสงบ ตามมาครบ 3 กระบวนการ”

(สัมภาษณ์อาจารย์ไสว , 26 มกราคม 2548)

การที่ครูเน้นการพูดสั่งสอน ตักเตือน บอกให้คิด พิจารณา ก็เพราะต้องการให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ของการตั้งใจทำงานกับสิ่งที่จะต้องเผชิญความพร้อมสำหรับวิถีชีวิตในปัจจุบันและอนาคตโดยการที่จะสอนให้นักเรียนมีคุณลักษณะตามเนื้อหาวิชาได้ก็ต้องให้เขาได้ลงมือทำกิจกรรมทางศิลปะ การทำกิจกรรมเป็นวิธีหนึ่งที่เป็นพื้นฐานของการทำงาน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตปกติของคนทุกคนที่ต้องทำงานเพื่อเลี้ยงชีพ ครูสอนศิลปะจึงเน้นย้ำเรื่องนี้

“ส่วนใหญ่คือ เน้นให้เด็กได้ลงมือทำ เพราะบอกเด็กเสมอว่า หนูมาเรียนที่นี่ หนูหวังจะทำงานหรือมีงานทำ หละจะ เด็กก็ตอบว่าไม่อยากตกงาน อยากจะมีงานทำ เพราะฉะนั้น วันนี้ก็ต้องได้ทำงาน ทุกคนเกิดมาต้องทำงานตลอดเวลา อย่าตกงานเลย คนที่ตกงานมักสร้างปัญหาเสมอ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาต่างๆเกิดขึ้นมากมาย เพราะพวกตกงาน คือ พวกทำอะไรเลย จะพูดกับเขาอย่างนี้ตลอด ปรรณนาจะว่างงาน หรือปรรณนาจะมีงานทำ เธอมาเรียนหนังสือ ถ้าจบออกไป ทุกคนปรรณนาอย่างเดียวกัน คือ ต้องการมีงานทำ มีค่าตอบแทน”

(สัมภาษณ์อาจารย์ไสว , 26 มกราคม 2548)

ข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ นอกจากครูสอนแต่ละวิชาจะมีลักษณะนิสัยที่ผ่านการขัดเกลาจากการศึกษาในศาสตร์นั้นๆแล้ว ส่วนหนึ่งก็มาจากความสนใจในทางธรรมะของครูคนนั้นเป็นพิเศษ ซึ่งทำให้ครูได้ซึมซับความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างให้เรื่องธรรมะฝังอยู่ในชีวิตจิตใจ (internalization) ของครู และครูก็นำสิ่งที่เรียนรู้และเข้าใจจริงมาถ่ายทอดสู่นักเรียน เมื่อเหตุการณ์ที่ต้องอบรมสั่งสอน เช่น สอนเรื่องกรรมเวร ครูก็จะยกตัวอย่างให้นักเรียนเห็นภาพและเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน

“การเอาธรรมะเข้าไปสอนให้เด็ก ถ้าต้องการให้เด็กกลัว เราต้องพูดถึงเรื่องกรรมเรื่องเวร บาปมีบุญมี ทำอย่างไรได้อย่างนั้น มีการยกตัวอย่างให้เขาเห็นว่าคนทำไม่ดีผลตอบรับมันเป็นอย่างไร...”

(สัมภาษณ์อาจารย์ไสว , 26 มกราคม 2548)

โดยลักษณะเนื้อหาของวิชาจะเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพอนามัยในการดำเนินชีวิตเรื่องการกินอยู่ หลับนอน การใช้ชีวิตที่ถูกสุขลักษณะ เพื่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี อย่างเช่น ครูเพ็ญศรีเล่าถึงการสอดแทรกธรรมะเข้าสู่การเรียนการสอนโดยการแนะนำเมื่อนักเรียนประสบปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเรียนและปัญหาเรื่องครอบครัว

“อย่างครูให้เขาเขียนความสนใจในตัวเขาเอง เขาอยากแก้ไขอะไรของตัวเองบ้าง ก็มีคนหนึ่งบอกว่าเขาอยากเลิกดื่มแอลกอฮอล์ ครูก็เลยเรียกเขามาคุยว่าเพราะอะไร **อยู่ที่บ้านพ่อแม่ไม่มีเพื่อนดื่มแล้วพ่อแม่ให้เลิกดื่มเป็นเพื่อน** ก็เลยบอกว่า เขาอย่างนั้นนะ พ่อกินเหล้า เรากินกับ แล้วก็ค่อยๆบอกกับพ่อแม่ แล้วให้พ่อแม่ค่อยๆลดลงได้ไหม พ่อเหงาพ่อแม่ไม่มีเพื่อนก็ให้ลูกกินเป็นเพื่อน นี่คือนั่นที่เราจะไม่ได้แก้แต่ที่ตัวเด็กแล้วนะ เราต้องเข้าไปแก้ถึงครอบครัวเขาด้วย เพราะฉะนั้นปัญหานี้ ถ้าจะถามว่าให้ครูแก้คนเดียวทั้งโรงเรียนมันไม่ได้หรอก มันต้องช่วยกัน”

(สัมภาษณ์อาจารย์เพ็ญศรี, 19 มกราคม 2548)

จะเห็นได้ว่า การสอน แนะนำนักเรียนด้วยการที่ครูสอนให้รู้จักแก้ปัญหา นั้น จะเกี่ยวข้องกับเรื่องการใช้ปัญญา การรู้จักคิดและแนะนำถูกผิด มองเห็นความเป็นเหตุเป็นผล แนวทางแก้ไข ซึ่งก็คือ การคิดเป็นโดยใช้ปัญญา ตามหลักโยนิโสมนสิการ

เสียงสะท้อนจากผู้เรียนถึงการสอดแทรกพุทธธรรมสู่การเรียนการสอน

นักเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกในเรื่องการเรียนการสอนที่สอดแทรกพุทธธรรมตามแนวโรงเรียนวิถีสอนว่า ครูทุกท่านแทรกวิถีพุทธในห้องและในบทเรียน แต่ก็ไม่ต่างจากก่อนเข้าโครงการโรงเรียนวิถีสอน นักเรียนเล่าว่า

“...แต่ก่อนก็มีที่ครูให้นั่งสมาธิก่อนเรียน ตอนนี้มี ถ้าจะต่างคือ ตอนนี้จะเน้นว่า อะไรก็วิถีพุทธมีเฉพาะอาจารย์บางท่านก็จะบ่นไปทางวิถีพุทธเลย ก็คือแกสอน สอนพระพุทธรูปก็แทรกวิถีพุทธไปมารยาท ...การพูดกับพระ...”

“...ถ้าเกิดอังกฤษก็จะเป็นการทักทาย..เป็นแบบว่า วิถีพุทธแบบว่า ให้เรารู้ว่าชาวต่างชาติเป็นอย่างไร เปรียบเทียบกัน ประมาณนี้...”

“ ถ้าเป็นวิชาคณิตศาสตร์...มีแบบว่า ให้เราคิด อาจารย์จะพูดให้เราคิดเอง ประมาณแบบว่า ก็ สอดแทรกไปกับคณิตศาสตร์นั้นแหละ ให้เรารู้จักการคิด การแก้ปัญหาในชีวิตอะไรแบบนี้ สมมติว่า ..โจทย์ข้อหนึ่ง ที่มันยากแล้วให้เราแก้ปัญหา... สอนให้เรารู้จักคิดเองทำเอง เราจะคิดอย่างไรให้ข้อนี้ลงตัว อย่างให้โจทย์นี้มา อาจารย์จะบอกว่ามีแนวคิดหลายๆแนวคิดเราจะเลือกวิธีไหน”

(สัมภาษณ์นักเรียน, 3 ธันวาคม 2547)

ในแต่ละวิชาที่มีครูใช้วิธีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนต่างกันไป การนำแนวทางพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนจึงมีมาก่อนแต่ไม่เป็นระบบ การที่โรงเรียนเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธทำให้ คณะครูแต่ละท่านเน้นและนำเรื่องนี้เข้าสู่การเรียนการสอนมากขึ้น เช่น การสอนให้นักเรียนคิดมากขึ้น สอนให้คิดเป็นตามหลักโยนิโสมนสิการ โดยที่คณะครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ความพยายามที่จะนำวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนตามความรู้ความเข้าใจและความถนัดของตนเอง หลังจากได้ฝึกอบรมการบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนเมื่อครั้งเริ่มเข้าสู่โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

นอกจากการอบรมสั่งสอนนักเรียนแล้ว สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสอนให้นักเรียนเข้าใจวิถีพุทธอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นวิธีหนึ่งก็คือ การเห็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตัว หรือวิถีชีวิตชาวพุทธของครู กล่าวคือ การที่นักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานความคิดความเข้าใจในเรื่องวิถีพุทธในระดับหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่เขาเรียนรู้ก็มีทั้งมาจากการจำเรียนในตำรา การอยู่ในสังคมชาวพุทธ ทำให้เขาได้เห็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ไปจนถึงคนที่สนใจและปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อนักเรียนได้เห็นครูที่มีบุคลิกลักษณะคล้ายกับผู้ปฏิบัติธรรมก็จะเป็นการช่วยให้เขาเห็นความเป็นวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นการที่ครูเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตัว หรือการแต่งตัว การพูดจา การวางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ นักเรียนได้ซึมซับที่ถูกต้องดีงาม และอาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่เขาจะเรียนรู้และปฏิบัติตาม

“อ.อุดมรักษันั่งอยู่หมวดภาษาไทย แฟนอาจารย์มณฑิยา หน้าตาอิมเอิบตลอดเหมือนปฏิบัติธรรมมานาน แต่แะจะนั่งๆ สอนพระพุทธ อาจารย์ไม่ขึ้นหมวดสังคม เวลาแะสอน เวลาเข้าเนื้อหาที่จะเข้าเนื้อหา..แต่มีเรื่องอะไรก็จะเล่าให้ฟัง เป็นแะคิดมากกว่า หรือไม่ไปปฏิบัติธรรมวัดนั้นวัดนั้นนะ สนุกอย่างนั้นอย่างนี้ บางคนเขาบอกว่ามีเด็กบางโรงเรียนก่อนเอ็นท์ มีเด็กไปนั่งปฏิบัติธรรม 7 วัน 7 คืน แล้วไม่อยากเลิก อยากนั่งต่อ เออ!เอ๊ย! ก็แปลก จริงๆนะ แต่กว่าจะผ่านได้ ตอน 3- 4 วันแรก... ทำไมฉันจะต้องทำอย่างนี้ แต่พอผ่านไปแล้ว 7 - 8 วันดีขึ้น”

(สัมภาษณ์นักเรียน, 3 ธันวาคม 2547)

ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนและมีการบูรณาการวิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนดีขึ้น และเมื่อครูเข้าใจวิถีพุทธและสอนหรือสอดแทรกตามความถนัด ก็พบว่าครูบางท่านก็มีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางวิถีพุทธมากขึ้น จากที่ไม่เคยสนใจเรื่องเหล่านี้เลยก็สนใจและปฏิบัติตาม ขณะที่บางท่านก็ไม่เปลี่ยน ซึ่งกรณีนี้มีทั้งไม่เข้าใจ และมีทั้งไม่เห็นด้วย หรือขาดศรัทธาความเชื่อ ความเข้าใจ ไม่เห็นประโยชน์ของการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน หรือบ้างก็ว่ายังไม่เห็นความชัดเจนในโครงการ ยังไม่ครอบคลุมทั้งโรงเรียน เป็นเพียงความเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงเพียงบางจุดในโรงเรียนของกลุ่มที่เห็นด้วยและปฏิบัติตาม (อาจารย์สุพัชรา , 7 มกราคม 2548)

การสอนแบบสอดแทรกธรรมโดยการอบรมสั่งสอนหรือครูมีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมการสอนนี้ สรุปได้ 2 ลักษณะ คือ ครูอบรมสั่งสอนและการที่ครูเป็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตัวตามแนววิถีพุทธ นักเรียนได้เห็นพฤติกรรมและวิถีชีวิตของครู ก็อาจจะเกิดการเชื่อมโยงภาพที่เห็นกับแนวปฏิบัติวิถีพุทธ การเป็นแบบอย่างที่ดีจึงเป็นการสร้างความเข้าใจในวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรม ทำให้นักเรียนเข้าใจมากขึ้น ครูจึงเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน เพราะฉะนั้นการทำโรงเรียนวิถีพุทธให้สำเร็จได้ ครูต้องได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้

การที่โรงเรียนพยายามนำวิถีพุทธสู่การเรียนการสอน จึงทำให้นักเรียนเกิดการรับรู้ และซึมซับ ในเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีพุทธมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่สามารถใช้เป็นหลักประเมินได้ดีว่านักเรียนมีความเข้าใจความเป็นวิถีพุทธคือ การที่นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็น และบอกเล่าเรื่องราวประสบการณ์ที่เขาได้รับจากการที่คณะครูนำพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนการสอน เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถเป็นข้อยืนยันได้ว่านักเรียนเกิดความเข้าใจ และมีหลักการ ความคิดรวบยอดในวิถีพุทธที่เกิดจากสภาพแวดล้อมที่นักเรียนได้เรียนรู้จากโรงเรียนวิถีพุทธ การนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนจึงเป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเกิดการขัดเกลาทางสังคม โดยใช้รูปแบบหลักการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ

1.2. การสอนหลักธรรมด้วยการใช้เทคนิควิธีการต่างๆในการจัดการเรียนรู้ เป็นการสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม ในกิจกรรมมากกว่านั่งฟัง เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ได้มีปฏิสัมพันธ์กับครูและเพื่อน (active learning or child center) แบ่งได้ 4 วิธี

การสอนด้วยวิธีนี้ มีลักษณะแตกต่างจากวิธีแรกคือ วิธีนี้จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง หรือ learning by doing จากการวิเคราะห์ผลข้อมูลสามารถจัดได้ 4 วิธี คือ

1. กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยการนำสื่อประเภทต่างๆประกอบการเรียนการสอน อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อหนังสือทั่วไป หนังสือพิมพ์ สื่อจากคอมพิวเตอร์ – อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งที่เป็น ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงใกล้ตัวผู้เรียน และนำหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาใช้ เช่น การทำสมาธิ การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นต้น

2. การจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับลักษณะของวิชา สอนเรื่องสติ สมาธิ ความประณีต จากการทำงานศิลปะ สอนเรื่องความอดทน จากวิชาพลศึกษา เป็นต้น

3. การใช้จิตวิทยาในการเสริมแรง

4. การสอนให้เด็กฝึกคิด คิดเป็น แบบโยนิโสมนสิการ

ตัวอย่าง

ก. การนำสื่อประเภทต่างๆมาประกอบการแทรกวิถีพุทธ เพื่อการอบรมสั่งสอนนักเรียน เช่น ครูนำเรื่องราวข่าวสารในรายการโทรทัศน์ รายการวาไรตี้ต่างๆ มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับนักเรียน เช่น เรื่องการมีสติของนักแสดงจากประสบเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ การนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันของนักเรียน มาวิเคราะห์เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาาร่วมกัน และเรื่องราวของคนที่น่าสนใจปฏิบัติธรรม

การนำสื่อประเภทนี้เข้ามา ก็เพื่อให้นักเรียนรู้จักคิด วิเคราะห์หรือนำประโยชน์จากคุณธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ครูนำเรื่องประสบการณ์หนีตายของนักแสดงชาย (ต๊าก กลิ่นสี) จากคลื่นยักษ์สึนามิที่พัดถล่มจังหวัดชายฝั่งอันดามันของประเทศไทย เมื่อ ปลายปี 2547 มาเป็นประเด็นในการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดและสนใจเรื่องประโยชน์ของการมีสติว่า การมีสติทำให้คนสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เป็นอันตรายถึงชีวิตได้ หรือการที่ครูนำเรื่องของเพื่อนนักเรียนที่มีปัญหาในห้องมาเป็นประเด็นในการสนทนา การนำประเด็นนี้เข้ามาแล้วเล่าให้นักเรียนฟัง เป็นวิธีการหนึ่งในการหาทางที่จะให้นักเรียนรู้ผิดชอบชั่วดี โดยที่ครูไม่ควรวิชาการอย่างเดียว เพราะการสอนวิชาการอย่างเดียว นักเรียนจะหัวโต แต่ใจใช้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องไปสอนที่ใจด้วย ให้เขาสะอาด ให้เขาบริสุทธิ์ ให้เขาสามารถใช้พุทธธรรมในการแก้ปัญหาได้ ครูจึงควรมีข่าวสารที่เป็นข้อมูลทันสมัย หรืออาจนำเรื่องของนักเรียนที่มีปัญหาในห้องมาสนทนาร่วมกับนักเรียน

(อาจารย์สุวิชัย, 26 มกราคม 2548)

การนำเรื่องราวต่างๆที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ในด้านให้แง่คิด จากรายการโทรทัศน์ ซึ่งนอกจากจะให้สาระความรู้แล้วยังนำเสนอด้วยรูปแบบที่น่าสนใจ มีชีวิตชีวา ได้เห็นภาพประกอบ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น กลายเป็นสื่ออันพิเศษที่จะช่วยพัฒนาระบบความคิดของนักเรียนได้ดี นักเรียนจะเข้าใจและแยกแยะความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล โดยครูเป็นผู้วิเคราะห์เรื่องราวที่เล่าให้นักเรียนฟัง และกระตุ้นให้นักเรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ตาม จนสุดท้ายสามารถวิเคราะห์ได้เอง ขณะเดียวกันก็เป็นการสอนให้นักเรียนดูสื่อต่างๆเป็น สามารถจับประเด็นสำคัญจากเรื่องที่ดู และเชื่อมโยงความสัมพันธ์สู่วิถีชีวิตของนักเรียนได้อย่างเช่น ครูเพ็ญศรีเล่าเรื่องฤๅษีตนหนึ่งที่อาบน้ำ 2 ครั้งต่อปี แต่ร่างกายก็ไม่สกปรกเพราะจิตใจของฤๅษีสงบนิ่ง ไม่ถูกรบกวนด้วยอารมณ์ต่างๆ เพราะการสอนโดยนำเรื่องราวจากสื่อต่างๆประกอบทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและเรียนรู้ได้ดีขึ้น

“พัฒนาขึ้นมาใหม่ มี เด็กจะเข้าใจตรงนี้มากขึ้น อย่างบางทีพี่จะเอาเรื่องของเกมโชว์ต่างๆในทีวีหรือรายการต่างๆใน ทีวี เขาจะรู้ อย่างเช่นเร็วๆนี้ จะคุยกับเขาว่า ใ้รายการเจาะใจที่มีฤๅษีศิลปินคนหนึ่งที่ใช้เวลา 20 ปีในการสร้างโบสถ์อยู่ในป่า บนเขา ที่จบวิศวะมา เออ! อาจารย์หนูดูๆ ดูเหมือนจะจบวิศวะแล้วก็ขึ้นไป เขาผ้าขาวนุ่งห่มตัวเองแล้วก็ไม่อาบน้ำ ปีหนึ่งอาบน้ำ 2 ครั้ง แล้วอยู่บนเขาก็ไม่ลงมาเลย จนสร้างโบสถ์หลังนี้เสร็จ แล้วโบสถ์หลังนี้ครูก็เคยไป เราก็เคยจัดทัศนศึกษาไป เมื่อปีที่แล้ว โบสถ์หลังนี้อยู่บนยอดเขาที่ขึ้นดอยมูเซอ แล้วโบสถ์หลังนี้สวยมาก

นี่คือการใช้สมาธิ ถามว่าเขาไม่อาบน้ำเลย เขาอยู่ได้ไหม ได้ ปีหนึ่งอาบน้ำ 2 หน อย่างเนี่ย ถามว่าคนที่จิตนิ่งสงบ มันจะไม่มีพลังงานที่ออกมาในรูปความอิจฉาริษยา รัก โลภ โกรธ หลง มันไม่มี เพราะฉะนั้นกลิ่นตัวมันก็ไม่เหม็น เพราะฉะนั้นกลิ่นคราบกลิ่นคาวต่างๆก็ไม่มี ก็ไม่ต้องอาบน้ำ แล้วเขาอยู่แต่บนเขา เขาไม่ได้ลงมาสัมผัสกับหมอกควันไฟต่างๆ เขาไม่ได้มาสัมผัสเขาก็อยู่ของเขาได้...”

(สัมภาษณ์อาจารย์เพ็ญศรี, 10 มกราคม 2548)

นอกจากจะใช้สื่อเป็นเครื่องมือช่วยส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ให้กิน ดู อยู่ ฟังเป็นแล้ว การนำหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกนักเรียนโดยตรงก็มีหลายวิธี ที่นำมาปฏิบัติกันมากที่สุดคือ การนั่งสมาธิ เพื่อฝึกสติและสร้างสมาธิให้เกิดขึ้น (สมาธิมาจากสติ การมีสติจะทำให้มีศีล และสมาธิจะนำไปสู่ปัญญา- เรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา... อธิบายเพิ่ม ท่านธรรมปิฎก)โดยที่ครูไม่ได้ฝึกให้ทำตามเท่านั้น แต่ก็พุดให้นักเรียนคิดและโยงให้เห็นประโยชน์ของการทำสมาธิ ขณะเดียวกันก็สอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เป็นทั้งการอบรมสั่งสอนและการเตือนสตินักเรียนอีกด้วย

“ครูก็ใช้วิธีหนึ่ง สอนเขาเรื่องของสมาธิ เพราะสมาธินำไปสู่ปัญญา แล้วก็นำไปสู่เรื่องของการฟัง แล้วก็จะทำให้เขาฝึกบ้าง เช่น ทำสมาธิเสียก่อน เพื่อให้เขาเกิดสมาธิในการฟัง ครูก็จะให้ทำ แล้วก็ระหว่างเรียนก็พยายามบูรณาการก็คือ สอนในลักษณะที่ทำให้เขาเห็น เรื่องของความดี ความไม่ดี เรื่องของกรรม อะไรต่างๆอย่างเงี้ย คือ เหมือนกับพยายามสอนให้เห็นจริงๆ ไม่ใช่ว่ากรรมแล้วบอกไม่ได้ คือ ถ้าคนเราทำกรรมดีก็จะได้รับสิ่งดีๆ มาเรื่อยๆ ชีวิตก็จะดี ถ้าเราทำกรรมไม่ดี เช่น หนีโรงเรียน นักเรียนก็จะวุ่นวายกับชีวิต หรือการโกหกบ่อยๆ หนีเรียนบ่อยๆ มันก็จะทำให้ชีวิตวุ่นวาย นั่นก็คือ เราไม่มีความสุขแล้ว หรือทางศาสนาอาจจะบอกว่า ตกนรกแล้ว คือใจไม่มีความสุข

ที่มักพูดกับเขาเรื่องหนึ่งคือ เด็กไทยฟังไม่เป็น จะพูด เวลาฟังจะพูด แต่ถึงเวลา แต่พออนุญาตให้พูดให้ออกมาแสดงความคิดเห็น พูดไม่ได้ มาอธิบายไม่พูด เหมือนคนใบ้ พูดไม่ได้ ตอนนั้นก็พยายามให้เขารู้เรื่องสมาธิ แล้วก็ เพื่อที่จะให้ฟังเป็น ถึงเวลาฟังก็ฟัง พอถึงเวลาให้พูดจะได้สามารถพูดได้ เพราะว่าเมื่อเราฟังได้เราก็สามารถพูดได้”

(สัมภาษณ์อาจารย์สุวิรัช, 26 มกราคม 2548)

หรือยกตัวอย่างดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ให้นักเรียนฟัง ว่ายานที่เขาคิดได้เขาใช้วิธี พุทธ เข้าไปจับ นั่งสมาธิ เข้าไปจับ คือ คุยให้นักเรียนฟัง นักเรียนก็เข้าใจ เขาก็สนใจ และมาถาม อาจารย์ต่อว่า ถ้าเขานักเรียนสมาธิให้จิตนิ่ง เขาจะอ่านหนังสือรู้เรื่องหรือไม่ ครูก็จะแนะนำว่าให้นักเรียนลองทำดู

ข. การนำหลักการปฏิบัติและวิธีการสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ เช่น การนั่งสมาธิ เมื่อกล่าวถึงวิธีพุทธในส่วนที่เป็นรายละเอียด ก็คือเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตัวให้ถูกต้องตาม ทำนองคลองธรรม ไม่เป็นสร้างปัญหาหรือส่งผลร้ายต่อผู้อื่น ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมตน ตามหลักชาวพุทธ คือ เน้นการฝึกตน ให้เป็นผู้มีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของสังคม และคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของโรงเรียน

โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคม ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการอบรมสั่งสอน ชัดเจน ให้นักเรียนให้มีคุณสมบัติของสมาชิกที่สังคมต้องการ นอกจากสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันในการอบรมสั่งสอน ชัดเจนแล้ว โรงเรียนก็ทำหน้าที่เป็นผู้กระทำกระบวนการทางสังคม (socialization) ให้นักเรียน เราจึงเห็นแบบแผนของการรู้หน้าที่และการปฏิบัติตัวในสังคม ตามกฎระเบียบที่สังคมวางไว้ เช่นการทำความเคารพ การพบปะสนทนา ฝึกมารยาท การแสดงออก เป็นต้น

ความเป็นวิถีพุทธจึงแทรกซึมไปทั้งเรื่องของธรรมะหรือหลักปฏิบัติตามหลักศาสนา ควบคู่ไปกับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคม

หรืออาจใช้การยกตัวอย่าง ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ที่เป็นผู้ประดิษฐ์ยานอวกาศให้นักเรียนฟังว่า ยานที่เขาคิดได้เขาใช้วิถีพุทธ เข้าไปจับ นั่งสมาธิ เข้าไปจับ เมื่อนักเรียนเกิดความสนใจ เขาก็จะมาถามอาจารย์ว่า ถ้าหนูนั่งสมาธิให้จิตนิ่งหนูจะอ่านหนังสือเรื่องใหม่ สิ่งนี้เป็นการบ่งบอกให้รู้ว่า นักเรียนเริ่มเห็นว่าแนวทางพุทธเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีได้ (สัมภาษณ์อาจารย์เพ็ญศรี, 10 มกราคม 2548)

1.2.2 การจัดการเรียนการสอนที่มีความสอดคล้องกับลักษณะของวิชาด้วยการลงมือปฏิบัติ อย่างเช่น วิชาศิลปะเป็นวิชาที่ต้องใช้สมาธิและสติในการทำงาน เพื่อให้ได้งานที่ออกมาประณีตเรียบร้อย หรือการสอนวิชาคณิตศาสตร์ที่ฝึกการคิดอย่างเป็นระบบมีเหตุผล หรือแม้แต่วิชาพลศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องของการฝึกร่างกายให้มีความเข้มแข็ง แข็งแรง ซึ่งต้องเรียนต้องฝึกความอดทนในการฝึกซ้อม ฝึกวินัยให้เกิดขึ้นในตัวเอง ฝึกปฏิบัติตาม กฎระเบียบ กติกา

รูปแบบวิธีการสอนแบบนี้จึงสอดคล้องกับวิถีพุทธในรูปแบบวิถีปฏิบัติที่เป็นวิถีไทยได้ วิธีการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียนในวัยนี้คือ การได้สัมผัสประสบการณ์จริง นักเรียนจึงได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความเข้าใจลึกซึ้งกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว

จากการสัมภาษณ์นักเรียนเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธวิเคราะห์ได้ว่า นักเรียนส่วนหนึ่งเริ่มเข้าใจว่า สิ่งที่คุณครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางกำลังทำอยู่คือ การนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอน อาจยังไม่ชัดเจน ทำให้นักเรียนไม่สามารถอธิบายในบางเรื่องได้ แต่ก็จดจำได้เพียงบางเรื่องที่เข้าใจ ซึ่งก็ตรงกับที่ผู้อำนวยการสถานศึกษาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า การที่จะเป็นโรงเรียนวิถีพุทธอย่างองค์รวมไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ตอนนี้ก็ดีขึ้น เพราะนักเรียนเริ่มรู้ว่าวิถีพุทธเป็นแบบนี้ เพราะเราคอยพูดและให้เขาได้ทำกิจกรรมวิถีพุทธบ่อยๆ ทำให้วิถีพุทธเริ่มเข้าสู่ตัวเขาบ้าง เพราะที่ผ่านมาความเป็นวิถีพุทธ วิถีไทยเริ่มจางหายไปกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย อย่างที่ อาจารย์สุพัตรา เล่าให้ฟังว่า เด็กสมัยนี้ขาดการซึมซับและเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีพุทธ วิถีไทย เพราะครอบครัวไม่ได้ปลูกฝังเรื่องนี้ เด็กหลายคนไม่รู้ว่ากรวดน้ำ ทำอย่างไร ทำเพื่ออะไร แต่การเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนได้เน้นในเรื่องนี้มากขึ้น เพราะฉะนั้น ความพอใจของทางโรงเรียนก็คือการที่นักเรียนมีพฤติกรรม และการปฏิบัติตัวในพระพุทธานุศาสน์เปลี่ยนไปในทางที่ดี กล่าวคือ จาก

การที่เขาไม่เคยตกบาตร ก็ได้ตกบาตร ไม่เคยสวดมนต์และสวดไม่เป็น ก็สวดเป็น แล้วสามารถถ่ายทอดสิ่งที่เป็นวิถีพุทธให้กับผู้ปกครองได้

การสอดแทรกวิถีพุทธสู่วิชาคหกรรม สามารถสอดแทรกวิถีพุทธในเรื่องของการดำเนินชีวิต เรื่องวิถีไทยก็มีความเป็นวิถีพุทธ เช่น การจัดเตรียมอาหารให้ผู้ใหญ่ เป็นวิถีไทยที่พ่อแม่ผู้ใหญ่นั่งเหนื่อยจากการทำงาน ลูกๆหลานๆก็เตรียมอาหารให้ท่านรับประทาน การเลือกอาหารที่มีประโยชน์และเหมาะสมกับท่าน เช่น คุณตาคุณยาย ก็อาจทำแกงเลียงเพื่อสุขภาพ เด็กก็จะได้รู้จักคิด วิเคราะห์เลือกในสิ่งที่ดีจากความรู้พื้นฐานทางวิชาคหกรรมได้ ขณะเดียวกันก็ได้เรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว เรื่องคุณธรรม ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

นอกจากการเรียนรู้ในเรื่องวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมไทย เป็นหลักการสำคัญในวิชาคหกรรมแล้ว บริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็สามารถนำมาเชื่อมโยงการเรียนรู้กับวิชาวิชาคหกรรมได้ กล่าวคือ ในการทำอาหารไทย ก็เป็นเรื่องของวัฒนธรรมการกินอยู่ของไทย อาหารที่ทำก็ได้วัตถุดิบมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีแตกต่างกันตามสภาพภูมิอากาศ และสภาพภูมิประเทศของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นอาหารในภาคเหนือกับภาคกลาง ภาคใต้ หรือภาคอีสานจึงมีความแตกต่างกัน ตรงนี้เองนักเรียนก็จะได้เรียนรู้ประเภทของอาหาร ในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทย ไปจนถึงการเรียนรู้การบริโภคพืชผักผลไม้ตามฤดูกาล และการประหยัดคอดออม เลือกรับประทานอาหารตามฤดูกาล ที่นอกจากจะได้ทานอาหารอร่อยแล้วยังราคาถูกรอีกด้วย

“เรียนคหกรรม คือ เรียนให้ปฏิบัติงานจริง การเรียนที่ต้องปฏิบัติจริง สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ การเรียนนี้ก็แล้วแต่ เป็นไปตามเนื้อหาวิชานั้นๆ สมมติสอนเรื่องอาหารไทย เขาก็ต้องทำอาหารไทยได้ อาหารไทยมีกี่ชนิด ก็ต้องมีควมรู้อันนั้น จะจัดชนิดของอาหารไทยอย่างไร ถ้าเรียนโครงการ ก็ต้องรู้จักหลักการ ของโครงการ โครงการมีหลักการอย่างไร ประโยชน์ของโครงการทำอะไร แล้วก็ขึ้นตอนทำงาน วิเคราะห์โครงการด้วยตนเอง แล้วก็เขียนแผนปฏิบัติแล้วเขาก็ต้องไปปฏิบัติจริง ปฏิบัติเสร็จแล้วก็ต้องประเมิน ประเมินเสร็จแล้วก็มีการปรับปรุง”

“เรียนตามธรรมชาติ คือ ภาคไหน ลักษณะอาหารเป็นอย่างไร ก็ทำอาหารอย่างนั้น ใช่ว่าตามวิถีไทย อาหารพื้นเมือง เลือกให้ทำอาหารตามท้องถิ่น ตามสภาพท้องถิ่น ตามฤดูกาล แล้วอยู่อย่างประหยัด และ รู้จักการอดออม เราจะสอนเรื่องประหยัดไปด้วย”

(สัมภาษณ์อ.นริศรา, 25 มกราคม 2548)

ดังนั้นการที่จะสอดแทรกพุทธธรรมในแต่ละวิชาแต่ละวิชา ครูต้องคิดว่าครูจะสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในแต่ละเนื้อหาวิชาอย่างไรจึงจะเหมาะสม เหมือนที่อาจารย์ไสวพุทว่า “มันอยู่ที่เทคนิค การนำไปให้เขา การหยิบยื่นให้เขา คุณรู้มีวิธีหยิบยื่นหลักธรรมให้เด็กดีแค่ไหน เอาของขมๆ ซึ่งเด็กไม่ค่อยชอบมาอบคาราเมล ให้เด็กหลงอมเข้าไปได้อย่างไร อยู่ที่ตรงนี้” (26 มกราคม 2548) นำพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนการสอนจึงต้องอาศัยความสามารถในการสอดแทรกได้อย่างลงตัวกับเนื้อหาสาระที่จะสอนนักเรียน

จากแนวทางสอดแทรกวิถีพุทธสู่การเรียนการสอน ในกลุ่มสาระวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี พบว่า ลักษณะของเนื้อหาวิชาเอื้อต่อการเรียนการสอนที่สามารถฝึกและพัฒนาผู้เรียนได้ทั้งทักษะการทำงานที่ดี ควบคู่กับคุณธรรมที่แฝงและกล่อมเกลาให้การเรียนรู้วิถีพุทธ ควบคู่กับวิถีธรรม วิถีไทยได้อย่างลงตัว และเป็นรูปธรรมของการเรียนรู้ที่ไม่น่าเบื่อ เราพระนักเรียนได้ลงมือทำ ได้มีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่มั่นคงและแน่นอน

1.2.3 การใช้จิตวิทยาในการเสริมแรง หลักการเสริมแรงเป็นวิธีการที่ช่วยสนับสนุนและจูงใจให้นักเรียนทำกิจกรรมที่ครูกำหนดให้ จึงเป็นวิธีการที่จะช่วยให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ การเสริมแรงมีหลายวิธีคือแต่จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า มีการนำเรื่องคะแนนเป็นแรงจูงใจให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการมาร่วมการประกวดการสวดมนต์ หรือมารยาท ทั้งประกวดภายในโรงเรียนและการแสดงผลงานความสามารถของนักเรียนที่นำเสนอต่อสาธารณะในวันแสดงผลงาน การดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ เช่น นักเรียนม.1 มาฝึกมารยาทและ

“แต่เห็นคนใส่บาตรไม่ค่อยเยอะ - ก็เป็นบางวัน วันไหนอาจารย์บอกว่า พุทธธรรมนำคะแนนวันนั้นคนจะมาเยอะเป็นพิเศษ - แล้ววันที่เอาคะแนนมาทันใหม่ - ทันต้องทัน - ไม่ทันไม่ได้ มีพระก็รูปมาให้เราตัก - 3 รูป เป็นพระอาจารย์ที่สอนมาใหม่ - ไซ่ ส่วนใหญ่เป็นพระอาจารย์ที่เราสอน บางครั้งก็พระประจำวัดนั้นแหละมา”

(สัมภาษณ์นักเรียน, 3 ธันวาคม 2548)

การให้คะแนนอาจจะเป็นเรื่องที่ไม่ควรปลูกฝังในตัวเด็ก เพราะเป็นการส่งเสริมในเรื่องการแข่งขัน แต่สิ่งที่ครูสามารถนำไปใช้ได้ดี ก็คือ สอนให้นักเรียนแข่งกับตัวเอง

1.2.4 การฝึกให้นักเรียนคิดอย่างมีเหตุผล ตามหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งการฝึกคิดนี้มีทั้ง การให้เด็กคิดคนเดียวเป็นงานเดี่ยวหรือเป็นการบ้าน กับ การร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดกับ ครูแลเพื่อน ๆ

รูปแบบการนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอน มีทั้งแบบให้นักเรียนเห็นได้สัมผัสกับการให้ เด็กได้คิดได้ฝึกปัญญาไปด้วย

ตัวอย่าง

“ครูก็ใช้วิธีหนึ่ง สอนเขาเรื่องของสมาธิ เพราะสมาธินำไปสู่ปัญญา แล้วก็นำไปสู่เรื่องของการฟัง แล้วก็จะมีให้เขาฝึกบ้าง เช่น ทำสมาธิเสียก่อน เพื่อให้เขาเกิดสมาธิในการฟัง ครูก็จะให้ทำ แล้วก็ระหว่าง เรียนก็พยายามบูรณาการก็คือ สอนในลักษณะที่ให้เห็น เรื่องของความดี ความไม่ดี เรื่องของกรรม อะไรต่างๆอย่างเงี้ย คือ เหมือนกับพยายามสอนให้เห็นจริงๆ ไม่ใช่ว่ากรรมแล้วบอกไม่ได้ คือ ถ้าคนเราทำ กรรมดีก็จะได้รับสิ่งดีๆ มาเรื่อยๆ ชีวิตก็จะดี ถ้าเราทำกรรมไม่ดี เช่น หนีโรงเรียน นักเรียนก็จะวุ่นวายกับ ชีวิต หรือการโกหกบ่อยๆ หนีเรียนบ่อยๆ มันก็จะทำให้ชีวิตวุ่นวาย นั่นก็คือ เราไม่มีความสุขแล้ว หรือทาง ศาสนาอาจจะบอกว่า ตกนรกแล้ว คือใจไม่มีความสุข

ที่มักพูดกับเขาเรื่องหนึ่งคือ เด็กไทยฟังไม่เป็น จะพูด เวลาฟังจะพูด แต่ถึงเวลา แต่พออนุญาต ให้พูดให้ออกมาแสดงความคิดเห็น พูดไม่ได้ มาอธิบายไม่พูด เหมือนคนใบ้ พูดไม่ได้ ตอนนั้นก็พยายาม ให้เขารู้เรื่องสมาธิ แล้วก็ เพื่อที่จะให้ฟังเป็น ถึงเวลาฟังก็ฟัง พอถึงเวลาให้พูดจะได้สามารถพูดได้ เพราะว่าเมื่อเราฟังได้เราก็สามารถพูดได้”

(สัมภาษณ์อาจารย์สุวิช , 26 มกราคม 2548)

การสอนแบบสอดแทรกคุณธรรม / หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นวิธีการเบื้องต้น ในการพยายามนำวิถีพุทธเข้าสู่บทเรียน ด้วยวิธีการที่ครูและนักเรียนเริ่มตระหนักกว่าวิถีพุทธเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ไม่ใช่เป็นเรื่องที่แปลกแยกออกจากชีวิต เป็น เรื่องสำคัญที่ควรเรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันของนักเรียน และเป็นสิ่งที่ สังคมพึงทราบและปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสมาชิกทุกคนในสังคม

1.3 ตัวอย่างการพยายามเชื่อมโยงวิถีพุทธสู่เนื้อหาวิชาเรียนในกลุ่มสาระคณิตศาสตร์

เรียบเรียงโดย นางสาวพรณี ลิมศิริ

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

1. ตัวเลขกับวิถีพุทธ

ตัวเลขกับวิถีพุทธ	
ปัจจัยสำคัญในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ที่จะขาดเสียไม่ได้ก็คือ ตัวเลข ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 10 ตัว ได้แก่ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 ตัวเลขทั้ง 10 ตัวนี้ สามารถนำมาบูรณาการกับวิถีพุทธ ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่นักเรียนควรเรียนรู้ อันเป็นพื้นฐานในการครองชีวิต ได้อย่างกลมกลืนและรู้แจ้งเห็นจริงได้ดังต่อไปนี้	
1	แทนความหมาย หนึ่งเดียวในโลก นั่นก็คือ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ยังคงเป็นจริงและทันสมัยอยู่เสมออันนับเป็นเวลากว่า 2500 ปีมาแล้ว
2	แทนความหมายถึง ประโยชน์ 2 ทางที่เกิดจากการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ ประโยชน์ปัจจุบัน กับประโยชน์ในอนาคต หรือหมายถึง หลักปรัชญาการกระทำของมนุษย์ซึ่งมีอยู่ 2 ทาง คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
3	แทนความหมายถึง <ul style="list-style-type: none"> - แก้ว 3 ประการ อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ - แนวทางการศึกษาเพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา - สิ่งที่ควรประพฤติ 3 ประการ ได้แก่ กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต - หนทาง 3 สายที่จำนำตนไปสู่การเป็นคนดี ได้แก่ การทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ - วินัยของภคพัสตฺ์ ประกอบด้วย เว้นกรรมกิเลส เว้นอกติ เว้นอบายมุข
4	แทนความหมายถึง <ul style="list-style-type: none"> - ความจริง 4 ประการ ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ เรียกว่า อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค - หลักธรรมประจำใจของผู้ที่มีใจกว้างดุจดังพระพรหม เรียกว่า พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา - แนวทางดำเนินชีวิตเพื่อความสุขของฆราวาส เรียกว่า ฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ - ธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ เรียกว่า อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา - หลักยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกันเพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา
5	แทนความหมายถึง คณะปัญจวัคคีย์ นักรบ 5 คน ที่เข้ามาปรนนิบัติรับใช้พระองค์ เมื่อครั้งที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ได้แก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัทริยะ พระมหานามะ พระอัสสชิ <ul style="list-style-type: none"> - ธรรมสำหรับการเรียนและการทำงานเรียกว่า อินทรีย์ 5 ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา - สิ่งที่ควรประพฤติเบื้องต้น 5 ประการ เรียกว่า ศีล เป็นหลักในการควบคุมตนเอง ได้แก่ เว้นจากปาณาติบาต เว้นจากอทินนาทาน เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร เว้นจากมูสาวาท เว้นจากสุราเมรัย

6	<p>แทนความหมายถึง ทิศ 6 อันเป็นหลักการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหน้าที่เพื่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลที่ใกล้ชิด ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา - ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรธิดา - ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์ - ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย - ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ ผู้บังคับบัญชา - ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชา
7	<p>แทนความหมายถึง คุณสมบัติของบุคคลผู้รอบรู้ มีวิจารณ์ญาณ ทำให้ทุกสิ่งทีกระทำมีความราบรื่นและสำเร็จลงด้วยดี เรียกว่า สัปปริสธรรม 7 ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ - อัตตัญญตา รู้ความมุ่งหมาย รู้จักผล - อัตตัญญตา รู้จักตน - มัตตัญญตา รู้จักประมาณ - กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา - ปรสัญญตา รู้จักชุมชน - ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล <p>คุณสมบัติที่ช่วยประสบความสำเร็จในการพัฒนาตนเอง ได้แก่ สิกขา 7 ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - กัลยาณมิตตตา - สีสัมปทา - ฉันทสัมปทา - อตตสัมปทา - ทิฏฐิสัมปทา - อปฺปมาทสัมปทา - โยนิโสมนสิการสัมปทา
8	<p>แทนความหมายถึง เดือน 8 ซึ่งเป็นเดือนที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือน 8 ซึ่งเป็นวันที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะ ขอบวชเป็นพระสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระสงฆ์ที่พระพุทธองค์ทรงอุปสมบทให้ ทำให้เกิดพระรัตนตรัยครบองค์ 3 เป็นครั้งแรกในโลก</p> <p>วันเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันแรกที่พระสงฆ์จะต้องอยู่จำพรรษาที่วัดและปฏิบัติติดต่อกันเป็นเวลา 3 เดือน ทำให้เกิดประเพณีการหล่อเทียนพรรษา และแห่เทียนพรรษามาจนถึงทุกวันนี้</p>

9	<p>แทนความหมายถึง จำนวนที่เป็นสิริมงคลในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 9 รูป มาสวดหรือมารับบิณฑบาต ในงานพิธีต่างๆ ที่ถือว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่</p> <p>เดือน 9 ทางจันทรคติ เป็นเดือนที่พุทธศาสนิกชนจะเลือกใช้ในการทำพิธีมงคลต่างๆ เช่น งานมงคลสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ ทั้งนี้เพราะ 9 ออกเสียงคล้องจองกับคำว่า “ก้าว” ซึ่งหมายถึง ความก้าวหน้า ก้าวไกล นั่นเอง</p>																								
0	<p>แทนความหมายถึง ความว่างเปล่า คือ ทำจิตใจให้ว่าง เพื่อจะได้ยอมรับหรือเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ย่อมทำให้สังคมสงบสุขหรือพูดว่า “ไม่มีตัวกู เมื่อใดก็หมดปัญหาเมื่อนั้น” ดังคำกล่าวของพระพุทธทาสแห่งสวนโมกขพลาราม ความว่า <table border="0" style="margin-left: 40px;"> <tr> <td>อันความจริง</td> <td>ตัวกู</td> <td>มิได้มี</td> </tr> <tr> <td>แต่พอผลอ</td> <td>มันเป็นที่</td> <td>โผล่มาได้</td> </tr> <tr> <td>พอหายผลอ</td> <td>ตัวกู</td> <td>ก็หายไป</td> </tr> <tr> <td>หมดตัวกู</td> <td>เสียได้</td> <td>เป็นเรื่องดี</td> </tr> <tr> <td>สหายเอ๋ย</td> <td>จงถอน</td> <td>ซึ่งตัวกู</td> </tr> <tr> <td>และถอนทั้ง</td> <td>ตัวกู</td> <td>อย่างเต็มที่</td> </tr> <tr> <td>มีกันแต่</td> <td>ปัญญา</td> <td>และปราณี</td> </tr> <tr> <td>หน้าที่ใคร</td> <td>ทำให้ดี</td> <td>เท่านั้นเอ๋ย.</td> </tr> </table>	อันความจริง	ตัวกู	มิได้มี	แต่พอผลอ	มันเป็นที่	โผล่มาได้	พอหายผลอ	ตัวกู	ก็หายไป	หมดตัวกู	เสียได้	เป็นเรื่องดี	สหายเอ๋ย	จงถอน	ซึ่งตัวกู	และถอนทั้ง	ตัวกู	อย่างเต็มที่	มีกันแต่	ปัญญา	และปราณี	หน้าที่ใคร	ทำให้ดี	เท่านั้นเอ๋ย.
อันความจริง	ตัวกู	มิได้มี																							
แต่พอผลอ	มันเป็นที่	โผล่มาได้																							
พอหายผลอ	ตัวกู	ก็หายไป																							
หมดตัวกู	เสียได้	เป็นเรื่องดี																							
สหายเอ๋ย	จงถอน	ซึ่งตัวกู																							
และถอนทั้ง	ตัวกู	อย่างเต็มที่																							
มีกันแต่	ปัญญา	และปราณี																							
หน้าที่ใคร	ทำให้ดี	เท่านั้นเอ๋ย.																							

2. บวก ลบ คูณ หาร วิธีการเบื้องต้นของคณิตศาสตร์กับวิถีพุทธ

<p>บวก ลบ คูณ หาร วิธีการเบื้องต้นของคณิตศาสตร์กับวิถีพุทธ</p>
<p>วิธีการทางคณิตศาสตร์กับวิถีพุทธ</p> <p>ในการศึกษาวิชาคณิตศาสตร์ ไม่ว่าจะสาขาใด แขนงใด จะต้องมีวิธีการเบื้องต้นอันเป็นพื้นฐานของคณิตศาสตร์ ได้แก่ การบวก การลบ การคูณ และการหาร เสมอ</p> <p>ซึ่งวิธีการพื้นฐานเหล่านี้ ล้วนสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธและหลักธรรมอันเป็นพื้นฐานในการครองชีวิตที่จะช่วยในการควบคุมตนเองให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น มั่นคง ประสพประโยชน์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง</p>

การบวก

การบวกแสดงให้เห็นถึงการประมาณตน รู้จักเก็บออม ไม่ประมาท คือ เมื่อรู้ว่ามียากเกินกว่ากำลังของตน จะดูแลรักษาไว้ได้ก็ให้นำไปฝากไว้กับผู้มีความรับผิดชอบมากกว่า

เช่น $15 + 28$

ในหลักหน่วย เมื่อ $8 + 5$ ได้ 13

โดยฐานของหลักหน่วยนี้สามารถดูแลแค่ 3 จึงต้องนำ 10 ไปฝากไว้กับหลักสิบ

ในหลักสิบ $10 + 20 = 30$ ฝากมากอีก 10 จึงเป็น 40

$15 + 28 = 43$

และจะเป็นเช่นนี้ในทุกๆหลัก สำหรับการบวก

คนเราก็เช่นกันหากรู้จักออมไม่ประมาท รู้จักประมาณตน ก็จะทำให้มีความปลอดภัยในทรัพย์สิน สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขตลอดไป

การลบ

การลบแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจแก่กัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความกตัญญูทดแทนที่ เช่น $234 - 126$

4 ลบด้วย 6 มีไม่พอให้ลบ 4 จึงต้องไปขอยืมจาก 9 ซึ่งเป็นหลักสิบมา 1 แต่มีค่าเป็น 10 กลายเป็น 14 ลบออกเสีย 6 เหลือ 8 จะเห็นได้ว่าทุกครั้งที่หลักหน่วยมาขอยืม หลักสิบไม่เคยปฏิเสธแม้แต่สักครั้งเดียว และตัวเลขทุกตัวไม่ว่าจะอยู่ในหลักใดก็ตามหากมีการขอยืมก็จะให้ทุกครั้งที่เห็นแล้วว่าเขาขาดแคลน

ที่พิเศษไปกว่าใครหมดก็คือ 0 เพราะส่วนใหญ่จะต้องไปขอยืมเลขอื่นๆตลอดชีวิต ฉะนั้นเมื่อผู้อื่นมาขอยืมตนบ้าง แม้จะไม่มีให้แต่ก็มิได้นิ่งเฉยจะพยายามชวนขยับไปขอยืมจากคนอื่นมาแบ่งบันให้อีกทอดหนึ่ง เพื่อเป็นการแทนพระคุณ เช่น

$502 - 374$

2 ต้องไปขอยืมจาก 0 ในหลักสิบ 0 ไม่มีให้ จึงไปขอยืมจาก 5 มา 1 กลายเป็น 10 แล้วให้ 2 ไป 10 ตัวเองก็จะเหลือ 90

คนเราหากมีน้ำใจให้แก่กัน มีความกตัญญู รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การคูณ

การคูณ แสดงถึงความเจริญก้าวหน้า ความสม่ำเสมอ ความมั่นคง ความเสมอต้นเสมอปลาย ความมีระเบียบวินัย โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ว่าจะอยู่ใน เพศใด วัยใด เวลาใด และสถานที่ใด

เช่น $3 * 5 = 15$ เสมอ

และสูตรคูณ ทุกแม่ ยังคงมีค่าตอบเท่าเดิมเช่นกัน

เช่นเดียวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบวินัยข้อบังคับของสังคมนั้นๆ ทั้งก่อนหน้าและดับหลังผู้อื่น จึงจะทำให้สังคมสงบสุข

นอกจากนั้น การรู้จักขั้นตอนของชีวิต ไม่ชิงสุกก่อนห่าม ก็จะทำให้มีอนาคตที่มั่นคง มีเกียรติยศ มีชื่อเสียง เป็นที่
ยอมรับของสังคม

น้ำหนัก เาะกิโลกรัมละ 8 บาท แต่ 2 กิโลกรัม ทำไม่เหลือเพียง 15 บาท

การหาร

การหารเป็นการแสดงถึงความยุติธรรมปราศจากอคติใดๆไม่ว่าจะเป็น

ฉันทาคติ	ลำเอียงเพราะชอบ
โทศาคติ	ลำเอียงเพราะชัง
ภยาคติ	ลำเอียงเพราะกลัว
โมหาคติ	ลำเอียงเพราะหลง

ในการหารนั้น เมื่อแบ่งเท่าๆกันแล้ว หากจะมีเศษเหลืออยู่ ก็จะคงเศษนั้นไว้ ไม่เอาไปมอบให้คนใดคนหนึ่ง อันจะ
ทำให้ถูกครหานินทาว่าลำเอียงได้

เช่น 28 / 3 ได้ 9 เศษ 1

ในการอยู่ร่วมกัน หากทุกคนได้รับความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ก็จะไม่เกิดปัญหา ในการอธิบาย ไม่มีกร
แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่มีการคดโกง แต่จะมีความสมัครสมานสามัคคี ที่จะร่วมมือกัน ดำเนินงานต่างๆให้ลุล่วงไป
ด้วยดี มีความเจริญก้าวหน้าแก่ตนและประเทศชาติ สืบไป

2. การนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนแบบบูรณาการ

เรื่องการบูรณาการกับการสอดแทรกเป็นสิ่งที่คู่ถูกถกเถียงกันมาตลอดว่า อย่างไรเรียกว่า
การบูรณาการ การบูรณาการเป็นการนำเอาของมากกว่า 2 สิ่งที่แตกต่างกัน มาหลอมรวมกันและได้
ของสิ่งเดียวที่มีการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างของ 2 สิ่งนั้น เป็นเนื้อเดียวกัน เป็นการ
เชื่อมต่อที่ไม่ทำให้เห็นตะเข็บหรือรอยต่อ การบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนากับ
เนื้อหาวิชาการก็เช่นเดียวกัน การสอนแบบสอดแทรก จะเป็นดังตัวอย่างข้างต้น คือ แม้มีการนำ
พุทธธรรมสู่การเรียนการสอน แต่เราก็สามารถแยกได้ชัดเจนว่า กำลังพูดเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตร
คือ เรามองเห็นรอยต่อ แต่การสอนแบบบูรณาการ หรือจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เราจะไม่เห็น
ส่วนที่เป็นเนื้อหาธรรมะชัดเจน เพราะเรามีจุดร่วมระหว่างเนื้อหาทางวิชาการกับเนื้อหาธรรมะ
การกล่าวถึงในแต่ละเรื่องจึงออกลักษณะเทียบเคียงกันได้ สามารถตีความหมายเดียวกันได้ โดยที่
ลักษณะของเนื้อหาแต่ละอย่างยังคงอยู่

การสอนลักษณะนี้เป็นเหมือนการสอนจากสภาพจริง การดำเนินชีวิตจริงแล้งให้เด็กได้วิเคราะห์ว่า แท้จริงแล้ววิถีชีวิตก็เกี่ยวข้องกับวิถีพุทธ เพียงแต่เราไม่นำมาพูดเป็นภาษาธรรมะเท่านั้นเอง และสิ่งนี้ที่เป็นการตอกย้ำให้เห็นวิถีชีวิตของไทย ก็คือ วิถีพุทธนั่นเอง เช่น

สาระการเรียนรู้สุขศึกษา พลศึกษา – สอนเรื่องหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

สาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี – วิชาคหกรรม – สอนเรื่องการกินอยู่อย่างพอเพียง

สาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ – เรื่อง เซต ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ตัวอย่างเช่น

การสอนในวิชาสุขศึกษา เรื่องการวางแผนครอบครัว ซึ่งมีเนื้อหาบางตอนพูดเกี่ยวกับหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ข้อมูลความรู้ตรงนี้ ตรงกับเรื่อง “ทศ 6 “ ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพูดถึงการปฏิบัติตัวต่อคนในแต่ละทศ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

“วิถีพุทธก็เป็นการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การหลับนอน การสติ อย่างเช่น ครูสอนในเรื่องการวางแผนครอบครัว ก็จะบอกให้รู้ว่า หน้าที่ของลูก มีอะไร หน้าที่ของพ่อแม่มีอะไร ของแม่มีอะไร เราจะมิวิธีปฏิบัติอย่างไร นี่คือวิถีพุทธที่เราเอาเข้ามา ว่าหลักธรรมของฆราวาสมีอะไรบ้าง ครอบครัวจะสงบสุข จะต้องใช้หลักธรรมข้อไหน

อย่างเช่น เราจะบอกเด็กว่า เอ้า !เธอลองหาบุคคลในดวงใจหรือบุคคลตัวอย่างของเธอขึ้นมา 1 คนสิ พอเด็กได้มาก็ถามว่าทำไมจึงคิดว่าเขาเป็นคนในดวงใจ เด็กก็จะบอกเขาเป็นคนดีอย่างนั้นอย่างนี้ มีความเสียสละ นี่ก็คือดึงเข้าวิถีพุทธ มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เพราะฉะนั้น นี่คือ คนดี คนดีของสังคมก็คือ คนดีของพระพุทธศาสนา

อาจเป็นไปได้ว่าเขาทำอยู่แล้วแต่เขาไม่รู้ว่านั้นคือวิถีพุทธ อย่างเช่น การสอนวิชาคหกรรม กินอยู่อย่างพอเพียง ก็สอนได้ ตักอาหารใส่จาน ตักอย่างไรให้พอเพียงไม่เหลือทิ้งก็เป็นวิถีพุทธ ไข่ไหมคะ กินอย่างนี้ กินแล้วร่างกายได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ ก็ถือว่าเป็นวิถีพุทธไข่ไหม กินอาหารให้ครบ 5 หมู่แล้วร่างกายไม่มีโรคภัยเบียดเบียนก็วิถีพุทธ ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ มีกำลังวังชาในการทำงาน ดำเนินชีวิตได้ก็เป็นวิถีพุทธ”

(สัมภาษณ์อาจารย์เพ็ญศรี, 10 มกราคม

2548)

หรือการสอนเรื่อง เซต สับเซต ครูก็เทียบเคียงในเรื่องของพ่อแม่ – ลูก –หลาน หรือการสอนคหกรรม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงการสอดแทรกวิถีธรรมเท่านั้น ยังมีการสอดแทรกวิถีไทย ประเพณีวัฒนธรรมไทย ที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาด้วย เช่น การจัดเตรียมอาหารให้ผู้ใหญ่เป็นการแสดงความกตัญญูตบเทวี และขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอันดีงามด้วย

ตัวอย่างเช่น ความประหยัด มัธยัสถ์ การเห็นคุณค่าของสิ่งที่หามาได้ การรักษาสุขภาพให้แข็งแรงด้วยการใช้ชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม รับประทานอาหารที่มีประโยชน์อย่างพอเพียง ฯลฯ

“อย่างคณิตศาสตร์ พีชคณิต การแทนค่าในเรื่องของ เซต ถ้ามว่าเป็นเรื่องของวิถีพุทธใหม่ เซตกับสับเซต พ่อแม่ลูก เปรียบเทียบกันได้ไหม มันแตกแขนงออกมาอย่างนี้ได้ไหม พันธุกรรมได้ไหม ได้ พ่อเป็นอย่างนี้ ลูกเป็นอย่างนี้ หรือลูกเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้ไหม ก็เป็นวิถีพุทธ มันเป็นเรื่องของกรรมก็ได้...”

(สัมภาษณ์อาจารย์เพ็ญศรี , 10 มกราคม 2548)

การบูรณาการวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนในแต่ละสาระจะทำได้ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของวิชาและความรู้ความเข้าใจตลอดจนประสบการณ์การเรียนรู้ของครูแต่ละท่าน เช่น อาจารย์ไสวมีความเห็นว่า วิชาศิลปะเป็นเรื่องของความสวยงามและเป็นสิ่งที่ช่วยขัดเกลาจิตใจได้

“เพราะวิชาศิลปะ เป็นวิชาที่ขัดเกลามนุษย์ให้งดงาม คำว่า งาม ก็คือ สร้างสรรค์ คำว่า งาม ก็คือ งดงาม ไม่มีใครชอบ ชี้อะไร ชอบสิ่งงามๆ ศิลปะที่ขัดเกลาได้ ความงามเนี่ยมันดลบันดาลให้ สายตาเห็นรูปที่งามมันก็พองใจน่าใจ ทำให้ใจเขางามตาม เหมือนเราไปกับลูก ลูกๆ พ่ออันนี้งามไหม ใจลูกว่า งาม พอตาเราไปมอง เออ! จริงนะ นั่นแสดงว่าเราชอบรับความงาม เอ๊ย ! ไม่เห็นงาม ตรงไหน แล้วลูกว่า งามได้อย่างไร นั่นคือความขัดแย้ง คนที่สร้างความงาม ความงาม คือโลกยอมรับได้ นั่นคือ ศิลปะ **ความงามที่รับได้บ้างไม่ได้บ้าง ไม่ใช่ความงามที่แท้จริง ความงามที่แท้จริงก็ต้องงามอย่างสากล** ใครๆ เห็นก็บอกว่าหอมหวาน ใครๆ เห็นก็บอกว่าเปรี้ยวเหมือนกัน หวานเหมือนกัน ก็เห็นเหมือนกัน งามเหมือนกัน”

ขณะที่ครูบางท่านมีพื้นฐานความเข้าใจวิถีพุทธในแง่ของวิถีปฏิบัติที่ชาวพุทธใช้ในการปฏิบัติธรรม เช่น การนั่งสมาธิ ก็สอนนักเรียนด้วยการให้นั่งสมาธิ ดังที่อาจารย์สุวิทย์ กล่าวถึง การนำวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนว่า

“ครูก็ใช้วิธีหนึ่ง สอนเขาเรื่องของสมาธิ เพราะสมาธินำไปสู่ปัญญา แล้วก็นำไปสู่เรื่องของกรรม ฟัง แล้วก็จะทำให้เขาฝึกบ้าง เช่น ทำสมาธิเสียก่อน เพื่อให้เขาเกิดสมาธิในการฟัง ครูก็จะให้ทำ แล้วก็ระหว่างเรียนก็พยายามบูรณาการก็คือ สอนในลักษณะที่ให้เห็น เรื่องของความดี ความไม่ดี เรื่องของกรรม อะไรต่างๆอย่างเงี้ย คือ เหมือนกับพยายามสอนให้เห็นจริงๆ ไม่ใช่ว่ากรรมแล้วบอกไม่ได้ คือ ถ้าคนเราทำกรรมดีก็จะได้รับสิ่งดีๆ มาเรื่อยๆ ชีวิตก็จะดี ถ้าเราทำกรรมไม่ดี เช่น หนีโรงเรียน นักเรียนก็จะวุ่นวายกับชีวิต หรือการโกหกบ่อยๆ หนีเรียนบ่อยๆ มันก็จะทำให้ชีวิตวุ่นวาย นั่นก็คือ เราไม่มีความสุขแล้ว หรือทางศาสนาอาจจะบอกว่า ตกนรกแล้ว คือใจไม่มีสุข”

สำหรับอาจารย์นิศรา ในวิชาคหกรรม ท่านมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรเรื่อง อธิปไตย 4 จึงนำเรื่องนี้เข้าสู่การเรียนการสอน โดยวิธีการเรียนรู้จากโครงการ

“ต้องสอนให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของโครงการ โดยที่บูรณาการกับวิถีพุทธ โดยใช้พุทธธรรม เข้ามาเสริมการสอน เช่น การสอนในเรื่องหน้าที่ให้เห็นความสำคัญของโครงการ ผู้เรียนต้องมีความศรัทธา ในการทำงาน เพราะผู้เรียนจะต้องคิด สร้างงานขึ้นมาด้วยตนเอง ก็จะใช้ศรัทธา มีความพึงพอใจในงานที่ ตนเองทำ มีความสุขในการทำงานตามที่ตนเองปรารถนา แล้วต่อมาเมื่อถึงขั้นดำเนินการ ปฏิบัติงาน ซึ่ง ต้องนำพุทธธรรมอธิปไตย 4 มาใช้ ตามแต่กิจกรรมที่นักเรียนทำ อย่างวิริยะ นักเรียนจะต้องมีความขยัน อดทนที่จะทำงานให้ลุล่วงไปด้วยดี ให้ประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ ตามที่คาดหวังไว้”

จากข้อมูลการนำวิถีพุทธหรือพุทธธรรมสอดแทรกและบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน พบว่า สามารถสอดแทรกได้หลากหลายวิธีการ จากความสามารถ ความพยายามของครูแต่ละ ท่าน ที่ถ่ายทอดความเป็นวิถีพุทธสู่นักเรียนตามประสบการณ์ความรู้ และความเข้าใจของทุกคน ตามลักษณะของเนื้อหาวิชาหรือแม้แต่ตามธรรมชาติ ตามวิถีชีวิต ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ความ หลากหลายในกลุ่มสาระวิชาต่างๆ ทำให้เกิดความหลากหลายในการนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียน การสอน

5.4 ผลการจัดการศึกษาตามแนวโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

จากการวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียน โรงเรียนวิถีพุทธ :โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางพบว่า โรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเพิ่งดำเนินการ ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนจึงอาจไม่ปรากฏชัดนัก เพราะการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจเพื่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณต้อง ใช้ระยะเวลาในการให้การพัฒนา ข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ เมื่อนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆที่เกิดขึ้นในโรงเรียนทั้งในแง่ของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธไว้ 2 ประเด็น คือ

5.4.1 ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ผู้วิจัยนำเสนอในด้านความเป็นมาของการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การปรับตัวที่เกิดขึ้นเมื่อวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน ผลที่เกิดขึ้นในระยะแรกเมื่อมีวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน และ การประเมินผลและปรับปรุงการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน

5.4.2 ผลที่เกิดขึ้น/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนในด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณเมื่อได้รับการศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

ซึ่งผู้วิจัยกำหนดกรอบของผลที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนจากการจัดการศึกษาแนวพุทธเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณโดยวิเคราะห์จากคำจำกัดความในการวิจัยที่กำหนดว่า การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ หมายถึง

“การศึกษาที่จัดเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านชีวิตและจิตใจ ด้วยการจัดการเรียนรู้ กิจกรรม ที่สามารถพัฒนาจิตใจให้เกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตไปในหนทางที่ถูกต้องเหมาะสม และสามารถทำประโยชน์หรือสร้างสรรค์สังคมได้ตามกำลังความสามารถ”

จากคำจำกัดความ การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณข้างต้น ผู้วิจัยได้ได้กรอบในการนำเสนอผลที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางดังนี้

1. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นๆ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

2. ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

5.4.1 ผลการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ผู้วิจัยนำเสนอในด้านความเป็นมาของการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การปรับตัวที่เกิดขึ้นเมื่อวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน ผลที่เกิดขึ้นในระยะแรกเมื่อมีวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน และ การประเมินผลและปรับปรุงการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน

เนื่องจากโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเป็นโครงการใหม่ ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนเหมือนการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ผู้วิจัยจึงศึกษาในด้านความเป็นมาของการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การปรับตัวที่เกิดขึ้นเมื่อวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน ผลที่เกิดขึ้นในระยะแรกเมื่อมีวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน และ การประเมินผลและปรับปรุงการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน

ความเป็นมาในการนำโรงเรียนวิถิพุทธ

เดิมโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางอยู่โครงการเด็กอัจฉริยะปัญญาเลิศ แต่เนื่องจากโรงเรียนไม่มีความพร้อม ดังที่ท่านผู้อำนวยการโรงเรียนเล่าให้ฟังว่าเพราะมีปัญหาหลายเรื่อง เช่น ห้องเรียน ครูที่มีความรู้ความชำนาญ และประสบการณ์ในการสอนกลุ่มเด็กอัจฉริยะ แม้ทางโรงเรียนจะพยายามหาวิธีแก้ไข ในที่สุดก็ต้องตัดสินใจเลือกเข้าโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ของรัฐบาล ได้แก่ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนวิถิพุทธ เป็นต้น

“..บดินทร์เขาก็จะมีโครงการของ สกศ. ตอนนี้เป็นสภากาการศึกษา แล้วก็โครงการอัจฉริยะ gifted ก็ตั้งมัธยมวัดบึงทองหลางให้อยู่ในโครงการของเขา ของเขาก็อัจฉริยะทางภาษา ภาษาอังกฤษ ทางคณิต ะไรของเขา ตอนเป็นในนาม แรกๆมันก็ไม่ต้องทำอะไร แต่พอต่อมา สกศ. เขาก็เริ่มว่าต้องทำอะไรให้เป็นรูปเป็นร่างเสียดี เขาก็เรียกโรงเรียนที่อยู่ในโครงการไปประชุม เราก็ส่งไปประชุม พอไปถึงเรื่องใหญ่เลยคะ ทุกคนหน้าตาตื่นขอพบผู้อำนวยการ บอกว่า ไอ้โห ! นี่เป็นเรื่องใหญ่นะ ถ้าเข้าแล้วต้องทำตามเขา ต้องเลือกเฟ้นเด็กที่ gifted เด็กอัจฉริยะปัญญาเลิศ เมื่อก่อนพูดหลายอย่าง ไม่ยุติสักที

ทางด้านต่างๆเราต้องสร้างหลักสูตรโดยเฉพาะมีห้องเรียนของพวกนี้โดยเฉพาะ มีครูที่จะสอนพวกนี้โดยเฉพาะ ตอนนั้นเราจะทำอย่างไร ครูเราก็ไม่ได้อบรม ไม่ได้มีอะไรก็บอกทำให้ใจเย็นๆ ก็ไปปรึกษาที่บดินทร์ ก็สองจิตสองใจ ใจหนึ่งอย่างให้เป็น เขาก็บอกว่ามีปัญหาอะไรให้มาคุยกัน จะส่งเด็กมาเรียนก็ได้ มาคิดดูมาส่งเรียนได้อย่างไร มันไม่มีทางอย่างอื่น...จึงเปลี่ยนเป็นโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ เพราะไม่ต้องลงทุนมาก อาศัยความพยายามแล้วก็เน้นเรื่องคุณธรรม จริยธรรม อาศัยวัด...พื้นฐานคือวัด

ในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการประกาศโรงเรียนทางเลือกใหม่ 5 อัน ก็มีเป็น โรงเรียน gifted โรงเรียนวิถิพุทธ โรงเรียนที่อยู่ในกำกับของรัฐ (ออกนอกระบบ) โรงเรียนสองภาษา และก็โรงเรียน IT ที่พุทธจักร แต่ละอันเขาจะบอกว่ามีอะไรๆ เราก็มาคิดดู 5 อัน จะอยู่อะไร ยังไง IT ก็สนใจมาก แต่เผชิญปัญหาเราก็อยู่ไกล หรือรวมที่อยู่ใกล้ที่สุดเราก็ไม่มีอาจารย์ที่สนิทที่จะให้ความมั่นใจว่าจะโอบอุ้มกันไป ได้ตลอด เพราะเขาจะต้องหาวิทยาลัยมาเป็นพี่เลี้ยง ก็เลยมาดูเรื่องโรงเรียนวิถิพุทธ ดูแล้วเราน่าจะทำได้ เพราะมันไม่ต้องเสียสตางค์ มันไม่ต้องใช้เงินทองมาก อาศัยความพยายามแล้วก็เน้นเรื่องคุณธรรม จริยธรรม แล้วก็อาศัยวัด พื้นฐานมันก็คือวัด ตอนแรกมาใหม่วงเล็บไว้เลย ที่วัดเกิดการปั่นป่วน ช่วงนั้นยุ่งอยู่ โชคดีที่สงบในไม่ช้า พอสงบคราวนี้ก็ได้รับการสนับสนุนเต็มอย่างดีไปโลดเลย ตอนแรกวัดยังไม่เรียบร้อย

ก็เลยมาปรึกษา มาประชุมผู้ปกครอง อาจารย์ของโรงเรียน ประชุมผู้ช่วยประชุมในหลายๆ สมาคม ว่าโรงเรียนเราจะเข้าวิถีพุทธดีไหม บอกให้เขารู้ว่าเป็นอย่างไร ให้เขาถามความเห็นชอบ ทุกคนก็ว่าน่าจะดี ก็ยังไม่รู้ชัด พอประกาศเข้าก็ได้รับความอนุเคราะห์อย่างดีจากผู้หลักผู้ใหญ่ในกระทรวงทั้งหลาย ก็ต้องกล่าวถึง ดร.ไพรัช สู่แสนสุข ดร.บวรเจตพร เขาก็ไปสมัครให้ เราขอออกจากโรงเรียนเด็กปัญญาเลิศ เราก็ได้อยู่รุ่นแรก เดิมเต็มแล้ว แต่พอดีเขาขยาย เราก็ได้อยู่รุ่นแรก แล้วก็ไปอบรมโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งการอบรมของเขา จะให้แนวทางเท่านั้นในการดำเนินการ ซึ่งเราจะต้องมาคิดมาทำ แล้วเราก็โชคดีอีก เราก็มาตั้งกรรมการต่างๆ เราได้ท่านที่ปรึกษาที่เป็นผู้อบรมโรงเรียนวิถีพุทธตอนนั้นยังเรียกโรงเรียนแนวพุทธ จริยธรรม คุณธรรม ตอนนั้น ดร.ไพรัช เขาจัดอบรมอยู่ เราก็มีที่ปรึกษาแล้วเราก็เห็นผู้ทรงคุณวุฒิมา อย่างพระมหาพงษ์วินิทร เขาก็จะเป็นคนริเริ่มในตอนที่ทำแนวทางดำเนินการทั้งหลาย เราก็เชิญมาแล้วเราก็ยังโชคดีในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่โรงเรียนแบ่งออกมาเป็นเขตพื้นที่การศึกษา แต่ก็ยังไม่ชัดเจน

ก็จะมีศึกษานิเทศก์ที่ออกจากกระทรวงมาแล้วก็ไม่รู้ชัดว่าจะลงเขต 1 2 หรือ 3 ก็มี อ.เมตตา สังคมแต่เล่นเรื่องวิถีพุทธเราก็ประสานติดต่อนำทีม เดิมก็ติดต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายให้ก่อน ดร.บวรเจตพร เสร็จแล้วเราก็ติดต่อศึกษานิเทศก์มาทำ work shop เดิมเราก็มองไปที่ว่า บรรยากาศดี ง่ายจริง แต่เผอิญมันก็ต้องมีงบประมาณอยู่บ้าง แต่เรื่องของหลักสูตรทั้งหลายที่เราจะบูรณาการ เผอิญเราพร้อม เราก็เลยทำเสียก่อนเลย เรามา work shop 2 - 3 วัน เลยแต่แรก บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระ ซึ่งตรงนั้นต้องถือว่าเป็นเรื่องใหม่ๆ มากๆ ตอนนั้นทุกคนเป็นอันง จะบูรณาการได้อย่างไร คณิตศาสตร์ หรือ การงานอาชีพ จะสอนธรรมควบกันไปหรือเปล่า แต่ก็ตั้งใจฟัง เพราะศึกษานิเทศก์ก็มาประกบทุกวันเลย”

การที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางได้เข้าสู่โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เนื่องจากโรงเรียนไม่มีความพร้อมในการจัดทำโรงเรียนเด็กอัจฉริยะปัญญาเลิศ และเป็นเวลาเดียวขณะที่รัฐบาลประกาศนโยบายโรงเรียนรูปแบบใหม่ เมื่อดูความเหมาะสมแล้ว โรงเรียนมีกำลังสามารถจัดทำโรงเรียนในโครงการวิถีพุทธได้ และโรงเรียนก็มีความสัมพันธ์กับวัดมาแต่อดีต ทั้งวัดและโรงเรียนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกันมาตลอด วัดเป็นผู้อุปถัมภ์และให้กำเนิดโรงเรียน กล่าวได้ว่าวัดมีความเข้มแข็งและมั่นคงพอที่จะสนับสนุนและช่วยเหลือให้การดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธประสบผลสำเร็จได้

ผู้บริหารโรงเรียนจึงประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในการรับทราบนโยบายโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และเริ่มดำเนินการโดยมีผู้เชี่ยวชาญทางด้านโครงการมาเป็นพี่เลี้ยงดูแลอย่างใกล้ชิด คณะครูแกนนำผ่านการอบรมการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ และคณะครูทุกท่านได้เข้า

ร่วมการอบรมการบูรณาการหลักสูตรโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติของคณะครูในการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธในช่วงแรก ส่วนในฝ่ายบริหาร ผู้อำนวยการก็เริ่มดำเนินการปรับสภาพทางกายภาพสิ่งแวดล้อม ให้ร่มรื่นน่าอยู่ สร้างบรรยากาศส่งเสริมวิถีพุทธ และการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธในรูปแบบต่างๆ โดยเริ่มจากการพัฒนากิจกรรมเดิมที่มีอยู่ให้เป็นระบบขึ้น เช่น การจัดวันสวดมนต์ไหว้พระให้นักเรียนในทุกระดับชั้น การให้นั่งสมาธิตอนเช้าก่อนเข้าเรียน การสนับสนุนให้นักเรียนร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ไปจนถึงการนำกิจกรรมใหม่ๆ ของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน เช่น กิจกรรมชกมวยสายชีวิตวิถีพุทธ ซึ่งเป็นกิจกรรมการออกกำลังกายอย่างมีสติ และการออกกำลังกายเพื่อความผ่อนคลาย ต้องการให้นักเรียนมีสติขณะออกกำลังกาย

การปรับตัวของคณะครูเมื่อนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน

ความเป็นวิถีพุทธในอดีต คือ ความสัมพันธ์เกื้อกูลกันระหว่างวัดกับโรงเรียน การมีปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมทางสังคม เช่น งานพัฒนาชุมชน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ทั้งวัดและโรงเรียนได้เรียนรู้ร่วมกันจากการทำกิจกรรม เช่น การที่โรงเรียนนิมนต์พระมาสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน นิมนต์พระมาบิณฑบาตในวันโรงเรียน สิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้จากพระก็คือ การได้ฟังคำสอนทางพระพุทธศาสนา นักเรียนก็ได้เรียนรู้การปฏิบัติตัวต่อพระ การพูด การถวายอาหาร หรือการถวายสังฆทาน ขณะเดียวกันพระท่านก็ได้แสดงบทบาทในการแบบอย่างของการปฏิบัติธรรม เช่น เมื่อพระได้รับของบิณฑบาตแล้ว ท่านก็แบ่งของที่รับบิณฑบาตนั้นให้กับโรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนได้พิจารณาบริจาคให้กับนักเรียนที่ต้องการความช่วยเหลือต่อไป เป็นต้น การได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของทั้งสองฝ่าย นอกจากจะได้เรียนรู้ด้านวิถีวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ยังได้เรียนรู้เรื่องการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวได้อีกทางด้วย

อาจารย์เพ็ญศรี (10 มกราคม 2548) ให้ฟังว่า ความเป็นวิถีพุทธในอดีต ยังมีเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนอีกเรื่องคือ การที่โรงเรียนใช้อาคารสถานที่ของวัดในการทำกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น เนื่องจากในอดีตโรงเรียนยังไม่มีความพร้อม ดังนั้นในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง โรงเรียนก็จะไปจัดที่วัด และพระท่านก็จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกครั้งไป การที่โรงเรียนและวัดได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ สร้างความผูกพันและสายใยของจิตวิญญาณให้เกิดขึ้น

ส่วนใหญ่นักศึกษามีความเห็นตรงกันว่าสภาพของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในปัจจุบันก็เป็นวิถีพุทธ สิ่งที่แตกต่างก็คือ วิถีพุทธแต่เดิมไม่เป็นระบบหรือแบบแผนอย่างโครงการที่นำเข้ามา การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนจึงเกิดผลดี เพราะทำให้การนำหลักธรรมคำสอนและวิถีทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่การศึกษาในโรงเรียนอย่างเป็นระบบขึ้น ดังที่อาจารย์สุพัตราเล่าว่า

“...แต่เดิมก่อนมีวิถีพุทธก็ทำอยู่แล้ว แต่ในการทำนั้นมันยังไม่เป็นระบบ เป็นภาระกระทำที่เราทำเอง ไม่มีกฎเกณฑ์ หลักเกณฑ์ที่แน่นอนแต่พอออกเป็นวิถีพุทธมา มันก็เป็นกฎเกณฑ์ อาจจะเป็นบุคคล การบางคนไม่สนใจเรื่องนี้เลย ไม่ทำ แต่เมื่อ มีระเบียบ มีหลักการมา ครูต้องใส่ไปในแผนการสอน คุณก็ต้องทำขึ้น “ (สัมภาษณ์อาจารย์สุพัตรา ,7 มกราคม 2548)

ซึ่งอาจารย์เพ็ญศรี ได้แสดงความคิดเห็นว่า ความแตกต่างของความเป็นวิถีพุทธในอดีตกับการเป็นวิถีพุทธในปัจจุบันต่างกันที่ในอดีตความเป็นวิถีพุทธเกิดขึ้นจากสภาพปกติและเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต เป็นกิจนิสัย และทำด้วยความศรัทธา แต่วิถีพุทธปัจจุบัน เป็นการเริ่มจากการกำหนดนโยบายออกมาให้ปฏิบัติตาม

จุดพัฒนาที่เพิ่มขึ้น มันน่าจะเป็นเรามีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนขึ้น มีโครงการที่แน่นอนขึ้น แต่ถ้าเมื่อก่อน เขาทำเป็นลักษณะแบบว่า เป็นกิจวัตร เป็นนิสัย ทำด้วยความศรัทธา ทำอยู่แล้ว พอมาถึงตอนนี้ บุป ก็มึนโยบายออกขึ้นมาชัดเจนว่า เมื่อก่อนเราไม่มีออกมาเป็นในรูปโครงการที่ชัดเจน มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงในแง่การเรียนการสอน ตรงที่พอมันมีหลักสูตรมาจับปีทุกหมวดทุกสาระ จะรับรู้ร่วมกันหมดว่า เราจะต้องบูรณาการเอาตัวเนี้ยเข้ามาในสาระเรานะ แต่ถ้าเมื่อก่อนนี้เราจะพูดกันรวมๆ มองในภาพรวม เพราะมันไม่ใช่นโยบาย แต่พอเป็นนโยบาย บุป ทุกคนก็ต้องทำนี่เป็นข้อแตกต่าง” (สัมภาษณ์อาจารย์เพ็ญศรี 10 มกราคม 2548)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์และการลงพื้นที่ศึกษา พบว่า โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางให้ความสนใจในนโยบายโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในด้านที่ การนำวิถีพุทธเข้าสู่การศึกษาในโรงเรียน ทำให้ความเป็นวิถีพุทธที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนเด่นชัดและเป็นระบบขึ้น ซึ่งก็จะเป็นวิธีการที่จะช่วยให้การพัฒนาตามแนววิถีพุทธดำเนินไปอย่างมีทิศทางมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนด้านส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรมและการรู้ เข้าใจ และให้ครูนักเรียนตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของความเป็นวิถีพุทธ วิถีธรรม ที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน สามารถนำความรู้ในเรื่องวิถีพุทธไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

ผลที่เกิดขึ้นในระยะของการเริ่มนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน

การเปลี่ยนแปลงเมื่อนำวิถีพุทธเข้ามาในช่วงแรกไม่แตกต่างจากความเป็นวิถีพุทธในอดีตมากนัก แต่ในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้พบว่า นักเรียนเริ่มได้รับการซึมซับในเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีพุทธ อย่างน้อยนักเรียนก็เริ่มได้ยินได้ฟังคำว่า วิถีพุทธ และการพยายามบูรณาการวิถีพุทธเข้าทุกกิจกรรมในโรงเรียน ดังที่นักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เล่าถึงความแตกต่างของการนำวิถีพุทธสู่โรงเรียนว่า “...แต่ก่อนก็มีที่ครูให้นั่งสมาธิก่อนเรียน ตอนนี้มี ถ้าจะต่างคือ ตอนนี้จะเน้นกว่า อะไรก็วิถีพุทธ...”

นักเรียนได้พยายามยกตัวอย่างของการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนตามการรับรู้และเข้าใจ ดังนี้

“ ถ้าเป็นวิชาคณิตศาสตร์...มีแบบว่า ให้เราคิด อาจารย์จะพูดให้เราคิดเอง ประมาณแบบว่า ก็สอดแทรกไปกับคณิตนั่นแหละ ให้เรารู้จักการคิด การแก้ปัญหาในชีวิตอะไรแบบนี้ สมมติว่า ..โจทย์ข้อหนึ่งที่มันยากแล้วให้เราแก้ปัญหา...สอนให้เรารู้จักคิดเองทำเอง เราจะคิดอย่างไรให้ข้อนี้ลงตัว อย่างให้โจทย์นี้มา อาจารย์จะบอกว่ามีแนวคิดหลายๆแนวคิดเราจะเลือกวิธีไหน”

(สัมภาษณ์นักเรียน 3 ธันวาคม 2547)

การที่นักเรียนได้ฝึกคิดแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์หรือวิชาอื่นๆ ตามหลักโยนิโสมนสิการ ก็เป็นรูปแบบการเรียนรู้วิธีหนึ่งที่มีการสอดแทรกวิถีพุทธ

การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนมีประโยชน์ทั้งในด้านเป็นการนำของดีที่มีอยู่มาใช้ใหม่และใช้ให้เป็นระบบ หาแนวทางที่จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการสร้างความตระหนักและความสำคัญในวิถีพุทธมากขึ้น อย่างที่อาจารย์สุพัตราเล่าว่า การนำวิถีพุทธเข้ามาจะทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการเป็นชาวพุทธมากขึ้น(7 มกราคม 2548)

“...แต่โรงเรียนมีวิถีพุทธมา เด็กก็จะมี บ้าน วัด โรงเรียนให้เด็กรู้คุณค่าการเป็นชาวพุทธ หลักธรรมคำสอนที่เราต้องนำมาปฏิบัติ นำมาทำไม่ นำมาใช้ทำไม่ ใช้เพื่อใคร ก็คือ เพื่อตัวเองดีขึ้น สวดมนต์ก็จะดีขึ้น ครอบครัวยิ่งดีขึ้น สังคมดีขึ้น ประเทศก็ดีขึ้นไปด้วย เพราะฉะนั้น แต่ในหลักเบื้องต้น เด็กบางคนอาจไม่ยอมรับเพราะเขาไม่คุ้นกับการที่จะมารู้จักการไม่ฆ่าสัตว์ จริงๆฆ่าสัตว์ก็ผิดกฎหมายอยู่แล้วแต่เด็กไม่ค่อยรู้ แต่ถ้าเราค่อยๆใส่มาเรื่อยๆ O.K. ตอนนี้องค์กรโรงเรียนวิถีพุทธอาจไม่ได้ผล 100 % อย่างน้อยขึ้นมา 20 – 30 % ก็ดีกว่าไม่ขึ้นเลยว่จั้นเถอะ” (7 มกราคม 2548)

นอกจากการอบรมสั่งสอนนักเรียนแล้ว สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นการสอนให้นักเรียนเข้าใจวิถีพุทธอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นวิธีหนึ่งก็คือ การเห็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตัว หรือวิถีชีวิตชาวพุทธของครู กล่าวคือ การที่นักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานความคิดความเข้าใจในเรื่องวิถีพุทธในระดับหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่เขาเรียนรู้ก็มีทั้งมาจากการจำเรียนในตำรา การอยู่ในสังคมชาวพุทธ ทำให้เขาได้เห็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ไปจนถึงคนที่สนใจและปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อนักเรียนได้เห็นครูที่มีบุคลิกลักษณะคล้ายกับผู้ปฏิบัติธรรมก็จะเป็นการช่วยให้เขาเห็นความเป็นวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นการที่ครูเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตัว หรือการแต่งตัว การพูดจา การวางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ นักเรียนได้ซึมซับที่ถูกต้องดีงาม และอาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่เขาจะเรียนรู้และปฏิบัติตาม

“อ.อุดมรักษัน้อยอยู่หมวดภาษาไทย แฟนอาจารย์มณฑิเยร์ หน้าตาอิมเอิบตลอดเหมือนปฏิบัติธรรมมานาน แต่แจะเงิงๆ สอนพระพุทธ อาจารย์ไม่ขึ้นหมวดสังคม เวลาแจะสอน เวลาเข้าเนื้อหา ก็เข้าเนื้อหา..แต่มีเรื่องอะไรก็จะเล่าให้ฟัง เป็นแจะคิดมากกว่า หรือไม่ไปปฏิบัติธรรมวัดนั้นวัดนั้นนะ สนุกอย่างนั้นอย่างนี้ บางคนเขาบอกว่ามีเด็กบางโรงเรียนก่อนเอ็นท์ มีเด็กไปนั่งปฏิบัติธรรม 7 วัน 7 คืน แล้วไม่อยากเลิก อยากนั่งต่อ เออ!เอ้ย! ก็แปลก จริงๆนะ แต่กว่าจะผ่านได้ ตอน 3- 4 วันแรก... ทำไมฉันจะต้องทำอย่างนี้ แต่พอผ่านไปแล้ว 7 – 8 วันดีขึ้น”

(สัมภาษณ์นักเรียน, 3 ธันวาคม 2547)

ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนและมีการบูรณาการวิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนดีขึ้น และเมื่อครูเข้าใจวิถีพุทธและสอนหรือสอดแทรกตามความถนัด ก็พบว่าครูบางท่านก็มีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางวิถีพุทธมากขึ้น จากที่ไม่เคยสนใจเรื่องเหล่านี้เลยก็สนใจและปฏิบัติตาม ขณะที่บางท่านก็ไม่เปลี่ยน ซึ่งกรณีนี้มีทั้งไม่เข้าใจ และมีทั้งไม่เห็นด้วย หรือขาดศรัทธาความเชื่อ ความเข้าใจ ไม่เห็นประโยชน์ของการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน หรือบ้างก็ว่ายังไม่เห็นความชัดเจนในโครงการ ยังไม่ครอบคลุมทั้งโรงเรียน เป็นเพียงความเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงเพียงบางจุดในโรงเรียนของกลุ่มที่เห็นด้วยและปฏิบัติตาม(อาจารย์สุพัตรา , 7 มกราคม 2548)

การที่โรงเรียนพยายามนำวิถีพุทธสู่การเรียนการสอน จึงทำให้นักเรียนเกิดการรับรู้ และซึมซับ ในเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีพุทธมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่สามารถใช้เป็นหลักประเมินได้ดีว่านักเรียนมีความเข้าใจความเป็นวิถีพุทธคือ การที่นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็น และบอกเล่าเรื่องราวประสบการณ์ที่เขาได้รับจากการที่คณะครูนำพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนการสอน เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถเป็นข้อยืนยันได้ว่านักเรียนเกิดความเข้าใจ และมีหลักการ ความคิดรวบยอดในวิถีพุทธที่

เกิดจากสภาพแวดล้อมที่นักเรียนได้เรียนรู้จากโรงเรียนวิถีพุทธ การนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนจึงเป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเกิดการขัดเกลาทางสังคม โดยใช้รูปแบบหลักการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ

จากผลที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตที่ค่อนข้างออกมาในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาการความรู้กับพุทธศาสนาที่คณะครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางพยายามสอดแทรกและบูรณาการวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาวิชาการให้ได้มากที่สุด ทำให้ได้เห็นความพยายามของคณะครูที่จะนำวิถีพุทธเข้าสู่ทุกกระบวนการในการเรียนรู้ของนักเรียน ตามความถนัดและความสามารถของแต่ละคน เพื่อให้ นักเรียนได้ซึมซับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีไทย อันจะส่งผลให้เขาตระหนักถึงคุณค่าและเห็นความสำคัญของพุทธศาสนากับวิถีชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ของนักเรียน

การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการโครงการเพื่อพัฒนา

เนื่องจากเป็นรุ่นแรกของโรงเรียนวิถีพุทธ เพราะฉะนั้นภารกิจที่ตามมาด้วยก็คือ การนำเสนอผลสืบหน้าการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ด้วยการแสดงนิทรรศการ และผลงานอย่างเป็นทางการเป็นประจำและสม่ำเสมอ เพื่อประเมินผลติดตามและพัฒนากิจการกรมนาเสนอภาพการดำเนินการกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธนี้ นอกจากจะเป็นการเผยแพร่การดำเนินการโครงการโรงเรียนวิถีพุทธแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้ซึมซับวิถีพุทธมากขึ้น จากการทำให้นักเรียนได้ช่วยจัดป้ายนิเทศและร่วมแสดงผลงานจนเรียกได้ว่า เป็นการสร้างประสบการณ์ให้กับนักเรียนและ ครูในการเรียนรู้ร่วมกัน

5.4.2 ผลที่เกิดขึ้น/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนในด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณเมื่อได้รับการศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

ผู้วิจัยนำเสนอผลที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน 2 ลักษณะคือ

1. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นๆ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ และ
2. ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลทั้ง 2 ด้านจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตของผู้วิจัยเอง การวิเคราะห์จากคำบอกเล่า ความรู้สึกที่เกิดขึ้น จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของคณะครู นักเรียน และผู้ปกครอง ในประเด็นด้านการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน ในด้านต่างๆ เช่น การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิต โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางผู้วิจัยนำผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ : โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเสนอในแต่ละข้อดังนี้

1. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นๆ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

การวิเคราะห์ผลการจัดการศึกษาในด้านผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมพร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นๆ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถนั้น สิ่งที่สามรถแสดงให้เห็นว่านักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อนำวิถีพุทธเข้าสู่การจัดการศึกษาในโรงเรียน ก็คือ ร่องรอยของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีพุทธ ทั้งในเรื่องการเรียนการสอนในเนื้อหาสาระวิชาและและการที่นักเรียนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมพื้นฐานชีวิตที่โรงเรียนจัดให้

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเน้นการเรียนการสอนในเนื้อหาสาระวิชาเป็นหลัก และกิจกรรมด้านอื่นๆ เป็นปัจจัยรองที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาตามแนววิถีพุทธ โดยโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนด้วยพยายามบูรณาการวิถีพุทธสู่เนื้อหาในบทเรียน เพื่อให้สิ่งที่เป็นความรู้ในเนื้อหาวิชาการและกิจกรรมการเรียนรู้อันหลักสูตรวิชาเรียนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างและพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้น

ดังนั้นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านนี้คือ รูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระวิชาต่างๆ ที่คณะครูนำวิถีพุทธเข้าสู่สาระวิชาในรูปแบบที่แตกต่างกันตามลักษณะธรรมชาติของวิชาและตามความเข้าใจ ความถนัดของครูแต่ละท่าน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้วิถีพุทธแทรกซึมอยู่ในทุกกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด

สิ่งที่นักเรียนจะได้รับการพัฒนาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละวิชา จึงมีความแตกต่างกัน แต่ก็ต่างมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ ความพยายามสอดแทรก บูรณาการและเชื่อมโยงเนื้อหาสาระในบทเรียนและวิถีพุทธเข้าด้วยกัน ดังข้อมูลในตารางวิเคราะห์ต่อไปนี้

ตารางที่ 33 : วิเคราะห์วิธีการสอนกับสิ่งที่คาดว่านักเรียนเกิดการพัฒนาจากการสอนและทำกิจกรรมของกลุ่มสาระวิชาต่างๆ

กลุ่มสาระวิชา	สิ่งที่ครูสอนหรือกิจกรรมที่จัด	สิ่งที่คาดว่านักเรียนเกิดการพัฒนา
คณิตศาสตร์	- เปรียบเทียบการเรียนรู้เรื่องเซต และสับเซตกับเรื่องความสัมพันธ์ของครอบครัวพ่อแม่ลูก - สอดแทรกวิถีพุทธหรือหลักธรรมว่าเรื่องพันธุกรรมอาจเป็นเรื่องของกรรมในทางพระพุทธศาสนา	เกิดความเข้าใจว่าวิถีพุทธคือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิต
การงานอาชีพและเทคโนโลยี (คหกรรม)	- เรียนรู้การทำอาหารโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและวัตถุดิบตามฤดูกาล - การเรียนรู้ด้วยการทำโครงการ	- เข้าใจวิถีชีวิตวัฒนธรรมของไทยที่สอดคล้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและชุมชนในแต่ละภูมิภาค - ได้เรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายของวัฒนธรรมวิถีชีวิตการกินของไทยแต่ละภาค
	- การกินอาหารครบ 5 หมู่ ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง - การกินอาหารให้ได้รับสารอาหารครบถ้วน และรับประทานพอเหมาะกับความต้องการและความเหมาะสมกับวัย	การที่มีร่างกายแข็งแรง เป็นสิ่งที่พุทธศาสนาส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ”

ตารางที่ 33 : วิเคราะห์วิธีการสอนกับสิ่งที่คาดว่านักเรียนเกิดการพัฒนาจากการสอนและทำกิจกรรมของกลุ่มสาระวิชาต่างๆ(ต่อ)

กลุ่มสาระวิชา	สิ่งที่ครูสอนหรือกิจกรรมที่จัด	สิ่งที่คาดว่านักเรียนเกิดการพัฒนา
สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม	การสอนให้นักเรียนรู้ เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา การมีสมาธิในการเรียน และความขยันหมั่นเพียรในการเรียนโดยการพูดแนะนำสั่งสอนโดยใช้เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงสู่การอบรมสั่งสอน	นักเรียนพยายามควบคุมตนเองให้มีสมาธิในการเรียน ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา การรักษาความสะอาดและการจัดห้องเรียนให้น่าอยู่
ศิลปะ	การฝึกให้นักเรียนทำงาน โดยเริ่มทำงานที่ครูมอบหมายทำ และการสอนให้นักเรียนมีทักษะและความสามารถพื้นฐานที่สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตประจำวันได้ โดยไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม	- ฝึกการทำงาน เริ่มจากการทำกิจกรรมที่ครูมอบหมาย - ซึมซับสิ่งที่ครูให้การอบรมสั่งสอน
	ครูสอนให้นักเรียนตั้งใจทำงาน ไม่หยอกล้อกัน แกล้งกัน หรือหนีชั่วโมงเรียน สอนให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการทำงาน และให้ทำงานอย่างมีความสุข	ความสุขสงบ เย็น จากการทำงานที่มีสมาธิ
สุขศึกษา พลศึกษา	-การวางแผนครอบครัว การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว (นำหลักธรรมฆราวาสธรรม)มาประกอบการสอน -การเลือกบุคคลในดวงใจ พร้อมอธิบายบอกเหตุผลของความประทับใจในบุคคลดังกล่าว (บุคคลนั้นมีคุณลักษณะเด่นหรือคุณธรรมใด เช่น เมตตา ขยัน ประหยัด เสียสละ เป็นต้น)	- วิถีพุทธ วิถีธรรม คือ วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมของไทย -เรียนรู้พุทธศาสนาจากบุคคลตัวอย่างและบุคคลประทับใจ พร้อมกับการฝึกคิดอย่างมีเหตุผล

จากตารางแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางได้สอดแทรกและบูรณาการวิถีพุทธสู่เนื้อหาในบทเรียน ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในเรื่องต่างๆ เช่น กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่โดยลักษณะเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการการใช้ชีวิตในสังคมของนักเรียน การสอดแทรกและบูรณาการวิถีพุทธเข้าสู่บทเรียนจึงเป็นการสอดแทรกเรื่องคุณธรรม ความขยันหมั่นเพียร การเอาใจใส่ในการศึกษาหรือการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ในเรื่องเซต ซึ่งเป็นองค์ความรู้ด้านเนื้อหา ที่ครูพยายามสอนให้เกี่ยวข้องกับเรื่องของชีวิต โดยการโยงให้เห็นว่าทุกชีวิตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเหมือนกับความหมายของเซตในวิชาคณิตศาสตร์

การพยายามสอดแทรกหรือบูรณาการวิถีพุทธสู่บทเรียนนี้จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าวิถีพุทธสามารถบูรณาการได้อย่างกลมกลืนกับกลุ่มสาระวิชา ทั้งยังทำให้การเรียนรู้องค์ความรู้ทางเนื้อหาสาระวิชาการเกิดความชัดเจนในด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตมากขึ้น กล่าวได้ว่าการนำวิถีพุทธเข้าสู่บทเรียนเป็นรูปแบบของลงมือปฏิบัติตามแนวคิดทางการศึกษาของพุทธศาสนา

การที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการและสอดแทรกวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนในของโรงเรียน เพราะกิจกรรมส่วนใหญ่ที่นักเรียนเรียนรู้ คือการเรียนสาระเนื้อหาทางวิชาการ เพราะฉะนั้นโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจึงได้ให้ความสำคัญกับการบูรณาการวิถีพุทธสู่ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ การสอดแทรกและการบูรณาการวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนและสาระเนื้อหาจึงเป็นวิธีหนึ่งของการจัดการศึกษาเพื่อเพื่อเอื้อให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

2. ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และสร้างสรรค์สังคมได้ตามความสามารถ

การที่นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมและการเรียนรู้ที่ครูกำหนด สามารถเป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนเกิดความรู้และความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง แต่จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนอาจไม่เกิดเพราะการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่น่าจะมีส่วนของการพัฒนาที่เกิดจากการวิถีการดำเนินการบริหารจัดการศึกษาแต่เดิมก่อนการนำวิถีพุทธเข้ามา ผล

การนำเสนอตัวอย่างความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวทางการเปลี่ยนแปลงที่น่าจะเกิดขึ้นจากการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน ซึ่งก็อาจจะเป็นผลที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมของโรงเรียนก็เป็นได้

ตัวอย่าง ก จากกิจกรรมในห้องเรียนที่อาจารย์เพ็ญศรีให้นักเรียนเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับความสนใจในตัวเองและสิ่งที่ต้องการแก้ไข นักเรียนชายคนหนึ่งเขียนว่า อยากเลิกดื่มแอลกอฮอล์ เมื่อครูอ่านแล้ว ครูได้เรียกนักเรียนมาศึกษาปัญหา สามเหตุของปัญหา แล้วหาทางแก้ไขร่วมกัน การเรียนรู้ในลักษณะนี้ก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความคิดและครูได้กลายเป็นผู้มีบทบาทในการเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนรู้จัก แก้ปัญหาอย่างใช้ปัญญา โดยในครั้งแรกครูอาจสอนให้นักเรียนรู้จักคิดได้ โดยครูแนะนำแนวทางว่า

“...เอาอย่างนี้นะ พ่อกินเหล้า เรากินกับ แล้วก็ค่อยๆบอกกับพ่อ แล้วให้พ่อค่อยๆลดลงได้ไหม...”

การที่ครูให้คำแนะนำ ชี้แนะ ก็เป็นวิธีการสอดแทรกวิถีพุทธในการเรียนรู้และปฏิบัติตัวในวิถีชีวิตประจำวันให้ถูกต้องถูกทาง

การได้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นของนักเรียนจากการนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอน ทำให้เกิดข้อค้นพบว่า ในการแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นกับนักเรียน อาจต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและครอบครัว และปัญหาที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้แก้เพียงแค่วันที่นักเรียน บางปัญหาอาจต้องแก้ที่ครอบครัวของนักเรียนด้วย

การกำหนดประเด็นที่เกี่ยวกับชีวิตในบทเรียนเมื่อกำลังจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยดึงสิ่งต่างๆที่อยู่ในตัวของนักเรียนแต่ละคนให้ได้มีปฏิสัมพันธ์กับตัวเชื่อมโยงในการเรียนรู้ ให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาจากรูปแบบกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรม

ตัวอย่าง ข การที่ครูพยายามสอดแทรกและบูรณาการพุทธธรรมสู่กิจกรรมต่างๆ อาจทั้งด้วยการสั่งสอนอบรมและการให้นักเรียนได้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมที่ครูกำหนด การให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าของการมีวินัยและการเรียนรู้ที่จะฝึกวินัยให้เกิดขึ้นในตัวเอง ในวันที่ครูพานักเรียนไปชมการแข่งขันฟุตบอลหญิงระดับโลก นักเรียนเล่าให้ฟังว่า

“เด็กไม่อยู่ในวินัยโรงเรียนเด็กเราจะอยู่ในวินัยมากกว่า..เด็กโรงเรียนเขาจะปากปีจ้อ...แกว่งปากหาสั้น ถ้าเทียบไปแล้ว โรงเรียนเราจะดีกว่า..ไม่ได้เข้าข้างตัวเองแต่ดูในภาพรวมแล้วโรงเรียนเราดีกว่า

ตอนไปเชียร์บอลโลกหญิง..โรงเรียนเขายังมาหาเรื่องเราก่อน อาจารย์สุวิชัยก็กั้นไม่ให้ลง บางกะปิ ตีกันไม่พอ...กระจกรตแตก ...ก็ต้องคอยรถไปส่ง ทีละคันๆ กว่าจะได้กลับ”

หรือการที่นักเรียนเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อโรงเรียนจัดระเบียบการเดินทางเข้าโรงเรียนว่า

“ไม่ ...แต่มันก็เกี่ยวนะ มันก็ทำให้คนมีวินัยขึ้น อย่างให้เดินเข้าโรงเรียน แต่ก่อนจะให้เดินตามช่องที่มีกรอบ เส้นสีเหลืองขีด ก็ให้เดินตามช่อง เมื่อก่อนมีเส้นสีเหลืองขีดให้เดินตามช่องเด็กก็ทำ ครูไม่ต้องมาดู โรงเรียนผู้ชายอาจจะเกเรบ้าง มันก็ยังเดินเป็น”

การจัดกิจกรรมหรือการวางกฎระเบียบสำหรับการปฏิบัติในโรงเรียน ก็เป็นวิธีการหนึ่งในการฝึกวินัยให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน ขณะเดียวกันก็ให้นักเรียนได้เรียนรู้การเคารพในกฎกติกาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

ตัวอย่าง ค สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธช่วยพัฒนาด้านความประพฤติของนักเรียนคือ การที่นักเรียนบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ฟัง

“ใน % ที่หนูเห็นนะ ในเรื่องกิริยา การปฏิบัติตัว เราไม่ค่อยสร้างปัญหาให้เขามากเท่าไร...แต่บางโรงเรียนนะ แบบเจอกันก็ตีกันเลย นิสัยไม่ดีก็มีเยอะ อันธพาลก็มีเยอะ...เขาก็ดังแคววิชาการ ที่โน่นใครเกรดไม่ถึงเขาคง รืหายออก ที่โน่นเขาไม่ได้เป็นวิถีพุทธ..”

ตัวอย่าง ง การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและการจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามแนววิถีพุทธ กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เป็นการประสานความร่วมมือจากกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนที่มีอยู่เดิมและวิถีพุทธที่เข้าสู่โรงเรียน ที่เป็นการเน้นย้ำและสร้างเกราะป้องกันความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ เช่น โครงการโรงเรียนสีขาว โครงการลานกีฬาต้านยาเสพติด

กล่าวคือ กิจกรรมที่โรงเรียนจัด คือ การรณรงค์เรื่องการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้นักเรียนได้ความรู้ เกิดความเข้าใจในพิษภัยของบุหรี่ เดียวกันก็สามารถนำวิถีพุทธเข้าสู่กิจกรรมนี้

ได้ด้วย การนำเสนอกิจกรรมวิถีพุทธที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ และพยายามจูงใจให้นักเรียน
อยากเข้าร่วมกิจกรรมวิถีพุทธ และเบนความสนใจออกจากการเสพหูหรื

ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ ในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในโรงเรียน นอกจากจะแก้ไขและ
ป้องกันได้จากการนำวิถีพุทธสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนแล้ว ยังสามารถแก้ได้จากการจัด
กิจกรรมพื้นฐานชีวิต การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น โครงการโรงเรียนสีขาว โครงการลานดนตรี
ด้านยาเสพติด เป็นต้น

ตัวอย่าง ๑ การที่นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมพื้นฐานชีวิตและกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน ทำ
ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อะไรและซึมซับคุณธรรม ศีลธรรมจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในกิจกรรม เช่น
ในวันที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจัดกิจกรรมผ่าป่าการศึกษา ซึ่งมีการเชิญแขกผู้มีเกียรติและ
ชุมชน คณะครูและนักเรียนมาร่วมงาน มีเสร็จงานแล้วอาจารย์ทุกท่านลุกขึ้นยืนส่งแขกผู้มีเกียรติ
นักเรียนที่อยู่ตรงนั้นก็ทำตามอาจารย์ และเมื่อครูกำลังเสิร์ฟน้ำดื่มให้กับแขกที่มาร่วมงานก่อนกลับ
บ้าน นักเรียนเห็นครูกำลังเสิร์ฟน้ำให้แขก นักเรียนก็เข้ามาช่วย

การนำเสนอจากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น พบว่า ผลที่เกิดขึ้นหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
ในด้านการพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณในตัวนักเรียนไม่ได้เกิดจากการนำโครงการโรงเรียนวิถี
พุทธเข้าสู่โรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการที่โรงเรียนได้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนใน
ด้านต่างๆอยู่ก่อนแล้ว

ข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนส่งผลให้พฤติกรรมของ
นักเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ จากการสวดมนต์ไม่ได้ ก็สามารถสวดได้ จากไม่เคยนั่งสมาธิ
เมื่อมีกิจกรรมวิถีพุทธเข้ามาก็รู้จักวิธีการนั่งสมาธิ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นความเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้นจากคำบอกเล่าของอาจารย์สุพัตรา (7 มกราคม 2548)

“พฤติกรรมเด็กดีขึ้นใหม่ พี่ว่ายังสรุปไม่ได้ แต่ว่า เราก็คงต้องทำต่อไป อย่างเราเริ่มสวดมนต์เด็ก
บางคนอยู่บ้านไม่เคยสวดมนต์ สวดมนต์ไม่เป็น กลับไปบ้าน บางทีไปวัด ลูกสวดมนต์ได้ แม่ก็ภูมิใจ ลูก
สวดมนต์ได้ ลูกสวดมนต์เป็นแล้ว อย่างน้อยวิถีชีวิตบางอย่างเปลี่ยนไป แต่เมื่อก่อนเด็กไม่เข้าใจเลย เขา
ตอนนี้ ตอนนี้อยู่สวดมนต์เป็นแล้ว อย่างน้อยนั่งสมาธิเป็น ก็ดีแล้ว บางคนพ่อแม่เป็นจับกัง ก็ไม่รู้ว่าสวด
มนต์คืออะไร เขาไม่มีเวลาสวดมนต์กับลูก แต่พอไปวัด ไปงานสวดศพ ลูกสวดมนต์เป็น แม่ก็เออ! มีหน้า
มีตา ลูกสวดมนต์เป็น มันก็ดี มันก็ได้เริ่มไปแล้วในตัวเขา จะปรับทันที ก็แหม ! โรงเรียนวิถีพุทธปีเดียว

ปรับได้ก็คงเป็นไปไม่ได้ ถ้าน้องปรับได้ดีเลิศ พี่ก็โกหกน้องแล้วแหละ พี่ก็มีฐานะแล้วแหละ อย่างน้อยก็เป็นอะไรที่เริ่ม คือ มี1 ก็จะต้องมี 2”

การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเป็นการปลุกวิถีชีวิตของคนไทยให้นักเรียนได้รับรู้ รับทราบสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิตของคนไทย เพื่อการต่อสู้กับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ถาโถมเข้ามา และส่งผลให้สภาพสังคมความเป็นอยู่ของไทยเปลี่ยนไป จากการสัมภาษณ์พบว่า การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนทำให้นักเรียนได้รู้จักและคุ้นเคยกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของไทยมากขึ้น จากที่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยแปรเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมของสังคมโลก นับเป็นการฟื้นฟูสิ่งดีงามที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยได้กลับมาวิถีชีวิตที่ดีงามอีกครั้ง

5.5 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

5.5.1 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนไม่ประสบความสำเร็จ

1. พื้นฐานประสบการณ์ด้านชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยที่ผูกพันกับพุทธศาสนา อ่อนแอลงจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้นักเรียนรวมทั้งครูไม่เข้าใจถึงความเป็นวิถีพุทธ ซึ่งอุปสรรคดังกล่าวก็ส่งผลต่อความสามารถในการถ่ายทอดความเป็นวิถีพุทธและวิถีไทยของครูผู้สอน

2. เป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้วิถีชีวิตของนักเรียนแตกต่างจากวิถีชีวิตดั้งเดิม โอกาสที่นักเรียนจะได้สัมผัสกับกิจกรรมวิถีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของไทยลดน้อยถอยลงไป ดังที่อาจารย์สุพัตรากล่าวว่า

“การนำวิถีพุทธเข้าโรงเรียน เด็กยังไม่รับเพราะเด็กยังไม่คุ้น คือ สมมติ ปัญญา ดีไหม ถ้าเด็กไม่รู้จัก พ่อแม่ไม่ได้สอน ให้เธอนั่งนิ่งๆ ให้เธออ่านหนังสือ เด็กไม่รู้ ถ้าเราสอนว่า การมีศีลนะ ถ้าอยู่ในหลักธรรมคำสอน เบญจศีล เราปฏิบัติตัวไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดกฎหมายของสังคม เรามีศีลแล้วเรามีศีลแล้วเราก็มีสมาธิ ฟังครูสอนเราก็นิ่ง นิ่ง หยุดจิต พอเราฟังเรารู้จักคิด เราก็มีปัญหาเกิดขึ้นเรียนหนังสือรู้เรื่อง ปฏิบัติตนในสังคมก็มีความสุข มีวินัย มีระเบียบวินัยขึ้นมาจากการมีศีล มีสมาธิ ปัญญา แต่มันก็ไม่ได้ผลตรงนี้ 100 % แต่มันก็ต้องเริ่ม แต่มันไม่มีก้าวหนึ่งก็ไม่มีก้าวสอง ก็ต้องมีก้าวหนึ่งก่อนเสมอ ตอนนั้นก็กำลังเริ่มทำ ค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป” (7 มกราคม 2548)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวพบว่า สามารถสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อการเรียนรู้ในวิถีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของเด็กไทย

5.5.2 ปัจจัยที่สนับสนุนและส่งเสริมให้การดำเนินการโครงการโรงเรียนประสบผลสำเร็จ

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนให้ครูสามารถนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนได้สำเร็จ คือ

1. ครูมีพื้นฐานและประสบการณ์ทางด้านพุทธศาสนาจากการถ่ายทอดและปลูกฝังโดยครอบครัว ทำให้ครูเข้าใจหลักธรรมและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธบริษัท จึงสามารถประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนได้อย่างกลมกลืน
2. ครูมีความสนใจในธรรมะเป็นพื้นฐานและนำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาปฏิบัติจริง
3. การนิมนต์พระสงฆ์ ผู้มีคุณธรรมสูงและได้รับการเคารพมาสอนวิชาพุทธศาสนาทำให้นักเรียนและคณะครูได้เห็นจริยวัตรของผู้ทรงศีล ได้ใกล้ชิดกับกัลยาณมิตรทางธรรม

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้การดำเนินการโครงการวิถีพุทธประสบความสำเร็จคือ การถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทยจากครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญดับต้นๆในการขัดเกลาสมาชิกของครอบครัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การจัดการศึกษาถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญที่ผู้มีส่วนรับผิดชอบทุกคนพึงปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลตามความมุ่งหวัง การศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยพัฒนาสมาชิกในประเทศให้มีคุณภาพสามารถใช้ศักยภาพที่มีสร้างสรรค์ชีวิตคนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ปกติสุข ขณะเดียวกันก็สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เป็นพลังในการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคมได้

ที่ผ่านมาการจัดการศึกษาในประเทศเน้นเนื้อหาวิชาการเป็นหลัก เพราะต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและสามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาประเทศได้ ผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาพบว่า ประเทศมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงขึ้นทุกปี แต่ความสัมพันธ์ทางครอบครัว หรือความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับต่างๆ มีความลดน้อยถอยลงไป เพราะการได้รับผลกระทบจากระบบบริโภคนิยม และกระแสทุนนิยมที่แผ่เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมนุษย์อย่างรวดเร็ว เราจึงพบกับการแข่งขันเพื่อให้ได้สิ่งต่างๆ มาเป็นของตน โดยไม่นึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วราวดอกเห็ด ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม ต่างๆ เช่น การลักขโมย ฉกชิงวิ่งราว การฆ่าชิงทรัพย์ การฆ่าข่มขืน ปัญหายาเสพติด การพนัน ลูกฆ่าพ่อแม่ พ่อแม่ฆ่าลูก นักเรียนกระโดดตึกตายเพราะความเครียด เพราะความรัก เพราะเรื่องเรียน วัยรุ่นฆ่าตัวตายหรือชกต่อย รุมทำร้ายกัน ยกพวกตีกัน เพราะไม่ถูกใจกัน เป็นต้น

สิ่งต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะคนขาดการยับยั้งชั่งใจ ไม่สามารถคิดหรือตัดสินใจด้วยปัญญาเพื่อใช้หนทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เพราะขาดการฝึกฝนทางด้านการคิด การตัดสินใจที่มีเหตุมีผล ด้านคุณธรรมความถูกต้องเหมาะสม แม้คนนั้นๆ จะเก่งกาจสามารถเพียงใด ก็พ่ายแพ้ต่อจิตใจ ความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว หรือแม้แต่เรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแหล่งให้ชีวิตของมนุษย์ที่สำคัญ ก็ถูกทำลายด้วยความที่มนุษย์เห็นสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือในการไขว่คว้าสิ่งที่เป็นวัตถุนิยม ไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างรู้ค่า ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนทั่วโลก

แนวความคิดพัฒนากระแสทางเลือกจึงเริ่มปรากฏชัด เนื่องจากมีคนกลุ่มเล็กๆรวมเป็นพลังที่จะต่อสู้กับรูปแบบการพัฒนาที่เน้นวัตถุนิยม ที่รังแต่จะส่งผลเสียต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม เหล่ากลุ่มคนจำนวนนี้ซึ่งเป็นกลุ่มชนทางเลือก ที่มีความเห็นว่าการพัฒนาควรจะเริ่มที่ตัวคน ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมด้วย เพราะคน และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กัน

การพัฒนาที่เริ่มที่คนนั้นต้องเริ่มจากการพัฒนาในด้านปัญญา เพราะปัญญาเป็นส่วนที่สำคัญที่จะทำให้คนคิดตัดสินใจทำสิ่งที่ถูกต้องได้

โครงการโรงเรียนวิถีพุทธเป็นหนึ่งในความพยายามที่จะสร้างคน สร้างนักเรียนให้เกิดปัญญา เพื่อที่จะสามารถใช้ปัญญาในการดำเนินการต่างๆให้เกิดประโยชน์และคุณค่าสูงสุด รูปแบบของการจัดการโรงเรียนวิถีพุทธคือ การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ ทั้งโรงเรียน โดยยึดหลักการแนวคิดวิถีพุทธ ซึ่งเป็นวิถีไทยมานาน โดยทางกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับสถาบันทางศาสนา ได้ร่วมกันคิดกรอบการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นมา ได้ข้อสรุปว่า “ศีล สมาธิ ปัญญา” คือหัวใจหลักของการศึกษา ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ (2516:7อ้างถึงใน วิไล ตั้งจิตสมคิด 2539:5) ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า หมายถึง ศึกษา ซึ่งเป็นการเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจจากภายในซึ่งเป็นเรื่องของการ ศึกษาศีล สมาธิ ปัญญาด้วยตนเอง เพราะเป็นเรื่องการกระทำ จิตใจและความรู้ภายในของแต่ละคน โดยกระบวนการการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ต้องอาศัยสัมมาทิฐิเป็นแกนนำของการศึกษา และมีปัจจัยภายนอก(ปรโตโฆสะ) ซึ่งเป็นวิถีแห่งศรัทธาและปัจจัยภายใน(โยนิโสมนสิการ) ซึ่งเป็นวิถีแห่งปัญญา เป็นปัจจัยในการสร้างเสริมสัมมาทิฐิ

การศึกษาจะเสริมสร้างและพัฒนาปัญญาได้ก็ด้วยการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่างๆทางสังคม ที่จะช่วยแนะนำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เพื่อที่จะนำไปสู่การคิดและพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความจริงจนเกิดความเข้าใจและความเห็นที่ถูกต้อง คือ สัมมาทิฐิ วิธีการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณซึ่งท่านธรรมปิฎกได้อธิบายว่าเป็นมิติเดียวกันกับการพัฒนาด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจชีวิตแล้วสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข จากเหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สถาบันทางศาสนาเป็นมิติหนึ่งในสังคมที่ช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้ทางหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งเป็นโรงเรียนที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่โรงเรียน โดยเลือกศึกษาวิธีการ กระบวนการในการนำวิถีพุทธ

ผู้โรงเรียน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษากรณีตัวอย่างโรงเรียนวิถิปุทธ 2 โรงเรียนคือโรงเรียนที่ดำเนินการโรงเรียนวิถิปุทธแต่แรกเริ่ม เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวคิดการศึกษาทางเลือก คือ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกและโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวทางการศึกษาในกระแสหลัก

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกเป็นโรงเรียนวิถิปุทธที่มีลักษณะพิเศษต่างจากโรงเรียนวิถิปุทธอื่นทั่วไปในด้านความเข้มข้นของการนำหลักธรรมมาใช้ในบริหารและการจัดการศึกษา เพราะเป็นโรงเรียนที่ดำเนินการโดยใช้หลักธรรมทางศาสนาเป็นแกนกลางในการศึกษาแต่เริ่มแรก เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนชุมชน โดยชุมชน วัด โรงเรียน ต่างมีส่วนร่วมในและเกื้อกูลกันในเรื่องการจัดการศึกษาอย่างชัดเจน ขณะที่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเป็นโรงเรียนปกติทั่วไปในสังคมที่เข้าสู่โครงการโรงเรียนวิถิปุทธตามโครงการโรงเรียนแนวใหม่ของรัฐบาล และเป็นหนึ่งโรงเรียนที่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนให้ดีขึ้นอยู่เสมอ การศึกษากรณีตัวอย่างนี้ ที่เป็นตัวแทนของสถาบันทางการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลในแนวคิดการศึกษากระแสทางเลือก และกระแสหลักนี้ก็เพื่อที่จะศึกษาสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ปัญหาการดำเนินการและผลที่เกิดขึ้นจากความพยายามนำวิถิปุทธเข้าสู่โรงเรียน

ผู้วิจัยจึงกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาหลักการแนวคิด ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธ
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธ
3. เพื่อศึกษาผลการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธ
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ประสบความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธ

ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยโดยการไปศึกษาการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิปุทธทั้ง 2 โรงเรียนถึงแนวทางการจัดการศึกษาโดยใช้หลักการแนวคิดทางวิถิปุทธ ที่มีช่วยพัฒนาให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ อันเป็นส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจ ด้วยการใช้อนุสัญญาในการดำเนินชีวิต และเป็นตัวหลักในการควบคุมให้สามารถในสังคมให้ปกติสุข

ผู้วิจัยศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในเบื้องต้นผู้วิจัยกำหนดกรอบการศึกษาแบบหลวมๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เบื้องต้นแล้วพัฒนากรอบในการศึกษาให้ชัดเจนขึ้นและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลผู้วิจัยพยายามสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยและสนทนากับบุคคลต่างๆที่อยู่ในโรงเรียนและชุมชน เพื่อให้ได้ทราบข้อมูลที่พื้นฐานในการกำหนดประเด็นในการศึกษา ขณะเดียวกันก็มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้พร้อมๆกับการเก็บข้อมูล การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้เวลาตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 2547 ถึง วันที่ 13 มีนาคม 2548 รวมเก็บข้อมูล 11 เดือน 10 วัน ผลการศึกษาพบว่า

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

เป็นโรงเรียนที่การจัดการศึกษาของโรงเรียนมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ใช้กิจกรรมในชุมชนเป็นสื่อในการเรียนรู้และพัฒนา และเป็นโรงเรียนที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาตลอดทั้งกระบวนการ ผลการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธในแต่ละด้านเป็นดังนี้

1. ด้านหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

หลักการแนวคิดที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกใช้ในการจัดการศึกษาคือ การนำศีลมาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และพัฒนา โดยมีสื่อประกอบเป็นการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้ตามฐานงานต่างๆในชุมชน และการเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้ตามฐานงานต่างๆในชุมชน และการเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมพื้นฐานของชีวิต อันได้แก่ กิน ดู อยู่ ฟัง เป็น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่มีชุมชนเป็นห้องเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ขนาดใหญ่ของนักเรียนและชาวชุมชน

คุณลักษณะเด่นของการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกที่พบคือ

1) ทุกคนในชุมชนได้รับการอบรม การสอน และการปลูกฝังว่า ทุกคนต้องเรียนรู้ตลอดเวลา และทุกเรื่องทุกกิจกรรมคือการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้ ชาวชุมชนจึงมีลักษณะนิสัยรักการเรียนรู้และและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ชาวชุมชนใช้การทำงานเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรม เพื่อเสริมสร้างบุคลิกลักษณะ ตลอดจนความรู้ความสามารถและคุณธรรมให้ปรากฏขึ้นในสมาชิกของชุมชน

2)โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การที่โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดนี้เองทำให้สมาชิกในชุมชนเป็นสื่อการเรียนรู้ประเภทบุคคลที่ดี โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภกิจจึงเน้นย้ำในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตัวในหนทางที่เหมาะสมของสมาชิกในชุมชน ครูและนักบวช ด้วยความเชื่อที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน”

2.ด้านกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ

กระบวนการในการจัดการศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการบริหารจัดการ การสอน 2. ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม 3. ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ 4. ด้านการจัดการเรียน 5. ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการ

สภาพปกติในการดำเนินชีวิตของชาวอโศก คือ การทำงานร่วมกัน สมาชิกในชุมชนทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ดังนั้นในทุกกิจกรรมของชาวอโศก ทุกคนล้วนมีส่วนร่วม ชาวอโศกจะเน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม การใช้สอยร่วมกัน (สาธารณโภคี) การตัดสินใจดำเนินการในเรื่องใดๆจะมีการประชุมหมู่กลุ่มทุกครั้ง เพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อปรึกษาหารือ หรือหาแนวทางปฏิบัติร่วมกัน การศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภก็เป็นเรื่องที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภได้รับเงินสนับสนุนงบประมาณโรงเรียนจากชุมชน โรงเรียนและชุมชนต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และชาวชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นญาติผู้ใหญ่และเป็นครูของนักเรียน มีสิทธิมีเสียงในการเสนอความคิดเห็นทางการศึกษาได้

ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม

กายภาพสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อที่ช่วยเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่างจากด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์เพราะ เป็นสื่อที่เกิดจากการเรียนรู้ของคนที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้จากการซึมซับ สื่อทางกายภาพที่ได้จัดไว้อย่างดีเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ โดยการจัดพื้นที่ในบริเวณโรงเรียน ในวัด หรือชุมชนให้ร่มรื่น ใกล้เคียงธรรมชาติ มีที่นั่งน้ำตก ก้อนหิน มีการจัดพื้นที่ในบริเวณโรงเรียน ในวัด หรือชุมชนให้ร่มรื่น ใกล้เคียงธรรมชาติ มีน้ำตก มีก้อนหิน มีต้นไม้ที่ร่มรื่น มีธรรมชาติได้ติดบนต้นไม้ ให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีการจัดสภาพที่ตั้งขององค์กรต่างๆในชุมชนที่ชัดเจน หรือแม้แต่การจัดห้องเรียน ห้องพิเศษต่างๆตามอาคารเรียน สิ่งต่างๆที่อยู่ในชุมชน

เหล่านี้ถือเป็นการจัดกายภาพสิ่งแวดล้อมที่ทำให้นักเรียนเห็นความเป็นองค์รวมของชุมชน หรือเปรียบแล้วคือ นักเรียนสามารถเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงของชุมชน จากชีวิตจริงของชุมชน

ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์

การเรียนรู้วิถีชีวิตจากการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน การอยู่ร่วมกัน ทุกคนจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทำให้เกิดการเรียนรู้ รูปแบบความสัมพันธ์ที่พบในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับชุมชน นักเรียนกับนักบวช การมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งต่างๆในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องศิลปะ บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนและชุมชน ถือเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญของชาวอโคก และนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเพราะฉะนั้นในทุกวันนี้ นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก จะมีการประเมินตัวเอง โดยใช้ศิลปะ 5 เป็นกรอบในการประเมินในการประเมินศิลปะแต่ละข้อ จะให้ระดับคะแนนเป็น 0 – 5 การเช็คศิลปะ จึงเป็นวิธีการหนึ่งให้นักเรียนได้สำรวจตัวเองว่าในแต่ละวันตนมีการประพฤติปฏิบัติหรือมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร

ด้านการจัดการเรียนการสอน

ในการเรียนการสอนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเน้นเรื่อง “ศิลปะ” เป็นลำดับแรก เรื่องงานเป็นอันดับสอง และวิชาการเป็นอันดับรองลงมา โรงเรียนก็จัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านศิลปะ เป็นหลักใหญ่ โดยการผนวกการเรียนรู้และการพัฒนาศิลปะจากการทำงาน เพราะเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยในการทำงาน ซึ่งเป็นการฝึกคุณธรรม และการฝึกสติ สมาธิ การเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกันกับสมาชิกในชุมชน การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ซึ่งก็คือ การพัฒนาด้านศิลปะ หากนักเรียนเกิดการเรียนรู้และการพัฒนาคุณลักษณะต่างๆไปในทางที่ดีขึ้น นั้นหมายถึง นักเรียนเกิดการพัฒนาด้านปัญญา รู้จักคิด พิจารณา เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่พึงใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ คือ นักเรียนเกิดสัมมาทิฐิแล้ว ก็จะสามารถบังคับให้เปลี่ยนแปลงตนเองได้

ส่วนในเรื่องการจัดการศึกษาในเนื้อหาวิชาการและความรู้ความสามารถด้านวิชาการในสัดส่วนน้อยที่สุด เนื่องจาก 1. โรงเรียนเห็นว่าองค์ความรู้ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริงน้อย และขัดต่อการดำรงชีวิตของชาวชุมชนที่เน้นการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย นักเรียนควรได้เรียนรู้ความรู้ทางวิชาการพื้นฐานเพียงเพื่อให้สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ 2. สิ่งที่เป็นปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอนครูโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกคือ การไม่สามารถบูรณาการหลักสูตรเนื้อหาวิชาการกับเรื่องศิลปะและงานให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตได้ เพราะลักษณะของเนื้อหาวิชาการส่วนใหญ่ เป็นองค์ความรู้ที่ต้องเรียนรู้เพื่อเข้าใจหลักการแล้วนำไปประยุกต์ให้เกิดองค์

ความรู้ใหญ่หรือวิทยาการใหม่ๆที่นำไปใช้ในการพัฒนาประเทศด้านวัตถุ ต่างจากเรื่องศิลปะและงานที่มีความสัมพันธ์กันสามารถบูรณาการเป็นเนื้อเดียวกันได้ เพราะทั้งเรื่องศิลปะและเรื่องงานเป็นเรื่องที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้จากการลงมือปฏิบัติ

นักเรียนที่ได้ฝึกการทำงานก็จะได้ฝึกจิตใจ ฝึกสมาธิ ฝึกการคิดซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับทักษะการทำงาน ซึ่งเป็นทักษะต่างจากทักษะการคิดแบบนามธรรม กล่าวคือ นักเรียนอาจมีความรู้ความสามารถในด้านการทำงาน แต่ความสามารถหรือทักษะในการคิดเชิงนามธรรมในเรื่องเนื้อหาวิชาการอาจไม่ค่อยได้รับการฝึกฝน ทำให้นักเรียนขาดทักษะดังกล่าว แต่ในนักเรียนทั้งหมดจะมีนักเรียนเพียงบางคนที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาวิชาได้ดี ไม่ต่างจากนักเรียนที่ได้เรียนเนื้อหาวิชาการข้างนอก และขณะเดียวกันก็มีนักเรียนที่มีทักษะหรือความชำนาญในเรื่องการทำงานน้อย ซึ่งเราสามารถสรุปได้ว่า เพราะนักเรียนแต่ละคนมีความสามารถทางสติปัญญาต่างกัน(Multiple Intelligence)

ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

ส่วนสำคัญที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกเน้นและปฏิบัติจริงคือ การเรียนรู้จากกิจกรรมต่างๆที่เป็นการดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่เช้าถึงเข้านอนเพื่อที่จะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ผลการศึกษาด้านกิน **ดู อยู่ ฟัง** เป็น พบว่า วิธีการสอนของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก คือ การสอนให้นักเรียนรู้จักคิด (คิดเป็น ตามหลักโยนิโสมนสิการ) โดยการผ่านกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียนกับการเรียนรู้ตามวิถีประเพณีวัฒนธรรมของชาวอโคก

การเรียนรู้ตามวิถีชีวิตประจำวันในเรื่อง **การกิน** ชาวอโคกจะไม่รับประทานอาหารระหว่างมือ เลือกรับประทานอาหารที่มีคุณค่า หลีกเลี้ยงน้ำชา กาแฟ น้ำอัดลม ขนมถุงกรอบกรอบ หลีกเลี้ยงการรับประทานอาหารที่มีสารเคมีเจือปน ชาวอโคกเน้นการพึ่งตนเองด้วยการปลูกผัก รับประทานเอง เพื่อการกินอาหารอย่างปลอดภัย คณะครูและชาวชุมชนจะสอนให้นักเรียนกิน เพราะมีประโยชน์มากกว่าที่จะติตรสชาติของอาหาร

ดูเป็น สื่อโทรทัศน์ วิทยุ หรือหนังสือพิมพ์ รวมถึงเหตุการณ์บ้านเมืองต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก เน้นให้นักเรียนดูสื่อเป็น ด้วยการรู้จักคิด วิเคราะห์ข่าวข้อมูลจากสื่อ แยกแยะสิ่งที่ดีไม่ดี ควรไม่ควร ฝึกคิดอย่างมีเหตุผล จากเหตุการณ์ที่ปรากฏ ไม่เชื่อหรือหลงไปตามสื่อที่ชักนำ โดยมีนักบวช ครูและผู้ใหญ่ใน

ชุมชนเป็นผู้คอยควบคุมดูแลการดูสื่อของนักเรียน ให้เลือกรับในสิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือแยกแยะสิ่ง
ถูกผิดได้

ด้านการฟัง พบว่า มีการฝึกการฟังในสองลักษณะคือ การฟังเพื่อความรู้ และการฟังเพื่อ
ฝึกเป็นผู้ฟังที่ดี เมื่อจำต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ คุณสมบัติเด่นที่ปรากฏในตัวนักเรียนสัมมา
สิกขาสันตือโสภค คือ นักเรียนมีสมาธิและมีมารยาทในการฟังหรือดูสื่อ นักเรียนจะได้รับการฝึกใน
เรื่องการฟังตั้งแต่เช้า คือ การฟังเทศน์ จากนั้นบวช หลังการสวดมนต์ทำวัตร การรู้จักฟังความ
คิดเห็น คำติ คำเตือนของผู้อื่น จากการทำกระบวนการกลุ่ม จากการลงพื้นที่คลุกคลีกับนักเรียน
สัมมาสิกขาสันตือโสภคพบว่า นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภคสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนได้ มี
มารยาทในการฟังดี ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเพราะวิธีการสอนที่จัดให้พวกเขาอยู่ในสภาพที่ถูกต้องบังคับ
หรือ เพราะวิธีการนี้ก็อาจเป็นการฝึกตนที่ดี เพราะการอบรมสั่งสอนนักเรียนอาจต้องเริ่มด้วยการ
บังคับ แต่เป็นการบังคับที่ต้องบอกให้เขารู้และเข้าใจ มีสติและปัญญาในการแยกแยะสิ่งดี คิดเป็น
เหตุผล คิดเชื่อมโยงเป็น

อยู่เป็น สิ่งที่ฝึกเรื่องการอยู่เป็นของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภคมากที่สุดคือ
การใช้ชีวิตอยู่กับเพื่อนนักเรียนทั้งโรงเรียนอย่างมีความสุข การอยู่ร่วมกับชุมชนได้โดยไม่สร้างปัญหา
สามารถซึบซับและเรียนรู้สิ่งต่างๆจากการอยู่ร่วมกับชุมชน เช่น เรื่องการงาน การประกอบอาชีพ การ
ดำเนินชีวิตตามประเพณีวัฒนธรรมหรือการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน สิ่ง
เหล่านี้ล้วนเป็นการฝึกให้นักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภคเรียนรู้การอยู่เป็นจากโรงเรียนและชุมชน
สันตือโสภค

การฝึกนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภคในด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จึงเน้นเรื่องของการทำ
กิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับตัวเองและชุมชน ทั้งเรียนรู้จากกิจกรรมประจำวันที่เป็นเรื่องพื้นฐาน
ของชีวิต คือ เรื่องของการกินเป็น การอยู่เป็น การดูเป็น การฟังเป็น เพื่อที่จะได้ดำรงชีวิตอย่างมี
สติเพื่อที่จะสามารถพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและเป็น
ประโยชน์ให้กับชุมชน สังคมได้

3. ผลการศึกษาด้านผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภค

จากการลงพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถจำแนกผลได้ใน 2 ลักษณะคือ ผลที่
เกิดขึ้นโดยตรงที่เกิดขึ้นกับนักเรียนตามหลักปรัชญา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิธา” ผลสืบเนื่องจาก

ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม กับความรู้สึกและความคิดเห็นของบุคคลต่างๆต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ

ผลที่เกิดขึ้นโดยตรงที่เกิดขึ้นกับนักเรียนตามหลักปรัชญา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” พบว่า ระดับความเข้มข้นของการพัฒนาด้านศีลมีมากที่สุด ด้านการทำงานอยู่ในระดับปานกลาง และด้านเนื้อหาวิชาการใน 8 กลุ่มสาระมีน้อยที่สุด การให้ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนในด้านศีลที่พบส่วนใหญ่คือ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศสามารถแยกแยะสิ่งถูกผิด ไม่มีอบายมุข ไม่ผิดศีล ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย เกิดการพัฒนาด้านคุณธรรมและศีลธรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความคิดไปในทิศทางที่ดีขึ้น การพัฒนาทางด้านการทำงาน พบว่านักเรียนสามารถประกอบกิจกรรมต่างในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง ส่วนการพัฒนาทางด้านเนื้อหาความรู้ทางวิชาการ พบว่าผู้ปกครองมีความต้องการให้ลูกหลานสามารถอ่านออกเขียนได้ มีความรู้พื้นฐานที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลที่สืบเนื่องถึงผู้ปกครอง ชุมชน สังคม พบว่านักเรียนสามารถเป็นตัวอย่างของผู้ปฏิบัติ และทำหน้าที่เป็นทูตทางธรรมเพื่อเผยแพร่ธรรมภายในครอบครัวได้ ขณะเดียวกันรูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศส่งผลให้ชาวชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ไปกับนักเรียน สำหรับนักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ ส่วนใหญ่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ไม่สร้างให้กับสังคม

การสอบถามความคิดเห็นและความรู้สึกของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทำให้ทราบข้อมูลความสำเร็จในการจัดการศึกษา ความพึงพอใจและข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ ซึ่งสรุปได้ว่า นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชาวชุมชนและนักบวช มีความพอใจในรูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาตามหลักปรัชญา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา”

ในด้านหลักการแนวคิด และการจัดการเรียนการสอน (วิธีการจัดการ) ผู้ที่เป็นครู มีความศรัทธาและเชื่อมั่นในรูปแบบการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ ว่า สามารถแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนได้ ครูชอบระบบการดูแลนักเรียนที่ดูแลจากความรู้สึกว่าเป็นเพื่อน ญาติมิตรที่มีความหวังดีต่อกัน สำหรับนักเรียน จะชอบระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน นักเรียนกับเพื่อน และนักเรียนกับนักบวช นักเรียนกับชาวชุมชน ที่ได้มีโอกาสเรียนรู้การทำงานและ

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข รู้จักข้อดีข้อบกพร่องของตัวเองจากการเช็คศีล ได้ฝึกการทำงาน การประกอบอาชีพ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ ได้เรียนรู้ และพัฒนาตัวเองให้คิดเป็น

นักเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกหลายคนชื่นชมในศีลและรักความดีงาม มีสัมมาทิฐิเกิดขึ้นในตัว สำหรับผู้ปกครอง ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียน เพราะทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทิศทางที่ผู้ปกครองเห็นว่าดี ว่าถูกต้องควร

4. ผลการศึกษาในด้านปัจจัยที่สนับสนุน ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ช่วยสนับสนุน ให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกประสบความสำเร็จ ได้แก่ ปัจจัยในด้านบุคลากร ปัจจัยในด้านหลักการแนวคิด ปัจจัยในด้านกระบวนการ(วิธีการอบรมสั่งสอน สื่อ/บรรยากาศ เนื้อหาที่สอน) ปัจจัยในด้านนักเรียน และปัจจัยในเรื่องผู้ปกครอง

ปัจจัยสนับสนุนหลักที่สำคัญ คือ การที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกมีบุคลากรทางการศึกษา อันได้แก่ ครู นักบวชและชาวชุมชน ที่มีกำลังกายและกำลังใจพร้อมที่จะเสียสละทุ่มเทในการอบรมสั่งสอนและให้ความรู้ต่อนักเรียนโดยไม่รับเงินเดือน เพราะเห็นว่าการมาสอนนักเรียนหรือแม้แต่การมาช่วยเหลืองานในพุทธสถานคือ การมาปฏิบัติธรรม ดังนั้นความคิด ความตั้งใจของบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก ก็คือ การปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ด้วยความศรัทธาในธรรมะเป็นพื้นฐาน บุคลากรทางการศึกษาที่สอนนักเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกส่วนใหญ่จึงเป็นบุคคลที่มีความเข้าใจและเห็นด้วยกับหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาตามแนวทางของชาวอโศก การที่บุคลากรทางการศึกษาเข้าใจและศรัทธาในหลักการแนวคิดของการจัดการศึกษานี้เอง บุคลากรทางการศึกษาเป็นกำลังสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน

และปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญต่อมาคือ ด้านกระบวนการ วิธีการอบรมสั่งสอนและให้ความรู้ของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสรุปได้ว่า มีวิธีการดูแลอบรมสั่งสอนที่น่าสนใจและช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จมีหลายประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนในการดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียน การให้ความดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด การใช้กระบวนการกลุ่มในการสร้าง แก่ไข ปรับปรุงและพัฒนา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ครู นักบวชและชาวชุมชน การปลูกฝังให้นักเรียนมีสัมมาทิฐิ

หน้าที่ในการดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกคือ บุคลากรทุกฝ่ายในชุมชนสันตือโคก ช่วยกันดูแลอบรมสั่งสอนนักเรียนภายใต้บรรยากาศครอบครัวเดียวกัน ทุกคนในชุมชนมีความสัมพันธ์สนิทสนมกันเหมือนญาติมิตรสนิทกัน และให้ความดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด ดังนั้นผู้ใหญ่ในชุมชนทุกคนสามารถชี้แนะ สั่งสอนและตักเตือนนักเรียนเมื่อกระทำการไม่ถูกต้อง และเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านคุณธรรม ศีลธรรม เนื้อหาที่ให้การอบรมบุคลากรเป็นเนื้อหาที่เน้นการเรียนรู้เรื่อง การดำรงชีวิตและการพัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ เรื่องของการฝึกตน เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม การประพฤติปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 เรื่องเหล่านี้จะได้รับการปลูกฝังไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้การใช้ชีวิตประจำวันผ่านการทำงานและการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันกับสมาชิกในชุมชนสันตือโคก ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ และส่งผลให้คุณธรรม ศีลธรรมแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของนักเรียนและชาวชุมชนอโคก

ปัจจัยด้านต่อมาที่ทำให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกประสบความสำเร็จคือ ด้านหลักการแนวคิดที่มีความชัดเจนและบุคลากรทางการศึกษามีความเข้าใจในหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาตรงกัน ส่วนปัจจัยที่สนับสนุนในด้านต่อมาเป็น ตัวนักเรียนเอง มีความตั้งใจที่จะมาศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ทั้งนี้อาจเพราะพื้นฐานประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ส่วนปัจจัยสนับสนุนด้านสุดท้ายคือ ผู้ปกครองเป็นผู้สนใจในแนวทางปฏิบัติของชาวอโคก แล้วแนะนำแนวทางการปฏิบัติให้กับลูกหลาน

ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกคือ โรงเรียนมีบุคลากรทางการศึกษาที่จะดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิดตลอดการเรียนรู้ทั้งวันจำนวนน้อย ทำให้ไม่สามารถดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึง และการที่ชุมชนสันตือโคกมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกทำให้การร่วมกิจกรรมภายในชุมชนลดน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนไม่แน่นแฟ้น แต่จากการศึกษาพบว่า ชาวอโคกจะรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไข

โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร ของรัฐบาลที่สมัครเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ในรอบแรกเมื่อปีการศึกษา 2546 เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาจากอิทธิพลแนวคิดการพัฒนาระยะหลัก ที่การศึกษาตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของสังคม การจัดการศึกษาจึงเน้นการให้ความรู้พื้นฐานในศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ แล้วให้ผู้เรียนนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้มีความเจริญด้านเศรษฐกิจ

รุดหน้าเทียบเท่ากับอารยประเทศ และเป็นตัวอย่างโรงเรียนที่มีความสนใจและมีความพยายามในการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนให้มีคุณภาพ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า การนำวิถีพุทธเข้าสู่ระบบการศึกษาของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆดังนี้

1. ด้านหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

คณะครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางพยายามปรับตัวและสร้างความเข้าใจในหลักการแนวคิดของโรงเรียนวิถีพุทธ โดยอาศัยพื้นฐานด้านประสบการณ์ชีวิตและความรู้ จนได้ข้อสรุปว่าการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนที่ไม่ใช่เพียงเรื่องของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่หมายความถึง การนำวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีไทยที่ฝังรากลึกในสังคมไทยและผูกพันอยู่กับสังคมไทยมานานตั้งแต่อดีตมาฟื้นฟูและปลูกฝังแนวทางวิถีชีวิตของไทยให้กลับมาเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสืบสานวัฒนธรรมวิถีชีวิตของไทย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบชาวพุทธให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. ด้านกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธสัมมาสิกขาสันตือโสภ

กระบวนการในการจัดการศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธมัธยมวัดบึงทองหลางทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการบริหารจัดการ การสอน 2. ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม 3. ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ 4. ด้านการจัดการเรียน 5. ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ดังนี้

ด้านบริหารจัดการ

แนวคิดวิถีพุทธนั้นจะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วย การบริหารจัดการที่เป็นองค์รวม ให้วิถีพุทธได้แทรกซึมอยู่ในทุกด้านของโรงเรียน จุดเปลี่ยนที่น่าสนใจและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนวัดบึงทองหลาง ด้วยการเปลี่ยนปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนให้สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ “วิถีพุทธ วิถีธรรม นำวิถีไทย จัดการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยี สูโรงเรียนในฝัน”

กลุ่มงานที่ฝ่ายบริหารเน้นและให้ความสำคัญเป็นพิเศษเพราะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยของนักเรียนคือ กลุ่มงานปกครอง งานวิชาการ และงานบริการตามลำดับ กลุ่มงานปกครองนั้นโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเน้นเรื่องการควบคุมดูแลให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของโรงเรียนเป็นเรื่องพื้นฐานและการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษกรณี

นักเรียนมีปัญหาทั้งที่เกิดภายในและภายนอกโรงเรียน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยสอดส่องดูแลและแจ้งข้อมูลนักเรียนที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม หรืออยู่สภาวะเสี่ยงต่ออันตราย จากการศึกษาพบว่า ครูโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ดูแลอบรมนักเรียนด้วยความจริงใจ ด้วยความรัก พยายามแสดงบทบาทที่หลากหลายให้เข้าถึงตัวนักเรียน เพื่อที่จะได้รับรู้ข่าวคราวความเคลื่อนไหวของนักเรียน

บทบาทหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกลุ่มงานวิชาการคือ การส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะนิสัยของผู้เรียนด้วยการจัดกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ภาคบังคับตามหลักสูตร เช่น กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี

ด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้อำนวยการสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการจัดบริหารสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้น่าอยู่เพื่อให้เป็นสถานที่ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจอย่างสมดุล เช่น การจัดสวนหย่อมให้นักเรียนได้นั่งพัก หรือนั่งทำงานเวลาว่างจากการเรียน การจัดลานกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันและฝึกการแสดงออกที่ถูกต้องเหมาะสม การจัดสถานที่และมุมที่สร้างเสริมประสบการณ์ต่างๆ ในโรงเรียนก็เพื่อวัตถุประสงค์ในการฝึกหัดคุณลักษณะนิสัยและวินัยในเกิดขึ้นจากตัวนักเรียนจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การแยกภาชนะหลังรับประทานอาหาร การเข้าแถวรับประทานอาหาร หรือการรับประทานอาหารตามเวลาที่กำหนด

ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์

หลังการนำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนมีมากขึ้น เพราะในการดำเนินการโครงการเรียนวิถีพุทธมีการให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อให้กิจกรรมเหล่านี้เป็นสื่อในการเรียนรู้และพัฒนาด้านความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นจากการประกอบกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองได้พยายามจัดกิจกรรมที่แตกต่างหลากหลายให้นักเรียนได้เข้าร่วมมากที่สุด ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

ด้านการจัดการเรียนการสอน

การเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เพราะมีจำนวนชั่วโมงในการเรียนมากที่สุดในแต่ละวัน และด้วยสาเหตุนี้เมื่อนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนวิธีการที่น่าจะทำให้ให้นักเรียนได้ซึมซับความเป็นวิถีพุทธมากที่สุด ก็คือ การให้นักเรียนได้สัมผัสและ

เรียนรู้ประสบการณ์วิถีพุทธควบคู่ไปกับการเรียนรู้ในกลุ่มสาระทั้ง 8 กลุ่มสาระ โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางจึงได้ดำเนินการบูรณาการและสอดแทรกพุทธธรรมสู่กลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 สาระ การบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของกลุ่มสาระวิชานั้นๆ และความรู้ความเข้าใจของครูอาจารย์ในหลักธรรมคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้ครูแต่ละท่านบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนแตกต่างกัน

ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

ในสภาพปกติกิจกรรมประจำวันที่โรงเรียนจัดก่อนนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนก็มีการจัดกิจกรรมที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันในโรงเรียนนับตั้งแต่ การยืนต้อนรับคณะครูและเพื่อนนักเรียนในตอนเช้า การไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ หรือการเคารพทักทายกันด้วยการไหว้ และกล่าวคำว่าสวัสดี การที่วิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนทำให้กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ได้รับความสนใจโดยคณะครูพยายามปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจ ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะมากขึ้น และพยายามจัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในด้านอื่นๆ ที่เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตมากขึ้น ในลักษณะที่เป็นกิจกรรมพิเศษที่จัดขึ้นเนื่องในวันสำคัญต่างๆ ของไทย เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีไทยมากยิ่งขึ้น เป็นการจัดกิจกรรมที่ปลูกฝังทั้งวิถีพุทธ วิถีธรรมและวิถีไทย

3. ผลการศึกษาด้านผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ผู้วิจัยนำเสนอผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษา ในสองลักษณะคือ ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนจากการที่คณะครูพยายามนำวิถีพุทธบูรณาการสอดแทรกในสาระการเรียนรู้ ผลปรากฏว่า คณะครูส่วนหนึ่งมองว่า การนำวิถีพุทธเข้าสู่กิจกรรมการเรียนการสอนไม่ใช่เรื่องยาก และคณะครูก็ได้ถือปฏิบัติมานานก่อนมีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ อีกทั้งข้อมูลการศึกษายังพบว่า ความเป็นวิถีพุทธมีมานานแล้วแต่อดีต เพราะสิ่งเหล่านี้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน แต่การที่มีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธก็ทำให้การดำเนินกิจกรรมวิถีพุทธเป็นระบบมากขึ้น ขณะที่ครูบางกลุ่มบางคนก็เกิดความสับสน ไม่แน่ใจว่าจะสามารถบูรณาการหรือสอดแทรกวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนได้

ผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนจากการนำวิถีพุทธสู่กิจกรรมพื้นฐานชีวิตและกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า นักเรียนเกิดความเข้าใจและได้เรียนรู้กิจกรรมประเพณีและการปฏิบัติตัวในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนมากขึ้น เกิดความคุ้นเคยกับประเพณีวัฒนธรรมไทยมากขึ้น

4. ผลการศึกษาในด้านปัจจัยที่สนับสนุน ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

ปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริม

ปัจจัยที่สนับสนุนให้ครูสามารถนำวิถีพุทธเข้าสู่การเรียนการสอนได้สำเร็จ คือ ครูมีพื้นฐานและประสบการณ์ทางด้านพุทธศาสนาจากการถ่ายทอดและปลูกฝังโดยครอบครัว ทำให้ครูเข้าใจหลักธรรมและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธบริษัท จึงสามารถประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม เป็นวิถีชีวิตแบบพุทธที่สั่งสมมานานจากการดำเนินชีวิตในสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมพุทธแต่กำเนิด ครูมีความสนใจในธรรมะเป็นพื้นฐานและนำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาปฏิบัติจริง และการนิมนต์พระสงฆ์ ผู้มีคุณธรรมสูงและได้รับการเคารพมาสอนวิชาพุทธศาสนา ทำให้นักเรียนและคณะครูได้เห็นจริยวัตรของผู้ทรงศีล ได้ใกล้ชิดกับกัลยาณมิตรทางธรรม

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

การที่พื้นฐานประสบการณ์ด้านชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยที่ผูกพันกับพุทธศาสนาอ่อนแอลงจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้นักเรียนและครูไม่เข้าใจถึงความเป็นวิถีพุทธ อุปสรรคดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อความสามารถในการถ่ายทอดความเป็นวิถีพุทธและวิถีไทยของครูสู่นักเรียน และจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้วิถีชีวิตของนักเรียนและสังคมแตกต่างจากวิถีชีวิตดั้งเดิม โอกาสที่นักเรียนจะได้สัมผัสกับกิจกรรมวิถีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของไทยจึงลดน้อยถอยลงไป

ผลการศึกษาการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธทั้งสองโรงเรียนสรุปว่า ทั้งสองโรงเรียนล้วนมีวิธีการที่แตกต่างหลากหลายในการนำหลักการแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางด้านต่างๆให้กับนักเรียน ความแตกต่างที่พบเกิดจากการปฏิบัติและความคิดความเชื่อพื้นฐาน ความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งความแตกต่างทางสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน แต่เป็นความแตกต่างที่น่าจะเกิดผลในการเลือกนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นประโยชน์ในด้านการพัฒนาของโรงเรียนได้

อภิปรายผลการวิจัย

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ:
โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง และโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ

จากการลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคก พบว่าโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกมีการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป การจัดการศึกษาสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาของโรงเรียน การที่โรงเรียนกำหนดปรัชญาการศึกษาไว้ชัดเจนทำให้มองเห็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่าย การกำหนดปรัชญาในการศึกษาจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้การศึกษาประสบผลสำเร็จ แต่การกำหนดปรัชญาการศึกษา ต้องเกิดจากความเข้าใจในพื้นฐานของการศึกษา ความสำคัญและอุดมการณ์ของชีวิต แนวคิดการศึกษาทางเลือกส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้

ความสำคัญและคุณค่าของชีวิต รูปแบบการศึกษาของโรงเรียนทางเลือกส่วนใหญ่รวมทั้งของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโคกจึงเป็นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การสัมผัสกับวิถีชีวิตและประสบการณ์ตรง หรือการเรียนรู้จากการกระทำ ซึ่งการเรียนรู้ด้วยการกระทำจะทำให้ผู้เรียนคนเรียนรู้และจดจำได้ดีและยาวนาน

การศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่คือการเรียนเนื้อหาสาระความรู้ที่เป็นองค์ความรู้สำเร็จรูป ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ล้วนเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์หรือและเปลี่ยนแปลงเรียนรู้กับสื่อมากนัก บทบาทส่วนใหญ่ของผู้เรียน คือ เป็นเพียงผู้รับข่าวสาร ข้อมูล การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้ที่ห่างไกลกับวิถีชีวิตจริง ห่างไกลจากการใช้ชีวิตประจำวันอย่างตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของชีวิต รวมถึงขาดการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ขาดการมีปฏิสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณ

ในการศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดประเด็นอภิปรายที่อาจจะมีประโยชน์ในเรื่องแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียนที่นอกจากจะทำให้เกิดการพัฒนาระบบทางจิตวิญญาณแล้วยังอาจเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของการศึกษาไทย หรือเป็นแนวทางหนึ่งในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา อันเป็นหนทางที่จะช่วยแก้ปัญหาและวิกฤติต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันได้ จากการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าประเด็นอภิปรายที่น่าสนใจ 3 ประเด็น ดังนี้

1. การจัดการศึกษาโดยการเรียนรู้จากพื้นฐานชีวิตของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาวิธีการหนึ่งที่น่าจะทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่มุ่งหวัง และทำให้นักเรียนเกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง

2. การเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางจิตวิญญาณพร้อมๆ กับการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม

3. นักเรียนที่ได้มีโอกาสเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูตามแนวพุทธ ก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม เกิดความตระหนักและความเข้าใจถึงคุณค่าของความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง อันเป็นหนทางหนึ่งที่จะพัฒนาไปสู่ศักยภาพทางจิตวิญญาณได้

และในตอนท้ายของการอภิปรายผล ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการสร้างหน่ออ่อนของการจัดการศึกษาแนวพุทธ ให้เป็นต้นกล้าที่แข็งแรง เพื่อที่จะสามารถเติบโตเป็นต้นใหญ่ที่จะให้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต เพราะผู้วิจัยเชื่อว่า การศึกษาแนวพุทธเป็นรูปแบบการศึกษาที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมให้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างสันติ เป็นสังคมแห่งปัญญา ความดีความงาม และความสุข

1. การจัดการศึกษาโดยการเรียนรู้จากพื้นฐานชีวิตของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน เป็นวิธีการจัดการศึกษาวิธีการหนึ่งที่สำคัญ ที่จะทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่มุ่งหวัง และทำให้นักเรียนเกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง

ลักษณะเด่นของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางคือ ด้านการบริหารจัดการศึกษา โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการศึกษา แม้จะมีคณะกรรมการสถานศึกษาแต่ก็ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติเท่ากับโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกที่มีรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาแบบชุมชนและวัดมีส่วนร่วม เป็นการจัดการศึกษาจาก 3 ประสาน คือ ชุมชน วัด และโรงเรียน การที่วัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา ทำให้รูปแบบการศึกษามีเรื่องของภารกิจที่เป็นเรื่องของชุมชน กับ การพัฒนาตนเองซึ่งเป็นเรื่องของวัด หรือสถาบันทางศาสนา การศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกจึงมีการผสมผสานกันระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนตามหลักสูตรที่กระทรวงกำหนด การศึกษาในด้านการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวเองของชุมชน และการศึกษาเพื่อพัฒนาและขัดเกลานิสัยใจคอ และพฤติกรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา การศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกจึงมีลักษณะของ 3 สถาบันหลอมรวมเป็นการศึกษาพัฒนาด้านชีวิตและจิตใจ

ชุมชนสันตติโคกเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีความเข้มแข็งสามารถเลี้ยงตนเองได้ มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย เน้นการอยู่แบบพอเพียง เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือสังคมได้ตามกำลังความสามารถที่มีอยู่ ชาวอโศกมีอุดมคติ มีแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่เน้นการพึ่งตนเองและการอยู่อย่างพอเพียง เราจะเห็นว่าการสร้างที่อยู่อาศัย บ้านเรือนของชาวอโศก ซึ่งพบได้ทั่วไปในพุทธสถานทั่วประเทศ จะมีขนาดไม่ใหญ่มาก สิ่งที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์เทคโนโลยีทุกอย่างเป็นของใช้ของกลางที่ใช้ร่วมกัน ในชุมชน การบริโภคสิ่งของร่วมกันเท่าที่จำเป็นและสำคัญต่อชีวิตนี้ ก็เป็นการฝึกเรื่องการบริโภค การกิน อยู่เป็น ชาวอโศกจึงได้เรียนรู้การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ไม่สะสม ไม่กอบโกย เลือกรับปัจจัย 4 ที่สำคัญกับชีวิตอย่างพอเพียงเท่านั้น และรูปแบบการเรียนรู้เอง ก็เป็นรูปแบบเดียวกันที่ชาวอโศกนำไปใช้ในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก ให้นักเรียนได้เรียนรู้การอยู่แบบพึ่งตนเองได้ การดำรงชีวิตด้วยปัจจัย 4 อย่างพอเพียง และการเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือ สร้างสรรค์ พัฒนาสังคม ตามกำลังความสามารถ โดยใช้สนามชีวิตของชุมชนอโศกเป็นห้องเรียนรู้ ให้กับนักเรียน และใช้บุคลากรที่มีอยู่ในชุมชนทำหน้าที่เป็นครูที่ดูแล อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ให้อบรมและดูแลนักเรียนด้วยความสัมพันธ์ที่ชาวอโศกสร้างให้เกิดขึ้นด้วยต้องการให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ก็คือให้จริงใจและรักทุกคนในชุมชนเสมือนหนึ่งเป็นญาติพี่น้องกัน

สิ่งที่ช่วยขับเคลื่อนให้รูปแบบการศึกษาของทั้งโรงเรียนและชุมชนประสบความสำเร็จได้นั้น เกิดจากความสัมพันธ์ในชุมชนที่เข้มแข็งและเหนียวแน่น การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ทุกคนในชุมชนเคารพในระเบียบ ข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัด การเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้ทำงานในชุมชนตามที่ตนสนใจ เพื่อที่จะสามารถใช้ความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกก็ตัดสิน พิจารณาร่วมกันด้วยการประชุม การประชุมถือเป็นวิถีการเรียนรู้ที่ฝึกให้สมาชิกรู้จักรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดและประสบการณ์ร่วมกัน และที่สำคัญเป็นการฝึกการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข รูปแบบการใช้ชีวิตของชุมชนในเรื่องนี้ ก็มาเป็นการเรียนรู้และพัฒนาให้นักเรียนด้วยกระบวนการกลุ่ม ที่มีลักษณะเด่นอยู่ที่ การชี้ชุมชนทรัพย์(การกล่าวแนะนำตักเตือนชี้แนะในข้อบกพร่องที่ควรพัฒนา) เมื่อเกิดจังหวะของการดำเนินชีวิตที่ซัดขึ้นหรือไม่พอใจ กระบวนการกลุ่มจึงก็เป็นวิธีหนึ่งในกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะนิสัย และพฤติกรรม ตลอดจนการพัฒนาด้านจริยธรรม คุณธรรม แม้ในสภาพปกติก็สามารถทำกระบวนการกลุ่มเมื่อต้องการพัฒนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เกิดขึ้น การทำกระบวนการกลุ่มจึงเป็นวิธีหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นกับสมาชิกที่อยู่ร่วมกันได้

การที่นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับชุมชนตลอดทั้งวัน ทำให้ การศึกษาเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมตลอดจน ความเชื่อของชุมชนเป็นอย่างไร ก็จะถ่ายทอดให้กับนักเรียนเช่นนั้น ด้วยการค่อยๆ ซึมซับจากการ ได้เรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมต่างๆ หรือการใช้ชีวิตร่วมกันกับชาวชุมชน ชุมชนสันติ อโศกจึงเป็นตัวอย่างชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของสมาชิกในชุมชน

ประเด็นอยู่ที่ว่า การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งหรือการพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพได้นั้น การศึกษากับการพัฒนาชุมชนไม่ควรแยกส่วนปฏิบัติ ชุมชนและโรงเรียนหรือการศึกษาและการ พัฒนาควรเป็นสิ่งที่ทำควบคู่กันไป ชุมชนสันติอโศกเป็นชุมชนตัวอย่างที่มีความเข้มแข็งและ พึ่งตนเองได้ จึงมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกให้ เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ ขณะเดียวกันชุมชนอโศกก็ต้องรักษาความเข้มแข็งของชุมชนไว้ ด้วยการศึกษ และเพื่อให้การศึกษาของชาวชุมชนอโศก และการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและต่อเนื่อง การศึกษาของชาวอโศกจึงเป็นการเรียนรู้จาก การดำรงชีวิตประจำวัน จากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การเรียนรู้จึงเกิดในทุกขณะของการใช้ชีวิต กล่าวได้ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษ

หลักการศึกษทางพุทธศาสนาถือว่า การพัฒนาตนเองเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกของการ พัฒนา เพื่อการพัฒนา ชุมชนสันติอโศกเป็นชุมชนที่เริ่มพัฒนาที่ตัวเอง ตามหลักแนวคิดทางพุทธ ศาสนาที่สมณะโพธิรักษ์เป็นผู้นำ และชาวอโศกก็ใช้หลักการเดียวกันนี้ในการพัฒนานักเรียนใน โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

ในเมื่อการศึกษาของชาวอโศกคือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชน ดังนั้นสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน จึงเป็นแหล่งเรียนรู้เป็นห้องเรียนชีวิตขนาดใหญ่ที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ทั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม การที่ห้องเรียนมีขนาดกว้างใหญ่ ส่งผล บทบาทครูและสถานศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงไป จากการเป็นผู้ให้ความรู้เป็นผู้เรียนรู้ร่วมกัน เป็น ผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นแบบไม่มีขอบเขต ทุกพื้นที่ทุกตารางใน พื้นโลกหรือแม้จะออกไปสู่อวกาศและเอกภพ ล้วนเป็นห้องเรียนของนักเรียน

ประเด็นที่น่าพิจารณากัน ก็คือ การที่ชาวอโศกได้จัดสภาพการเรียนรู้โดยเปิดกว้าง ห้องเรียนสี่เหลี่ยมเป็นห้องเรียนชุมชน จะเป็นการปลูกฝังและให้นักเรียนได้เรียนรู้เพียงแค

ความสัมพันธ์ในชุมชนหรือไม่ สิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้ในชุมชน จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาชีวิตในสังคมอื่นหรือไม่

จากตัวอย่างการศึกษาของชาวอโศกที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ที่สำคัญในการพัฒนา นักเรียน การจัดการศึกษาบนพื้นฐานของชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนที่นักเรียนอยู่อาศัย น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าจะพัฒนาทักษะชีวิต การอยู่ร่วมกัน ทักษะการทำงาน การประกอบอาชีพแล้ว ยังเป็นการอบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาจิตใจ และสุขภาพทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้น จากการได้เรียนรู้และตระหนักในคุณค่าและความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง จากการได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม

2. วิธีการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณพร้อม ๆ กับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม

จากการศึกษาในเรื่องกระบวนการสอนตามแนววิถีพุทธของทั้งสองโรงเรียนพบว่า การจัดการกิจกรรมพื้นฐานชีวิตและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ล้วนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณ ความแตกต่างที่พบอย่างเด่นชัดของการนำวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนคือ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตอโศกจะมีความเด่นชัดในเรื่องการจัดการกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ส่วนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางคือในเรื่องการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

การพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธทั้งสองโรงเรียน มีส่วนมาจากการได้รับการศึกษาจากการทำกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น ลักษณะจิตวิญญาณที่เกิดจากการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของสิ่งแวดล้อมรอบตัวของทั้งสองโรงเรียนจึงมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน แต่นักเรียนทั้งสองโรงเรียนที่ได้รับการศึกษาแนวพุทธก็ได้เดินอยู่ในเส้นทางของการพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณเช่นเดียวกัน เส้นทางแห่งนี้มีทั้งส่วนที่โรงเรียนซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในการให้การศึกษาค้นคว้าให้นักเรียนเป็นผู้จัดสภาพและการเรียนรู้ที่จะเอื้อให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ขณะที่พื้นฐานชีวิตและกิจกรรมนอกห้องเรียน นอกโรงเรียนที่นักเรียนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัย ก็เป็นส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณแนวทางการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธจึงกำหนดกรอบด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม การจัดการกิจกรรม

พื้นฐานชีวิตและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ เพื่อที่จะสามารถควบคุมและเลือกสรรปัจจัยที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณให้มากที่สุด

การนำวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางไม่ได้แยกสอนหรือเน้นในเรื่องพุทธธรรมอย่างเด่นชัดเหมือนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกที่แยกเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรม โดยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเรื่องศีลเป็นฐานสำคัญผ่านการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมตามฐานงาน การนำวิถีพุทธสู่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเป็นลักษณะของการบูรณาการและสอดแทรกอยู่ในทุกกิจกรรมของการเรียนรู้

การจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีเนื้อหาวิชาเป็นตัวตั้งแล้วนำวิถีพุทธมาเป็นส่วนที่ช่วยในการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาด้านคุณธรรม จิตใจประเพณีวัฒนธรรมไทย เพราะต้องการให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นชาวพุทธ รูปแบบวิถีพุทธจึงมีลักษณะผสมผสานรวมกันกับหลักการในการจัดการศึกษาแต่เดิม เนื้อหาความเข้มข้นของวิถีพุทธในโรงเรียนทั้งระบบจึงยังคงน้อยกว่าโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกในแง่ที่ว่าโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกได้นำหลักธรรมคำสอนตามแนวพุทธมาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา โดยโรงเรียนได้กำหนดเกณฑ์ในการจัดการประเมินผลในด้านคุณธรรม ศีลธรรมถึง 45 % และการเรียนรู้จากการทำงานซึ่งเป็นสื่อสำคัญของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมศีลธรรม 35 % รวมเข้าเป้าหมายในการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรม ซึ่งเป็นแนวทางของการพัฒนาด้านความประพฤติและด้านจิตใจจึงสูงถึง 80% ขณะที่นักเรียนจะได้เรียนเนื้อหาวิชาการเพียง 20 % ของการจัดการศึกษาทั้งหมด

สิ่งที่ยังเป็นประเด็นถกเถียงของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก คือ ไม่สามารถบูรณาการวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนในเนื้อหาวิชาการได้ สาเหตุหนึ่งอาจเพราะการที่ชาวอโศกหรือคณะครูและบุคลากรทางการศึกษาสันติอโศกไม่เน้นเนื้อหาวิชาการ และมั่นใจว่าการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมตามฐานงานในชีวิตประจำวันก็เป็นวิธีการในการสร้างเสริมและพัฒนาศีลธรรม คุณธรรมได้ เพราะฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องหาวิธีในบูรณาการพุทธธรรมสู่สาระการเรียนรู้ และด้วยความเชื่อลึกๆของชาวอโศกเองที่ว่า ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาวิชาการพื้นฐานเพียงเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวได้ และเห็นว่าลักษณะเนื้อหาวิชาการไม่คู่จะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม การจัดการศึกษาเรื่องคุณธรรมและศีลธรรมจึงได้แยกออกมาต่างหากไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาการใน 8 สาระ เหตุผลที่น่าจะเป็นไปได้อีกเรื่องหนึ่งคือ คณะครูที่มาสอนเป็นอาสาสมัครมาสอน เป็นไปได้ว่าอาจไม่มีโอกาสที่จะมาวางแผนใน

เรื่องการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน ต่างคนต่างสอนตามความถนัดของตน เพราะวัตถุประสงค์ของการมาสอนคือ เพื่อให้ความรู้ในเนื้อหาวิชาการตามหลักสูตร เพราะขาดแคลนครูที่มีความรู้ความสามารถในศาสตร์เฉพาะในกลุ่มสาระทั้ง 8 ซึ่งต่างจากโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง ที่พยายามบูรณาการพุทธธรรมสู่ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทำให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนกลุ่มสาระทั้ง 8 ที่มีทั้งการบูรณาการและการสอดแทรกวิถีพุทธสู่บทเรียนที่น่าสนใจ ในรูปแบบที่หลากหลายตามลักษณะธรรมชาติของแต่ละกลุ่มสาระ

การบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนของทั้งสองมีความแตกต่างกันเพราะลักษณะเฉพาะและจุดเน้นของแต่ละโรงเรียน นับตั้งแต่จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย ตลอดจนแนวทางการจัดการศึกษาของทั้งสองโรงเรียน กล่าวคือ การที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวคิดการศึกษาทางเลือกซึ่งเน้นการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง มีการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นตัวตั้ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากครอบครัวและชุมชน ซึ่งต่างจากการศึกษาของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางที่จัดการศึกษาตามแนวคิดการพัฒนากระแสหลักที่เน้นเรียนเนื้อหาความรู้ ใช้วิชาหลักสูตรเป็นตัวตั้ง มีการเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน มากกว่าการมีปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในการศึกษาและการเรียนรู้ กับครอบครัวและชุมชนน้อยกว่าโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก โดยรูปแบบการเรียนรู้ส่วนใหญ่คือการมีความพยายามบูรณาการพุทธธรรมสู่กลุ่มสาระวิชาทั้ง 8 สาระ ซึ่งนอกจากจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ทั้ง 8 สาระแล้ว ยังต้องอาศัยความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนและการปฏิบัติในทางพุทธศาสนาด้วย

จากการลงพื้นที่ศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ : มัธยมวัดบึงทองหลางพบว่า มีทั้งครูที่เข้าใจและสามารถบูรณาการวิถีพุทธเข้ากับเนื้อหาสาระได้อย่างเป็นธรรมชาติ ตามวิถีวัฒนธรรมชีวิตของไทย กับครูที่ไม่มีความเข้าใจและไม่รู้ว่าจะบูรณาการความรู้ในศาสตร์ของตนเข้ากับพุทธศาสนาได้อย่างไร ความแตกต่างที่เกิดจากพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจหรือการได้สัมผัสประสบการณ์เกี่ยวกับวิถีพุทธ วิถีธรรม และวิถีไทยมากนักในอดีต จากครอบครัวหรือชุมชนที่ครูแต่ละท่านได้ใช้ชีวิตจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และเป็นครู พื้นฐานด้านวิถีพุทธวิถีธรรมและวิถีไทยนี้เองเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสร้างความตระหนักในคุณค่าของวิถีธรรม วิถีไทย ที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต และการบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนและกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม การบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนจึงเป็นภาระหน้าที่หลักของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางในความพยายามทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในแต่ละกลุ่มสาระวิชา ทั้ง 8 สาระ

การบูรณาการวิถีพุทธสู่กิจกรรมพื้นฐานของชีวิตของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางเน้นที่ การทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน และการปลูกฝังและสร้างความรู้ความเข้าใจในคุณค่า และประโยชน์ ของการเรียนรู้วิถีพุทธ วิถีวัฒนธรรมไทยจากกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ซึ่งลดน้อยลงตามกาลเวลาและ ปัจจัยต่างๆ การได้ทำกิจกรรมพื้นฐานชีวิตทำให้นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีและความเป็น วิถีพุทธของไทย ในอดีต ขณะเดียวกันก็เป็นการฟื้นฟูความเป็นไทย กลับคืนสู่สังคมไทยอีกครั้ง การพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณหรือการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักใน คุณค่าของวิถีพุทธ วิถีธรรมและวิถีไทย จากกิจกรรมพื้นฐานชีวิตของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง จึงมีความเป็นองค์รวมที่มีความแตกต่างจากโรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศก คือ โรงเรียนมัธยมวัด บึงทองหลางเน้นการเรียนรู้เพื่อปรับตัวหรือประพฤติปฏิบัติตนในหนทางที่เหมาะสมตามที่สังคม กำหนดซึ่งออกมาในรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณี กติกาหรือวิถีชีวิตในสังคมไทย เป็นการเรียนรู้ ในรูปแบบกระบวนการขัดเกลาทางสังคม(socialization)เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ สุข เช่นเดียวกับโรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศก แต่ความแตกต่างอยู่ที่ การบูรณาการพุทธธรรม อย่างเป็นองค์รวมจะเด่นชัดในกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ในรูปแบบการอยู่อย่างเรียบง่าย มีชีวิตที่ พอเพียง ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สวนกระแสการดำเนินชีวิตของสังคมส่วนใหญ่ การมี ปฏิสัมพันธ์หรือการร่วมกิจกรรมพื้นฐานชีวิต นอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต อยู่อย่างปกติสุข และสามารถสร้างสรรค์สังคมได้แล้ว ยังเน้นที่การพัฒนาจากภายใน (internalization) การพัฒนาที่ตนเองเป็นเบื้องต้น การขัดเกลานิสัย ความเคยชินที่ไม่ดี ตาม แนวทางการฝึกตนของผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อการหลุดพ้น เช่น นักบวชในพุทธศาสนาทั้งหลาย เพราะฉะนั้นในทุกกิจกรรมพื้นฐานชีวิตของนักเรียนสามัญศึกษาสันติอโศกจึงเป็นการขัดเกลาจาก ภายใน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในให้เข้าสู่ความละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น ดังนั้น รูปแบบการเรียนรู้หรือการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมพื้นฐานชีวิตจึงเป็นสิ่งที่โรงเรียน สมัยสามัญศึกษาสันติอโศกให้ความสำคัญมากกว่าการเรียนรู้และพัฒนาด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และแน่นอนว่าโรงเรียนสามัญศึกษาสันติอโศกสามารถบูรณา การพุทธธรรมสู่กิจกรรมพื้นฐานชีวิตได้อย่างกลมกลืนเป็นธรรมชาติด้วยการให้นักเรียนได้เรียนรู้ จากการมีส่วนร่วมและการทำกิจกรรมจากกิจวัตรประจำวันและกิจกรรมตามวิถีประเพณี วัฒนธรรมของชาวอโศก

การที่นักเรียนได้เรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับชาวอโศกและการบริหารจัดการ สิ่งแวดล้อม ที่ทำให้เกิดความผูกพัน และสายใยของจิตวิญญาณ ด้วยเหตุนี้ทั้งกระบวนการเรียนรู้ ทั้งที่เกิดขึ้นจากการขัดเกลาทางสังคม(socialization) และการพัฒนาจากภายใน(internalization)

ล้วนเป็นวิธีที่สามารถพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณได้เช่นกัน แต่ผลที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ก็เพราะด้วยรูปแบบและจุดเน้นที่ต่างกันแม้จะใช้วิธีการเดียวกัน คือ การเรียนรู้และพัฒนาผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน

การพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง เป็นความพยายามสร้างและพัฒนาให้นักเรียนอยู่สังคมได้ปกติสุข ด้วยการให้นักเรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย ได้ซึมซับความเป็นวิถีพุทธจากการทำกิจกรรมต่างๆ และกิจกรรมวันสำคัญของไทย เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและตระหนักถึงความเป็นไทย การจัดการศึกษาดังกล่าวช่วยสร้างสายใยแห่งจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นได้จริง แต่เป็นความสัมพันธ์หรือสายใยแห่งจิตวิญญาณในสังคมที่ยังขาดความเข้มแข็ง และความแข็งแรงพอที่จะโอบอุ้มสังคมให้พ้นกับวิกฤตหรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น แม้นักเรียนส่วนใหญ่จะอยู่รอดปลอดภัยจากสิ่งเสพติด อบายมุข อาชญากรรมและปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ เพราะการดูแลอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิดของครู แต่เมื่อจบการศึกษาออกจากโรงเรียนไปสู่สังคมภายนอกซึ่งสภาพวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย สภาพปัญหาที่มากมาย และปรากฏอยู่ทุกวัน โอกาสที่จะมีคนดูแลอย่างใกล้ชิดไม่ว่าจะเป็นจากสถาบันการศึกษาหรือสถาบันครอบครัวก็ลดน้อยลงเมื่อนักเรียนเติบโตขึ้น หากนักเรียนไม่ได้รับการฝึกให้รู้จักคิดแยกแยะสิ่งดีไม่ดี สิ่งควรไม่ควร หรือได้รับการฝึกในเรื่องนี้มากพอ ก็จะทำให้ทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อตนเองและสังคมได้ ขณะที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติโคกได้สร้างความหนาแน่นของสายใยแห่งจิตวิญญาณจาก 2 วิธีคือ การเรียนรู้และการฝึกตัวด้านศีลผ่านการดำเนินชีวิตประจำวันและผ่านการเรียนรู้จากการทำงาน เพราะฉะนั้นในแต่ละวันนักเรียนจะได้พัฒนาและเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวันด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง อีกทั้งการฝึกหัดเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายที่ผูกพันกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ก็เป็นการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้นสภาวะจิตใจที่ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายและต่อเนื่องภายใต้การกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดของสมาชิกทุกคนในชุมชนจึงเป็นพลังในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนและชุมชน ทำให้เป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และปลอดภัยจากอบายมุขและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้

การเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงาน การประกอบอาชีพของนักเรียนสัมมาสิกขาสันติโคก ก่อให้เกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม มากกว่าการเรียนรู้ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับเนื้อหาวิชาการหรือปฏิสัมพันธ์ภายในห้องเรียน เพราะการได้ปฏิสัมพันธ์กับสภาพการดำเนินชีวิต ที่มีความแตกต่างหลากหลายเป็นเสมือนห้องเรียนหลายๆ ห้อง หลายๆ แบบที่ซ่อนอยู่ในห้องเรียนห้องใหญ่ ซึ่งหมายถึงโลก การเรียนรู้ผ่านห้องเรียนหลาย

ห้องหลายชั้นย่อมทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย และทำให้เกิดสายใยแห่งจิตวิญญาณที่แน่นแฟ้นมากขึ้น

ความพยายามในการบูรณาการวิถีพุทธสู่เนื้อหาสาระทั้ง 8 กลุ่มสาระ สามารถเป็นวิธีหนึ่งในการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรม หรือสุขภาวะทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนได้มากน้อยเพียงไรนั้น ต้องมองที่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการนำวิถีพุทธเข้าสู่ทุกระบบในโรงเรียน ในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ และได้สัมผัสกับวิถีวัฒนธรรมประเพณีไทย ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรม หรือปลูกฝังความเป็นวิถีพุทธ วิถีธรรมสู่ นักเรียน นั้นหมายความว่าจุดมุ่งหมายของการบูรณาการหรือสอดแทรกวิถีพุทธสู่การเรียนการสอน เนื้อหากลุ่มสาระวิชาว่าจะยังไม่ถึงจุดหลักสำคัญของการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ การจัดการเรียนการสอนยังคงเน้นเนื้อหาวิชาการเป็นตัวตั้ง ยังเป็นการเรียนรู้ในเชิงนามธรรมมากกว่าการลงมือปฏิบัติ มีเพียง 2 - 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีลักษณะเนื้อหาวิชาที่เน้นการปฏิบัติมากกว่า ทฤษฎี เช่น กลุ่มสาระศิลปะ กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี และกลุ่มสาระสุขศึกษาพลศึกษา ที่ทำให้เห็นภาพของการบูรณาการวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนที่มีชีวิตและสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริง

ความแตกต่างที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ เมื่อนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางหรือโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวการพัฒนากระแสหลักทั่วไป พบว่าบุคคลที่จะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนความเป็นวิถีพุทธ คือ ครู - อาจารย์ ผู้บริหารสถานศึกษา ที่จะเป็นผู้นำและเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างหลากหลายให้นักเรียนได้เรียนรู้ ร่วมกันภายในโรงเรียนและมีกิจกรรมบางส่วนที่ได้เรียนรู้ในห้องเรียนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและวัด การเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์จึงเป็นวงแคบ ซึ่งต่างจากโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภที่ทั้งครู ครอบครั้ว ชาวอโศก ตลอดจนนักบวชชาวอโศก ต่างมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จึงทำให้นักเรียนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีความแตกต่างหลากหลายในชุมชน รวมถึงบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ชาวอโศกที่ทำการติดต่อซื้อขาย และทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ครูจึงไม่ได้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษาของนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภแต่เพียงผู้เดียว แต่หมายถึงการที่ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่ทับซ้อนนี้เอง ก่อให้เกิดสายใยแห่งจิตวิญญาณ ก่อให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณที่เข้มแข็ง นำไปสู่ชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งต่อไป

ประเด็นที่น่าสนใจ จากเรื่องการศึกษา ก็คือ การจะสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้นั้น ครูผู้สอนจะต้องสามารถนำทาง หรือชี้แนะเส้นทางให้กับนักเรียนได้ ซึ่งหมายความว่า ครูต้องผ่านการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่เส้นทางสุขภาวะทางจิตวิญญาณให้ได้ กรอบแนวคิดในการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธจึงกำหนด ปัจจัยที่ควรจัดขึ้นเพื่อส่งการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งได้แก่ การพัฒนาบุคลากร และการเกื้อกูลสัมพันธ์วัดชุมชน และสิ่งแวดล้อม

บุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียน จึงต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในหลักการและแนวปฏิบัติที่จะไปสู่การพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้ ครูจึงเป็นเหมือนผู้นำทางจิตวิญญาณให้กับนักเรียน ครูจึงปฏิบัติตัวให้เกิดการพัฒนาหรือให้อยู่ในเส้นทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณให้ได้ก่อน การพัฒนาทางด้านการคิด ความคิดความเข้าใจ หรือความเห็นที่ถูกต้อง จึงเป็นเครื่องมือหลักสำคัญที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวบุคลากรทางการศึกษาเสียก่อน จึงจะสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ความคิดและความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับนักเรียนในฐานะที่เป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากปัจจัยภายนอกได้ ครูหรือบุคลากรทางการศึกษาจึงเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญที่จะช่วยสนับสนุนหรือส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้

การนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางและโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโกศกทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนมากขึ้นจากการได้มีปฏิสัมพันธ์และการทำกิจกรรมร่วมกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การทำกิจกรรมหรือการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณที่ดีไม่ได้ หากไม่มีการอบรมดูแลหรือให้คำแนะนำ หรือเป็นผู้ชี้ให้เห็นประโยชน์และคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการร่วมกิจกรรม เพราะการเรียนรู้ที่พัฒนาทางด้านปัญญาได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนเกื้อกูล ซึ่งได้แก่ปัจจัยภายนอกและภายใน (พระธรรมปิฎก, 2543:16 -17) ปัจจัยภายนอกในที่คือกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งเป็นเหมือนสื่อสำคัญที่จะช่วยพัฒนานักเรียนให้เกิดสุขภาวะในด้านต่างๆ การจัดสภาพภายนอกทั้งที่เป็นด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม บรรยากาศที่เหมาะสมหรืออาจเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้ทำกิจกรรม ได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนและสิ่งแวดล้อม

3. นักเรียนที่ได้มีโอกาสเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูตามแนวพุทธ ก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม เกิดความตระหนักและความเข้าใจถึงคุณค่าของความสัมพันธ์ เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง อันเป็นหนทางหนึ่งที่จะพัฒนาไปสู่สุขภาวะทางจิตวิญญาณได้

จากการศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ พบว่า ปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรมในตัวนักเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก เพราะโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศกจัดการศึกษาตามแนววิถิพุทธแต่เริ่มแรก และจัดการศึกษาโดยอาศัยหลักธรรมของพระพุทธศาสนามานาน ต่างจากโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางที่เพิ่งนำวิถิพุทธเข้าสู่การศึกษาในโรงเรียนอย่างจริงจังเพียง 2 – 3 ปีที่ผ่านมา จากผลการศึกษาพบว่านักเรียนทั้งสองโรงเรียนเกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยลักษณะที่แสดงถึงการมีสุขภาวะจิตวิญญาณของนักเรียน นั้นเกิดจากการให้การศึกษาทั้งในรูปแบบปกติที่โรงเรียนดำเนินการมานาน และการนำวิถิพุทธสู่การจัดการศึกษาของนักเรียน แนวทางการนำวิถิพุทธสู่โรงเรียนด้านการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณทั้งในด้านการได้รับการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของชีวิต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข แนวทางสอดแทรกและบูรณาการวิถิพุทธที่เห็นเด่นชัดว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อโรงเรียนเข้าสู่โครงการโรงเรียนวิถิพุทธคือ การบูรณาการสอดแทรกวิถิพุทธลงสู่การเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการ / วิธีการสอน และในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ซึ่งมีมากกว่าโรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

การสอดแทรกและบูรณาการพุทธธรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางมีความตั้งใจจริงในการนำวิถิพุทธเข้าสู่โรงเรียนทั้งระบบ ถ้าหากวิเคราะห์แนวทางการดำเนินการวิถิพุทธทั้ง 5 ด้าน อันได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ และด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม พบว่าด้านการนำวิถิพุทธสู่การเรียนการสอนน่าจะเป็นวิธีการที่ยากที่สุด เพราะรูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนจะมีการลงมือปฏิบัติหรือการมีปฏิสัมพันธ์ต่อคนและสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าทุกด้าน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการซึมซับในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมจึงยากกว่า การได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การที่จะนำพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ทางศาสตร์วิชาการความรู้ในกลุ่มสาระทั้ง 8 ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์แนวพุทธ จึงจะสามารถประยุกต์พุทธธรรมสู่การเรียนการสอนได้อย่างสัมพันธ์กลมกลืนกับวิถีชีวิตจริง ทั้งนี้ประเด็นที่น่าสนใจคือ ครูส่วนหนึ่งในโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางไม่เข้าใจและไม่รู้ว่าจะสามารถบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนได้อย่างไร ต่างกับครูที่มีความเข้าใจในพุทธศาสนาซึ่งอาจเกิดจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตามความสนใจ หรือเป็นเพราะได้รับการบ่มเพาะกล่อมเกลามาจากสภาพพื้นฐานครอบครัวที่ดำเนินชีวิตตามแนววิถิพุทธ ตัวอย่างการบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนการสอนที่น่าสนใจ และแสดงให้เห็นว่าวิถิพุทธสามารถ

สอดแทรกได้ในทุกเรื่อง ได้แก่ การจับคู่ตัวเลขโดด 0 - 9 กับหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่มีองค์ประกอบย่อยเท่ากับจำนวนเลขโดดแต่ละตัว วิธีการนี้สามารถประยุกต์ให้เกิดความจำในหลักธรรมคำสอนรวมถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีพุทธ เป็นการโยงสาระวิชาความรู้ให้สัมพันธ์กับพุทธศาสนาได้ และขณะเดียวกันก็เป็นวิธีการฝึกสติ ให้ระลึกถึงพุทธศาสนาในทุกกระบวนการของชีวิต

ความพยายามเชื่อมโยงสิ่งที่อยู่รอบตัวเข้ากับวิถีพุทธ ทำให้เกิดประเด็นว่า ไม่ว่าเรื่องใดที่เกี่ยวข้องกับชีวิต จะเกี่ยวข้องกับวิถีพุทธทุกเรื่อง ขึ้นอยู่กับว่าครูผู้สอนจะเข้าใจธรรมชาติพื้นฐานของพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด สิ่งนี้เองที่เป็นอุปสรรคให้กิจกรรมวิถีพุทธไม่เกิดชัดเจน การที่พื้นฐานความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาของสังคมไทยลดน้อยลงก็ส่งผลให้นักเรียนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ประสบการณ์ทางวิถีพุทธน้อย ทำให้เขาเกิดความเข้าใจว่า วิถีพุทธเป็นเรื่องที่ห่างจากวิถีชีวิตจริง วิถีพุทธไม่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ อย่างที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คนหนึ่ง(3 สิงหาคม 2547)เล่าให้ฟังว่า

“การแก้ปัญหาส่วนมากคงไม่เกี่ยวกับการเอาวิถีพุทธมาใช้ แต่ว่าเป็นการใช้ความคิดของตัวเองมากกว่า คิดว่ามันเป็นทางที่ดี หรือไม่ก็ไปปรึกษาอาจารย์อาจารย์ก็ว่าทำแบบนี้ดีกว่านะ นำวิถีพุทธมาใช้คงไม่มีใครเอาวิถีพุทธมาใช้หรอก..จิตเขาคงกระเจิดกระเจิงไปแล้ว ตรงนั้น ถ้าเขามีปัญหาเขาคงอยู่คนเดียวไม่ได้...บางทีบางคนก็ปรึกษาเพื่อน แต่เพื่อนก็ต้องให้คำปรึกษาที่ดีเหมือนกัน บางคนมีปัญหาขนาดจะฆ่าตัวตายก็มี...แต่ยังไม่ทันฆ่า โห! เราก็ hurt มาก ถ้าเกิดพุงนี้ไม่มาโรงเรียน จะแบบจะโกรธ จะไม่ไปอะไรด้วย ส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนช่วยกันแก้ “

หากวิเคราะห์จากคำพูดของนักเรียนแล้วจะพบว่า นักเรียนมีความเข้าใจในพุทธศาสนาหรือวิถีพุทธว่าเป็นองค์ความรู้หนึ่งที่จะเลือกใช้เมื่อต้องการความสงบ มีสมาธิ แต่ไม่เข้าใจว่าการคิดอย่างมีเหตุมีผล การตัดสินใจหรือพิจารณาโดยแยกกายหรือโยนิโสมนสิการ ก็เป็นวิถีพุทธ หรือการที่เพื่อนช่วยแก้ปัญหาก็เป็นเรื่องของกัลยาณมิตร ครูจึงต้องเป็นผู้กำกับดูแลและอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นให้ถูกต้องชัดเจน มองให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ไม่มองอะไรแบบแยกส่วน ดังนั้นหลักการสำคัญในการบูรณาการสอดแทรกวิถีพุทธสู่การเรียนการสอนคือ พยายามเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวันให้ได้ พยายามหาความสัมพันธ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างวิถีพุทธซึ่งเป็นแนวคิดทางพุทธศาสนากับวิถีชีวิตประจำวันซึ่งเป็นแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนา

ขณะที่ผลการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภปรากฏชัดจากกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต นักเรียนจะได้เรียนรู้การปรับตัวเพื่อการ

อยู่ร่วมกัน การปฏิบัติหน้าที่การทำงานและความรับผิดชอบอย่างเต็มกำลังความสามารถ การได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนและสิ่งแวดล้อมในการทำกิจกรรมต่างๆยังช่วยให้นักเรียนเกิดการพัฒนาคูณธรรม จริยธรรม ไปพร้อมกับการทำกิจกรรม เช่น ฝึกความอดทน เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเฉพาะเรื่องศีล ซึ่งโรงเรียนได้ใช้เป็นฐานในการเรียนรู้สิ่งต่างๆในชีวิตประจำวัน

ผลที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางแม้จะไม่สามารถชี้เฉพาะได้เพราะโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย แต่ผลการศึกษาก็ทำให้ทราบว่า แท้จริงแล้วความเป็นวิถีพุทธมีมาแต่เดิมหรือเป็นเรื่องปกติ แต่เพราะขาดความใส่ใจ และขาดความคิดแบบเชื่อมโยง ทำให้มองไม่เห็นว่ามีวิถีพุทธแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของสังคมไทยมานานนับแต่พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นในโลก

จากประเด็นอภิปรายทั้ง 3 ข้อ แสดงให้เห็นว่า การศึกษาตามแนวพุทธของทั้ง 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโสภ ที่อาศัยหลักการแนวคิดทางการศึกษาเลือกในการจัดการศึกษาและโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลางที่อาศัยหลักการแนวคิดการศึกษาในกระแสหลักในการจัดการศึกษา การศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นจุดเหมือนและจุดต่าง ข้อเด่นและข้อด้อยของสภาพจริงในการนำวิถีพุทธเข้าสู่การจัดการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งมีทั้งภาพชัดเจนของวิถีพุทธที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนและภาพที่ยังดูขุ่นมัว ที่รอวันเวลา ประสบการณ์และความสามารถของคนในการที่จะขจัดอุปสรรคให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น สิ่งที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ ได้เห็นตัวอย่างความสำเร็จและความพยายามในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธทั้งสองโรงเรียนที่มีทั้งความเหมือนและความต่าง อันจะเป็นการจุดประกายความคิดในการแสวงหาแนวทางการศึกษาที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์พร้อมในสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน

ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

1. แนวคิดหลักที่ควรใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณคือ การลงมือปฏิบัติจริง เพราะจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และเกิดปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการจัดการศึกษาควรให้นักเรียนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวให้มากที่สุด ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้หากได้แทรกหลักสูตร หรือแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจะเอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนได้

2. ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของนักเรียนให้เกิดขึ้น ครูจึงเป็นบุคคลแรกที่ต้องทำความเข้าใจในการปฏิบัติตนตามแนววิถีพุทธ เพื่อสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นในตัวก่อนที่จะเป็นผู้ชี้ทางหรือสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน ครูจึงต้องพัฒนาตัวเองให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน ด้วยการฝึกอบรมครูให้เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าจากการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ

3. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณควรอาศัยความร่วมมือและร่วมมือจากชุมชน และวัด ให้หลายฝ่ายในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพราะการดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธควรทำเป็นองค์รวม ในการนำชุมชนมาเป็นทรัพยากรบุคคลและแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

4. โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโครงการพัฒนาด้านการศึกษาที่เพิ่งเริ่มต้น อาจทำให้ไม่เห็นแนวทางที่ชัดเจนในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ แต่ทำให้เห็นรูปแบบการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียนในรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ และการปรับให้เข้ากับสภาพของโรงเรียน ซึ่งก็มีส่วนสัมพันธ์กับธรรมชาติของหลักธรรมและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญอยู่ที่การลงมือปฏิบัติจริงตามหนทางที่ถูกต้อง

5. สำหรับโรงเรียนที่จะนำแนวทางการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธไปใช้ในการพัฒนา นักเรียนโรงเรียนสามารถจัดการศึกษาตามกรอบแนวคิดวิถีพุทธได้ แต่ควรปรับให้สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตของนักเรียน ความต้องการของชุมชน การจัดการศึกษาแนวพุทธจึงสามารถจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาในโรงเรียนได้ โดยการวิถีพุทธเข้าไปเพื่อสร้างเสริมและพัฒนา และนำวิถีวัฒนธรรมชีวิตและประเพณีไทย เพื่อการสืบสานให้คงอยู่คู่วิถีไทย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษารูปแบบการศึกษาทางเลือกอื่นๆ จะทำให้เห็นแนวทางการจัดการศึกษาที่พัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณที่หลากหลาย สามารถมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นหรือบริบทของโรงเรียน ซึ่งจะทำให้แนวคิดทางเลือกก่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างมากขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (วศ.พ.), 2546.

กองบรรณาธิการ. การศึกษาทางเลือก ทางเลือกยังอยู่ไกล. สถานปฎิรูป. 4 46 (มกราคม 2545) : 18 -25.

กองวิจัยทางการศึกษา. กรม. การศึกษาด้านสภาพการจัดการ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน : กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา. รายงานการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 1, 2545.

กิตติกร สุนทรานุรักษ์ . การพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนศิระระอโคก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543.

ชบวน พลตรี. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2537.

คณะทำงานวาระประชาชนเพื่อความเป็นไทย. วาระประชาชนว่าด้วยการศึกษาทางเลือก : ชุดวาระประชาชนเพื่อความเป็นไทยเล่มที่ 14. (อัดสำเนา)

จิรัฐกาล พงศ์ภาคเธียร. การพัฒนารูปแบบโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของนักเรียน . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2545.

จึ้งเซียงฝัวซือ. ระบบสังคมบุญนิยมในศตวรรษที่ 21 ทางเลือกที่ 3 ที่ดีกว่าทุนนิยมและคอมมิวนิสต์. กรุงเทพมหานคร: ฟาอภัย จำกัด, 2543

จุมพล พูลภัทรชีวินและคณะ. การสร้างเสริมสุขภาวะในมิติของจิตวิญญาณ. รายงานโครงการวิจัยและพัฒนานำร่องการสร้างเสริมสุขภาวะในมิติของจิตวิญญาณ , 2546.

ชนิตา รัชพัลเมือง. สังคมวิทยาการศึกษาสาระแห่งแนวคิดและทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.), 2531.

ชนิตา รัชพัลเมือง. พื้นฐานการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ณรงค์ เสงี่ยมประชา. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : พัทธอักษร, 2537.

ณัฐวรรณ คำแสน. ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทการสอนพยาบาลจิตวิญญาณของอาจารย์ ความ

ผาสูกทางจิตวิญญาณของนักศึกษา กับพฤติกรรมการพยาบาลจิตวิญญาณตามการ
รายงาน ของนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนนี กระทรวง
สาธารณสุข .

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. 2540.

ดลพัฒน์ ยศธร. การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์ .

วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย .2542.

ไทวัน.สารัตถะแห่งการศึกษาทางเลือกในวิถีแห่งกษณะมูรติ. สานแสงอรุณ 34(กรกฎาคม-
สิงหาคม 2545):25-28.

นภดล ขวัญชนะภักดี . การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดพระธรรมกาย และพุทธสถานสันติ
อโศก ในการเผยแพร่ศาสนาในหมู่เยาวชนในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2530.

บุญเต็ม พันรอบ. สังคมวิทยา มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร:อมรรการ์พิมพ์,2528.

ประเวศ วะสีและคณะ. สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ. กรุงเทพมหานคร:(ม.ป.ท.),2545.

ประเวศ วะสี. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์
วงศ์,2546.

ประสาน ต่างใจ. จิตวิญญาณในศาสนากับวิทยาศาสตร์ ใน วิทยาศาสตร์จิตวิญญาณ,14-20.

กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2542.

ปราณี ลีตีวัฒนา. สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร:(ม.ป.ท.),2517.

พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์. กรุงเทพมหานคร:สหธรรมมิก
จำกัด,2536.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบวรยาภาคแห่งวิชาการ. พิมพ์ครั้งที่3.

กรุงเทพมหานคร:โครงการจัดพิมพ์คปไฟ,2544.

ประเวศ วะสี. การพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ .สู่สุขภาพะ จากการมีจิตใจสูงทั้งประเทศ.

กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, 2547.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคน ตามแนวธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร:

มูลนิธิพุทธธรรม,2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). รุ่งอรุณของการศึกษา. เบิกฟ้าแห่งการ ที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม,2546.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร:

บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2547.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษาฉบับง่าย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิพุทธธรรม, 2545.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล. พิมพ์ครั้งที่ 3 .

กรุงเทพมหานคร :สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สฟฐ. กระทรวงศึกษาธิการ, 2548.

พระปลัดสมพงษ์ อภิปัญญา. วิญญานคืออะไร. พุทธศาสนา เล่ม 2 . 41 (พฤษภาคม- กรกฎาคม 2546):23-72.

พระอาจารย์วรศักดิ์ วรธัมโม. รอบการศึกษาที่ถูกต้องของการเป็นมนุษย์. สรุปคำบรรยายจากการสัมมนาการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2545 และ 13 มีนาคม 2545 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.

พระไพศาล วิสาโล. พระพุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.), 2546.

พระไพศาล วิสาโล. ศาสนธรรมในยุคแห่งความสับสนวุ่นวาย สาธารณชนจะเผชิญกับความท้าทายนี้ได้อย่างไร. ปาฐกถา. 24 มีนาคม 2546.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, วิชัย วงษ์ใหญ่ และ กล้า ทองขาว. ประมวลสาระชุดวิชา การพัฒนาระบบการสอน : หน่วยที่ 1-4. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2538.

ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรเจอดพร รัตนพันธ์. สู่เส้นทางโรงเรียนวิถีพุทธ. การศึกษาไทย. 3 28 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2546) :18-25.

พจน์ โชคสวัสดิ์ไพศาล . กลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มสันติอโศก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . 2545.

เพชร ภูมิกานันท์ . พุทธศาสนาและเศรษฐกิจ ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นทางเศรษฐกิจของพุทธศาสนิกชน ณ วัดพระธรรมกาย และพุทธสถานสันติอโศก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล . 2533.

พวงเพชร สุรัตกรวิกุล. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์เกษตรศาสตร์, 2541.

ภัทรพร สิริกาญจน. สำนักสันติอโศก:ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย. งานวิจัยจากทุนสนับสนุนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ภุชงค์ ภูมิลบุตร. แนวความคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยา. เชียงใหม่:(ม.ป.ท.), 2528.

คีนการศึกษาแก่ประชาชน. สื่อพลัง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3(กรกฎาคม –กันยายน 2544):3 – 7.

ทางเลือกที่หลากหลาย. สื่อพลัง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3(กรกฎาคม –กันยายน 2544):12-15.

การศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้.บทสัมภาษณ์. สื่อพลัง ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2544):19 – 25.

ยัชวาระ.วิญญาณ ไม่ใช่ผี แต่เป็นสิ่งที่รับรู้และบันดาล.ศาลศานต 2 2(เมษายน – มิถุนายน 2545):180 –189.

ยุทธชัย เฉลิมชัย.การเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนา.สวนแสงอรุณ 41 (กันยายน – ตุลาคม 2546) : 47-79.

วราคม ที่สุกะ.สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน.พิมพ์ครั้งที่3.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2527.

วิชา คลายนาท.สังคมวิทยา.กรุงเทพมหานคร:วัฒนาพานิช,2530.

วิชราภรณ์ เฟ่งจิตต์ . ความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมทางวัตถุกับความพึงพอใจในชีวิต : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้ปฏิบัติศาสนกิจตามแนวสันตืออศิก ผู้เป็นสมาชิกโมสรโรตารี และพนักงานทั่วไปในองค์กรขนาดใหญ่ ในเขตกรุงเทพมหานคร. 2543.

วิจิต นันทสุวรรณและจำนงค์ แรกพิณีจ.บทบาทของชุมชนกับการศึกษา.กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.),2541.

วิไล ตั้งจิตสมคิด.การศึกษาไทย.กรุงเทพมหานคร:โอ เอส พรินติ้ง เฮ้าส์,2539.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา.การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21.ในวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา,การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการปฏิรูปการศึกษา,หน้า 1-11.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2545.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา.การศึกษาทางเลือก:แนวทางที่ทำท่ายในยุคปฏิรูป.ในวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา,การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการปฏิรูปการศึกษา,หน้า 58-78. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2545.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา.การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเสริมสร้างชีวิตที่มีสุขภาวะ. วารสารเศรษฐศาสตร์ 28 3 (มีนาคม-มิถุนายน 2543) :40-47.

ศักดิ์ชาย พุดเพราะ.ชาวอศิก มนุษย์พันธุ์แท้ผู้ทวนกระแสโลก.ศาลศานต 2 5 (เมษายน – มิถุนายน 2546):36 –39.

ศักดิ์ชาย พุดเพราะ.สิกขามาตุหรือนักบวชหญิง ผลผลิตแรกของ”สันตืออศิก”.ศาลศานต 2 5 (เมษายน-มิถุนายน 2546):193-206.

ศักดิ์ชาย พุดเพราะ.มหาจักรีสถูต สุตหลักของ”อศิก”มีสัมมาสมาธิของพระอริยะฯ เป็นแก่นนำ. ศาลศานต 2 5(เมษายน-มิถุนายน 2546):94-103.

สมณะโพธิรักษ์.สัมมาสิกขา.กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิธรรมสันติ,2531.

สันตืออศิก.ชุมชนบุญนิยมสันตืออศิก.พิมพ์ครั้งที่2.กรุงเทพมหานคร:ฟ้าอภัย ,2546.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

สุชาติ จักรพิสุทธ์และคณะ. โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก: ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์
รายงานวิจัย 2546. (อัคราเนนา)

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง . การประยุกต์แนวคิดเรื่องเกมภาษาของวิตเคนสไตน์ในการอธิบายเรื่องของ
ความหมายในภาษาศาสตร์ : ศึกษาเฉพาะกรณีภาษาของสำนักสันตโตโสโก. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2529.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. อุดมการณ์ทางสังคมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของสำนักสันตโต
โสโก . กรุงเทพมหานคร : ฟาอภัย สิทธิพงศ์ศุทธิ์ , 2534.

สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้อัตโนมัติตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญ
สถานการณ์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , 2542.

สุเทพ สุนทรภักดิ์. ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย. เชียงใหม่ : โกลบอลวิชั่น, 2540.

สุรเชา พันธเดช. โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมโสโก การศึกษาเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต. สถานปฏิรูป
(เมษายน 2546): 50-53.

โสริช โพธิ์แก้ว. สรวนนิพนธ์พุทธทาสภิกขุว่าด้วยการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีม
ทอง, 2532.

โสภณ สุภาพงษ์. ความเข้าใจพื้นฐานเรื่องการศึกษา. ใน จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ , ผ่านทางต้นปฏิรูปการ
ศึกษา. หน้า 28-33 . กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง , 2545.

สมบัติ จันทรวงศ์. ชุมชนปฐมโสโก: การศึกษาอุโบสถ. รายงานเบื้องต้นเสนอต่อศูนย์วิจัยคณะ
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2532. (อัคราเนนา)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2549)
กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, 2545.

อัคคี ศรีทราชัยกุล . ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธในกลุ่ม
วัดพระธรรมกาย พุทธสถานสันตโตโสโก และวัดชลประทานรังสฤษดิ์ . วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ . 2530.

อรวรรณ ดวงมังกร. ทรรคนะด้านจิตวิญญาณในสังคมอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
คณะ

พยาบาลศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2545.

ภาษาอังกฤษ

Kenneth C. Wallis and James L. Poulton. INTERNALIZATION The origins and
construction of Internal reality. Hongkong : Graphiccraft Limited, 2001.

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามผู้ปกครองนักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....อายุ.....ปี

เกี่ยวข้องกับนักเรียนในฐานะ.....

อาชีพ.....ระยะเวลาการทำงาน.....ปี

ภูมิลำเนา.....

มีบุตรทั้งหมด.....คน นักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศเป็นคนที่.....

มีบุตรที่กำลังเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ.....คน กำลังศึกษาในระดับ.....

มีบุตรที่เรียนจบจากโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศแล้ว.....คน

มีบุตรที่กำลังเรียนสถาบันทางการศึกษาอื่นๆ.....คน กำลังศึกษาในระดับ.....

มีบุตรที่เรียนจบจาก สถาบันทางการศึกษาอื่นๆ.....คน

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาที่เน้นการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของ

โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ

1. รู้จักโรงเรียนนี้ได้อย่างไร
2. เหตุผลที่เลือกให้ลูกมาเรียนที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ
3. มีความคิดเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาที่เน้นการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศอย่างไร
4. ช่วยอธิบายการศึกษาแนวนี้ตามความเข้าใจของท่าน
5. ความคาดหวัง/ความตั้งใจ ในเรื่องการศึกษาที่เน้นการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ
6. ความแตกต่างของการจัดการศึกษา/ การจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล ที่เน้นการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศกับโรงเรียนข้างนอก
7. จุดเด่น จุดด้อยของการจัดการศึกษาที่เน้นการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศ
8. มีความเห็นอย่างไรกับผลผลิตทางการศึกษา(เด็กนักเรียนที่ผ่านระบบการศึกษานี้)ของสถาบันการศึกษาแห่งนี้...ตอบทั้งในภาพรวมและตอบในฐานะผู้ปกครองของคุณตน
9. มีความคิดเห็นอย่างไรกับนักเรียนที่กำลังอยู่ในช่วงการศึกษาในระบบการศึกษาแห่งนี้
10. มีข้อเสนอแนะในเรื่องการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคศอย่างไร

แนวคำถามนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสศ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อ.....ชื่อเล่น.....
2. ชื่อที่สมณะตั้งให้.....
3. อายุ.....ปี เพศ.....
4. ปัจจุบันอยู่ชั้น.....
5. ก่อนเข้าเรียนที่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสศเคยเรียนที่โรงเรียนมัธยมแห่งอื่นหรือไม่
.....เคย ชื่อโรงเรียนเดิม.....ศึกษาเป็นเวลา.....ปี
.....ไม่เคย

ตอนที่ 2 ความรู้สึกต่อเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสศ

1. รู้จักโรงเรียนนี้ได้อย่างไร
2. เหตุผลที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนนี้
3. ความรู้สึกครั้งแรกเมื่อเข้ามาอยู่ในโรงเรียนนี้
4. ความรู้สึกปัจจุบันเมื่อได้อยู่โรงเรียนนี้แล้ว
5. ชอบ/ประทับใจ อะไรในโรงเรียนนี้
6. ไม่ชอบ/ไม่ประทับใจอะไรในโรงเรียนแห่งนี้
7. ความรู้สึกต่อครู / สมณะ / สิกขมาตุ / ครูภูมิปัญญา / ตัวแทนชุมชน ที่ทำหน้าที่สอน อบรม และให้ความรู้
8. ความรู้สึกต่อเพื่อนที่เรียนในระดับชั้นเดียวกัน
9. ความรู้สึกต่อเพื่อนที่เรียนในโรงเรียนทั้งหมด
10. ปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อมาอยู่ที่นี่ มีการปรับตัวหรือแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร
11. พอใจในการจัดการเรียนการสอนแบบ/การวัดผลประเมินผลนี้หรือไม่อย่างไร
12. การเรียนแบบนี้ช่วยพัฒนาจิตใจ ร่างกาย อารมณ์และสังคมได้อย่างไร
13. สิ่งที่คุณคิดว่าตนเองได้หลังจากจบการศึกษาจากสถานศึกษาแห่งนี้
14. คิดว่าเรามาเรียนหนังสือ มาเรียนรู้ มาศึกษาเพื่ออะไร/จุดมุ่งหมายของการศึกษาคืออะไร
15. มีความเห็น/ความรู้สึก เกี่ยวกับโรงเรียนอื่นๆอย่างไร
16. เป้าหมายในชีวิตของนักเรียนคืออะไร

ข้อเสนอแนะที่คาดว่าจะประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสศ

โครงสร้างตารางบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

วันเดือนปี	เวลา/ สถานที่	เหตุการณ์	หมายเหตุ
		<p>สังเกตและบันทึกในประเด็นต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.กิจกรรมการเรียนการสอน <ul style="list-style-type: none"> - การสอน - การฝึกปฏิบัติ - ผลจากการทำกิจกรรม - กิจกรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ 2.บทบาทและพฤติกรรมของผู้สอน <ul style="list-style-type: none"> - พฤติกรรมของผู้สอนที่แสดงถึงการมีและการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ 3.บทบาทและพฤติกรรมของผู้เรียน <ul style="list-style-type: none"> - พฤติกรรมของผู้เรียนที่แสดงถึงการมีและการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ 4.การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของนักเรียน 5. การวัดผลและประเมินผล 	

แนวคำถามสัมภาษณ์เรื่องการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียน

1. ความเป็นมาของการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน
2. ความรู้สึกและความคิดเห็นต่อการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน
3. นำวิถีพุทธเข้าสู่การจัดการเรียนการสอนอย่างไร
4. ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ
5. ผลที่เกิดขึ้นจากการนำวิถีพุทธเข้าสู่โรงเรียน
6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพกิจกรรมวิถีพุทธ

ของนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคก

การเรียนรู้ด้วยตนเองนอกห้องเรียน

กิจกรรมวันแม่

เรียนรู้อาชีพทำนา : วิถีชีวิตหนึ่งของคนไทย

นักเรียนสัมมาสิกขาสันตติโคกแสดงละคร "กิจกรรมวัยมันส์เท่าทันสมัย"
ในโครงการละครกลุ่มมะขามป้อม

ภาพกิจกรรมวิถีพุทธ ของนักเรียน โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

กิจกรรมฟังธรรมะจากพระอาจารย์

กิจกรรมชาวพุทธในชั้นกลุ่มสาระสังคมศึกษา
ศาสนาและวัฒนธรรม

- ตอบคำถามทางพระพุทธศาสนา
- ฝึกกราบพระอย่างถูกต้อง
- ท่องบทอาารานาศีล ฯลฯ

ตัวแทนคณะครูและนักเรียน
ร่วมกิจกรรมแห่เทียนเข้าพรรษา
ณ วัดบึงทองหลาง

นักเรียนกิจกรรมของวัดบึงทองหลาง

- ช่วยงานบริการเสิร์ฟน้ำดื่ม
- นั่งฟังพระสวดมนต์

การลงพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยแต่งกายด้วยชุดที่กลมกลืนกับชาวอโศก

ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ ศธ.0512.6(2700.0603)/0103

ฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330.

21 มิถุนายน 2547

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางสาวปิยะมาศ ยินดีสุข นิสิตชั้นปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาลารัตนศึกษา สาขาวิชา
พัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณของ
นักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณี
นี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม กับผู้บริหาร คณะครู และ
นักเรียน ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นางสาวปิยะมาศ ยินดีสุข ได้ทำการเก็บ
ข้อมูลวิจัยดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะครุศาสตร์

ที่ ศธ.0512.6(2700.0603)/0104

ฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330.

21 มิถุนายน 2547

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ครูใหญ่โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางสาวปิยะมาศ ยินดีสุข นิสิตชั้นปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา สาขาวิชา
พัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพทางจิตวิญญาณของ
นักเรียนโรงเรียนวิถีดุสิต" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้
นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม กับผู้บริหาร คณะครู และ
นักเรียน ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นางสาวปิยะมาศ ยินดีสุข ได้ทำการเก็บ
ข้อมูลวิจัยดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอบพระคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะครุศาสตร์

ฝ่ายวิชาการ

โทร. 0-2218-2680

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวปิยะมาศ ยืนดีสุข เกิดเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ.2519 ภูมิลำเนา จังหวัดสุรินทร์ เข้าศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2538 ในโครงการคุรุทายาท สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต ในปีการศึกษา 2541 เข้ารับบรรจุรับราชการครูในโครงการคุรุทายาท ปีพ.ศ.2542 และศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา ในปีการศึกษา 2545 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิตในปีการศึกษา 2548

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย